

İSLAM TARİHİ 3 • RAŞİD HALİFELER

HZ. OSMAN

[RADIYALLAHU ANH]

HAYATI-ŞAHSİYETİ-DÖNEMİ

PROF. ALİ MUHAMMED SALLÂBİ

Telegram: t.me/oxu365

İTHAF

Bu eseri, sadece Allah'ın rızası uğruna, yine O'nun isimlerini aracı kılarak, dini aziz kılmak ve bu uğurda yardım etmek isteyen her Müslüman'a ithaf ediyorum.

“Kim Allah'ın rızasını arzu ediyorsa sâlih amel işlesin ve ibadette Rabbine kimseyi ortak koşmasın!” (Kehf 18/110).

RAVZA YAYINLARI 324
Raşid Halifeler Dönemi: 3

Mü'minlerin Emiri HZ. OSMAN

Müellif : Prof. Ali Muhammed Muhammed Sallabi
Editör : Mustafa Kasadar
Tercüme : Dr. Ayhan Ak
Dizgi : Ravza
Tashih : Hasan Karayığit
Kapak&İç Düzen : İrfan Kahramanoğlu
Baskı&Cilt : Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık
 Davut Paşa Cad. Kale İş Merk.
 No: 51-52 Topkapı-İST
 Tel: 0212. 481 94 11

© Ravza Yayınları 2006

Prof. Ali Muhammed Muhammed Sallabi'nin eserlerinin
 Türkçe yayın hakları müellif tarafından Ravza Yayınları'na
 devredilmiş olup tüm hakları saklıdır.

1. BASKI İSTANBUL 2009
5. BASKI İSTANBUL 2016

RAVZA YAYINLARI
 Büyük Reşit Paşa Cad. No:22/42
 Vezneciler-İSTANBUL
 Tel: 0212. 528 46 17
 0212. 514 27 31

www.ravzayayinlari.com.tr
 e-mail: ravzamustafa@hotmail.com

Raşid Halifeler Dönemi: 3

Üçüncü Halife

HZ. OSMAN

(Radiyahallahu Anh)

Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi

Prof. Ali Muhammed Muhammed Sallâbi

Tercüme

Dr. Ayhan Ak

Prof. Ali Muhammed Muhammed Sallabi

1963 yılında Libya'nın Bingazi şehrinde doğdu. Lisans eğitimini Medine-i Münevvere Üniversitesi Davet ve Usulu'd-Din Fakültesinde, 1992-1993'te derece ile tamamladı.

Ümmü Derman İslâm Üniversitesi, Usul Fakültesinde 1996 yılında mastır yaptı.

"Kur'an-ı Kerim'de Temkin Anlayışı" adlı doktora çalışmasını Ümmü Derman İslâm Üniversitesi, İslâmi Araştırmalar Bölümünde tamamladı.

Yazdığı eserler, İslâm dünyasında büyük kabul gördü ve kısa bir sürede ünü her tarafa yayıldı. İslâm Tarihi ile alakalı, hepsi derin araştırma ürünü olan yirmiyi aşkın eseri yayınlandı. Şu an Katar'da bir araştırma kurumunda çalışmakta olan yazarın Türkçe'ye çevrilen ve periyodik olarak yayınlayacağımız eserler şunlardır:

- 1- Stre'tün-Nebeviyye / Olaylar ve Tahlili
- 2- Hz. Ebu Bekir / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
- 3- Hz. Ömer / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
- 4- Hz. Osman / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
- 5- Hz. Ali / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
- 6- Hz. Hasan / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
- 7- Emeviler Dönemi
- 8- Selahaddin Eyyübi
- 9- Selçuklular Dönemi
- 10- Endülüs Devleti
- 11- Fatimiler
- 12- Osmanlılar
- 13- Afrika'da Senüsi Hareketi
- 14- Murabıtar Devleti
- 15- Fıkhu't-Temkin
- 16- İstanbul'un Fethi ve Fatih Sultan Mehmet
- 17- İmam Gazali
- 18- Akidetül Müslim

—BİRİNCİ BÖLÜM—

MEKKE VE MEDİNE'DE ZİNNUREYN

OSMAN BİN AFFÂN

Radiyallahu Anh

A. İSMİ, SOYU, KÜNYESİ, LAKAPLARI, ÖZELLİKLERİ, AİLESİ, CAHİLİYE DEVRİNDE TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU

1. İSMİ, SOYU, KÜNYESİ, LAKAPLARI

a. İsmi:

İsmi, Osmân bin Affân bin Ebi'l-Âs bin Ümeyye bin Abdişems bin Abdimenaf bin Kusay bin Kilâb'dır.¹ Hz. Osman (r.a.)'ın soyu Abdime-nafta Hz. Peygamberin soyuyla birleşir. Annesi, Ervâ binti Kurayza bin Rabîa bin Habîb bin Abdişems bin Abdimenaf bin Kusay'dır.² Hz. Osman'ın anneannesi, Hz. Muhammed (sav)'in babası Abdullah'ın kız kardeşi olan Hakîmü'l-beyzâ binti Abdulmuttalib'in annesidir. Hakîmü'l-beyzâ binti Abdulmuttalib'le Hz. Peygamberin babası Abdullah'ın ikiz kardeş oldukları da söylenmektedir. Bu bilgiler, Zübeyr bin Bekâr tarafından bizlere ulaşılmaktadır. Buna göre Hz. Osman, Hz. Muhammed (sav)'in halasının kızının oğludur. Hz. Peygamber de Hz. Osman'ın annesinin dayısının oğludur. Hz. Osman'ın annesi Müslüman olmuş ve oğlunun halifelîği döneminde vefat etmiştir.³ Hz. Osman, annesini kabre taşıyan kişilerden birisi idi. Babası ise Cahiliye döneminde yaşamış, Müslüman olmadan ölmüştür.

b. Künyesi:

Cahiliye döneminde Hz. Osman'ın künyesi Ebû Amr idi. Hz. Osman'ın Hz. Peygamberin kızı Rukiye ile evliliğinden Abdullah adında bir oğlunun olmasından sonra kendisine Müslümanlar arasında Ebû Abdül-lâh künyesiyle hitap edilmiştir.

1 İbn Sa'd, *Tabakât*, c. III, s. 53; *el-İsâbe*, c. IV, s. 377.

2 Muhammed Yahyâ el-Endelüst, *et-Temhid ve'l-Beyân*, s. 19.

3 Yahyâ el-Yahyâ, *el-Hilâfetü'l-Râşide ve'd-Devletü'l-Emeviyye*, s. 388.

c. Lakabı:

Hız. Osman'ın lakabı "Zinnureyn" dir. Bedruddin el-Ayni, Buhari şerhinde şöyle anlatır: Mulehheb bin Ebû Safra'ya Hız. Osman'a niçin "Zinnureyn" denildiği sorulduğunda o "Hız. Muhammed (sav)'in iki kızıyla evlenen başka kimse yoktur" cevabını verdi.

Abdullah bin Ömer bin Ebân el-Ca'fi şöyle söylemiştir: Dayım Hüseyin el-Ca'fi bana "Oğlum! Biliyor musun Osman neden 'Zinnureyn' olarak isimlendirilmiştir?" dedi. "Bilmiyorum." şeklinde karşılık verdiğimde, "Hız. Adem'in yaratılışından Kıyamete kadar, Osman'dan başka kimse, bir nebinin iki kızıyla evlenmemiştir. İşte bundan dolayı kendisine 'Zinnureyn' lakabı verilmiştir" şeklinde açıklama yaptı.

Hız. Osman'a 'Zinnureyn' lakabının verilmesiyle ilgili başka bir açıklama da şöyledir: Kendisi gece namazlarında Kur'an'ı çok okurdu. Kur'an bir nur, gece namazı başka bir nurdur. Bu sebeple Hız. Osman'a iki nurlu manasında "Zinnureyn" denilmiştir.⁴

d. Doğumu

Güvenilir kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Hız. Osman, fil olayından altı yıl sonra doğmuştur.⁵ Hız. Osman (r.a.) Taif'te, Hız. Muhammed (sav)'den yaklaşık beş yıl sonra dünyaya gelmiştir.⁶

e. Yaratılış Özellikleri:

Ne uzun ne de kısa boylu idi. Hassas, nazik bir yapıya sahipti. Gür saçlı, geniş omuzlu, sarı ve gür sakallıydı.

Zühri şöyle söylemektedir: Hız. Osman (r.a.) orta boylu, güzel saçlı, güzel yüzlü, uzun ve ince burunluydu. Bacakları kalın, adımları yavaştı. Kolları uzundu. Dalgali saçları, kulaklarının aşağısına kadar uzanırdı. Ağız yapısı son derece güzeldi. Beyaz tenli idi.

Ancak siyah tenli olduğunu söyleyenler de vardır.⁷

2. AİLESİ

a. Hanımları

Hız. Osman (r.a.) sekiz defa evlendi. Bu evliliklerinin tamamı İslam'ı kabulünden sonra oldu. Hız. Osman (r.a.)'ın eşleri şunlardır:

⁴ Abbas el-Akhd, Osman bin Affân Zinnurayn, s. 79.

⁵ el-İsabe, c. IV, s. 377.

⁶ Sadık Urcün, Osman Bin Affân, s. 45.

⁷ Saferâ's-Safve, c. I, s. 295.

Hiz. Muhammed (sav)'in kızı Rukiye. Bu evlilikten Abdullah dünyaya gelmiştir.

Hiz. Osman (r.a.), Rukiye'nin vefatından sonra, Hiz. Muhammed (sav)'in kızı Ümmü Gülsüm'le evlendi.

Utbe bin Gazvân'ın kardeşi Fahite binti Gazvân'la evliliğinden bir çocukları oldu.

Ümmü Amr bin Cündeb el-Ezdiyye ile evliliğinden Amr, Hâlid, Ebân, Ömer ve Meryem isimli çocukları dünyaya gelmiştir.

Fâtuma binti'l-Velid bin Abdi Şems bin el-Mugîra el-Mahzûmiyye ile evliliğinden Veld, Sâid ve Ümmü Sâ'id isimli çocukları dünyaya gelmiştir.

Ümmü'l-bentîn binti Aytne bin Hısn el-Fezâriyye ile evliliğinden Abdülmelik dünyaya geldi.

Remle binti Şeybe bin Rabla ile Hiz. Osman (r.a.)'ın evliliğinden Ayşe, Ümmü Ebân ve Ümmü Amr dünyaya geldi. Remle Müslüman olmuş, Hiz. Muhammed (sav)'e biat etmiş, bağlılık sözü vermiştir.

Hiz. Osman'ın eşlerinden Nâile binti el-Ferâfisa el-Kelbiyye evlenmeden önce Hristiyanı, daha sonra Müslüman oldu ve İslâm'a bağlı bir hayat yaşadı.⁸

b. Erkek Çocukları

Hiz. Osman (r.a.)'ın beş hanımından dokuz oğlu vardı:

Abdullah: Annesi Hiz. Muhammed (sav)'in kızı Rukiye'dir. Hicretten iki yıl önce doğmuştur. Rukiye, eşi Hiz. Osman'la birlikte Medîne'ye hicret ederken, oğlu Abdullah'ı da yanına almıştır. Abdullah Medine'de ilk günlerini yaşarken, bir horoz onu yüzünden ısırıldı. Bu şekilde oluşan yara yüzünü kapladı ve nihayetinde hicretin dördüncü yılında Abdullah'ın daha altı yaşındayken ölmesine sebep oldu.⁹

Abdullah el-Eşğar: Annesi Fâhite binti Gazvân'dır.

Amr: Annesi Ümmü Amr binti Cündeb'dir. Babasından, Üsâme bin Zeyd'den, Ali bin Hüseyin'den Sâid bin el-Müseyyib'den ve Ebuzzi-nâd'dan rivayet edildiğine göre Amr, az konuşan bir insandı, Ramle binti Muâviye bin Ebû Sufyân ile evlenmiş olan Amr, hicretten sonra seksen yılında vefat etmiştir.

Hâlid: Annesi Ümmü Amr binti Cündeb'dir.

Ebân: Annesi Ümmü Amr binti Cündeb'dir. Künyesi Ebû Sâid olan

8 Târihu'l-İbâre, c. V, s. 441; et-Temhid ve'l-Beyân fî Maheli'l-Şehid Osman, s. 19; Mahmûd Şâkir, el-Emîn Zânuurayn, s. 364.

9 el-Emîn Zânuurayn, s. 365; et-Temhid ve'l-Beyân, s. 19

Amr, fıkıh alanında önde gelen kişilerdendi. Ebân, Abdulmelik bin Mer-vân döneminde yedi yıl Medine valiliği yapmıştır. Babası ve Zeyt bin Sa-bit'ten hadis dinlemiştir. Ancak kendisinden günümüze çok az sayıda hadis ulaşmıştır.

Ebân'ın rivayet ettiği hadislerden birisi şudur: "Kim günün veya ge-cenin başında 'ismi söylendiğinde yerde ve gökteki hiçbir şeyin zarar ve-remeyeceği Yüce Allah'ın adıyla başlıyorum. O işitendir, bilendir' derse, o gün veya gece ona hiçbir şey zarar veremez." Hayatının ileriki dönemle-rine felç olan Ebân, "Allah'ın emri olarak başıma gelen bu hastalık sebe-biyle vallâhi bu duayı unuttum" demiştir. Medine'de o dönemin fakihle-rinden biri olarak kabul edilen Ebân, hicrî yüz beş yılında vefat etmiştir.¹⁰

Ömer: Annesi Ümmü Amr binti Cündeb'dir.

el-Velid: Annesi Fâtıma binti'l-Velid bin Abdi Şems bin el-Mugtra el-Mahzûmiyye'dir.

Saîd: Annesi Fâtıma binti'l-Velid bin Abdi Şems bin el-Mugtra el-Mahzûmiyye'dir. Muâviye bin Ebi Sufyân döneminde, hicrî elli altı yılın-da Horasan valiliği yapmıştır.

Abdulmelik: Annesi Ümmü'l-benîn binti Ayîne bin Hısn el-Fezâriyye'dir. Abdulmelik, küçük yaşta ölmüştür.

Hz. Osman (r.a.)'ın Nâile binti el-Ferâfisa el-Kelbiyye'den de bir ço-cuğunun olduğu söylenmektedir.¹¹

Hz. Osman (r.a.)'ın beş eşinden yedi kızı olmuştur.

Meryem: Annesi Ümmü Amr bin Cündeb el-Ezdiyye'dir.

Ümmü Saîd: Annesi Fâtıma binti'l-Velid bin Abdi Şems bin el-Mu-gtra el-Mahzûmiyye'dir.

Âişe: Annesi Remle binti Şeybe bin Rabia'dır.

Meryem binti Osmân: Annesi Nâile binti el-Ferâfisa el-Kelbiyye'dir.

Ümmü'l-Benîn: Cariyesinden dünyaya gelen kızıdır.¹²

c. Kardeşleri

Hz. Osman (r.a.)'ın kız kardeşi ise Âmine binti Affân'dır. Âmine, ca-hiliye döneminde kadınların saçlarını kesen biri olarak tanınmaktaydı. Hişâm bin el-Mugtra el-Mahzûmî'nin azatlı kölesi olan el-Hakem bin Keysân'la evlendi. Abdullah ibn Cahş seriyesinde esir düşen el-Hakem bin Keysân, Medine'de Müslüman oldu ve ondan sonra İslam'a bağlı gü-

¹⁰ Siyer-u A'lâmü'n-Nübelâ, c. IV, s. 253; Târîhu'l-kazâi, s. 308.

¹¹ el-Emin Zünnurayn, s. 369.

¹² et-Temhid ve'l-Beyân, s. 20.

zel bir hayat yaşadı, hicri dördüncü senenin başında Bi'r-i Maüne günü şehit edilene kadar Hz. Muhammed (sav)'in yanında kaldı. Âmine binti Affân, Mekke'nin fethine kadar, müşrik olarak orada kaldı. Ancak Mekke'nin fethinden sonra Annesi ve diğer kardeşleriyle birlikte Müslüman oldu.

Âmine binti Affân, Ebû Süfyan'ın karısı Hind binti Utbe ile birlikte, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak ve zina etmemek üzere Hz. Peygambere bağlılık sözü verdi, biat etti.¹³

Hiz. Osman (r.a.)'ın üç tane anne bir erkek kardeşi vardır.

el-Velîd bin Ukbe bin Ebî Muayt: Bedir savaşında babasını öldürmüştür. el-Velîd, Hudeybiye'den sonra kardeşi Ammâra ile birlikte, Müslüman olan ve Medine'ye hicret eden kız kardeşleri Ümmü Gülsüm'ü istediler. Amaçları Ümmü Gülsüm'e İslam'ı inkar ettirmekti. Ancak Hz. Muhammed (sav) Ümmü Gülsüm'ü onlara teslim etmedi. el-Velîd, Mekke fethedildiğinde Müslüman oldu.

Ammâra bin Ukbe çok daha sonra Müslüman oldu.

Hiz. Osman (r.a.)'ın diğer anne bir erkek kardeşi Hâlid bin Ukbe'dir.

Hiz. Osman (r.a.)'ın anne bir kız kardeşleri ise şunlardır:

Ümmü Gülsüm binti Ukbe bin Ebî Muayt: Mekke'de Müslüman olmuş, hicret etmiş ve Hz. Muhammed (sav)'e bağlılık sözü vermiştir. Hz. Peygamberin Hudeybiye barışının ardından Medine'ye dönmesinden sonra ilk hicret eden kadınlardandır.

Diğer anne bir kız kardeşleri Ümmü Hakîm binti Ukbe ve Hind binti Ukbe'dir.¹⁴

3. HZ. OSMAN'IN CAHİLİYE DÖNEMİNDE TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU

Hiz. Osman (r.a.) cahiliye döneminde, toplumun en faziletli insanlarından birisiydi. Çok yönlü, zengin, hayalî, tatlı dilli bir insandı. İnsanlar onu çok severler ve kendisine saygı gösterirlerdi. Hiz. Osman (r.a.) cahiliye döneminde kesinlikle putlara tapmamış, çirkin bir suç işlememiş ve şarap içmemiştir. "Şarap aklı giderir. Akıl ise Allah'ın insana verdiği en değerli hazinedir. İnsan zor müsabakalarda galip gelerek değil, ancak aklıyla yükselir." diyordu.

¹³ el-Emîn Zünnurayn, s. 346.

¹⁴ a.g.e., s. 354.

Cahiliye döneminde gençlerin şarkı ve oyun meclisleri onun ilgisi- ni çekmiyordu. Eğlence meclislerine katılmazdı. Giysisine son derece özen gösterirdi.¹⁵ Hz. Osman'ın ne kadar iffetli olduğunu şu sözünden anlayabiliriz: "Şarkı meclislerine katılmadım, dünyalık arzuların ardına düşmedim, Hz. Muhammed'e biat ettikten sonra sağ elimle hiçbir zaman avret yerime dokunmadım, Cahiliye döneminde ve İslam'dan sonra şarap içmedim, zina etmedim."¹⁶

Hz. Osman, döneminin ensâb¹⁷ ve tarih gibi değer gören ilim dallarını son derece iyi bilmekteydi. Çeşitli bölgelere yolculuk yaptı, Şam'a ve Habeşistan'a gitti. Arap olmayan farklı topluluklarla tanıştı. Diğer kabile- lerin yaşam tarzlarını ve farklı hallerini öğrendi. Bu konularda çevresin- de kimsenin sahip olmadığı bilgilere sahipti.¹⁸ Babasından miras olarak kalan ticaret işine önem verdi, servetini artırdı. Kureys içerisinde önemli bir yere sahip olan Ümeyyeoğullarının önde gelenlerinden birisi oldu.

Hz. Osman'ın içinde yaşadığı Mekke'de cahiliye döneminde insana zenginliğine göre değer verilir, kendisinden oğulları ve kardeşlerinin çokluğuna; aşiretine ve kabilesine göre sakınılırdı. Hz. Osman toplumda yüksek bir konuma sahipti, çok sevilmekte ve kendisine saygı gösteril-mekteydi. Ahlakı, yüksek karakteri ve fazileti sebebiyle Hz. Osman için söylenmiş çok sayıda şiir vardır. O dönemde kadınlar çocuklarına bazı insanların üstünlük ve faziletlerini gösteren şiirler okur, şarkılar söyler- lerd. Bir kadının çocuğuna okuduğu şiir şöyledir:

Seni çok seviyorum (yavrucuğum) ve Rahman olan Allah da,
Kureys'i Osman sebebiyle sevmiştir.¹⁹

4. MÜSLÜMAN OLMASI

Hz. Ebubekir, Hz. Osman'ı İslam'a davet ettiğinde o, daha otuz dört yaşındaydı. Geciktirme veya oyalama yapmaksızın Hz. Ebubekir'in da- vetini hemen kabul etti. Bu sebeple Hz. Osman, ilk Müslümanlar arasına girmiştir.

Ebü İshâk şöyle der: Hz. Osman ilk Müslümanlardandır. Hz. Ebu- bekir, Hz. Ali ve Zeyd bin Hârise'den sonra Müslüman olmuştur.²⁰ Bu se-

¹⁵ Ahmed Şelebi, *Mevsûarû't-Târîh'l-İslâmî*, c. 1, s. 618.

¹⁶ Hilyetü'l-Evliyâ, c. 1, s. 60-61.

¹⁷ Soy bilimi.

¹⁸ Akkâd, *Abkariyyetü Osâm*, s. 72.

¹⁹ *Mevsûarû't-Târîh'l-İslâmî*, c. 1, s. 618.

²⁰ İbn Hişâm, *es-Siyerü'n-Nebeviyye*, c. 1, s. 287, 288, 289.

bepile erkeklerde ilk Müslüman olanların dördüncüsüdür. Hz. Osman (r.a.)'ın İslam'ı kabul edişi, Şam'dan dönüşüne rastlamaktadır.

Hz. Osman, Talha bin Ubeydullah'la birlikte Hz. Peygamberin huzuruna girdi. Hz. Muhammed (sav) onlara İslam'ı anlattı ve Kur'an'dan bölümler okudu. İslam'ın kendilerine tanıdığı hakları ve yüklediği sorumlulukları haber verdi. Allah'ın kendilerine üstünlük vaat ettiğini bildirdi. Bunun üzerine Hz. Talha ve Hz. Osman iman edip, Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik ettiler. Müslüman olduktan sonra Hz. Osman şöyle demiştir: Ey Allah'ın resûlü! Şam'dan geliyorduk. Maân ve Zerkâ arasında bir yerdeydik. Yorgun ve uykusuz bir vaziyetteyken, bir kişi şöyle nida etti: "Ey uyuyanlar! Uyanın! Ahmed (sav) Mekke'de ortaya çıktı!" Bunun üzerine Mekke'ye geldik ve vahyin inmeye başladığını öğrendik.

Şüphesiz böyle bir olay, yaşayanda derin bir iz bırakır. Peygamberin ortaya çıkacağını daha Mekke'ye gitmeden önce duyup, oraya ulaştığında da duyduğu olayların gerçekleştiğini gören kişi imana herkesten daha yakındır. Böyle bir olay yaşayan kişinin Hz. Peygamberin elçiliğine inanmaması, bu konuda tereddüt etmesi söz konusu olabilir mi! Gerçekleri böylesine açıkça gören bir insan ne kadar inatçı olsa da hakkı kabul etmekten başka bir tavır sergileyemez. Her ne kadar görünürde inkâr edici bir yaklaşım ortaya konulsa da kalp bu hakikati sürekli tekrar eder, dil inkâr etse de kalp inkâr edemez. Kalbin tekrarı iman edene veya ölene kadar devam eder. Bu durumu yaşayan bir kişi, başka türlü vicdan azabından kurtulamaz, içten içe sürekli derin bir acı yaşar. Bu durumu yaşayan kişinin süratle gelen daveti kabul etmesi tereddüt veya ahmaklıkla ilgili bir durum değildir. Fakat bu durumdaki iman kesin bilgi ve derin anlayışın yansımasıdır. Bu durumda şüphe kendiliğinden ortadan kalkmış olur.²¹

Hz. Osman, diğer işlerin çözümlemesinde olduğu gibi, sakin bir şekilde düşünmüş ve meseleyi sonuca bağlamıştır. Düşüncelerinin neticesinde bu davetin özünde faziletlerle yönelme, bayağı ve aşağılık işlerden kaçınma fikrinin var olduğu sonucuna ulaştı. Hz. Muhammed (sav) şirkten uzak durmayı öğütleyip, tevhide davet ediyordu. İnsanların ibadet etmelerini istiyor, onları gafletin kötülüklerine karşı uyarıyordu. Kötü ahlaktan ve çirkinliklerden sakındırıp, güzel ahlaka davet ediyordu. İnsanların putlara tapuklarını, ölü eti yediklerini, yakınlarına kötülük yapuklarını, haksız yere kan döktüklerini ve buna benzer daha birçok yanlışlığın içerisinde olduklarını gören Hz. Osman (r.a.), Hz. Muham-

21 Cevle Târhiyye fî Asri'l-Hulefâir-Râşidin, s. S. 302.

med (sav)'in toplum içerisindeki konumunu ve nasıl tanındığını düşün-
dü. Hz. Peygamber güvenilir, doğru sözlü, sürekli hayır ve iyiliklerde bu-
lunan, kötülüklerden sakınan bir insandı. Hiç kimse onun yalan söyle-
diğini işitmemişti, o hiçbir zaman ihanet etmemişti. Böylesine iyilik yan-
lısı bir insan olan Hz. Muhammed (sav) Allah'a ibadete, ona hiçbir şeyi
ortak koşturmayaya, akrabaya iyi davranmaya, yakınların yanında olmaya,
namaza, oruca ve Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet etmemeye davet edi-
yordu. Hz. Osman (r.a.), Hz. Ebubekir'in (r.a.) yanında Müslüman oldu.
Müslüman olmasından sonra, hiçbir şekilde şüpheye düşmedi, sabırla
hareket etti, affedici, cömert ve iyilik sever bir insan olarak sürekli Hz.
Peygamberin yanında yer aldı. Hz. Osman (r.a.) Müslümanların dertle-
riyle dertlenir, ihtiyaç sahiplerine yardım ederdi. Şehit edilmesine kadar
dinine bağlı tertemiz bir hayat yaşadı.²²

Hz. Osman (r.a.)'ın Müslüman olmasından sonra teyzesi Sa'da bin-
ti Kureyz şöyle söylemiştir:

Allah (c.c.) sözümle Osman'ı doğru yola ulaştırdı,
Hak olana ulaştıran Allah, onu olgunluk mertebesine yükseltti.
Kesin bir görüşle Hz. Muhammed'e bağlandı,
O, doğruluktan alıkonulamayacak bir bakıştı.
Hak ile gönderilen elçi, onu kızıyla evlendirdi,
Ufukta güneşle birlikte görünen ay gibiydi!
Ey Haşimoğlu! Kanım sana feda olsun!
Sen, Allah'ın güvenilir kıldığı, alemlere gönderilmiş elçisin!²³

5. HZ. MUHAMMED'İN KIZI RUKİYE İLE EVLİLİĞİ

Hz. Osman'ın İslam'ı kabul etmesi, Müslümanları çok sevindirdi.
Aralarında güçlü bir muhabbet bağı ve din kardeşliği oluştu. Allah (c.c.)
Müslümanlara yaşattığının bir karşılığı olarak belki, Hz. Peygamberin
kızını nasip ederek ona ikramda bulundu.

Bu olayla ilgili olarak şöyle anlatılır: Hz. Muhammed (sav) kızını,
Utbe bin Ebû Leheb'le, diğer kızı Ümmü Gülsüm'ü ise Uteybe bin Ebû
Leheb'le nikahlamıştı. Tam bu sırada Leheb Suresi indi: "*Ebû Leheb'in el-
leri kurusun! Kurudu da! Malı ve kazandıkları kendisine fayda vermedi.
Alevli ateşe girecek. Odun hamalı eşi de boynunda bir ip olduğu halde (ate-
şe girecek.)*"²⁴

²² Fitnet-ü Maktal-i Osman (r.a.), c. 1, s. 37.

²³ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, 210.

²⁴ Tebbet Suresi 111/1-5.

Bu surenin gelişinden sonra Ebû Leheb ve karısı Ümmü Cemil binti Harb bin Ümeyye, oğullarına "Muhammed'in kızlarını boşayın" dediler. Yüce Allah'tan bir ikram olarak, zıfâf gerçekleşmeden önce Rukiye ve Ümmü Gülsüm boşanmış oldu.²⁵ Rukiye'nin boşandığı haberini duyan Hz. Osman, sevinçten havalara uçacak gibiydi. Hz. Osman, hiç zaman kaybetmeden evlilik istegini Hz. Muhammed (sav)'e bildirdi. Hz. Peygamber de onları evlendirdi. Müslümanların annesi Hz. Hatice binti Hüveylid böylece kızı Hz. Rukiye'yi Hz. Osman'la evlendirmişti. Hz. Osman, Kureyş'in en yakışıklılarından birisiydi. Boy ve huy olarak Hz. Osman ve Rukiye birbirlerine çok yakıştılar.

Hz. Osman'la evlendiğinde Rukiye'ye şöyle diyorlardı:

İnsanlığın gördüğü en güzel eş,

*Rukiye ve kocası Osman'dır.*²⁶

Abdurraman bin Osmân el-Kureşî'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir gün Resûlullah (sav) kızı Rukiye'nin yanına girdi ve onun Hz. Osman'ın başını yıkadığını gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Yavrucuğum! Osman'a iyi davran. Çünkü ashâbım içinde ahlak yönünden bana en çok benzeyen odur."²⁷

Ebû Leheb ve eşi Ümmü Cemil binti Harb, Hz. Muhammed (sav)'in kızlarını evlerine geri göndermekle, onun evinden bir kişiyi öldürmüş gibi ona acı vereceklerini ve bütün ailesini güçsüz bırakacaklarını düşünmüşlerdi. Ancak Allah (c.c.) Rukiye ve Ümmü Gülsüm için hayırlar var etti. Ebû Leheb ve karısı Ümmü Cemil'in Hz. Muhammed (sav)'in ev halkı üzerindeki şer planları tutmadı. Allah'ın emri bu şekilde takdir edilmiş olarak ortaya çıktı.²⁸

6. İMTİHANI VE HABEŞİSTANA GÖÇ ETMESİ

Kişilerin, toplulukların, halkların, ümmetlerin ve devletlerin imtihan edildikleri zor zamanlar vardır. Sahabiler de zor zamanlar görmüşler, büyük imtihanlardan geçmişler, kendilerine de dağların taşıyamayaacağı ağır yükler yüklenmiştir. Sahabe Allah yolunda canlarını ve mallarını feda etti. Allah'ın güç ve imkan verdiği oranda mücadele ettiler ve Müslümanların şereflerini çiğnetmediler.

²⁵ Muhammed Reşid Rızâ, *Zinnurayn Osmân bin Affân*, s. 12.

²⁶ *Ensâbu'l-Eşraf*, s. 89.

²⁷ Taberânî rivayet etmiştir. Ravileri güvenilirdir. Heysemî, *Mecma'*, 9, 81.

²⁸ İbrâhîm el-Müntâvî, *Dimâûn Alâ Kamtsi Osmân*, s. 84.

Bütün Müslümanlara eziyet edildiği gibi, Hz. Osman'a (r.a.) da eziyet edildi. Ona eziyet eden, amcası el-Hakem bin Ebu'l-Âs bin Ümeyye idi. Amcası el-Hakem, Hz. Osman'ı (r.a.) hapsetti, ellerini, ayaklarını bağladı ve şöyle dedi: *Yeni bir dini kabul ederek atalarının dininden yüz çeviriyorsun öyle mi! Ant olsun ki; bu yeni dinden vazgeçinceye kadar ellerini ve ayaklarını çözmeyeceğim!*

Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.) şöyle cevap verdi: "Kabul ettiğim yeni dini asla terk etmeyeceğim ve bu dinden ayrılmayacağım." Amcası el-Hakem, Hz. Osman (r.a.)'ın kesin bir kararlilikla İslam'a bağlandığını gördü, ondan asla dönmeyeceğini anlayınca yeğenini serbest bıraktı.²⁹

Müslümanlara yönelik işkence o derece yoğunlaştı ki; artık tahammül edilebilir bir hal kalmamıştı. Öyle ki; işkence boyutu geçilmiş, Müslümanlar öldürülmeye başlanmış, Yasir ve eşi Sümeyye şehit edilmişti. Hz. Muhammed (sav) şiddetli bir acı duyuyor ve Müslümanlar acaba ne-reye göç etseler rahat yaşayabilirler diye düşünüyordu. Sonunda şöyle buyurarak Müslümanları Habeşistan'a yönlendirmişti: "Şayet Habeşistan'a giderseniz, orada iyi bir kral vardır. Onun ülkesinde kimseye zulmedilmez."³⁰

Hz. Muhammed (sav) derin bir üzüntü içerisindeyken Habeşistan'a göç başladı. Bir grup Müslüman gizlice Mekke'nin dışına çıktı ve gemiye bindi.³¹ Başka bir grup hayvanlarına binerek, diğer bir grup da yürüyerek Mekke'den çıktı. Böylece Kızıl deniz sahiline kadar gittiler. Aralarında Osman bin Ma'zûn'u başkan seçtiler. Sahilde gemi beklerken bir yandan da Allah'a dua ediyorlardı. Gelen iki gemiye, her bir kişi için yarım dinar vererek bindiler.

Mekkeliler bu durumu öğrenmişler ve hızlıca Kızıl deniz sahiline gitmişlerdi. Ancak onlar sahile vardıklarında Müslümanlar çoktan gemilere binip oradan ayrılmışlardı.³²

Osman bin Affân hem birinci göçte hem de ikincisinde, Habeşistan'a hicret edenlerdendi. İki Habeşistan hicretinde de eşi Rukiye ile beraberdi. Bisetin³³ beşinci yılında recep ayında Habeşistan'a ulaştılar. Orada güven içerisindeydiler. Hür bir şekilde yaşadılar, ibadetlerini istedikleri gibi yaptılar.

29 *et-Temhid ve'l-Beyân*, s. 22.

30 *el-Hicra fi'l-Kur'ânî'l-Kerim*, s. 290; İbn Hişâm, *Stratü'n-Nebeviyye*, c. I, s. 413.

31 *Dimâûn Alâ Kamîsi Osmân*, s. 15; *et-Tabakât*, c. I, s. 204.

32 *et-Tabakât*, c. I, s. 204; *Târîhu't-Taberî*, c. II, s. 69.

33 Bisetin beşinci yılı: Hz. Muhammed'e (sav) peygamberlik görevinin verilmesinin beşinci yılı. Yaklaşık olarak milâdî 615 yılı.

Kur'an-ı Kerim'de Habeşistan'a ilk hicretle ilgili olarak şöyle buyrulur: "Kendilerine zulmedildikten sonra Allah'ın dini uğrunda göç edenler var ya, dünyada onları elbette bir yere güzelce yerleştireceğiz. Ahiret mükafatı ise elbette daha büyüktür. Keşke bilselerdi."³⁴

Kurtubî, Katade'nin verilen ayetin manasıyla ilgili yorumunu şöyle nakleder: Ayette kastedilenler, Mekke'de müşrikler tarafından kendilerine zulmedilen ve oradan gitmek zorunda kalanlardır. Onlar Habeşistan'a göç etmek zorunda kalmışlar, sonra yüce Allah onları hicret yurdu Medine'ye yerleştirmiştir. Ayette geçen "bir yere güzelce yerleştirme" ifadesiyle kastedilen budur. Medine'de ensarın tavrı, ellerinde ne varsa hepsini Mekke'den gelen kardeşleriyle paylaşmaları da ayetteki mananın farklı bir tecellisidir.³⁵

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Tarafımdan söyle: Ey iman eden kullarım, rabbinize takva ile sığınınız. Bu dünyada güzellik yapanlara bir güzellik vardır. Allah'ın toprağı geniştir. Ancak sabredenler mükafatlarına hesapsız erdirilir."³⁶

İbn Abbâs şöyle söylemiştir: Bu ayetle kastedilenler Ca'fer bin Ebû Talib ve onunla beraber Habeşistan'a göç edenlerdir.³⁷

Bu hicret Hz. Osman'a (r.a.) birçok tecrübe kazandırdı. Bu süreçten birçok ders çıkardı. Bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir:

1. Sapıkların eziyetleri, ortaya çıkan sıkıntılar ve art arda gelen şerhler karşısında Müminlerin inançları üzere sabretmeleri, imanlarının doğruluğuna, kendilerinin samimiyetlerine ve ruhlarının yüceliğine delildir. Bedenlerine eziyet edilmesine karşılık onlar, vicdanlarının rahat, gönüllerinin ve akıllarının huzurlu olmasını tercih etmişler, Allah'ın rızasını gözetmek suretiyle, yapılan işkencelere göğüs germişlerdir. Eğer bedenlerinin istek ve arzularının peşine düşüp, inandıkları doğrultuda hareket etmezlerse Allah'a gönülden bağlı müminler ve samimi davetçilerin ruhları için devamlı ve sonsuz bir baskı ve rahatsızlık hali ortaya çıkardı. Ancak inançlar ve ilkeler ön plana çıkarılıp, zevkler ve geçici menfaatler öncelikli olmaktan çıkarılırsa, o zaman davetler hedeflerine ulaşabilir, devletler zulmü ve cahilliği ortadan kaldırabilirler.³⁸

2. Hz. Osman, Habeşistan'a hicret süreci içerisinde Hz. Muhammed

³⁴ Nahl Sûresi 16/41.

³⁵ el-Câmi' liAhkâmî'l-Kur'an, c. X, s. 107.

³⁶ Zümer Sûresi 39/10.

³⁷ A.g.e. c. XV, s. 240.

³⁸ Mustafa es-Sibâî, es-Siratü'n-Nebeviyye, s. 57.

dir.⁴² Bu sebeple Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah ikisini bir meselede ortak kılmıştır! Osman (r.a.), Lût'tan (a.s.) sonra Allah rızası için ailesiyle birlikte göç eden ilk kişidir."⁴³

Mekke halkının Müslüman olduğu söylentisi çıkınca, Habeşistan'a hicret etmiş olanlar geri döndüler. Ancak Mekke yakınlarında bu haberin yanlış olduğu öğrenilince, geri dönen Müslümanlar Mekke'ye girmeden, çevredeki yerleşim yerlerine gittiler. Habeşistan'dan dönenler arasında Hz. Osman (r.a.) ve eşi Rukiye de vardı.⁴⁴ Medine'ye hicret emri gelene kadar orada kaldılar. Hz. Osman Müslüman olduktan sonra, her ne şartta ve nerede olursa olsun, Hz. Muhammed (sav)'e bağlılık ve itaatte kusur etmedi. Hayatı bir mesele olmaksızın ondan ayrılmadı. Hicrette Hz. Peygamberden izin almak suretiyle göç etti. Hz. Osman'ın Resûlullah'a bağlılığı, adeta dört halifenin ortak niteliği gibidir. Dördü de Hz. Muhammed (sav)'e gönülden bağlanmışlar, hiçbirisi en zor zamanda dahi onun yanından ayrılmamıştır. Sanki hulefâ-i râşidîn bu bağlılıkla özel bir biçimde halifelik için eğitilmiş gibidirler.⁴⁵

Hz. Osman, ilk yıldan itibaren İslam'a gönülden bağlanmış bir insandı. Gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer döneminde gerçekleşen hiçbir olay ondan gizli kalmamış, gördüğü bütün meselelerden gereken dersleri çıkarmış ve bu şekilde hilafet vazifesi kendisine verildiğinde devlet idaresine ilişkin tecrübelerini uygulama imkanı oluşmuştur.⁴⁶

B. HZ. OSMAN'IN HAYATI

Hz. Osman, bütün sahabe gibi, alemlerin rabbi olan Allah'tan indirilen ve tek kaynak olan Kur'an'ın metoduyla eğitilmişti. Hz. Muhammed (sav) Kur'an'ın tek kaynak olduğunu sürekli vurgulamış, Müslüman bireyin, Müslüman ailenin ve Müslüman toplumun eğitiminin temel ilklerinin Kur'an'dan alınması gerektiğini beyan etmiştir. Hz. Osman'ın bizzat Hz. Muhammed (sav)'in mübarek ağzından dinlemiş olduğu ayetler, kendisinin İslami şahsiyetinin oluşumunda derin izler mey-

⁴² *es-Savâlikü'l-Mârsele*, c. I, s. 314.

⁴³ *el-Ma'rife ve'l-Târîh*, c. III, s. 268. Hadis zayıftır.

⁴⁴ İbn Hîşâm, *es-Sirâtü'n-Nebviyye*, c. I, s. 402.

⁴⁵ *el-Akkâd, Osman bin Affân*, s. 80.

⁴⁶ A.g.e. s. 78.

dana getirmiştir. Hz. Osman (r.a.)'ın kalbi temizlenmiş, zihni arı duru bir hal almış, ruhsal yönden yücelmiş, böylece kendisi, farklı bir insana dönmüş, değişmiştir. Hisleri, hedefleri, düşünceleri ve gidişatı Kur'an'ın ilkeleriyle şekillenmiştir.⁴⁷

Hz. Osman (r.a.) Kur'an-ı Kerim'le yakından ilgilenmiştir. Hz. Osman'ın Kur'an'ı Hz. Muhammed'den (sav) nasıl öğrendiğini ve Allah'ın kitabına uygun olarak yaşamayı ne kadar istediğini gösteren sözlerini Abdurrahman bin es-Sülemî'nin rivayetlerinden anlamaktayız.

Ebû Abdurrahman es-Sülemî şöyle anlatır: Bizlere Kur'an okuyan Osmân bin Affân, Abdullah bin Mes'ûd ve diğer üstün zâtlar şöyle söylediler: Onlar Hz. Muhammed'den (sav) on ayet dinlerler, bu on ayeti iyice öğrenip anladıktan ve gerektiği gibi amel ettikten sonra başka ayele geçerlerdi. Onlar Kur'an'ı öğrendiler ve onunla amel ettiler. Bu sebeple bir surenin öğrenilerek bitirilmesi uzun zaman gerektirirdi.⁴⁸ Ayet de bu konuya işaret etmektedir: "Bu Kur'an'ı sana bereket versin diye indirdik. Onun ayetlerini düşünsünler, akıl sahipleri öğüt alsınlar diye."⁴⁹ Hz. Osman (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre, Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurmuştur: "Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğreten-dir."⁵⁰

Hz. Osman (r.a.)'ın en meşhur Kur'an öğrencileri şunlardır: Ebû Abdurrahman es-Sülemî, el-Mağbera bin Ebû Şihâb, Ebu'l-esved, Zirr bin Hubeyş.⁵¹ Hz. Osman (r.a.)'ın Kur'an'la ilgili olarak söylediği birçok özlü ifade bizlere ulaşmıştır. Sözlerinden birisi şöyledir: "Kalplerimiz temiz olsaydı, Allah'ın kelamına doyamazdık."⁵² Başka bir söz de şöyledir: "Allah'ın kelamını görmeden bir gün geçirmek beni çok rahatsız eder."⁵³

Hz. Osman (r.a.) şöyle söylemiştir: "Bana dünyada üç şey sevdirmiştir: açları doyurmak, ihtiyacı olanları giydirmek ve Kur'an okumak."⁵⁴

Dört davranış vardır ki; bunlar dışardan görünüşleri itibariyle fazilet, özleri, içyapıları itibariyle birer görev ve zorunluluktur. İyi kullarla

47 es-Sallabi, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, c. I, s. 145.

48 *el-Fetâvâ*, c. XIII, s. 177.

49 Sad Sûresi 38/29.

50 Buhârî, *Kur'an'ın faziletleri*, 5027.

51 ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 467.

52 *el-Fetâvâ*, c. XI, s. 1222; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VII, s. 225.

53 *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. VII, s. 225; *Ferâidu'l-Kelâm*, s. 275.

54 *İrşâdu'l-ibad lil Isti'dad li Yevmi'l-Mead*, s. 77.

beraber olmak bir fazilet, onlara uymak ise görevdir. Kur'an okumak fazilet, onunla amel etmek, ona uygun yaşamak görevdir. Kabirleri ziyaret fazilet, ölüme hazırlanmak görevdir. Hastayı ziyaret etmek fazilet, vasiyet hazırlamak ise görevdir.⁵⁵

Hz. Osman (r.a.)'ın başka bir değerlendirmesi şöyledir: On şey zayı olmuş, boşa gitmiştir: kendisine soru sorulmayan alim, kendisiyle amel edilmeyen ilim, kabul edilmeyen doğru görüş, kullanılmayan silah, içinde namaz kılınmayan cami, okunmayan Kur'an, infak edilmeyen mal, binilmeyen at, dünyayı ahirete tercih edenin züht ve takva bilgisi, sahibini ahiret yolculuğuna hazırlamayan uzun ömür.⁵⁶

Hz. Osman (r.a.) Kur'an hafızı idi. Sanki Kur'an'dan hiç ayrılmıyor gibiydi. Kendisine bu durum söylendiğinde, "Kur'an mübarektir, onu mübarek bir zât getirmiştir" derdi.⁵⁷ Hz. Osman'ın Kur'an'la yakınlığı ölümüne kadar devam etmiştir. Kendisi okuyabildiği kadar, gücü yettiği ölçüde sürekli Kur'an okurdu.⁵⁸ Eşinin belirttiğine göre gece namazlarında o kadar çok Kur'an okurdu ki; bir rekât namazla gece sabah olurdu.⁵⁹

Hz. Osman (r.a.)'ın gece namazında, bir rekatta Kur'an'ı baştan sona okuyup bitirdiği ve o gece başka namaz kılmadığı anlatılır.⁶⁰

Hz. Osman'da (r.a.) şu ayetin yansımalarını görmekteyiz: "Fakat, gece vakitleri kalkıp secdeye kapanan, kıyamda duran, daima itaat eden, ahiretten sakınan ve rabbinin rahmetini uman, o kimse gibi olur mu! De ki; hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu! Bunu ancak akıl sahipleri düşünür."⁶¹

Hz. Osman (r.a.) Kur'an'ın metodunu ruhunda hissetmekteydi. Çünkü o, bir yandan da Hz. Muhammed (sav)'in öğrencisiydi, Kur'an'ı ondan öğrenmişti. Kur'an'a bağlılığı ve onu çok okuması, Hz. Osman (r.a.)'ın yüce Allah'ın sıfatlarını da derinlemesine öğrenmesine imkân hazırlamıştı. Hz. Muhammed (sav)'in öğretimiyle, okunan ayetlerin manaları Hz. Osman'ın kalbine adeta kazılmıştı. Çünkü Hz. Muhammed (sav) ashabını yüce Allah'ın emirleri doğrultusunda eğitmek konusunda son derece istekli ve kararlı idi. Böylece sağlam bir anlayış ve zihin dün-

55 A.g.e. s. 90; *Ferâidü'l-Kelâm*, s. 278.

56 A.g.e. s. 91; *Ferâidü'l-Kelâm*, s. 278.

57 el-Beyân ve't-tebîyn, c. III, s. 177; *Ferâidü'l-Kelâm*, s. 273.

58 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 225.

59 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 225.

60 el-Hilâfetü'r-Râşide ve'd-Devletü'l-Emevîyye, s. 397.

61 Zümer Sûresi 39/9.

yası oluşturulacaktı. Bu anlayış beraberinde tasdik ve sonra da kesin bilgiyi ve sağlam bir fitratı getirecekti.

Hız. Osman (r.a.)'ın akıl ve duygu dünyası Kur'an'a göre şekillenmiş, âlem, hayat, cennet, cehennem, kaza, kader, insanın hakikati ve şeytanla mücadelesi gibi konular Kur'an ve sünnetin ışığında anlaşılmıştır.

Yüce Allah'ın eksikliği yoktur. O, bütün kemal sıfatlarıyla nitelendirilmiştir: "Allah (c.c.) tektir. Arkadaşı veya çocuğu yoktur."

Hız. Osman (r.a.)'ın kulluk ve tevhit anlayışı Kur'an'a dayanmaktadır.⁶² Âlemle ilgili görüşlerinin kaynağında ise şu ayetler bulunmaktadır: "De ki: Gerçekten siz, yeri iki günde yaratana inkâr edip O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir."⁶³ "O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti."⁶⁴ "Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yer küreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler."⁶⁵ "Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti. Ve biz, yakın semâyı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, azîz, alîm Allah'ın takdridir."⁶⁶

Aynı şekilde hayata da gerektiğinden fazla önem vermek, İslam'ın şekillendirdiği zihnin tavrı değildir. Çünkü dünya hayatı geçicidir, ahiret hayatına göre çok az bir değere sahiptir. Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: "Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslediği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz."⁶⁷

Hız. Osman (r.a.)'ın cennet ve cehennem tasavvurunun oluşmasının temel faktörü de Kur'an ve sünnettir. Kur'an'dan mülhem ceza ve mükafat anlayışının da etkisiyle Allah'ın ve elçisinin emirlerinden ayrılmama konusunda özel bir itina göstermiştir. Bu konuyu ileride ayrıntılı olarak ele alacağız.

62 *Menhecû'r-Rasûl fî Garsî'r-Rahî'l-Cihaditte*, s. 10-16.

63 Fussilet Sûresi 41/9.

64 Fussilet Sûresi 41/10.

65 Fussilet Sûresi 41/11.

66 Fussilet Sûresi 41/12.

67 Yânus Sûresi 10/24.

Zinnureyn'in kaza ve kader anlayışı Kur'an ayetleri ve Hz. Muhammed (sav)'in öğretimine dayanmaktadır. Kaza ve kader anlayışı kalbine yerleşmiş, bir duygu haline gelmiştir. Kur'an'da kader ve kaza ile ilgili olarak anlatılanları ayrıntılarıyla birlikte kavramıştır. Allah'ın her şeyi kuşattığını kesin olarak bilmektedir. Allah'ın her şeyi bilmesi Kur'an'da şöyle ifade edilir: "Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'an'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığına bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın."⁶⁸

Muhakkak ki; Yüce Allah gerçekleşen her olayı yazmıştır. Ayette şöyle buyrulur: "Şüphesiz ölüleri ancak biz diriltiriz. Onların yaptıkları her işi, bıraktıkları her izi yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuz'da) sayıp yazmışızdır."⁶⁹

Allah'ın dilediği olur. Çünkü onun gücü her şeye yeter. Kur'an'da bu durum şöyle ifade edilir: "Bunlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmediler mi? Halbuki onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı âciz bırakacak bir güç vardır. O, bilendir, güçlüdür."⁷⁰

Her şeyi yaratan yüce Allah'tır. Bu konuyla ilgili olarak ayette şöyle ifade edilmiştir: "İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur)."⁷¹

Bütün bu ayetler ışığında kaza ve kader konusunda Hz. Osman'ın kalbinde doğru bir anlayış, sağlam bir inanç oluşmuştur. İleride ayrıntılı olarak ele alacağımız üzere, bunun izleri bütün hayatına yayılmıştır adeta. Kur'an-ı Kerim'i okudukça, nefsin ve insanın hakikatini çok iyi bir şekilde anlamış, yaratılış gerçeğini kavramış ve yaratılışın iki esasa dayandığını görmüştür. Birincisi toprağa şekil vererek, Yüce Allah'ın ruhundan üflemek suretiyle insanı var etmesi, ikincisi ise sperm ve yumurtanın etkileşimiyle insanın annenin rahminde oluşumu. Bununla ilgili olarak ayette şöyle buyrulmuştur: "O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır."⁷² "Sonra onun zürriye-

68 Yûnus Sûresi 10/61.

69 Yâsin Sûresi 36/12.

70 Fâtır Sûresi 35/44.

71 En'am Sûresi 6/102.

72 Secde Sûresi 32/7.

tini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir.”⁷³ “Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz!”⁷⁴

Hız. Osman (r.a.)’ın insan anlayışının oluşumunun temel faktörü de Kur’an’dır. Okumaları esnasında görmüştür ki; Yüce Allah insanı kendi iradesi ve kudretiyle yaratmış, ona en güzel şekilde ikramda bulunmuş, güzel bir görünüm, akıl, konuşma yeteneği, iyiyi kötünden ayırma gücü vermiş, yerde ve gökte ne varsa hepsini ona hizmet için yaratmış, mahlukatın çoğundan üstün bir varlık olarak yaratmış ve soyundan elçiler seçmek suretiyle insanogluunu yüceltmıştır. Allah’ın ikramının en açık görünümlerinden birisi de insanın onun sevgisine ve rızasına ehil bir varlık olarak yaratılmasıdır. Allah’ın sevgisi ve rızasına ehil olmanın yolu da dünyada mutlu bir hayat ve ahrette de nimet cennetlerinde yaşamamız için bizleri İslam’a davet eden insanların en değerlisi sevgili peygamberimiz Hız. Muhammed (sav)’in çağrısına uymaktan geçer. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.”⁷⁵

Devamlı Kur’an okumasıyla beraber Hız. Osman, insanla şeytan arasındaki mücadeleyi de çok iyi bir şekilde anlamıştı. Şeytanın insana sağdan, soldan, önden ve arkadan yaklaşip günahlara yönlendirdiğini, vesvese verdiğini, şehvetlere sürüklediğini biliyor ve bundan dolayı düşmanı İblis’ten Allah’a sığınıyor, böylece onun oyunlarından kendisini koruyordu.

Hız. Adem’le Şeytanın kıssası Kur’an’da anlatıldığı biçimiyle Hız. Osman için önemli dersler içeriyordu. Hız. Adem ilk insandır. İslam’ın özü ise Allah’a kayıtsız şartsız mutlak olarak itaattir. İnsan hatalara düşebilir. Hız. Adem bunun ilk örneğidir. Bu durum, müslümanın tevekkül etmesinin zorunluluğunu, tövbenin ve bağışlanma dilemenin ne kadar önemli olduğunu, hasetten ve hasetçiden kaçmak, kibirden ve kibirliden korunmak gerektiğini gösterir. Ayrıca yakınlarla ve arkadaşlarla en güzel şekilde konuşma gerekliliği de konu bağlamında ulaşılan sonuçlardanır. Ayette şöyle buyrulur: “Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”⁷⁶

73 Secde Sûresi 32/8.

74 Secde Sûresi 32/9.

75 Nahl Sûresi 16/97.

76 İsrâ Sûresi 17/53.

İslam'a girmesi, Allah'ın Hz. Osman'a (r.a.) ikramıdır. Kendisi İslam üzere yaşadı, bu yüce dinin yayılması için mücadele etti, Kur'an'ı ve sünneti derinlemesine öğrenerek, hidayet yolunun öncülerinden oldu, Yaşayışıyla insanların zihinlerinde silinmez bir yer edindi, sözleriyle ve davranışlarıyla insanları etkiledi. Bu sebeple, Hz. Muhammed (sav)'in vahiy katiplerinden⁷⁷ olan Hz. Osman'ı (r.a.) asla unutamayız.

C. HZ. OSMAN'IN MEDİNE'DE HZ. PEYGAMBERE BAĞLILIĞI

Hz. Osman'ın şahsiyetini etkileyen, ahlakını süsleyen temel faktör, onun peygamber okulunda ders almış olmasıdır. Hz. Osman hem Müslüman olduktan sonra Mekke'de hem de hicretten sonra Medine'de Hz. Muhammed (sav)'e bağlılıkta ve onun isteklerini yerine getirmede kusur etmemiştir. Allah'ın elçisinin öğrencisi olmak ve peygamber okulundan ders almak için çok istekli davranmış ve böylece birçok meselenin ayrıntısını öğrenme imkanı bulmuştur. Hz. Osman (r.a.) bütün insanlığın öğretmeni ve yol göstericisi olan Hz. Muhammed'den (sav) ders alma konusunda örnek bir tavır sergilemekteydi. Çünkü Hz. Peygamberi Yüce Allah en güzel şekilde eğitmişti. Aynı şekilde Hz. Osman (r.a.) Kur'an ve sünneti öğrenme konusunda son derece hırslı idi.

Hz. Osman, Hz. Peygambere bağlılığını şöyle anlatıyor: "Allah (c.c.) Hz. Muhammed'i hak olarak gönderdi ve onunla Kitap indirdi. Ben Allah'ın ve elçisinin davetini kabul ederek iman ettim. İki defa hicret ettim, Resûlullah'ın damadı olma şerefine ulaştım ve onun tebliğ ettiği doğru yolu gördüm."⁷⁸

Hz. Osman (r.a.) Kur'an metoduyla terbiye olmuştur. Eğitici ise Hz. Muhammed (sav)'dir. İlk eğitimi, Hz. Peygamberle karşılaşmasıdır. Resûlullah'ı görünce kendisinde garip değişiklikler oluştu. Hemen doğru yola yöneldi ve İslam'ı seçti. Bu daha ilk dersti ve ortaya çıkan değişikliklerin tek sebebi Hz. Peygamberi görmüş olmasıydı. Böylece karanlıklardan aydınlığa çıkmış, küfrü reddedip imanı seçmişti. Böylece kalbinde, şiddetli zamanlarda sabredebilecek, Allah yolunda zorluklara karşı direnebilecek gücü kendisine veren sağlam bir iman oluşmuştu.

Hz. Muhammed (sav)'in şahsiyetinin çekim kuvveti ve etkileme gü-

⁷⁷ Hz. Muhammed (sav) gelen vahiyleri o dönem şartlarında taşlara, yapraklara vs. yazdırmaktaydı. Gelen vahiyleri yazan kişilere "vahiy katipleri" denir.

⁷⁸ Abdullah Ahmed bin Hanbel, *Fetâilü's-Sahabe*, c. 1, s. 597. Senedi sahîhtir.

cü vardı. Yüce Allah dünya tarihinde onun gibi başka bir insan var etmemiştir. Azametiyle kalplerde farklı bir duygu oluşurdu. İnsanlar etrafında toplanırlardı. Sanki çevresindekilerini kendine doğru çeken bir kuvvete sahipti. Etraftakiler ona dokunmak, onunla beraber olmak, sohbetinde bulunmak isterlerdi.

Hz. Muhammed (sav) bu özelliklerine ilave olarak şunları bildirmektedir: O, Allah'ın elçisidir. Allah'tan vahiy almakta ve onu insanlara ulaştırmaktadır. İnsanların Hz. Peygambere yönelişinin en önemli sebepleri tabii ki; burada ifade edilen yönleridir. Toplum liderlerine karşı ayrı bir sevgi beslemediği gibi, kendisi hakkında da tevazu sahibi bir tavır takınmaktaydı. Fakat unutulmamalıdır ki; o yüce Allah'ın seçtiği, vahye muhatap olan üstün bir şahsiyettir.

Hz. Muhammed (sav)'in şahsiyetinin, hem büyük bir insan hem de büyük bir peygamber olmak gibi iki temel özelliği vardır. Bu iki özellik, onun şahsiyetinde bütünleşmiş, birbirinden ayrılmaz bir hal almıştır. Böylece hem o insanları derin bir sevgiyle sevmiş, hem de insanlar onu sevmişlerdir. Allah'ın sevgisi elçisinin sevgisiyle irtibat haline geçmiş, iki sevgi onun nefsinde karışmış, bütünlük oluşturmuştur. Böylece nefiste oluşan duygu, diğer bütün duyguların merkezi haline gelmiş, hareketlerin kaynağı olmuştur.

Sahabeyi emre amade bir ordu gibi hazır hale getiren birinci unsur İslâmî eğitimidir.⁷⁹ Hz. Osman ve sahabe, Resûlullah'la sohbetin bereketini yaşamışlardır. Onun eliyle eğitilmek, beraberinde yüce bir iman hakikatini ortaya çıkarmıştır. Hz. Osman (ra), Hz. Muhammed'den (sav) Kur'an'ı, sünneti, çeşitli hükümleri ve gönüllü arındırma yollarını öğrenmiştir. Kur'an'da şöyle buyrulur: *"Andolsun ki Allah, müminlere kendilerinden, onlara kendi âyetlerini okuyan, onları arındıran ve onlara kitab ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içindeydiler."*⁸⁰

Hz. Osman (r.a.), Hz. Peygamberle beraber bulunduğu savaşlar sırasında gördüğü olayların ve kendisinden aldığı eğitimin yansıması olarak İslam'ı daha derin bir biçimde anlamının gayretini taşımaktaydı. Resulullah'ı hem savaş halinde hem de barış hallerinde görmüş bir kişi olarak olayları daha iyi değerlendirme imkanına sahipti. Böylece farklı durumlara ilişkin tecrübeler edinmiş, savaşın doğurduğu zorluklarla baş

79 Muhammed Kutub, *Menhecûl-Terbiyeti'l-İslâmiyye*, s. 34, 35.

80 Ali İmran Sûresi 3/164.

etme gücü oluşmuş, insanın doğasını ve isteklerini öğrenmiştir. Şimdi sırayla Hz. Osman'ın Allah yolunda mücadelesi, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yer alışı ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilecektir.

1. HZ. OSMAN'IN ALLAH YOLUNDA MÜCADELESİ

Hız. Peygamber Medine'ye hicretten sonra ilk iş olarak Medine İslam devletinde geçerli olacak ilkleri belirledi. Sonra, ensarla⁸¹ muhâciri⁸² kardeş ilan etti. Her muhacir bir Medineli ensarı kendisine kardeş ediniyordu. Hız. Osman (r.a.)'ın kardeşi de Evs bin Sâbit idi.⁸³ Sonra Mescid-i Nebî inşa edildi ve Yahûdilerle anlaşma imzalandı. Bundan sonra seriyeler başladı. Kurulan yeni toplumda ekonomi, bilim ve eğitim alanlarına önem verildi. Hız. Osman (r.a.) İslam devletinin vazgeçilmezlerinden birisiydi. Düşüncesiyle, bilgisiyle ve malıyla elinden geleni yapmıştı. Bedir savaşı hariç, bütün savaşlara katılmıştı.⁸⁴

1.1. HZ. OSMAN VE BEDİR SAVAŞI

Müslümanlar Bedir savaşına çıkarlarken, Hız. Osman (r.a.)'ın eşi Rukiye kızamık hastalığına yakalanmış ve yatağa düşmüştü. Savaş için yola çıkılacaktı ve toplanma noktası belirlenmişti. Hız. Osman (r.a.) da vakti geldiğinde toplanma noktasında gitmeye kalkıştı. Ancak Hız. Peygamber onun, Rukiye'nin yanında kalmasını istedi. Hız. Osman (r.a.) Resûlullah'ın isteğini kabul etti ve hasta olması sebebiyle, savaş sırasında eşinin yanında kaldı.

Müslümanlar Bedir savaşına gittikten sonra, Rukiye'nin hastalığı şiddetlendi. Öyle ki; Rukiye öleceğini düşünmeye başlamıştı. Nefes almakta zorlanıyordu. Savaş için Bedir'e giden babasını ve Mekke'de bulunan kardeşi Zeynep'i görmeyi çok istiyordu. Rukiye'nin gözlerinden yaşlar akarken, Hız. Osman (r.a.) onun yüzüne bakıyor, derin bir üzüntü hissediyordu. Yaşadığı üzüntü Hız. Osman'ı kalpten sarsıyordu.⁸⁵ Niha yet Rukiye'nin nabızı durdu ve kelime-i şehâdet getirerek Rabbine yürüdü. Ne yazık ki; son nefesini vermeden önce babası Hız. Muhammed'i

81 Ensar: Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanlara yardım eden Medineli Müslüman.

82 Muhacir: Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslüman.

83 el-Emln Zünnûrayn, s. 40.

84 Abdulvehhâb en-Neccâr, el-Hulefâu'r-Râsîdân, s. 269.

85 Ahmed Halil Cum'a, Nisâ-u Ehli'l-Beyt, s. 491-504.

(sav) görememişti. Çünkü babası ve Müslümanlar, Bedir'de Allah yolunda savaşmakta, mücadele etmekteydiler. Resûlullah (sav) de kızının defnedilişini görememişti.

Rukiye kefenlendi, omuzlara alındı ve Bakt' mezarlığına götürüldü. Hz. Osman o kadar üzgündü ki; tabutu taşıırken, ayakta durmakta zorlanıyordu. Rukiye, Bakt' mezarlığında defnediliyordu. Üzerine toprak atılırken, gözyaşları göz pınarlarında durmuyordu. Defin işlemi bitmiş, Müslümanlar oradan geri dönüyorlarken, Zeyd bin Harise, Hz. Peygamberin devesiyle geldi ve kafirlerin bozguna uğradığı, Müslümanların büyük bir zafer kazandıkları müjdesini verdi. Bu haber karşısında Medine'li Müslümanlar büyük bir mutluluk yaşadılar. Hz. Osman da sevinmişti Müslümanların zafer kazanmalarına ancak, eşi Rukiye'yi kaybetmenin verdiği acı yüzünden anlaşıyordu.

Hz. Muhammed (sav) Bedir savaşından döndüğünde kızı Rukiye'nin vefat ettiği öğrendi ve hemen büyük bir üzüntü ile Bakt' mezarlığına gitti, kızının kabrinin yanbaşında durarak onun için dua etti.⁸⁶

Kimi kendini bilmezler, Hz. Osman'ın savaştan kaçtığını iddia etmektedirler. Halbuki, kendisinin Bedir savaşına katılmaması, bilerek savaştan geri kalma veya kaçma amacı taşımaz. Kesinlikle Hz. Peygambere muhalefet etmeyi de düşünmemektedir. Bedir ehli Hz. Peygamberin savaş çağrısına uyarak Bedir'e gitmek suretiyle üstünlük elde ederlerken; Hz. Osman'da Hz. Peygamberin kızının yanında kalması yönündeki emrini yerine getirmek suretiyle üstünlük elde etmiştir. Üstünlüğün sebebi bulunulan mekân değil, Hz. Muhammed (sav)'e itaat etmektir. Resûlullah'ın emriyle Bedir'e gidemeyip geri kaldığı için, ganimetten kendisine pay verilmiştir. Ayrıca Allah'a ve Resûlüne itaat ettiği için, Bedir'de savaşanların aldıkları sevabı da almıştır.⁸⁷

Osman bin Abdullah bin Mevhib şöyle anlatır: Mısır'dan bir adam hac için gelmişti. Hz. Ömer'e şöyle dedi: Ey Ömer! Sana bir şey soracağım. Kabe Hürmetine bana cevap ver! Hz. Osman (r.a.) Bedir'e katılmadı mı? Hz. Ömer şöyle cevapladı: Evet katılmadı. Resûlullah'ın kızı Rukiye ile evliydi. Rukiye hastalanmıştı. Allah'ın resûlü Hz. Osman'ın Rukiye'nin yanında kalmasını istedi. Ayrıca Bedir'e katılmış gibi sevap alacağını, kendisine ganimetten pay verileceğini söyledi.⁸⁸

Ebü Vâil'in rivayet ettiğine göre Hz. Osman (r.a.) şöyle söylemiştir:

86 *Dimâ' alâ Kamtsi Osman bin Affân*, s. 20.

87 *el-İsbehanî, el-İmâme ve'r-Ridde Ala'r-Râfida*, s. 302.

88 *Buhârî*, 3698.

Bedir Savaşı sırasında Resûlullah'ın emriyle, eşim Rukiye'nin yanındaydım. Savaş sonrasında ganimetten bana pay verdi. Hz. Muhammed (sav) kime ganimetten bir pay vermişse, o savaşa katılmış gibidir.⁸⁹ Hz. Osman, bilginlerin görüş birliğiyle Bedir savaşına katılanlardan sayılmıştır.⁹⁰

1.2. HZ. OSMAN VE UHUD SAVAŞI

Uhud savaşının başında Allah Müslümanlara zafer nasip etti. Müslümanların kılıçları karşısında kafirler neredeyse hezimete uğrayacaklardı. Müşriklerden sancığı eline alanlar teker teker öldürülüyorlardı. Savaşta yaklaşmaya kimse cesaret edemedi ve müşrikler bozguna uğradılar. Mekkeli müşrikleri cesaretlendirmek ve coşturmak için şarkı söyleyip def çalan kadınlar, deflerini atıp dağlara kaçmaya başladılar.

Ancak bir anda savaşın yönü değişti. Bunun sebebi, okçuların Ayneyn geçidini terk etmeleriydi. Halbuki Resûlullah onlara, ne olursa olsun, savaş kazanılsa da o tepeyi terk etmemelerini emretmişti. Fakat okçular, Müslümanların savaşı kazandıklarını düşündüler, meydana ganimet toplayan Müslüman askerleri görünce, kendileri de ganimet toplamak üzere meydana indiler. Tepede çok az sayıda asker kaldı. Bu durumu gören Müşrik ordusu komutanlarından Halid bin Velid, Ikrima bin Ebûcehil'le birlikte askerleriyle tepenin ardından dolaştılar. Tepede kalmış olan birkaç okçu ve onların komutanı Abdullah bin Cübeyr'i şehit ettikten sonra, savaş meydanında ganimet toplamakla meşgul olan Müslümanları öldürmeye başladılar. Ansızın gelen saldırı karşısında Müslümanlar çok zor durumda kaldılar. Müslümanlardan bir grup Medine tarafına çekildi ve savaş bitene kadar meydana gelmedi. Hz. Osman da bu grup içerisindeydi. Diğer bir grup Hz. Muhammed (sav)'in öldüğü haberi duymuş, haykırmakta, bağırmakta, o öldüyse biz neden yaşayalım demekteydi. Başka bir grup ise Hz. Peygamberin yanındaydı.

Savaştan çekilip, Medine tarafına kaçanlar için Yüce Allah şu ayeti indirmiştir: "İki toplumun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip gidenler var ya, şeytan onların kazandıkları bazı şeylerden dolayı ayaklarını kaydırmak istedi. Ama yine de Allah onları affetti. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır, halim (çok yumuşak) dir."⁹¹ Ancak heva ve heves-

89 el-İmâme ve'r-red Ale'r-Rafida, s. 304.

90 el-Emin Zünureyn, s. 49.

91 Ali İmrân Sûresi 3/155.

lerine uyanlar işlerine geleni görmekte, meseleyi bütünlük içerisinde değerlendirilmemektedirler. Sahabeden Medine tarafına çekilen yalnızca Hz. Osman değildir. Şiddetli savaş esnasında bir grup Müslüman kendilerini koruma refleksi göstermiştir. Hz. Osman da bunlardandır.⁹² Ayrıca bu suretle savaş meydanından uzaklaşanların Yüce Allah katında affedildiklerine dair ayet inmiştir. İnen ayetin hükmü açıktır, bu hükümle ilgili herhangi bir kapalılık yoktur. Ayetin hükmü ortadayken, kimse Osman bin Affan'ı yargılamaya kalkmamalıdır.⁹³ Allah'ın affını gösteren ayet ve cihatla dolu hayatı karşımızda dururken Hz. Osman nasıl savaştan kaçmakla itham edilebilir ki!

1.3. GATAFAN GAZVESİNDE HZ. OSMAN

Resûlullah (sav) Müslümanların Gatafan üzerine gazveye çıkmalarına izin verdi ve dört yüz kişiyle Gatafan'a doğru yola çıktılar. Savaşa gidenlerin bir kısmı atlı idi. Medine'de vali olarak Hz. Osman bırakılmıştı. Müslümanlar Gatafan istikametinde ilerlerken, bir adam geldi ve Hz. Peygambere durumu arz etti. Buna göre Gatafan halkı Müslümanların savaş için geldiklerini haber alınca kaçmışlar ve dağlara sığınmışlardı. Haber veren kişi Müslüman olmak istediğini söyledi ve Hz. Muhammed'e bağlılık sözü vererek İslam'a girdi. Yeni Müslüman olan kişiyle Bilal (r.a.) Gatafan'ı kontrol için bölgeye gittiler ve orada kimsenin kalmadığını gördüler. Bunun üzerine Hz. Peygamber Medine'ye döndü. Bütün bu olanların sonunda bir tuzak da ortaya çıkmadı. Medine dışında yalnızca on bir gün kalmıştı.⁹⁴

1.4. ZÂTÜ'R-RİKÂ' GAZVESİNDE HZ. OSMAN

Hz. Peygambere Gatafanlı Sa'lebe ve Enmâr kabilelerinin Medine üzerine saldıracakları haberi ulaştı. Hz. Muhammed (sav) dört yüz sahabeyle birlikte sefere çıktı ve Medine'de meselelerin çözülmesi, işlerin yürütülmesi için Hz. Osman'ı (r.a.) yerine vekil bıraktı.

Müslümanlar Gatafan'dan büyük bir insan topluluğuyla karşılaştı. İki grup birbirlerine yaklaştılar. Ancak savaş olmadı. Bazı insanlar büyük bir korku hissettiler. Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav) insanlara korku namazı kıldırdı. Daha sonra sahabeyle beraber oradan ayrıldılar. Bu

92 el-Emin zü'n-Nurayn, s. 49.

93 Aûf Lamâda, Zünnureyn Mea'n-Nebi, s. 32.

94 er-Ravdu'l-Enf, c. III, s. 137; Ibn Sa'd, et-Tabakât, c. II, s. 34, 35.

süreç içerisinde Hz. Muhammed (sav) on beş gün Medine dışında kalmıştı.⁹⁵

1.5. RIDVÂN BLATI'NDA HZ. OSMAN

Hz. Muhammed (sav) Hudeybiye'ye ulaştığında, Kureyş'e özel bir heyet göndermenin zorunluluk haline geldiğini düşündü. Gönderilen heyetle, Müslümanların Mekke'ye barış için gittikleri, savaş amacı taşımadıkları, kutsal bir gaye ile yola çıktıkları, umre yapıldıktan sonra geri dönüleceği bildirilmiş olacaktı.

Elçi olarak Hırâş bin Umeyye el-Huzâî'nin Kureyş'e gönderilmesine karar verildi. Hırâş, Sa'leb isimli devesiyle Mekke'ye ulaştı ve Müslümanların Mekke'ye gelme niyetlerini açıklamak istedi. Ancak Mekkeliler Hırâş'ın devesi Sa'leb'i öldürdüler. Asıl maksatları Hırâş'ı öldürmekti ancak kendilerine engel olundu. Elçi, Hz. Muhammed (sav)'e gidip olan biteni anlattı, bunun üzerine başka bir elçi gönderme düşüncesi ortaya çıktı ve Hz. Ömer'in Kureyş'e elçi olarak gönderilmesi uygun görüldü.⁹⁶

Hz. Ömer, mazeret bildirerek gidemeyeceğini, kendisinin yerine Hz. Osman (r.a.)'ın gönderilmesinin daha uygun olacağını söyledi.⁹⁷ Hz. Ömer bu görüşünü açık delillerle ortaya koydu. Bilindiği üzere Mekke'ye gönderilecek olan kişinin can tehlikesi bulunmaktaydı. Bu sebeple Mekke'de kabilesi tarafından her türlü tehlikeye karşı korunabilecek bir kişinin elçi olarak gönderilmesi daha uygundu. Hz. Ömer için o şartlarda böyle bir durum söz konusu değildi, bu sebeple Hz. Osman'ı göstermişti. Çünkü kabilesi Mekke'de onu müşriklerin eziyet etmelerine karşı koruyabilecek durumdaydı. Böylece Hz. Muhammed (sav)'in elçiliği görevi de hakkıyla yerine getirilmiş olacaktı.⁹⁸

Hz. Ömer Resûlullah'a şöyle dedi: "Kureyş'in beni öldürmesinden korkuyorum. Mekke'de düşmanlarım çok, ancak orada beni koruyacak kimse yok. Eğer sen istersen ben yine de Kureyş'e giderim ey Allah'ın elçisi!"⁹⁹ Hz. Muhammed (sav) bu sözler karşısında hiçbir şey söylemedi. Hz. Ömer "Ey Allah'ın elçisi, Mekke'de Osman bin Affân benden daha üstündür, onun kabilesi büyüktür ve kendisini tehlikelere karşı koruyabilir" dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav) Hz. Osman'ı (r.a.) ça-

95 el-Emin Zünnurayn, s. 52, 53.

96 Ebû Fâris, Gazvetü'l-Hudeybiye, s. 83.

97 El-Megâzi, c. II, s. 600.

98 A.g.e.

99 A.g.e.

gırdı ve şöyle buyurdu: "Kureyş'e git ve kimseyle savaşmak için gelmediğimizi, hürmete layık oluşundan dolayı Kabe'yi ziyaret için geldiğimizi, yanımızda kurbanlarımızın bulunduğunu ve kurbanlıklarımızı kestikten sonra geri döneceğimizi onlara haber ver."

Hız. Osman (r.a.) Mekke yakınlarına gelmişti ki; Kureyşlileri karşısında gördü. "Nereye gidiyorsun?" dediklerinde, "beni Hız. Muhammed (sav) gönderdi. Sizi Allah'a, İslam'a davet ediyor. Hep birden İslam'a girin. Allah dinini duyuracak, peygamberini aziz kılacaktır" diyerek karşılık verdi. Hız. Osman onlarla konuşuyor, onlar "söylediklerini duyduk, ancak bunun olması imkansızdır. Şehrimize zorla giremezsiniz. Peygamberine git ve asla Mekke'ye giremeyeceklerini bildir" diyorlardı. O sırada Ebân bin Sâid İbn Âs geldi, Hız. Osman'a son derece yakın davrandı, her türlü ihtiyacını giderebileceğini söyledi, onu terkisine aldı ve beraberce Mekke'ye gittiler. Ebû Süfyan bin Harb, Safvân bin Ümeyye ve Mekke'nin diğer önde gelen kişileriyle tek tek konuştu, durumu izah etti. Ancak konuştuğu bütün insanlar, "Muhammed (sav) bu şehre giremez" diyorlardı.¹⁰⁰

Müşrikler Hız. Osman'a (r.a.) yalnızca kendisinin Kabe'yi tavaf etmesini teklif ettiler, ancak o kabul etmedi.¹⁰¹ Hız. Osman, Resûlullah'ın tebligini Mekke'de ezilen, yoksul, zayıf insanlara anlatıyor, sabahın ve kurtuluş vaktinin yakın olduğunu kendilerine müjdeliyordu.¹⁰² Hız. Osman (r.a.)'ın konuştuğu insanlar, Hız. Peygambere selam gönderiyorlar ve "Elçisini Hudeybiye'ye ulaştıran Allah, onu Mekke'nin ortasına getirmeye de kâdirdir" diyorlardı.¹⁰³

Bu sırada Müslümanlara Hız. Osman'ın öldürüldüğü yönünde bir haber ulaştı. Hız. Muhammed (sav) sahabeyi topladı ve müşriklere karşı savaşmak üzere kendilerinden bağlılık sözü aldı. Sahabe, canlarını vermek pahasına savaşacakları konusunda Hız. Peygambere kesin bir söz verdiler, biat ettiler.¹⁰⁴ Sadece münafıklardan olan el-Cedd bin Kays Rıdvân biatına katılmadı, bağlılık sözü vermedi.¹⁰⁵ Başka bir rivayette biatın ölüm üzerine değil, sabretme üzerine yapıldığı ifade edilir.¹⁰⁶ Diğer bir rivayette de savaştan kaçmamak üzere biat edildiği bildirilir.¹⁰⁷ Biat ko-

100 Zâdû'l-meâd, c. III, s. 290. İbn Hişâm, es-Sıratü'n-Nebiyee, c. III, s. 344.

101 Zâdû'l-meâd, c. III, s. 290.

102 A.g.e.

103 Ebû Fâris, Gazverü'l-Hudeybiye, s. 83.

104 Buhârî, 4169.

105 Es-Sıratü'n-Nebiyiyye fî Davi'l-Masâdiri'l-Asliyye, s. 486.

106 Buhârî, 4169.

107 Müslim, 1856.

nusuyla ilgili olarak ortaya çıkan farklı rivayetler, bir çelişkinin var olduğu anlamına gelmez. Çünkü canım vermek pahasına biat etmek, sabrı ve savaştan kaçmamayı da içerir.¹⁰⁸ Burada Hz. Peygambere ilk olarak biat eden Ebû Sinân Abdullah bin Vehb el-Esedî idi.¹⁰⁹ Ondan sonra, diğer sahabeler sırayla Hz. Peygambere bağlılık sözü verdiler.¹¹⁰ Seleme bin el-Evke' (r.a.) başta, ortada ve sonda olmak üzere, üç defa bağlılık sözü vermiş, biat etmiştir.¹¹¹ Resûlullah, sağ eliyle sol elini tutmuş ve "bu Osman'ın elidir" buyurmuş, böylece Hz. Osman (r.a.)'ın biatı da gerçekleşmiştir.¹¹² Ridvan biatında ağacın altında bin dört yüz sahabe Hz. Peygambere bağlılık sözü vermiştir.¹¹³

Ridvân biatına katılanlar Kur'an'da anlatılmış, birçok ayet ve hadis onların üstünlüklerine işaret etmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

"Herhalde sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği ahde vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir."¹¹⁴

"Köre vebal yoktur, topala da vebal yoktur, hastaya da vebal yoktur. Bununla beraber kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse, Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de geri kalırsa, onu acı bir azaba uğratar." ¹¹⁵

"Andolsun o ağacın altında (Hudeybiye'de) sana bey'at ederlerken Allah, müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven indirmiş ve onları pek yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır."¹¹⁶

Câbir bin Abdullah şöyle anlatır: Hz. Muhammed (sav) Hudeybiye'de bize, "siz, yeryüzündeki en hayırlı insanlarsınız" buyurdu. Biz orada bin dört yüz kişiydik. Gözlerim görse de biatın yapıldığı ağacın yerini sizlere göstersem.¹¹⁷ Bu hadis, Ridvan biatına katılanların üstünlüklerini ifade etmek bakımından açıktır. Ancak bu sırada Mekke'de, Medine'de ve başka bölgelerde de Müslümanlar bulunmaktaydı.

Bazı Şiiler bu duruma bağlı olarak Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan üstün

108 Es-Stratü'n-Nebeviyye fi Davi'l-Masâdirü'l-Asliyye, s. 486.

109 A.g.e.

110 A.g.e.

111 Zâdü'l-Meâd, c. III, s. 291.

112 Sahtihü's-stratü'n-Nebeviyye, s. 404.

113 Es-Stratü'n-Nebeviyye fi Davi'l-Masâdirü'l-Asliyye, s. 482.

114 Fetih Sûresi 48/10.

115 Fetih Sûresi 48/17.

116 Fetih Sûresi 48/18.

117 Mûslüm, 3, 1485.

olduğunu iddia etmektedirler. Çünkü onlara göre Hz. Ali, bu hadisin muhatabıdır, ancak Hz. Osman değildir. Ayrıca Hz. Ali Hudeybiye'de biat etmiştir fakat Hz. Osman biat etmemiştir, diye iddia ederler.

Ancak bu yaklaşım geçersiz ve batıldır. Çünkü Hz. Peygamber Hz. Osman'ın biatını almıştır. Bu bakımdan Hz. Ali ile Hz. Osman eşit konumdadırlar. Hadiste bir kısmın diğerlerinden üstün tutulması kastedilmemiştir.¹¹⁸

Taberi, Hz. Osman'ın Hudeybiye'deki özel konumuna ilişkin şunları kaydetmektedir: Hz. Peygamberin kendi elini Hz. Osman'ın elinin yerine koyarak ondan biat alması, Hz. Osman'ın bu sırada İslam tebliğini Mekke'de esir konumunda bulunan zayıf Müslümanlara duyurması ve Resûlullah'ın Hz. Osman'ın tek başına tavaflı kabul etmemesi konusuna şahit olması.¹¹⁹ İyâs bin Seleme babasından şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber, sağ eliyle sol elini tutmak suretiyle Osman bin Affan'dan biat aldı. İnsanlar, "ne kadar güzel! Osman bin Affân Kâbe'yi de tavaflı etmiştir" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "*Orada ne kadar kalırsa kalsın, ben tavaflı etmedikçe o tavaflı etmez.*"¹²⁰

Büyük bir haksızlık ve zulüm olarak Hz. Osman (r.a.) Rıdvan biatında bulunmamak ve biat etmemekle itham edilmektedir. Bunlar fitne merkezleri tarafından, Hz. Osman'ın hilafetinin geçersizliğini ortaya koymak maksadıyla özellikle uydurulmuş iddialardır.¹²¹ Allah'ın izniyle bunlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Enes (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber Rıdvan biatını emrettiğinde, Hz. Osman Mekke'ye gönderilmişti. İnsanlar biat ettiler ve Resûlullah 'Osman Allah'ın yolunda Resûlünün elçiliğini yerine getirmektedir' dedi ve bir elini yere vurdu. Hz. Muhammed (sav)'in eli, Hz. Osman'ın elinden daha hayırlıdır."¹²²

1.6. MEKKE'NİN FETHİNDE ABDULLAH BİN EBİ'S-SERH'E ŞEFAAT ETMESİ

Mekke'nin fethedildiği gün, Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh, Osman bin Affan'ın yanında gizlendi. Hz. Osman onu Hz. Peygambere getirdi ve "Ey Allah'ın elçisi! Abdullah bağlılık sözü verdi" dedi. Başını kal-

118 Fethu'l-Bârî, C. VII, s. 443.

119 Er-Riyâdu'n-Nedra fî Menâkıbi'l-Aşera, s. 490, 491.

120 A.g.e. Senedi zayıf.

121 Zünnurayn Mea'n-Nebi, s. 36.

122 Siyeru's-selefi's-Sâlihin, c. 1, s. 181. Sened zayıf, hadis sahihtir. Tirmizî, 3702.

dırdı ve ona üç defa baktı. Her defasında yüz çevirdi ve dördüncüsünde biat gerçekleşti. Sonra sahabeye döndü ve şöyle buyurdu: "İçinizden, biat için bana gelen, biatını kabul etmediğim ve bu sebeple öldürülen bir kişiyi gören var mı?" "Bilmiyoruz ey Allah'ın elçisi" diye cevap verdiklerinde, "Nebl, gözlerin hain bakışlarından uzaktır" dedi.

Başka bir rivayet şöyledir: Mekke'nin fethinden sonra Hz. Muhammed (sav) bütün insanlara eman verdi, hepsinin güven içinde olacaklarını bildirdi. Ancak dört kişiyi istisna etti ve "bu dört kişiyi Kabe'nin örtüsüne sığınmış olarak bulsanız bile öldürün" buyurdu. Bunlar İkrime bin Ebi Cehil, Abdullah bin Hatal, Makts bin Subabe¹²³ ve Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'tir. Abdullah bin Hatal, Kabe'nin örtüsüne tutunmuş bir vaziyetteyken, Said bin Hâris ve Ammâr bin Yâsir tarafından görüldü. Said Ammâr'dan daha gençti, ondan önce gitti ve Abdullah'ı öldürdü.

İkrime ise bir gemi yolculuğuna çıkmıştı ve gemide şiddetli bir fırtınaya yakalandı. Gemidekiler, ilahlarınız size herhangi bir fayda sağlamadı diye söylenmeye başladılar. Bu durum içerisinde İkrime şöyle dedi: Bizi denizde de karada da samimiyetten, ihlastan başka hiçbir şey kurtaramaz. Allah'ım sana söz veriyorum, eğer beni bu durumdan kurtarırsan, Hz. Muhammed (sav)'e giderek ona biat edeceğim, kendisine bağlılığımı arz edeceğim. Bu fırtınadan kurtuldu, Resûlullah'a giderek biat etti ve Müslüman oldu. Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh ise, Hz. Osman'ın yanında gizlendi. Hz. Peygamber insanları biat için çağırduğunda o da geldi ve biraz önce anlatıldığı gibi Müslüman oldu.¹²⁴

Abdullah bin Abbâs'tan şöyle rivayet edilmiştir: Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh, Hz. Muhammed (sav)'in vahiy katiplerindendi. Şeytan ayakını kaydırды, Abdullah kafirlere katıldı. Bunun üzerine Allah'ın elçisi Mekke'nin fethedildiği gün onun da görüldüğü yerde öldürülmesini emretti. Hz. Osman onu himaye etti, daha sonra Hz. Peygamber de biatını kabul etti.¹²⁵

İbn İshâk, Hz. Muhammed (sav)'in Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh hakkında öldürme emri vermesi ve Hz. Osman (r.a.)'m onu korumasını sebepleriyle şöyle izah etmektedir: Abdullah Müslüman olmuştu ve vahiy katiplerinden birisiydi, gelen vahiyleri yazmaktaydı. Ancak daha sonra dinden döndü, kafir oldu. Bu sebeple Hz. Peygamber, onun öldürülmesini emretmişti. Diğer yandan, Abdullah, Hz. Osman'ın süt karde-

123 Sâbir Ebi Süleyman, Evdâü'l-Beyân fî Târîhi'l-Kur'ân, s. 79.

124 A.g.e. s. 80.

125 A.g.e.

sidir, bu sebeple onun yanında gizlenmiştir. İnsanlar rahata erip, biat çağrısı gelince Resûlullah'a gitmiş ve Müslüman olmuştur.

Ibn Hişâm şöyle der: Abdullah Müslüman oldu ve bir daha dönmedi. İlk olarak Hz. Ömer döneminde vali olarak tayin edildi, daha sonra da Hz. Osman halifelîği döneminde Abdullah'ı vali olarak görevlendirdi.¹²⁶

1.7. TEBÜK GAZVESİNDE HZ. OSMAN

Hicretin dokuzuncu yılında Bizans İmparatoru Herakl şerli bakışlarını Arap yarımadasına çevirmişti, orayı yakıp yıkmak, kül etmek istiyordu. Ordusuna hazırlanmalarını emretti ve hareket etmek için emrini beklemelerini istedi. Durum Hz. Peygambere ulaştı ve o da sahabeye, cihada hazırlanmalarını söyledi. Öyle sıcak bir yaz günüydü ki; güneş dağları yakıyordu. Bölge adeta yanmakta, kavrulmaktaydı. Müslümanlar imanlarıyla sıcaklığın öldürücü darbelerine karşı koydular ve tutuşan, yanan çölden geçerek düşmana ulaşmak için cihada çıktılar. Savaşta kullanacak malzemeleri yoktu, donanımlı nizami eğitimli bir asker olarak değil, kalpleri imanla dolu müminler olarak yola çıkmışlardı. Sefer sırasında açlıklarını gidermek için kullanacakları yiyecekleri bile yoktu. Hz. Muhammed yardımlaşma için Müslümanları teşvik etti ve herkes imkanı ölçüsünde cihada gidenlere yardımda bulundu. Kadınlar, ordunun savaşa hazırlanması için kullanılmak üzere süs eşyalarını Resûlullah'a takdim ettiler. Ancak yardımlar büyük bir odunun hazırlanması için yeterli olmadı. Hz. Peygamber savaş için gelenlerden oluşan uzun ve geniş sıraya baktı, şöyle buyurdu: "Kim bunları savaşa hazırlarsa, Allah onu affeder!" Hz. Osman bu nidayı duyar duymaz Allah'ın affına ve rızasına koştu. Bu şekilde ordu savaşa hazırlandı.¹²⁷ Hz. Osman, develerin yularlarına varıncaya kadar, ordunun donanımı için gerekli olan bütün ihtiyaçları karşılamıştı.

Ibn Şihâb ez-Zühri şöyle diyor: Hz. Osman, Tebük seferi öncesinde ordunun donanımı için dokuz yüz kırk deve ile almış at verdi. Ayrıca savaşta kullanılmak üzere Hz. Peygambere on bin dinar takdim etti. Hz. Peygamber bu dinarları aldığı anda iki defa şöyle buyurdu: "Osman bu günden sonra, yaptığı hayır sebebiyle zararlardan korunmuştur."¹²⁸

¹²⁶ Ibn Hişâm, *es-Stratû'n-Nebeviyye*, c. IV, s. 57, 58.

¹²⁷ *Fethu'l-bârî*, c. VII, s. 67; *Hulefâ'r-Rasûl*, s. 250; Muhammed Sâlih İvaz, *el-Aşaratü'l-Mübeşşerün bi'l-Cenneh*, s. 53.

¹²⁸ Tirmizî, 3785; *Sahîhu't-Tevsîk*, s. 26.

İnfakı ve yardımları sebebiyle Hz. Osman'ın Tebuk seferinde ayrı bir yeri ve önemi vardır.¹²⁹ Abdurrahman bin Hibbân, Hz. Osman'ın Tebuk gazvesindeki infakıyla ilgili olarak şöyle diyor: Resûlullah'ı ordunun savaşa hazırlanması için hayır yarışına teşvik ederken gördüm. Bu sırada Hz. Osman ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın elçisi! Ben iki yüz deveyi Allah yolunda savaş için hazırlarım." Daha sonra Hz. Peygamber, ordunun diğer ihtiyaçlarının temini için yardım çağrısında bulundu ve Hz. Osman tekrar ayağa kalkarak, "techizatıyla birlikte üç yüz deveyi Allah yolunda savaş için hazırlarım" dedi. Hz. Peygamber minberden inerken şöyle diyordu: "Osman'ın bundan başka bir iş yapması gerekmez! Osman'ın bundan başka bir hayır işlemesi gerekmez."¹³⁰

Abdurrahman bin Semra şöyle rivayet etmiştir: Tebuk seferinin hazırlıkları sürerken Hz. Osman (r.a.), Resûlullah'a bin dinar getirdi. Bunun sonrasında Hz. Peygamber defalarca şöyle buyurdu: "Osman bu günden sonra, yaptığı hayır sebebiyle zararlardan korunmuştur."¹³¹

Sanki Hz. Osman, o dönemde ümmetin tek zengin kişisi gibidir. Hz. Peygamber ordunun başına geçti ve Medine'yle Şam arasında tam ortada kalan bir bölge olan Tebuk'e kadar ilerlediler. Burada Hirakl'in kendisine doğru ilerleyen İslam ordusundan çekindiği ve bu sebeple savaşmaktan vazgeçtiği yönünde bir haber ortaya çıktı. Kurulmasında Hz. Osman'ın yardımlarının büyük payının bulunduğu ordu, Tebuk'ten geri döndü. Hz. Osman verdiği herhangi bir şeyin geri iade edilmesini istedi mi! Kesinlikle hayır. Aynı şekilde, elinden geldiği ölçüde sonraki seferlerde ve savaşlarda da yardım etti, hiçbir iyilikten geri durmadı.¹³²

2. MEDİNE'DE HZ. OSMAN'IN SOSYAL HAYATI

2.1. HİCRETİN ÜÇÜNCÜ YILINDA ÜMMÜ GÜLSÜM'LE EVLENMESİ

Ümmü Gülsüm ismiyle doğup bu künyesiyle tanınmıştır. Kendisine ait bir isim bilinmemektedir. Ancak el-Hâkim, Mus'ab ez-Zübeyri'den, onun isminin Ümeyye olduğunu rivayet eder. Ümmü Gülsüm, Hz. Fanna'dan daha büyüktür.¹³³

¹²⁹ Es-Stratû'n-Nebeviyye fî Davi'l-Masâdirî'l-Asliyye, s. 615.

¹³⁰ Tirmizî, 3700.

¹³¹ A.g.e., 3702.

¹³² Hulefâ'ü'r-Râşidin, s. 138; el-Aşarâtü'l-Mübessherün bi'l-Cenneh, s. 31.

¹³³ Fâruk Hammâde, ed-Devharû'n-Nebeviyyetü's-Şerîfe, s. 45, 46.

Saîd bin Müseyyeb şöyle bildirmektedir: "Hz. Osman, Rukiye'nin vefatından sonra yalnız kalırken, Hz. Ömer'in kızı Hafsa (r.a.) da kocasının ölümüyle dul kalmıştı. Hz. Ömer, Hz. Osman'a giderek, Hafsa'yla evlenmek isteyip istemediğini sordu. Hz. Osman, Resûlullah'ın Hafsa'yı (r.a.) nikahlamak istediğini duymuştu, bu sebeple Hz. Ömer'e cevap vermedi. Hz. Ömer durumu Hz. Peygambere anlattı ve Resûlullah şöyle buyurdu: "Bu durum senin için uygun mudur? Ben Hafsa ile evleneyim, Osman'ı da Ümmü Gülsüm'le nikahlayalım."¹³⁴

Buhârî'nin rivayeti şöyledir: Hz. Ömer, Huneys bin Huzâfe es-Sehmi'nin¹³⁵ ölümüyle Hafsa'nın dul kalması sonrasında, Hz. Osman'ın yanına gitti ve ona Hafsa'yla evlenmeyi düşünüp düşünmediğini sordu. Eğer kabul ederse, bunu kendisinin de uygun gördüğünü söyledi. Hz. Osman günlerce düşündü ve evlenmek istemediğini söyledi.

Hz. Ömer şöyle anlatır: Hz. Ebubekir'le karşılaştım ve dilersen Hafsa'yı nikahın altına al dedim. Ebubekir (r.a.) sustu, hiçbir şey söylemedi, böylece birkaç gece bekledim. O sırada Hz. Peygamber, Hafsa ile evlenmek istediğini bildirdi ve Hafsa'yı ona nikahladım. Sonra Ebûbekir (r.a.) geldi ve "sana cevap vermememin sebebini şimdi anlamışsındır belki" dedi. Hz. Ömer "evet, anladım" deyince Hz. Ebubekir sözüne şöyle devam etti: "Ben Resûlullah'm Hafsa'yı isteyeceğini biliyordum. Ancak onun sırrını ortaya çıkarmak istemedim. Şayet kendisi gelip Hafsa'yı istemeseydi, teklifini o zaman kabul ederdim."¹³⁶

Hz. Aişe, Hz. Osman'ın Ümmü Gülsüm'le evliliği konusunda şöyle rivayet etmektedir: Resûlullah, Ümmü Gülsüm'ü evlendirdiğinde Ümmü Eymen'e şöyle dedi: "Ümmü Gülsüm'ü hazırlayın, Osman'a (r.a.) götürün ve hüznünü gidermek için yanında def çalın." Ümmü Eymen, Hz. Muhammed (sav)'in isteklerini yerine getirdi. Daha sonra Hz. Peygamber, Ümmü Gülsüm'ün yanına gitti ve kocası hakkındaki değerlendirmesini sordu. Ümmü Gülsüm, Hz. Osman için "eşlerin en hayırlısı" dedi.¹³⁷

Ebu Hureyre'nin rivayeti şöyledir: Resûlullah mescidin kapısının yanına geldi ve şöyle buyurdu: Ey Osman! Cebrail bana bir haber getirdi: Allah seni Rukiye'den sonra Ümmü Gülsüm'le evlendirdi. Bu olay hicretin üçüncü senesinde Rebiülevvel ayında gerçekleşmiştir.¹³⁸

¹³⁴ El-Hâkim, Müstedrek, 4, 49; Ebû Yüsûf, Âsâr, 1957.

¹³⁵ Huneys, sahabedendi, Medine'de vefat etti.

¹³⁶ Buhârî, Nikâh, 5122.

¹³⁷ Dimâûn Alâ Kamîsi Osmân, s. 22; Ebû Şihbe, es-Stratû'n-Nebeviyye, c. II, s. 231.

¹³⁸ İbn Mâce, 110. Hadis zayıf.

2.2. ABDULLAH BİN OSMAN'IN ÖLÜMÜ

Hicretin dördüncü senesi Cumâdelûlâ ayında Hz. Osman'ın oğlu Abdullah öldü. Abdullah'ın annesi Hz. Peygamberin kızı Rukiye idi. Abdullah öldüğünde altı yaşındaydı. Resûlullah cenaze namazını kıldı ve babası Osman (r.a.), Abdullah'ı mezarına koydu.¹³⁹ Bu, Hz. Osman'ın hayatındaki büyük imtihanlardan birisiydi. Allah yolunun davetçilerinin imtihanları ne kadar da ağırdır!

2.3. ÜMMÜ GÜLSÜM'ÜN VEFATI

Ümmü Gülsüm, hicretin dokuzuncu yılında yakalandığı bir hastalık sebebiyle vefat edene kadar, Hz. Osman'la yaşadı. Onun namazını Hz. Muhammed (sav) kıldırdı ve kabrinin başında oturdu.

Enes bin Malik şöyle rivayet etmektedir: Resûlullah'ı Ümmü Gülsüm'ün kabrinin yanı başında otururken gördüm. Allah'ın elçisinin gözlerinden yaşlar akmaktaydı. Hz. Muhammed (sav) Ebû Talha'ya Ümmü Gülsüm'ü kabrine indirmesini emretti.¹⁴⁰

Leylâ binti Kânif es-Sekafiyye şöyle diyor: Ben cenazesinde Ümmü Gülsüm'ü yıkayanlar arasındaydım. Yıkama ve kefenleme işlemleri Hz. Peygamberin yönlendirmesi ve kontrolünde gerçekleşti. Resûlullah (sav), yıkama ve kefenleme için gerekli malzemeleri zırh, baş örtüsü, giysi sıralamasıyla dışardan vermektedir. Kefenleme işlemi, Hz. Muhammed (sav)'in gösterdiği sıralamayla tamamlanmış oldu.¹⁴¹

Ibn Sa'd şu bilgiyi kaydetmektedir: Ümmü Gülsüm'ü Ebû Talha ile birlikte Ali bin Ebî Tâlib, Fazl bin el-Abbâs ve Usâme bin Zeyd mezarına indirdiler. Esmâ binti Umeyys ve Safiye binti Abdülmuttalib, Ümmü Gülsüm'ü yıkayanlardandır.¹⁴²

Hz. Osman, Ümmü Gülsüm'ün ölümüne çok üzüldü, derinden sarıldı. Resûlullah (sav) Hz. Osman'ı bitkin, yorgun ve üzgün bir vaziyette gördüğünde ona şöyle der: "bir kızım daha olsaydı, onu da seninle evlendirirdim."¹⁴³ Bu durum, Hz. Muhammed (sav)'in Hz. Osman'a (r.a.) olan sevgisinin işaretidir. Ayrıca bu durum, Hz. Osman (r.a.)'ın Hz. Peygambere bağlılığının delilidir. Diğer yandan Hz. Osman'a dil uzatanların

¹³⁹ İbnü'l-Esir, el-Kâmil, c. II, s. 130; Dimaûn Alâ Kamısı Osmân, s. 22.

¹⁴⁰ Buhârî, Cenâiz, 1342.

¹⁴¹ Ebû Dâvûd, Sünen, 3157.

¹⁴² İbn Sa'd, Tabakât, VIII, 39; ed-Devhat'ü'n-Nebeviyye, s. 48.

¹⁴³ Heysemî, Mecma'ü'z-Zevâid, c. IX, s. 83. Şahitleri sebebiyle hadisin isnadı hasendir.

iddialarının geçersizliğinin başka bir kanıtıdır. Yüce Allah dilediği gibi takdir etmiş ve takdirine göre olaylar gerçekleşmiştir. Onun dilediğinin gerçekleşmesine kimse engel olamaz.¹⁴⁴

3. DEVLETİN KURULUŞUNDA SAĞLADIĞI İKTİSADİ KATKI

Hız. Osman, bölgenin zenginlerindendi, ticaretle meşgul olmaktadır. Gerek maddi gerekse manevi yönden son derece güçlüydü. O, mallarını Allah'a itaat ve onun rızasını kazanma yolunda harcamıştı. Her hayırda adeta yarış etmekteydi, hayır yarışında en önde olmak istiyordu ve fakirlik korkusu yoktu. Allah yolunda yaptığı harcamalardan bazıları şunlardır:

3.1. RAVME KUYUSU

Resûlullah (sav) Medine'ye hicret ettiğinde, yeterince içme suyunun olmadığını gördü. Ravme kuyusunun suyundan başka içme suyu yoktu. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Kim Ravme kuyusunu satın alırsa, oradan çekilen her kova su için ona cennette büyük hayırlar vardır."¹⁴⁵ Başka bir buyruğu da şöyledir: "Kim Ravme kuyusunu kazırsa, cennet onundur."¹⁴⁶

Hız. Muhammed (sav)'in Medine'ye hicretinden önce Ravme kuyusundan ancak parayla su içilebilmekteydi. Muhacirler Medine'ye gittiklerinde, oranın suyunu beğenmediler. Gaffarogullarından bir adamın Ravme isimli bir pınarı vardı. Adam buradaki suyu satarak geçimini sürdürmekteydi. Resûlullah (sav) o adama "bahçedeki pınarı satar mısın?" deyince adam, "Ey Allah'ın elçisi! Benim bundan başka hiçbir şeyim yok. Ailemin geçimini su satışıyla sağlıyorum" karşılığını verdi. Durum kendisine ulaştınca Hız. Osman (r.a.) Ravme kuyusunu otuz beş bin dirheme satın aldı. Hız. Peygamber geldi ve "bunu benim için mi yaptın?" dedi. Hız. Osman "evet" karşılığını verince Resûlullah (sav) "onu bütün

144 Emtü'l-kudât, el-Hulefâ'ü'r-Râşidün, A'mâl ve Ehdâs, s. 73.

145 Elbâni, Şahihü'n-Nesâi, c. II, s. 766.

146 Buhârî, 2778. Şahitleri sebebiyle hadis sahihtir.

Müslümanlar için yaptın, kuyu sadece benim değil, bütün Müslümanlarındır" buyurdu.¹⁴⁷

Başka bir rivayet şöyledir: Ravme kuyusu bir Yahudiye aitti. Kuyunun sahibi Müslümanlara su satmaktaydı. Hz. Osman Ravme'yi satın aldı ve Müslümanların ortak malı olarak kullanıma sundu. Zengin olsun, fakir olsun, yolcu olsun, mukim olsun, herkes Ravme'nin suyundan ücretsiz yararlandı.¹⁴⁸

3.2. MESCİD-I NEBİ'NİN GENİŞLETİLMESİ

Medine'de hicretten sonra Mescid-i Nebi'nin yapılmasının ardından, Müslümanlar orada toplanıyorlar, namaz kılıyorlar, hutbeler dinleyerek Allah'tan gelen emirleri ve yasakları öğreniyorlar, savaşlara çıkıyorlar ve savaş dönüsünde de orada toplanıyorlardı. Bu sebeple Mescid-i Nebi yetersiz kalmıştı ve genişletilmesi gerekiyordu. Bu sebeple Resûlullah (sav) sahabeye, mescidin kenarındaki boş arazilerden satın almalarını, böylece Mescid-i Nebi'nin genişletilmesini söyledi ve şöyle buyurdu: "Kim mescidin kenarında bulunan falanın arsasını alır ve mescidin genişletilmesine yardım ederse, bu kendisine cennette sevap olarak fazlasıyla döner." Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.) kendi malıyla Hz. Peygamberin işaret ettiği yeri bir rivayete göre yirmi beş bin, başka bir rivayete göre de yirmi bin dirheme satın aldı.¹⁴⁹ Sonra burası Mescid-i Nebi'ye ilave edildi.¹⁵⁰ Böylece mescit genişletildi, daha rahat bir ortam oluşturuldu.¹⁵¹

3.3. TEBÜK SEFERİ VE HZ. OSMAN

Tebuk seferi öncesinde Resûlullah (sav) Rumlara karşı savaşacak olan ordunun techizi için zengin sahabileri yardıma teşvik etmekteydi. Herkes imkanı ölçüsünde ordunun donanımına katkı sağlamıştı. Ancak Hz. Osman'ın Tebuk seferi öncesindeki infakının misli, benzeri yoktu.¹⁵² Gerekli açıklamalar Tebuk seferiyle ilgili bölümde yapılmıştır.

147 Tuhfetü'l-Ahvazî bi Şerhi Süneni'l-Tirmizî, c. X, s. 196.

148 Fethu'l-Bâri, c. V, s. 408; el-Hikmetü fi'd-Da'vati lilellâh, s. 231.

149 Elbâhi, Sahih-u Süneni'l-Tirmizî, c. III, s. 209.

150 Sahih-u Süneni'n-Nesâî, c. II, s. 766.

151 Halid el-Baytar, İlmü'l-Müslimîn, C. III, s. 41.

D. HZ. PEYGAMBERİN HZ. OSMAN'LA İLGİLİ HADİSLERİ

1. HZ. OSMAN'IN FAZİLETLERİYLE İLGİLİ HADİSLER

1.1. Başına gelen musibetler sebebiyle onu cennetle müjdele

Ebû Mûsâ şöyle anlatıyor: Hz. Peygamberle beraberdik. O sırada birisi geldi ve içeriye girmek için izin istedi. Resûlullah (sav) "kapıyı aç ve onu cennetle müjdele" buyurdu ve ben de kapıyı açtım. Gelen Hz. Ebubekir'di. Ona Resûlullah'ın (sav) verdiği müjdeyi bildirdim, Allah'a hamd etti.

Sonra başka birisi geldi, içeriye girmek için izin istedi. Resûlullah (sav) "kapıyı aç ve onu cennetle müjdele" buyurdu. Gelen Hz. Ömer'di. Ona Resûlullah'ın (sav) verdiği müjdeyi bildirdim, Allah'a hamd etti.

Ardından başka birisi geldi, içeriye girmek için izin istedi. Resûlullah (sav) "kapıyı aç ve başına gelen musibetler sebebiyle onu cennetle müjdele" buyurdu. Gelen Hz. Osman'dı. Ona Resûlullah'ın (sav) verdiği müjdeyi bildirdim, Allah'a hamd etti ve "tek yardımcımız Allah'tır" dedi.

Bu hadis, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın üstünlüklerini ifade eder. Çünkü onlar cennetle müjdelenmişlerdir. Aynı şekilde bu hadis Ebû Musâ'nın da üstünlüğüne işaret eder. Hadis, kişinin yüzüne karşı övülebileceğine de işaret etmektedir. Diğer yandan Hz. Muhammed (sav)'in Hz. Osman'ın başına gelecekleri önceden haber vermesi açık bir mucizedir. Üçü de sağlam bir imanla hayatlarını doğru yol üzerinde sürdürmüşlerdir.¹⁵³

1.2. Üzerinde Nebî, Sıddık Veya İki Şehit Vardır

Enes (r.a.) şöyle rivayet etmektedir: Resûlullah (sav) bir gün Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'la birlikte bulunmaktaydı, bu sırada yer sarsıldı ve şöyle buyurdu: "Üzerinde nebî, sıddık ve iki şehit vardır."¹⁵⁴

¹⁵² El-Hikme Fi'd-da'Ve İlellah, s. 231.

¹⁵³ Şerhu'n-Nevevî Ala Sahihî Müslüm, c. XV, s. 180-181.

¹⁵⁴ Buhârî, 3697.

1.3. Üzerinde Nebi, Sıddık Veya Şehit Vardır

Ebû Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: Resûlullah (sav) Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha (r.a.) ve Zübeyir'le (r.a.) birlikte Hira'daydı. Üzerinde bulundukları kaya hareketlendi ve bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Sakinleş! Üzerinde nebi, sıddık ve şehit vardır."¹⁵⁵

1.4. Hz. Osman'ın Hayası

Yahya bin Said bin el-Âs'tan şöyle rivayet edilmiştir: Said bin el-Âs şöyle haber vermektedir: Müminlerin annesi Hz. Aişe ve Hz. Osman'dan öğrenildiğine göre, Hz. Ebubekir bazı meseleleri arz etmek için Resûlullah'ın yanına girmek maksadıyla izin istedi. Hz. Peygamber yatağında uzanmakta ve Hz. Aişe'nin yardımıyla bir kısım ihtiyaçlarını gidermekteydi. Hz. Ebubekir izin aldıktan sonra içeriye girdi, işini bitirdikten sonra gitti. Bunun ardından Hz. Ömer geldi ve Hz. Muhammed bu haldeyken içeri girmek için izin istedi. İzinden sonra içeriye girdi, işini bitirince ayrılıp gitti. Hz. Osman şöyle anlatır: Daha sonra içeri girmek için ben izin istedim, yatağından kalktı, Aişe'ye (r.a.) giysisini üzerine almasını söyledi. Bu şekilde işimi tamamladım ve oradan ayrıldım. Hz. Aişe şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi! Ebubekir ve Ömer'e göre, Osman'dan (r.a.) daha çok çekindiğini görüyorum. Resûlullah şöyle buyurdu: "Osman hayalî bir insandır. Bu haldeyken içeri girmesine izin verirsem, ihtiyacını rahatça söylemekten çekinir diye korktum."¹⁵⁶

1.5. Meleklerin Hz. Osman'dan Utanması

Ebû Seleme bin Abdurrahman'dan rivayet edildiğine göre Hz. Aişe şöyle demiştir: Resûlullah bacaklarının bir kısmı açık bir vaziyette evimde uzanmaktaydı. Ebubekir (r.a.) izin istedi ve kendisine izin verildikten sonra, Hz. Peygamber bu haldeyken içeri girdi, bir süre konuştuktan sonra ayrıldı. Aynı vaziyette Ömer (r.a.) geldi, bir süre konuştuktan sonra ayrıldı. Daha sonra Osman (r.a.) içeriye girmek için izin istedi. Hz.

¹⁵⁵ Müslim, 2417.

¹⁵⁶ Müslim, 2402.

Peygamber yataktan kalkarak oturdu ve elbisesini düzeltti.¹⁵⁷ Hz. Aişe şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi! Ebubekir (r.a.) geldi, duruşunu değiştirmedin. Ardından Ömer (r.a.) geldi, duruşunda bir değişiklik olmadı. Fakat Osman (r.a.) geldiğinde yatağından kalkıp oturdun ve elbiseni düzelttin! Bu sözler üzerine Resûlullah şöyle buyurdu: "Kendisinden meleklerin utandığı bir insan karşısında haya etmeyeyim mi?"¹⁵⁸

Münâvî şöyle diyor: Hz. Osman'ın makamı, haya makamıdır. Haya, her şeyi görenin yüceliği karşısında ortaya çıkan bir duygudur. Bunun temelinde kişinin kendisini eksik ve hatalı görmesi düşüncesi vardır. Hz. Osman, Allah'ın yüceliğini anlamış, kendi eksikliğinin ve kusurlarının farkına varmış bir kişiydi. Bu, Allah'ın samimi kullarının özelliğidir. Hz. Osman böylece samimi kullar rütbesine yükselmiştir. Allah'tan haya ettiği gibi, Allah'ın kullarının yanında da haya ile davranırdı. Bu, Allah'ı sevenin, onun dostlarını da sevmesi ve Allah'tan korkmanın her şeyden korkması gibi bir durumdur.¹⁵⁹

1.6. En Hayâli

Enes bin Malik'in rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Ümmetimin en merhametlisi Ebubekir, Allah'ın dinine bağlılıkta en şiddetli davrananı Ömer, en hayalisi Osman, helalleri ve haramları en iyi bilen Muâz bin Cebel, Allah'ın kitabını en çok okuyan Übeyy, ferâizi en iyi bilen Zeyt bin Sâbit'tir. Her ümmetin güvenilir bir kişisi vardır. Bu ümmetin güvenilir kişisi Ebû Ubeyde bin Cerrâh'tır.¹⁶⁰

2. HZ. PEYGAMBERİN HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLDÜĞÜ FİTNEYİ ÖNCEDEN HABER VERMESİ

2.1. Üç Şeyden Kurtulan, Kurtulmuştur

Abdullah bin Havâle'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Üç şeyden kurtulan kurtulmuştur. Bunlar: ölüm, Dec-

¹⁵⁷ Ravilerden Muhammed, bütün bunların bir gün içerisinde olduğunu söyleyemeyeceğini bildirir.

¹⁵⁸ Müsilm, 2401.

¹⁵⁹ Münâvî, Feyzû'l-Kadîr, c. IV, s. 302.

¹⁶⁰ İmâm Ahmed, Fezâilü's-Sahâbe, c. I, s. 604. Hadisin senedi sahihtir.

cal ve hakkın yerine gelmesi konusunda sabreden halifenin öldürülmesi.¹⁶¹

Hakkın yerine getirilmesi konusunda sabreden ve bu şekilde öldürülen halife Hz. Osman'dır. Kastedilen halifenin Hz. Osman olduğuna işaret eden başka deliller de vardır. Hadis, gerek hissi gerekse manevi olarak, bu fitneden korunmanın ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Hissi olarak korunma fitne zamanlarında, teşvik, tahrik, öldürme gibi durumlarda söz konusu olur. Manevi olarak korunma ise, batıl yaklaşımlarla konuların değerlendirilmesi ve haksız yorumlamaların yapılması gibi hallerde mevzu bahistir. Bu yönüyle hadis, sadece bu fitneyi yaşayanları kapsamaz, bütün ümmeti içine alır.¹⁶²

2.2. O Gün Bu Kişi Mazlum Olarak Öldürülür

İbn Ömer anlatıyor: Resûlullah bir fitneyi haber veriyordu ki; o sırada oradan bir kişi geçti ve o geçerken Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "O gün bu kişi, mazlum olarak öldürülür!" Baktım ki; oradan geçen, Hz. Muhammed'in işaret ettiği kişi Osman bin Affan'dı.¹⁶³

2.3. Bu kişi, O Gün Hidayet Üzere Olacaktır

Ka'b bin Uca şöyle anlatıyor: Resûlullah bir fitneden bahsetti ve onun yaklaştığını söyledi. Bu sırada oradan, başı kapalı bir kişi geçmekteydi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Geçmekte olan bu kişi, o gün hidayet üzere olacaktır." Hemen yerimden kalkarak o kişinin yanına koştum. O kişi Osman (ra)'dı. Onu tutup Resûlullah'a götürdüm ve "söylediğiniz kişi Osman mıdır?" dedim, "evet" cevabını verdi.¹⁶⁴

2.4. Fitne Çıkıp Ortalık Karıştığında, O ve Arkadaşları Hak Üzeredirler

Mürre el-Bahzî şöyle rivayet ediyor: Resûlullah'ın yanımdaydım, şöyle buyurdu: "Fitne çıkıp ortalık karıştığında, bu ve arkadaşları hak üzeredirler." Bunun üzerine Hz. Peygamberin işaret ettiği kişinin yanına

¹⁶¹ Müsned, 4, 419; 5, 346.

¹⁶² Ahmed Bin Hanbel, Fezailü's-Sahabe, I, 604.

¹⁶³ Fezailü's-Sahabe, I, 551.

¹⁶⁴ İbn Mâceh, Sünen, I, 24.

gittim, Hz. Peygamberin, hak üzere olacağını söylediği kişinin Hz. Osman olduğunu gördüm.¹⁶⁵

2.5. O ve Arkadaşları O Gün, Hidayet Üzeredirler.

Ebu'l-Eş'as rivayet ediyor: Bir grup kendi arasında konuşmaktaydı. En son Mürre bin Ka'b söz aldı ve şöyle dedi: Resûlullah'tan bir hadis duymuş olmasaydım, ayağa kalkıp konuşmazdım. Kendisi, yaklaşmakta olan bir fitneden bahsetti, bu sırada bir kişi geçmekteydi. Ona işaret ederek şöyle buyurdu: "O ve arkadaşları o gün haklıdır, hidayet üzeredirler." "O kişi mi ey Allah'ın elçisi" dedim, "evet" cevabını verdi. İşaret ettiği kişi Hz. Osman'dı.

2.6. Güvenilir Kişi ve Arkadaşlarının Tarafından Olun

Ebû Habîbe'den şöyle rivayet edilmiştir: Kendisi eve girmiş ve Hz. Osman'ın etrafının çevrildiğini görmüştür. Bu sırada Ebû Hureyre konuşmak için Hz. Osman'dan izin istemiş, kendisine izin verildikten sonra, ayağa kalmış, Allah'a hamd etmiş ve şöyle söylemiştir: Resûlullah'ı (sav) şöyle söylerken işittim: Benden sonra büyük bir fitneyle karşı karşıya kalacaksınız. Başka bir rivayete göre Hz. Peygamber "benden sonra fitneyle karşılaşacak, ayrılığa düşeceksiniz" buyurmuştur. Orada dinlemekte olanlardan birisi Ey Allah'ın elçisi, "o fitne ve ayrılık gününde biz kimin tarafında olalım?" dedi? Hz. Muhammed, Hz. Osman'a işaret ederek, "güvenilir kişi ve arkadaşlarının tarafından olun" buyurdu.

2.7. Münafıklar İstese de Sen Onu Çıkarma!

Abdullah bin Âmir, en-Nu'mân bin Beşîr ve Hz. Aişe zinciriyle gelen rivayet şöyledir: Resûlullah (sav), Hz. Osman'ı çağırta, yanına geldiğinde Hz. Peygamber ona baktı, etrafına bakındı ve sonunda Osman'ın (r.a.) omzuna vurarak şöyle buyurdu: "Ey Osman! Muhakkak ki Allah sana bir gömlek giydirecektir. Münafıklar onu üzerinden çıkarmak isteyecekler. Bana kavuşana kadar kesinlikle onu üzerinden çıkarma!" Resûlullah (sav) bu sözünü üç defa tekrar etti.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Müsned, V, 33.

¹⁶⁶ Fezailü's-Sahabe, I, 631. Hadisin senedi sahihtir.

2.8. Resûlullah'a (sav) Söz Verdim

Ebû Seleme'den rivayet edildiğine göre Hz. Aişe şöyle demiştir: Resûlullah (sav) aşıptan bazılarının çağrılmasını istedi. "Ebubekir mi?" dedim, "hayır" dedi. "Ömer mi" dedim, "hayır" dedi. "Osman mı" dedim, "evet" dedi. Osman (r.a.) geldiğinde, Resûlullah (sav) oturdu, arkasına yaslandı ve onun için dua etmeye başladı. Bu sırada benim dışarıya çıkmamı istedi. Görüşme sonunda Osman'ın (r.a.) rengi değişmişti.

Halifeliği döneminde bir gün, görüşme saatinde etrafı insanlar tarafından sarılmışken "Ey müminlerin emiri, savaşmayacak mısın?" diye sorduk, "hayır savaşmayacağım. Resûlullah (sav)'a söz verdim, sabredip verdiğim söze uyacağım" cevabını verdi.¹⁶⁷

Bu hadis, Hz. Osman'ın Resûlullah'a (sav) olan sevgisini ve ümmetin menfaati için nasıl hırslı davrandığını göstermektedir. Hz. Peygamber, Hz. Osman'a ölümüyle sonuçlanacak olan bu fitne hadiselerini haber verdi, ancak gizlemesini istedi. Bu konuyla ilgili olarak bizlere Hz. Osman'dan "hayır savaşmayacağım. Resûlullah'a (sav) söz verdim, sabredip verdiğim söze uyacağım" sözünden başka bir ifade ulaşmamış, kendisi Resûlullah'a (sav) verdiği sözü yerine getirmeye çalışmıştır.¹⁶⁸

Bu hadislerden anlaşıldığına göre, fitne zamanında haklı olan, Hz. Osman ve taraftarlarıdır. Başka bazı rivayetler, bu rivayetteki bazı gizlilikleri ortaya çıkarmaktadır. Bir rivayete göre Resûlullah (sav), Hz. Osman'a şöyle buyurmuştur: "Eğer Allah'ın sana giydirmiş olduğu gömleği üzerinden çıkarmanı isterlerse, kesinlikle kabul etme, onu üzerinden çıkarma."¹⁶⁹

Hz. Osman'ın verdiği bu söz, büyük bir fitnenin ortaya çıkacağına, o şartlarda sabırlı olunması gerektiğine ve Hz. Osman'ın fitnenin etkisiyle görevini bırakmamasının zorunluluğuna işaret etmektedir. Bu hadisten, Hz. Osman'ın sonraki herhangi bir tarihte halife olacağı da anlaşılmaktadır. Bu hadisten Hz. Peygamberin tavsiyelerinin ve başka yönlendirmelerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunları yalnızca Hz. Osman biliyordu ve Peygamber (sav)'e söz verdiği için kimseye de söylememiştir.

Hz. Peygamber, Hz. Osman'a bu gizli bilgileri verirken, Hz. Aişe'nin

167 Fezâilü's-Sahâbe, I, 605. Hadisin senedi sahihtir.

168 Fezâilü's-Sahâbe, I, 605. Hadisin senedi sahihtir.

169 A.g.e.

odadan çıkmasını istemişti. Çünkü bunları yalnızca Hz. Osman'ın bilmesini istiyordu. Orada yalnızca Resûlullah (sav) ve Hz. Osman bulunmaktaydı, başka kimse yoktu. Ancak kendine verilen haberin etkisiyle Hz. Osman'ın rengi değişmişti.

Hz. Aişe'nin ilavesine göre, bu gizlilik, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle sonuçlanan fitnenin konuşulduğunun başka bir işaretidir. Burada Hz. Peygamber, Hz. Osman'a bazı yönlendirmelerde bulunmuş, Allah'ın kendisine yüklemiş olduğu hilafet vazifesini bırakmasını istediklerinde nasıl davranması gerektiğini açıklamıştır.

Daha önce geçtiği gibi, Resûlullah (sav) yalnızca fitnenin ortaya çıkacağını bildirmekle yetinmemiş, bu olayla ilgili daha birçok bilgiyi Hz. Osman'a vermiştir. Orada konuşulanların gizlenmesi de, verilen haberlerin yalnızca fitnenin gerçekleşeceği bilgisinden ibaret olmayıp başka konuları da içerdiğini göstermektedir. Bundan dolayı da anlatılanların gizlenmesi istenmiştir.

Bu hadis, Hz. Osman'ın kendisine karşı ayaklananlarla neden savaşmadığını, aynı zamanda halifeligi bırakması teklif edildiği halde neden o makamdan inmediğini gösteren açık bir delildir. Hz. Osman'ın hem savaşmayıp hem de hilafet makamını bırakmaması araştırmacı ve tarihçilerin içinden çıkamadıkları önemli iki meseledir.¹⁷⁰

Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitne Hz. Peygamber tarafından, başka bir çok olayın kapsamında dolaylı olarak önceden haber verilmiştir. Geleceği Allah'tan başka kimse bilemez. Anlaşılmaktadır ki; Yüce Allah büyük fitneyi Hz. Peygamber'e bildirmiş ve Resûlullah'tan (sav) bu bilgileri Hz. Osman'a ulaştırmasını istemiştir.

Hz. Muhammed'in gayb alemiyle ilgili verdiği bütün haberler de Allah'ın kendisine verdiği emirle insanlara ulaşmıştır. Ayette şöyle buyrulmaktadır: "De ki; ben, Allah'ın dilemesi dışında kendime ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahibim. Eger ben gaybı bilseydim elbet daha çok iyilik yapmak isterdim ve bana kötülük de dokunmazdı. Ben ancak inanan bir kavme uyarıcı ve müjdeleyiciyim."¹⁷¹

170 Fitnet-ü Maktel-i Osman (r.a.), c. I, s. 48.

171 Araf Sûresi 7/188.

E. HZ. EBUBEKİR VE HZ. ÖMER DÖNEMLERİNDE OSMÂN BİN AFFÂN

1. HZ EBUBEKİR DÖNEMİNDE HZ. OSMAN

1.1. YÜKSEK İSTİŞARE KURULU ÜYELİĞİ

Hız. Osman sahâbeden olduğu gibi, Hız. Ebûbekir döneminde, meselelerin görüldüğü, halifenin görüş aldığı yüksek istişare kurulunun üyelerindendi. Hız. Ebubekir için Hız. Osman, ikinin ikincisiydi. Gerektiğinde Hız. Ömer sertliği ve kararlılığıyla Hız. Ebubekir'in yanında olduğu gibi, Hız. Osman'da yumuşaklığı ve inceliğiyle hep onun yanında, onunla beraber olmaktaydı. Hız. Ebubekir döneminde Hız. Ömer vezir olarak, Hız. Osman da emîn ve kâtip olarak görev yapmaktaydılar.¹⁷²

Hız. Ebubekir, Hız. Osman'ın görüşüne öncelik vermektedir. Dinden dönenlerle savaş (ridde olayları) bitmiş ve Hız. Ebubekir Rûm diyarına sefer düzenlemeyi düşünmüş, ordu ayrılırken halife, ileri gelen kimselele istişare etmiş, herkes bakış açısını, düşüncesini ortaya koymuştur. Hız. Ebubekir, Hız. Osman'a görüşünü sorduğunda o, şöyle cevap vermiştir: Sen bu dine bağlı olan insanlara nasihat etmekte, onlara karşı şefkatle davranmaktasın. Eğer ümmet için menfaat getireceğini düşünüyorsan, orduyu sefere gönder. Bu sebeple zan altında kalmaz, suçlanmazsın.¹⁷³ Talha, Zübeyr, Sa'd, Ebû Ubeyde, Sa'd bin Zeyd ve ensardan, muhacirlerden orada bulunan diğer sahabe "Osman (r.a.) doğru söylüyor, görüşün ne ise onu uygula Ey Hız. Ebubekir!" dediler.¹⁷⁴

Hız. Ebubekir, Bahreyn'e vali göndereceği sırada arkadaşlarıyla istişare etti. Hız. Osman "Resûlullah'ın (sav) görevli olarak gönderdiği, bölge halkından önce Müslüman olmuş, bölgeyi ve halkı tanıyan, halkın da kendisini tanıdığı bir kişiyi vali olarak görevlendir" dedi. Bu sözyle Hız. Osman, el-Alâ bin Hadramî'yi kastediyordu. Bunun üzerinde Hız. Ebubekir, el-Alâ bin Hadramî'yi Bahreyn'e vali olarak atadı.¹⁷⁵

Hız. Ebubekir halifelığının son zamanlarında hastalanmış ve yerine kimin halife olacağı konusunda Müslümanların önde gelenleriyle istişa-

172 Sadık Urcûn, Osmân bin Affân, s. 58.

173 İbn Asâkir, Târîh-u Dimeşk, c. II, s. 63-65; es-Sallâbt, Ebubekir's-Sıddîk, s. 364.

174 es-Sallâbt, Ebubekir's-Sıddîk, s. 364.

175 Kenzû'l-Ummâl, c. V, s. 620, rakam 15093; Târîhu't-Taberî, c. IV, s. 122; Abdullâh el-Keylânî, el-Kuyûdû'l-Vâide Alâ Sultânû'd-Devle, s. 169.

re etmeye başlamıştı. Onlara, kendisinden sonra kimi halife olarak görmek istediklerini sordu. İnsanlar Hz. Ömer'i istediklerini söylediler. Bu konuda Hz. Osman'ın görüşü istendiğinde o şöyle dedi: "Allah'ım bana onunla öğret. Onun gizlediği, ortaya koyduğundan daha hayırlıdır. İçimizde onun gibisi yoktur."¹⁷⁶ Bunun üzerine Hz. Ebubekir şöyle dedi: Allah sana merhamet etsin! Vallâhi onu bıraksan, sana geri dönmez!¹⁷⁷

1.2. HZ. EBUBEKİR DÖNEMİNDE EKONOMİK KRİZ

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, o şöyle diyor: Ebubekir (r.a.) döneminde şiddetli bir kuraklık ortaya çıktı. İnsanlar Hz. Ebubekir'e gelip, "Ey müminlerin emiri! Gökten yağmıyor, yerden bitmiyor. İnsanlar şiddetli bir felakete yakalanmış, açlıkla mücadele ediyorlar" diyerek durumlarını arz ettiler. Hz. Ebubekir "evlerinize gidin ve sabredin. Cömert olan Allah, akşam olmadan size bir kapı açar" dedi.

O gün içerisinde Hz. Osman'ın kervancıları Şam'dan yüz deve yükü buğday ve yiyecek getirdiler. İnsanlar Hz. Osman'ın kapısının önünde toplandılar. Dışarı çıktığında büyük kalabalığı karşısında gören Osman bin Affân, "ne istiyorsunuz?" dedi. İnsanlar, "Gökten yağmıyor, yerden bitmiyor. İnsanlar şiddetli bir felakete yakalanmış, açlıkla mücadele ediyorlar. Sende buğday ve yiyecek olduğunu duyduk. Onları bize sat, biz de fakir Müslümanlara dağıtalım" deyince, Hz. Osman içeriye girip diledikleri kadar satın almalarına izin verdi. Yiyecekler Hz. Osman'ın evindeydi. Oradakilere sordu: "bunları satın alırken bana ne kadar kar vereceksiniz?" Başlangıçta yüzde yirmi dediler. Hz. Osman artırılmasını istedi, yüzde elli dediler. Hz. Osman daha da artırılmasını isteyince oradakiler, "Ey Ebû Amr! Medine'nin tacirleri bizleriz. Ticaretle meşgul olan başka kimse yok. Fiyatları gelip de kim artıracak?" dediler. Hz. Osman, "Allah artırır. Her bir dirheme karşılık on dirhem verir. Var mı daha fazla veren!" deyince "haşa! hayır" cevabını verdiler. Hz. Osman, "Allah şahidim olsun ki; ben bunları fakir Müslümanlara sadaka olarak dağıtacağım" dedi.¹⁷⁸

İbn Abbâs şöyle diyor: O gece Resûlüllah'ı (sav) rüyamda gördüm. Alalı bir devenin üzerindeydi. Üzerinde nurdan bir giysi, ayağında nur-

¹⁷⁶ İbn Esr, el-Kâmil, c. II, s. 79; Mahmûd Şakir, el-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 101.

¹⁷⁷ İbn Esr, el-Kâmil, c. II, s. 79;

¹⁷⁸ İbn Kudâme, er-Rikka ve'l-bekâ, s. 190; Hasan Eyyûb, el-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 191; Ahmed el-Hurûf, Şehidü'd-dâr, s. 21.

dan bir ayakkabı, elinde de nurdan bir asa vardı ve acele ediyordu. Dedim ki; "Ey Allah'ın elçisi! Seni ve sohbetini çok özledim, nereye gidiyorsun?" dedi ki; "Ey İbn Abbâs! Osman, büyük bir sadaka verdi ve Allah da bu sadakayı kabul edip onu cennette evlendirdi. Biz de düğününe davet edildik"¹⁷⁹

Acaba Yüce Allah mala mülke kul olanların, cimrilikle ve hırsla karborsacılık yaparak insanların yiyeceklerini ellerinde tutanların kulaklarını bu büyük Osmânî sese açar mı! Böylece yavaş yavaş kalplerinde şefkat ve merhamet duyguları oluşsa! Fakirlere, yoksullara, dullara, yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etseler! Hayatın içerisinde krizlerin kendilerini buğday taneleri gibi öğüttüğü insanlara kim sahip çıkacak? Taş kalpli zenginlerin göz yaşlarını içtiği garibanlara kim sahip çıkacak?! Bu zamanda Müslümanların mallarını muhtaçlara, yoksullara, fakirlere harcama konusunda en çok muhtaç oldukları şey, Osmânî bir üfürüştür. Böylece aralarında sevgi, şefkat ve iyilik duyguları ortaya çıkacaktır.¹⁸⁰

Bunlar, Hz. Osman'ın cömertlik ve iyiliğini gösteren örneklerdir. O, insanların en merhametlisiydi. Şu ayeti sürekli okumaktaydı: "Muhakkak ki insan, kendisini müstağnî görmesiyle azar (kendisini tanırlaştırır)"¹⁸¹ Bu ayeti okuyarak kendisini azgınlıklardan, aşırılıklardan korumaktaydı.

"Kitabı okuduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip, kendinizi unutuyor musunuz! Akletmiyor musunuz?"¹⁸² Hz. Osman, bu ayeti okuyarak, manasını hissederek gösteriştten, nifaktan ve münafıklardan uzaklaşıyordu.

Ayrıca şu ayet onun iyilik anlayışını şekillendirmekteydi: "İyi ve erdemli olmak yalnızca yüzelerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Fakat iyi ve erdemli kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, Kitab'a, peygambere inanıp, sevdiği malını fakirlere, yetimlere, yoksullara, yolculara, dilencilere ve kölelere veren; namaz kılan ve zekat veren, verdiği sözü yerine getiren, sıkıntıda, zorlukta ve savaş anında sabreden kişidir. İşte doğru olanlar ve takva sahipleri onlardır."¹⁸³ Ayetteki manaya göre yaşayışı da Hz. Osman'ı doğru olanlar ve takvâ sahipleri grubuna dahil etmektedir.

179 er-Rikka ve'l-Beka, s. 190.

180 Sadık Urcün, Osmân bin Affân, s. 52.

181 Alak Sûresi 96/6.

182 Bakara Sûresi 2/44.

183 Bakara Sûresi 2/177.

2. HZ. ÖMER DÖNEMİNDE HZ. OSMAN

Hız. Osman'ın Hız. Ömer'in yanında önemli bir konumu vardı. İnsanlar Hız. Ömer'e bir şey sormak istediklerinde, onu Hız. Osman ve Abdurrahman bin Avf aracılığıyla sorarlardı. Hız. Osman "redif" olarak isimlendirilmekteydi. Bu kelime "ikinci adam" anlamına gelmektedir. Araplar başkandan sonra müracaat ettikleri ikinci kişiye bu ismi vermektedirler.¹⁸⁴

Bir gün, ordu Medine'deyken, Hız. Ömer insanların huzuruna çıktı. Bu sırada Hız. Osman geldi ve "Sana ne ulaştı? Planın nedir, ne yapmak istiyorsun" diye sordu. Sonra Hız. Ömer Müslümanları namaza çağırdı ve namaz sonrasında Irak üzerine sefer düzenleme kararı verdiğini açıkladı.¹⁸⁵

Hız. Ömer halife olduğunda önde gelen sahabilerle beytül-mal harcamaları konusunda istişare etti. Hız. Osman "beytül-mal'den yedir, içir" dedi.

Hız. Ömer, Ebû Ubeyde'yi Fetih için Kudüs'e göndermeden önce insanlarla istişare etti. Hız. Osman, halifenin ordunun başında olmasının daha doğru olacağına işaret ettikten sonra şöyle dedi: "Eğer sen ordunun başında bulunmaz, Medine'de kalırsan, Kudüs'ün fethini önemsemediğin, o bölgeyi hafife aldığın yönünde yorumlar yapılabilir. Bölgedekiler İslam'ın üstünlüğünü kabul edinceye ve cizye vermeye razı oluncaya kadar mücadele etmek gerekir. Bu şartlarda ordunun başında bulunmak daha isabetlidir."¹⁸⁶ Hız. Ali'de Hız. Osman'ın fikri doğrultusunda görüş beyan etti Hız. Ömer de buna göre tavır belirledi.¹⁸⁷

Hız. Ömer döneminde Hız. Osman adeta vezir konumundaydı. Hız. Ebubekir döneminde Hız. Ömer'in konumu neyse, Hız. Ömer döneminde Hız. Osman'ın konumu odur. Hız. Ömer, Hız. Ebubekir döneminde insanların hayrı için son derece önemli bir mevkide hizmet etmiş. Aynı şekilde Hız. Osman da Hız. Ömer döneminde insanların hayrı için çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Hız. Ebubekir insanların en merhametlisiydi. Buna karşılık Hız. Ömer hakkın yerine getirilmesi konusunda insanların en şiddetlisiydi. Allah (cc) Hız. Ebubekir'in yumuşaklığıyla Hız. Ömer'in sertliğini uyumlu bir bütün haline getirmiş ve bunun neticesi olarak adil bir yönetim ortaya çıkmıştır.

¹⁸⁴ Târîhu't-taberî, c. IV, s. 83; en-Nedvi, el-Murteâ, s. 131.

¹⁸⁵ Osman bin Affân , el-Halîfe, eş-Şâkir, es-Sâbir, s. 63.

¹⁸⁶ Muhammed Hüseyin Heykel, Osman bin Affân, s. 47-48.

¹⁸⁷ Osman bin Affân el-Halîferu's-şâkir, s. 60.

Hiz. Osman merhametli oluşuyla Hiz. Ebubekir'e çok benzemektedir. Hiz. Ömer ise tarzı olduğu üzere hakkın uygulanması bakımından insanların en şiddetlisiydi. Hiz. Ömer halifelik vazifesini üstlendiğinde Yüce Allah, Hiz. Ebubekir'in yerine Hiz. Osman'ı rahmeti ve merhametiyle dengeleyici bir unsur olarak görevlendirmişti adeta. Hiz. Ömer'in sertliğiyle Hiz. Osman'ın yumuşaklığının uyumuyla ortaya çıkan birçok hüküm ve toplum menfaatine yönelik yöntemler söz konusudur. Böylece en adil yönetim biçimi oraya çıkmış olmaktadır. Hiz. Osman'ın Hiz. Ömer dönemindeki konumu herkes tarafından çok iyi bir şekilde bilinmektedir. Divan ve tarih yazımı uygulamalarında Hiz. Osman'ın yönlendirmeleri bulunmaktadır.

2.1. DİVÂN UYGULMASI VE HZ. OSMAN

Fetihler artmış, elde edilen ganimetlerle beytül-mal dolmuş, taşmıştı. Hiz. Ömer bu malların nasıl bir uygulamaya tabi tutulacağı konusunda sahabeyi topladı ve onlarla istişare etti. Bu istişare sırasında Hiz. Osman şöyle dedi: insanların gittikçe zenginleştiklerini, varlıklarını arttırdıklarını görüyorum. Eğer insanların aldıkları sayılmaz, alanla almayan birbirinden ayrılmazsa işin karışmasından korkarım. Hiz. Ömer, Hiz. Osman'ın görüşünü kabul etti ve nihayetinde divanlar oluşturuldu.¹⁸⁸

2.2. TARİH UYGULAMASI VE HZ. OSMAN

Bazı rivayetlere göre, Hiz. Ömer'i hicrî yılın muharrem ayıyla başlatması konusunda yönlendiren Hiz. Osman'dır. Danışmalar ve görüşmeler sonucunda Müslümanların takvimlerinin Hiz. Peygamber'in hicretiyle başlaması konusunda görüş birliği ortaya çıkmıştı. Çünkü hicret, hakla batılın ayrım noktasıdır. Hicrî senenin hangi ayla başlaması gerektiği konusunda farklı görüşler ortaya çıktı. Hiz. Osman, haram aylardan olması, sayı yönünden ayların ilki olması ve hacdan dönüş vaktine denk gelmesi gibi gerekçelerle senenin muharrem ayıyla başlatılmasını önerdi. Hiz. Ömer bu teklifi kabul etti, sahabenin diğer önde gelenleri de bu öneriyi uygun buldular ve böylece hicrî sene muharrem ayıyla başlatılmış oldu.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Tarihü't-taberî, c. V, 203; Sadık Urcun, Osman bin Affân, s. 60.

¹⁸⁹ Sadık Urcun, Osman bin Affân, s. 60.

2.3. HARAÇ ARAZİLERİ UYGULAMASI

Hiz. Osman, Hiz. Ömer'in fethedilen arazilerin askerlere dağıtılmayıp, haraç karşılığında sahiplerinde bırakılması yönündeki uygulamasını destekleyenlerden birisiydi.¹⁹⁰

2.4. ÜMMÜHÂTÜ'L-MÜ'MİNİNLE HACCI

Hicri on üç senesinde Hiz. Ömer halifelik görevini üstlenince, o sene Abdurrahman bin Avf'ı insanlarla birlikte vazifesini yerine getirmesi ve onları yönlendirmesi için hacca gönderdi. Abdurrahman bin Avf, hicri yirmi üç senesinde de Hiz. Ömer'le birlikte haccetti. Hiz. Ömer o sene, müminlerin annelerine de haccetmeleri konusunda izin verdi. Onları hevde içinde hacca gönderdi, yanlarında da Hiz. Osman ve Abdurrahman bir Avf bulunmaktaydı. Hiz. Osman devesiyle onların önlerinden gitmekte ve kimsenin kendilerine yaklaşmasına müsaade etmemekteydi. Hiz. Ömer'in konakladığı yerlerde onlar da konakladılar. Onlarla birlikte Hiz. Osman ve Abdurrahman bin Avf da konakladı. Hiz. Peygamberin eşlerinin yanına kimseyi yaklaştırmadılar.¹⁹¹

¹⁹⁰ Es-Siyatü'l-mâliyye li Osman bin Affân, s. 25.

¹⁹¹ İbn Sa'd, Tabakât, c. III, s. 134; Ensâbü'l-Eşraf, c. I, s. 465-466; Mecelletü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, 10, 263.

—İKİNCİ BÖLÜM—

HZ. OSMAN'IN HALİFELİK GÖREVİNİ
ÜSTLENMESİ, YÖNETİM TARZI VE ÖNEMLİ
ŞAHSİ ÖZELLİKLERİ

A. HZ. OSMAN'TIN HALİFELİK GÖREVİNİ ÜSTLENMESİ

1. HALİFE SEÇİMİ KONUSUNDA HZ. ÖMER'TİN FİHKİ

Hız. Ömer, Müslümanların birliğine ve geleceğine son derece önem vermiştir. Özellikle hayatının sonunda şiddetli yaralar içerisinde acı çekerken gösterdiği tavır, bunu açıkça görmektedir. Şüphesiz o anlar, kıyamete kadar zihinlere kazınmış olarak kalacaktır. Ölüm anında Hız. Ömer'in imanı, samimiyeti ve din kardeşini kendisine tercihini görmekteyiz.¹

Hız. Ömer'in, ölüm anında Resûlullah'ın ve Hız. Ebubekir'in uyguladığı yeni bir yöntemle halife seçiminin yolunu açmış olması, onun İslam devletini yönetme konusunda açılım yanlısı tavrını gösteren açık bir örnektir. Hız. Ömer'in ortaya koyduğu yeni usule işaret eden bir ayet veya hadis bulunmadığı gibi, Hız. Ebubekir'in de böyle bir uygulaması bulunmamaktadır.

Hız. Ömer sahabenin ileri gelenleriyle istişare etti, ölüm döşegindeyken, kendisinden yerine birisini halef olarak bırakmasını istendi. Derin bir şekilde meseleyi düşündü duruma uygun yeni bir yöntem buldu. Resûlullah (sav) bir halife seçmemiş, Müslümanları bu konuda serbest bırakmış. Müminler de aralarında en faziletli kişi olarak gördükleri Hız. Ebubekir'e halife olarak biat etmişler, ona bağlılık sözü vermişlerdi. Çünkü o ilk Müslümanlardandı, Hız. Peygamber birlikte bütün sıkıntıları yaşamış, başından sonuna vahye şahit olmuştu. Onun halife seçilmesi halinde Müslümanların ayrılığa düşme ihtimali oldukça zayıftı. Ayrıca Resûlullah (sav) da kavî ve fiilî olarak Hız. Ebubekir'in üstünlüğüne işaret etmekteydi.

1 El-Aml, el-Hadîsetü'l-Fâreâ Ömer bin el-Hamrâ, s. 161.

Hız. Ebubekir, Hız. Ömer'i halife olarak seçerken sahâbenin onun son derece güçlü bir insan olduğu ve hilafet sorumluluğunu en iyi şekilde taşıyacağı yönündeki kanaatlerini biliyordu. Bundan dolayı sahâbenin önde gelenleriyle istişare ettikten sonra Hız. Ömer'i halife olarak seçti. Bu karar üzerinde herhangi bir itiraz veya ayrılık söz konusu olmadı. Müslümanlar arasında icma oluştu ve Hız. Ömer'e biat ettiler.²

Ancak Hız. Ömer'in ortaya koyduğu yeni halife seçme yöntemi sınırlı sayıda şura üyesinin kararına dayanmaktadır. Halifeyi seçecek olanlar, her birisi halife olabilecek yeterlilikte altı kişiyle sınırlandırılmıştır. Eğer ayrıhğa düşerlerse seçimle çözüme ulaşmaları karara bağlanmış, süre belirlenmiş, halifenin seçimi için oy yeter sayısı tespit edilmiştir. Ayrıca Hız. Ömer halifenin bu heyet içerisinde bir kişi olacağını, oyların eşit çıkması durumunda hangisinin tercih edileceğini belirtmiş ve orduya, seçimlerin gözetilmesini, heyetin kararına karşı çıkanın cezalandırılmasını emretmiştir. Ayrıca oluşturulan heyete başka bir şahsın girmesi engellenmek suretiyle, muhtemel karışıklıkların da önüne geçilmiştir. Şimdi bu meseleleri ayrı ayrı ele alalım.

1.1. Halifeyi Seçecek Olan Kurulda Bulunanların Sayıları ve İsimleri

Halifeyi seçecek olan kurul, altı kişiden oluşmaktaydı. Ali bin Ebî Tâlib, Osman bin Affân, Abdurrahman bin Avf, Sa'd bin Ebî Vakkâs, Zübeyr bin el-Avvâm, Talha bin Ubeydullah. Cennetle müjdelenen on kişiden birisi olan Said bin Zeyd'i terk etti. Bunun sebebi büyük ihtimalle, kendisinin Adıyoğulları kabilesinden olmasıdır.³ Hız. Ömer akrabalarından birisinin halife olmasını istemiyordu. Bununla birlikte kurulda kabilesinden birisi bulunmaktaydı. Ancak kabilesinden olan Said bin Zeyd'in halife adayları arasında bulunmamasını istemişti.⁴

1.2. Halifenin Seçilme Yöntemi

Hız. Ömer heyettekilerden, herhangi birisinin evinde toplanıp istişare edilmesini istemiştir. İstişarelerde Abdullah bin Ömer de bulunacak, ancak kendisi halife seçilmeyecekti. İstişare esnasında diğer Müslüman-

² Evveliyâtü'l-Fârûk, s. 122.

³ el-Bidaye ve'n-Nihaye, c. VII, s. 142.

⁴ El-Halidit, el-Hulefâu'r-raşidün, s. 98.

lara namazı Suheyb er-Rûmî kıldıracaktı. Hz. Ömer ona, "bu üç gün içerisinde sen namaz imamı olacaksın" dedi. Hz. Ömer kuruldaki altı kişiden birisini namaz imamlığı için görevlendirmede. Çünkü böyle yapsaydı, görevlendirdiği kişinin halifeligini istediği yönünde yorumlar yapılabilecekti.⁵ Diğer yandan Hz. Ömer el-Mikdâd bin el-Esved ve Ebû Talha'ya seçimleri gözetme görevi vermişti.⁶

1.3. Seçim Veya Danışma Süresi

Hz. Ömer seçim süresini üç günle sınırlamıştır. Üç gün, yeterli bir süredir. Seçimin üç günü geçmesi, hilafet tartışmalarının uzayıp gitmesi anlamına gelir. Bu sebeple onlara şöyle dedi: dördüncü gün emirinizin görev başında olması gerekir.⁷

1.4. Halifenin Seçilebilmesi İçin Oy Yeter Sayısı

Ibn Sa'd'ın güvenilir senetle kaydettiği bilgiler şöyledir: Hz. Ömer Suheyb'e şöyle dedi: Üç gün insanların namazlarını kıldır. Bir kişinin halife olması konusunda anlaşmaya vardıklarında, kim bu seçime karşı çıkarsa, onun başını vurun.⁸ Hz. Ömer heyetin kararına karşı çıkıp Müslümanları isyana sürüklemeye çalışan ve heyettekilerden birisini diğerlerinden üstün gören kişinin öldürülmesini emretti. Buna işaret eden söz şu şöyledir: "Kim size gelerek, birisinin emir olarak tanınmasını ister, bununla da halkın isyanını ve parçalanmasını amaçlarsa, onu öldürün."⁹

Tarih kitaplarında konuyla ilgili başka bilgiler yer almaktadır. Buna göre, Hz. Ömer bu altı kişinin bir araya gelerek istişare etmelerini istemiştir. Eğer beş kişi bir şahıs üzerinde anlaşır ve bir kişi buna muhalefet ederse, muhalefet eden kişinin başının vurulması emredilmiştir. Aynı şekilde, dört kişi bir şahıs üzerinde anlaşırlar ve iki kişi de buna karşı çıkarsa, o iki kişinin de başlarının kesilmesi emredilmiştir.¹⁰

Bunlar senedi sahih olmayan garip haberlerdir. Bunlar sahabenin hayatlarıyla ilgili olarak bizlere ulaşan açık bilgilere aykırı bir şekilde Şiiiler tarafından uydurulmuş iddialardır. Şif Ebu Mehleb'in konuyla ilgili

5 Behinsâvî, el-Hilâfe ve'l-hulefâu'l-Râşidîn, s. 213.

6 Eşhur-u Meşâhîri'l-İslâm fî'l-Harbi ve's-Siyâse, s. 648.

7 Ibn Sa'd, Tabakât, c. III, s. 354.

8 Ibn Sa'd, Tabakât, c. III, s. 342.

9 Müslim 3, 1480.

10 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 226.

olarak ortaya attığı iddialar şöyledir: Hz. Ömer, Suheyb'e şöyle dedi: Eger beş kişi bir şahıs üzerinde anlaşsınlar ve bir kişi muhalefet ederse onun başını kesin. Eger dört kişi bir şahıs üzerinde anlaşsın ve iki kişi muhalefet ederse, o ikisinin başını kesin.¹¹

Bu, kabul edilebilir bir söz değildir. Hz. Ömer böyle bir sözü nasıl söyler! Onlar sahabenin önde gelenleri, Resûlullah'ın (sav) arkadaşlarıdır. Hz. Ömer bu altı kişiyi fazilet ve kudretlerini bilmesi sebebiyle seçmiştir.¹²

İbn Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre Hz. Ömer ensara şöyle demiştir: Onlar üç gün birisinin evinde istişare etsinler eğer sonuca ulaşamaz, bir halife seçemezlerse, hepsinin boynunu kesin.¹³ Haber munkatırdır, senedinde Semâk bin Harb'in bulunması sebebiyle zayıftır, değişikliğe uğramıştır.¹⁴

1.5. İhtilaf Durumunda Hüküm

Hz. Ömer beraberlerinde Abdullah bin Ömer'in de gitmesini istemişti. Ancak o hiçbir şekilde halife olarak seçilmeyecekti. Eger üç kişi bir şahsın, diğer üç kişi de başka bir şahsın halife olmasını isterse, bu durumda Abdullah bin Ömer hakem olacaktı. Hangi tarafı seçerse, halife o grubun üzerinde birleştiği kişi olacaktı. Eger Abdullah bin Ömer'in hükümüne razı olmazlarsa, Abdurrahman bin Avf'ın içinde bulunduğu grubun üzerinde birleştiği kişi halife olacaktı. Hz. Ömer'in Abdurrahman bin Avf'la ilgili sözü şöyledir: "Abdurrahman bin Avf ne kadar derin görüşlüdür. Allah tarafından onu koruyan vardır. Ona kulak verin, onu dinleyin."¹⁵

1.6. Bir grup Müslüman Seçimleri Gözetleyecek ve Karışıklıklara Engel Olacaktır.

Hz. Ömer, Ebû Talha'ya şöyle dedi: Ey Talha! Allah İslam'ı sizinle yüceltti. Ensardan elli kişi seç ve halife belirlenene kadar heyeti gözetleyin.¹⁶

¹¹ A.g.e.

¹² Yahyâ el-Yahyâ, Mervîyyât-ü Ebt Mihnâf fî Târîhi't-Taberî, s. 175.

¹³ İbn Sa'd, Tabakât, c. III, s. 342.

¹⁴ Mervîyyât-ü Ebt Mihnâf fî Târîhi't-taberî, s. 176.

¹⁵ Târîhu't-taberî, c. V, s. 225.

¹⁶ A.g.e.

el-Mikdâd bin el-Esved'e de şöyle dedi: Beni kabrime koyduğunuz zaman, bu heyeti topla, aralarından birini seçene kadar onları gözet.

1.7. Daha Faziletli Kişinin Bulunduğu Yerde Faziletlinin Halife Seçilmesinin Caiz Oluşu

Şûra olayının ortaya çıkardığı sonuçlardan birisi de daha faziletli varken, faziletlinin halife seçilmesinin caiz oluşudur. Hz. Ömer bir kısmının diğerlerinden daha faziletli olduğunu bildiği halde altı kişilik bir heyet oluşturdu ve her birisinin halife olabileceğini bildirdi. Bu durumu Hz. Ömer'in vali tayinlerinde de görmekteyiz. O, sadece dini yönden üstünlüğe bakmaz, aynı zamanda siyaset ve idare kabiliyetinin bulunup bulunmadığına da bakardı. Şam'da Ebu Derdâ ve Kufe'de İbn Mes'ud gibi daha alim ve fazıl insanlar dururken, Muaviye, el-Muğîre bin Şu'be ve Amr bin el-Âs gibi kişilerin vali olarak görevlendirilmeleri bunun örneğidir.¹⁷

1.8. Hz. Ömer Tayinle Serbest Bırakma Arasında Bir Yöntem İzlemiştir

Hz. Peygamber serbest bırakma yolunu tercih etmişken, Hz. Ebubekir tayin suretiyle halifeyi belirlemişti. Hz. Ömer ise bu iki yöntem arasında bir metotla halifenin belirlenmesini sağladı. Altı kişi seçerek, kendi aralarından birisinin halife olması konusunda istişare etmelerini istedi.¹⁸

1.9. Şûrâ Yalnızca Altı Kişi Arasında Değildir

Hz. Ömer şûranın yalnızca altı kişi arasında olmayacağını biliyordu. Medine'de kimin halife olması gerektiği konusunda diğer Müslümanların da görüşleri alınacaktı. Bu sebeple altı kişilik heyete üç gün süre verildi. Böylece kendisinden sonraki halifenin belirlenmesi için danışma ve münazara imkanı ortaya çıkacaktı. Bu şekilde belirlenen halife, hicret yurdunda bulunan Müslümanların çoğunluğunun görüşleri alınmak suretiyle seçilmiş olacaktı. Sahabenin çoğunluğu da burada bulunmaktaydı. Çünkü Hz. Ömer sahabenin fethedilen bölgelere gitmelerine izin ver-

¹⁷ El-Medinetü'n-Nebeviyye Fecru'l-İslâm ve Asru'r-Rasûdın. c. II, s. 97.

¹⁸ A.g.e.

miyordu. Diğer bölgelerde yaşayan Müslümanlar da Medine'dekilere tabi olmahtaydılar. Bu durum hicri yirmi üç senesine kadar devam etti.¹⁹

1.10. Şura Ehli, En Yüksek Siyasi Heyeti Oluşturmaktadır

Hiz. Ömer şura ehlinin kendi aralarından bir halife seçmelerini istedi. Burada işaret edilmesi gereken noktalardan birisi şuradakilerden hiçbirisinin Hiz. Ömer'in bu kararına karşı çıkmamasıdır. Aynı şekilde diğer sahabeden de herhangi bir itiraz yükselmemiştir. Elimizdeki belgeler bu durumu açıkça göstermektedir. Bu dönemde konuyla ilgili başka bir itirazın var olduğunu da bilmiyoruz. Hiz. Ömer'in emriyle ilgili herhangi bir çelişki ne hayatının son deminde ne de ölümünden sonra ortaya çıkmamıştır. Bütün Müslümanlar bu düzenlemeden razı olmuşlar ve bu durumu Müslümanların maslahatlarına uygun görmüşlerdir.

Bu durumda şöyle diyebiliriz: Hiz. Ömer siyasi yüksek kurul oluşturmuştur. Bu kurulun görevi devlet başkanı veya halifenin seçilmesidir. Bu yeni anayasal düzenleme İslam'ın temel prensipleriyle çelişki arz etmez. Özellikle de şura prensibi üzerine kurulması tam bir paralellik oluşturur. Çünkü sonuç Mescid-i Nebi'de genel biat olarak ortaya çıkmaktadır. Mesele biatla sonuçlandırıldığı için, "Ömer (r.a.)'a bu hakkı kim verdi? Bu uygulamasının dayanağı nedir?" soruları da anlamsız hale gelmektedir. Müslümanların bu uygulamayı kabul ettiklerini ve durumdan razı olduklarını bilmemiz bizim için yeterli olmalıdır. Bu konuda herhangi bir itiraz işitilmemiştir. Bu uygulamanın sahih ve geçerli olduğu konusunda icma oluşmuştur.²⁰ Unutmamamız gerekir ki; Hiz. Ömer raşid halifelerdendir. Aynı şekilde tekrar vurgulamak gerekir ki; şura ehli İslam devletinde en yüksek kurulu oluşturmaktadır. Hiz. Ömer döneminde olduğu gibi bu heyet, diğer halifeler döneminde de işlevseldi. Hiz. Ömer'in oluşturduğu heyetin kendilerine Allah tarafından bahşedilen ayrı bir yapısı vardı. Sonraki dönemde herhangi bir Müslüman'ın oluşturulan bu şurada bulunan üyelerin takva ve güvenilirlik seviyesine ulaşması asla mümkün değildir.²¹

Hiz. Ömer'in hayatı bu şekilde son buldu. Kendisine gelen bela onu meşgul etmedi. Ölüm halinde olmak, Müslümanların işlerini düzenlemesine engel olmadı. Kendisinden önce görülmeyen sağlam bir şura ni-

19 A.g.e.

20 Zafir el-Kasimî, Nizâmü'l-Hükmi fi's-Şertati Ve't-Tarihî'l-İslâmî, c. I, s. 227-228.

21 A.g.e.

zamı tesis etti. Şura kaynağını Kur'an'dan, kavli ve fiili sünnetten almaktadır. Hz. Ebubekir de şura ile işleri yürütmüştür. Hz. Ömer bir bidat ortaya çıkarmamış, fakat halifenin seçilme yöntemini belirlemiş, belli bir sayıyla sınırlama yolunu tercih etmiştir.

Bu yöntemi ortaya koyan ilk kişi Hz. Ömer'dir. Ne güzeler yol! Bu, sahabe'nin bulunduğu durum içerisinde halifenin seçimi için en güzel yöntem idi.²²

2. HZ. ÖMER'İN KENDİSİNDEN SONRAKİ HALİFE İÇİN VASIYETİ

Hz. Ömer kendisinden sonra halifelik görevini üstlenecek olan kişi için önemli bir vasiyette bulunmuştur. Vasiyetinde kendisinden sonraki halife için şöyle diyor: "Tek olan Allah'a takva ile bağlanmanı, ona ortak koşmamam, ilk muhacirlere iyilikle davranmanı, onları tanımanı tavsiye ederim. Ensara iyi davranmalı, ihsan ehlini iyilikle karşılamalı, onları kötülüklerden korumalısın. Şehir halkına iyi davranmalısın. Çünkü onlar düşmanı uzaklaştırırlar ve fey toplarlar. Çölde yaşayan insanlara iyi davranmalısın. Çünkü onlar asıl Araplardır ve İslam'a büyük katkıları olmaktadır. Malların fazlasını al ve onları fakirlere dağıt. Zimmlilere iyi davranmanı, bunların dışında kalanlarla savaşmanı tavsiye ederim. Onlara güç yetiremeyecekleri yükler yüklemeyesin. Allah'a takva ile bağlanmanı, ondan sakınmanı ve korkmanı tavsiye ederim. İnsanlar arası ilişkilerinde Allah'tan korkarak hareket et, Allah ile olan ilişkini insanlardan korkuna göre belirleme. Halka adaletle davran, ihtiyaçlarını gidermeleri için onlara fırsatlar oluştur. Halkın zengini fakir üzerinde baskı oluşturmamasın. Böylece kalbin selamet içinde, rahat olur. İş hayırla sona erer. Allah'ın emirlerini, hadlerini ve suçlara ilişkin cezaları uygulama konusunda şiddetli olmalısın. Bu konuda yakın uzak ayrımı yapmamalı herkese hak ettiği karşılığı vermelisin. Merhametle muamele etmeye kalkıp, adaletin uygulanmasına engel olmamalısın. Herkese suçunun cezasını ver. İnsanlara eşit davran. Hakkın uygulanması söz konusu olunca, başka mülhazalarla geri durma, kınayanın kınamasından korkma.

Müminlerin işlerini yürütme konusunda Allah'ın sana vermiş olduğu görevi sakınmadan yerine getir. Eger kendini günah, zulüm ve hak-

sızlıktan korursan, dünyada ve ahirette kendine bir konum seçmiş olursun. Eğer dünyada adaletle ve iffetle hareket edersen, ahirette de imanla ve rızayla kabul edilirsin.

Eğer dünyada heva ve heveslerine göre yaşarsan Allah'ın gazabını üzerine çekmiş olursun. Sana kendin ve başkası hakkında zimmlere zulüm konusunda hırslı olmamanı tavsiye ederim. Sana tavsiyelerde bulundum, özel açıklamalar yaptım, nasihat ettim. Allah'ın rızasını ve ahiret yurdunu iste. Kendim ve zürriyetim hakkında kabul ettiğim ilkeleri sana gösterme yolunu seçtim. Eğer söylediklerimi kabul edersen bol nasip, büyük pay elde edersin. Eğer söylediklerimi önemsemez, Allah'ın rızasına göre idare etmezsen bu senin için büyük bir eksikliktir. Bu durumda heva ve heveslerine göre hareket etmiş olacaksın.

Hatanın başı şeytandır. O sürekli insanı helake doğru sürüklemektedir. Senden önceki nesiller sapıklığa düştüler. Onların yeri ateştir. Ne kötü yer! Hilafet görevini Allah'a düşmanlık için kullanan ve ona isyana davet eden kişinin payı ne kadar kötüdür. Sonu gelmiş ve ölüm sarhoşluğu o kişiyi yakalamıştır. Kendine öğüt ver. Müslüman topluma merhametle davranman, büyüklere saygı göstermen, küçükleri bağışlayan, alimlere saygı göstermen, onlara zarar vermemen için Allah'a dua ediyorum. Fey uygulamalarıyla onları olumsuz etkileme, her askere hakkını ver, kendilerini isyana zorlama. Onları haklarından mahrum etme, sürekli seferlere gönderip, ailelerine dönmelerini engelleme. Böyle yaparsan nesilleri kesilir. Mal, zenginler arasından dolaşan bir değer haline gelmesin. Onlara kapını kapatma. Öyle yaparsan, zengin fakirin elindeki ekmeği alır. Bunlar, tavsiyelerimdir. Allah (c.c.) şahidimizdir. Selam üzerine olsun.²³

Bu vasiyet Hz. Ömer'in idare konusundaki uzak görüşlülüğüne işaret etmektedir. Burada onun yöntemi ve tam bir idare nizamının nasıl olması gerektiği konuları açıklık kazanmaktadır. Vasiyet son derece önemli meseleleri içermekte, ayrı bir değer taşımaktadır. Çünkü bu vasiyette dinî, siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal alanlarla ilgili derinlemesine açıklamalar ve ilke düzeyinde beyanlar bulunmaktadır. Bunları ayrı ayrı ele alalım.

23 İbn Sa'd, *Tabakât*, c. III, s. 339; el-Cahız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, c. II, s. 46; el-Kâmil fi't-târîh, c. 5. 210; el-Ânt, *el-Halîfetü'l-Fâruk Ömer bin el-Hattâb*, s. 171, 172.

2.1. Takvâ ve Allah'tan Korkmada Hırslı Olmak Konusundaki Tavsiyeler

a. Takva gizli veya açık olarak, sözde veya fiilde Allah'tan korkma konusunda şiddetli hırs tavsiye edilmiştir. Çünkü Allah, takva sahibi olanları, kendisinden korkanları her türlü tehlikeden korur. (Tek olan Allah'a takva ile bağlanmanı, ona ortak koşmammanı tavsiye ederim) (Allah'a takva ile bağlanmanı, ondan sakınmanı ve korkmanı tavsiye ederim).

b. Cezaların akrabaya da, yakına da uzağa da uygulanması tavsiye edilmiştir. (Hakkı uygulamaktan geri durma) (Kinayanın kinamasından korkma.) Had cezalarını Allah ve elçisi tayin etmiştir. Dolayısıyla bunlar dindendir. Çünkü din insanlar için delildir. Fiiller ve sözler dinin kurallarıyla değerlendirilir. Bu konularda gafil davranmak dini ve toplumu bozmak anlamına gelir.

c. İstikamet (dosdoğru olmak) tavsiye edilmiştir. (Emredildiğin gibi dosdoğru ol!) Hüküm verecek konumda bulunanların hem söz hem de fiil alanında bu hasletle nitelendirilmesi dini ve dünyevi bakımdan zorunludur. Aynı şekilde toplumla ilgili tasarruflarda da istikamet üzere olmak gerekir. (Kendin için öğüt verici ol!) (Bu şekilde Allah'ı ve ahiret yurdunu ara).

2.2. Siyasetle İlgili Tavsiyeler

a. Adaletle hükmetmek. Adalet hüküm ve otoritenin temelidir. Gerktiğinde güç kullanarak hüküm gerçekleştirilir ve adalet sağlanmış olur. Heybet ve insanların gönüllerindeki saygıyla artar. (Adaletle hükmetmeyi tavsiye ediyorum) (İnsanlara eşit davran).

b. Ensar ve muhacirlerden ilk Müslüman olanlara yardım. Onların yardımı hak etmelerinin sebebi önceden Müslüman olmalarıdır. Çünkü Resûlullah'la (sav) birlikte bütün sıkıntıları görmüş, zorlukları yaşamışlar, inanç sistemi ve siyasi yapılanma onların omuzlarında oluşmuştur. Onlar İslam'ın hizmetçileri ve koruyucularıdır. (İlk muhacirlere iyilikle davranmanı, onları tanımanı tavsiye ederim. Ensara iyi davranmalı, ih-san ehlini iyilikle karşılamalı, onları kötülüklerden korumalısın).

2.3. Askere Tavsiyeler

a. Halife kendisine verilen göreve yakışır biçimde devletin güvenliği ve selameti için ordunun gerektiği gibi hazırlanmasına, askerlerin ih-

tiyaçlarının karşılanmasına büyük önem vermelidir. (ihtiyaçlarını gidermeleri için onlara zaman vermelisin).

b. Askerleri uzaklarda ailelerinden ayrı bir şekilde uzun süre bekletmemek gerekir. Askerlerdeki bıkkınlık ve moralsizliği ortadan kaldırmak amacıyla, ailelerine dönüp istirahat etmeleri için belli sürelerle kendilerine izin verilmelidir. Böylece hem yeniden enerji toplayıp dinleşmiş olurlar hem de soylarının kesilmesine engel olunur. (Onları sürekli seferlere gönderme. Bu soylarının kesilmesine sebep olabilir) (şehir halkına iyi davranmanı tavsiye ediyorum. Çünkü onlar düşmanı uzaklaştırırlar).

c. Her askere feyden ve gelirlerden hak ettiği verilmelidir. Böylece zarar tazmin edilecek ve ailelerinin ihtiyaçları karşılanacaktır. Böylece Müslüman asker cihada teşvik edilmiş olacak ve aklını ekonomik meselelerle meşgul etmeyecekti. (Feyden hak ettiklerini kendilerine ver. Yoksa sana kızarlar. Askerlere gerekeni vermezsen, onları fakirleştirirsin).

2.4. Ekonomik ve Mali Tavsiyeler

a. Malların bölüşümü adil bir şekilde, sağlam ölçütlerle yapılmalıdır. Malların toplanması ve dağıtımı esnasında bir kısım diğerine üstün tutulmamalıdır. (Malları, zenginler arasında dolaşan bir üstünlük aracı haline getirme).

b. Devlete karşı olan mâlî sorumluluklarını yerine getirdikleri sürece zimmlere güçlerinin yetmeyeceği sorumluluğun yüklenmemesi. (Müminlere karşı mali görevlerini yerine getirdikleri sürece onlara güç yetiremeyecekleri sorumluluklar yükleme).

c. İnsanların mâlî haklarının tazmin edilmesi ve bu konularda aşırılıklardan uzak durulması. Aynı şekilde insanlara taşıyamayacakları yüklerin yükletilmemesi. (Onlara ancak taşıyabileceklerini yükle) (Malların fazlasını al ve fakirlere dağıt).²⁴

2.5. İctimâî Tavsiyeler

a. Halka önem vermek, işlerini itina ile yürütmek gerekir. Aynı zamanda insanların ihtiyaçları giderilmeli hak ettikleri kendilerine verilmelidir. (Vergilerin yerine ulaşmasına engel olma).

24 El-Ânî, el-Halîfetü'l-Fârûk Ömer bin el-Hattâb, s. 174-175.

b. Bencillikten uzaklaşmak, heva ve heveslere uymamak gerekir. Eğer böyle yapılırsa, halk içerisinde bazı gruplarda bozulmaların ortaya çıkması tehlikesi vardır. Bu aynı zamanda toplumsal bozulmaya ve insan ilişkilerde sıkıntılara sebep olur. (Allah'ın sana yüklediği hilafet görevini yerine getirirken bencil davranma). (Zengin, fakir üzerinde baskı oluşturmamalıdır).

c. Halka saygı göstermek, küçüğe ve büyüğe tevazu ile davranmak gerekir. Böylece toplumsal ilişkiler yüce bir mahiyet kazanır. Böylece devlet başkanıyla halk arasında sıkı bir ilişki oluşur, sevgi bağları güçlenir. (Allah adına senden, Müslüman topluma merhametle davranmanı, küçüklere sevgiyle, büyüklere saygıyla, alimlere de alçak gönüllülükle muamele etmeni istiyorum).

d. Halka açılmak gerekir. Bu da onların şikayetlerini dinlemekle mümkündür. Eğer böyle olmazsa, aralarındaki ilişki bozulur, toplumda kargaşa ortaya çıkar. (Onlara kapını kapama. Öyle yaparsan, güçlü zayıfı ezer, onun elindeki malı alır).

e. Hakka tabi olmak gerekir. Her durumda ve şartta hakkın uygulanması konusunda hırslı davranmak gerekir. Sosyal bir zorunluluk olduğu için, insanlar arasındaki ilişkilerin tanziminde hakka tabi olmak gerekir. (Hakka tabi ol. Böylece halkı felaketlerden korumak mümkün olabilir). (İnsanlara eşit davran. Hak sahibine hakkını ver).

f. Bütün türleri ve şekilleriyle zulümden kaçınmak gerekir. Özellikle zimmilere zulmetmeme konusuna itina göstermek gerekir. Çünkü dinimiz, İslam devleti içindeki gerek Müslüman gerekse zimmi bütün unsurlara adaletle davranmayı emretmektedir. Böylece devlet içindeki herkes İslam nimetinden faydalanmış olacaktır. (Zulmetme konusunda kendine ve başkalarına ruhsat vermemeni tavsiye ederim).

g. Bedevilere önem vermen, yardım etmen ve onları gözetmen gerekir. (Bedevilere iyi davranmanı tavsiye ederim. Çünkü onlar asıl Araplardır ve onların İslam'a hizmetleri büyüktür.)²⁵

h. Hz. Ömer'in tavsiyesinden zimni olarak şunlar da çıkarılmaktadır: İşçi iki yıldan fazla yerleştirilmemelidir. Eş'ariler bunu dört yıl olarak belirlediler.²⁶

25 A.g.e.

26 Asru'l-Hilafeti'r-Raşide, s. 102.

3. ABDURRAHMAN BİN AVF'IN İSTİŞARE KURULUNU İDARE YÖNTEMİ

3.1. Grubun İstişare İçin Toplanması

Hız. Ömer defnedilir edilmez, belirlediğı yüksek kuruldaki altı kişi hiç zaman kaybetmeden Müminlerin annesi Hız. Aişe'nin evinde bir araya geldi. Bu heyetin Dahhak İbn Kays'ın kardeşi Fâtuma binti Kays el-Fehriyye'nin evinde toplandığı yönünde de haberler bulunmaktadır. Heyet, Hız. Ömer'in vefatından sonra, en önemli iş olan halife seçimi meselesini halletmek üzere toplanmıştı. Heyet meseleyi konuşmakta ve üyeler görüşlerini ortaya koymaktaydılar. Sonuçta Allah'ın yardımıyla özelde ve genelde razı olunacak bir isim üzerinde anlaştılar.²⁷

3.2. Abdurrahman bin Avf'ın Halife Olmak İstemeyenleri Belirlemesi

Kurul toplandıığında Abdurrahman bin Avf üç kişinin emir seçilmesini istedi. Zübeyr, Hız. Ali'yi seçti. Talha, emir olarak Hız. Osman'ı seçti. Sa'd da emir olarak Abdurrahman bin Avf'ı seçti. Böylece halife adayı olarak üç kişi kalmıştı: Ali bin Ebî Talib, Osmân bin Affân ve Abdurrahman bin Avf.

Abdurrahman bin Avf, Hız. Osman ve Hız. Ali'den hangisinin halife olma hakkını diğerine bıraktığını sordu. Hız. Osman ve Hız. Ali sükut ettiler, hiçbirisinden ses çıkmadı. Abdurrahman bin Avf, "bu işi bana mı bırakıyorsunuz. İkinizin de üstün olduğunuzu çok iyi bir şekilde bilmekteyim." deyince "Evet bu işin çözümünü sana bırakıyoruz" cevabını verdiler.

3.3. Abdurrahman bin Avf'ın İstişare Sürecini İdare Etmesi

Abdurrahman bin Avf, pazar sabahı, altı kişinin toplanmasıyla birlikte istişareleri başlattı. Görüşme ve istişareler tam üç gün sürdü. Öyle ki; muharrem ayının dördü olmuş, çarşamba sabahına ulaşılmıştı. Bu Hız. Ömer'in belirlediğı vaktin bitiş noktasıydı.

Abdurrahman bin Avf, Hız. Ali ile başladı ve ona şöyle dedi: "eğer sa-

²⁷ Sâdık Urcûn, Osman bin Affân, s. 62-63.

na biat etmezsem, kimi halife olarak görmek istediğini bana söyle." Hz. Ali, Osman bin Affân dedi. Sonra Abdurrahman bin Avf, Hz. Osman'a gitti ve "eğer sana biat etmezsem, kimi halife olarak görmek istediğini bana söyle." dedi. Hz. Osman da "Ali bin Ebi Talib'i görmek isterim" dedi. Bundan sonra Abdurrahman bin Avf diğer sahâbilerin yanına gitti ve onlarla istişare etti. Medine'de sahâbenin önde gelenleriyle istişare etti. Ayrıca karşılaştığı birçok kişinin görüşünü aldı. Kadınların ve çocukların görüşlerini aldığı dahi oldu. Böylece kapsamlı bir şekilde Medine'deki eğilimi öğrenmiş oldu.

İstişarelerin sonucunda Abdurrahman bin Avf, insanların çoğunun Hz. Osman'ı istediğini, ayrıca bazı insanların da Hz. Ali'nin halife olması yönünde görüş beyan ettiğini gördü. Çarşamba gecesi Abdurrahman bin Avf yeğeni el-Misver bin Mahreme'nin evine gitmiş, kapıya vurmuş ve yeğeninin uyumakta olduğunu görmüştür. İbn Mahreme uyanana kadar kapıya vurdu ve "uyudugunu görüyorum. Allah'a yemin olsun ki; bu gece insanların gözüne bir damla uyku girmemiştir. Git ve Zübeyir'le Sa'd'ı çağır" dedi. Onları çağırdım, kendileriyle istişare etti ve sonra beni tekrar çağırarak bana "Ali'yi çağır" dedi. Ben de çağırdım. Gece yarısına kadar onunla istişare etti. Sonra Hz. Ali yanından ayrıldı. Sonra "bana Osman'ı çağır" dedi. Çağırdım ve onunla sabah ezanı okunana kadar istişare ettiler.²⁸

3.4. Hz. Osman'a Biat Konusunda İttifakın Sağlanması

Hicri yirmi üç yılının zilhicce ayının son günüydü. Suheyb er-Rûmî'nin imamlığında sabah namazı kılınmıştı. Abdurrahman bin Avf öne geçti, Resûlullah'ın (sav)'ın kullanmış olduğu sarığı başına taktı. Şûra üyeleri minberin kenarında toplanmışlardı. Abdurrahman bin Avf, Medine'deki Müslümanları ve ordu komutanlarını çağırdı. Şam emiri Muaviye, Hims emiri Umeyr bin Sa'd, Mısır emiri Amr bin el-Âs bunlardan bazılarıdır.²⁹

Buhari'nin konuyla ilgili rivayeti şöyledir: İnsanlar sabah namazını kıldıktan sonra, şûra heyeti minberin kenarında toplandı. Ensardan, muhacilerden Müslümanlar ve ordu komutanları oraya çağırıldı. İnsanlar bir araya geldiklerinde, Abdurrahman bin Avf konuşmaya başladı. Önce Allah'a hamd etti, sonra Hz. Ali'ye, insanların görüşlerini aldığı,

²⁸ Buhârî, Kütübü'l-Ahkâm, 7207.

²⁹ Şehîdî'dir, s. 37. Biat tarihi konusunda farklı bilgiler bulunmaktadır.

Müslümanların Hz. Osman'ı halife olarak görmek istediklerini ve kendisinin de buna göre yolunu seçmesi gerektiğini söyledi. Sonra Abdurrahman bin Avf, Hz. Osman'a döndü ve Allah'ın emri, peygamberinin ve iki halifenin sünnetine uyarak kendisine biat ettiğini söyledi. Böylece Hz. Osman üçüncü halife olarak seçilmişti. Abdurrahman bin Avf'dan sonra ensar ve muhacir Hz. Osman'a biat etti, ordu komutanları da bağlılık sözü verdiler. Ancak Abdurrahman bin Avf 'dan sonra Hz. Osman'a ikinci olarak biat eden kişinin Hz. Ali olduğu yönünde rivayetler de bulunmaktadır.³⁰

3.5. Abdurrahman bin Avf'ın Şura Sürecini İlim ve Hikmetle Yönetmesi

Abdurrahman bin Avf aklına ve nefesine yakışır bir şekilde şurâ sürecini yönetti. Şahsi maslahatını ve menfaatini düşünmek yerine, bütün Müslümanların maslahatlarını düşünerek hareket etti. Müslümanların birlik ve beraberliği için, insanın ulaşabileceği en büyük makamlardan birisi olan hilafet makamını bıraktı.

Halifenin seçimi konusunda İslam tarihinde bir ilk olan şurâ sistemini en iyi şekilde tatbik etti. Abdurrahman bin Avf bu büyük vazifenin hakkıyla edası için sabır ve kararlılıkla davrandı. Şura sürecini şu şekilde yönetmiştir:

1. İlk oturumda Hz. Ömer'in sınırlandırdığı üç günlük süre ile kısıtlı olmak üzere istişare ve seçim sürecini belirledi. Bu şekilde şura üyelerinin tamamının görüşlerini ortaya koymaları mümkün oldu. Her birisinin düşüncesi, gittiği yol ve sahip olduğu kanaat tespit edildikten sonra yapılması gerekenler açıklık kazandı. Şura üyelerinin görüşlerinin alınmasından sonra seçim için gerekli yeni adımlar atıldı.

2. Abdurrahman bin Avf'ın çekilmesi, şuranın gidişatında önemli bir adımdır. Böylece olumsuz düşünceler ve zanna dayalı yargılar engellenmiş, sağlam bir yol takip edilmiştir.

3. Kuruldaki sahabenin görüşlerini aldı, ancak kendisi bir görüş beyan etmedi. Oluşan eğilimlere göre kendisi de yeni bir yaklaşım benimsemedi. Heyet içerisinde Hz. Osman, Sa'd bin Ebî Vakkâs ve ez-Zübeyr bin el-Avvâm'in oyuyla seçimi kazanmış, böylece kuruldakilerin çoğunluğunun görüşü ortaya çıkmıştı.

4. Abdurrahman bin Avf, şuranın başlangıcında üç kişinin diğer üç

30 Et-Temhîd ve'l-Beyân, s. 26.

kişiyi emir olarak seçmesini istemiş ve bunun sonucunda halife adayı olarak Abdurrahman bin Avf, Hz. Osman ve Hz. Ali kalmıştı. Abdurrahman bin Avf, bu aşamada Hz. Osman ve Hz. Ali'yi halife olarak görmek istediklerini söyleyen şura üyelerine görüşlerinde bir değişikliğin olup olmadığını sordu. Ancak herhangi bir değişiklik söz konusu değildi.

5. Böyle olunca Abdurrahman bin Avf, toplumun ileri gelenleriyle ve farklı kesimlerden insanlarla istişare etmeye karar verdi. Çoğunluğun Hz. Osman'ı halife olarak görmek istediklerine kanaat getirince ilk olarak kendisi ona biat etti ve sonra da diğer Müslümanlar biat ettiler.³¹

Abdurrahman bin Avf güvenilirliği ve istikametiyle halife seçimini tamamladı. Nefsi adına hesaplar yapmayıp, halifelik hakkından vazgeçti. Zühd ve takva ile süreci en güzel biçimde yönetti. Bu sebeple büyük takdiri hak etmiştir.³²

Zehebi şunları kaydetmektedir: "Abdurrahman bin Avf'ın yaptığı en önemli iş, kendisini azletmesi ve kurul üyelerinin görüşleri doğrultusunda hareket etmesidir. Müslümanların çoğunluğunun istediği kişi olması sebebiyle Hz. Osman'a biat etmişti. Amcasının oğlu Sa'd bin Ebî Vakkas'ın varlığına rağmen böyle bir yolu seçmesi de başka bir önemli noktadır."³³

Böylece râşid halifeler döneminde başka bir şûrâ şekli gerçekleşmiş oldu. Halife, üyelerin istişareleri neticesinde şura meclisi yoluyla, istihlaf usulüyle seçildi ve sonrasında seçilen halifeye biat edildi.

4. ŞURA OLAYIYLA İLGİLİ İMAMIYE'NİN ORTAYA ATTIĞI BATIL İDDİALAR

İslam tarihindeki birçok olay için düşmanlar tarafından ortaya atılmış birçok batıl iddia ve yalan vardır. Şûrâ olayı ve Hz. Osman'ın halife seçilmesi meselesinde de birçok asılsız iddia bulunmaktadır. Bu iddiaları müsteşrikler ortaya çıkarmışlar ve yaymak için de gayret göstermişlerdir. Birçok tarihçi ve düşünür bu tür yayınlardan olumsuz yönde etkilenmiş, metnini incelemeden, bilginin doğruluğunu araştırmadan, müsteşriklerden gelen asılsız bilgileri İslam dünyasında yaymaya kalkmışlardır.

31 Sadık Urcûn, *Osman bin Affân*, s. 70-71.

32 *Mecelletü'l-buhûsî'l-İslâmiyye*, 10, s. 255.

33 *Siyer-u A'lâmi'n-Nubela*, c. 1, s. 86.

Özellikle Şûrâ olayı ve Hz. Osman'ın halife seçilmesi konularında birçok yalan ve geçersiz bilgi ortaya atılmıştır. Özel olarak bu maksatla kitaplar yazılmıştır. Ebû Mihnef, İbn Ukde ve İbn Bâbeveyh bu maksatla kitap hazırlayanlardan birkaçıdır.³⁴

İbn Sa'd, Vâkıdî tarikiyle, şûra olayı, Hz. Osman'ın halifeligi ve kendisine biat edilmesi konularında dokuz rivayet nakletmiştir.³⁵ Ayrıca Abdullah bin Musa tarikiyle, Hz. Ömer'in şehit edilmesini içeren başka bir rivayet bulunmaktadır. Bu şûra üyelerine tavsiyelerden, halifelik görevini almalari durumu için Hz. Ali ve Hz. Osman'a yöneltlen öğütlerden ve namaz imamı olarak bırakılan Suheyb'e yapılan nasihatlerden oluşur.³⁶

Belâzûrî şûra olayını ve Hz. Osman'a biat edilmesini Ebû Mihnef³⁷ ve Hişam el-Kelbî'den nakletmektedir. Bazı haberlerin kaynağı bizzat kendisi iken³⁸ bazı haberleri de Ebû Mihnef'ten, el-Vâkıdî'den³⁹ ve Ubeydullah bin Mûsâ'dan⁴⁰ almıştır.

Taberî bu olayları anlatırken birçok farklı rivayetten faydalanmıştır. Ebû Mihnef'in rivayetleri de Taberî'nin kaynakları arasındadır.⁴¹

Ayrıca İbn Ebî'l-Hadîd, Ahmed bin Azîz el-Cevherî yoluyla şûrâ olayıyla ilgili bazı olaylar nakletmiştir.⁴² Aynı şekilde el-Vâkıdî'nin eş-Şûrâ isimli eserinden de bilgiler aldığını belirtmiştir.⁴³ Şia kaynakları doğruluğuna dair delil bulunmayan birçok asılsız bilgiyi içermektedir. Bunlardan bazıları şöyledir:

4.1. Halifenin Seçiminde Sahabenin Taraf Tuttuğu İddiası

Şia kaynakları halife seçimi sırasında sahabenin taraflı davrandığını, Abdurrahman bin Avf'ın biat etmek suretiyle Hz. Osman'ı halife olarak seçmesine Hz. Ali'nin razı olmadığını kaydetmektedir. Ebû Mihnef'te, Ahmet el-Kelbî'de ve el-Cevherî'de şöyle anlatılmaktadır: Ömer (r.a.), tarafların eşit olması durumunda tercihinin Abdurrahman bin Avf'ın bu-

34 Ez-Zeta İla Tesâvifi's-Şia, c. XIV, s. 246

35 Et-Tabakatu'l-Kübra, c. III, s. 63, 67.

36 A.g.e.

37 Ensâbü'l-esrâf, c. V, s. 18, 19.

38 A.g.e.

39 A.g.e.

40 A.g.e.

41 Abdülaziz Nûr, Eseru't-Teşrif Ala Rivâyâtü't-Târîhiyye, s. 321.

42 Şerh-u Nehcî'l-Belâga, s. IX, s. 49, 50, 58.

43 A.g.e.

lunduğu taraf olduğunu belirtmiştir. Böyle olunca Hz. Ali, halifelik elinden gittiğini düşünmüştür. Çünkü akrabası olması sebebiyle, Abdurrahman bin Avf, Osman'ın halife olmasını isteyecektir.⁴⁴

İbn Teymiye, Hz. Osman'la Abdurrahman bin Avf arasında bir akrabalık bağının bulunmadığını belirtmiş ve şöyle demiştir: Abdurrahman bin Avf, Hz. Osman'ın kardeşi veya amcasının oğlu değildir. İkisi aynı kabilede de değildir. Birisi Zühreogullarından diğeri Ümeyyeogullarındandır. Zühreogulları Ümeyyeogullarına göre, Haşimoğullarına daha yakındırlar. Zühreogulları Hz. Peygamber'in kardeşleridir. Abdurrahman bin Avf ve Sa'd bin Ebî Vakkâs Zühreogullarındandır. Resûlullah (sav) Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın, annesi tarafından akrabası olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

Hz. Peygamber muhacirle muhaciri veya ensarla ensarı kardeş ilan etmedi. Ancak muhacirle ensarı kardeş ilan etti. Abdurrahman bin Avf'la ensardan olan Sa'd bin er-Rabî' kardeş ilan etmişti.⁴⁶ Hz. Peygamber'in bununla ilgili konuşması sahih kaynaklarda bulunmakta ve ilim ehli tarafından bilinmektedir.⁴⁷

4.2. Emevî Grup ve Hâşimî Grup

Ebî Mihnef'ten gelen rivayetler, biat sırasında Ümeyyeogullarıyla Haşimoğulları arasında şiddetli bir çekişmenin olduğunu belirtmektedir. Bu kesinlikle doğru değildir ve ortaya atılan iddiayı destekleyen ne sahih ne de zayıf bir delil bulunmamaktadır.⁴⁸ Bazı tarihçiler yaklaşımlarını Şia kaynaklarındaki bilgilere dayanarak belirledi ve hatalı görüşlerini buna göre bina ettiler. Buna göre yeni halife kabile çekişmeleri içerisinde seçilecekti. İnsanlar Emevî grubu ve Hâşimî grubu olarak ikiye ayrılmışlardı. Bu, vehimden öteye bir anlamı olmayan hayalden, delilsiz iddalardan ibarettir.

Kabileleri farklı olduğu halde ensar ve muhacir kardeş gibi yaşarken, halife seçiminin kabilecilik anlayışıyla yapıldığını söylemek hiç de isabetli olmamaktadır. Onlar ahiretleri için bütün dünyalıklarından vazgeçen insanlarken, kendileri için kabile anlayışına dayalı bir yorum ya-

⁴⁴ Eseru't-Teşrîf Ala Rivâyâtü'l-Târihiyye, s. 322.

⁴⁵ Tirmizî, 3, 220, 4018.

⁴⁶ Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr, 3780.

⁴⁷ Et-Tabakâtü'l-Kübrâ, c. III, s. 127.

⁴⁸ Merviyât-ü Ebî Mihnef fî Târîhi'l-Taberî, s. 177, 178.

pılması doğru değildir. Ayrıca seçimin yapıldığı sırada cennetle müjdelenmiş insanların da var olduğu düşünülürse mesele daha doğru anlaşılır.

Sahabeyle ilgili birçok haber göstermektedir ki; onlar meselelerin çözümünde dar bakış açısından uzak durmuşlardır. Şûrâ üyeleri çok iyi biliyorlardı ki; bu mesele aile veya aşiret meselesi değildir. Zaten bu bilinçte oldukları ve Müslümanlar içerisindeki konumları sebebiyle şûrâ üyesi olarak seçilmişlerdi.⁴⁹

4.3. Yalan ve İftira Olarak Hz. Ali'ye Nisbet Edilen Sözler

İbn Kesîr şöyle diyor: İbn Cerîr gibi birçok tarihçinin, Hz. Ali ile Abdurrahman bin Avf arasında geçtiği ifade ederek verdikleri diyalog şöyledir: Hz. Ali Abdurrahman bin Avf'a "beni aldattın. Akraban olduğu için onu seçtin. İşlerinde sana danışsın diye ona biat ettin" dedi. Bunun üzerine Abdurrahman bin Avf şu ayeti okudu: *"Herhalde sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli (kudreti) onları elleri üstündür. Bundan dolayı, kim vazgeçerse ancak kendi aleyhine vazgeçmiş olur. Her kim de Allah'a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona ahirette büyük mükafat verecektir."*⁵⁰

Sahih kaynaklardaki bilgilere aykırı olarak nakledilmiş bu tür bilgiler geçersizdir, söyleyeni ve nakledeniyle reddedilmiştir. Allah en doğrusunu bilendir. İmamiyenin vehimlerine dayalı olarak sahabeyle ilgili ortaya atılan iddialar ve doğruluğuna, yanlışlığına, zayıfına sahihine bakmadan duyduğunu anlatan hikayecilerin verdiği bilgiler geçersizdir, reddedilmiştir. Doğruya ulaştıran Allah'tır.⁵¹

4.4. Amr bin As ve Muğîre bin Şu'be'yle İlgili İddialar

Ebu Mihnef, Amr bin As ve Muğîre bin Şu'be'nin şûrâ heyetine katılmak istediklerini ve Sa'd bin Ebî Vakkas'ın kendilerine cevap verdiğini rivayet etmektedir. Bu garip bir haberdır. Hele hele sahabe-i kirâm için böyle bir durumun düşünülmesi son derece yanlıştır. Şûrâ üyeleri Hz. Ömer tarafından belirlenmiş ve bütün sahabe tarafından duyulmuşken Sa'd, "şuraya katılmak için geldiğinizi mi söylemek istiyorsunuz" di-

49 Emtü'l-Kudât, el-Hulefâu'r-Râsîdün, s. 78, 79.

50 Fetih sûresi 48/10.

51 El-Bidaye ve'n-Nihaye, c. VII, s. 152.

yebilir mi! İşin aslında, Ebi Mihnef'in rivayetleri kendi içinde çelişkili-dir. Sahih kaynaklarla karşılaştırıp meseleyi düşünen kişi bunu açıkça görebilir. Yahya el-Yahya'nın vermiş olduğu örnekler, Ebi Mihnef'in riva-yetlerinin güvenilir olmadığını göstermek için yeterlidir.⁵² Bunlar kültü-rel mirasımıza atılmış, tarihçileri, ilim ve kalem adamlarını etkilemiş ze-hirlerden kaçınmak ve insanları uyarmak için zikrettiğim hususlardır.

4.5. Osman bin Affan'ın Halifeligi En Çok Hak Eden Kişi Olması

Hiz. Osman'ın halifeligi en çok hak eden kişi olduğu konusunda Müslümanlar arasında bir şüphe bulunmadığı gibi, onun halifelığının sıhhati konusunda da herhangi bir şüphe söz konusu değildir. Bu konu-da olumsuz tavır alıp, Hiz. Osman'ın hilafete en layık kişi olmadığı yönünde iddialar ortaya atan kişi şaşırması veya Hiz. Peygamber'in ashabın-dan öfke ve hırslar intikam alma peşine düşmüş olmalıdır. Hiz. Osman'ın hilafetinin batıl olduğunu söyleyenlerin sözlerinin hiçbir anlamı yoktur. Bunlar asılsız iftirallerdir. Hiz. Osman'ın hilafete en layık kişi olduğuna işaret eden birçok kesin nas ve meşhur haber bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:⁵³

1. "Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendile-rinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne sa-hip ve hakim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslam'ı) onların iyi-liğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bu-nun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkarlardır."⁵⁴ Bu ayet, Hiz. Osman'ın yeryü-zünde sahip ve hakim kılınması, onun döneminde insanların rahat ve güzel bir hayat yaşamaları, adaletle hükmetmesi, namazı kılması, zekatı alması, iyiliği emretmesi ve kötülüğü yasaklamasıyla, onun halifelige en layık kişi oluşuna işaret etmektedir.⁵⁵

2. "Arabilerin geri bırakılmış olanlarına de ki: Siz yakında çok kuvvet-li bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla savaşacaksınız veya Müslüman olurlar. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba

52 Merviyât-ü Ebi Mihnef, s. 179.

53 Akâidet-ü Ehli's-Sünne fi's-Sahâbe, c. II, s. 656.

54 Nur Suresi 24/55.

55 Akâidet-ü Ehli's-Sünne fi's-Sahâbe, c. II, s. 656.

uğrattır.”⁵⁶ Bu ayet de Hz. Osman'ın halifeliği en çok hak eden kişi olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber'den sonra Arâbîleri İslam'a davet eden Hz. Ebubekir, ondan sonra Hz. Ömer ve sonra da Hz. Osman'dır. Rumlarla, İranlılarla ve Türklerle savaşlar yapılmış, kendileri hakka davet edilmiş ve bu davetler sonucunda belirtilen milletler Müslüman olmuşlardır.⁵⁷

3. Ebû Mûsâ (r.a.) şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber içeriye girdi ve bana kapıyı gözetlememi emretti. Birisi geldi ve içeriye girmek için izin istedi. Resûlullah (sav) “İzin ver ve onu cennetle müjdele” buyurdu. Bakum ki; bu kişi Hz. Ebubekir'di. Sonra başka birisi geldi ve izin istedi. Resûlullah (sav) “İzin ver ve onu cennetle müjdele” buyurdu. Bu kişi Hz. Ömer'di. Sonra başka bir şahıs geldi ve izin istedi. Hz. Peygamber “İzin ver ve başına gelecek belalardan dolayı cennetlik olduğunu kendisine müjdele” buyurdu. Bu kişi Hz. Osman'dı.⁵⁸

Bu hadis hem üç halifenin sıralamasını hem de Hz. Osman'a isabet edecek belaları göstermektedir. Hadiste işaret edilen belalar Hz. Osman'ın başına gelmiştir. Öyle ki; evi kuşatılmış ve sonuçta mazlum olarak şehit edilmiştir. Hadis Hz. Peygamberin bu meseleyi önceden bildiğini, Yüce Allah'tan öğrendiğini göstermektedir. Ayrıca burada Hz. Osman'ın şehit olacağına işaret vardır.⁵⁹

4. Ebû Dâvûd, Câbir bin Abdullah senediyle şöyle rivayet ediyor: Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: Bir adam gece rüyasında Hz. Ebubekir'in kendisinden, Hz. Ömer'in Hz. Ebubekir'den, Hz. Osman'ın da Hz. Ömer'den görevi devralacağını görmüştür. Onların Allah'ın kendisine verdiği idare görevini yerine getirecek kişiler olduğunu belirtmiştir.⁶⁰

5. Ebû Abdullah el-Hâkim'in naklettiğine göre Ebû Hureyre şöyle rivayet ediyor: Resûlullah'ın (sav) şöyle söylediğini işittim: “fitne ve ihtilaf ortaya çıkacak” veya “ihtilaf ve fitne ortaya çıkacak.” “Bize bu fitneyle ilgili ne emredersin ey Allah'ın elçisi” diye sorduğumda Hz. Osman'ı göstererek “Güvenilir kimse ve taraftarlarının yanında olun” buyurdu.⁶¹

Bu hadiste, Hz. Peygamberin doğruluğuna işaret eden açık bir mucize vardır. Çünkü otuz küsur yıl sonra Hz. Osman döneminde ortaya çı-

56 Fetih Sûresi 48/16.

57 El-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ahvâ ve'l-Milel, c. IV, s. 109-110.

58 Buhârî, 3695.

59 Akîdet-ü Ehli's-Sünne Fi's-Sahâbe, c. II, s. 656.

60 Ebû Dâvûd, 2, 513.

61 El-Müstedrek, 3, 99.

kacak fitneyi önceden haber vermiş ve söylediği gibi de olmuştur. Aynı şekilde hadis, Hz. Osman'ın hilafete en layık kişi olduğuna da işaret etmektedir. Çünkü fitne zamanında insanların onun etrafında toplanmalarını emretmekte ve diğer grupların batıl olduğunu, heva ve heveslerine uyan kişilerden oluştuğunu bildirmektedir. Böylece Hz. Peygamber, Hz. Osman'ın sürekli hidayet üzere olacağına şahitlik etmiştir.⁶²

6. Ebû İsa et-Tirmizî'nin naklettğine göre Hz. Aişe şöyle rivayet ediyor: Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Ey Osman! Muhakkak ki Allah sana bir gömlek giydirecektir. Onu çıkarmanı isteseler de kesinlikle çıkarmat!"⁶³ Bu hadis de Hz. Osman'ın halife olacağına işaret etmektedir. Çünkü Allah'ın gömlek giydirmesinden maksat, halifelik görevi vermesidir. Hadis, kendisini halifelikten alıkoymak isteyenlerin olacağını, ancak görevinden asla vazgeçmemesi gerektiğini, çünkü kendisinin hak, diğerlerinin batıl olduğunu bildirmektedir.⁶⁴

7. Tirmizî'nin rivayet ettiğine göre, Ebû Sehle şöyle demiştir: Osman (r.a.) bana evinin düşmanları tarafından kuşatıldığı günde şöyle dedi: Resûlullah'a (sav) söz verdim, verdiğim söz üzere sabrediyorum.⁶⁵ Resûlullah'a (sav) söz verdim derken, "bana halifelik görevini bırakmamamı tavsiye etti" demek istemekte ve bu manayı kastetmektedir. Bu görevi kesinlikle bırakmamamı emretti. Ben de bundan dolayı görevi bırakmayıp sabrediyorum.⁶⁶

8. Ebû Abdullah el-Hâkim, Hz. Osman'ın kölesi Ebî Sehle'ye isnatla Hz. Aişe'den şöyle rivayet etmektedir: Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Ashabımdan birisi var, onu bana çağırın." Hz. Aişe "Hz. Ebubekir mi" dedi. Hz. Peygamber "hayır" cevabını verdi. "Hz. Ömer mi" dedi. Hz. Peygamber "hayır" cevabını verdi. "Amcanın oğlu Ali (r.a.) mı" dedi. Hz. Peygamber "hayır" cevabını verdi. "Osman (r.a.) mı" dedi. Hz. Peygamber "evet" cevabını verdi. Hz. Osman geldi ve Resûlullah (sav) ona bazı gizli bilgiler verdi. Osman (r.a.) yüzünün rengi değişmiş vaziyette dışarı çıktı. Evi kuşatıldığında Hz. Osman'a "savaşmayacak mısın?" dedik. "Hayır. Resûlullah'a (sav) söz verdim ve o sözümü yerine getirmek için sabrediyorum" cevabını verdi.⁶⁷

Bu ve bir önceki hadis, Hz. Osman'ın halifeliginin sahih olduğuna

62 Aktidet-ü Ehli's-Sünne Fi's-Sahabe, c. II, s. 660.

63 Fezâilü's-Sahabe, I, 613.

64 Ed-Dînü'l-Hâlis, c. III, s. 444.

65 Fezâilü's-Sahabe, I, 605.

66 Tuhfetü'l-Ahvezi, c. X, s. 209.

67 Fezâilü's-Sahabe, I, 605.

işaret etmektedir. Bu sebeple, onun halifelüğün sıhhatini inkar eden, cen-netin yüzünü göremez. Çünkü iman dairesi dışına çıkmıştır.⁶⁸

9. Buhârî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği şu haber de, onun hilâfe-tinin ve imâmetinin sahih olduğuna işaret eder: İbn Ömer şöyle diyor: Biz Hz. Peygamber'den sonra, kimseyi Hz. Ebubekir'e denk görmezdik. Ondan sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman. Bu üçünün dışında bir üstün-lük sıralaması yapmazdık.⁶⁹ Böylece Yüce Allah Hz. Peygamberden son-ra hilafet makamını üstlenecek olan kişileri adeta müminlerin kalpleri-ne ilham etmiştir.⁷⁰

İbn Teymiye şöyle diyor: Bu hadis, sahabenin aralarında en üstün kişi olarak Hz. Ebubekir'i, sonra Hz. Ömer'i, sonra da Hz. Osman'ı gör-düklerini ortaya koymaktadır. Rivayet edildiğine göre, bu sıralama Hz. Peygambere ulaşmış ve kendisi buna tepki göstermemiştir. Böyle olunca bu sıralamanın nassla sabit olduğu söylenebilecektir. Eğer bu haber de-gilse, o zaman da bu sıralamanın ensar ve muhacir arasında sabit oldu-gunu söylemek gerekir. Diğer yandan bu sıralama, Hz. Ömer'in vefatı sonrası Hz. Osman'ın halife seçilmesi sırasında bütün Müslümanların itirazsız biat etmeleriyle birlikte tekrar sabit olmuştur.⁷¹

Geçen bütün naslar, Hz. Osman'ın hilafeti en çok hak eden kişi ol-duğuna işaret eden güçlü delillerdir. Bu konuda, Kitap ve sünnete sıkı bir şekilde bağlanmış, Allah'ın kitabı ve resulünün sünnetine göre yaşa-maktan mutluluk duyan iman ehli kimselerin hiçbir şüpheleri yoktur. Onlar ehl-i sünnet ve'l-cemâat olarak temayüz etmişlerdir. Her müslü-manın Hz. Osman'ın o şartlarda halifelîği en çok hak eden kişi oldu-ğ-u kabul etmesi ve bu konuya işaret eden ayet ve hadislerle kulak verme-si gerekir.⁷²

6. HZ. OSMAN'IN HALİFELİĞİ KONUSUNDA İCMÂNIN OLUŞMASI

Sahabe ve onlardan sonra gelenler hilafete Hz. Ömer'den sonra en layık kişinin Hz. Osman olduğu konusunda görüş birliğine ulaşmışlar-dır. Hiç kimse bu konuda muhalefet etmemiş, ortaya çıkan durumla çe-

68 Ed-Dînu'l-Hâlis, c. III, s. 446.

69 Buhârî, Fezâil-ü Eshâb-i Nebî, 3698.

70 Akidet-ü ehlîs-Sünne Fi's-Sahâbe, c. II, s. 664.

71 Menâhic-ü's-Sünne, c. III, s. 165.

72 Akidet-ü Ehlîs-Sünne Fi's-Sahâbe, c. II, s. 664.

lişen bir tavır sergilememiştir. Aksine bütün sahabe hilafetin Hz. Osman'ın hakkı olduğu konusunda görüş birliğine vardı. Çünkü Hz. Osman, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'den sonra Müslümanların en faziletli-siydi. Hz. Osman'ın Hz. Ömer'den sonra hilafete en layık kişi olduğu konusunda hadisçiler tarafından birçok rivayet nakledilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:⁷³

1. İbn Ebî Şeybe, Hâris bin Mudrib'den şöyle rivayet ediyor: Hz. Ömer döneminde haccettim. Bu sırada farklı bölgelerden insanlarla görüşme imkanı buldum ve hiçbirisinin şikayetinin olmadığını gördüm. Ondan sonra halifelik görevini Hz. Osman üstlendi.⁷⁴

2. Huzeyfe'ye (r.a.) nispetle Ebû nâlm el-Esbehâni şöyle rivayet etti: Hz. Ömer'le birlikteydik. Dizlerim onun dizlerine dokunuyordu. Hz. Ömer "Kavmin kimi halife olarak görmek istiyor?" diye sorunca "Osman bin Affân'ı görmek istiyorlar" dedim.⁷⁵

3. Zehebi, Şerik bin Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir: Hz. Peygamberin vefatından sonra insanlar halife olarak Hz. Ebubekir'e biat ettiler. Sahabe şayet Hz. Ebubekir'den daha faziletli birisinin var olduğunu düşünselerdi ona biat ederlerdi. Hz. Ebubekir'den sonra Hz. Ömer halife oldu. Şayet Hz. Ömer'den daha hayırlı ve faziletli bir kişi olsaydı sahabe Hz. Ömer'e değil, o kişiye biat ederdi. Hz. Ömer adaletle hükmetti. Hz. Ömer'den sonra altı kişilik şuranın seçimiyle Hz. Osman halife seçildi. Ondan daha faziletli birisi olsaydı mutlaka o kişiye biat ederlerdi.⁷⁶

Bütün bu nakiller Hz. Osman'ın halifelige en layık kişi olduğu konusunda sahabenin açık bir kanaatinin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu kanaatin, daha Hz. Ömer hayattayken oluştuğunu görmek mümkündür. Çünkü Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman'ın halife olacağına işaret eden naslar bulunmaktaydı ve Hz. Osman, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'den sonra sahabenin en faziletli kişisiydi.⁷⁷

4. Nezzâl bin Sabra'dan nakille İbn Sa'd şöyle nakletmektedir: Hz. Osman halife olduğunda İbn Mes'ûd şöyle demiştir: Hz. Ömer'in vefatından sonra sahabenin en hayırlısı halife seçildi. En faziletli kişinin seçimi konusunda kusurlu davranılmadı.⁷⁸

73 A.g.e.

74 El-Musannef, 14, 588.

75 Kitâbü'l-İmâme Ve'r-Red Ale'r-Rafida, s. 306.

76 Mîzânü'l-İtidal, c. II, s. 273.

77 Akidet-ü Ehli's-Sünne, c. II, s. 666.

78 Et-Tabakâtü'l-Kübrâ, c. III, s. 63.

5. Hasan bin Muhammed ez-Za'ferânî Şâfiî'den şöyle duyduğunu anlatmaktadır: İnsanlar Hz. Ebubekir'in halifeligi konusunda ittifak etmişlerdir. Hz. Ebubekir'den sonra Hz. Ömer halife olmuştur. Sonra Hz. Ömer, halifenin seçimi için altı kişilik bir heyet oluşturdu. Altı kişilik heyet Hz. Osman'ı halife olarak seçti. Ebû Hâmid Muhammed el-Makdisî, İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: Hz. Ömer'den sonra hak olan halife Hz. Osman'dır. Hz. Ömer'in oluşturduğu, Abdurrahman bin Avf'ın yönettiği altı kişilik heyet tarafından seçilmiştir. Abdurrahman bin Avf ilk olarak kendisi biat etmiş, sonra da sahabenin geri kalanı biat etmişlerdir. Hz. Osman halifeligi döneminde hakka uygun bir yönetim sergiledi ve şehit edilene kadar adaletten ayrılmadı.⁷⁹

6. İbni Teymiye Ahmed bin Hanbel'den şöyle rivayet etmektedir: Başka bir kimseye biat etme konusunda birleşemeyen sahabe, Hz. Osman'a biat konusunda birleşmiştir.⁸⁰

7. Ebu'l-Hasan el-Eş'arî şöyle demiştir: Hz. Osman'ın halifeligi, şura üyelerinin istişareleri sonucunda gerçekleşmiştir. Hz. Ömer tarafından seçilen heyet Hz. Osman'ı faziletli, adil bir kişi olması dolayısıyla devlet başkanı seçmiştir.⁸¹

8. Osman es-Sâbüñî, selef ve hadisçilerin akîdelerine uygun olarak, halifelerin sıralaması için şunları kaydetmektedir: Sahabe ilk olarak Hz. Ebubekir'i sonra da Hz. Ömer'i halife seçmişlerdir. Sonra da şurâ üyelerinin kararı, ümmetin icmâsı ve rızasıyla Hz. Osman halife seçilmiştir.⁸²

9. İbn Teymiye şöyle diyor: bütün Müslümanlar Hz. Osman'a biat etti. Ona biat etmeyen hiçbir kimse yoktu. Şayet Abdurrahman bin Avf'tan sonra Hz. Osman'a Hz. Ali, sahabenin önde gelenleri ve diğer Müslümanlar biat etmeselerdi, kendisi halife olamayacaktı.

Fakat Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd ve Abdurrahman bin Avf (Allah hepsinden razı olsun)'tan oluşan altı kişilik bir seçim heyeti oluşturmuştu. İlk adım olarak Talha, Zübeyr ve Sa'd halife olmayacaklarını açıkladılar. Böylece geriye Hz. Osman, Hz. Ali ve Abdurrahman bin Avf kaldı. Abdurrahman bin Avf, Hz. Osman veya Hz. Ali'den birisini seçmedi, sahabenin önde gelenleriyle istişare edip, ona göre tavrını belirleyeceğini söyledi. Ordu komutanlarıyla istişare etti. Bu

79 Er-Reddû Ale'r-Râfida, s. 319, 320.

80 Minhâcû's-Sünne, c. III, s. 166.

81 El-İbâne an Usûlî'd-Diyâne, s. 68.

82 Akîdetü's-Selef ve Ashâbû'l-Hadis Dimne'r-Resâilî'l-Minberîyye, c. I, s. 139.

komutanlar Hz. Ömer ölmeden önce onunla beraber haccetmişlerdi. Müslümanlar halife olarak Hz. Osman'ı seçtiler ve onun en faziletli kişi olduğunu kabul ederek, ona biat ettiler. Biat etme sebepleri kendilerine Hz. Osman'ın mal, mülk verecek olması veya ondan korkmaları değildir. Bu sebeple Eyyûb es-Sahtiyânî, Ahmed bin Hanbel ve ed-Dârekutnî gibi imamlar, Hz. Osman'ın Hz. Ali'den daha üstün olduğunu kabul etmeyen kişinin sahabeyi küçümsemiş olacağını belirtmektedirler.⁸³

10. İbn Kestîr, Hz. Osman'ın halife seçilmesiyle ilgili olarak şunları kaydetmektedir: Şûrâ üyeleri, sahabenin en faziletli olanını tespit konusunu Abdurrahman bin Avf'a bıraktılar. O da danışabileceği herkese danıştı, hepsinin görüşlerini aldı. Müslümanlar halife olarak Hz. Osman'ı görmek istiyorlardı.

Abdurrahman bin Avf, Hz. Ali'ye kimi halife olarak görmek istediğini sordu. Hz. Ali, Hz. Osman'ı halife olarak görmek istediğini söyledi. Sonra Hz. Osman'a kimi halife olarak görmek istediğini sorunca o da Hz. Ali'yi halife olarak görmek istediğini söyledi. Ancak açıktır ki; bu diyaloglar, halife adayları üçe inmeden, yani şûrâ sürecinin başında söylenmiştir.

Sonra Abdurrahman bin Avf kendisi halifelik hakkından feragat etti ve dışarıya çıkarak meseleyi sahabenin önde gelenleriyle, komutanlarla toplu olarak, gruplar halinde, ikili, tekli, gizli, açık istişare etti.

Örtülerine bürünmüş kadınlara, gençlere, kölelere, Medine'ye ticaret veya ziyaret için gelenlere sormuş, onların fikirlerini almış. Fakat sorduğu hiçbir kimseden Hz. Osman'ın o dönemde en faziletli Müslüman olduğu konusunda olumsuz bir fikir almamıştı. Abdurrahman bin Avf halife seçim sürecinde üç gün boyunca neredeyse hiç uyumadı. Namaz, dua ve istişarelerle günleri, geceleri geçiyordu. Ancak hiç kimseden Hz. Osman aleyhine bir açıklama duymuyordu. Hz. Ömer'in vefatının ardından üç gün geçmiş ve dördüncü günün sabahına gelinmişti. Abdurrahman bin Avf sabah yeğeni Misver bin Mahreme'nin evine gitti ve Hz. Osman ile Hz. Ali'yi çağırttı. İnsanlarla yaptığı istişarelerden çıkan sonucu kendilerine bildirdikten sonra, mescide gitti, Hz. Peygamberin kullandığı imameyi giydi, kılıcı yanına aldı, yüzünü cemaate çevirdi ve orada bulunan bütün Müslümanlara hitap etti. Bu sırada mescit doldu taşı. Öyle bir kalabalık oldu ki; Hz. Osman ancak arka saflarda kendisine yer bulabildi. Son derece hayalî bir insandı, safları açarak içeri geçmeyi düşünmedi.

Sonra Abdurrahman bin Avf minbere çıktı, orada uzun süre kaldı, uzun uzun dua etti. Bu sırada insanlar onu işitmiyorlardı. Ardından konuşmaya başladı ve şöyle dedi: "Ey İnsanlar! Gizli ve açık olarak, kimin halife olmasını istediğinizi sizlere sordum. Kiminiz Hz. Osman'ı, kiminiz de Hz. Ali'yi istemektesiniz. Yanıma gel ey Ali!" dedi. Hz. Ali, Abdurrahman bin Avf'ın yanına geldi, minberin kenarında durdu. Abdurrahman bin Avf elini tuttu ve "Allah'ın kitabına, elçisinin sünnetine Ebubekir ve Ömer'in uygulamalarına bağlı kalarak görevini yerine getireceğini söylersen sana biat edeyim" dedi. Hz. Ali "Hayır! Gücün yettiği ölçüde Allah'ın Kitabına, elçisinin sünnetine ve iki halifenin uygulamalarına bağlı kalırım" cevabını verince Abdurrahman bin Avf elini bıraktı ve Hz. Osman'ı çağırdı. Ona da aynı soruyu sordu ve Osman (r.a.) "evet!" cevabını verince, gözlerini mescidin tavanına kaldırdı ve eli Hz. Osman'ın eli üzerinde olduğu halde şöyle dedi: Allah'ım! İşit ve şahit ol! Allah'ım! İşit ve şahit ol! Allah'ım! İşit ve şahit ol! Ben boynumdaki sorumluluğu Osman'a devrettim."

Kalabalık gittikçe arttı. İnsanlar biat etmekteydiler. Böylece minberin kenarında akşam olmuştu. Abdurrahman bin Avf, Hz. Peygamberin makamında, Hz. Osman da bir aşağıda oturmaktaydı. İnsanlar gelip bağlılık sözü veriyorlardı. Hz. Ali de ilk veya ikinci olarak biat eden kişidir.⁸⁴

Verilen bu nakiller, Hz. Osman'ın halifeligi konusunda icmanın oluştuğunu, o dönemde kimseden herhangi bir itirazın olmadığını göstermektedir.⁸⁵

7. HZ. OSMAN YAŞAMAKTAYKEN

HZ. ALİ'NİN HALİFE SEÇİLMESİNİN HÜKMÜ

Sahabenin hepsi adildir. Aralarında geçen bazı olaylara dayanarak herhangi birisiyle ilgili olumsuz değerlendirmeler yapmak caiz değildir. Olaylara ilişkin farklılıklar, bakış açılarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu farklılıkların sahabenin imanı ile veya Hz. Peygambere yakınlıklarıyla ilgisi yoktur.

Zaten halifelik, Müslümanların sıkıntılarını ve yaşanmakta olan zorlukları çözme güç ve yeteneğini ifade eder.

İbn Teymiye şunları söylemektedir: Hz. Ömer'in vefatından sonra

⁸⁴ El-Bidâye Ve'n-Nihâye, VII, 159-161.

⁸⁵ Akidet-ü Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa, c. II, s. 671.

halife seçimi, Hz. Osman'ın takdimi ile sonuçlandı. Her ne kadar Hz. Osman ve Hz. Ali'den hangisinin daha faziletli olması meselesi kişiyi dalaletle düşürmemekteyse de; cumhurun görüşüne göre hilafet meselesinde muhalif davranan kimse dalaletle düşer. Ehl-i Sünnetin cumhuru göre halifelerin sıralaması Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali şeklindedir. Kim bunu inkar ederse o, bahçesindeki eşekten daha kötü durumdadır, sapıklık içindedir.⁸⁶

İlim ehlinin, Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan daha üstün olduğuna dair sözleri:

Bu konuyla ilgili iki farklı rivayet vardır:

1. Bu kesinlikle mümkün değildir. Kim Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan üstün olduğunu söylerse Ehl-i Sünnetten çıkar, bidatçi olur. Çünkü böyle söyleyen, sahabenin icmasına muhalefet etmiştir. Bu görüşü paylaşan birçok alim bulunmaktadır. Es-Sahtiyânî, Ahmed bin Hanbel ve Dârekutnî gibi.

2. Fazilet yönünden birbirlerine yakın oldukları için, Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan üstün olduğunu söyleyen kişi bidatçi sayılmaz.⁸⁷

B. HZ. OSMAN'IN İDARE YÖNTEMİ

Hz. Osman'a biat edildikten sonra, minbere çıktı ve Müslümanlara idare yöntemini açık bir şekilde söyledi: Kitap, sünnet ve kendisinden önceki iki halifenin uygulamalarına bağlı olarak idare vazifesini yerine getireceğini ifade etti. Yumuşak bir idare tarzını benimseyeceğini, hikmetle hareket etmeye çalışacağını, ancak bunun hak edene gerekli cezanın uygulanmasına engel olmayacağını bütün Müslümanlara ilan etti. Sonra insanları sıkı sıkıya dünyaya bağlanmanın yanlışlığı konusunda uyardı, onları mücadeleler, buğz ve hasetten kaynaklanan, gruplaşma ve ayrılık sonuçlarını beraberinde getiren fitnelerden sakındırdı. Hz. Osman kendisine biat edildikten sonraki konuşmasında sanki perdenin arkasını görmekte ve sonraki yıllarda Müslümanların başlarına gelecek olayları daha önceden onlara bildirmekteydi. Şöyle söylemişti:

Halifelik görevi bana arz olundu ve ben de bu eşsiz vazifeyi kabul ettim. Hilafetim döneminde kitap, sünnet ve iki halifenin uygulamalarına bağlı kalıp, bidatlerden uzak duracağım. Aynı şekilde hayır ehlinin

⁸⁶ Mecmûatü'l-Fetâvâ, c. III, s. 101, 102.

⁸⁷ A.g.e.

hayırlı uygulamalarına tabi olacağım. Cezanın gerekli olduğu durumlar dışında sizlere şeffaf bir idare tarzıyla muamele edeceğim. Dünya ancak bir konaklama yeridir. Kimi insanlar dünyayı arzulamış, ona meyletmişlerdir. Dünyaya meyledip, dünyahıklara güvenmeyin. Çünkü bunlar güvenilir değildir. Dünya ancak kendisini bırakanı terk eder.⁸⁸

Bazı rivayetler, Hz. Osman'ın bu konuşmasında ne söyleyeceğini bilemediğini, dilinin tutulup öylece kaldığını aktarmaktadır. Bu rivayetlere göre Hz. Osman şöyle hitap etmiştir: Ey insanlar! İlk adım zordur. Eğer yaşarsam sizlere hitap edeceğim.⁸⁹ Bu tür haberler sahih değildir.

1. HZ. OSMAN'IN İŞÇİLERİNE, VALİLERİNE, ORDU KOMUTANLARINA VE HALKA GÖNDERDİĞİ YAZILAR

Hz. Osman, Hz. Ömer'in almış olduğu görevlilerle yoluna devam etti, onları işlerinden çıkarmadı. Çünkü Hz. Ömer onların çıkarılmamasını vasiyet etmişti. Hz. Osman'ın valilere ve komutanlara gönderdiği yazıları inceleyen kişi, onun idare yöntemini derinlemesine anlama imkânına sahip olur.⁹⁰

1.1. Hz. Osman'ın Valilere Gönderdiği Mektup

Muhakkak ki Allah, idare vazifesini üstlenenlerin kontrolleri altındaki halkı gözetmelerini emretmiştir. Valiler, yalnızca vergi toplamak için görevlendirilmemişlerdir. Bu ümmetin başında olan kişi de vergi toplamak için değil, ümmeti gözetmek için yaratılmıştır. Eğer halk idarecileri vergi toplayıcıları olarak görürlerse, o durumda haya vefa ve güven duyguları ortadan kalkmış demektir. En güzel idare biçimi, Müslümanların alacaklarını vermek ve borçları varsa onları tahsil etmektir. Aynı şekilde zimmlilerin alacakları kendilerine verilmeli ve borçları varsa o da tahsil edilmelidir. Halk düşmandan korunmalı ve karşılaştıkları zorluklarda kendilerine çıkış yolu bulunmalıdır.⁹¹

Hz. Osman bu genelgesinde valilerin halka karşı görevlerini ortaya koymuştur. Kendilerine temel görevlerinin vergi toplamak olmadığını,

88 Tahkik-u Mevâkif-i Sahâbe Fi'l-Fitne, c. 1, s. 392.

89 El-İkdu'l-ferid, İbn Abdi Rabbihi.

90 Tahkik-u Mevâkif-i Sahâbe, c. 1, s. 393.

91 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 244.

insanların maslahatlarına riayet etmeleri gerektiğini hatırlatmıştır ve bu doğrultuda genel siyaset tarzını belirtmiştir. Buna göre, insanların hakları kendilerine verilmeli, eğer borçları varsa kendilerinden tahsil edilmelidir. Huzur ancak bu şekilde gerçekleştirilebilir. Valiler eğer vergi memuru vasfıyla ortaya çıkarlarsa, toplumda huzur, vefa, haya ve güven kalmaz.⁹²

Hız. Osman'ın valilere gönderdiği mektupta, siyasi, sosyal ve ekonomik adalet üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Bunu da ancak hak sahibine hakkının verilmesi ve devletin alacaklarının gerektiği gibi tahsil edilmesiyle mümkün görmektedir. Devlet hazinesinde mal biriktirme yerine halkın gözetilmesi, temel ilke olarak kabul edilirse huzur sağlanabilir.⁹³

Ayrıca halkı gözetken valinin yerine vergi memuru gibi davranan bir valinin gelmesi durumunda halkın vereceği tepki konusunda valileri uyarmış, bunun olgun ahlaka engel olacağını, başka bir ifadeyle, haya, vefa ve güvenin ortadan kalkacağını hatırlatmıştır. Halk ve idareci kenetlenmeli, bir vücut olarak aynı hedefe yönelmelidirler. Bu hedef de Allah rızasını kazanmaktır. Vali, devlet başkanına itaat eder, vefalı davranır ve onun güvenini sarsmazsa, topyekûn yönelmiş oldukları hedef için kendi üzerine düşeni yapmış olur. Haya toplumu gölgesine alarak, çirkinliklerden, vicdanları yaralayacak hallerden ve sıkıntılardan korur.

Talimatnamesinin devamında Hız. Osman valilerine adaletle davranmalarını emretmektedir. Bu da herkesin haklarını kullanabilmesi ve borçlarını yerine getirmesiyle mümkün olmaktadır. Buna bağlı olarak düşman karşısında zafer kazanmanın ve fetihler elde etmenin en önemli sebebinin verilen söze bağlılık olduğu belirtilmektedir. Tarih, bu ince ahlakın idâri ve tarihi üstünlüğünü ortaya çıkarmıştır.⁹⁴

1.2. Hız. Osman'ın Ordu Komutanlarına Gönderdiği Mektup

Hız. Osman ilk olarak, farklı bölgelerdeki komutanlara mektuplar gönderdi. Yazısı şöyleydi: Siz Müslümanların koruyucularısınız. Ömer'in (r.a.) düzenlediği biçimde görevlerinize devam edin. Herhangi bir değişiklik söz konusu olmayacaktır. Allah, sizinle zalimleri değiştirsin, kötülükleri iyiliklere çevirsin. Bulundugunuz konumda görevlerinizi yerine

92 Tahkik-u Mevâkif-i Sahâbe, c. I, s. 393.

93 Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-İslâmiyye Fî Asrî'l-Hulefâ'î'r-Râşidîn, s. 246.

94 Et-Târîhu'l-İslâmî, c. XII, s. 369.

getirin. Ben de Allah'ın bana verdiği görevi yerine getirmenin çabası içinde olacağım.⁹⁵

Bu genelge göstermektedir ki; halife değişikliği işlerin değişmesine sebep olmamıştır. Çünkü halife ve valilerin yöneldikleri istikamet aynıdır ve o da İslam prensiplerini toplum hayatında uygulamaktır.

Hz. Osman'ın yazısındaki ifadeleri, işleri Hz. Ömer gibi şûra ile yürüteceğine de işaret etmektedir. Çünkü "ehl-i hal ve'l-akd" birçok meseleyi en ince ayrıntısına kadar bilmektedir. Bir hakimden sonra başka bir hakim aynı göreve geldiğinde, önceki hakimin yöntemini kullanır. Böylece toplumda hedef ortaya çıkmış olur.

Ayrıca Hz. Osman'ın değişme konusundaki açıklamaları Allah'ın bu konuda toplumda etkin kıldığı ilkelerin tekrarı niteliğindedir. Allah'ın kişi ve toplumda değişikliğe müsaade etmesi, o kişi veya toplumların Allah'ın belirlediği kurallara göre yaşamalarına bağlıdır. Eğer kişi ve toplumlar Allah'ın emirlerine kendilerini teslim ederlerse, işte o zaman değişme bekleyebilirler. Eğer toplumlar kendilerini değiştirirse Allah da onları değiştirir. Ayette bu durum şöyle ifade edilmektedir: "*Her insan için önünden ve arkasından takip edenler vardır. Allah'ın emrinden dolayı onu gözetirler. Allah bir kavme verdiğini, o kavim kendisini bozup değiştirmedikçe değiştirmez. Allah bir kavme de kötülük murad etti mi, artık onun geri çevrilmesine de imkan yoktur. Onlar için Allah'dan başka bir veli de bulunmaz.*"⁹⁶

Yazısının devamında Hz. Osman kendi görevlerinin farkında olduğunu ve bunları yerine getireceğini, ayrıca halkla idarecilerin bir vücut gibi olması gerektiğini, her ferdin şahsı için çalıştığı gibi, bir vücut haline gelmiş toplum içerisinde ümmeti için çalıştığını hissetmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.⁹⁷

1.3. Hz. Osman'ın Vergi Memurlarına Gönderdiği Mektup

Hz. Osman'ın vergi memurlarına gönderdiği birçok yazıdan ilki şöyledir:

"Allah alemleri hak üzere yaratmıştır, haktan başkasını kabul etmez. Hak olanı alın ve verilmesi hak olanı sahibine ulaştırın. Emaneti sahibine verin, onu çalan ilk kişi siz olmayın. Çünkü sizden sonrakiler kazançlarınızı ortak olurlar.

⁹⁵ Târihu't-Taberî, c. V, s. 244.

⁹⁶ Ra'd Sûresi 13/11.

⁹⁷ Sâdık Urcûn, Osman bin Affân, s. 199.

Vefalı davranışa vefa ile karşılık verin. Yetime ve kendileriyle anlaşma yapılmış olan kişilere zulmetmeyin. Çünkü Allah, bunlara zulmedenin düşmanıdır." ⁹⁸

Hiz. Osman bu yazısını, mâli vazifeleri üstlenen kişileri uyarmak maksadıyla kaleme almış ve görevlilerin kamu yararına uygun tasarrufta bulunmaları gerektiğini bildirmiştir. Bu bağlamdaki sözleri şöyledir: Allah haktan başkasını kabul etmez. Ancak hak, sahibine güven ve vefa esaslarına uygun olarak ulaştırılmalıdır.

Sonra toplumda iki sınıfı diğerlerinden ayırarak özellikle zikretti: yetimler ve kendileriyle anlaşma yapılmış olanlar. Hiz. Osman bu iki gruba zulmedilmemesini yazısında özellikle ifade etmiştir. Çünkü onların himayesini Yüce Allah üzerine almıştır.⁹⁹ Bu iki gruba zulmedene Allah'ın gazabının ulaşacağı ayrıca zikredilmiştir. Çünkü Allah onlara zulmedenlere düşman olacağını bildirmiştir. Yetimlerin ve kafir bile olsa kendileriyle anlaşma yapılmış olan kişi veya grupların koruma altına alınması, İslam'ın ne kadar üstün bir din olduğunu gösteren başka bir örnektir.¹⁰⁰

1.4. Hiz. Osman'ın Halka Yönelik Mektubu

"Siz, tabi oldunuz, bağlılık sözü verdiniz. Dünya menfaatleri sizi sözünüzden çevirmesin. Üç özellik ortaya çıktığında insanlar yeni arayışlara yönelirler. Bunlar: nimetlerin kemale ermesi, çocukların olgun hale gelmesi, Arapların ve Arap olmayanların Kur'an okumaları. Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Kur'an'ın yanlış okunması kişiyi tehlikeye sürükler. Yanlış okuyuşlar ortaya çıktığı zaman, bunun sorumluluğunu hissedin, gereken tedbirleri alın."¹⁰¹

Hiz. Osman'ın bu yazısından şunları anlamaktayız: Halife Müslümanları kendisine tabi olmaya, zorlaştırma ve kibirden uzak durmaya çağırılmış, üç durumun değişmesine bağlı olarak ortaya çıkacak değişikliklere karşı toplumu uyarmıştır. Bunlardan birincisi nimetlerin kemale ermesi durumudur. Bu durumda kişi kibirli bir duyguya kapılabilir, israfçı davranabilir. Bütün nimetlere sahip olduğu için çalışmayıp, işten üretmekten el çekme yolunu benimseyebilir. İşi, hedefleri olmayan bu

⁹⁸ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 244.

⁹⁹ Sâdık Urcûn, Osman bin Affân, s. 198.

¹⁰⁰ Et-Târîhu'l-İslâmî, c. XX, s. 271.

¹⁰¹ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 244.

kişi, kendisini boşlukta hisseder, tembelliğe sürüklenir, onun için yaşamın bir anlamı kalmaz artık. Evlatların olgunlaşması ve büyümesine bağlı olarak kişi kendisini koruma altında, güvende hisseder. Bütün işlerini evlatlarına havale ederek kendisi tembelliğe sürüklenebilir. İslam tarihi içerisinde dîni, siyasi ve ekonomik alanda bunun birçok örneğini görmek mümkündür.

Hız. Osman, Arapların Kur'an okumalarıyla onların katı kalpliliklerini ve Kur'an'ın boğazlarından aşağıya gitmeyip, yalnızca dillerinde kalmasını ifade etmektedir. Çünkü onlar, Allah'ın kelamını okurlar. Ancak ondan etkilenmezler. Yabancıların Kur'an okumalarıyla da, onların atalarından miras olarak aldıkları adet ve görenekleri kastetmektedir. Öyle ki; bu adetler, Kur'an'ın ruhu ve ilkeleriyle bağdaşmaz, açık bir aykırılık arz eder. Araplardan Kur'an'ı çok okuyanlar Haricîlerdir. Onlar Araplar içinde Kur'an'ı en çok okuyan kişilerdir. Ancak okuduklarıyla kalmışlar, onun manasını, mesajını anlamışlardır. Hız. Osman'ın kendilerinden sakındırdığı Arap olmayanlardan Kur'an okuyanlar ise, mutaassıp sapık mezhep mensuplarıdır. Bunlar İslam tarihi içerisinde son derece zararlı ve tehlikeli olmuşlardır.¹⁰²

2. DEVLET İŞLERİNİN YÜRÜTÜLMESİNDE BAŞVURULAN KAYNAKLAR

Hız. Osman, devlet işlerinin yürütülmesinde temel kaynaklarının sırasıyla Allah'ın kitabı, elçisinin sünneti ve kendisinden önceki iki halifenin uygulamaları olduğunu şu sözleriyle ilan etmiştir: Dikkat edin! Ben, Allah'ın kitabı, elçisinin sünneti ve önceki halifelerin uygulamalarına tabiyim.¹⁰³

1. Birinci kaynak Allah'ın kitabıdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Kitabı sana, insanlar arasında Allah'ın gösterdiğiyle hakka uygun olarak hükmedesin diye gönderdik. Sakın hainlerin savunucusu olma!"¹⁰⁴

Kur'am-ı Kerim hayatın farklı alanlarıyla ilgili bütün meseleleri kapsamaktadır. Aynı şekilde Allah'ın kitabı, hayatın bütün alanlarıyla il-

¹⁰² Sadık Urcün, Osman bin Affân, s. 199.

¹⁰³ Târîhu't-taberî, c. V, s. 443.

¹⁰⁴ Nisa Sûresi 4/105.

gili temel ilkeler ve kesin hükümler içermektedir. Diğer yandan Kur'an, Müslümanların ihtiyaçlarına yönelik olarak, İslam devletinin kuruluş esaslarını da içermektedir.

2. İkinci kaynak Hz. Peygamberin sünnetidir. Ancak sünnete müracaat etmekle Kur'an hükümlerinin uygulanma biçimi ve şartları anlaşılabilir. İslam anayasasının temel dayanaklarından birisi sünnettir. Ancak bu şekilde Kur'an hükümleri uygulanabilir.

3. Üçüncü kaynak, ilk iki halifenin uygulamalarıdır. Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Benden sonra Müslümanları idare görevini üstlenecek olan Ebubekir ve Ömer'e uyun."¹⁰⁵

Devlet, Hz. Osman'ın idaresinde İslam'a boyun eğmiştir. O dönemde Kur'an ve sünnetin emirleri, bütün kanun ve kurallardan üstün tutulmuştur. Bu görüntü bizim için İslam devleti uygulaması bakımından parlak, yol gösterici bir görüntü olmuştur. Buna göre, devletin idarecisi İslam'ın hükümleriyle sınırlıdır. Bu sınırların ilerisinde olmayacağı gibi, onların gerisinde de kalmaz.¹⁰⁶

Hz. Osman idare anlayışında ve sahabe arasında İslâmın kuralları her şeyin üzerindeydi, yöneten de yönetilen de ona tabi olmaktaydı. Ayrıca halifeye itaat, onun Allah'ın emirlerine bağlılığıyla doğru orantılıydı. Devlet başkanına, Allah'ın emirlerine bağlı kaldığı sürece itaat edilmekteydi. Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır: "Allah'a isyan içeren durumlarda kula itaat yoktur. İtaat ancak dine ve akla uygun konulardadır."¹⁰⁷

Devlet üzerinde dinin egemen oluşu, dört halife döneminin temel özelliğidir. Dört halife dönemi, birçok özelliğiyle diğer dönemlerden ayrılmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- Dünya ve din işlerinin bütünlük ve uyum içerisinde sürdürülmesi dört halife döneminin ayrırcı özelliğidir.
- Halifeler, kendilerini dinin hükümlerini uygulamakla bağlı görmüşlerdir.
- Dört halife dönemi, İslam birliği esasına dayanır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Sahîh-u Süneni't-Tirmizî, III, 200.

¹⁰⁶ Nizâmü'l-Hokm Fi'l-İslâm, s. 227.

¹⁰⁷ Buhârî, 7145.

¹⁰⁸ Es-Senhûrî, Fıkhu'l-Hilâfe, s. 80.

3. ÜMMETİN HALİFEYİ MUHAKEME HAKKI

Şüphesiz halifenin otoritesi kayıtsız, şartsız değildir ve iki şartla sınırlandırılmıştır:

1. Kur'an'da veya sünnette yer alan açık bir emre aykırı davranmama, uygulamaların dinin ruhu ve maksatlarına aykırı olmaması..

2. İslam ümmetinin icma/görüş birliği içerisinde olduğu bir konuda, onlara muhalif davranmama.

Bunun esası, halifenin Müslümanların vekili konumunda olması düşüncesine dayanır. Devlet başkanının otoritesinin kaynağı halktır ve yönetilenler başkanın otoritesini sınırlandırabilirler. Her zaman ümmetin kamu yararına ve Allah'ın emirlerinin daha iyi bir şekilde yerine getirilebilmesi imkanına bağlı olarak, devlet başkanının otoritesini genişletme, daraltma veya kayıtlandırma yetkisi vardır.¹⁰⁹ Ancak toplumun farklı kesimlerinden insanların çıkıp, halifenin yetkilerini sınırlandırmaya kalkması söz konusu değildir. Bu yetki şûrâ ehlinindir.

Hz. Osman şu sözleriyle, halifenin yaptıkları sebebiyle sorgulanması gerektiğini vurgulamıştır: *"Eğer Allah'ın kitabında, ayaklarıma bağlanacak bir zincir görürseniz, onu hemen ayaklarıma bağlayın."*¹¹⁰ Bir grup, Hz. Osman'ı uygulamaları dolayısıyla hatalı gördü ve bundan dolayı kendisini sorgulamak istediler. Hz. Osman grubun kendisini sorgulamasına müsaade etti ve bu isteği olumsuz karşılamadı. Hatalı olabilirim, onların uyarıları doğrultusunda hatamı düzeltir, yanlışlıktan kurtulurum düşüncesindeydi.¹¹¹

4. ŞÜRÂ

İslam devletinin temel ilkelerinden birisi de devlet başkanının ve yöneticilerin, Müslümanlarla ve özellikle şûra ehli olan kişilerle istişare etmeleri ve işlerini bu istişarelerin sonucuna göre belirlemeleridir. Böylece danışma sistemi devlet düzeninde işlerlik kazanmış olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sen (o zaman), sırf Allah'ın rahmetiyle onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafın-*

109 Fethi Abdulkerim, ed-Devle Ve's-Siyade, s. 268.

110 Müsnedü'l-İmâm Ahmed, el-Mevsûatü'l-Hadisiyye, 524.

111 ed-Devle Ve's-Siyade, s. 379.

dan dağılıp giderlerdi. Artık onları sen bağışla, onlar için Allah'dan mağfi-ret dile. (Yapacağın) işlerde onlara da danış, bir kere de azmettin mi, artık Allah'a dayan. Muhakkak ki Allah kendine dayanıp güvenenleri sever."¹¹²

Başka bir ayette şöyle buyrulmuştur: "Onlar, Rablerinin davetini ka-bul ederler ve namazı dosdoğru kılarlar. Onların işleri de kendi aralarında bir istişare iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan onlar Allah yolunda har-carlar."¹¹³

Hız. Osman, ensar ve muhâcirin önde gelenlerinden müteşekkil bir şûrâ heyeti oluşturdu.¹¹⁴ Hız. Osman şu sözleriyle, görevli ve komutan-lardan da şûrâ heyetleri kurmalarını istedi: "Ömer'in (r.a.) gösterdiği sis-tem üzere hareket edin. Eğer bir meselenin içinden çıkamazsanız, bize gönderin. Konuyu şûrâ heyetinde müzakere edip cevabım size göndere-lim."¹¹⁵ Komutanlar bu yöntemle hareket etmekte, bir fetih hareketine çıkacakları zaman merkezden izin almakta, onlarla istişare etmekte ve ortaya çıkan sonuca göre gerekeni yapmaktaydılar. Hız. Osman, komu-tanların kendisine sorduğu meseleyi sahabe ile istişare ediyor, uygulama ve en uygun adım için onların görüşlerini alıyor, buna göre komutanla-ra cevap gönderiyordu.¹¹⁶

Abdullah bin Ebî Serh, Afrika'nın farklı bölgelerinde fetihlere çık-mak için izin talebinde bulunmak üzere Hız. Osman'a yazı yazmıştı. Ha-life, gerekli istişareleri yaptıktan sonra kendisine izin verdi.¹¹⁷ Muaviye, Kıbrıs'ın ve Rodos'un fethine çıkmadan önce aynı şekilde Hız. Os-man'dan izin istemiş, istişareler sonucu gelen izinden sonra fethetmiş-tir. Merkezdeki uygulama da bu şekildeydi. Meseleler şûrâda tartışıl-ır, sahabenin önde gelenlerinin görüşleri alınır ve ondan sonra karar ve-rilirdi.¹¹⁸

Savaşlardan önce Hız. Osman'ın komutanları kendi aralarında bir-birleriyle de istişare etmekteydiler.¹¹⁹ Hız. Osman ayrıca Kur'an'ın çoğal-tılması, Ubeydullah bin Ömer'in öldürülmesi, yargılama makamı ve ben-zeri birçok uygulamada istişare ile karar almıştır.

¹¹² Âli İmran Sûresi 3/159.

¹¹³ Şûrâ Sûresi 42/38.

¹¹⁴ El-İrâdetü'l-Askeriyye Fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. I, s. 277.

¹¹⁵ El-İrâdetü'l-Askeriyye Fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. I, s. 277.

¹¹⁶ Fâtûh-u Mısır, s. 83.

¹¹⁷ A.g.e. s. 183.

¹¹⁸ El-İdâratü'l-Askeriyye, c. I, s. 278.

¹¹⁹ A.g.e.

5. ADALET VE EŞİTLİK

İslam devletinin hedeflerinden birisi de İslam toplumunun oluşturulabilmesi için İslâmî düzen kurallarının uygulanmasıdır. Bu kuralların en önemlileri adalet ve eşitliktir. Hz. Osman halka gönderdiği mektubunda onlardan iyiliği emretmelerini, kötülüğü yasaklamalarını istemiş, Müslüman'ın kendisini rezil etmeyeceğini söylemiş, mazlumun yanında zalimin karşısında olduğunu yazmıştı.¹²⁰ Siyasetinin özünde, adaletin en güzel biçimde uygulanması vardı. Anne bir kardeşi olan Kûfe valisi Velîd bin Ukbe'ye şarap içmesi sebebiyle hak ettiği cezayı vermiş, onu görevinden almış ve yerine Ebû Mûsa el-Eşarî'yi görevlendirmişti. Bu olayın ayrıntısı ileride anlatılacaktır. Kufeliler, Velîd'den sonra Sâd bin el-Âs'm vali olarak görevlendirilmesine razı olmamışlardı.

Ondan şöyle rivayet edilmektedir: Bir gün hizmetçisine kızmış ve onun kulağını çekmişti. Bundan o kadar rahatsız oldu ki; akşam gözüne uyku girmedi. Hizmetçiye çağırdı, kısas olarak kendi kulağını çekmesini istedi. Hizmetçi ilk anda bunu yapmaktan çekindi. Ancak Hz. Osman ısrar edince, hizmetçi halifenin emrine itaat etmek zorunda kaldı.¹²¹

6. ÖZGÜRLÜKLER

Özgürlük, dört halife döneminde benimsenen temel prensiplerden birisiydi. Bu, dini sınırlar içerisinde bütün halkın özgürce yaşaması anlamına gelmekteydi. Ancak özgürlükler, dinin kurallarıyla çelişki arz etmemeliydi. İslam davetinin özünde insanların özgürlüğü ilkesi bulunmaktaydı. Tarihte İslam davetinden başka, özgürlüğe böylesine vurgu yapan bir devlet bulunmamaktadır. Dört halife döneminde, günümüzde korunmakta olan temel hak ve hürriyetler koruma altına alınmıştı. İnanç hürriyeti, seyahat hürriyeti, konut edinme hürriyeti, mülkiyet hakkı, fikir hürriyeti bunlardandır.

7. DİKKATLİ OLMAK

Hz. Osman hem kendi uygulamalarında hem de valilerinin tatbi-

¹²⁰ Târîhu'l-Taberî, c. IV, s. 414.

¹²¹ Muhammed es-Samed, Nizâmu'l-Hükûm fî Ahdi'l-Hulefâi'r-Râşidin, s. 149.

katlarında işlerin bir hesaba ve plana göre yürütülmesine son derece önem vermiştir. Birçok alanda Hz. Osman'ın bu yaklaşımını görmek mümkündür.

7.1. Hz. Osman'ın Aspurla Boyanmış Elbiseyi Giymemesi

Hz. Osman'ın dikkatli davranış örneklerinden birisi şudur: Hz. Osman, Muhammed bin Ca'fer bin Ebî Tâlib'in aspurla boyanmış elbise giymesini hoş görmemiştir. Ebû Hureyre şöyle rivayet etmektedir: Hz. Osman haccetmek maksadıyla Mekke'ye gitti. Muhammed bin Ca'fer bin Ebî Tâlib eşiyle birlikte sabahladı. Dışarıya çıktığında üzerinde aspurla boyanmış güzel bir giysi vardı. Bu durum Hz. Osman'a ulaştığında, halife Ca'fer bin Ebî Tâlib'i azarladı ve şöyle dedi: Resûlullah (sav) yasakladığı halde aspurla boyanmış elbise mi giyiyorsun.¹²²

7.2. Hz. Osman'ın, Kadınların İddetli Oldukları Halde Hac ve Umreye Gitme İsteklerini Hoş Görmemesi

Hz. Osman, iddetli kadınların hac veya umre isteklerini geri çeviriyordu. İmam Abdurrezzak Mücâhid'den şöyle rivayet etmektedir: Hz. Ömer ve Hz. Osman hac veya umre için gelen kadınları Cuhfe ve Zülhuleyfe'den geri çevirmekteydiler.¹²³

7.3. Güvercinlerin Kesilmesini Emretmesi

Hz. Osman, güvercin besleme ve uçurma işini yasaklamıştır.¹²⁴ İnsanların güvercin besleme ve uçurma için gereğinden fazla zaman harcadıklarını, zamanlarını israf ettiklerini görünce, güvercinlerin kesilmesini emretmişti. Buhârî'nin naklettiğine göre, el-Hasan şöyle rivayet etmektedir: Hz. Osman hutbesinde köpeklerin öldürülmesini ve güvercinlerin boğazlanmasını emretti.¹²⁵

7.4. Hz. Osman'ın Tavlayı Yasaklaması

Hz. Osman tavlayı yasakladı ve tavla tahtalarının yakılmasını veya

¹²² Müsned, 517.

¹²³ Musannef, 12071.

¹²⁴ Târihu'l-Taberî, c. V, s. 415.

¹²⁵ El-Edebü'l-müfred, 1307.

kırılmasını emretti. El-Beyhaki'nin rivayet ettiğine göre, Zeyd bin SabitHz. Osman'ın minberden Müslümanlara şu şekilde hitap ettiğini duymuştur: Tavlayı kastederek, "Ey insanlar! Kumardan sakının. Kimin evinde tavlâ tahtası varsa onu yaksın veya kırsın" dedi.

Başka bir defa, Hz. Osman minberdeyken şöyle hitap etti: "Ey insanlar! Tavlâ konusunda gerekli talimatı vermiştim. Ancak halen gerekeni yapmadığınızı, tavlâ tahtalarını evlerinizden çıkarmadığınızı görüyorum. Ben söylediklerimde son derece kararlıyım. Sonra görevlileri evlere gönderdi ve tavlâ tahtalarını yaktırdı.¹²⁶

7.5. Etrafına Şer Saçan Veya Zararlı Maddeler Taşıyan Kişinin Şehir Dışına Sürülmesi

Hz. Osman, sürekli şerre ve kötülüklere aracı olan veya silah gibi zararlı maddeler taşıyan kişileri şehir dışına sürmekteydi. Salim bin Abdullah şöyle rivayet etmektedir: Osman (r.a.) şer saçan veya zararlı maddeler taşıyan kişileri şehir dışına sürmekteydi.¹²⁷

7.6. Resûlullah'ın (sav) Amcasını Hafife Alan Kişiye Vurması

Hz. Osman, halifelîği döneminde, Hz. Peygamberin amcası el-Abbâs bin Abdulmuttalib'i hafife alan bir kişiye vurmuş ve şöyle demişti: Hz. Muhammed'in övdüğü amcası Hz. Abas'ı hafife alan, ona muhalefet etmiştir. Böyle yapan ve bu hakarete razı olan, Allah'ın elçisine karşı gelmiştir.¹²⁸

7.7. Çirkinliklerin Kaynağı Olan İçkiyi Yasaklamada Hassas Davranması

Nesâî ve Beyhakî Hz. Osman'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: içkiden uzak durun. Çünkü o, bütün çirkinliklerin kaynağıdır. Kendisine ibadet derecesinde saygı gösterilen bir adam vardı. Bir kadın bu adamın aklını başından aldı. Ona cariyesini gönderdi ve cariyesinden adamı yanına getirmesini istedi. Cariye adama gitti ve kadının, şehadet getir-

126 Es-Sünenü'l-kübrâ, Kitâbü's-şehâdat, X: 215.

127 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 416.

128 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 417.

mesi için kendisini davet ettiğini söyledi. Adam cariyeyle birlikte kadının yanına gitti. Yanında bir çocuk ve içki vardı. Kadın, "Allah'a yemin olsun ki; ben seni şehadet için çağırmadım. Ancak seni kendim için çağırdım. Ya beni istersin, ya bu çocuğu öldürürsün veya içki içersin" dedi. İçkiden bir bardak istedi. Sonra içtikçe daha fazla içmek istedi ve kendinden geçti. Artık ne söylediğini ve ne yaptığını bilemez hale gelmişti. Kadının tuzagına düşmüş ve çocuğu da öldürmüştü! İçkiden uzak durun! Vallahi! İmanla içki aynı bedende bulunmaz. Birisinin bulunduğu bedenden diğeri uzaklaşır gider.¹²⁹

8. HZ. OSMAN'IN HALKA YÖNELİK KONUŞMALARI VE HİKMETLERİ

8.1. Ahiret İçin Hazırlık Yapmanın Gerekliliğiyle İlgili Konuşması

Hasan El-Basrî şöyle diyor: Hz. Osman insanlara hitap ediyordu. Allah'a hamd etti, onu övdü ve sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Allah'tan sakının. Çünkü bu sizin için ganimettir. İnsanların en zekisi, kibir ve gurdan arınarak ahireti için hazırlık yapandır."¹³⁰

Hz. Osman'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde herkes yaptığının karşılığını görecektir, bir hayvanın boynuzunu kıran da, bu sebeple kısas edilecektir."¹³¹

8.2. Olgun Ahlakla İlgili Hatırlatması

Hz. Osman şöyle anlatmaktadır: Biz, yolculuk halinde de ikamet halinde de Hz. Peygamberle beraber olduk, onu her durumda gördük. Hastalarımızı ziyaret eder, cenazelerimize katılır, bizimle beraber savaşa çıkar, az olsun çok olsun, elinde ne varsa bizimle paylaşırdı.¹³²

8.3. İnsanlar Arasında Ortaya Çıkan Hikmetlerinden Bazıları

Hz. Osman şöyle söylemiştir: Şayet kalpleriniz temiz olursa, Rabbinizin kelamının tadına doyamazsınız.¹³³

129 Mevsûat-u Fıkhî Osmân, s. 52.

130 Sâhihu't-Tevstik Fî Sûretü ve Hayât-i Zî'n-Nureyn, s. 107

131 El-Mevsûatü'l-Hadisiyye Fî Müsned-i Ahmed, s. 520.

132 Sâhihu't-Tevstik Fî Sûretü ve Hayât-i Zî'n-Nureyn, s. 107

133 Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, s. 363.

Sır gizleyemeyene Allah, dilinin afetini gösterir.¹³⁴

Allah, Kur'an ile durmayanı sultan ile durdurur.¹³⁵

Hz. Osman dünyaya değer vermezdi. Bununla ilgili olarak şöyle söylemiştir: Dünya işleri kalbi karartır, ahiret işleri ise nurlandırır.¹³⁶

Hikmetlerinden birisi: Hasetçi kişi, mutlu gününde üzgün durandır.¹³⁷

Osman (r.a.) fitne günlerinde şöyle demiştir: "Eğer zulmettimse Allah'tan bağışlanma diliyorum. Bana zulmedildiyse de, herkesi affediyorum."¹³⁸

Hikmet ve öğütlerinden birisi de şudur: "Her şeyin bir afeti, her nimetin bir hastalığı vardır. Bu dinin afeti ve bu nimetin hastalığı ise, sevdiklerini gösteren, sevmediklerini gizleyen kişilerdir. Avam nimettir."¹³⁹

* Abdullah bin ez-Zübeyr Kuzey Afrika'nın fethinden döndüğünde Hz. Osman, insanlara hitap etmesini emretti. Ibn Zübeyr'in konuşması bittikten sonra Hz. Osman şöyle dedi: "Kadınları atalarına ve kız kardeşlerine bakarak nikahlayın. Ben, soyundan Ebubekir'e (r.a.) Ibn Zübeyr'den daha çok benzeyenini görmedim."¹⁴⁰ Ibn Zübeyr, Hz. Ebubekir'in kızı Esmâ'nın (r.a.) oğluydu. Hz. Osman bu sözleriyle Ibn Zübeyr'in cesaret, atılım ve hitabet bakımından Hz. Ebubekir'e çok benzediğini anlatmıştır.¹⁴¹

* Allah (c.c.) her işçiye işinin elbisesini giydirebilir.¹⁴²

* Hz. Osman şöyle diyor: Müslüman'ın beş farklı korkusu vardır: Birincisi Allah'ın imanını almasından korkma, ikincisi meleklerin kıyafetinde ortaya çıkarılacak olan çirkinlikleri yazması korkusu, üçüncüsü şeytanın iyilikleri batıl hale getirmesi korkusu, dördüncüsü ölüm korkusu ve beşincisi de dünyanın güzelliklerine aldanıp ahiret için hazırlık yapamama korkusu.¹⁴³

Hz. Osman'ın imanla ilgili bir değerlendirmesi şöyledir: İbadetin tadını dört şeyde buldum: Birincisi Allah'ın farz kıldıklarını eda etmek, ikincisi Allah'ın haram kıldıklarından sakınmak, üçüncüsü sevabını

134 Fevâidü'l-Kelâm, Li'l-Hulefâi'l-Kirâm, s. 269.

135 El-Kâmil Fi'l-Lugati Ve'l-Edeb, c. I, s. 157.

136 El-İsti'dâd li Yevmi'l-Mead, s. 9.

137 El-Meydânî, Mecmau'l-Emsâl, c. II, s. 453.

138 Târîh-u Hâlfet-i Bin Hayyât, s. 171.

139 El-Meydânî, Mecmau'l-Emsâl, c. XX, s. 453.

140 El-Beyân ve'l-Tebyîn, c. II, s. 95.

141 Ferâidü'l-Kelâm, s. 271.

142 İmâm Ahmed, ez-Zühûd, s. 185.

143 Ferâidü'l-Kelâm, s. 278.

umarak iyiliği emretmek, dördüncüsü Allah'ın gazabından sakınarak kötülüğü yasaklamak.¹⁴⁴

9. HZ. OSMAN, ŞİİR VE ŞAİRLER

Hiz. Osman'ın şiir ve şairlere ilgisiyle ilişkili olarak çok fazla bilgi sahibi değiliz. Halifelik süresinin uzun olmasına karşılık, kendisinin şiire olan ilgisini belirten çok fazla malumat bulunmamaktadır. Bilinen bir mesele vardır ki; o da Hiz. Osman'ın Hiz. Peygamberin belirttiği üzere İslam inancına bağlı bir hayat yaşadığı ve kendisinden önceki halifelerin uygulamalarına bağlı kaldığıdır.

Şüphesiz her birisinin ayrı birer edebî şahsiyetleri vardır. Hiz. Ebûbekir ayrıca ensab ilmi¹⁴⁵ alanındaki derin bilgisiyle tanınmaktaydı. İnsanlar onunla beraber olmaktan, aynı mecliste bulunmak keyif alırlar, okuduğu şiirleri haz alarak dinlerlerdi.

Hiz. Ömer, şiir öğretimiyle meşhurdur. Kendisine bir mesele ulaştığında onu şiirleştirir ve bu şekilde okurdu. O bir şairdi.

Ancak Hiz. Osman şiirle böylesine ilgilenmemiş, belli ölçüde şiirden ve şairlerden uzak durmuştur. Tarihi kaynaklardan öğrendiğimize göre, şairler halifenin kapısından ayrılmazlar, onu razı etmek ve bahşış almak için yazdıklarını okurlardı. Ancak Hiz. Osman döneminde şairler, halifenin kapısına uğramaz olmuş, çöllere çekilmişlerdir.¹⁴⁶ Tarih kitaplarında Hiz. Osman'a nisbet edilen şiirler bulunmaktadır. Bazı beyitler şöyledir:

*Bil ki; benzeti yoktur Allah'ın sanatının,
Gizli kalmaz hiçbir inkarcı ondan!*

*Çoğu zaman tekrar ederek, uzun uzun bu beyitleri okuyordu:
Kaybolup gider, haramla elde edilen lezzetler,
Kalır geriye günahlar ve utanç!*

*Bilinmeyen bir zamanda da olsa, kötülüğün karşılığı gelir,
Sonunda ateş olan lezzet neye yarar!¹⁴⁷*

144 A.g.e.

145 Soy bilimi.

146 Vâdihü's-Samed, Edeb-ü Sedri'l-İslâm, s. 99

147 El-Habbâs, Şuarâ'u'l-Hulefâ, s. 27

İsyankarlar kendisini öldürmek üzere evine baskın yaptıklarında o, şu beyitleri okuyordu:

İzzeti, yüceliği yerle bir eden ölümün geldiğini görüyorum.

Korunmak isteyen için sığınak veya kaçmak için meydan kalmamıştır ülkede!

Hız. Osman (ra) kendisini öldürmek isteyenler tarafından evi kuşatıldığına şu beyitleri okumaktaydı:

Kaledekiler geceliyorlar. Ancak kale kapalı!

*Yüce dağlara ölüm gelmekte!*¹⁴⁸

Ondan rivayet edilen başka beyitlerde şöyledir:

Gizleyene nefsi müstağni görmek zengin eder sahibini,

Eğer böyle olmazsa fakirlik zarar olarak ortaya çıkar!

Zorlukla karşılaşırsan sabret!

Bil ki; onun ardından kolaylık gelecektir.

Son beytin "Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır"¹⁴⁹ ayetinin farklı bir ifadesi olduğunu görmekteyiz. Vahyin bütün süreçlerini gören, ömrü boyunca Hız. Peygamberle beraber olan Hız. Osman için bu, garip bir durum değildir. Hız. Osman dinin hükümlerine aykırı olan, dini ve dinsel değerleri yeren şiirleri olumsuz karşılıyor, böyle şiirler yazan şairleri cezalandırıyordu. Aynı şekilde, İslam'ı öven şairleri de mükafatlandırmaktaydı. Dinin ruhuna uygun şiirleri sever ve bunları dinlemekten keyif alırdı.¹⁵⁰

Hız. Osman şiire önem vermeyip, şairlere yakın durmasa da onun kargaşa ile öldürülmesi, sonraki asırlarda son derece önem kazanacak olan siyasi şiirin çiçek açmasına sebep oldu. Hız. Osman'ın şehit edilmesi sırasında birçok şair sahabe ağlamaktaydı.¹⁵¹ Bunun ayrıntısı ileriki bölümlerde gelecektir.

¹⁴⁸ A.g.e.

¹⁴⁹ İnşirah Sûresi 94/6.

¹⁵⁰ Vâdihü's-Samed, Edeb-ü sadri'l-İslâm, s. 102.

¹⁵¹ Nâyif Ma'rûf, el-Edebü'l-İslâmî, s. 190.

C. HZ. OSMAN'IN EN ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ

Hiz. Osman otoriter bir kişiliğe sahipti, rabbânî komutan olarak nitelendirilmekteydi. Sıfatlarından kimisini olaylar içerisinde genel olarak, kimisini de ayrıntılı bir şekilde anlatıyoruz.

En önemli sıfatlarından bazıları: Allah'a ve ahiret gününe imanını sürekli hatırında tutması, İslam'ı bilmesi, güvenilirliği, örnekliği, doğruluğu, cesareti, yiğitliği, zühdü, Allah yolunda harcamayı sevmesi, alçak gönüllülüğü, nasihatleri dinlemesi, yumuşaklığı, sabrı, dikkatliliği, kararlılığı, güçlü iradesi, adaleti, problem çözme kabiliyeti, öğreticiliği ve bunlara benzer başka sıfatlar.

Hiz. Osman, rabbânî komutanlık sıfatıyla devleti koruyabilmiş, fet-hedilmiş topraklarda çıkan isyanları bastırmış, ümmeti belirlenmiş hedeflere yönlendirebilmişti. Hiz. Osman'ın bazı sıfatları üzerinde ayrıca değerdendirmeler yapacağız.

1. HZ. OSMAN'IN BİLGİSİ, YÖNLENDİRME VE EĞİTİM KABİLİYETİ

Hiz. Osman Kur'an ve sünnet bilgisi alanında sahabenin önde gelenlerinden birisi olarak kabul edilir. Hiz. Osman'ın yargılama, maliye ve cihat alanlarıyla ilgili içtihatları Allah'ın izniyle ileride ele alınacaktır. Hiz. Peygamberin sünnetine, Hiz. Ebûbekir ve Hiz. Ömer'in uygulamalarına sıkı sıkıya bağlıydı.

Urve bin ez-Zübeyr'in rivayetine göre, Ubeydullah bin Adiyy bin el-Hiyâr kendisine şöyle haber vermiştir: el-Misver bin Mahreme ve Abdurrahman bin el-Esved bin Abdiyağûs şöyle demişlerdir: Dayınla konuşmanı engelleyen bir şey mi var? el-Velid bin Ukbe'nin yaptıkları çok insana zarar vermektedir. Bunları dayına söylesen olmaz mı?

Ubeydullah şöyle diyor: Müminlerin emiri Hiz. Osman namazdan çıkarken önüne çıktım ve "sana bir nasihatim var." dedim.

Hiz. Osman, "Ey falan! Senden Allah'a sığınırım." dedi. Bunun üzerine oradan ayrıldım. Namazımı kıldıktan sonra el-Misver bin Mahreme ve Abdurrahman bin el-Esved bin Abdiyağûs'un yanlarına oturdum, halifeye söylediklerimi ve halifenin bana verdiği cevapları onlara anlattım. O ikisi, "sen üzerine düşeni yaptın" dediler. Orada otururken Hiz. Os-

man'ın habercisi geldi ve halifenin beni çağırıldığını söyledi. Halifenin yanına gittiğimde, "nasihatın neydi?" dedi. Şahadet getirdim ve şöyle dedim: Allah, Hz. Muhammed'i hak olarak gönderdi, ona kitap verdi. Ben, Allah'a ve elçisine iman ettim. Bilmelisin ki; Velid insanlara zarar vermektedir ve bundan dolayı hak ettiği cezaya çarptırılmamıştır. Hz. Osman "kardeşimin oğlunu mu? Sen Resûlullah'a ulaşabildin mi" dedi. "hayır ona ulaşamadım, onu görmedim. Ancak sünneti bana ulaştı" cevabını verdim. Bunun üzerine şahadet getirdi ve şöyle dedi: Allah Hz. Muhammed'i hak olarak gönderdi. Ben Allah'a, elçisine ve onunla gönderilenlere inanların ilklerindenim. Hz. Muhammed'le birlikte iki defa hicret ettim. Allah bana onun akrabası olma şerefini nasip etti. Resulûllah'a biat ettim, onu aldatmadım ve vefat edene kadar kendisine isyan etmedim. Sonra Hz. Ebubekir'e biat ettim. Ölene kadar ne isyan ettim ne de onu aldattım. Sonra Ömer halifelik görevini üstlendi. Ona biat ettim, ölene kadar isyan etmedim, onu aldatmadım. Sonra Allah beni sizin üzerinize halife olarak görevlendirdi. Benim Hz. Peygambere ve iki halifeye itaatım gibi sizin de bana itaat etmeniz gerekmez mi? "Tabi ki itaat etmemiz gerekir" deyince şöyle devam etti: "Öyleyse bana söylediğiniz bu sözler nedir! Velid'le ilgili olarak söylediklerine gelince, o konuda gerekeni yapacağız." Daha sonra Velid'i kırk celde ile cezalandırdı ve cezayı uygulama görevini Hz. Ali'ye verdi.¹⁵²

Hz. Osman, Hz. Peygamberden hiç ayrılmadı ve diğer önde gelen sahabeler gibi, Resûlullah'tan çok şey öğrendi. Halkı idare etme, eğitime ve bilgi aktarımı aşamalarında Hz. Peygamberden öğrendiği bilgiler, bu sırada edindiği tecrübe son derece faydalı oldu. Böylece eğitim, öğretim, cihat, davet ve ahirete hazırlık konularında toplumda büyük oranda ilerleme ortaya çıktı.

Hz. Osman konuşmalarından birisinde önce Allah'a hamd, sonra elçisine salavat getirdi ve yönlendirme maksadıyla şöyle hitap etti: siz bir kaledesiniz. Size verilen emri hayırlarla doldurun. Allah sizlere nimetler vermiş, sizleri aydınlığa ulaştırmış. Dikkat edin! Dünya gurur tehlikeleriyle çevrilmiştir. Dünya hayatı sizi aldatmasın, gururunuz sizi Allah'a yönelmekten alıkoymasın. Başınızdan geçenlerden ders alın ve buna göre ciddi olun, gafil davranmayın. Dünya hayatının çocukları nerede? Kardeşler, eserleri, imar ettikleri yapılar nerede! Dünya hayatından faydalanan bu insanlar nerede! Dilleri dönmüyor mu? Ahiret hayatını seçe-

rek, dünya hayatını kaldırıp atın! Yüce Allah bununla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Ey Muhammed! Sen onlara dünya hayatının misalini ver. Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkileri (her renk ve çiçekten) birbirine karışmış, nihayet bir çöp kırıntısı olmuştur. Rüzgarlar onu savurur gider. Allah her şeye muktedirdir. Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Baktı kalacak olan iyi ameller ise, Rabbinin katında, sevabca da hayırlıdır, ümid yönünden de daha hayırlıdır. O kıyamet gününü hatırla ki, dağları yürüteceğiz ve yeryüzünü çırılçıplak göreceksin. Bütün insanları, mahşerde toplayacağız hiçbir kimseyi bırakmayacağız."¹⁵³

Hız. Osman, bu konuşmasında Müslümanları Allah'a yönlendirmiş, onları dünya hayatına aşırı derecede bağlanma tehlikesine karşı uyarmıştır. İslam fetihlerinin hızla devam ettiği o dönemde, bu yöndeki hatırlatma ve yönlendirmeler son derece doğaldır. Dünya nimetleri Müslümanların önlerine getirilmiş ve insanlar arasında nimet elde etme yarışı ortaya çıkmıştır. Özellikle de sahabenin dışındakiler için bu söz son derece yerindedir.¹⁵⁴

Hız. Osman, Resûlullah'tan birçok hadis rivayet etmiş ve Müslümanlar bu hadislerden yararlanmışlardır. Ebû Abdurrahman es-Sülemî Hız. Osman'dan işitip kendisiyle amel ettiği bir hadisi bizlere aktarmaktadır. Sa'd İbn Übeyde, Ebî Abdurrahman es-Sülemî'den, o da Hız. Osman'dan şöyle rivayet etmiştir: Hız. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir."¹⁵⁵

Ebû Abdurrahman, hacdayken Hız. Osman'ın eşine bu hadisi okudu. Bu beni bulduğum konumda sabitleyen bir hadistir. Şu'be'nin rivayetine göre Abdurrahman şöyle demiştir: Beni buraya oturtan bu hadistir. Bu sözü söylediği sırada Kur'an öğretmekteydi.¹⁵⁶ Hız. Osman, yeri ve zamanı geldikçe Hız. Peygamberden duyduğu hadisleri rivayet etmekteydi. Bu hadislerden bazıları şöyledir:

1.1. Abdestin Önemi

Hız. Osman abdest aldı ve sonra şöyle dedi: Size Hız. Peygamberden işittığım bir hadisi söyleyeceğim. Konuyla ilgili bir ayet olmasaydı size

¹⁵³ Kehf Sûresi 18/45-47.

¹⁵⁴ El-Kadırl, El-Kelâetu'l-idâriyye fi's-Siyâseti's-Serriyye, s. 93.

¹⁵⁵ El-Buhârî, 5028.

¹⁵⁶ Yahya el-Yahya, el-Hilâfetü'r-Râşide, s. 420-421.

herhangi bir şey söylemezdim. Resûlullah (sav) şöyle buyurmaktadır: “Kim güzelce abdest alırsa, mescide girer ve güzelce namazını kılsa; Allah, o kişinin o vakitteki bütün günahlarını bağışlar.”¹⁵⁷

1.2. Abdest Konusunda Resûlullah’a (sav) Tabi Olması

Hurmân bin Ebân Hz. Osman’dan şöyle rivayet etmiştir: Osman bin Affân su istedi. Gelen suyla abdest almaya başladı. Ağzını, burnunu temizledi, yüzünü ve kollarını üçer defa yıkadı. Başını meshetti, ayaklarını yıkadı, bu sırada gülümsedi. Sahabeye “niçin gülümsediğimi sormak isteyebilirsiniz” deyince, “Niçin gülümsedin ey Allah’ın elçisi” dediler. Bunun üzerine Hz. Osman, Resûlullah’ın (sav) da kendisi gibi orada abdest aldığını ve abdestinden sonra gülümsediğini, “niçin gülümsediğimi sormak isteyebilirsiniz” deyince sahabenin “Sizi güldüren nedir ey Allah’ın elçisi?” diye sorduklarını belirtti. Bu soru karşısında Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir kul su isteyip bu suyla abdest aldığı anda günahları teker teker dökülür. Kişi yüzünü yıkarken, yüzüyle işlediği günahları dökülür. Kollarını yıkarken, bu organlarıyla işlediği günahlar dökülür. Başını meshettiğinde başıyla işlediği günahlar, affedilir, ayaklarını yıkadığında da bu organlarıyla işlediği günahlar birer birer dökülür.”¹⁵⁸

1.3. Abdestin Günahlara Kefâret Olması

Hz. Osman, Hz. Peygamberden şöyle rivayet etmektedir: “Kim Allah’ın emrettiği gibi güzel bir şekilde abdest alır ve namazını kılsa bu, işlediği günahlara kefâret olur.”¹⁵⁹

1.4. Abdest ve İki Rekat Namaz Günahların Bağışlanmasına Sebep Olur

Hz. Osman oturmaktayken, su istedi ve suyu sağ eline dökerek ellerini üç defa yıkadı. Yüzünü üç defa yıkadı. Ardından kollarını üç defa yıkadı. Başını meshetti, ayaklarını topuklarına kadar üç defa yıkadı ve sonra Hz. Peygamber şu buyruğunu insanlara duyurdu: “Kim benim abdest aldığım gibi abdest alır ve iki rekat namaz kılsa, Allah onun geçmiş günahlarını affeder.”¹⁶⁰

¹⁵⁷ El-Mevsûatü'l-hadîsiyye, Mûsne'd-ü Ahmed, 400.

¹⁵⁸ El-Mevsûatü'l-Hadîsiyye, Mûsne'd-ü Ahmed, 415.

¹⁵⁹ A.g.e. 406.

¹⁶⁰ A.g.e. 418.

1.5. Samimiyet ve Takvâ Sözü

Hiz. Osman, Hiz. Peygamberin şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Bir kelime biliyorum ki; kim onu kalpten söylerse, cehennem ona haram olur." Hiz. Ömer "o kelimenin ne olduğunu ben size söyleyeceymi mi?" dedi. O, Allah'ın Resûlüllah'a (sav) ve ashabına zorunlu kıldığı samimiyet ve takvâ sözüdür. Hiz. Peygamber vefatı esnasında bu sözü amcası Ebû Talib'in söylemesini çok istemiştir. Bu, Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik etmektir, "lâ ilâhe illellâh" sözüdür.¹⁶¹

1.6. Allah'ı Bilen Cennete Girer

Hiz. Osman, Hiz. Peygamberden şöyle rivayet etmektedir: "Ölümü esnasında 'lâ ilâhe illellâh' diyen cennete girmiştir."¹⁶²

1.7. Kalıcı Olan İyiliklerdir

Hiz. Osman'ın kölesi Hâris'in anlattığına göre, Hiz. Osman oturmuş ve Müslümanlar da etrafını çevirmişler, halife su istemiş ve gelen suyla abdest aldıktan sonra Hiz. Peygamberin şu hadisini Müslümanlara bildirmiştir: "Kim benim gibi abdest alır ve öğlen namazını kılarsa, Allah, kişinin sabah namazından o vakte kadar işlemiş olduğu günahları affeder. Kim de güzelce abdest alıp ikindi namazını kılarsa, öğlenden ikindiye kadar işlemiş olduğu günahlar affedilir. Kim güzelce abdest alıp akşam namazını kılarsa, ikindiden akşama kadar işlemiş olduğu günahları affedilir. Kim güzelce abdest alıp yatsı namazını kılarsa, onun akşamdan yatsıya kadar işlemiş olduğu bütün günahları affedilir. Bu kişinin gecesi böylece geçse, sabah kalkıp namazını kıldığında bu kişinin akşamdan sabaha işlemiş olduğu günahlar affedilir. Bunlar, kötülükleri ortadan kaldıran iyiliklerdir." Dediler ki: "Ey Osman! Bunlar iyiliklerdir. Ahiret için kalıcı olan nedir? Hiz. Osman, "Lâ ilâhe illellâh" "sübhanellâh" "elhamdu lillâh" "Allahü ekber" "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" sözlerinin ahiret için kalıcı hayırlar olduğunu söylemiştir."¹⁶³

161 Ahmed bin Hanbel, Müsned, 447

162 Ahmed bin Hanbel, Müsned, 464

163 A.g.e.

1.8. Resûlullah (sav) Hakkında Yalan Söylemenin Tehlikesi

Hiz. Osman'ın rivayet ettiğine göre Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur : "Kim benim hakkımda yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın."¹⁶⁴

Bunlar, Hiz. Osman'ın rivayet ettiği bazı hadislerdir. Bunlar onun sünneti öğrenme ve Kur'an'ı anlama konusundaki hırsını göstermektedir.

2. YUMUŞAK HUYLULUK OLMASI

Yumuşak huyluluk hikmetin vazgeçilmezlerindendir. Yüce Allah Kur'an'da birçok ayette kendisini bu sıfatla nitelendirmiştir. "İki toplumun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip gidenler var ya, şeytan onların kazandıkları bazı şeylerden dolayı ayaklarını kaydırmak istedi. Ama yine de Allah onları affetti. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır, halim (çok yumuşak) dir."¹⁶⁵ Hiz. Osman yumuşaklığı ve affediciliğiyle örnek bir şahsiyet olarak tanınmaktaydı. Kendisi söz, fiil ve davranışlarında Hiz. Peygambere son derece bağlı idi. Hiz. Osman'ın yumuşak huyluluğuna ve öfke anında kendisini kontrol eden bir kişi oluşuna işaret eden birçok örnek vardır. Yumuşak huyluluğunu gösteren en açık örnek, isyancılar kendisini öldürmek için evini kuşattıklarında gösterdiği tavrıdır. Evi kuşatanları uzaklaştırma güçleri olduğu halde, Hiz. Osman ensar ve muhaciri evlerine göndermiş, kendi evinde isyancılar karşısında tek başına kalmıştı. Bu aşamada yumuşak huyluluğu, Rabbine kavuşmak istemesi ve ölümü pahasına da olsa Müslümanların kanlarının boş yere akıtılmasını istememesi gerekçelerine dayanır.¹⁶⁶

3. MÜSAMAHAKÂR, HOŞGÖRÜLÜ VE YARDIMSEVER OLMASI

Kureyşlilerin kölesi Atâ bin Ferrûh şöyle rivayet etmektedir: Hiz. Osman bir adamdan arsa satın aldı. Satıcı, işlemlerin yürütülmesi konusunda yavaş davranınca Hiz. Osman, "malını almaktan seni engelleyen nedir?" diye sordu. Adam "sen beni aldattın, gördüğüm her insan beni

¹⁶⁴ A.g.c. 507.

¹⁶⁵ Âl-i İmran 3/155.

¹⁶⁶ El-Kefâetü'l-İdâriyye, s. 65.

kınıyor" deyince Hz. Osman "bu mu sana engel olan" dedi ve ekledi: "Paranı veya malını almakta özgürsün" Sonra şu hadisi söyledi: "Müşterinin, satıcının, yargıcın veya yargılananın işini kolaylaştırana Allah cennetine alır."¹⁶⁷ Bu, alış verişte hoşgörünün güzel bir örneğidir. Bu tür olaylar Hz. Osman'ın cömertlik ve hoşgörü tepelerinde bulunduğunu, kendisini dünya nimetlerine kaptırmadığını gösterir. O, mükemmel ahlakın tezahürü için dünyaya boyun eğdirmekteydi. Mükemmel ahlakın en önemli yansımalarından birisi ısrar, yani din kardeşini kendi nefesine tercih etmektir. Hz. Osman, din kardeşini kendisine tercih ediyor, dünya nimetleri karşısında boyun eğmiyor, dünyalıklara boyun eğdiriyor, eğer bir fiil, kamu yararına uygun değil, aksine kamuya zarar veriyorsa, kendi özel çıkarlarına uygun dahi olsa o fiilin gerçekleşmesine izin vermiyordu.¹⁶⁸

4. ŞEFKATLİ OLMASI

Yüce Allah elçisine ve kullarına yumuşaklık vermesini, minnetle bildirmekte ve şöyle buyurmaktadır: "*Sen (o zaman), sırf Allah'ın rahmetiyle onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık onları sen bağışla, onlar için Allah'dan mağfiret dile. (Yapacağın) işlerde onlara da danış, bir kere de azmettin mi, artık Allah'a dayan. Muhakkak ki Allah kendine dayanıp güvenenleri sever.*"¹⁶⁹

Ayette, yumuşaklığın Allah'ın dilediği kullarına verdiği bir nimet olduğu belirtilmektedir. Hz. Muhammed, Allah'ın kendisine ve gönderildiği kullara rahmetinin yansıması olarak bu sıfatla nitelendirilmiştir. Ayetten de anlaşıldığı üzere, insanlar yumuşak huylu kişiyi sever, onun etrafında toplanırlar, emrettiğini veya yasakladığını kabul ederler.¹⁷⁰ Yumuşak huyluluk Hz. Osman'ın güzel niteliklerinden birisiydi. Halka karşı yumuşak huylu ve ümmete karşı şefkatli idi. Haberi olmadan birisine herhangi bir belanın ulaşmasından çok korkmaktaydı. İnsanları dinler, zayıflara yardım eder, onların haklarını zenginlerden alır ve kendilerine verirdi.

¹⁶⁷ Ahmed bin Hanbel, Müsned, 410.

¹⁶⁸ Et-Târîhu'l-İslâmi, c. XVII, s. 126.

¹⁶⁹ Âli İmran Sûresi 3/159

5. AFFEDİCİLİĞİ

İmran bin Abdullah bin Talha şöyle rivayet etmektedir: Hz. Osman, akşam namazı için mescide gitti, her zaman girdiği kapıdan içeriye girdi. Kapının önünde kalabalığın oluştuğunu görünce "buraya bakın!" dedi ve insanlar oraya baktılar. Tam o sırada elinde hançer veya kılıç olan bir kişiyi gördüler. Hz. Osman "bu nedir?" deyince adam, "onunla seni öldürmek istedim" cevabını verdi. Hz. Osman, "Subhânallâh! Beni niçin öldürecekmişsin?" diye sorunca adam, "Yemen'de senin görevlendirdiğin vali bana zulmetti" dedi. Hz. Osman "zulme uğradığını bana bildirip, Yemen valisini sorgulamamız için talepte bulundun mu?" dedi ve etrafındakilere sordu: "Ey İnsanlar! Bu konuda ne dersiniz?" Bu soru karşısında çevredekiler, "o, düşmandır, Allah sizi korusun" cevabını verdiler. Hz. Osman şöyle dedi: "bu insan günah işlemeye yöneldi. Ancak Allah beni ondan korudu." O kişiye dönerek, "Ben halife olduğum sürece, kendine kefil olacak birisini bulmadıkça Medine'ye giremezsin. Adam kendi kavminden birisini kefil gösterdi ve ancak bu suretle serbest kaldı.¹⁷¹

Bu müminlerin emiri Hz. Osman'ın müsamahakarlığını gösteren önemli bir örnektir. Çünkü kendisini öldürmek isteyen kişiyi affetmişti. Gücün bulunduğu yerde kişinin affedici davranması ahlâkî olgunluğun göstergesidir. Bu, Hz. Osman'ın nefsi menfaatler peşinde koşmadığının, bencillikten uzak olduğunun, dünyanın süsüne kendisini kaptırmadığının, ahireti için hazırlık yapmanın gayreti içinde olduğunun delilidir.

Bu güzel ahlak, sahibini dünyada olduğu gibi ahirette de yüksek makamlara ulaştırır. Bu siyasetin, dünyevî açıdan hikmetine bakıldığında, o kişi cezalandırıldığında, kabilesinden insanlar isyan edecekler, intikam fırsatı gözetlemeye başlayacaklar ve gereksiz yere toplumda kargaşa ortaya çıkacaktı. Ancak bu kişinin affedilmesi, kabilesinden dışlanması ve teşebbüs ettiği olumsuz davranış sebebiyle nefretle anılmasına sebep olacaktı. Böylece fitne daha ortaya çıkmadan yok olacak, affeden halife insanların kalplerini ve bağlılıklarını kazanacaktı.¹⁷²

170 El-Kefâetu'l-İdâriyye, s. 69.

171 Et-Târîhu'l-İslâmî c. XVIII, s. 22.

172 Et-Târîhu'l-İslâmî c. XVIII, s. 22.

6. ALÇAK GÖNÜLLÜLÜĞÜ

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “O çok merhametli Allah'ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve cahil kimseler kendilerine laf attığı zaman (incitmeksizin) “selam” derler (geçerler).”¹⁷³ Allah (c.c.) alçak gönüllülüğü, müminlerin ilk sıfatları olarak zikretmektedir. Hz. Osman da son derece alçak gönüllü bir halife idi. Bu sıfatının kaynağı, Allah'a gönülden bağlılığıydı.

Abdullah er-Rûmî şöyle rivayet ediyor: Hz. Osman gece namaz için kalkar ve kendisi suyunu getirerek abdest alırdı. Bu işler için hizmetçileri çağırması tavsiye edildiğinde de “Gece onlar içindir. Şu anda istirahat etmektedirler” cevabını vermektedir.¹⁷⁴

Bu, Hz. Osman'ın ne kadar merhametli bir insan olduğunu gösteren açık bir örnektir. Yaşının ileri olması ve sosyal konumuna rağmen, gece bazı işlerin yapılması için hizmetçileri uyandırmamaktaydı. Hizmetçi çalıştıran kişi hiçbir zaman aklından çıkarmamalıdır ki, hizmetçi de bir insandır, iş yapma gücünün sınırı vardır, o da duygulanmaktadır, onun da hisleri vardır. Hizmetçinin efendisi bu durumları dikkate almalı, onun istirahati için yeterli imkanı sağlamalı, kendisine taşıyamayacağı yük yüklenmemelidir.¹⁷⁵

Hz. Osman, peygamberimizin amcası Hz. Abbas'ı gördüğünde, ona olan saygısından dolayı, eğer binek üzerindeyse aşağıya iner, ona övgü, tazim ve hürmetle davranırdı.¹⁷⁶

7. HAYALI VE İFFETLİ OLUŞU

Haya, Hz. Osman'ın ahlakının en belirgin yönlerinden birisidir. Allah kendisini bu sıfatla süslemiş, bu nitelik kendisini ne kadar da yüceltmıştır! Hayır ve bereketin kaynağı, hayali oluşuydu. Şefkat ve merhametinin kaynağında da bu özelliği bulunmaktaydı. Hz. Osman, insanların en hayalisi idi.¹⁷⁷

173 Furkan Sûresi 25/63.

174 Fezâilü's-Sahâbe, 742.

175 Et-Târîhu'l-İslâmî c. XVIII, s. 22.

176 Et-Tebyîn fî ensâbı'l-Kureyyîn, s. 153.

177 Sâdık Urcûn, Osman bın Affân, s. 48, 49.

Hasan el-Basrî anlatıyor: Bir gün Hz. Osman evindeydi ve evinin kapısı kapalıydı. Hayası sebebiyle, avret mahallinin açılmasını istemediğinden, üzerine su dökmek için dahi, elbisesini çıkarmıyordu.¹⁷⁸

Eşinin cariyesi Bünâne'nin anlattıkları, Hz. Osman'ın hayasıyla ilgili başka bir örnektir. O şöyle anlatıyor: Hz. Osman gusül aldıktan sonra kendisine giysilerini götürdüğümde, "Bana bakma. Bu, senin için helal değildir" diyordu.¹⁷⁹

Hz. Osman'ın hayası ve bu alandaki konumuyla ilgili birçok hadis gelmiştir. Aynı şekilde onun iffetli oluşuyla ilgili de hadisler bulunmaktadır.

Kötü ahlak konusuna gelindiğinde, Hz. Osman ne cahiliye döneminde ne de İslam'da kötülük yollarını bilmezdi.

Hz. Osman, "ne eğlence meclislerinde bulundum, ne de yalan ve batıl işlerle ilgilendim. Resûlullah'a biat ettikten sonra sağ elimle avret yetime dokunmadım. Cahiliye döneminde ve Müslüman olduktan sonra, kesinlikle şarap içmedim. Ne cahiliye döneminde ne de Müslüman olduktan sonra zina etmedim" der.¹⁸⁰

8. CÖMERTLİĞİ

Hz. Osman ümmetin en cömertlerinden birisiydi. Onun cömertliğini anlatan birçok olay tarih kaynaklarında yer almıştır. Tebûk gazvesi sırasında ordunun donanımı için yaptığı harcamalar ve gösterdiği cömert tavır daha önce geçmişti. Ravme kuyusunu satın alıp, Müslümanların faydalanmaları için vakfetmesi, Mescid-i Nebî'nin genişletilmesi için gereken arsayı satın alması, Hz. Ebubekir döneminde, Şam'dan gelen büyük kervanın getirdiği buğday ve yiyeceği Allah rızası için sadaka olarak fakir Müslümanlara dağıtması, daha önce anlatıldığı gibi, onun cömertliğini gösteren örneklerdir. Ayrıca Hz. Osman Müslüman olduktan sonra, Allah rızası için her Cuma bir köle azat etmekteydi. Yaklaşık iki bin dört yüz köleyi Allah rızası için azat etmiş, özgürlüğüne kavuşturmuştur.¹⁸¹

Rivayet edildiğine göre, Hz. Osman'ın Talha bin Ubeydullah'tan büyük miktarda alacağı vardı. Bir gün Talha (r.a.) Hz. Osman'a borcunu ha-

178 Sahîhu't-tevstik fî Sûratin ve hayât-i Zinnurayn, s. 43.

179 Tabakât-u İbn Sa'd, c. III, s. 59.

180 Sahîhu't-tevstik, s. 44.

181 İbn Hacer el-Heysemî, es-Savâik'l-Muhrika, c. I, s. 327.

zırladığını ve kendisine teslim etmek istediğini söyledi. Buna karşılık Hz. Osman, "onlar, yiğitliğin sebebiyle senindir" dedi.¹⁸²

Eli açık olmak ve cömertlik Hz. Osman'ın üstün şahsiyetinin temel niteliklerindendi. Mallarını Allah yolunda tasadduk etmekteydi. İslam devletinin kurulması, Allah yolunda cihat ve topluma hizmet konularında kesinlikle cimrilik yapmadı.

9. CESARETİ

Hz. Osman cesur kahramanlardan birisi olarak görülür. Bunun delilleri de şöyledir:

9.1. Allah Yolunda Cihada Çıkması

Hz. Osman, Hz. Muhammed (sav)'le birlikte savaflara katılmış, kâfirlere karşı mücadele etmiştir. Kimleri onu, Bedir savaşına katılmamakla suçlasa da bunun geçersiz bir iddia olduğunu, Hz. Osman'ın Hz. Peygamberin emriyle eşi Rukiye'nin hastalığı sebebiyle ona bakmak üzere geri kaldığını belirtmiştik. Daha sonra Hz. Peygamber onu savaşa katılanlardan saydı, kendisine ganimetten pay ayırdı. Hz. Peygamberin sözünün üstüne söz olur mu!

9.2. Hudeybiye'de Hz. Peygamberin Elçisi Olarak Kureyş'e Gitmesi

Hz. Osman, Hz. Peygamberin emrine itaat etti ve elçi olarak Kureyş'e gitti. Başına gelebilecekleri tahmin edebilmekle beraber, ona bu vazifeyi yaptıran kahramanlığından öte, Hz. Peygambere bağlılığı ve itaatiydi.

Şüphesiz ki; böyle bir durumda elçilik görevini kabul eden kişi son derece cesurdur ve eşsiz bir kahramandır. Elçilik görevinin Hz. Peygamberin emri olduğu doğrudur. Fakat bu aynı zamanda Hz. Osman'ın cesaretinin göstergesidir. Çünkü böyle bir görevi bırakın korkak bir insanı, normal bir insan dahi yerine getiremez.

¹⁸² El-Bidâye ve'n-Nihâye, c. V, s. 227.

9.3. Canını Feda Etmesi

Evi kuşatıldığında, isyankarlar Hz. Osman'dan halifeligi bırakmasını istediler. Başka seçim hakkı kalmamıştı, ya halifeligi bırakacak ya da öldürülecekti. Ancak o, ümmetten almış olduğu görevi bırakmadı. İstedikini halifelikten uzaklaştırmak, sevdiği kişiyi halife olarak görevlendirmek veya ümmetin seçtiği meşru halifeden hilafet görevini çekip almak isteyen kişilere karşı canını ortaya koydu.¹⁸³

Kuşatmacıların kılıçlarının ölüm getireceğini bildiği halde, halifelik görevini bırakmamakta ısrar etti. Böyle bir durumu seçen kişi tabii ki cesurdur, kahramandır. O, bu davranışıyla hak sahibi olduğunu göstermiştir. O makama korkak kimseler veya gönlünü dünyalık menfaatlere kapıtmış olanlar oturamazlar. Çünkü korkak kimseler için yaşamak, bulundukları makamın izzetini korumaktan ve dünyadaki her şeyden daha önemlidir.¹⁸⁴

Fakat Hz. Osman'ın o şartlarda halifelik görevini bırakmama konusunda ısrarcı davranmasının temelinde, kalbinde kök salmış olan Allah ve ahiret inancı vardır. Öyle ki; bu iman karşısında, dünyadaki her şey, kendi canı dahil değersiz kalmıştır.¹⁸⁵

9.4. Malını Feda Etmesi

Canla cihat son derece önemli olduğu gibi, malla cihat da mühimdir, belki malla cihadın daha önemli olduğu söylenebilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibarıyla, oturanlardan üstün kıldı. Allah onların hepsine de cenneti vaad etmiştir. Bununla beraber Allah mücahitlere, oturanların üzerinde büyük bir ecir vermiştir."¹⁸⁶

Malla ve canla cihadı yan yana zikreden başka birçok ayet vardır. Malını Allah yolunda cömertçe infak eden kişi, cesur bir mücahittir. Hz. Osman Allah yolunda o kadar mal infak etmiştir ki; haddi hesabı yoktur. Bu sebeple de Hz. Peygamber, Hz. Osman için iki defa şöyle buyurmuştur: "Osman'a bu günden sonra yaptıkları zarar vermez."¹⁸⁷

¹⁸³ El-Emin, Zünnureyn, s. 197.

¹⁸⁴ A.g.e.

¹⁸⁵ Cevle Târhiye fî Asri'l-Hulefâi'r-Râşidin, s. 304.

¹⁸⁶ Nisâ Süresi 4/95.

¹⁸⁷ Tirmizî, 3785.

10. BASİRETİ OLUŞU VE KARARLILIĞI

Kararlılık, Hz. Osman'ın kişiliğinin temel niteliklerinden birisidir. Hz. Ebubekir, Hz. Osman'ı İslam'a davet ederken şöyle demiştir: Yazıklar olsun sana ey Osman! Sen basiretli bir insansın, nasıl hakla batılı birbirinden ayıramıyorsun. Nedir insanların ibadet ettikleri bu putlar!¹⁸⁸

Hz. Osman hicri yirmi altı senesinde etrafındaki arsaları satın alarak Mescid-i Nebî'yi genişletti. Topraklarını vermek istemeyenlerin arsalarını müsadere etti ve gerekli yıkımı gerçekleştirerek arazileri Mescid-i Nebî'nin genişletilmesine uygun hale getirdi. Arsa sahiplerine devlet hazinesinden, gereken miktarı verdi. Buna rağmen halifeye karşı çıkıp, ona bağarmaya kalktılar ve bu sebeple hapsedildiler. Hz. Osman onlara şöyle hitap etti: Size, benim karşımda bağırma gücü veren yumuşaklığımdır. Şayet halife Ömer (r.a.) olsaydı, onun karşısında bağıramazdınız. Sonra onlardan Abdullah bin Halid bin Esyed konuştu, ardından serbest bırakıldılar.¹⁸⁹

Hz. Osman'ın kararlılığını gösteren başka bir örnek, haricilerin halifeligi bırakmasını istemelerine karşılık, öldürülmesi pahasına görevinden vazgeçmemesidir. Böylece hilâfet nizamını korumuştur. Şayet halifeligi bırakmasını isteyenlerin talepleri doğrultusunda hareket etseydi, halifelik makamı, yeryüzünde fesat için yarışanların elinde bir oyuncak haline gelecekti. Buna bağlı olarak, karmaşa alıp başını gidecek, ulkenin düzeni bozulacak, hakimler ve valiler aralarında mücadeleye başlayacaklardı. Hz. Osman'ın bu tavrı, İslam tarihi içerisinde uzun vadede etkili olmuştur. Şayet isyancıların isteklerini yerine getirip halifelik görevini bıraksaydı, toplum içinde böyle bir yöntem yerleşik hale gelecek, devlet başkanını beğenmeyenler, onu görevden almak için isyan edeceklerdi. Bu ise, ümmet içinde büyük karışıklıklara sebep olacaktı. Hz. Osman canını feda etti, ama böyle bir karışıklığın yolunu açmadı. Canını feda etti ama, ümmeti daha büyük acılardan korudu, kurulmuş olan toplumsal düzeni muhafaza etti.

Şüphesiz ki; Hz. Osman bu tavrıyla büyüklük göstermiştir. Bu, güçlü insanların sergileyebileceği, kararlılık gerektiren zor bir tavidir. Büy-

188 Cevle Târîhiye fî Asr'il-Hulefâ'ir-Râşidîn. s. 304

189 Târîhu't-Taberî, c. V s. 150

lece daha az şerli ve zararlı olan tercih edilmiştir. Ancak böylece hilafet düzeni ve halifenin otoritesi korunmuştur.¹⁹⁰ Bu konuların ayrıntıları ileride ele alınacaktır.

11. SABIRLI OLMASI

Hiz. Osman'ın şahsiyetinin temel niteliklerinden birisi de sabırlı olu-şudur. Fitne sırasında gösterdiği tavır da bunu doğrulamaktadır. O dönemde Hiz. Osman, kendisine ve Müslümanlara büyük acılar yaşatan olayları ortadan kaldıracak kişi konumundaydı. Üstün bir örnek olarak, ümmeti için canını feda etmeyi göze almış ve bu konuda sabretmiştir. İslam toplumunu korumak, ümmetin şerefini muhafaza etmek ve Müslümanların kanlarının akıtılmasını engellemek için kendisini feda etmiştir. Şayet ümmeti dikkate almayıp, kendisini düşünerek şahsi hesaplar yapsaydı, canını kurtarabilirdi. Din kardeşlerini kendisine tercih etmeseydi, başına gelenlere engel olabilirdi. Ensar ve muhacirle, isyancı grubu dağıtabilir, gerekirse haricilerin hepsini öldürebilirdi. Fakat o, canı pahasına da olsa ümmetin birliğini istedi. Hiz. Osman, ortaya çıkacak olan fitneyi Allah'ın kitabına uyarak güzel bir şekilde sabrederek¹⁹¹ karşılayacağını bildirmiştir. Halifenin atf yaptığı ayet şöyledir: "İnsanlar onlara: "Düşmanlarınız size karşı ordu topladı, onlardan korkun." dediklerinde, bu, onların imanını artırdı ve şöyle dediler: 'Allah bize yeter. O ne güzel vekildir'"¹⁹²

Hiz. Osman imanlı, yüce gönüllü, ileri görüşlü ve sabırlı bir insandı. Öyle ki; kendisini feda edecek aşamada sabır göstermiştir. Müslümanlar Hiz. Osman'ı bu özellikleriyle tanımaktaydılar.¹⁹³

İbn Teymiye şunları kaydeder: Hiz. Osman kan akıtılmasına karşı idi. Başına gelenler karşısında gösterdiği tavırla insanların en sabırlısı olduğunu göstermiştir. Evini kuşatmışlar, kendisini öldürmek istemişler ancak o sabretmiştir. Halbuki Hiz. Osman, bu kuşatmanın kendisinin ölümüyle sonuçlanabileceğini tahmin ediyordu. Müslümanlar yardım etmek üzere yanına geldiler ve isyancılarla savaşıp onları uzaklaştırabileceklerini söylediler. Fakat o, insanlara savaştan uzak durmalarını ve kendisine itaat edenin savaşmamasını emretti. Kendisine Mekke'ye git-

190 Tahkik-u Mevâkıf-ı-Sahâbe Mine'l-Fitne, c. I, s. 474.

191 Sicistânî, Siyerü's-Süheda, s. 57, 58.

192 Âli İmran Sûresi 3/173.

193 Tahkik-u Mevâkıf-ı-Sahâbe Mine'l-Fitne, c. I, s. 472.

mesi teklif edildiğinde, "Harem'de inkar eden olmam" dedi. Şam'a gitmesi teklif edildiğinde ise "hicret yurdunu terk etmem" cevabını verdi. Onlarla savaşması teklif edildiğinde ise "Kılıç kullanarak, Muhammed (sav) ümmetinden ona ilk muhalefet eden kişi olmam!" dedi. Hz. Osman'ın şehit edilene kadar süren sabrı, Müslümanlar arasında bilinen en önemli özelliklerinden birisiydi.¹⁹⁴

12. ADALETLE HÜKMETMESİ

Hz. Osman adil bir kişi olarak nitelendirilmektedir. Abdullah bin Adiyy bin el-Hiyâr anlatıyor: Hz. Osman'ın evi kuşatma altındaydı. Yanına gittim ve şöyle dedim: Sen bu ümmetin halifesisin. Başına bu tür olaylar geldi. Fitne döneminde namaz imamlığı yapan Abdurrahman bin Udeys el-Belvî ile namazdan beraber çıktık. Hz. Osman Abdurrahman'a şöyle diyordu: Namaz, insanların yaptıklarından çok daha hayırlıdır. İnsanlar namaz kıldıklarında, sen de onlarla birlikte kıl. Fakat bir kötülük yaptıklarında, o kötülükten uzaklaş.¹⁹⁵

İbn Şebbe şöyle rivayet ediyor: Hz. Osman, deveye yiyecek vermekten hizmetçisinin yanına gitti. Hayvanın yeminde bozukluk görünce rahatsız oldu ve hizmetçinin kulağını çekti. Ancak daha sonra bu davranışından dolayı pişman oldu ve hizmetçiye kisas ederek kendi kulağını çekmesini söyledi. Ancak hizmetçi bunu yapmaktan çekindi. Ancak halifenin ısrarı ve emri karşısında başka çare yoktu. Hizmetçi Hz. Osman'ın emrini yerine getirdiğinde müminlerin emiri şöyle diyordu: Ahiretteki kısasa kalanın vay haline!¹⁹⁶

13. HZ. OSMAN'IN İBADETI

Hz. Osman ibadetlerini özenli bir şekilde yerine getirmekteydi. Bir gün Kabe'de, Hacerü'l-esved'in önünde bir rekatta bütün Kur'an'ı okuyarak namaz kıldırıldığı rivayet edilmektedir. Bu rivayet onun, bakmadan, yorulmadan ibadetlerine devam ettiğini göstermektedir.¹⁹⁷

Bu sebeple İbn Ömer, "Yoksa o, gece saatlerinde kalkan, secdeye kapanıp, kıyama durarak daima vazifesini yapan, ahireti hesaba katan ve

¹⁹⁴ Minhâcû's-Sünne, c. II, s. 202-203.

¹⁹⁵ Buhârî, 695.

¹⁹⁶ Ahbârü'l-Medîne c. III, s. 236.

¹⁹⁷ Et-Tabakâtü'l-Kubrâ, c. III, s. 76.

Rabbini rahmetini uman kimse gibi olur mu? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Ancak temiz akıl sahibi olanlar anlar."¹⁹⁸ ayetinde Osman bin Affan'ın anlatıldığını belirtir.¹⁹⁹ İbn Abbâs, "Allah şu iki adamı da misal verdi: Bunlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez; efendisine bir yükür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adamla, adaletle emreden ve doğru yolda bulunan adam eşit olur mu?"²⁰⁰ ayetinde anlatılan kişinin de Hz. Osman olduğunu söyler.²⁰¹ Zinnureyn (r.a.), haftada bir hatim yapar, Cuma gün başlayıp Perşembe gün bitirirdi. Çokça oruç tutar ve gecenin büyük bölümünü namazla ih-yâ ederdi.²⁰²

14. ALLAH KORKUSU, ALLAH İÇİN GÖZYAŞI DÖKMESİ VE NEFİS MUHASEBESİ YAPMASI

Bir hutbesinde insanlara şöyle seslenmiştir: Ey insanlar! Allah'tan sakının. Çünkü bu, sizin için en büyük ganimettir. İnsanların en zekisi nefisini kibirden koruyan, ölümden sonrası için hazırlık yapan, kabrini aydınlatın diye Allah'ın nurundan kazanan, gözleri gördüğü halde Allah'ın kendisini âma olarak haşretmesinden korkandır."²⁰³

Hız. Osman'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Cennetle cehennem arasında olsam, hangisine götürülmem emredilir, bilemem. Hangisine gideceğimi öğrenmeden önce kül olmayı temenni ederdim.

Ahireti düşündüğünde titrer, derinden sarsılır, kabrinin açılıp hesap için mezarından kalktığını ve Allah'ın huzuruna yürüdüğünü düşündükçe derinden ürperti hissederdi."²⁰⁴

Hız. Osman'ın kölesi Hânî şöyle rivayet ediyor: Osman bin Affan bir kabrin başında durduğunda, gözlerinden yaşlar akar, akan yaşlarla sakalları ıslanırdı.

Kendisinden cennet ve cehennemi anlatması istendiğinde göz yaşlarını tutamaz, hemen göz pınarları açılırdı. Bu durum kendisine sorulduğunda Hız. Peygamberin şu hadisini rivayet etmiştir: "Kabir, ahiret konaklarının ilkidir. Eğer kişi kabirde kurtulmuşsa, ondan sonrası kolaydır. Eğer kabirde azap çekmişse, ondan sonrası daha şiddetlidir." Daha

198 Zümer Sûresi 39/9.

199 İbn Kestr, c. IV, s. 47.

200 Nahl Sûresi 16/76.

201 A.g.e. c. II, s. 579.

202 Safvetü's-Safve, c. I, s. 302.

203 Sahîhu't-Tevsîk, s. 107.

204 Nizâmu'l-Hükûm fî Ahdi'l-Hulefâi'r-Râşidin, s. 205.

sonra da şu hadisi rivayet etti: "Allah'a yemin olsun ki; kabirdekinden daha kötü bir vaziyet görmedim." Sonra şöyle dedi: "Hz. Peygamber birisini defnettikten sonra onun kabri yanında durur ve "kardeşiniz için bağışlanma dileyin. Onun için yardım isteyin. Çünkü şu anda hesaba çekilmektedir" derdi.²⁰⁵ Hz. Osman'ın düşüncesi böyle idi. Günümüzde bu düşünceye her şeyden daha çok muhtacız.

15. ZÜHD VE TAKVASI

Hz. Osman zengin bir insandı, servetinin haddi hesabı yoktu. Buna rağmen o, zühd hayatı yaşamakta, dünya menfaatlerinin ardından sürüklenmemektedir.

Humeyd bin Nuaym şöyle rivayet ediyor: Hz. Ömer ve Hz. Osman yemeğe davet edildiler. Çıktıklarında Osman (r.a.), Ömer'e (r.a.) "Yemeği çok beğendik. Fakat şahit tutmadık" dedi. Hz. Ömer "niçin" deyince, "yapan kişinin gururlanmasından çekindim" şeklinde cevap verdi.²⁰⁶

Bu, Hz. Osman'ın İslam ilkelerine dayalı cömertlik anlayışıdır. İslam'a göre cömertlik büyüklenme, yemeğin çeşitliliği ve çokluğuyla gururlanmakla olmaz; israf etmeden, kibirlenmeden malı hak yolda harcamakla olur. Bunu yaparken insan, nimet verene şükretmeli, insanlara karşı tevazu ile davranmalıdır. Bu, Hz. Osman tarafından, dünyevi açıdan zahitçe bir anlayış olarak değerlendirilmektedir. Bütün bunlar, onun zahit bir insan olduğuna işaret etmektedir.

Hz. Osman'ın zühd ve tevazusuyla ilgili olarak Ahmed bin Hanbel'in kaydettiğine göre Meymûn bin Mihrân şöyle demiştir: Bana bildirdiğine göre Hemedânî Hz. Osman'ı, halifeliği döneminde hizmetçisi Naille birlikte aynı devenin üzerinde yolculuk ederken görmüştür.²⁰⁷

Aynı şekilde başka bir rivayette Hemedânî şöyle demiştir: Hz. Osman'ı halifeliği döneminde etrafta hiç kimse yokken, üstüne bir örtü almış vaziyette mescitte uyurken gördüm.²⁰⁸

Şurahbîl İbn Müslüm'in rivayet ettiği hadis şöyledir: Hz. Osman insanlara devlet bütçesinden yemekler yedirir, onları güzelce doyurur. Ancak kendisi evine gider sırke içer ve zeytin yerdî, bunlarla idare ederdi.²⁰⁹

205 Fezâilü's-Sahabe, 773.

206 Ez-Zühd li'l-İmâm Ahmed, s. 126

207 Ez-Zühd, s. 127.

208 A.g.e.

209 A.g.e. s. 129.

Bunlar, Hz. Osman'ın zühd hayatı yaşadığını gösteren önemli örneklerdir. Fakir veya orta halli bir kişinin zühd hayatı yaşaması normal karşılanabilir. Ancak zengin bir şahsın zühd hayatı yaşaması zengin olmak için kedilerini parçalayanları dehşete düşürür, akul sahiplerine büyük dersler verir.

Zenginlik kişiyi daha fazla lezzetlere yöneltip, daha çok harcama yapmaya sevk edebilir. Zengin, kapasitesi ölçüsünde Allah'a yaklaşmaya çalışarak zühd yolunu seçmeli, nefsin kontrol etmeli, kalbini zikirle parlatmalı, ahireti gözünde büyütmeli ve dünyanın gelip geçici olduğunu bilmelidir. Yaşadığı dönemde Müslümanların en zenginlerinden birisi olan Hz. Osman böyleydi. İmanının gücü şehvetlerine ve heveslerine galip gelmiştir. Bu sebeple zâhitlerin en büyüklerinden birisiydi. Zenginlikle zühd hayatını bir arada sürdürmenin en güzel örneğini bütün zenginlere sunmuştu.²¹⁰

16. ŞÜKREDEN BİR İNSAN OLMASI

Hz. Osman başta dille olmak üzere, bütün çeşitleriyle Allah'a çokça şükreden bir kişiydi. Bir gün şüphe ve anlaşmazlık içindeki bir kavim tarafından davet edilmişti. Onların durumlarını düzeltmek üzere yola çıktı. Ancak çağrıldığı yere ulaşmadan, gruplar ayrılmış, mesele halledilmiş. Bundan dolayı, Allah'a şükür olarak bir köle azat etti.

17. İNSANLARIN DURUMLARINI KONTROL ETMESİ

Hz. Osman sevgi dolu, bağışlayan bir insandı. İnsanların hallerini sorar, problemlerini öğrenir, uzun süre görmediği kişiyi merak eder, ondan haber almaya çalışır, gelenleri hoş karşılar, hastaların durumlarını sorardı.

Ahmed bin Hanbel'in kaydettiğine göre Musa bin Talha şöyle demiştir: Osman bin Affan'ı minberde insanlardan haber dinleyip, piyasa fiyatları konusundaki memnuniyetlerini sorduğunu gördüm.²¹¹

Aynı şekilde İbn Sa'd'ın Tabakât'ında kaydettiğine göre Musa bin Talha şöyle demiştir: Hz. Osman Cuma günü üzerinde sarı elbiselerle minbere çıktı. Bu sırada müezzin ezan okuyordu. Hz. Osman minberde

210 Et-Târîhu'l-İslâmî, c. XVIII, s. 49.

211 Fezâilü's-Sahâbe, 812.

oturmuş insanlara yolculukları, ulaşım imkanları ve hastaların durumlarıyla ilgili sorular soruyordu.²¹²

Hz. Osman Müslümanların işlerine önem veriyor, ihtiyaç sahiplerini ziyaret ediyor, gerekirse Beytül-mal'dan yardımlar yapıyordu.²¹³ Urve bin ez-Zübeyr şöyle rivayet ediyor: Hz. Osman zamanında yaşadım. Her Müslüman'a Beytül-mal'dan hak vermektedir.²¹⁴

18. İŞİ EHLİNE VERMESİ

Hz. Osman bir kişiyi görevlendireceği zaman, o şahsın görev alanıyla ilgili bilgi sahibi olmasını önemser, buna göre hareket ederdi. Ancak bu şekilde, görev verilen kişi görevini hakkıyla yerine getirebilirdi. Eğer görevli kendi işini iyi bilirse, işiyle alakasız başka meselelere girmez, yalnızca kendi işine bakar. Bu varlığın kanunudur. Hz. Peygamber ve ilk iki halife de böyle yapmakta ve işi ehline vermektedirler.

Hz. Osman döneminde görevler ehil olanlara verilmiştir. Bunların ayrıntılı açıklamaları daha sonra gelecektir. Ancak burada genel olarak Hz. Osman'ın yargılama, maliye ve askeriye alanlarında liyakat ve ehliyet esaslarına göre görevlendirme yaptığını söylemek gerekir. Özellikle ganimetlerin bölüştürülmesi ve görevliler arasında geçerli kuralların belirlenmesi konuları halifeler döneminde son derece önemli olmuş ve Hz. Osman bu iki meseleyi en güzel şekilde halletmiştir.²¹⁵

19. YETENEKLİ OLANLARDAN İSTİFADE ETMESİ

Maharetli insanlara saygı göstermek, onları yüceltmek, kabiliyetli olanların yeteneklerini değerlendirmek, onların haklarını gasp etmemek ve kendilerini uzman oldukları alanlarda görevlendirmek bu alemde üstülük ve izzet sahibi olan selefin uygulamasıdır.²¹⁶

Kur'an'ın bir harf üzerinden cem edilmesinde Zeyd bin Sabitten istifade etmesi gibi, Hz. Osman maharetli, kabiliyetli kişilerin bu yeteneklerinden istifade etmekteydi.

Burada zikrettiklerim, Hz. Osman'ın bazı sıfatlarıdır. Bu özellikle-

212 Et-Tabakât, c. III, s. 59.

213 Tahkik-u Mevâkıf-i-Sahâbe, c. I, s. 396.

214 İbn Ebî Şeybe el-Musannef fi'l-Hadis, c. III, s. 1023.

215 El-Kefâetü'l-İdâriyye, s. 117.

216 A.g.e. s. 157.

riyle o, örnek bir insandır. O hem komutanlar hem de hayatından peygamberin ve raşit halifelerin sünnetine uymak isteyen halk için örnek bir şahsiyettir.

Şüphesiz ki; halifelerin niteliklerini bilmek ve onlara uymak, Allah yoluna adanmış bir komutanı tanımak için son derece doğru bir adımdır. Ancak bu örnek şahsiyetlerin yolunda giden idareciler, sağlam adımlarla ilerleyerek, İslam toplumunu genel hedefleri doğrultusunda yönlendirebilirler. Dinin yeryüzünde varlığını sapasağlam sürdürmesi, kendisini rabbine adanmış, kalplerinde ve damarlarında iman nurunun aktığı idareci ve komutanların yetiştirilmesini gerektirir. Öyle ki; kalpte ve damarlarda dolaşan iman nuru yaralarda ortaya çıkar. Raşit halifeleri örnek alan idareci veya komutan da böyledir. Takvası amellerinde, duruşunda ve davranışında ortaya çıkar, etrafa yayılır.

Rabbine adanmış idareci, Allah'ın dininin hakim olması ve ümmetin gücünün toparlanarak bir hedefe yönlendirilmesi için mücadele eder. İslam'ı kalbine yerleştirir, özünde ve dış görünümünde, inancından ve yaşantısında, dininde ve sosyal organizasyonunda İslam vardır. Böyle düşünen bir idareci veya komutan için mühim olan inancı ve ümmetidir. Elinde bulunan bütün imkanları, karşılaştığı problemlerin çözümünü için yönlendirir. İç ve dış tehlikelere karşı toplumu korumak için elinden geleni sonuna kadar yapar.

—ÜÇÜNCÜ BÖLÜM—

HZ. OSMAN DÖNEMİNDE MÂLÎ
VE
YARGISAL KURUMLAR

A. MÂLÎ KURUMLAR

Hz. Osman, halifelik görevini üstlendiğinde, Hz. Ömer'in takip ettiği mâlî siyasetinde bir değişiklik yapmadı. Hz. Ömer insanların servet biriktirmelerine, büyük ve güzel saray gibi evler yapmalarına ve uçsuz bucaksız arazilerin sahibi olmalarına müsaade etmiyordu. Bütün Müslümanlar Hz. Ömer'den korkmakta ve böyle eğilimleri olanlar da cesaret edememekteydi. Onun dönemi, Müslümanlar için rahatlık ve kanaat dönemi idi.¹

1. HZ. OSMAN'IN, GÖREVİ ÜSTLENDİĞİ ZAMAN AÇIKLADIĞI MÂLÎ SİYASET

Hz. Osman halife olduğunda valilere, vergi memurlarına ve halka ayrı ayrı talimatnameler gönderdi. idare yöntemi başlığı altında bu yazılarla ilgili açıklamaları yapmıştık. Bu metinler ışığında Hz. Osman'ın mâlî siyasetinin temel unsurlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Genel İslâmî maliye siyasetinin uygulanması
- Vergilerin toplanması konusunda ihmalkar davranılmaması
- Beytül-mal'in Müslümanlar üzerindeki hakkının alınması
- Hak sahibi olan Müslümanlara Beytül-mal'dan gerekli ödemelerin yapılması
- Zimmîlerin Beytül-mal'a olan borçlarının tahsil edilmesi ve hak ettikleri miktarların Beytül-mal'dan kendilerine ödenmesi.
- Zimmîlere zulmedilmemesi
- Haraç toplayan memurların güvenilir ve vefalı kişiler olmaları.
- Mâlî bozulmalardan sakınma ve böylece malların toplumda dengeli dağılımı

Şimdi burada maddeler halinde verilen meselelerin ayrıntılarını ele alalım.

1.1. Hz. Osman'ın Genel İslâmî Mâli Sistemi Uygulama Niyeti

Hiç şüphe yok ki; üçüncü halife Hz. Osman, genel İslâmî mâli siyasetin uygulanması konusunda son derece kararlı davranmıştır. Kendisine, Allah'ın hükmünü, elçisinin ve ilk iki halifenin sünnetini uygulaması şartıyla biat edilmişti.

Hz. Ebubekir, mâli siyaset ve diğer alanlarda Kur'an ve sünnetin emri neyse, ona göre hareket etmişti.

Hz. Ömer, mâli kurumların gelişimine yönelik adımlar attı. Kurumların işleyişiyle ilgili kurallar belirledi, işleyiş siyasetiyle ilgili temel ilkeler ortaya koydu. Hz. Osman da Hz. Peygamber ve ilk iki halifenin uygulamaları doğrultusunda mâli kurumları yönetti. Ayrıca içtihadın mümkün olduğu bazı alanlarda kendi içtihadına göre hareket etti. Mâli konularda ve diğer meselelerde, Allah'ın hükmünü uyguladı, zekatların Beytül-mal'da toplanması ve hak sahiplerine ödenmesi, zimmîlerin Beytül-mal'a cizye vermeleri konularına önem verdi. Özellikle cizye ödemelerine dikkat etti. Çünkü devlet ödenen cizyeler karşılığında, gayrimüslimleri korumakta, onların güven içinde hayatlarını devam ettirmelerine imkan sağlamakta ve diğer hizmetleri sunmaktadır. Ayrıca savaşlar sonrası elde edilen ganimetlerin de beşte biri Beytül-mal'a gönderilmekteydi. Hz. Osman Beytül-mal'da toplanan ganimetlerin yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara ayette belirtildiği üzere dağıtımına son derece önem vermektedir. Ayette bu mesele şöyledir: *"Şunu bilin ki; eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun çarpıştığı gün kuluma za indirdiğimize iman etmişseniz, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'ındır. Bu peygamberlere yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir."*² Bunların dışındaki diğer mâli kaynaklar da aynı şekilde kullanılmıştır.

Hz. Osman ve genel itibarıyla dört halife döneminde mâli siyaset İslam'ın ilkelerine bağlılık, prensiplerin uygulanması, İslam'ın ruhunun korunması, İslam'ın yayılması için infak, gerekli harcamaların yapılması ve Müslümanların hayrına çalışmaların yapılması ile dikkat çekmektedir.

İslam infaka yöneltmekte ancak israfı yasaklamakta ve israfçılığa savaş açmaktadır. Allah israf edenleri sevmez. Bu sebeple, akıl zayıflığı olanların tasarruf yetkileri sınırlandırılmıştır. Hz. Osman döneminde

maliye politikasının halktan zayıf kimselerin korunması düşüncesi üzerine kurulduğu görülmektedir. Aynı zamanda İslam maliye sistemi, harardan uzaktır. Hiçbir şekilde haksız kazançlarla kirlenmemiştir.

1.2. Vergilerin Toplanması Konusunda İhmalkar Davranılmaması

Hiz. Osman valilere gönderdiği yazısında şu uyarıyı yapmaktadır. Vergilerin Beytül-mal için toplanması valilerin öncelikli görevlerinden biridir. Çünkü bu, bir yönüyle halkın korunmasıdır. Buna göre, vergi mükelleflerinden vergilerin toplanması, devlet başkanının önemli bir görevidir. Bunu diğer meselelerle karıştırmamak gerekir.³ İslam hukukçuları, Hiz. Peygamberin sünneti ve halifelerin uygulamalarına bakarak, halkın mükellefiyetlerini ve bu konularla ilgili olarak devlet başkanının görevlerini tespit etmişlerdir.

Mâverdi bunları on madde halinde şöyle sıralamaktadır:

- a. Dinin asıllarının, temel ilke ve kurumlarının korunması.
- b. Anlaşmazlık içinde olanların problemlerinin çözülmesi, meselelere dini hükümlerin uygulanması. Böylece eşitlik ortaya çıkmalı, zalimin zulmüne engel olunmalı, mazlum korunmalıdır.
- c. Toplumda muteber görülen kimselerin korunması, insanların özel hayatlarına saldırının engellenmesi. Ancak bu şekilde kişiler rahatlık ve güven içerisinde işlerini yürütebilirler.
- d. Cezaların uygulanması. Böylece hem Allah'ın emirleri yerine getirilmiş hem de insanların haklarının gasp edilmesi ve helak edilmesi engellenmiş olur.
- e. Çeşitli araçlar ve güçlü vasıtalarla zayıf noktaların giderilmesi. Böyle yapılsa, düşman bir gaflet anını bulup İslam devletindeki halkın değerlerini çiğneyemez, onların kanlarını akıtamaz.
- f. İslam'a davet edildiği halde inatçı davranıp Müslüman olma veya kendi dininde kalarak cizye verme seçeneklerinden hiçbirisini kabul etmeyenle mücadele etmek, böylelerini dize getirmek. Bunun temelinde de İslam'ı bütün dünyaya duyurma ve üstünlüğünü ortaya çıkarma düşüncesi vardır.

g. Fey toplama ve dinin zorunlu kıldığı vergileri tahsil etme. Ayrıca içtihadı bağli olarak alınması kararlaştırılan vergilerin tahsilinde de korkak davranılmamalıdır.

h. Beytül-mal'da hakkı olanların israf ve cimrilik olmaksızın belir-

lenmesi ve hakların gecikme veya öne alma olmaksızın, vaktinde sahiplerine verilmesi.

i. Görevler yetenekli ve samimi kimselere verilmelidir. Ancak bu şekilde, işlerin en güzel biçimde yapılması sağlanmış ve mallar korunmuş olur.

j. İşlerle doğrudan ilgilenmek devlet başkanının görevlerinden birisidir. Ümmetin siyasetinin idaresi ve milletin korunması konularında kendisi doğrudan aktif olmalıdır. Dünya zevkleri veya ibadetle meşguliyet, ümmetin işleriyle doğrudan ilgilenmeye engel olmamalıdır.⁴

Kısaca, halifenin görevleri iki madde halinde ifade edilebilir: Dinin korunması ve dünya siyasetinin sürdürülmesi.⁵ Bu ikisi Hz. Peygamberin itina ile üzerinde durduğu meselelerdir. Tabii ki Hz. Muhammed'in haleflerinin de bu iki meseleyi son derece önemsemeleri gerekir. Aynı asırda yaşamış olan Mâverîdî ve Ferrâ'nın halifenin görevleri konusunda aynı yönde yapmış oldukları içtihatlar, yaşadıkları dönemde insanların ihtiyaçlarına uygundur. Tabii ki; ümmetin sorunları, alimlerin saydıklarıyla sınırlı olmayabilir. Aksine problemler çok daha fazla olabilir. Alim, kendisine ulaşan bir bilgiye göre hareket edebileceği gibi, kapsamlı bir bakışla da olaylara yaklaşabilir. Bu söylenenler, alimin yaşadığı asır için söz konusudur. Ancak asırlar önce yaşamış bir alimin değerlendirmelerinin tamamıyla çağımız için de geçerli olmasını beklemek son derece yanlıştır. Bu sebeple devlet başkanının görevlerini iki temel başlıkla sınırlandırmak gerekir.⁶ Bu iki başlık da dinin korunması ve dünya siyasetinin yürütülmesidir.

Ümmetin alimleri, belirlemelerini bulundukları asra göre bu iki ölçüt ışığında yapmalıdırlar.⁷ İslam hukukçularının da belirttiği gibi bunlar, devlet başkanının halkla ilgili bazı görevleridir. Bunlar değişikliği kabul ettiği ölçüde zamana ve asırlara bağlı olarak değişir. Ancak bu değişiklikler Kur'an'ın naslarına ve dinin emirlerine aykırı olamaz.⁸

1.3. Beytül-mal'ın Müslümanlar Üzerindeki Hakkının Alınması

Haraç toplamakla görevli olan memurlar, Beytül-mal'ın haklarının korunması bakımından vekil konumundadırlar. Eğer gerektiği gibi ver-

4 El-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Velayâtü'd-Diniyye, s. 16, 17.

5 İbn Haldûn, Mukaddime, s. 191.

6 Muhammed el-Merdâvî, el-Hilâfe Beyne'l-Tanzîr ve'l-Tatbîk, s. 66.

7 A.g.e. s. 67.

8 Es-Siyâsetü'l-Maliyye li Osmanın bin Affân, s. 63.

gileri toplamazlarsa, zulmetmiş, kendilerine verilen görevi kötüye kullanmış, topluma zarar vermiş, halka taşıyamayacakları yükler yüklemiş olurlar. Hz. Peygamber böyle davranılmasını yasaklamış, ürünlerin zekatının toplanması konusunda kolaylaştırıcı yaklaşımı emretmiştir.⁹

1.4. Hak Sahibi Olan Müslümanlara

Beytül-mal'dan Gerekli Ödemelerin Yapılması

Beytül-mal'daki malların dağıtımı ya doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşir. Zekatın hak sahiplerine verilmesi, doğrudan dağıtım örneğidir. Ayrıca Beytül-mal'da hakkı olan başka gruplar vardır. Hakları kendilerine ulaştırıldığında, aynı şekilde doğrudan dağıtım gerçekleşmiş olur. Dolaylı dağıtım ise, devletin sunduğu yol, cami, hastane yapımı gibi genel hizmetlerle gerçekleşmiş olur. Bu şekilde Beytül-mal'dan halkın menfaatine yönelik harcamalar yapılabilir.

Ancak gerek doğrudan harcamalarda, gerekse dolaylı harcamalarda hakka uygun davranmak zorunludur. Doğrudan harcamalarda, haklı gerekçe yokken, fertlerden birisine normalden fazla, diğerine ise az vermek hakka ve adalete uymaz. Beytül-mal'dan alacağı olanların haklarının, tahsilat gecikmeleri sebep gösterilerek geç ödenmesi kesinlikle caiz değildir.

Kamu hizmetleri alanında yapılan harcamalarda dikkat edilmesi gereken nokta, yapılan harcamayla ortaya konulan hizmetin belirli şahıslara yönelik olmaması, kamu menfaatini sağlamaya yönelik olmasıdır.¹⁰

1.5. Zimmîlerin Beytül-mal'a Olan Borçlarının Tahsil Edilmesi ve Hak Ettikleri Miktarların Beytül-mal'dan Kendilerine Ödenmesi, Zimmîlere Zulmedilmemesi

Cizyesini düzenli bir şekilde ödeyen ehl-i kitap İslam devleti sınırları içinde rahatça yaşayabilmeli, onlara zulmedilmemelidir. Çünkü zimmîler, gerekli ödemelerini yaptıkları sürece İslam devletinin koruması altındadırlar. Hz. Peygamber, Abdullah bin Erkam'ı cizye toplamakla görevlendirdi ve ona şöyle buyurdu: "Kim zimmîlere zulmeder, onlara güçlerinin yetmediği sorumluluklar yükler, onların mallarını haksız yere veya gönül rızası olmaksızın alırsa, ben kıyamet günü ondan davacı olacağım!"¹¹

⁹ Es-Sıyâsetü'l-mâlîyye lı Osman bin Affân, s. 63

¹⁰ A.g.e. s. 66.

¹¹ El-Müntehab Mine's-Sanne, s. 261

Bu hadise dayanarak Hz. Ömer vefatı sırasında şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Benden sonraki halife zimmilere iyi davransın, onlara verdiği söze bağlı kalsın, kendilerine taşıyamayacakları yükler yüklemesin ve bunların dışındakilerle savaşsın."¹²

Eğer cizye toplamakla görevli memurlar zimmilere eziyet ederler, onlara güçlerinin yetmediği sorumluluklar yüklerler, azap ederler, vermemeleri gerekirken yaşlılardan, çalışmaya güç yetiremeyenlerden veya zimmî iken sonradan Müslüman olanlardan cizye alırlarsa, bu, zulümden başka bir şey değildir. Hz. Osman haraç görevlilerine gönderdiği yazısında, Hz. Peygamberin uygulamalarına dayanarak, bu tür uygulamalardan uzak durulmasını emretmiştir.

Arazisi olup ziraat yapan zimmîler, cizyeye ilave olarak haraç topraklarını işletmeleri karşılığında haraç verirler. Haraç memurlarının, zimmîlerin ekip biçtiği haraç arazisinin değerini belirlerken de son derece dikkatli ve hakkaniyete uygun hareket etmeleri gerekir. Bu da ancak bazı unsurların dikkate alınmasıyla mümkündür. Dört madde halinde özetlenen bu unsurlara dikkat edilmezse, zimmîlere zulmedilmiş olur. Bunlar:

- Toprağın verimli veya verimsiz olduğu tespit edilmelidir.
- Üretilen tahıl veya yetiştirilen meyve çeşidine dikkat edilmelidir.

Çünkü tahıl veya meyvelerden çok verimli olanı veya verimi düşük olanı vardır. Haraç da buna göre belirlenmelidir.

• Ürünlerin yağmur gibi doğal kayaklarla mı, yoksa hayvanlarla veya başka vasıtalarla taşıma yapılarak mı sulandığı belirlenmelidir.

• Belirlenen haraç miktarı, mükellefleri felakete sürüklememeli, taşıyabileceği meblağlar belirlenmelidir.¹³

İslam devletinde ehl-i kitapla bir sözleşme veya sulh yapıldığında, devletin ve vergi memurlarının bu sulh veya sözleşmedeki şartlara bağlı kalmaları zorunludur. Sulh veya sözleşmede ödenecek olan cizye veya haraç miktarları da belirlenmiş olabilir. Bu durumda belirlemelere uy- mak gerekir. Çünkü Müslümanlar verdikleri sözlere bağlıdırlar, ahde ve- fa gösterirler.¹⁴

1.6. Yetimlere Zulmetmemek

Kur'an'ın bizlere öğrettiğine göre, yetimin kamu malında hakkı vardır. Ayrıca eğer fakirse zekat mallarında da hak sahibidir. Ayette şöyle

¹² Es-Siyasetu'l-maliye li Osman bin Affan, s. 67.

¹³ A.g.e.

¹⁴ A.g.e.

buyrulmaktadır: "Sadakalar ancak şunlar içindir: Fakirler, yoksullar, o işte çalışan görevliler, müellefe-i kulûb (kalpleri İslâm'a ısındırılacaklar), köleler, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar. Allah tarafından böyle farz kılındı. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."¹⁵

Allah'ın kelâmının uygulaması olarak, yetimin ganimette de hakkı vardır. Ayet şöyledir: "Şunu da biliniz ki, ganimet olarak aldığınız her hangi bir şeyden beşte biri mutlaka Allah içindir. O da peygambere ve ona yakınlığı olanlara, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara aittir. Eğer siz Allah'a iman etmiş, hak ile batılın ayrıldığı o gün, iki ordunun karşı karşıya geldiği o (Bedir) günü kulumuza indirdiğimiz âyetlere iman getirmiş iseniz bunu böyle biliniz. Ve biliniz ki, Allah, herşeye kâdirdir."¹⁶

Yetimin, Beytül-mal ödemelerinde de hakkı vardır. Genel olarak çocukların hakları vardır ve bu grup içerisinde yetim çocukların özel bir yeri vardır. Fakat yetim çocuk, eğer zenginse, malının zekatı alınır. Böylece hak yerine gelir, adalet gerçekleşir, yetimin malı üzerinden zulmün ortaya çıkması engellenir.¹⁷

1.7. Haraç Toplayan Memurların Güvenilir ve Vefalı Kişiler Olmaları

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir."¹⁸

Başka bir ayet de şöyledir: "Onlar ki; emanetlere ve verdikleri sözlere riayet ederler."¹⁹

Hz. Osman haraç memurlarından, kendilerine olan güveni sarsmalarını istemiştir. Çünkü güvenilirlik, mâlî işlerle meşgul olan her insandan istenen temel niteliklerden birisidir. Böyle olmazsa, mal sahipleriyle Beytül-mal arasındaki ilişki farklılaşır, vergi ödeme konusunda isteksizlikler veya farklı yönelişler ortaya çıkar.

Kur'an'ı Kerim ve hadisler güvenilirlik konusunda uyarılarla dolu-

¹⁵ Tevbe Sûresi 9/60

¹⁶ Enfal Sûresi 8/41.

¹⁷ Es-Sıyâsetü'l-mâliye lı Osman bin Affân. s. 68

¹⁸ Nisa Suresi 4/58.

¹⁹ Muminûn Sûresi 23/8

dur. Müslümanların güvenilir kimseler olması gerektiği birçok ayet ve hadiste vurgulanmaktadır.

Aynı şekilde üçüncü halife Hz. Osman haraç memurlarının vefalı olmalarını ve verdikleri sözde durmalarını istemiştir. Halifenin yazısına göre, vefanın Beytül-mal'a, Müslümanlarla ve zimmîlerle ilgili olmak üzere üç yönü vardır. İlk olarak, Haraç memurları, halktan vergileri tam olarak toplamak suretiyle Beytül-mal'a karşı vefalı davranmalıdırlar. İkinci olarak, vergi memurları Müslümanlardan gerekenden fazla vergi almamalıdırlar. Üçüncü olarak, görevliler, zimmîlerden vergi toplarken, onlarla yapılan sulh ve sözleşmelere uygun olarak incelik ve hoş muamele ile hareket etmeli, gerekenden fazla vergi almamalıdırlar.²⁰

1.8. Nimet Bolluğunun Toplumda Meydana Getirdiği Etki

Hz. Osman halkı gözetmeden, kontrol altında tutmadan, kendi hallerinde bırakmadı. Dünya menfaatleri ve lezzetlerinin cazibesine aldanmamaları için kendilerini uyardı. Nimetlerin artması, evlatların çoğalması ve yabancıların Kur'an okumaları şeklinde üç madde sıraladı ve bunların ilerisinin tehlikeli olabileceğini söyledi.²¹ Hz. Osman mal artışının toplumu olumsuz yönlerle sürükleyebileceğinin farkındaydı. Çünkü mal arttığında gereksiz harcamalar artacak, gereksiz sarfiyat ve israf ortaya çıkacak, kimisi mallarını toplum düzenini bozmaya yönelik kullanabilecekti.²²

Bu konuyla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimiz zaman, şımarık varlıklılarına emrederiz, onlar itaat etmeyip orada kötülük işlerler. Böylece, o ülke helake müstahak olur, biz de onu yerle bir ederiz."*²³

1.9. Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın Siyasetlerinin Karşılaştırılması

Hz. Osman'ın uygulamış olduğu mâlî siyaset, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde uyguladığı mâlî siyasetle büyük oranda uyumludur. Hz. Ömer'in siyasetinin üç temel ilkesi bulunmaktaydı: Mal hakka uygun olarak alınacak, hakka uygun olarak dağıtılacak ve batıldan koruna-

20 A.g.e. s. 69.

21 Târhu't-Taberî, c. V, s. 245.

22 Es-Siyâsetü'l-mâliyye li Osmân bin Affan (r.a.), s. 70.

23 İsra Sûresi 17/16.

cak.²⁴ Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın mâli siyasetleri aynı kandilden çıkan ışıklar gibidir. O kandel, İslam'dır, İslam'ın ilkeleri, asılları ve kurallarıdır.²⁵

2. HZ. OSMAN'IN ZEKATIN VERİLMESİ VE TOPLANMASINA İLİŞKİN KÂRLI UYGULAMALAR

Hz. Osman şöyle demiştir: "Bu, zekat ayıdır. Kimin zekat borcu varsa onu ödesin. Malı olmayandan zekat talep edilmez. Ancak gönlünden getirip veren olursa bu nafiledir. Bu ay gelmeden önce kimden zekat alınmışsa, o da kabul edilmiştir."

İbrahim bin Sa'd, Hz. Osman'ın zekat ayı olarak ramazanı kastettiğini söylemektedir.²⁶ Ebû Ubeyd, kendisine farklı kaynaklardan ulaşan bilgilere göre Hz. Osman'ın zekat ayı olarak Muharremi belirlediğini söylemektedir.²⁷

Hz. Osman'ın bu uygulamasından şu sonuçlar çıkmaktadır:

a. Zekatın senelik toplanması prensibi

Tarım ürünlerinin dışındaki malların zekatında üzerinden bir geçme şartı vardır. Bu, Hz. Osman'ın şu sözünde de görülmektedir: Zekatını veren kişiden, sonraki sene aynı ay gelene kadar zekat alınmaz. Bir yılda iki defa zekat olmaz.

b. Ebû Ubeyd'in naklinin doğru olduğunu düşünülürse, Hz. Osman'ın muharremi zekat ayı olarak belirlediği söylenecektir. Buradan Hz. Osman'ın mâli yılla hicrî yılın paralel olmasını istediği sonucuna ulaşabiliriz. Böyle olunca, diğer şartları taşıyan Müslümanlar, her yıl başında mallarının zekatını vereceklerdir.

c. Hz. Osman insanları borçlarını ödemeye çağırmaktadır. Böylece kişiler borçlu olmaktan kurtulacaklar, mallarının kalan kısmının zekatını vereceklerdir.²⁸ Bu ifadeleriyle Hz. Osman borçluları ödeme yapmaya teşvik etmek ve Müslümanların birbirlerine karşı vefalı davranmalarını sağ-

24 Kutup İbrahim Muhammed, *es-Siyasetü'l-mâliyye li Omer bin el-Hattab*, s. 23.

25 *Es-Siyasetü'l-Mâliyye li Osman bin Affan (r.a.)*, s. 76.

26 Ebû Ubeyd, *el-Emval*, s. 534.

27 A.g.e. s. 535.

28 *Es-Siyasetü'l-Mâliyye li Osman (r.a.)*, s. 76.

lamak istemiş olabilir. Böylece zekat miktarlarının hesaplanması kolaylaşır, borç miktarı varlıktan düşülmüş ve görüntüye adlanılmamış olur.²⁹

d. Hz. Osman, yanında malı olmayandan mâli taleplerde bulunulmayacağı belirtmekte, ancak gönül rızasıyla kamu menfaatine verilenlerin kabul edileceğini, bunların geri çevrilmeyeceğini bildirmektedir. Böylece Hz. Osman, gönül rızasıyla kamu menfaatine yardımların yapılmasının yolunu açmış olmaktadır. Buna bakılarak, sonraki dönemlerde, zekat verecek miktarda malı olmadığı halde gönül rızasıyla devlete yardım vermek isteyen olursa, bunun kabul edileceği, Beytül-mal'da zekat mallarının bulunduğu kısma ekleneceği ve zekatın sarf yerlerine harcanacağı görüşü ortaya çıkmıştır.³⁰

Hz. Osman'ın "zekat aldığımız kişiden, kendisi gönül rızasıyla getirip verenden bir daha zekat almayız" sözü, Beytül-mal için altın ve gümüşün zekatının toplanmayacağı, bunların zekatlarının ancak sahiplerinin kendi istekleriyle getirmeleri suretiyle tahsil edileceği anlamı taşımaktadır. Ancak insanlar, hayvanların, tahılların ve hurmanın sadaka olarak verilmesini hoş karşılamazlar.

Görülüyor ki; Hz. Osman batını (gizli) malların zekatını memurlarla toplamamış, bunları mal sahiplerinin iradelerine bırakmıştır. Altın, gümüş veya ticaret gelirlerinin zekatı mal sahiplerinin bizzat Beytül-mal'a teslimleriyle tahsil edilmiş, evlerine gidilip sahip oldukları altın veya gümüşün zekatı istenmemiştir.³¹

Bu konuda Ebû Ubeyd şöyle diyor: "Dikkat edin! Hz. Peygamber memurları gönderir ve hayvanların zekatlarını sahiplerinin rızalarına bakmaksızın alırdı. Ondan sonraki devlet başkanları da öyle yaptılar. Hz. Ebubekir, hayvanların zekatını vermek istemeyenlerle savaşmıştır. Hz. Peygamberden ve halifelerden kişinin evindeki altının zekanın zorla alınması yönünde hiçbir uygulama yoktur. Ancak bu durumdakiler kendileri getirmişse, zekatları beytülmal'e kabul edilmiştir. Kişilerin evlerindeki malların zekatları, onlar için emanet konumundadır. Bu emanetleri sahiplerine ulaştırmahdırılar. Bunun ayn veya deyn olması arasında fark yoktur. İnsanlar arasındaki hüküm zahir mallar arasında olurken; insanlarla Yüce Allah arasındaki hüküm hem zahir mallar hem de batın mallar arasında olur."³²

29 A.g.e.

30 A.g.e. s. 77.

31 Ebû Ubeyd, el-Emval, s. 537.

32 A.g.e.

1.1. Hz. Osman'ın Borcun Zekatı Konusundaki Görüşü

Es-Sâib bin Yezîd'in rivayetine göre Hz. Osman şöyle diyor: Dilediğinde sahibinin verebileceği alacağının zekatını vermelisin. Utandığı için alacağını isteyemeyen veya zekattan kurtarmak için malını başkasından almayan kişinin zekat vermesi gerekir.³³ Hz. Osman, vakti geldiğinde alacaklının alacağının zekatını ödenmesini emretmiştir.³⁴

Hz. Osman'ın bu iki uygulamasından anlaşılmaktadır ki; alacağını alabilecek durumda olan kişi bunun zekatını ödemek zorundadır. Aynı şekilde alabileceği halde utandığı için isteyemeyen veya malını korumak için başkasında bulunduran kişi de zekat vermelidir.³⁵

1.2. Hz Osman'ın Zekat Mallarından Borç Alıp, Bunu Kamu Menfaati İçin Kullanması

Hz. Osman zekat mallarından aldı, bunları savaşlarda ve diğer kamusal işlerde kullandı. Yeterince mal biriktğinde geri ödemek üzere cihat giderlerini karşıladı. Devlet başkanının, başka bir alanda harcanmak üzere tahsil edilen bir malı borç almak suretiyle diğer bir alanda kullanması caizdir. Bu uygulamayı engelleyen bir dîni kural da bulunmamaktadır. Ayrıca bu uygulamanın o zamana kadar ulaşmış olan sünneti değiştirdiği yönündeki iddiaların da geçerliliği yoktur.³⁶

Bazıları "Allah yolunda mücadele edenler" kabilinden gazilere zekat gelirlerinden harcama yapılabileceğini belirtmektedirler. Çünkü gaziler, Allah için savaşmışlar ve bunun sonucunda çalışmaz, kazanamaz hale geldiler. Bu, kahramanlığa yöneltme veya cesaretlendirme değildir. Onlar İslam için ve ümmet için canlarını feda etmişler; şahsî işlerini bırakıp, en yüce vazife olan Allah'ın kelimasını yüceltme mücadelesine nefer olarak katılmışlardır. Bazıları da zekat gelirlerinin ummetin menfaati ve kamu yararı doğrultusunda kullanılabileceği görüşündedirler.³⁷

33 A.g.e.

34 El-Müntehab Mine's-Sünne, VI, 301.

35 Es-Siyâsetü'l-Maliyye li Osman (r.a.), s. 79.

36 A.g.e. s. 80.

37 A.g.e. s. 81.

1.3. Hz. Osman'ın Zekat Mallarını Fakirlerin Doyurulması ve Yolda Kalmışlar İçin Kullanması

Yeni bir uygulama olarak, Hz. Osman ramazanda mescitte yemek vermekte ve mescitte kalan ihtiyaç sahipleri, yolda kalmışlar ve fakirler sebebiyle yemek verdiğini belirtmekteydi.³⁸

Hz. Osman bu şekilde Müslümanlara Beytül-mal'dan ikramda bulunmaktaydı. Bu konuda da insanların en cömerdi olan Hz. Peygamberi örnek alıyordu. Hz. Muhammed'in cömertliği özellikle ramazanda had safhaya ulaşıyordu. Hz. Osman'ın bu uygulamaları insanları sünnet olan itikafa yönlendirmektedir. Çünkü yiyecek mescitte hazır olacağından insanlar, oradan çıkma ihtiyacı hissetmeyeceklerdi.³⁹

1.4. Hz. Osman'ın Zekat Mallarından Misafirhaneler Yaptırması

Ebû Siman ve Küfeli bir grup evi olmayan ve yiyecek ihtiyacı bulunanlar için şöyle seslenmekteydiler: Kimin Küfe'de evi yoksa, onun evi Ebû Simân'ın evidir. Hz. Osman bazı evleri misafirhane olarak belirledi. Evi olmayan insanlar buralarda konaklamaktaydılar. Huzeyl'de Abdullah bin Mes'ûd'un evi de misafirhane olarak kullanılmaktaydı. Mescit yeterli olmadığına misafirler onun evine gitmekteydiler.⁴⁰

1.5. Hz. Osman'ın Beytül-mal'dan Kölelere Yardım Etmesi

Hz. Osman, Beytül-mal gelirlerinden kölelere aylık bağlamıştır. Ancak bu aylık, efendilerinin onlara karşı görevlerini yerine getirmelerine engel olmamıştır. Nafakaları ve gerekli harcamaları efendileri tarafından temin edilmiştir.⁴¹ Hz. Osman'ın kölelere dağıttığı mallar, zekat gelirleridir. Çünkü köleler, ayette belirtildiği üzere, zekat gelirlerinin harcama alanlarından birisini oluşturmaktadırlar.⁴²

3. GANİMETLERİN BEŞTE BİRİ

Cihad faaliyetleri, Hz. Peygamber döneminde başladı. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde devam etti. Bunun sonucu ola-

³⁸ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 245.

³⁹ Es-Siyâsetu'l-mâliyye li Osman (r.a.), s. 82-83.

⁴⁰ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 273.

⁴¹ A.g.e. s. 275.

⁴² Es-Siyâsetu'l-mâliyye li Osman (r.a.), s. 84.

rak İslam dini farklı bölgelerde yayıldı, İslam devletinin etki alanı genişledi. Hz. Osman döneminde de büyük fetihler gerçekleştirildi. Humus⁴³ geliri olarak Beytül-mal'da büyük miktarda biriktirilmişti. Dini üzere kalıp, cizye vermeye razı olanlardan toplanan miktarlar da Beytül-mal'da önemli bir yekun oluşturmaktaydı. Görülüyor ki; Beytül-mal'le İslam fetihleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Hz. Osman döneminde, fetihlerle Beytül-mal'da biriken mallar askerlerin ihtiyaçlarının giderilmesi, silah ve mühimmat alınması için kullanılmaktaydı. Fehit gerçekleştiğinde, Müslüman olmayan ehl-i kitaba cizye, savaşarak alınan topraklara ise haraç mükellefiyeti yüklenmekteydi. Ancak bölge halkı Müslüman olduklarında bu mükellefiyetler ortadan kalkmakta ve onlar da eğer malları nisaba ulaşmış ve gereken şartları taşıyorsa Müslümanlar gibi zekat vermekteydiler. Bu görevi yerine getirmeyenin Müslümanlığı tam olmamaktaydı. Allah (c.c.) Müslümanlara savaş ganimetlerini helal kılmuştur. Ganimetlerin beşte dördü savaşa katılanlara dağıtılır, beşte biri de Beytül-mal'a verilir.⁴⁴

Ganimetlerin beşte birinin kamu yararına yönelik kullanılmasına dair bazı meseleler

3.1. Hz. Osman Döneminde Ganimetten Çocuklara Pay Verilmemiştir

Temim bin el-Mehri, İskenderiye'nin fethinde bulunduğunu ancak kendisine ganimetten pay verilmediğini ve bu sebeple de kavmiyle Kureys arasında anlaşmazlığın ortaya çıktığını söylemektedir. Toplulukta bulunanlardan bir kısmı, Kufe'ye gidilerek meselenin sahabeden olan el-Gaffari ve Ukbe bin Amir el-Cuheni'ye sorulmasını istedi. Mesele bu iki sahabeye arz edildi. Onlar, ergenlik çağına gelmeyene ganimetten pay verilemeyeceğini söylediler. Ben bu çağa ulaşmıştım. Bu sebeple bana da ganimetten pay verildi.⁴⁵

Bundan anlaşıldığına göre Hz. Osman döneminde çocuklara ve kadınlara ganimetten pay verilmemekte, ancak kendilerine yardımlar yapılmaktaydı. Hz. Peygamber dönemindeki uygulama da bu şekildedir.⁴⁶

⁴³ Savaşlarda elde edilen ganimetin beşte biri.

⁴⁴ Es-Siyasetü'l-Maliyye li Osman (ra), s. 87-88

⁴⁵ Futuh-u Mısır ve Ahbârühâ, s. 121

3.2. Hz. Peygamber Döneminde Olduğu Gibi, Hz. Osman Döneminde de Savaş Meydanında Öldürülenin "Seleb"inin Faile Ait Oluşu

Seleb, savaş meydanında öldürülen kişinin üzerinde bulunan mühimmat, silahlar ve savaşta kullandığı bineği ifade eder. Hz. Peygamberin belirttiğine göre, seleb öldürene aittir. Ebû Katâde'nin bildirdiğine göre Hz. Muhammed (sav) Huneyn savaşı sırasında şöyle buyurmuştur: "Kim, bir düşman askerini öldürür ve buna dair delili olursa, öldürülenin üzerindeki silahları bineği onundur."⁴⁷

Hadisten anlaşıldığına göre selebin hak edilmesi delil getirme şartına bağlıdır. Eğer iki kişi bir şahsı öldürdüklerini iddia ederlerse, kim delil getirirse seleb onundur.⁴⁸

İskenderiye'de bazı ayaklanmalar ortaya çıkmıştı. Rumlar, Menvîl el-Husiyy komutasında bölgeye gelmişlerdi. İskenderiye'de hakimiyeti sağladılar. Amr, Rumlar uzaklaşana kadar bölge dışında dolaşmayı tercih etti. Rumlar hangi köyden, kasabadan geçseler insanlara zulmediyorlar, haksızlık yapıyorlardı. Allah (c.c.), onların bir kısmını diğeriyle rezil ediyordu. İsyancıları da alarak şehirden çıkırlar. Geçtikleri köylerde şarap içiyor, yemek yiyor, insanların bütün varlıklarını zorla alıyor ve onları öldürüyorlardı. Amr onlara teslim olmadı. Nakyus'a ulaştılar. Orada kara ve deniz savaşı başladı. Deniz savaşı oklarla devam etti ve bir süre sonra sona erdi. Deniz kuvvetleri de kara kuvvetlerine katıldı ve savaş bu şekilde oklarla karada devam etti. Rum ordusundan altın kılıklı Bıtrık mübareze⁴⁹ için çağrıda bulundur. Ebû Mezcah künyeli Havmel, mübareze için meydana çıktı. Uzun süre mızraklarla mücadele ettiler. Sonra Bıtrık, mızrağı atarak kılıç aldı, aynı şekilde Havmel de mızrağını atıp kılıcını aldı. Amr "Ebâ Mezcah" diye bağırıyor, o da "buyur" diyordu. İnsanlar, Nil nehri kenarında bu büyük mübarezeyi izliyorlardı. Kılıçla mücadele bir saat sürdü. Bıtrık üzerine doğru yürüyünce, Havmel gizli olan hançerini çıkardı ve onu öldürdü. Sonra da onun selebini aldı. Havmel, bu savaştan birkaç gün sonra öldü. Müslümanlar İskenderiye üzerine yürüdüler ve orayı fethederek İslam topraklarına kattılar, Menvîl el-Husiyy de öldürüldü.⁵⁰

46 Es-Siyâsetü'l-Mâliyye li Osmân (r.a.), s. 93.

47 Buhârî, Megazi, 4322.

48 Es-Siyâsetü'l-Mâliyye li Osmân (r.a.), s. 93.

49 Karşılıklı çarpışmanın başlamasından önce savaşan taraflardan bazı kişilerin bire bir çarpışması.

50 Fütûh-u Mısır ve Ahbârühâ, s. 119-120.

3.3. Ganimetlerin Değeri ve Hz. Osman'ın Fetihlerinden Birisinde Beytül-mal'a Ayrılan Pay

Abdumelik bin Mesleme şöyle diyor: Abdullah bin Sa'd'la birlikte Kuzey Afrika'nın fethinde bulunduk. Humusun çıkarılmasından sonra, ganimetler aramızda taksim edildi. Atlılara üç bin dinar, piyadelere ise bin dinar verildi. Savaşta ölen bir kişinin ailesine de bin dinar verildi.⁵¹

Osman bin Sâlih'in verdiği bilgi şöyledir: Abdullah bin Sa'd'ın ordusu yirmi bin askerden oluşmaktaydı. Humusun yani ganimetin beşte birinin Beytül-mal'a verilmesi uygulaması şu ayete dayanmaktaydı: "Şunu bilin ki; eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun çarpıştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'ındır. Bu peygamberlere yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir."⁵²

Hız. Peygamberin vefatından sonra Hız. Ebubekir döneminde humusun taksiminde, Resûlullah'ın (sav) ve yakınların hisseleri kaldırılmıştır. Hız. Ömer ve Hız. Osman dönemlerindeki uygulama da bu şekilde olmuştur. Kalan beşte dördlük bölüm ise, fette katılan süvarilere üç, piyadelere bir oranıyla askerler arasında bölüştürülmüştür.

Bu iki açıklamadan, Beytül-mal'a ulaşan humus miktarını ve ganimetin tamamını tespit etmek mümkündür. Yirmi bin kişilik ordunun onda birinin süvari diğerlerinin piyade olduğunu düşünürsek, hesap şöyle olur:

Süvariler için: $2000 \times 3000 = 6.000.000$ dinar

Piyadeler için: $18000 \times 1000 = 18.000.000$ dinar

Askerlere toplam 24 milyon dinar ganimet dağıtılmıştır. Bu, ganimetin toplamının beşte dördüdür. Beşte dördü 24 milyon dinarsa beşte beşi yani tamamı 30 milyon dinardır.⁵³

3.4. Humusun Harcanma Yerleri

Ayete göre, ganimetin beşte birlik bölümünde payı olanlar şunlardır: Resûlullah (sav), yakınları, yetimler, yoksullar, yolcular. Bütün bunların humusta hakları vardır. Hız. Peygamberin vefatından sonra onun ve

51 A.g.e. s. 125.

52 Enfal Sûresi 8/41.

53 Es-Siyasetü'l-Mâliyye li Osmân (r.a.), s. 95.

yakımların payı Beytül-mal'a geçmiştir. Hz. Osman bu hisseleri ordunun teçhizatı için kullanmıştır. Çünkü fetihler hızla devam etmekteydi ve ordunun donanımı son derece mühim bir meseleydi.⁵⁴

3.5. Hz. Osman Döneminde, İslam Fetihlerindeki Mâli Siyasetin Başarısı

Hz. Osman, halifelığının ilk döneminde, kendi hilafetini kabul etmek istemeyen ve bu sebeple ayaklanan grupları yatıştırdı, isyanları bastırdı ve daha sonra yeni fetihlere yönelerek büyük başarılar elde etti. Buna göre rahatlıkla yapılabilecek değerlendirme şudur: Hz. Osman döneminde fetihlerde izlenen mâli siyaset, genel mali siyaset ile tam bir uyumluluk içindeydi ve istenen sonuca ulaşılmıştı. Hz. Osman dönemindeki askeri hareketler, hem kazanılan zaferler ve fethedilen bölgeler hem de zenginleşme veya maddi durum açısından son derece başarılı olmuştur. Fethedilen bölge insanı Müslüman olmuşsa zekat vermiş, İslam'ı kabul etmemişse cizye ve haraç ödemek durumunda kalmıştır. Böyle olunca gelirler de artmıştır.⁵⁵

3.6. Genel Olarak Hz. Osman Döneminde Cizye Gelirleri

3.6.1. Hz. Osman Döneminde Cizye konusundaki istikrarlı tutum

Hz. Ömer devrinde cizyenin hükümleri, kuralları ve toplanması konularında istikrarlı bir yapılanma ortaya çıkmıştı. Hz. Osman döneminde de cizye konusunda istikrarlı bir yaklaşım sergilendi, miktarı konusunda görüş birliği oluştuktan sonra cizyeler düzenli bir şekilde toplandı. Devlet tarafından daha önce sözleşme yapılmış olan gruplardan da yapılan sözleşmeye uygun olarak cizye tahsili yapıldı. Sonradan sulh yoluyla anlaşmanın sağlandığı gruplar için de aynı durum geçerli idi. Devlet cizyeyi aldıktan sonra, cizye verenlerin haklarını güvence altına almış olmaktaydı.⁵⁶

3.6.2. Cizye Uygulamalarıyla İlgili Örnekler

a. Hz. Osman döneminde Küfe valisi olan Velid bin Ukbe Azerbaycan'a sefer düzenledi. Bölge halkıyla sekiz yüz dirhemle anlaşma yapıldı.

⁵⁴ A.g.e. s. 98.

⁵⁵ Es-Siyasetü'l-Maliyye li Osman (r.a.), s. 99.

⁵⁶ A.g.e. s. 103.

Hız. Ömer vefat edince cizye vermek istemediler. Bunun üzerine İslam ordusu bölgeye sevk edildi ve anlaşma gereğince cizye alındı.⁵⁷

b. Hız. Osman, Abdullah bin Sa'd'ı Kuzey Afrika'ya göndermişti. Abdullah bölge halkıyla iki milyon beş yüz yirmi bin dinar, başka bir ifadeyle üç yüz kuntâr altın karşılığında anlaşma yapmıştı.⁵⁸

c. Kıbrıs'ta zimmet anlaşması yedi bin dinar üzerine yapılmıştır.⁵⁹

d. Cürcân bölgesinde zimmet anlaşmasını Sa'd bin Sâlih yapmıştır. Anlaşmanın bin, iki bin veya üç bin dinar üzerine gerçekleştiği konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır.⁶⁰

e. Abdullah bin Âmir, Nisâbü'r'da galibiyet elde etti. Ondan sonra Serahs'a gitti. Merv halkı sulh talebiyle Abdullah'a elçi gönderdiler. O da onlara İbn Hâtim el-Bâhilî'yi elçi olarak gönderdi ve iki milyonla anlaşma sağlandı. Başka rivayetler anlaşmanın altmış bin dirhem üzerine yapıldığını bildirmektedir.⁶¹

f. Ahnef bin Kays, Belh bölgesine sefer düzenledi ve orayı kuşatma altına aldı. Bölge halkı dört yüz bin dirhem karşılığında anlaşmaya razı oldu. Ahnef'in amcasının oğlu Eyyed bin el-Müteşemmis de kararlaştırılan cizye miktarını kabul etti ve böylece anlaşma yürürlük kazanmış oldu.⁶²

3.6.3. Hız. Osman'ın Necran'da Hız. Muhammed'in Emrini Uygulaması

Hız. Peygamber döneminde Necran halkıyla zimmet anlaşması yapılmış, Resûlullah'ın (sav) ve bölge halkının şartları yazılarak anlaşma tamamlanmıştı. Bu yazıda cizyenin nasıl ödeneceği, miktarı gibi konular bulunmaktaydı. Hız. Peygamber'den sonra Hız. Ebubekir de aynı şartlarla Necran halkıyla anlaşma yaptı.

Sonra halifeliği döneminde Hız. Ömer, Müslümanlara karşı olumsuz yaklaşımları sebebiyle onları, Necran'ın Yemen tarafından uzaklaştırıp, Irak tarafına yerleştirdi ve bu şartlarda kendileriyle zimmet anlaşması yaptı.⁶³

57 Târhu't-Taberî, c. V, s. 246.

58 A.g.e. c. V, s. 255.

59 A.g.e. c. V, s. 261.

60 A.g.e. c. V, s. 261.

61 A.g.e. c. V, s. 318.

62 A.g.e. c. V, s. 307.

63 Ebû Yüsuf, El-Harâc, s. 74.

Hız. Ömer'in vefatından sonra Hız. Osman halife olunca Necranlılar Medine'ye gittiler, Velid bin Ukbe'ye şu yazı verildi: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Müminlerin halifesi Osman'dan (r.a.) Velid bin Ukbe'ye. Allah'ın selamı üzerine olsun. Allah'a hamd ediyorum. Ondan başka ilah yoktur. Necran halkı bana geldi ve içerisinde bulundukları durumdan şikayetçi olduklarını söylediler, Ömer'in (r.a.) anlaşma şartlarını bana gösterdiler. Müslümanlardan kendilerine ulaşan zararları gördüm ve vermeniz gereken cizye miktarından otuz takım eksilttim. Bunu Allah rızası için bıraktım. Bunun dışında Ömer'in (r.a.) belirlediği şartlar geçerli olacaktır. Sizin için hayırlar diliyorum. Ömer'in (r.a.) yazıklarına bak ve bunları bölgede uygula. Selam üzerine olsun."⁶⁴ Bu, hicretin yirmi yedinci senesinin şaban ayında gerçekleşmiştir.

Anlatılanlardan şu sonuçlar çıkmaktadır:

1. Hız. Osman, Hız. Peygamber ve kendisinden önceki iki halifenin uygulamalarına bağlı kalmıştır. Kim bir anlaşma yapar veya söz verirse, yaptığı anlaşmaya veya verdiği söze bağlı kalmalıdır. Bu, İslam'ın temel ilkelerinden birisidir.

2. Hız. Osman cizye miktarını azaltmış, valisi Velid bin Ukbe'ye Hız. Ömer'in gönderdiği yazıda yer alan bütün kurallara uymasını emretmiş, aralarında zimmet anlaşması olduğu için bölge halkına iyilikle davranmasını tavsiye etmiştir.⁶⁵

3.6.4. Yahudiler ve Hristiyanlar, Cizye Ödedikleri Sürece Müslümanların Koruması Altındadırlar

Amr bin As İskenderiye'de zafer kazanmıştı. Savaşlarda zarar gören kişileri çağırdı. Zimmet anlaşmasına bağlı kalan yerleşim yerlerindeki insanlar geldiler ve şöyle dediler: Biz, sizinle anlaşma halindeydik. Bu hırsız Rumlar geldiler eşyamızı ve hayvanlarımızı alıp gittiler. Mallarımız senin yanındadır. Bunun üzerine Amr, malları tanıyabildikleri kadarıyla sahiplerine geri verdi. Bazıları deliller getirdiler. Bazıları Amr'a "sana ne oldu, bize ne yaptın! Bizi korumak için savaşman gerekmez miydi! Biz zimmet anlaşmasını da bozmadık. Allah bizleri, sizden korusun!" dediler.⁶⁶

Cizyeyle ilgili olarak sıkı sıkıya bağlı kalmanız gereken kuların ne-

⁶⁴ A.g.e.

⁶⁵ A.g.e. s. 105.

⁶⁶ A.g.e. s. 106.

ler olduğuna bakın. Ödediklerinin karşılığı olarak cizye verenler koruma altına alınır. Kendilerinin korunmaları için Müslümanlarla beraber ülke savunmasına katılmaları gerekmez. Çünkü ödedikleri cizye İslam devletinde kendilerine korunma hakkı gibi bir çok hak sağlamaktadır. Amr bin As da bu gerçeğe uygun olarak hareket etti ve onlara mallarını iade etti.⁶⁷

3.6.5. Zimmîlerin Kamu Yüküne Ortak Olmaları

Hiz. Osman döneminde İskenderiye'nin fethi sırasında cizyeyle ilgili olarak zikredilen bir hadise şöyledir: İhnâ bölgesinin sahibi Amr bin As'a geldi ve "Her birimiz için ne kadar cizye ödememiz gerekir? Bize sabredebileceğimiz bir miktar söyle" dedi.

Amr kilisenin direğine işaret ederek şöyle dedi: Sizden aldıklarımızla hizmet ediyoruz. Bize çok verirsiniz, biz de size çok veririz; az verirsiniz, az alırsınız. Bunun üzerine bölge sorumlusu öfkenlendi, oradan ayrılarak Rumlara gitti. Müslümanlara karşı savaşa giriştiler. Allah onları büyük bir yeniliye uğrattı. İhnâ bölgesinin başkanı esir olmuştu, Amr'ın yanına getirildi. İnsanlar Amr'a onu öldürmesini söyledilerse de o, "hayır" dedi. Belirtildiğine göre Amr bu kişiyi güzelce karşıladı. Bunun sonrasında cizye ödemeye razı oldular. İhnâ bölgesinin başkanına, "Bu şekilde rum valisine götürülseydin, sana nasıl davranılırdı" diye sorulduğunda "beni öldürürlerdi" cevabını verdi.⁶⁸

Amr'ın "Sizden aldıklarımızla hizmet ediyoruz Bize çok verirsiniz, bizde size çok veririz; az verirsiniz, az alırsınız." şeklindeki sözlerini tahlil ettiğimizde Hiz. Osman döneminde gayr-i müslimlere yönelik olarak takip edilen mali siyasetle ilgili bazı ilkeler çıkarabılıyoruz. Bunlardan bazıları:

1. Zimmîler cizye ödemek suretiyle Beytül-mal'da pay sahibi olmaktadırlar. Beytül-mal zimmîlerdeki payını cizye olarak almaktadır.

2. Cizye mükellefiyeti devletin sorumlulukları doğrultusunda sınırlandırılmaktadır. Devletin sorumlulukları arttıkça cizye artmakta, tersine devletin harcamaları azaldıkça cizye miktarı da düşmektedir.

3. Cizye miktarındaki değişmelerin temel sebebi, devletin kamu harcamalarında Müslümanlarla gayri Müslimlerin ortak olmalarıdır. Çünkü yapılan yoldan Müslümanlar da diğer din mensupları da istifade

67 A.g.e. s. 106.

68 Futûh-u Mısır ve Ahbârühâ, s. 102

edecektir. Ancak bu, adalet prensibinden ayrılmadan, herkesin gücüyle orantılı bir şekilde, Hz. Peygamber'in zimmlere iyi davranılmasını belirttiği tavsiyelerine uygun biçimde olmalıdır.⁶⁹

4. HARAÇ VE TİCARET MALLARI VERGİSİ ALANLARINDAKİ KÂRLI UYGULAMALAR

4.1 Haraç

Hız. Osman döneminde fetih hareketleri uzak bölgelere kadar uzanmış, bu fetihlerin sonucunda İslam devleti içindeki tarım arazileri son derece genişlemiştir. Hız. Ömer bu durumdaki arazileri fey olarak kabul etmekteydi. Çünkü toprak sahipleri Müslüman olmayı kabul etmemişlerdi. Topraklarında tarım yapmakta ve Beytül-mal'a haraç ödemektedirler. Hız. Osman döneminde, fetih faaliyetlerinin yoğunlaşması sebebiyle haraç gelirleri de artmıştır.⁷⁰

4.2. Ticaret Malları Vergisi

Ticaret malları vergisine ilişkin kurallar, Hız. Ömer döneminde bizzat kendisinin istişareler neticesinde ortaya koyduğu kurallarla belirlenmiştir. Aynı şekilde Hız. Osman döneminde de Beytül-mal'ın ticaret malları vergisine bağlı gelirlerinin arttığı görülmektedir. Fetihlere bağlı olarak Beytül-mal'ın güçlenmesi ve insanların alım güçlerinin artması Hız. Osman'ın halifelığının ilk döneminde karşımıza çıkan önemli bir durumdur. Zenginleşme olunca buna bağlı olarak talep artmış, talebe bağlı olarak arz ihtiyacı ortaya çıkmış. Bu da gümrükleri hareketlendirmiş, ticaret malları vergisinden elde edilen geliri artırmıştır.

Hız. Osman döneminde ticaret malları vergisinden elde edilen gelirlerin yüksek olmasının diğer bir sebebi de bu dönemde fiyatların yüksek olmasıdır. Doğal olarak fiyatlar yüksek olduğunda, malların vergisi de yüksek olacaktır. Çünkü malını türüne göre alınan bir vergi değil, kıymetine göre bir vergidir. Malın değerine göre belirli bir oranda alınır. Malın değeri arttıkça ticaret vergisi oranına karşılık gelen miktar da artar.⁷¹

69 es-Siyasetü'l-Mâliye li Osmân bin Affân, s. 107.

70 A.g.e. s. 113.

71 es-Siyasetü'l-Mâliye li Osmân bin Affân, s. 123.

6. HZ. OSMAN'IN İKTA' SİYASETİ

Hiz. Ebubekir, arazilerin ıslahı konusunda Hiz. Peygamber'in uygulamasını takip etti, Curfe ve Kanât arasındaki bölgeyi ikta olarak Zübeyr bin Avvam'a verdi.⁷² Aynı şekilde, Yemâme'de bir köy olan Hadrame'yi Muccâ bin Mûrâre'ye ikta olarak verdi.⁷³ Zibrikân bin Bedir'e, Uyeyne bin Hısn el-Fezârî'ye ve Akra' bin Hâbis et-Temîmî'ye de ikta vermek istedi. Ancak Hiz. Ömer'in itirazı üzerine vazgeçti. Hiz. Ömer bu insanların Mûellefe-i kulûptan⁷⁴ sayılmalarına ihtiyaç olmadığı görüşündeydi. Açıklaması şöyledir: "Resûlullah (sav) döneminde size mûellefe-i kulûptan pay verilmekteydi. Çünkü o zaman İslam iktidarı güçlü değildi. Ancak Allah dinini üstün kıldı. Bundan sonra gidin, kendi işinize bakın, çalışın, kazanın. Görülüyor ki; Hiz. Ömer ikta sistemine değil; ikta verilen şahıslara karşı çıkmakta ve onların İslam'a ısındırılmalarına gerek görmemektedir. Hiz. Ömer ikta sistemi konusunda Hiz. Peygamber'in "kim bir yeri ihya ederse, ihya ettiği yer onundur." buyruğunu takip etmiştir. Hiz. Ömer'in ikta sistemine ilişkin tavrını gösteren zayıf rivayetler de bulunmaktadır.⁷⁵ Bu rivayetlerde ikta sisteminde üç senelik sınırlandırmalar görülmektedir.

Hiz. Ömer, Huvât bin Cübeyr'e ikta vermiştir. Ayrıca Zübeyr bin Avvam'a Akık bölgesini ve Hiz. Ali'ye de pınar bulunan bir bölgeyi ikta olarak vermiştir. Hiz. Ali'ye verilen araziden bol su çıktı, kendisi de bunu sadaka olarak fakirlerin istifadesine sundu.⁷⁶

Hiz. Osman halifelik görevini üstlendiğinde ikta uygulamalarında, özellikle de fethedilmiş bölgelerde genişletici bir yaklaşım sergiledi. Çünkü eski sahipler arazilerini bırakıp kaçıyorlardı.⁷⁷

Ahmed bin Hanbel, Hiz. Osman'ın Sevad arazilerini ikta olarak verdiğini kaydetmektedir. Şüphesiz bu bölgenin geliri oldukça büyük olmuştur. Hiz. Ömer döneminde dokuz bin dirhem olan gelir, Hiz. Osman döneminde elli bin dirheme ulaşmıştır. Bu da Hiz. Osman'ın siyasetinin başarılı olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar Hiz. Osman'ın ikta verdiği kişiler listesini zikretmektedir. Onların çoğu Kureyş'ten değildir ve bu konudaki rivayetlerin çoğu zayıftır. Özet olarak Hiz. Osman'ın ikta siyasetinde genişlemeden yana olduğu söylenmelidir.

72 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, c. III, s. 104.

73 El-Umri, Asru'l-Hilâfeti'r-Râşide, s. 220.

74 Kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar.

75 A.g.e.

76 El-Umri, Asru'l-Hilâfeti'r-Râşide, s. 222.

77 A.g.e. s. 223.

Hız. Osman'ın iktâ verdiği kişiler:

- Abdullah bin Mes'ûd (Bil nehri ve Sevad arasındaki bölge)
- Ammâr bin Yâsir (Astinya)
- Habbâb bin Eret (Secad'da bir köy)
- Adiy bin Hâtem (Ravhâ: Bağdat'ta bir köy)
- Sa'd bin Ebî Vakkâs (İran yakınlarında Hürmûz köyü)
- Zübeyr bin Avvâm
- Üsâme bin Zeyd
- Saîd bin Zeyd
- Cerîr bin Abdullah el-Beceli (Fırat ırmağı kenarında bir bölge)
- İbn Hebbâr
- Talha bin Ubeydullah (Kûfe yakınlarında bir bölge)
- Vâil bin Hicr el-Hadramî (Kûfe'deki Zûrâre kasabası)
- Hâlid bin Urfata (Kûfe civarında bir yer)
- Eşas bin Kays (Kûfe ve Kadisiye arasında bir mıntıka)
- Ebû Mirbed (Nehir kenarında bir yer)
- Nâfi bin el-Hâris bin Kelde (Basra'da bir bölge)
- Ebû Mûsâ el-Eş'arî
- Osmân bin Eb'l-Âs es-Sekafî (Basra'da bir yer)

Anlaşıyor ki; bu bölgeler ölü toprak idi. Ancak Hız. Osman ihyâ etmeleri için, yukarıda ismi geçen kişilere iktâ olarak vermişti. Muaviye bin Ebî Süfyan'a Şam sahilleri Rumlarla mücadelede kullanılmak üzere hazırlaması için iktâ olarak verilmişti. Antakya bölgesi de Hız. Osman'ın emriyle iktâ olarak verilmişti.⁷⁸

Fedek bölgesini Mervan bin Hakem'e verdiği yönündeki haberlerin ise sağlam kaynağı bulunmamaktadır. Bu bölgenin Muaviye'ye iktâ olarak verildiği de söylenmiştir.⁷⁹

Hız. Osman'ın iktâ siyaseti, zekatların ödenmesi suretiyle Beytül-mal'daki malın artması sonucunu doğurmuştur. Hız. Osman'ın iktâ projesi başarıya ulaşmıştır. Bunun göstergesi de küçük bir örnek olarak Irak gelirlerinin Hız. Ömer döneminde dokuz yüz bin olmasına karşılık, Hız. Osman döneminde elli milyon dirhem olmasıdır.⁸⁰

7. HIZ. OSMAN'IN MERA SİYASETİ

Burada kastedilen topraklar, devlete ait develer ve atların beslendiği meralardır. Hız. Peygamber Nakî' bölgesini develer için mera olarak

⁷⁸ A.g.e. s. 224.

⁷⁹ A.g.e. s. 225.

⁸⁰ Es-Siyâsetü'l-Mâliye li Osmân bin Affân, s. 118.

ayırırmıştı. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de bu bölgenin statüsünde bir değişiklik yapmadılar.⁸¹ Burası, Medine'nin kırk kilometre güneyinde seksen kilometre uzunluğunda bir bölgedir.⁸² Cihat için hazırlanan deve ve at sayısının artması sebebiyle, Hz. Ömer döneminde meraların oldukça arttığı görülmektedir. Rebeze bölgesi zekat malları için mera haline getirilmiş, Hz. Ömer kölesi Heniyy'i oranın sorumlusu olarak görevlendirmiş ve zenginlerin değil, fakir insanların hayvanlarını orada besleyebileceklerini söylemiştir. Benî Sa'lebe yurdunda da mera oluşturulmuştur. Onlar, yeryüzü Allah'ındır, cihat için hazırlanan hayvanlar her yerde beslenebilir diyorlardı.⁸³

Hz. Osman da devletin genişlemesi ve fetihlerin artması sebebiyle Hz. Peygamber ve kendisinden önceki iki halifenin yolunu takip etti. Bu çerçevede Müslümanların sadaka olarak verdikleri yerleri mera olarak değerlendirmekle yetindi, halkın artışına bağlı olarak meraları da artırdı. Var olan yetersiz kalınca meraları artırmak uygun görülmüştür.

Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer gibi, Hz. Osman da verilen sadaka veya zekatlardan dolayı develerin ve diğer hayvanların artması sebebiyle meraları genişletmiş ve bundan dolayı da hiçbir itirazla karşılaşmamıştır.⁸⁴ Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın uygulamaları sahabe arasında duyulmuş ancak hiç kimse, olumsuz bir görüş beyan etmemiştir. Dolayısıyla konuyla ilgili icma oluşmuştur.⁸⁵ İbn Kudâme bu meselede ortaya çıkan icmayı ayrıntısıyla ele almıştır.⁸⁶

8. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE KAMU HARCAMALARININ ÇEŞİTLERİ

8.1. Halifenin Harcamaları

Hz. Osman Beytül-mal'dan hiçbir şey almıyor, ailesi ve yakınları için yaptığı harcamaları kendi malından karşılıyordu. Zaten bölgenin en zenginlerinden birisiydi.

81 Elbâni, *Sahîh-u Sünen-i Ebi Dâvûd*, c. II, s. 595.

82 Asru'l-Hilâfeti'r-Râşide, 225, 226.

83 Tabakât, c. III, . 326.

84 A.g.e.

85 Nizâmü'l-Arâzi fî Sadri'd-Devleti'l-İslâmiyye, s. 169.

86 El-Mugni, c. V, s. 581.

8.2. Valilerin Harcamaları

İlk halifeler döneminde olduğu gibi, Hz. Osman döneminde de devlet valiliklere bölünmüş, bu şekilde idare edilmekteydi. Her vali tayin edildiği bölgenin ihtiyaçlarının karşılanması için, halifenin izniyle Beytül-mal'dan ödenek almaktaydı. Bu sayede halkın işleri yürütülmüş, dinin hükümleri uygulanmış olmaktaydı. Eğer halife mâli meselelerle ilgilenerek ayrı bir görevli tayin etmemişse, ilgili işleri de vali yapmaktaydı. Haraç, cizye ve ticaret malları vergisi toplanır, bölgenin ihtiyaçları için gereken miktar ayrılır ve kalan kısım Beytül-mal'a gönderilirdi. Ayrıca zenginlerden zekat toplanır ve ayette belirtildiği gibi ihtiyaç sahiplerine dağıtılırdı.⁸⁷

8.3. Ordunun Donanımı İçin Yapılan Harcamalar

Askerlere, aldıkları ganimetin dışında, ayrıca Beytül-mal'dan ödeme yapılmaktaydı. Valiliklere bağlı ordular, paylarını o valilik için ayrılan bütçeden alırdı. Örnek olarak Hz. Osman'ın İskenderiye sınırındaki ordunun donatılması için Mısır valisi Abdullah bin Sa'd'a gönderdiği yazı şöyledir: Onların İskenderiye'de nasıl olduklarını biliyorum. Rumları iki defa bozguna uğrattılar. Bu orduyu ödüllendir, takip et, kendilerine ücret ver, ihtiyaçlarını karşıla.⁸⁸

8.4. Hacılar İçin Yapılan Harcamalar

Hz. Osman döneminde, hacılar için Beytül-mal'dan harcamalar yapılmaktaydı. Kabe'nin örtüsü değiştirilmekte, Mısır'da dokunmuş özel kumaşlar getirilmekteydi.⁸⁹

8.5. Mescid-i Nebi için yapılan harcamalar

Fetihlerin sürmesi ve Medine'nin nüfusunun aşırı derecede artması sebebiyle, Mescid-i Nebi Cuma namazları için yetersiz gelmekteydi. Müslümanlar, mescidin büyütülmesi yönündeki isteklerini Hz. Osman'a bildirdiler. Halife, gerekli danışmaları ve görüş alışverişlerini yaptı. So-

87 Es-Siyâsetü'l-Mâliye li Osmanın bin Affân, s. 130.

88 A.g.e. s. 140.

89 A.g.e. s. 140, 141.

nuçta Mescid-i Nebî'nin yıkılıp genişletilmiş olarak yapılması konusunda görüş birliği ortaya çıktı. Hz. Osman öğle namazında, minbere çıktı, Allah'a hamd etti ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Mescid-i Nebî'yi yıkıp daha geniş bir şekilde yeniden bina etmek istiyorum. Resûlullah'ı (sav) şöyle söylerken işittim: "Kim Dünyada bir cami yaparsa, Allah da ona cennette bir köşk hazırlar."⁹⁰ Benden önce Ömer (r.a.) de ihtiyaca binaen, sahabeyle istişare etti, mescidin yıkılıp yeniden yapılması konusunda görüş birliği oluştu, buna bağlı olarak Mescid-i Nebî yıkılıp genişletilerek yapıldı. İnsanlar bu durumu kabul edilebilir gördüler. İşçileri çağırdı ve mescidin yapımına başlandı. Hz. Osman da bizzat kendisi çalışmalara katıldı.

8.6. Mescid-i Haram İçin Yapılan Harcamalar

Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir dönemlerinde Kabe'nin etrafında küçük bir avlu vardı. Hz. Ömer ihtiyaç ortaya çıkınca, Kabe'nin etrafındaki evleri satın alarak yıktırdı ve çevresini alçak bir duvarla çevirtti. Böylece Kabe'nin çevresindeki avlu genişlemiş oldu. Ancak Hz. Osman döneminde fetihler hızlandı, Müslümanların sayısı arttı ve Mescid-i Haram yetersiz kaldı. Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Ömer'in çevirdiği duvarın dışında kalan evleri satın alarak yıktırdı ve bunu da mescidin avlusuna kattı. Böylece Mescid-i Haram ikinci defa genişletilmiş oldu. Böylece hacılar dini görevlerini daha rahat bir şekilde yerine getirme imkânı buldular. Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın yaptırdıkları duvarın yüksekliği bir insan boyunu geçmiyordu.⁹¹

Aynı şekilde valiler, bulundukları bölgelerde camiler yaptırmaktaydılar. Yaptırılan bu camilerin masrafları Beytül-mal'dan karşılanmaktaydı. İskenderiye'deki Rahmet camii bunlardan birisidir.

8.7. Donanma İçin Yapılan Harcamalar

Hz. Osman döneminde ilk defa donanma kurulmuş ve masraflar Beytül-mal'dan karşılanmıştır. Fetihlerle ilgili bölümde bu konu ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.⁹²

⁹⁰ Müsned, 434.

⁹¹ Târîhu'l-Taberî, c. V, s. 290.

⁹² A.g.e. s. 148.

8.8. Sahilin Şuaybe'den

Cidde'ye Çevrilmesi İçin Yapılan Harcamalar

Hicretin yirmi altıncı senesinde Müslümanlar Hz. Osman'a geldiler ve sahilin cahiliye döneminde kullanılan Şuaybe'den, günümüzde halen kullanılmakta olan Cidde'ye çevrilmesini istediler. Hz. Osman Cidde'ye giderek bölgeye baktı ve sahilin o tarafa çevrilmesini emretti. Sonra oraya girdi, yıkandı ve "mübarek olsun" dedi. Yanındakilere de yıkanmak için suya girmelerini söyledi. Herkes örtüsüyle denize girdi ve yıkandı. Hz. Osman bundan sonra Afsân yoluyla Medine'ye gitti. Bu dönemde insanlar Şuaybe sahilini kullanmayı bıraktılar. Budan sonra, Cidde günümüze kadar liman olarak kullanılagelmıştır.⁹³

8.9. Su İhtiyacını Karşılama Üzere

Kuyu Kazımak İçin Yapılan Harcamalar

Hz. Osman döneminde içme suyu ihtiyacını karşılamak için kuyular kazılmakta ve masraflar da Beytül-mal'dan karşılanmaktaydı. Medine'den iki mil uzakta olan Eris kuyusu, hicretin otuzuncu yılında kazılmıştı.

Hz. Osman yapılan çalışmayı incelemek için kuyunun başına gelmişti. O sırada elindeki yüzük kuyuya düştü. Bu, Hz. Peygamber'in yüzüğüydü ve üzerinde "Muhammedün Rasûlüllâh" yazmaktaydı. Titiz bir arama yaptılar, kuyunun bütün suyunu boşalttılar, her türlü araştırmayı yaptılar. Ancak yüzüğe ulaşamadılar. Hz. Osman bu duruma çok üzüldü. Çünkü, Hz. Muhammed'in yüzüğünü kaybetmişti. Sonra gümüşten kaybolan yüzüğün bir benzerini yaptırdı ve üzerine "Muhammedün Rasûlüllâh" yazdırdı. Evinde şehit edilene kadar onu parmağından hiç çıkarmadı. Ancak öldürülmesinden sonra bu yüzüğü kimin aldığı bilinmemektedir.⁹⁴

8.10. Beytül-mal'dan Müezzinler İçin Yapılan Harcamalar

Hz. Osman (ra) müezzinlere Beytül-mal'dan ödeme yapan ilk hali-fedir. İmam Şâfiî de Hz. Osman döneminde, müezzinlere Beytül-mal'dan ödeme yapıldığını kaydetmektedir.⁹⁵ Ancak Hz. Osman bu ödemeyi bir

⁹³ Muhammed Rızâ, Zinnurayn Onsân bin Affân, s. 26.

⁹⁴ El-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 161.

⁹⁵ Mevsûat-u Fıkh-ı Osman bin Affân, s. 14.

ücret, maaş veya hizmet bedeli olarak değil, hediye veya ödül olarak vermekteydi.⁹⁶

8.11. İslam'ın Yüce Hedefleri Doğrultusunda Yapılan Harcamalar

Beytül-mal'ın harcama alanlarına ilişkin bundan önce yapılan açıklamalara bakıldığında, bunların İslam'ın hedeflerine hizmet edici nitelikte olduğu görülür. Harcamaların yalnızca devlet idaresi veya halkın gözetilmesi ilkeleriyle açıklanması yeterli değildir. Harcamaların özünde Allah'ın kelamını yüceltme hedefi vardır. Donanmanın yapılması, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebî'nin yeniden inşası, müezzinlere, valilere, hakimlere, askerlere, maliye görevlilerine ödeme yapılması, hac hizmetlerinin sağlanması, Kabe'nin örtüsünün yenilenmesi ve insanların su ihtiyaçlarını karşılamak için kuyuların kazılması gibi harcama alanlarının tamamında İslamın yüce hedeflerini görmekteyiz.

Zekat ve ganimetlerin beşte biri, devletin diğer gelirleridir. Bunlar fakirlere, yoksullara, yetimlere, borçlulara, yolda kalmışlara ve kölelere verilir.⁹⁷

9. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE ATÂ UYGULAMASININ DEVAMLILIĞI

Hiz. Ömer döneminde olduğu gibi, Hiz. Osman döneminde de vergilerin ödenmesi düzen ve devamlılık içerisinde yapıldı. Bu konuda İslam'ı kabul etmede önceliği esas kabul etti ve Küfe'deki valiye şöyle yazdı: İslam'a önce giren, Allah'ın kalplerini İslam'a çok önceden açtığı kişileri diğerlerinden üstün tut. Haktan uzaklaşmadıkları müddetçe, bu esasa bağlı kal. Her birine İslam'daki konumuna göre muamele et ve hak ettikleri payı kendilerine ulaştır. Ancak bu şekilde adalet gerçekleşmiş olur.⁹⁸

Hiz. Osman devrinde, fetihlerin artmasıyla beraber devletin malı gücünde de geniş çaplı büyüme ortaya çıktı.⁹⁹ Bu durum atâ ödemelerinde de etkili oldu. Halife askerlere ödenen miktarı yüz dirhem artırdı. Böyle bir artış yapan ilk halife Hiz. Osman'dır. Ondan sonra bütün halifeler böyle yapmışlar, göreve gelince maaşları artırmışlardır.¹⁰⁰

⁹⁶ A.g.e.

⁹⁷ Es-Siyasetü'l-Maliye li Osmân bin Affân, s. 150.

⁹⁸ Târîhu't-Tabert, c. V, s. 280.

⁹⁹ El-İdaratü'l-Askeriyye fi'd-Devleti'l-İslamiyye, c. II, s. 37-68

¹⁰⁰ Târîhu't-Tabert, c. V, s. 245.

Hız. Hasan, Hız. Osman'ın münâdîlerinin şöyle dediklerini aktarıyor: Ey insanlar! Sabahleyin koşun! Elbisenizi, paranızı, balınızı alın. Hasan şöyle diyor: İnsanlar arasında alınıp satılan rızık, bol hayır ve iyilik demektir. Bu dönemde birbirinden korkan Müslüman yoktu. Çünkü herkes birbirini seviyor ve kardeşine yardım ediyordu.¹⁰¹

Hız. Osman sınır boylarındaki birlikleri çok önemsemekteydi. Komutanlara, buralarda görev yapan askerlere erzak ve para dağıtılmasını emretmişti.¹⁰²

10. MALLARIN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATA AKTARILMASI

Hız. Osman döneminde haraç gelirleri arttı, her taraftan İslam devletine paralar akmaya başladı ve böylece büyük bir hazine oluştu. Bunun etkisi tabii ki, sosyal ve ekonomik hayatta ortaya çıktı. Ebû İshâk'ın anlattığına göre, dedesi Hız. Osman'a uğramış, halife kendisine ailesinin kaç kişiden oluştuğunu sormuştur. Cevaptan sonra da kendisi için bin beş yüz, ailesinin her bireyi için de yüz birimlik ödeme yapılacağını bildirmiştir.¹⁰³

Muhammed bin Hilâl el-Medenî babasının şöyle anlattığını belirtiyor: Ninesi sürekli Hız. Osman'ı ziyaret ederdi. Bir gün halifeyi ziyarete gitmedi. Bunun üzerine Zinnurayn, "falânı göremiyorum, nerede?" dedi. Eşi, onun bir çocuk dünyaya getirdiğini bundan dolayı gelemediğini bildirdi. Bunun üzerine Hız. Osman yeni doğan çocuk için beş yüz dirhem gönderdi ve sonraki sene bunu artıracığını bildirdi.¹⁰⁴

Aynı şekilde Hız. Osman, Medine'deki fakir ailelere de giyecek, yiyecek ve para yardımları yaptı.¹⁰⁵ Kutn bin Amr el-Hilâlî, dört bin kişiden oluşan ordusuna, onları cesaretlendirmek için dört bin dirhem vermişti. Bu haber Basra'da Abdullah bin Âmir'e ulaştı. Abdullah durumu Hız. Osman'a mektupla haber verdi. Halife bu duruma karşı çıkmadı ve şöyle dedi: Allah yolunda yapılan yardımlar caizdir. Verilen bu tür hediyelere de atıye denilir.¹⁰⁶

Hız. Osman, askerlere verilen atiyenin, o kişinin ölümünden sonra

¹⁰¹ Mecmau'z-Zevâid, c. IX, s. 93, 94.

¹⁰² Futûh-u Mısır, s. 192.

¹⁰³ El-İdâratü'l-Askeriyye, c. II, s. 768.

¹⁰⁴ A.g.e. s. 769.

¹⁰⁵ Et-Tabakât, c. III, s. 298.

¹⁰⁶ el-Askari, el-Avâil, c. II, s. 26, 27.

eşine ve kızlarına miras olarak geçmesi yönünde bir uygulama başlattı. Abdullah bin Mes'ûd'un vefatı sonrasında Zübeyr bin Avâm, Hz. Osman'a şöyle demiştir: "Abdullah'ın atiyesini ver. Çünkü onun ailesi bunu almaya Beytül-mal'dan daha çok hak sahibidir. Bunun üzerine aileye on beş bin dirhem verildi.¹⁰⁷

Hız. Osman döneminde ortaya çıkan zirâî, sînâî ve ticarî canlılığın temelinde, Allah'ın yardımıyla gerçekleşen fetihler vardır. Özede Medine halkı ve genel itibariyle bütün Müslümanlar bol nimet ve rahatlığa kavuşmuştu. Arap yarım adası birçok büyük fetih görmüştü. Ama böylesini hiç görmedi. Bu aynı zamanda büyük bir kültür hareketiydi. Fethedilen bölgelerde yürürlükte olan birçok uygulama görülmüş ve uygun olanlar alınmıştı. Bazı sahabiler fethedilen bölgelerdeki uygulamalardan etkilenererek büyük evler yapmaya başladılar. Sosyal ve ekonomik gelişmelerde yabancıların payları da oldukça büyüktür.¹⁰⁸

11. HZ. OSMAN'IN BEYTÜL-MAL'DAN AKRABALARINA FAZLA MAL VERDİĞİ İDDİASI

Hız. Osman'ın şehit edilmesine kadar uzanan anlaşmazlıkların daha ilk dönemlerinde kendisi, Beytül-mal harcamalarında israfçı davranmak ve akrabalarına gereğinden fazla atıye vermekle suçlanmaktaydı. Bunlar İslam düşmanlarının uydurduğu asılsız iddialardır. Ancak bu iddialar bir şekilde tarih kitaplarına sızdırılmıştır. Bazı düşünürler ve tarihçiler bu iddiaların doğru olduğunu zannettiler. Halbuki bunlar asılsız, batıl, ispat edilmemiş iddialardır. Bunlar birer ayıp olarak değil, menkıbe olarak bilinir:

1. Hız. Osman çok zengin bir insandı ve akrabalarına da çok düşküdü.¹⁰⁹ Onlar için çok dua ederdi. Fakat şer düşünceli kişiler Hız. Osman (ra)'ın Beytül-mal'dan akrabalarına para aktardığını iddia ettiler. Hız. Osman bu iddialara şöyle cevap verdi: Benim ailemi çok sevdiğimi ve onlara para aktardığımı söylüyorlar. Akrabalarına olan sevgim beni haksızlığa sürüklemiyor. Akrabalarıma verdiklerim de kendi malımdandır. Ben, Müslümanların mallarını haksız yere kendim ve akrabalarım veya başka insanlar için kullanmam. Hız. Peygamber, Hız. Ebubekir ve

¹⁰⁷ El-İdrâtu'l-Askeriyye, c. II, s. 770.

¹⁰⁸ Vaddâh es-Samed, el-Hadâratu'l-Arabîyyetu'l-İslâmîyye, s. 114

¹⁰⁹ Faslu'l-Hitab fî Mevâkufi'l-Ashâb, s. 82

Hız. Ömer dönemlerinde Müslümanların işlerinin halledilmesi için kendi malından büyük miktarlar veriyordum. Ben hırslı, mal sevdasına düşmüş birisi olsaydım, böyle yapar mıydım? Yaşım ilerlemiş ve birçok sevdiğim bu alemden göçüp gitmişken, bu inkarcıların söyledikleri nedir!?¹¹⁰

Hız. Osman malını ve arazilerini Ümeyyeoğulları arasında paylaştırdı. Çocuklarına haklarını verdi. Ebu'l-Âs oğullarından başladı, el-Hakem oğullarının erkeklerine on bin dirhem verdi. Verdiğinin toplamı yüz bine ulaştı. Sonra Osman oğullarına bu şekilde verdi. Sonra Âs oğulları, İlyas oğulları ve Harb oğulları arasında taksimat yaptı.¹¹¹

Bütün bu haberler göstermektedir ki; Hız. Osman'ın Beytül-mal gelirlerini kendisi, ailesi ve akrabaları için harcadığı, israfçı davrandığı yönündeki iddialar, asılsız hikayeler olmaktan öteye geçmez. İddialar asılsız olduğu halde, kimisi tarihi gerçeklere bakmaksızın, Hız. Osman'ın yakınlarına gerekenden fazla pay verdiğini söyleyebilmektedirler.¹¹²

Takiyyüddin İbn Teymiye şöyle diyor: Bazıları, devlet başkanına yakınlığın Beytül-mal'dan ödenen miktarın artmasına sebep olduğunu belirtmektedirler. el-Hasan ve Ebû Sevr bu görüştedirler. Hız. Peygamber ailesine ve yakınlarına pay vermektedir. Ondan sonraki halifeler de yakınlarına pay vermişlerdir. Çünkü devlet başkanının yakınları, zaferlerde ve halifenin korunmasında ona ortaklırlar. Zaferlerin kazanılmasında yardım ettikleri gibi, saldırılardan korunma konusunda da yardım ederler. Bu sebeple Hız. Ömer'den sonraki bütün devlet başkanları ya valilik görevi ya da mal vererek, yakınlarına özel bir muamele yapmışlardır.¹¹³

Hız. Osman'ın uygulamasının üç dayanağı vardır. Bunlardan birincisi: O, Beytül-mal'ın asıl görevlisidir ve görevli zengin de olsa çalıştığının karşılığını hak etmiştir. İkincisi: yardım verilenler devlet başkanının yakınlarıdır. Üçüncüsü: Hız. Osman'ın kabilesi, Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer'in kabileleri gibi değildi. Onun kabilesi son derece büyüktü. Bu tür yardımlara da ihtiyaçları vardı. Onun ailesi, valilik ve mâli görev bakımından Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer'in ailesine göre daha muhtaç durumdaydı. Bunlar Hız. Osman'la ilgili olarak nakledilen bilgilerdir.¹¹⁴

2. Taberî tarihinde şöyle anlatılmaktadır: Hız. Osman Abdullah bin

¹¹⁰ Târhu't-Taberî, c. V, s. 356.

¹¹¹ A.g.e.

¹¹² Faslu'l-Hitab fî Mevâkufi'l-Ashâb, s. 83.

¹¹³ Minhâcü's-Sünne, c. III, s. 187, 188.

¹¹⁴ Minhâcü'Sünne, c. III, s. 237.

Sa'd bin Ebî Serh'i Mısır'dan Tunus'un fethine gönderirken ona şöyle dedi: Eğer Allah sana fetih nasip ederse, ganimetin yirmi beşte biri senindir. Mısır'ı geçip Kuzey Afrika'ya ulaştı, bölgeyi fethetti, dağları, ovaları ele geçirdi. Abdullah bin Sa'd ganimeti askerler arasında paylaştırdı ve yirmi beşte birini kendisine aldı. Ganimetin beşte birlik kısmını da İbn Vestime en-Nadrî ile Hz. Osman'a gönderdi. Abdullah'ın bu uygulamasını bir heyet Hz. Osman'a şikayet etti. Hz. Osman bu uygulamayı kendisinin emrettiğini, eğer rahatsız olmuşlarsa; geri iade edebileceğini söyledi. Heyet rahatsızlığını ifade edince, Abdullah'a, fazlalık olarak aldıklarını geri vermesini emretti.¹¹⁵ Cihatta zorluk ve sıkıntı çekenler için böyle bir uygulama adet haline gelmiştir.¹¹⁶

3. Kuzey Afrika'nın fethi sonrasında, Medine'ye nakledilmesi oldukça zor ganimetler kalmıştı. Mervan bunları yüz bin dirheme satın aldı. Bir kısmını peşin olarak verdi, bir kısmı da sonraya kaldı. Mervan fethi müjdelemek üzere hızlıca Hz. Osman'a gitti. Çünkü Müslümanlar, Kuzey Afrika'nın fethi sırasında büyük bir felaketin isabet etmesinden korkmaktaydılar. Hz. Osman, ödemenin kalan kısmını müjdenin karşılığı olarak Mervana'a hediye etti. Çünkü devlet başkanının, bu tür hediyeler verme yetkisi vardır. Bu, Hz. Osman'ın Mervan'a verdiği ile sabit olmuş bir gerçektir. Kuzey Afrika'nın fethiyle ilgili olarak söylenenler yalandır.¹¹⁷ Hz. Osman akrabalarını çok severdi. Fakat bu durum Hz. Osman'ın haram işlemesine, kötü bir hayat ortaya koymasına veya Beytül-mal'ın idaresinde hatalara sebep olmadı. Fakat tarih kitapları asılsız ve batıl haberlerle doldurulmuştur. Özellikle Şitler ve Hz. Osman'a karşı olan gruplar bu tür asılsız bilgilerin kaynağıdır.

Hz. Osman'ın yakınlarına sevgisi, şu ayetlerin yansımasıdır: "İşte Allah iman edip salih amel işleyen kullarını bununla müjdeler. Ey Muhammed! De ki: "Ben bu tebliğime karşı sizden akrabalıkta sevgiden başka hiçbir ücret istemiyorum." Her kim bir iyilik yaparsa biz onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, şükrun karşılığını verir."¹¹⁸ "Akrobaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Bununla beraber malını saçıp savurma."¹¹⁹

Hz. Osman'ın yakınlarına yönelik tavrının kaynağı, Hz. Peygamber'den aldığı eğitimidir. O, Hz. Muhammed'in, kendisini tenkit edenle-

115 Târihu'l-Taberî, c. V, s. 253.

116 Fasl'u'l-Hitâb fi Mevâkufi'l-Ashâb, s. 84

117 A.g.e.

118 Şûrâ Sûresi 42/23.

119 İsra Sûresi 17/26.

rin hiçbirisinin görmediği birçok davranışını ve uygulamasını görmüştü. Onun Hz. Peygamber'den öğrendiği hukuk bilgisini kendisini tenkit edenlerin hiçbirisi bilmiyordu. Resûlullah'ın (sav) yakınlarına olan sevgisi, iyiliği ve ihsanını da çok iyi biliyordu. Bahreyn ganimetleri Medine'ye ulaştığında, amcası Abbas'a hiç kimseye vermediği miktarda ganimet vermişti.¹²⁰ Amcasının oğlu ve damadı olan Hz. Ali'yi vali olarak görevlendirdiği gibi, damadı Hz. Osman'ı da görevlendirdi. Resûlullah (sav) en güzel örnektir.¹²¹

Ibn Kestr şöyle diyor: Hz. Osman yüce ahlaklı, hayalî bir insandı. Akrabalarına sürekli yardımda bulunur, bu şekilde dünyanın geçici, ahiretin ise kalıcı olduğunu kendilerine göstermeye çalışırdı. Aynı şekilde Hz. Peygamber de bazı kavimlere vermekte, bazı kavimleri ise zaten inançlı olmaları sebebiyle bırakmaktaydı. Bu uygulama sebebiyle, bazı gruplar Hz. Peygamber'e karşı çıktıkları gibi, Hz. Osman'a da karşı çıktılar.¹²²

Cabir bin Abdullah şöyle rivayet ediyor: Hz. Peygamber Cîrâne'deki ganimetleri taksim ediyordu. Bu sırada bir adam kendisine "adil ol" dedi ve Hz. Muhammed şöyle cevap verdi: "Adil olmasaydım, muhakkak ki zarara uğrayanlardan olurum."¹²³

Hz. Osman'ın ailesine ve yakınlarına olan muhabbet ve yakınlığını şûra meclisinde yaptığı şu konuşmadan da anlamaktayız: Ben sizin en büyüğünüzüm ve icra etmekte olduğum vazife, vazifelerin en büyüğüdür. Benden önceki iki üstün halife, kendilerine zulmettiler. Hz. Peygamber de yakınlarına vermekteydi. Ben de zorluk ve darlık içerisinde olan, geçim sıkıntısı çeken insanlara yardım ettim, onlara elimi uzattım. Eğer bunda bir hata görüyorsanız, verilenleri geri alın.¹²⁴

Ibn Teymiye, Hz. Osman'ın akrabalarına, diğer Müslümanlara göre daha fazla para ve mal verdiği yönündeki iddialara şöyle cevap vermektedir: Hz. Osman'ın yakınlarına bol miktarda mal verdiği, dört damadına dört yüz bin dinar, Mervan'a da bir milyon dinar verdiği söylenmektedir. Pekala, bu söylenenlerin kaynakları nerededir?

Evet, Hz. Osman akrabalarına veriyordu. Ancak aynı şekilde, akrabası olmayan diğer insanlara da veriyordu. Bütün Müslümanlara gayet iyi bir şekilde davranmaktaydı. Ortaya atılan iddiaların sağlam delillerle

120 Buhârî, Kitâbü'l-cizye.

121 El-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 201.

122 A.g.e.

123 Buhârî, Kitâb-u Farz'il-Humus.

124 Et-Tabakâtü'l-Kubrâ, c. III, s. 190.

desteklenmesi, ispatlanması gerekir. Söylenenlerin yalan olduğunun bir diğer delili de zikredilen meblağlardır. Ne Hz. Osman ne de diğer halifeler, bu kadar büyük miktarları kimseye vermemişlerdir.¹²⁵

B. YARGISAL KURUMLAR VE BAZI FIKHİ İÇTİHAHLAR

Hız. Peygamber devrinden sonra gelen dört halife döneminin temel özelliği, bu dönemin açılma ve genişleme dönemi olmasıdır. Hız. Osman devri, genel olarak bir genişleme dönemi olduğu gibi, özellikle yargı alanında büyük gelişme ve genişlemelerin olduğu bir dönemdir. Ancak yapılan gelişmeler Hız. Peygamber dönemindeki uygulamaların değıştirilmesi anlamına gelmemektedir. Resûlullah'tan (sav) ne ulaşmışsa, hepsine tam bir teslimiyetle bağlı kalınmıştır. Uygulamada sünnetin hem lafzına hem de manasına bağlı kalınmıştır.

Raşit halifeler dönemi iki önemli özelliğiyle ehemmiyet arz etmektedir:

- Yargı alanında gelmiş olan naslara bağlılık, bunlarla kendini sınırlı hissetme ve tatbikatların sünnete uygunluğu. Devamlı olarak nasların lafız ve manalarına uyma.
- Karşılaşılan yeni problemlerin çözülebilmesi için, yeni yargısal düzenlemelerin yapılması.¹²⁶

Hız. Ömer, Allah'ın yardımı ve zekasıyla, İslam yargı teşkilatını oluşturdu ve buna işlerlik kazandırdı. Yargı sisteminin işleyişine ilişkin kurallar ve yöntemler belirledi. Hâkimlerin tayini, maaşları, nitelikleri, görevleri ve seçilecek kişide hukuk nosyonunun bulunup bulunmaması, yargı kararlarının kaynakları, kullanılan deliller gibi konularda Hız. Osman'dan yardım aldı. Aynı şekilde Hız. Ebubekir'in yargı alanında örnek uygulamaları bulunmaktaydı. Hız. Ebubekir Hız. Ömer'den istifade etti. Aynı şekilde Hız. Osman, yargısal meselelerin çözümünde zamanının hukukçularıyla istişare etti.

Hız. Osman'ın halifeliliği devraldığı sırada Medine'de yargı görevini Ali bin Ebî Talib, Zeyd bin Sabit, Sâid bin Yezid sürdürmekteydi.

Bazı araştırmacılar şöyle diyorlar: Hız. Osman, bunlardan hiçbirisini tek başına yargılama yapmak için görevlendirmede. Hız. Ömer döneminde de durum böyleydi. Bir anlaşmazlık geldiğinde halife kendisi bakar, onlarla ve bazı sahabilerle istişare eder ve onların görüşlerini alardı. Eğer

¹²⁵ 'Ainü'l-Hüccetü's-Sünne, c. III, s. 190

¹²⁶ Ez-Zühayli, Tarıhu'l-Kazâ fi'l-İslâm, s. 83, 84

görüş birliği olursa, bu görüş hemen uygulanır, eğer görüşler uyuşmazsa, duruma yeniden bakılırdı. Hz. Osman bu üç hakimi Medine'de yargılama işleriyle sorumlu tutmaktaydı. Ayrıca kendisine ulaşan anlaşmazlıkları diğer sahabilere sorduğu gibi onlara da sormaktaydı.

Bazıları, Medine'de böyle bir görevlendirmenin yapıldığına dair açık bir delilin bulunmadığını söylemektedirler. Ancak görülmektedir ki; Hz. Osman, Hz. Ömer'in Medine hakimlerinin görevlerine devam etmelerini istemiş ve birçok büyük meselenin çözümünde görüşlerine başvurmuştur. Konuyla ilgili ayrıntı sebebi, rivayetlerin çelişmesidir:

* Beyhakî'nin Sünen'inde, el-Vekî'in de Ahbârü'l-Kudât'mda kaydettiğine göre Abdurrahman bin Saîd dedesinden şöyle rivayet ediyor: Çekişme halindeki iki taraf Hz. Osman'a geldi. Birisine Hz. Ali'yi, diğetine de Talha bin Ubeydullah, Zübeyr ve Abdurrahman'ı çağırmasını emretti. Bunlar gelip oturunca, Hz. Osman davalı ve davacıya "anlatın" dedi. Sonra istişare heyetine döndü ve görüşlerini sordu.

Eğer kendi görüşüne uygun bir görüş beyan ederlerse, onu hemen uygulamaktaydı. Farklı bir görüş oluşursa, mesele yeniden ele alınmaktaydı. Hz. Osman Medine'de vefat edene kadar bir yandan da yargılama görevini sürdürmüştür.

* Taberî tarihinde şöyle anlatılır: Zeyd bin Sâbit, Hz. Osman'ın hakimlerinden birisiydi. Hz. Osman ona, yargılama görevi vermişti. Ayrıca kendisinin yalnız başına anlaşmazlıkları hükme bağlama yetkisi de vardı. Eğer toplum iki nassın ikisiyle birlikte amel ediyor ve birisini tercih etmek gerekmiyorsa, ikisiyle de amel edilmesi isteniyordu. Ancak anlaşmazlığın çözülmesi için iki nassın cem edilmesi gerekirse bu, Medine hakimleri tarafından yapılmaktaydı. Fakat bazı meseleler, hukukçu sahabelerle istişarelerin sonucunda kendisi tarafından hükme bağlanmaktaydı.¹²⁷

Hz. Osman'ın valilere, maliye görevlilerine ve halka yazdığı yazılar ve gelen rivayetlerin geneli, kendisinin yargılama görevini valilere verdiği yönünde bir zan oluşturmaktadır. Bu görevi valiler ya bizzat kendileri yapacak, ya da ehil kimselere yaptıracaklardır.¹²⁸ Hz. Ömer döneminde yargıçlarla halife arasında çok sayıda yazışma görmektediriz. Ancak Hz. Osman döneminde böyle bir durumla karşılaşmıyoruz. Bu da yargı görevinin valilere verildiğinin işaretlerinden olabilir.¹²⁹

127 En-Nizâmü'l-İslâmiyye, c. I, s. 378.

128 A.g.e.

129 El-Velâye Ale'l-Buldân, c. II, s. 92.

Hız. Osman, İbn Ömer'e "insanlar arasında hükmet, onların anlaşmazlıklarını çözüme kavuştur" dediğinde "İki kişi arasında hüküm veremem, iki kişiye başkan olamam" cevabını alır. Ardından İbn Ömer, Hız. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakleder: "Kim Allah'a sığınırsa, güvenilir bir makama sığınmıştır." Bunu okuduktan sonra da görevlendirilmek istemediğini belirtirse de Hız. Osman kendisini yargılama göreviyle görevlendirir.¹³⁰

Mahkeme:

Kaynaklar, Hız. Osman'ın yalnızca yargılama işlerinin yapıldığı bir mekan belirlediğini, başka bir ifadeyle mahkeme kurduğunu belirtmektedir. Bu İbn Asâkir'in rivayetlerinden de anlaşılmaktadır. Buna göre Ebû Salih şöyle demiştir: Abbas (ra) beni Hız. Osman'ı çağırmam için gönderdi. Gittigimde, kendisinin mahkemede olduğunu gördüm...

Eğer bu haber doğru ise, Hız. Osman İslam tarihinde mahkeme kurduran ilk devlet başkanı olmaktadır. Bilindiği üzere, kendisinden önceki iki halife, davaların çözümünü mescitte yapmaktaydılar.

Hız. Osman dönemindeki meşhur hakimler:

Zeyd bin Sâbit (Medine)

Ebu Derdâ (Dimeşk)

Ka'b bin Sevr (Basra)

Ebû Mûsâ el-Eşarî (Valiliği döneminde Basra)

Şurayh (Kûfe)

Ya'la bin Ümeyye (Yemen)

Sümâme (San'a)

Osman bin Kays bin Ebi'l-Âs (Mısır)

Raşit halifeler kısas, cinayetler, hadler, tazir, ibadetler ve muamelat alanlarında, mezheplerde büyük etkiler oluşturan uygulamalar ortaya koymuşlardır.

Hız. Osman'ın fetvaları ve uyguladığı bazı hükümler:

1. KISAS, HADLER VE TAZİR KONULARINDAKİ UYGULAMALARI

Hız. Osman ilk olarak Ubeydullah bin Ömer meselesini hukme bağlamıştır. Ubeydullah bin Ömer, Hız. Ömer'in katili olan İbnetü Ebi

Lü'lü'ü öldürmüş, sonra Cefne isimli bir Hristiyanı, daha sonra da el-Hürmüzân'ı öldürmüştür. Bu iki kişinin katilin azmettiricileri oldukları söylenmektedir. Allah en iyisini bilendir.¹³¹ Hz. Ömer (ra), oğlunu, cezası sonraki halife tarafından verilmek üzere hapsedtirmişti. Hz. Osman'ın Halife olduğunda ilk iş olarak Ubeydullah'ın durumunu çözüme kavuşturması gerekiyordu. Hz. Ali, "Adaleti terk etti ve suçlunun cezasını kendisi vermeye kalktı" dedi. Muhacirlerden bazıları, "babası dün öldürüldü, oğlunu da bu gün mü öldürmek istiyorsunuz!" diyerek görüşlerini ortaya koydular. Amr bin Âs, "Ey müminlerin emiri, bu olay senin halifelığın zamanında olmadı. Bu olay sebebiyle Allah seni sorumlu tutmaz, Ubeydullah'ı bırak" dedi. Hz. Osman öldürülenin diyetini kendi malından ödedi. Çünkü onların Beytül-mal'dan başka varisleri yoktur. Hz. Osman en uygun yol olarak bunu seçti ve Ubeydullah'ı serbest bıraktı.¹³²

Taberî'de İbn Hürmüzân'ın Ubeydullah'ı affettiğini bildirmektedir. Ebû Mansur'un anlattığına göre, İbn Hürmüzân babasının öldürülmesini anlatırken şöyle diyordu: Yabancılar Medine'de dinleniyorlardı. Fırüz, çift başlı hançeriyle babamın yanına geldi. Onu aldı ve "bununla ne yapacaksın" diye sordu. Bir adam o hançeri, Hz. Ömer şehit edildiğinde görmüştü. "Bunu İbn Hürmüzân'da gördüm, Fırüz'dan almıştı" dedi. Ubeydullah onunla karşılaştı ve kendisini orada öldürdü. Hz. Osman halife olduğunda beni çağırdı ve "Oğlum, bu babanın katilidir. Sen hak sahibisin, git ve onu öldür" dedi. Oradan çıktım, etrafta hiç kimse yoktu. Beni oraya istiyorlardı. Kendilerine "onu ben mi öldüreceğim" dedim. "Evet" dediler ve Ubeydullah hakkında kötü sözler söylediler. "Size ne oluyor! Onu neden engelliyorsunuz" dedim, "hayır engellemiyoruz" dediler. Allah için onu bıraktım, kısas hakkımdan vazgeçtim. İnsanlar beni evime kadar omuzlarında taşıdılar.¹³³

Yukarıda anlatılanlarla şimdi ifade edilecek olan rivayetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Bu rivayete göre, Hz. Osman, Ubeydullah'ı affetmiş ve Hürmüzân'ın varislerine gereken diyeti vermiştir. Daha önce ifade edildiği gibi, Müslümanların Ubeydullah'ın affedilmesi yönündeki isteklerine uygun hareket etmişti. Ceza hukuku alanında, bazı durumlarda devlet başkanının af yetkisi bulunmaktadır. Bu durumlarda öldürülenin oğlunun değil, halifenin verdiği hüküm geçerlidir.

131 El-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 154

132 El-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 154

133 Târîhu'l-Taberî, c. V, s. 243.

Ubeydullah ise, burada halifenin hakkına saygı göstermeyerek ileri gitmiştir. Hz. Osman'ın affı, halife için ifade edilen bu hakka dayanır. Ubeydullah'ın bu muhalefeti, ceza hukuku alanında olup, suçlularla ilgilidir. Azmettirici niteliğinde olan diğer iki kişinin varisi bulunmamakta ve halifenin bu durumdaki kişiler için af yetkisi kullanma hakkı vardır. Rivayetler arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Rivayetlere göre, Hz. Ömer'in öldürüldüğü hançer olay sırasında Hüzmüzan'da ve olaydan önce de Cefne'deydi. Abdurrahman bin Avf ve Abdurrahman bin Ebi Bekir bunun şahitleridir.

Abdurrahman bin Ebi Bekir'in rivayeti şöyledir: katille bu iki kişi birbirlerine yardım etmekteydiler. Şahitlerin beyanları doğrultusunda, bunlarda görülen hançerle, Hz. Ömer'in öldürüldüğü hançerin aynı olduğu anlaşıldı.¹³⁴

Bunun sonrasında Hüzmüzan ve Cefne öldürülmeyi hak etmişlerdi. İbnetü Ebi Lü'lüe ise, kendi hatasıyla ölmüştür. Ubeydullah'ın belirttiğine göre, İbnetü Ebi Lü'lüe, babası için silah saklamak suretiyle olaya ortak olmuştur.¹³⁵

2. HIRSIZLARIN ÖLDÜRÜLMESİ

Velid bin Utbe'nin valiliği döneminde Kufeli gençler, İbnü'l-Haysu-mân'ın bütün mallarına el koymak istediler. Adam bunların karşısına kılıçla çıktı. Sayılarının çok olduğunu görünce, bağırmaya başladı. Ona "sus" dediler. Bu sırada Ebû Şureyh onları görmekteydi. Sus uyarısına uymayınca, onu vurup öldürdüler. İnsanlar bu gençlerin etrafını sardı ve hemen onları yakaladılar. Züheyr bin Cündeb, Müverri' bin Ebi Müverri' ve Şübeyl bin Ebi'l-Ezdi bunlardandır. Ebû Şurayh ve oğlu da onlara şahit olmuştur. Onun yanına geldiler. İnsanlardan bir kısmı diğerlerini engellemeye çalışmaktaydı. Onu öldürdüler. Bu durum mektupla Hz. Osman'a yazıldı. Halife de onların öldürülmelerini emretti ve sarayı ı kapsamında öldürüldüler.

Ömer bin Asım et-Temîmi'nin olayla ilgili beyitleri şöyledir

İsraf olarak komşularınızın mallarını asla yemeyin /Osman'ın (r.a.) idare ettiği bir memlekette adilik nasıl mümkün olabilir!

Aynı şekilde şöyle demiştir:

¹³⁴ et-Tabakâtu'l-Kübra, c. III, s. 350-355

¹³⁵ El-Hilâfe ve'l-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 217-219

Gördüğünüz İbn Affan, /Kesin delillerle hırsızları yakaladı,
Kitabın gücüyle amel etmeye devam ediyor/ Her boyunda ve par-
makta!¹³⁶

3. MALİ İÇİN BİR TÛCCARİ ÖLDÜREN ADAM

Bir adam malını kurtarmak için tüccarı öldürmüştü. Bu olay, Hz. Osman döneminde gerçekleşti ve kısas edilerek katil öldürüldü.¹³⁷

4. SİHIRBAZIN CEZALANDIRILMASI

Hz. Osman döneminde, Hafsa'nın cariyesi sihir yapmıştı. Daha sonra cariye sihir yaptığını itiraf etti. Hafsa'nın emriyle Abdurrahman bin Zeyd onu öldürdü. Ancak Hz. Osman bu durumu onaylamadı. İbn Ömer "sihirbaz bir kadın sebebiyle müminlerin annesine kötü mü davranıyorsunuz" dedi. Hz. Osman sustu. Ayrıca Hafsa'ya kısasın uygulanması düşüncesi de bulunmaktaydı. Fakat fetvalar, bu konumda hadlerin uygulanması yönünde değildi. İbn Ömer'in "Sihir yapan ve yaptığını da itiraf eden bir kadın sebebiyle müminlerin annesini mi kötülüyorsunuz" sözü bunun delilidir. Yani bu meseledeki hüküm açıktır, kadının öldürülme-yi hak ettiğinde hiçbir şüphe yoktur.¹³⁸

5. KÖRÜN CİNAYETİ

Kör, yol gösteren istediği gibi hareket ettirdiği için, bir alet gibidir. Amanın hareketleri sabit ve kesin değildir. Bu durumdaki kişi, görmeden başkalarına zarar verebilir. Bu şartlarda kasıt olmaksızın verdiği zararlardan dolayı sorumlu tutulamaz, cinayeti hederdir. Hz. Osman şöyle der: Kim bir amayla oturur ve bu kişiden kendisine bir şey isabet ederse, tazmin sorumluluğu söz konusu değildir.¹³⁹

6. KARŞILIKLI TARTIŞANLARIN BİRBİRLERİNİ ÖLDÜRMELERİ

Bazı kimseler arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkar ve tartışma esnasında birisinin canına veya vücut bütünlüğüne zarar gelirse, bu durumda kısas uygulamak gerekir. Çünkü bu kasten yaralama veya öldür-

¹³⁶ Târthu't-Taberî, c. V, s. 272.

¹³⁷ Asru'l-Hilâfeti'r-Râşide, s. 153.

¹³⁸ Mevsuat-u Fıkh-ı Osman bin Affân, s. 169, 170.

¹³⁹ A.g.e. s. 99.

medir. Kavgaya katılan her bireyin, karşıdakine zarar verme konusunda hırslı olduğu açıktır. Hz. Osman şöyle demiştir: İki grup savaşır ve bazıları yaralanırsa, kısas cezası uygulanır.¹⁴⁰

7. HAYVANLARI ÖLDÜRMEK

Bir kişi bir hayvanı öldürdüğünde veya ona zarar verdiğinde, zararı tazmin etmelidir. Ukbe bin Âmir şöyle diyor: Hz. Osman'ın halifeligi döneminde bir adam, eşi benzeri olmayan bir av köpeğini öldürdü. Köpeğe sekiz yüz dirhem paha biçildi. Adam bu miktarın karşılığı olarak yirmi deve verdi.¹⁴¹

8. MALA, CANA YA DA IRZA SALDIRANIN ÖLDÜRÜLMESİ

Bir kişi, malına, canına yada ırzına saldırıldığı anda kendisini korumak için saldırıyı öldürse, öldürülen kişinin kanı hederdir. Yani, öldüren için kısas veya diyet söz konusu değildir. İbn Hazm, Muhallâ'da şunları kaydetmektedir: Bir adam, başka bir adamı eşiyle beraber gördü ve onu orada öldürdü. Mesele Hz. Osman'a ulaştırıldı. Halife, öldüren kişi için kısas veya diyet hükmü vermedi.¹⁴²

9. DINDEN DÖNEN KİŞİNİN TÖVBESİ VE ONA UYGULANAN CEZA

Dinden dönen kişiye cezanın uygulanabilmesi için, üç defa tövbe etmesi istenir. Eğer kişi, dinden dönmekte ısrar ederse öldürülür. Abdullah bin Mes'ûd, Küfe'de dinden dönen bir kişiye uygulanacak cezayı araştırmaktaydı. Aynı zamanda Müslümanlar Müseylimetü'l-Kezzâb'a inananlara hangi cezanın verildiğini tartışıyorlardı. İbn Mes'ûd meseleyi Hz. Osman'a yazdı ve hükmünü öğrenmek istedi. Halifenin cevap mektubu şöyleydi: O kişiye Müslüman olmasını ve şahadet getirmesini söyle. Eğer kabul ederse kurtulmuştur. Fakat Müseylime'nin dininden olduğunu söylerse, onu öldürün. Onlardan bir adam İslam'ı kabul etti ve öldürülmekten kurtuldu. Başka bir adam ise, Müseylime'nin dinine bağlı kalacağını, İslam'ı terk ettiğini söyledi ve bundan dolayı öldürüldü.¹⁴³

140 Mevsuat-u Fıkh-ı Osman bin Affân, s. 100.

141 Mevsuat-u Fıkh-ı Osman bin Affân, s. 102.

142 A.g.e. s. 103.

143 A.g.e. s. 150.

10. BEN ÖLDÜRDÜM, TÖVBEM GEÇERLİ Mİ?

Bir adam Hz. Osman'a "Ey mü'minlerin emiri! Ben birisini öldürdüm. Tövbe etsem faydası olur mu" dedi. Hz. Osman ona şu ayetleri okudu: "Hâ Mîm. Bu kitabın indirilişi, çok güçlü ve her şeyi bilen Allah tarafından. O, günah bağışlayıcı, tevbe kabul edici, azabı şiddetli, kerem sahibi Allah'tandır ki O'ndan başka ilâh yoktur. Hem dönüş O'nadır."¹⁴⁴ Sonra, "çalış, ümidini kesme,¹⁴⁵ zikre devam et. Kul hakkı ancak sahibine ödenmekle veya sahibinin hakkından vazgeçmesiyle ödenir" dedi.¹⁴⁶

11. İÇKİ İÇMENİN CEZASI

Hz. Peygamber'in şarap veya sarhoş edici madde içen hür kişileri kırk celde ile cezalandırdığı bilinmektedir. İnsanlar bir çeşit kolaylık olarak, ayakkabıları veya giysileriyle vurdular. Hz. Ebubekir ve hilafetinin ilk dönemlerinde Hz. Ömer de böyle yapmışlardı. Ancak daha sonra sahabelerle yapılan istişarelere bağlı olarak şarap içmenin cezası seksen celdeye çıkarıldı. İnsanlar, bu ceza ile tahkir olduklarını gördüklerinde, aynı suçu bir daha işlememek için son derece özen gösteriyorlardı.

Hz. Osman'ın hürlere şarap cezası olarak kırk veya seksen celde vurdurduğu şeklinde iki farklı rivayet vardır. Fakat bu tür farklı rivayetler veya uygulamalar, Hz. Osman'ın arzularına göre hüküm verdiği anlamına gelmez. Onun uygulamasında bir defa içenle sürekli içenin cezası aynı değildi. Devamlı içen kişi için seksen celde uygulanırken; bir defa yanlışlıkla içene kırk celde uygulamaktaydı. Sanki, ilk kırk had cezası, diğer kırk ise tazir cezası olarak uygulanmış gibidir.¹⁴⁷

12. ANA BİR KARDEŞİ OLAN VELİD BIN UKBE'YE HAD CEZASI UYGULAMASI

Hüseyin bin Münzir şöyle anlatıyor: Hz. Osman'ın Velid'i getirdiğini gördüm. Ona iki kişi şahit oldu. Bu iki kişiden birincisi Velid'in şarap içtiğini, diğer ise kusmakta olduğunu söyledi. Hz. Osman "eğer şarap iç-

¹⁴⁴ Mü'min Sûresi 40/1-3.

¹⁴⁵ Sünenü'l-Beyhaki, VIII, 17.

¹⁴⁶ Mevsuat-u Fıkh-ı Osman bin Affân, s. 93.

¹⁴⁷ A.g.e.

meseydi öyle kusmazdı" dedi ve Hz. Ali'ye dönerek, onu cezalandırması için emir verdi. Hz. Ali, bu görevi Hasan'a verdi. Hasan "bu, zor ve ağır bir iştir" diyordu. Daha sonra Abdullah bin Cafer'e bu görev verildi. Abdullah sopayla vuruyor, Hz. Ali sayıyordu. Böylece kırk sopa vurdular. Kırk olunca Hz. Osman cezanın verilmiş olduğunu, Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir'in kırk, Hz. Ömer'in ise seksek sopa vurdurduğunu; herkesin bir sünnetinin olduğunu ve kendisinin de kırk sopa vurulmasını tercih ettiğini belirtiyor.¹⁴⁸

Hz. Osman kendisinden önceki halifelerin uygulamalarına göre hareket etmiş ve kınayanın kınamasından korkamamıştır. Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt, Hz. Osman'ın anne bir kardeşidir.¹⁴⁹ Dini hükümlerin uygulanması emniyet teşkilatının en önemli görevlerinden birisidir.¹⁵⁰

13. ÇOCUĞUN HIRSIZLIĞI

Hırsızlık cezası akıllı, ergenlik çağına gelmiş, doğruyla yanlış birbiri-
rinden ayırabilen, helali ve haramı bilen kişilere uygulanır.

Hz. Osman'a hırsızlık yapmış bir çocuk getirdiler. Hz. Osman ergenlik çağına gelip gelmediğinin tespit edilmesini istedi. Çocuğun ergenlik dönemine gelmediği anlaşıncı, kendisine had cezası uygulanmadı.¹⁵¹

14. TAZİR CEZASI OLARAK HAPSETMESİ

Dâbi bin Hâris el-Bermecî, Velid bin Ukbe zamanında, bir kabilenin Karhân isimli av köpeğini aldı. Köpek, ceylan avcısıydı. Dâbi köpeği geri vermeyip, bir yerde alıkoydu. Ancak kalabalık bir grup gelerek Karhân'ı aldı ve yerine götürdüler. Dâbi onlara saldırdı ve şöyle dedi:

Benden başkası Karhân'ın heyetine katlandı/ Onunla insanın rengi kaybolur,

Kendilerine nimet verilmiş gibi, susuz sabahladılar/ Vali evinde onları karşılamış gibi!

Köpeğinizi bırakmayın, o sizin annenizdir. / Şüphesiz ki; anneye itaat etmemek büyük bir hatadır.

148 Şerhu'n-Nevevî alâ Sahih-i Müslim, Kitabu'l-Hudûd, 11, 216.

149 Nemat el-Humeydânî, Velâyetü'l-Lurta fi'l-İslâm, s. 105.

150 A.g.e. s. 104.

151 Sahihu't-Tevsik, s. 77.

Onu hazırlayıp Hz. Osman'a gönderdiler. Halife kendisine tazir cezası uyguladı ve hapsedildi.¹⁵²

15. NAMUSA İFTİRA CEZASI

Hz. Osman kazif cezasını gerektiğinde uyguluyordu. Bir adam diğere, annesinin zina ettiğini ifade eder tarzda hitap etti. Mesele Hz. Osman'a ulaştığında, adam sözünü ne kastettiğini açıklamaya çalıştı ancak bu, kendisini kazif cezasından kurtaramadı.¹⁵³

16. ZİNA CEZASI

Erkek veya kadın muhsan bir Müslüman'ın zina ettiği sabit olursa, kişi ölene kadar taşlanmak suretiyle recmediliyordu. Bir kadın zina etmişti. Kendisini recm cezasına çarptırdı. Ancak cezanın uygulanması esnasında orada bulunmadı.¹⁵⁴

17. SÜRGÜN

Hz. Osman'a İbnü'l-Habeke en-Nehdi'nin turunçla muayene ettiği bilgisi ulaştı. Muhammed bin Seleme şöyle dedi: bu şekilde yapılan muayene sihir gibidir. Bunun hakikatini halifeye sorması, buna izin verilip verilmediğini öğrenmesi için bir kişiyi Velid bin Ukbe'ye gönderdi. Bu zata durum soruldu ve sonrasında tazirin uygulanması emri geldi. Velid halifenin mektubunu insanlara okudu: Ciddi olmanız gerekir. Sizi boş ve gereksiz işlerden sakındırırım. İnsanlar oradaydılar. Bu olaydan Hz. Osman'ın haberdar olmasına şaşırmışlardı. İbnü'l-Habeke bu durum karşısında öfkelenildi. Askerlerle beraber savaşa katılmıştı ve bu sırada Hz. Osman'a bir mektup yazdı. Şam'a vardıklarında Ka'b bin Zil-Habeke ve Malik bin Abdullah da onlarla beraberdi. Orada Ka'b bin Zil-Habeke Velid'e şöyle diyordu:

Eğer beni yurdundan uzaklaştırırsan, / Gittiğim yoldan rahatsız olarak,

Ey hayatın tadına varmış insan, geri döndüm/ Zor da olsa hakka döndüm.

¹⁵² Tārhu't-Tabari, c. V, s. 420.

¹⁵³ Mevsuat-u Fıkh-ı Osman bin Affan, s. 247.

¹⁵⁴ A.g.e. s. 164.

Uzak diyarlardaki yalnızlığım ve cefam/ Çektiğim sıkıntılar Allah'ın zaunda küçüktür.

Her gece ve gündüz duam /Senin için uzun bir yol olsun.

18. İNSANLARIN ABBAS BİN ABDULMUTTALİB'İN CENAZESİNDEN UZAKLAŞTIRILMASI

Abdurrahman bin Yezîd şöyle diyor: Abbâs bin Abdulmuttalib'in cenazesi musallaya getirilince, inanılmaz bir kalabalık oluştu. Cenaze ile birlikte Bakî' mezarlığına gidildi. O günkü gibi bir kalabalık ben ömrümde görmedim. Hiç kimse ona yaklaşmadı. Fakat mezarın başına gelindiğinde mahşerî bir kalabalık oluşmuştu. Hz. Osman emniyet güçlerini göndererek, insanların oradan uzaklaşmalarını sağladı. Böylece Abbâs bin Abdulmuttalib mezarına konulabildi.¹⁵⁵

Bu durum, o anda emniyet güçlerinin ne kadar kalabalık olduğunu gösteriyor. Ayrıca Hz. Osman polis veya emniyet gücü görevlendiren ilk devlet başkanı olarak da bilinmektedir.¹⁵⁶ Bu uygulama İbn Kunfuz bin Umeyr'e dayandırılmaktadır.¹⁵⁷

Küfe'de Abdurrahman el-Esedî Saîd bin el-Âs'ın, Nastr bin Abdurrahman da Muaviye bin Ebî Sufyan'ın emniyet teşkilatının başı konumundaydılar.¹⁵⁸

Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'den sonra, hadleri yakına, uzağa, önde gelene, alt tabakadakine, zengine ve fakire hiçbir ayırım yapmadan uygulayan, her hak sahibine hakkını veren halife Hz. Osman'dır. Bu, kendisine gurur olarak yeter.¹⁵⁹

19. HZ. OSMAN'IN MINA VE ARAFAT'TA NAMAZI TAMAMLAMASI

Hz. Osman hicretin yirmi dokuzuncu senesinde yaptığı hacda, Mina'da namazı dört rekat olarak kıldırdı. Birisi Abdurrahman bin Avf'a geldi ve "kardeşin insanlara dört rekat namaz kıldırdı" dedi.

Abdurrahman arkadaşlarına iki rekat namaz kıldırdı ve sonra Hz. Osman'ın yamna giderek ona şöyle dedi: "Burada Hz. Peygamber'le bir-

155 Et-Tabakât, c. IV, s. 32.

156 Târîh-u Halîfetü'nî Hayyât, s. 179.

157 Velâyetü's-Sûrta fî'l-İslâm, s. 105.

158 A.g.e. s. 106.

159 Tahkîk-u Mevâkufi's-Sahâbe fî'l-Fıtır, c. I, s. 409.

likte namazı iki rekat olarak kılmadın mı?" Hz. Osman "evet" deyince Abdurrahman, "senden önceki iki halife de böyle yapmadı mı?" diye sorunca "evet" karşılığını verdi ve ekledi: Ey Eba Muhammed! Beni dikkatle dinle! Yemen'den ve diğer bölgelerden gelen hacıların geçen yıl "Namaz yolcu olmayan için de iki rekattır. Devlet başkanınız ve imamınız Osman (r.a.) da iki rekat kılıyor" dedikleri bana haber verildi. Mekke'de aile edindim. İnsanların korktuğundan ben de korktum ve dört rekat kılmayı uygun buldum. Kimisinin orada eşleri vardır. Benim de Taif'te malımlarım vardır. Abdurrahman bir Avf, "bundan dolayı sen mazursun" dedi.

"Mekke'de aile edindim" sözüne gelindiğinde, eşin Medine'dedir. Dilediğinde oraya gelir, dilediğinde de oradan gider, senin oturduğun yerde oturur. "Taif'te malım var" sözüne gelince, sen Taif'li değilsin ve seninle Taif arasında üç günlük mesafe vardır.

Yemenlilerin ve diğer hacıların "Halife Ömer yolcu olmadığı halde namazı iki rekat olarak kılıyor" şeklindeki sözüne gelince; Hz. Peygamber'e sürekli vahiy inmekteydi ve Müslümanların sayıları o günlerde azdı. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de durum böyleydi. Hz. Ömer vefat edene kadar bu namazı hep iki rekat olarak kıldı. Bu açıklamalar karşısında Hz. Osman "bu senin görüşündür" karşılığını verdi.

Abdurrahman dışarı çıkmıştı. Bu sırada İbn Mes'ûd'la karşılaştı ve "Ey Ebu Muhammed! Bildiklerin değişti mi?" dedi. "Hayır" cevabı karşısında tekrar "bu durumda biz nasıl hareket edelim?" sorusuna İbn Mes'ûd "bildiğinle amel et" cevabını vermiş ve eklemiştir: "Ayrılık şeridir. Bana Hz. Osman'ın dört rekat kıldığı haberi geldi, ben de arkadaşlarıma dört rekat kıldırımdım."

Abdurrahman, "bana da Hz. Osman'ın dört rekat kıldığı ulaştı. Ancak ben arkadaşlarıma iki rekat kıldırımdım. Fakat belirttiğine göre, onun gibi biz de dört rekat kılmalıydık" dedi.¹⁶⁰

Hz. Osman, İslam'ı iyi bilmeyen Müslümanlar yanlışmasınlar diye, Mina'da namazı iki rekat değil de dört rekat kıldıracağı gibi, Arafat'ta da dört rekat kıldırmasıdır. Abdurrahman bin Avf kendisine bu uygulamanın sebebini sorunca, son derece makul bir cevap vermiştir. Hz. Osman'ın uygulamasını tam olarak anladığında Abdurrahman bin Avf da namazı dört rekata tamamlamıştır. Şayet dinin ruhu ve maksatları düşünülürse, Hz. Osman'ın uygulamasının, namazın kısaltılmasına göre, tercihe şayan olduğu görülür. Bu dönemde, Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer döneminde olmayan bir durum söz konusuydu ve Hz. Osman, İslam'ı

yeni öğrenen Müslûmanların fitneye düşmelerinden korkmuştu. Özellikle uzak bölgelerden hac için gelenler bakımından bu uygulamanın anlamı büyüktü. Çünkü onların bölgelerinde, kendilerine İslam'ı öğretecek bilgin kişiler bulunmayabiliyordu. Bu uygulamasıyla Hz. Osman Müslûmanları korkulan şerden korumayı amaçlamıştır.

Hz. Osman, nefsindeki şüphelerden arınmış bir şekilde konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: O, Mekke'de aile edinmiş, kendisinin Taîfte malları bulunmakta, Mekke'de mukim olduğu gibi, hac mevsiminin bitmesinden sonra Taîf'e gidecek ve orada mukim olacaktır.

Bundan dolayı namazın dört rekata tamamlanmasını istedi. Bu uygulama, onun bakışının inceliğini, dinin sırlarını ve hikmetlerini bildiğini gösterir.¹⁶¹

Hz. Aişe, Selman ve Hz. Osman'la birlikte sahabeden on dört kişi, yolculukta da namazların dört rekat olarak kılınabileceği görüşünü belirtmişlerdir.¹⁶² Hz. Osman, yolculuk esnasında namazın kısaltılmasının zorunluluk olmadığını belirtmiştir. Medine fakihlerinin, Mâlik ve Şâfiî'nin görüşleri de onun tercihi yönündedir. Ayrıca, bu bir içtihat meselesidir. Bundan dolayı, alimler arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu meseleye dayanarak, kimsenin fasık veya kafir olduğu söylenemez.¹⁶³

İbn Mes'ûd'un "ayrılık şerdir" başka bir rivayete göre de "ayrılığı sevmiyorum" şeklindeki sözü, içtihadî meselelerde mümkün oldukça görüş birliğine ulaşılması, fazlaca tartışmalara girilip gereksiz zaman kayıplarının yaşanmaması konusunda yönlendirme ve uyarı niteliğindedir.¹⁶⁴ O dönemdeki şartlar bilinmektedir. O şartlarda İbn Mes'ûd ve Abdurrahman bin Avf'ın tavırları, sahabenin olaylara yaklaşım biçimlerinin anlaşılması bakımından önemlidir. Onlar Müslûmanların birlik ve bütünlüğüne son derece önem vermekteydiler ve bu, onların temel özelliklerinden birisiydi.

20. HZ. OSMAN (RA)'IN, CUMA NAMAZI İÇİN İKİ EZAN OKUTMAYA BAŞLATMASI

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Benim sünnetime ve benden sonraki râşit halifelerin sünnetine uyun."¹⁶⁵ Şüphesiz Hz. Osman Raşit

161 A.g.e. s. 194.

162 Esbat, Kitâbü'l-İlmâne ve'r-Red Ale'r-Râfıza, s. 312.

163 Er-Riyâdu'n-nedra, s. 566.

164 Nedvî, el-Kavâidü'l-Fikhiyye, s. 336.

165 Sünen-ü Ebû Davûd, Kitâbü's-Sünne, 4607.

halifelerdendir ve ikinci ezanı ilavesi Müslümanların maslahatları içindir. Medine'de nüfus artmış, yerleşim alanı genişlemişti. Cuma namazının vaktinin yaklaştığını bildirmek için bir ezan okunmasının uygun olacağını düşündü, sahabenin ileri gelenleriyle istişare edildi. Bunun güzel bir uygulama olacağı görüşü ortaya çıktı ve Hz. Osman döneminde Cuma namazı için iki ezan okunmaya başlandı. Hz. Ali döneminde, Emevilerde ve Abbasilerde bu uygulamaya karşı çıkan olmadı ve günümüze kadar böylece devam etmek suretiyle üzerinde icmâ oluştu.¹⁶⁶

Hız. Osman, ezan uygulamasında, Hz. Peygamber'in sabah vakti iki ezan okutmasına kıyasla hareket etmiştir. Birinci ezan, oruç tutmak isteyenleri uyarmak için, ikincisi ise namaz vaktini haber vermek için okunmaktaydı. Hz. Osman, bu konuda Hz. Peygamber'in sünnetine göre hareket etmiştir. Ancak bu ezanın vakitten önce uyarı mı yoksa namaza çağrı mı olduğu konusunda alimler ihtilaf etmişlerdir. El-Hâfız, ikinci ezanın, vaktin geldiğini bildiren ilan niteliğinde olduğu görüşündedir. Hz. Osman, diğer namazlara kıyasla, vaktin geldiğini bildirmek üzere ikinci ezan uygulamasını getirmiştir.

Hükme kaynak olan mana son derece önemlidir. Müslümanlar, namazdan önce mescitte bir araya gelip, dua ve zikirlerle meşgul olurlar, namaz kılarlardı. Sahabe ve tâbiînin yolu, uyulması gereken en güzel yoldur.¹⁶⁷

Bazıları ise, bu uygulamanın vaktin girdiğini göstermek için yapıldığını söylemektedirler. Çünkü bu ezanın okumasındaki amaç, insanlara cumayı duyurmaktır. Böylece herkes işini bırakıp namaza koşacaktır. Şayet bu ezan, önceden değil de, Cuma vakti girdikten sonra okunursa, bu şekilde amaçlanan sonuç elde edilemez. Böyle olduğunda da amacın ortaya çıkabilmesi için, namazın bir süre geciktirilmesi gerekirdi. Bu da sünnete aykırıdır. Hz. Osman bu şekilde uygulama yapmış ve kendisine karşı çıkan da olmamıştır. El-Hâkim de konuyla ilgili olarak, "sahabe ve tâbiînin yolu, uyulması gereken en güzel yoldur" demekle yetinmiştir.¹⁶⁸

21. MÜSLÜMAN OLDUKTAN SONRA, HER GÜN GUSLETMESİ

Hız. Osman Müslüman olduktan sonra her gün gusletmekteydi.¹⁶⁹ Bir sabah, cünüp olduğunu fark etmeden insanlara namaz kıldırđ. Son-

¹⁶⁶ Osman el-Hamîs, Hukbe fi't-Tarih, s. 88.

¹⁶⁷ Fethu'l-bârî, c. IV, s. 345.

¹⁶⁸ Abdullah Bâ'levî el-Hadramî, es-Sünne ve'l-Bid'a, s. 132, 133.

¹⁶⁹ Fezâilü's-Sahabe, 756.

ra üzerine baktığımda abdestinin bozulmuş olduğunu fark etti ve namazı yeniden kıldı.¹⁷⁰ Ancak cemaat namazlarını yeniden kılmadı.¹⁷¹

22. TILAVET SECDELERİ

Hiz. Osman, Kur'an okuyan mükellef Müslüman'ın tilavet secdesi yapmasının vacip olduğunu söylüyordu. Ona göre, Kur'an'ı dinleyen kişinin secde yapması gerekir. Ancak, istemeden secde ayetini duymuş olanın tilavet secdesi yapması gerekmez. Hiz. Osman el-Kâs'a uğramıştı. El-Kâs, halifenin kendisiyle secde etmesini istedi ve secde ayeti okudu. Ancak Hiz. Osman "secde, Kur'an'ı dinlemekte olan kişi için gereklidir" dedi ve secde yapmadan gitti.¹⁷² Burada Hiz. Osman'ın kastettiği, Kur'an'ı dinleyen, secde ayeti okunduğunda secde edeceği, ancak oradan geçmekteyken dinleme kastı olmadığı halde duyan kişinin secde etmeyeceğidir. Secde, dinlemek maksadıyla oturan içindir.¹⁷³

Hiz. Osman'dan rivayet edildiğine göre kendisi, hayızlı kadının secde ayeti dinlemesi durumunda, ima ile tilavet secdesi yapacağını, ancak namazdaki gibi secde etmeyeceğini söylemiştir.¹⁷⁴

23. SAHİLDE CUMA NAMAZI

Leys bin Sa'd şöyle diyor: bütün Medine'de ve şehrin köylerinde Cuma namazı emredilmişti. Mısır'da ve sahillerinde de bütün insanlar Hiz. Ömer ve Hiz. Osman'ın emirleriyle Cuma namazı kılmaktaydılar. Mısır'da da, diğer bölgelerde de sahabeden birisi bulunmaktaydı.

24. HZ. OSMAN'IN HUTBEDE DİNLENMESİ

Katade'de kaydedildiğine göre, Hiz. Peygamber, Hiz. Ebubekir, Hiz. Ömer ve Hiz. Osman Cuma günleri hutbe okumaktaydı. Resûlullah (sav) ve ilk iki halife hutbeyi ayakta okumaktaydı. Ancak Hiz. Osman başta ayakta hutbe okumakta, sonra oturarak devam etmekteydi. Hiz. Muaviye ise, hutbenin başında oturuyor, sonra ayağa kalkıyordu.¹⁷⁵

170 Mevsuat-u Fikh-ı Osman bin Affân, s. 190.

171 A.g.e. s. 192.

172 Yahyâ el-Yahyâ, el-Hilâfetü'r-Râşide ve'd-Devletul-Emeviyye, s. 444

173 Mevsuat-u Fikh-ı Osman bin Affân, s. 167.

174 A.g.e.

175 Yahyâ el-Yahyâ, el-Hilâfetü'r-Râşide ve'd-Devletul-Emeviyye, s. 444.

25. KUNUTU RÜKUDAN ÖNCE YAPMASI

Enes'in belirttiğine göre, insanlar yetişsinler diye, kunut dualarını rükudan önce okuyan ilk kişi Hz. Osman'dır.¹⁷⁶

26. İNSANLARA HAC CİN HÜKÜMLERİNİ ÖĞRETTİ

Muhammed bin Sîrîn, Hz. Osman ve Abdullah bin Ömer'in insanlara hacı öğrettiklerini gördüğünü anlatmaktadır.¹⁷⁷

27. MİKATTAN ÖNCE İHRAMA GİRMEYİ YASAKLAMASI

Abdullah bin Âmir Horasan'ı fethettiğinde şöyle dedi: zafer Allah'tandır. Bizim üzerimize düşen ona şükretmektir. Allah'tan beni buradan ihramlı çıkarmasını diliyorum dedi ve Nisâbur'da ihrama girdi. İbn Kays'ı yerine bıraktı. Umresini yaptı ve Hz. Osman'ın yanına gitti. Zin-nureyn'in şehit edildiği seneydi. Hz. Osman ona şöyle dedi: Nisâbur'da ihrama girerek, umreni tehlikeye attın.¹⁷⁸

28. İDDET BEKLEYEN KADININ HAC VE UMRE YOLCULUĞU

İddet bekleyen kadının evinde olacağı ve ancak iddeti bittikten sonra yolculuk yapacağı, bilinen bir gerçektir. Çünkü yolculuk yapması, bulunduğu evden başka bir evde geceleme anlamına gelir. Başka bir ifadeyle yolculuk olmadan hac olmaz. Bu sebeple Hz. Osman iddet bekleyen kadınların haccetmelerinin doğru olmayacağını düşünmekte ve onları Cuhfe'den veya Zülhuleyfe'den geri çevirmekteydi.¹⁷⁹

29. TEMETTÜ HAC CİNİN YASAKLAMASI

Hz. Osman temettü hacını yasaklamıştır. Ancak bundaki maksadı, daha faziletli veya üstün olanı tercih etmesidir. Kim ihrama girse ifrad, temettü' ve kıran haclarından birisini yapmakta muhayyerdir. Fakat o,

¹⁷⁶ A.g.c.

¹⁷⁷ Mevsûat-u fikh-ı Osmân bin Affân, s. 112.

¹⁷⁸ Sünen-u Beyhâkî, c. V, s. 31.

¹⁷⁹ Mevsûat-u fikh-ı Osmân bin Affân, s. 152.

ifrad haccını diğerlerine göre daha faziletli görür. Mervan bin Hakem şöyle diyor: Hz. Osman'ı ve Hz. Ali'yi gördüm. Hz. Osman temettü hac-cım yasaklıyor ve hacla umrenin bir arada yapılmasını doğru bulmu-yordu. Hz. Ali bu durumu görünce, birisinin sözüne bakarak ben, Hz. Peygamber 'in sünnetini terk edemem demiştir.¹⁸⁰

Hz. Osman, Hz. Ali'nin bu sözü karşısında rahatsız olmadı. Hz. Ali, bir sünnetin iptal edilmesi veya harammış gibi algılanmasından kork-maktaydı. Bu sebeple de "bir kşinin sözüyle ben, Resülüllah'ın (sav) sünnetini bırakacak değilim" demiştir. Bunun caiz olduğu ortadadır, Hz. Peygamber'in sünnetidir. Bu sebeple Hz. Osman da Hz. Ali de içtihatları sebebiyle ecir kazanmışlardır.¹⁸¹

Bu konuşmalardan çıkan sonuç şudur: alimlerin münazaraları ilmin yayılması ve insanların nasihat almalarını sağlar. İchtihat gerektiren alan-larda genişlik ortaya çıkarır. Hiçbir müçtehit diğerini, kendi görüşünü kabule zorlayamaz. Hz. Osman ve Hz. Ali örneğinde olduğu gibi. Çün-kü bilgi, söz ve davranıştan ileridir.¹⁸²

30. AV ETİNİN YENMESİ

İhramlının, av yaşağını işlemesi sebebiyle kestigi kurbandan yeme-si caiz değildir. Abdurrahman bin Hâtib şöyle anlatıyor: kendisi binek üzerinde, Hz. Osman'la birlikte umre yapmıştır. Biz Revhâ'dayken bir kuş eti getirildi. Hz. Osman "siz yiyin" dedi. Ancak kendisi bundan ye-megi hoş karşılamadı.

Amr bin Âs, "eger başka yiyen yoksa, avın etinden yiyelim mi" de-di. Hz. Osman'ın cevabı şöyleydi: Bu konuda sizin gibisi yoktur. Benim için av yapıldı ve ismimle öldürüldü.¹⁸³ Bunu Hz. Osman bir defa daha söyledi. Abdullah bin Âmir bin Rabi' şöyle diyor: Açık bir günde Hz. Os-man'ı ihramlı olarak gördüm. Umre yapıyordu. Bu sırada kendisine ye-mesi için et getirildi. Kendisi yemeyeceğini söyledikten sonra, arkadaş-larının yemelerini istedi. Niçin yemediği sorulduğunda da eti yenen hay-vanın onun adıyla kesildiğini söyledi.¹⁸⁴

180 Buhâri, Kitabü'l-Hac, 1563.

181 Şehidü'd-dâr Osmanın bin Affân, s. 86.

182 A.g.e.

183 A.g.e.

184 Sünen-u Beyhaki, c. V, s. 191.

31. AKRABALARIN BİR NİKAH ALTINDA TOPLANMASININ HOŞ GÖRÜLMEMESİ

Ishâk bin Abdullah bin Ebî Talha'nın belirttiğine göre, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman akrabaların bir nikah altından toplanmasını hoş karşılamamaktaydılar.¹⁸⁵

32. EMZİRME

Abdurrezzak, İbn Cüreyc ve İbn Şihab yoluyla gelen haber şöyledir: Hz. Osman kendilerini emziren siyah bir kadının sözü üzerine, süt kardeş oldukları anlaşılan kişilerin evliliğine son verdi.¹⁸⁶

33. HUL' VEYA MUHÂLAA¹⁸⁷

Rubeyyi' binti Muavviz şöyle dedi: Amcamın oğluyla anlaşmıştık. Bu sırada evliydi. Kocasına, istediğini vereceğini, kendisini boşamasını istedi ve istediği gibi de oldu. Ancak, yatağıma kadar, her şeyimi aldı. Kuşatma altundayken Hz. Osman'a gittim. "Her şeyi aldı" dedim. Başka bir rivayete göre, "Eşimle boşandım. Ancak bunun karşılığında her şeyimi aldı" dedi.¹⁸⁸ Hz. Osman bu uygulamaya karşı çıkmadı.¹⁸⁹

34. EŞİ ÖLMÜŞ, İDDET BEKLEMEKTE OLAN KADININ YAS TUTMASI GEREKİR

Kocasının ölümü sebebiyle yas tutan kadın, kocasının evinde kalır, dışarıya yalnızca ihtiyacı olduğunda gündüz çıkar. Gece, kocasının öldüğü evden başka bir evde kalmaz.¹⁹⁰ Ebû Said el-Hudrî'nin kız kardeşi Furay'a binti Mâlik bin Sinan, Hz. Peygamber'e gitti, kocasının öldürüldüğünü ve geride ev ve nafaka bırakmadığını söyleyerek, ailesine dönme imkanını sordu. Resûlullah (sav) dönebileceğini söyleyince oradan ayrıldım. Sonra Hz. Peygamber beni yeniden çağırdı ve olayı tekrar anlatma-

185 Yahyâ el-Yahyâ, el-Hilâfetü'r-Râşide ve'd-Devletül-Emeviyye, s. 449.

186 El-Fethi c. V, s. 18.

187 Muhâlaa, bir kadının para veya mal vererek kocasını, boşanmaya razı etmesi suretiyle gerçekleşen boşanma.

188 Tabakât, c. VII, s. 447.

189 Yahyâ el-Yahyâ, el-Hilâfetü'r-Râşide ve'd-Devletül-Emeviyye, s. 449.

190 Mevsûat-ı Fikh-ı Osman bin Affân, s. 244.

mı istedi. Önceki defa söylediklerimi tekrar ettim. "İddetin dolana kadar, eşinle durduğunuz evde kal" dedi ve dört ay on gün orada kaldım. Hz. Osman adam gönderip bana olanları sordurdu. Her şeyi tek tek anlattım ve kendisi de buna göre hüküm verdi.¹⁹¹ Bu sebeple Hz. Osman iddet bekleyen kadının bu süre içerisinde gereksiz yere evinden çıkmasını hoş karşılamıyordu. Bir kadının kocası vefat etmişti. Akrabaları onu ziyaret ettiler, kendisine baş sağlığı dilediler ve durumunu sormak üzere Hz. Osman'a gittiler. Halife, kadının ölen kocasının evine götürülmesini emretti.¹⁹²

35. İSTEYEREK NİKAH YAPIN

Bir adam Hz. Osman'a geldi ve "Ey mü'minlerin emiri bir sorum var" dedi. Hz. Osman acele olduğunu, devesinin terkisine binerse, yolda ihtiyacını arz edebileceğini söyledi. Adam, komşusunun öfkelenerek karısını boşadığını, tekrar evlenebilmesi için de kadının başkasıyla evlenip boşanması gerektiğini söyledi ve kendisinin bu kadınla nikah yapmasının mümkün olup olmadığını sordu. Hz. Osman, gerçekten evlilik niyeti ve istek olmadan nikah yapmanın doğru olmayacağını söyledi.¹⁹³

36. SARHOŞUN BOŞAMASI

Sarhoşun sözlü tasarruflarının geçerliliği yoktur. Hz. Osman'a göre bu durumdaki kişinin yaptığı akitler, ikrarı ve talakı sahih değildir. Çünkü ne dediği bilmemekte ve söylediğini kastetmemektedir. İrade olmayınca sorumluluk da olmaz.¹⁹⁴ Hz. Osman'a göre sarhoşun ve delinin boşaması geçerli değildir.¹⁹⁵

37. BABANIN ÇOCUĞUNA HİBE ETMESİ

Baba oğluna bir şeyi hibe ederse, şahit gerekir. Eğer şahit varsa, hibe tamamlanır, kabz gerçekleşir ve mal babada kalabilir. Hz. Osman şöyle diyor: Kim küçük çocuğuna malını hibe ederse, bunu ilan etmeli ve şahitlerle bilinir hale getirmelidir. Velisi babası olsa dahi bu, caizdir.¹⁹⁶

191 A.g.e. s. 224.

192 A.g.e. s. 225.

193 A.g.e. s. 81.

194 Mevâât-u fikh-ı Osman bin Affân, s. 53.

195 el-Fetâvâ, 33, 61.

196 Sünenü'l-Beyhakî, c. VI, s. 170.

Fakat bir şahit bulunmaz ve baba oğlun hibe ettiği malı teslim etmezse, hibe bağlayıcı olmaz.

Hz. Osman şöyle demiştir: Bir kişi çocuğuna hibe eder ve çocuk da hibe edilen malı almadan ölürse, bu hibe geçerli değildir. Çünkü kabz gerçekleşmemiştir.¹⁹⁷

38. SEFİHİN HACREDİLMESİ

Hz. Osman sefihin hacir edilmesi gerektiğini söylüyordu. Abdullah bin Ca'fer altmış bin dinara bir arsa satın aldı. Hz. Ali ödenen miktarla arsa ederinin uyumlu olmadığını, Abdullah'ın aldatıldığını söyledi. Abdullah'ın tasarrufu, alışılmışın ötesinde bir tasarruftu. Bu sebeple Abdullah bin Cefer'in hacir edilmesi için halife Hz. Osman'a müracaat etti. Abdullah bin Cafer, Zübeyr'in yanına gitti ve olanları anlattı. Zübeyr, ortak olduklarını söyledi.

Hz. Ali, Hz. Osman'a gitti ve alış verişteki durumunu söyleyerek, Abdullah bin Cafer'in hacir edilmesini istedi. Hz. Osman "Zübeyr'le ortaklık halinde olan bir kişiyi nasıl hacir edeyim" dedi. Ortağı sebebiyle Zübeyr'i de hacir altına almış oluruz ki; bu da mümkün değildir.¹⁹⁸

39. İFLAS EDENİN HACREDİLMESİ

Hz. Osman, iflas eden kişiyi hacir altına almakta ve mallarını alacaklılar arasında alacakları oranında bölüştürmekteydi. Fakat bazı alacaklılar, verdikleri mallarını borçluda görürlerse, önceden yaptıkları akdi feshederek, mallarını geri alma hakkına sahiptiler.¹⁹⁹ Çünkü bu durumdakiler, o malı almak için diğerlerine göre daha çok hak sahibidirlere.²⁰⁰

40. KARABORSACILIĞIN HARAM OLUŞU

Hz. Osman karaborsacılığı yasaklıyor, tüccarın böyle bir tavır sergilememesi için gerekli uyarıları yapıyordu.²⁰¹ Hz. Ömer gibi, Hz. Osman da karaborsacılığın yiyecekler veya başka şeyler için olması arasında bir

197 Fetâvâ, 31, 153.

198 Mevsûat-u Fikh-ı Osman bin Affân, s. 119.

199 Sünenü'l-Beyhaki, c.VI, s. 46.

200 Mevsûat-u Fikh-ı Osman bin Affân, s. 119.

201 Muvatta', II, 651.

fark görmüyordu. Herhangi bir sınırlama yapmaksızın, bütün alanlarda karaborsacılığı yasaklamıştı. Özellikler Hz. Peygamber'den karaborsacılıkla ilgili olarak gelen uygulama mutlakur. Mutlak olan bir uygulama o haliyle bırakılır. Herhangi bir gerekçe yokken sınırlandırma yapılamaz.²⁰²

41. YOLUNU KAYBETMİŞ DEVELER

Mâlik, İbn Şihâb'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Ömer döneminde, yolunu kaybetmiş develere kimse dokunmazdı. Hz. Osman döneminde ise yolunu kaybetmiş devlerin toplanıp satılması emredildi. Eğer sahibi gelirse, devenin parası kendisine verilecekti.²⁰³

Hz. Ömer'in uygulaması Zeyd bin Hâlid el-Cühentî'nin rivayet ettiği iki sahih hadise dayanmaktaydı. Bir Arabi Hz. Peygamber'e gelerek bulduğu malı ne yapacağını sordu ve Resûlullah (sav) kendisine şöyle cevap verdi: "İnsanlara duyur. Eğer sahibi gelirse onun, gelmezse senindir." Bu adam Hz. Peygamber'e kaybolan koyunların hükmünü sordu, Resûlullah (sav) şöyle cevap verdi: "onlar ya senin, ya kardeşinin ya da kurtlarındır!" Kaybolan develeri sorunca da "kaybolan deve seni de başkasını da ilgilendirmez. Karnını doyurur, suyunu içer, sahibi geldiğinde de alır götürür."²⁰⁴

Hacvî'nin belirttiğine göre, Hz. Osman'ın içtihadının dayanağı genel maslahattır. Çünkü insanlar, kayıp devlerin ardına düşmüşlerdi. Böyle olunca, bir görevli develeri topluyor ve genel maslahata uygun olarak onları satıyordu.²⁰⁵

Abdusselam es-Süleymânî'nin konuya ilişkin cevabı şöyledir: el-Hacvî'nin bu görüşüne tam olarak katılmak mümkün değildir. Çünkü Hz. Osman maslahat-ı mürselele göre hareket etmiştir. Ancak mürsel maslahatın kabulüne veya reddine dair Kur'an'da veya sünnette bir açıklama bulunmamaktadır. Kayıp develerin durumunu Hz. Peygamber yurkarda geçen hadislerde de görüldüğü gibi açıkça ortaya koymuştur. O halde bu muteber maslahattır ve muteber maslahat varken onunla amel edilmelidir. Buna göre Hz. Osman'ın maslahat-ı mürselele göre amel ettiğini söylemek kesinlikle kabul edilebilir değildir. Çünkü nass karşısında mürsel maslahata itibar edilmez.

202 Mevsûat-ı Fikh-ı Osman bin Affân, s. 15.

203 Muvatta', s. 648-649.

204 Buhârî, Kitâbu'l-Lukta, 2427, 2428, 2429.

205 El-Fikru's-Sâmi, c. 1, s. 245.

Anlaşıldığına göre, Hz. Osman'ın bu konudaki uygulaması maslahat-ı mürsele değil, kamu yararı (maslahat-ı âmme) doğrultusunda ortaya konulmuştur. Çünkü bu meselenin hükmü, zamana ve şartlara göre değişebilen içtihadî bir hükümdür. Ayrıca kayıp deve sahiplerinin maslahatları da konu için belirleyicidir. Onlar için önemli olan devenin ve ya değerinin kendileri için muhafaza edilmesidir. Şüphesiz Hz. Osman bu uygulamasıyla genel maslahatın gerçekleştirilmesini hedefliyordu. Hz. Peygamber ve ilk iki halife döneminden farklı olarak, Hz. Osman döneminde insanların ahlakı değişmiş, kayıp develeri sahiplenmeye çalışan kişiler ortaya çıkmıştır. Şüphesiz Hz. Osman'ın içtihadı son derece isabetli ve yerindedir.²⁰⁶

42. IDDET BEKLEYEN KADININ MİRASÇI OLMASI

Hz. Osman'a göre iddet sırasında eşlerden birisi ölürse, sağ olan diğerine mirasçı olur.²⁰⁷ Iddet devam ederken söz konusu olan ölümler karşısında, diğer eşi mirastan mahrum etmeye kimsenin hakkı yoktur.

Hibbân bin Münekkız sağlıklı iken eşini boşadı. Eşi o sırada Hibban'ın kızını emzirmekteydi. Kızını emzirdiği için, yedi ay, hayız olmadı. Hibban boşandıktan yedi sekiz ay sonra hastalandı. Kendisine boşanmış olduğu eşinin mirasçı olacağı söylendiğinde, "beni Osman'a (r.a.) götürün" dedi. Hz. Ali ve Zeyd bin Sâbit yanındayken, Hibbân, Hz. Osman'a durumunu anlattı. Halife yanındakilere "görüşünüz nedir" deyince şöyle cevap verdiler: Bunlardan birisi öldüğünde, diğeri ona mirasçı olur. Çünkü boşadığı eşi, menopoz döneminde olmadığı gibi, adet görmeyen küçük bir kız da değildir, az ya da çok adet görmektedir. Hibban evine döndü, boşadığı eşinden kızını aldı, emzirme bitince kadın adet olmaya başladı. Üçüncü defa adet olmadan önce Hibbân öldü. Bunun üzerine eşi ölüm iddeti bekledi ve kocasına mirasçı oldu.²⁰⁸

43. ESİRİN KUCAĞINDAKİ ÇOCUĞUN MİRASÇI OLMASI

Esir düşen bir kadın, kucağındaki çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ederse, bu durumdaki çocuğa hamil denir. Kadın ve kucağındaki çocuk arasında miras ilişkisinin kurulması ancak delille mümkündür.

²⁰⁶ El-İçtihad fî'l-Fıkhi'l-İslâmî, 134, 135.

²⁰⁷ Mevsûat-u Fikh-ı Osman bin Affân, s. 28.

²⁰⁸ Sünenü'l-Beyhâkî, VII, 419.

Hz. Osman bu konuda sahabe ile istişare etti, her birisi kendi görüşünü ortaya koydu. Halife, "Allah'ın mallarım ancak açık delilin bulunması durumunda başkalarına miras olarak verebiliriz"dedi ve ekledi: "hamıl, ancak bir delille mirasçı olabilir."²⁰⁹

Hz. Osman'ın yargı alanında kısas, hadler, tazirler ve cinayetler alanındaki, bazı içtihatlarını vermiş olduk. Zinnüreyn, içtihatlarıyla, geniş ilmi, derin anlayışı ve dinin maksatlarını en iyi şekilde bilmesiyle İslam mezheplerinin oluşumuna da katkı sağlamıştır, Raşit halifelerdendir, Müslümanları yönlendirmeleri, Allah'ın dininin zafer kazanmasına ve yücelmesine sebep olmuştur.

209 Mevâât-u Fikh-ı Osman bin Affân, s. 28.

—DÖRDÜNCÜ BÖLÜM—

HZ. OSMAN (RA) DÖNEMİNDE YAPILAN FETİHLER

GİRİŞ

Hız. Osman'ın şehit edildiğı haberi, İslam düşmanlarını cesaretlendirmiştir. Özellikle İran'da ve Rum bölgesinde bu durum daha açık biçimde ortaya çıktı. Semerkand'ın başkenti Fergana'da hareketlenmeler başlamıştı. Rumların ileri gelenleri de Şam'ı terk ederek, Bizans'ın başkenti İstanbul'a gittiler. İslam devletiyle bağlarını kesmek için yollar aramaya başladılar. Hız. Ömer döneminde, bölgede kalan Rum askerleri İskenderiye'ye çekilmişti. Amr bin Âs İskenderiye'nin fethi için izin istemişti. Bütün şartlar bunun için müsaitti ve İskenderiye'nin fethinden sonra bölgede Rum askeri kalmayacaktı. Çünkü burası, sığındıkları son noktaydı.¹

Hız. Ömer'in vefatından sonra, Hız. Osman (ra) döneminde Rumlar İskenderiye'de toplanıp, Müslümanlardan ayrılmanın hesaplarını yaptılar. O kadar ileri gittiler ki; sonuçta yapılan anlaşma bozuldu. Rum deniz kuvvetlerinden yardım istediler.² Kendilerine üç yüz gemi dolusu asker ve silah gönderildi. Bu durum karşısında Hız. Osman (ra) sırayla şu adımları attı:

1. Rumlara ve İranlılara boyun eğdirip, onlara İslam'ın otoritesini yeniden kabul ettirmek.

2. Kendilerine yardım edilme imkanını ortadan kaldırma düşüncesi de taşıyarak, Rum ve İran topraklarının ötesinde de fetihlere devam etmek.

3. İslam ülkesinin korunması için Müslümanların sıkı sıkıya bağlı kalacakları kuralların konulması.

4. İhtiyaç doğrultusunda İslam deniz kuvvetlerinin oluşturulması

Hız. Osman döneminde uzak diyarların stratejik bölgelerinde askeri merkezler veya kışlalar kurulmaktaydı. Irak'ta Küfe ve Basra, Muaviye döneminde tamamının ele geçirilmesinden sonra Şam'da Dimeşk, Mı-

¹ el-Hilafe ve'l-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 221.

² Cevle Târîhiye ft Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn, s. 324.

sır'da Fustat askeri bölgeler olarak bilinmekteydi. Kurulan bu ordugahlar, varlıklarını "İslam devletinin korunması, fetihlerin sürdürülmesi ve İslam'ın yayılması" esasları üzerinde devam ettirmekteydiler.³

A. HZ. OSMAN'IN DOĞUDAKİ FETİHLERİ

1. KÜFELİLERİN FETİHLERİ: AZERBAYCAN'IN FETHİ

Küfeliler savaşa giderken, kırk bin kişi Rey'den ve altmış bin kişi de Azerbaycan dan katılıyordu. Küfe ordugahında da kırk bin savaşçı bulunuyor ve her yıl on bin kişi savaşıyordu. Böyle olunca bir kişi, dört yılda bir savaşa çıkmaktaydı. Hz. Osman Velid bin Ukbe'yi Küfe'de görevlendirince, Azerbaycan halkı anlaşmayı bozdu. Hz. Ömer döneminde Huzeyfe bin el-Yeman'la yapılan anlaşma şartlarında yeniden anlaşmayı da reddettiler. Valileri Ukbe bin Ferkad'a karşı isyan ettiler. Hz. Osman valiye onlarla savaşmasını emretti. Selman bin Rabia el-Bahili orduyu hazırladı. Bu ordunun ardından Velid, ordusuyla bölgeye gitti. Azerbaycan bölgesinin ileri gelenleri, Huzeyfe ile yaptıkları anlaşmanın şartları üzerine yeniden anlaşma yapmak istediler. Velid bu teklifi kabul etti ve anlaşma sağlandı. Bölgede farklı seriyyeler yapıldı, bazı gruplar mağaralara sığındılar. Abdullah bin Şubei el-Ahmasi Mevkan, Beber ve Taylesan bölgelerine gönderildi. Gittikleri bölgelerde başarılar elde etti, ganimet topladılar. Selman bin Rabia el-Bahili on iki bin kişilik orduyla Ermenilerin üzerine yürüdü. Onlara boyun eğdirdi ve büyük ganimet elde etti. Bundan sonra Velid Küfe'ye döndü.⁴

Azerbaycan halkı çok defa anlaşmayı bozdu, belirtilen şartlara uymadı. Eşas bin Kays, bölge üzerine yürüdü, isyancılara derslerini verdi, ayaklanmaları bastırdı, hak edenlerle çetin bir savaş yapıldı. Bunun üzerine anlaşma yapmak istediler ve Hz. Ömer döneminde kabul edilen şartlarla yeniden anlaşma yapıldı. Eşas, halkın yeniden isyan edebileceğini düşünerek, bölgede bir görevli bıraktı ve onları divanlara yazdı. Kendilerine maaş bağladı ve o bölgede İslam'a davet görevi verdi. Said bin el-Âs vali olduğunda Azerbaycan halkı yeniden ayaklandı ve yeni valiye itaat etmediler. Bunun üzerine Cerir İbn Abdullah el-Beceli, ordusuyla geldi ve isyancıları hezimete uğrattı, reislerini öldürdü. Ancak halkın çoğu İslam'ı kabul ettiğinde bölgede huzur ve rahatlık mümkün oldu, insanlar Kur'an'ı öğrendiler.

3 Sâdık Urcûn, Osman bin Affan, 199, 200.

4 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 246.

Hız. Osman, Rey'de vali iken, Ebû Mûsa el-Eş'arî'ye bir talimatname gönderdi ve halkın isyan etmesi sebebiyle, ordu gönderilerek bölgenin yeniden ele geçirilmesini istedi. Ebû Mûsa, Kuzayza bin Ka'b komutasında bir ordu gönderdi ve bölge yeniden fethedildi.⁵

2. RUMLARA KARŞI YAPILAN SAVAŞLARDA KÜFELİLERİN YARDIMLARI

Velid, Azerbaycan'daki fetih hareketlerini bitirdikten sonra Musul'a yöneldi. Kendisine Hız. Osman'dan şu emir geldi: Muaviye bana, Rumların Müslümanlara saldırı hazırlığında olduklarını haber verdi. Küfeliler, Müslüman kardeşlerine el uzatılar. Bu yazım sana ulaştığında, imanına ve cesaretine güvendiğin bir kişinin komutasında yedi, sekiz, dokuz veya on bin kişilik bir orduyu elçimin geldiği yönden onların üzerlerine gönder.⁶ Selam.

Velid insanların huzuruna çıktı, Allah'a hamd ettikten sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Allah kullarını imtihan etti. Kafirlerin ellerindeki ülkelerini onlara geri verdi. Fethedilmemiş bölgelerin fethini kendilerine nasip etti. Kendilerine sağlık, ganimet ve varlık verdi. Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'adır. Halife Şam'daki Müslüman kardeşlerimize yardım için gitmek üzere on bin kişilik bir ordu hazırlamamı emretti. Rumlar Müslüman kardeşlerimize saldırdılar. Onların yanında olmak büyük iş, açık bir üstünlüktür. Selman Rabia el-Bâhili ile sefere hazır olun!

Kufeliler tarafından oluşturulan sekiz bin kişilik ordu, Şam'a ulaştı. Ordunun başında Selman Rabia el-Bâhili vardı. Şam'daki Müslüman kuvvetlerinin başında ise Habib bin Mesleme bin Halid el-Fehri vardı. İslam kuvvetleri Rumların üzerine yürüdüler. Zalimlere cezaları verildi, birçok kale ele geçirildi, büyük miktarlarda ganimet toplandı.⁷

Velid'in cihadi ve gazveleriyle ilgili bazı rivayetler şöyledir: Şa'bî'nin Muhammed İbn Amr bin el-Velid bin Ukbe'nin önüne oturduğunu, Muhammed'in, Mesleme bin Abdumelik'in gazvesini anlattığını gördüm. Şa'bî şöyle diyordu: Velid'in savaşlarına ve valilik dönemine yetişseydiniz, durumun nasıl olduğunu görürdünüz. Hiç kimse, görevinden alınana kadar ona verdiği sözü bozmazdı.⁸

⁵ el-Hilafe ve'l-Hulefau'r-Raşidün, 224.

⁶ Tarhu't-Taberi, c. V, s. 247.

⁷ A.g.e.

⁸ Sadık Urcün, Osman bin Affan, 201.

3. SAİD BİN AS'IN TABERİSTAN SEFERİ

Bu sefer, hicretin otuzuncu yılında gerçekleşmiştir. Said bin el-As, Huzeyfe bin el-Yeman'la birlikte beraberlerinde sahabeden birçok kişinin bulunduğu bir orduyla Horasan istikametinde sefere çıktı. El-Hasan, el-Hüseyin, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Amr bin el-Âs ve Abdullah bin ez-Zübeyr bunlardan bazılarıdır. Abdullah bin Âmir de Basra'dan Horasan'a yöneldi ve Said'den önce bölgeye ulaştı. Nihavend'den sonra Huzeyfe onlarla anlaşma yapmıştı. Cürcan bölgesinde iki yüz bin dinar karşılığında anlaşma yapıldı. Sonra Tamise bölgesine ulaşıldı. Belirtilen bu yerler, Taberistan sınıırındaydı. Tamise, sahilde bulunan bir şehirdir. Burada büyük bir savaş yapıldı ve bu sırada Said korku namazı kıldırdı. Ardından Huzeyfe'ye Resûlullah'ın (sav) korku namazı kıldığını söyledi ve ona namaz kıldırdı. Bu sırada savaş devam ediyordu. Said kılıcıyla bir adamın boynuna vurdu. Boynundaki koruyucu sebebiyle, kılıç kabzadan çıktı. Bu sırada etrafını kuşattılar ve eman istediler. Kendilerine eman verildi. Bundan sonra başka kaleleri fethettiler. Bir adam hariç, hepsini öldürdüler. Nehdoğullarından bir adam, kilitli bir kap gördü ve içinde cevher var zannederek onu Said'e götürdü. Kilit kırıldı ve mahfazanın içinden sarı bir hırka çıktı.⁹

Sa'd Küfe'ye gittiğinde Ka'b bin Cüayl şu beyitleri söyledi:

Bu genç ne kadar güzeldir! / Derinliğin ardından düştüklerinde,

Saidin mutluluğu benim hareket sebebidir, / Düştüğün zaman korktum ölümünden!

Sanki sen, halk gününde gizlenmiş gibisin. / Bundan canı sıkıldı ve sabahladı.

Kalbine vesvese veren şu anda vesvese veriyor / Seksen bin zırhlı savaşçı!

4. İRAN KİSRASI YEZDİCERD'İN HORASAN'A KAÇIŞI

İbn Âmir, önce Basra'ya oradan da İran'a gitti ve orayı hicrî otuz yılında fethetti. Bunun üzerine Yezdicerd oradan kaçtı. İbn Âmir, Meşâci' bin Mes'ûd es-Sülemî'yi onun ardından gönderdi. Meşâci' Kirman ve Seyrican'da Yezdicerd'i takip etti. Bunun üzerine Yezdicerd Horasan'a kaçtı.¹⁰

⁹ Târhu't-Taberî c. V, s. 270.

¹⁰ A.g.e. c. V, s. 288.

5. YEZDİCERD'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Yezdicerd hicretin otuz birinci yılında öldürüldü. Ancak bu olayın nasıl gerçekleştiği konusunda farklı bilgiler bulunmaktadır. İbn İshak şunları kaydediyor: Yezdicerd, küçük bir grupla, Kirman'dan Merv'e kaçtı. Akrabalarından para ve mal istedi. Ancak öldürülmekten korktukları için kimse vermedi. Bunun üzerine onu Türklere gönderdiler. Ancak kaçmadan önce İslam ordusu kendisine yetişti. Yanındakiler öldürüldü. Ancak o kaçarak Merv nehrinin kenarında bir değirmencinin evine sığındı. Onun yanında kaldı ve gece uyuyunca değirmenciye öldürdü.¹¹

Taberi'nin başka bir rivayeti şöyledir: ...Yezdicerd, Araplar kendisini yakalamadan Kiraman'dan çıktı, etrafına adam toplamak maksadıyla Tabseyen ve Kuhmistan'a gitti. Merv'de dört bin adamı vardı. Sayısını artırmak için Horasan'a gitti. Böylece güç toplayıp Müslümanlara karşı savaşmayı hedefliyordu. Öfkeli ve hasetçi iki komutan olan Bûrâz ve Sencân kendisine itaat ettiler. Merv bölgesini karargah edindiler. Bûrâz'a yetki verdi. Ancak Sencân bu durumu kaldıramadı. Bûzâr izinsiz içeriye girdi. Sencân onu öldürmek istedi. Bûzâr olup biteni eşlerinden birisine anlattı. Buzâr, Yezdicerd'i öldürmek için birlik teklif etmek üzere Sencân'a bir elçi gönderdi. Bûzâr ve Sencân Yezdicerd'in sarayına gittiler. Yezdicerd, gelenlerin niyetlerini anlamıştı. Hemen sarayından çıkıp gitti. Canını kurtarmak için iki fersah¹² yürüdü, bir değirmencinin evine geldi. Çok yorgun ve bitkin bir şekilde değirmencinin evine girdi. Değirmenci, onun değerli bir insan olduğunu düşündü ve ona yatak hazırladı, yemek verdi. Yezdicerd, değirmencinin yanında bir gün bir gece kaldı. Değirmenci ona, bir emrinin olup olmadığını sordu. Yezdicerd, kendisine değerli bir arazi vermesini istedi. Değirmenci bunu kabul etmedi ve kendisi için dört dirhem yeterli olduğunu söyledi. Yezdicerd yanında parasının olmadığını söyledi. Konuşma böyle devam ederken Yezdicerd baltayla ayağa kalktı ve değirmenciye öldürdü. Üzerindeki elbisele-ri çıkardı, karnını yardı, içine odun doldurdu ve böylece evinin yüz adım ilerisindeki ırmağa attı. Sonra oradan kaçtı.¹³

Başka bir rivayet şöyledir: Çağrıldıkları için Türkler bölgeye gittiler.

¹¹ Târîhu't-Taberî c. V, s. 295.

¹² 1 fersah=5554 m.

¹³ es-Selmi, Hilâfet-ü Osmân, s. 57.

Gittiklerinde Yezdicerd'in öldürüldüğünü gördüler. Ailesini de öldürüp, bütün varlığını aldılar ve onu da Tabut'a koyup Istahor'a götürdüler.¹⁴

Konuyla ilgili olarak Taberî'de iki farklı rivayet bulunmaktadır.¹⁵ Bazı rivayetlere göre, Yezdicerd kendisini öldürmek isteyenlere şöyle demiştir: Yazıklar olsun size! Bizim kitabımıza göre, kralı öldüren, ateşe yakılır. Beni öldürmeyin, Araplara teslim edin. Onlar affederler, bir ülkenin kralını öldürmezler!¹⁶

Yezdicerd yirmi sene krallık yaptı. Bunun dört senesi rahatlık içinde, kalan yılları ise İslam ordularından kaçarak geçti. O, mutlak olarak son Fars kralıdır.¹⁷ Hak, hay ve daim olan Allah'tır. Ondandır başka ilah yoktur. Onun dışındaki her şey helak olacaktır. Hüküm onundur, dönüş onadır.¹⁸

Fars ve Rum kralları için Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Kayser helak olduktan sonra, ondan başka kayser gelmeyecektir. Aynı şekilde Kısra helak olduktan sonra ondan başka kısra gelmeyecektir. Allah'a yemin olsun ki; onların hazinelerini Allah yolunda infak edeceksiniz.¹⁹

6. HİRİSTİYANLARIN, ÖLÜMÜNDEN SONRA YEZDİCERD'İ MERAHAMEYLE ANMALARI

Yezdicerd'in ölüm haberinin duyulmasından sonra, Merv şehrinde, İlyâ isimli bir Hristiyan, etrafına Hristiyanları topladı ve şöyle dedi: Fars kralı öldürüldü. O, İbn Şehriyar bin Kısra'dır. Şehriyâr, üzerimizde çok hakkı bulunan, bizlere iyilik ve ihsan ile muamele eden Şîrin el-Mümine'nin çocuğudur. Hristiyanlar Yezdicerd'in ölümüne üzüldüler. Çünkü onun ataları, krallıkları döneminde Hristiyanlara iyi davranmış, onlar için kiliseler yapmış, kimi Hristiyanları ülkesine yerleştirmiştir. Atalarının yapıklarını düşünerek, "Yezdicerd'in ölümüne üzülmemiz gerekir. Onun için taştan bir lahit yapalım." dediler.

Hristiyanlar, bu konuşma karşısında, "senin görüşün bizim görüşümüzdür. Sana katılıyoruz" dediler. Sonrasında Merv şehrinde Yezdicerd için bir lahit yaptılar. Bedenini nehrin derinliklerinden çıkardılar, tabuta koyup, lahdiin bulunduğu yere götürdüler ve lahde koyarak kapağını kapattılar.²⁰

14 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 297.

15 el-Kelât, el-İktûfâ, c. IV, s. 417.

16 A.g.e. c. IV, s. 418.

17 Muhammed es-Selbî, Hilâfet-ü Osman, s. 57.

18 El-Kelât, el-İktûfâ, c. IV, s. 419.

19 Müslim, Fiten, 2918, 2919.

20 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 304.

7. ABDULLAH BİN ÂMİR'İN FETİHLERİ

Hicretin otuz birinci senesinde Abdullah bin Âmir Horasan'ın fethine yöneldi. Ebreşehr, Tûs, Beyverd ve Nesâ'yı fethederek Serahs'a ulaştı. Orada Merv halkıyla anlaşma yaptı.

es-Seken bin Katâde el-Uraybî şöyle kaydediyor: Ibn Âmir Fars'ı fetheti ve Basra'ya döndü. Istahor'da Şerîk bin el-A'ver el-Hârist'i görevlendirdi. Şerîh Istahor'da cami yaptırdı. Ibn Âmir'in yanına Evs bin Câbir el-Cüşemî geldi ve şöyle dedi: Düşmanların senden kaçıyor. Bu senin için güçtür. Ülke geniştir. Yeni fetihlere açıl. Allah zafer veren ve dinini aziz edendir. Ibn Âmir orduyu hazırladı, Basra'da işleri yürütmek üzere Ziyâd'ı görevlendirdi ve Kirman üzerine sefere çıktı. Oradan Horasan'a yöneldi. Toplum şöyle diyordu: Esbehan için yola çıktı, Horasan'a ulaştı, Kirman'a Mecâşi' bin Mes'ûd es-Sülemî'yi görevli olarak bıraktı. Seksen fersah yol gitti. Ebreşehr istikametinde Tabeseyn'e gitti. Bu Nisâbü'r şehirlerinden birisiydi ve el-Ahnef bin Kays tarafından yönetilmekteydi. Kuhistan'ı geçerek Ebreşehr'e ulaştı. Ahnef onlarla savaştı ve kendilerini hezimete uğrattı. Sonra Ibn Âmir Nisâbü'r'a gitti.²¹

Başka bir rivayet şöyledir: Ibn Âmir Ebreşehr'e gitti. Bölgenin yarısını savaşla ele geçirdi. Diğer yarısı da Nesâ ve Tûs'tan oluşmaktaydı ve Kenârî'nin elindeydi. Ibn Âmir Merv şehrine ulaşmaya güç yetiremedi ve Kenârî ile anlaşma yaptı. Kenârî, Ebu's-Salt bin Kenârî ve kardeşinin oğlu Selim'i rehin olarak verdi. Abdullah bin Hâtim Herat'a, Hâtim bin en-Nu'mân Merv'e yöneldi. Ibn Âmir, Kenârî'nin iki oğlunu alarak, en-Nu'mân bin el-Efkam en-Nasrî'nin yanına gitti ve o ikisini serbest bıraktı.²² Ibn Âmir, Ebreşehr'in etrafındaki Tûs, Beyverd, Nesâ Hurmân gibi bölgeleri fethetti ve Serahs bölgesine ulaştı. Ibn Âmir, el-Esved bin Kûlsûm el-Adevî ile birlikte, Beyhak'a gitti. Ebreşehr'le bu ikisi arasında on altı fersah mesafe bulunmaktadır. Orası da fethedildi. Ancak el-Esved bin Kûlsûm el-Adevî öldürüldü. Dinine çok bağlı bir insandı. Abdullah bin Âmir el-Anberî'nin arkadaşlarından birisiydi. Ibn Âmir Basra'dan çıkarken şöyle diyordu: Irak'tan ayrılırken hatırladığımda üzülüyüm, susuzluk, müezzinler ve el-Esved bin Kûlsûm gibi kardeşlerimdir.²³ Ibn Âmir Nisâbü'r'da galip geldi ve Serahs'a kadar ilerledi. Orada Merv halkı

21 A.g.e. c. V, s. 305.

22 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 305.

23 A.g.e. c. V, s. 307.

sulh talep ettiler. İbn Âmir, anlaşma için Hâtım bin en-Nu'mân'ı gönderdi, bir milyon iki yüz bin dinara anlaşma sağlandı.²⁴

8. BÂB VE BELENCER GAZVELERİ

Hız. Osman, Saîd bin el-Âs'a mektup yazarak, Bab bölgesine sefere çıkmasını emretti. Ayrıca Abdurrahman bin Rabîa'ya şöyle yazmıştır: "Halk şımardı, haddinden fazla yemeğe başladı. Ancak Müslümanlara ansızın saldırma. Ben onların büyük bir fitneye bulaşmalarından korkuyorum. Abdurrahman, bu istek doğrultusunda hareket etti. Ayrıca Belencer'in de fethi hedeflenmekteydi. Hız. Osman'ın halifeliliğinin dokuzuncu yılında, fetih hareketleri bu bölgede hızla devam ediyordu, Belencer bölgesine ulaşılmıştı. Burayı kuşattılar ve mancınıklarla saldırıya başladılar. Mücadele şiddeti bir şekilde devam ediyordu. Ordunun önüne çıkan kişileri ölümden başkası beklemiyordu."²⁵

Ancak Belencer halkı, Türklerle ittifak etti ve Müslümanlara karşı savaşılar. Abdurrahman Rabîa yaralandı, Müslümanlar hezimete uğradılar, paramparça oldular. Selmân bin Rabîa'nın askerleri ise, bozgundan kurtuldu. Hazar yolunu tercih edenler ise Cürcan'a ulaştılar. Selmân el-Fârisî ve Ebû Hureyre de bunlardandı. Abdurrahman'ı defnettiler. Onunla hayat buldular, zaferler kazandılar.²⁶

8.1. Yezîd bin Muaviye'nin Öldürülmesi

Hız. Osman döneminde Belencer'de savaş senelerce sürdü. Ancak hiçbir kadın dul, hiçbir çocuk da yetim kalmadı. Hız. Osman'ın halifeliliğinin dokuzuncu yılıydı, savaş devam etmekteydi ve Yezîd bin Muâviye bu sene içerisinde öldürülmüştü. Onunla ilgili olarak şunlar söylenmekteydi: Şiir yazan, okuyan hiçbir kişi onun gibisini görmemişti. Kefenine sarıldı, dört yiğidin omzunda mezarına götürüldü. Kabirde onun gibisi görülmedi! Onun kabrinden daha güzeli bilinmiyordu. Türklerle karşı savaşa girdiğinde, başından bir yara aldı. Giysisi kanla boyanmış gibiydi adeta. Bu durum Hız. Osman'a ulaştı ve halife onun için şöyle dedi: Allah'tan geldik ona döneceğiz. Küfeliler çok üzölmüşlerdi, onun için dua ediyorlar, "Allah'ım onun tövbesini kabul et, günahlarını affet" diyorlardı.²⁷

²⁴ A.g.e.

²⁵ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 308.

²⁶ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 309.

²⁷ A.g.e. c. V, s. 311.

2. Beyaz Elbisendeki Kan Ne Kadar Güzeldir!

Amr bin Ukbe, üzerindeki beyaz elbise de kan bulunan bir kişi için şöyle diyordu: Elbisendeki kan ne kadar güzeldir. Savaş sırasında yaralanmış, kanı elbisesine akmıştı.²⁸

3. Giysindeki Kan Ne Güzeldir!

Karraşa' "Giysindeki kan ne güzeldir" diyordu. Ordunun düşmanın üstüne ilerlediği gün, Karraşa' yaralandı, çok ağır durumdaydı. Akan kanlarla elbisesi kırmızıya boyanmış gibiydi. Buna rağmen, sabırla mücadele ediyorlardı. Ancak onun da öldürülmesiyle beraber, insanlar hezimete uğradılar.²⁹

4. Bunlar da Sizin Gibi Ölüyorlar

Savaş sırasında Türkler, bol ağaçlı bir bölgede saklanmışlardı. Müslümanlardan korkmuşlar ve silahın kendilerini kurtarmayacağına inanmışlardı. Bir kişi ağaçların ardına saklanmıştı. Ansızın bir askeri yakalayıp öldürdü ve arkadaşlarına dönerek, "onlar da sizin gibi ölüyorlar, onlardan niçin korkuyorsunuz?" dedi. Bunun üzerine Türkler savaş meydanına atıldılar ve şiddetli bir savaş yapıldı. Neticede Abdurrahman şehit oldu.³⁰

5. Selman Ailesinin Sabrı

Bir rivayet şöyledir: Abdurrahman şehit olduğunda, sancağı kardeşi Selman bin Rabia el-Bâhilî aldı ve büyük başarılar elde ederek düşmanı etkisiz hale getirdi. Bunun üzerine bir kişi "Selman ailesinin sabrı!" diye nida etti. Bundan sonra Selman, Ebû Hureyre ile birlikte Ceylân³¹ bölgesine gitti. Kardeşi Abdurrahman'ı Belncer'de³² defnettikten sonra, savaştan geri çekilerek, Taberistan ve Horasan arasında bulunan meşhur Cürcan şehrine gittiler.³³

28 A.g.e. c. V, s. 310.

29 Târhu't-Taberî, c. V, s. 310.

30 Mahmut Şit Hattâb, Kâdetü'l-Fethi'l-İslâmî fî Erminiya, s. 151

31 Ceylân: Taberistan'ın ilerişi.

32 Mu'cemü'l-Büldân, c. II, s. 278.

33 Târhu't-Taberî, c. V, s. 309.

Suleyman bu şekilde geri çekilerek kardeşinin ordusundan sağ kalan askerleri kurtarmış oldu.³⁴

Mahmūd Şit Hattâb, bu rivayeti tercih etmiştir. O dönemde geri çekilme önemli taktikti. Düşman hücumları arttığında, bir kurtuluş yolu olarak, İslam orduları geri çekilme taktiklerini kullanmaktaydılar. Geri çekilen ordu, toparlandıktan sonra, tekrar düşmana saldırmaktaydı. Selman bin Rabia, Hz. Osman'ın emriyle, Abdurrahman'a yardım için gitmiştir. Yardımının Bab'da kalması ise makul değildir. Aynı şekilde, kardeşi Abdurrahman'ı orada bırakması da makul değildir. Bundan dolayı şiddetli bir savaşın içine girmiştir. O zor şartlarda insan bir askere dahi muhtaçtır. Selman nasıl olur da kardeşi Abdurrahman'ı orada bırakıp gidebilir!

Eski tarihçiler hezimet ifadesini kullanıyorlardı. Bununla geri çekilmeyi kastediyorlardı. Onların çoğu şehirde yaşamış, savaş terimlerini gerektiği gibi bilmeyen insanlardı. Hezimet, savaş alanını düzensiz olarak, komutanın emri olmaksızın terk etmektir. Bu da büyük bir afettir. Geri çekilme ise, bir komutanın emrinde savaş taktiği olarak meydandan ayrılmasıdır. Buna göre geri çekilme savaşın aşamalarından birisidir. Bu taktiğin amacı, geri çekilip, toparlandıktan sonra düşmana tekrar saldırımdır. Aralarında bu kadar büyük bir fark bulunmasına karşılık, bir çok tarihçi bu farkı ortaya koymamıştır.³⁵

9. Şamlılar ve Küfeliler Arasındaki İlk Ayrılık

Abdurrahman bin Rabia şehit edildiğinde, Saîd bin el-Âs, Selman bin Rabia'yı görevlendirdi. Onları Şam'a gönderdi. başlarında Habib bin Mesleme vardı. Habib ve Selman anlaşmazlığa düştüler. Şamlılar, Selman'ın saldırısıyla sıkıntıya düştüklerini söylediler. Bu konuyla ilgili olarak insanlar şöyle dediler: Öyleyse, Allah'a yemin olsun ki; Habib'i öldüreceğiz. Sizden ve bizden çok sayıda insan öldü. Bu konuyla ilgili olarak Evs bin Mağrâ şu beyitleri söylemiştir:

Eğer siz Selman'ı öldürürseniz, biz de sizin Habib'inizi öldürürüz.
Eğer siz Osman bin Affan'a giderseniz, biz de gideriz.

Eğer düşürürseniz, açık, emirimizin açığıdır.
Bu sebeple emir, yazılanlarda gelecektir.

34 Kade'tü'l-Fethi'l-İslâmi ft Ermtıya, s. 151.

35 Kade'tü'l-Fethi'l-İslâmi ft Ermtıya, s. 152, 153.

Biz, isyanın valileriyiz ve onu koruyoruz.

Geceleri bütün isyancıları dolaşüyor ve onları ayartıyoruz.³⁶

Müslümanlar, Allah'ın yardımıyla, Huzeyfe bin el-Yemân gibilerin varlığıyla fitne karşısında başarılı oldular. Huzeyfe, Kufelilerle birlikte savaşmaktaydı. İsyanlara karşı üç çetin savaşta bulundu. Ancak üçüncü isyanda Hz. Osman öldürüldü.³⁷

10. Hicretin 32. Yılında İbn Âmir'in Fetihleri

İbn Âmir bu yıl içinde Mervurrûz, et-Tâlikân, el-Fâriyâb, el-Cûzcan ve Toharistan'ı fethetti. Ahnef bin Kays'ı Mervurrûz'a gönderdi. Ahnef bölgeyi kuşattı. Halk dışarıya çıktı ve savaş başladı. Müslümanlar karşılarına çıkan savaşçıları hezimete uğrattılar. Bölge savaşçıları kalelerine kaçmak zorunda kaldılar. Sonrasında dediler ki: Ey Araplar! Siz görüldüğünüz gibi değilsiniz. Şayet öyle olsaydınız, bize destek verirdiniz. Sizin durumunuz bundan farklıdır. Bize zaman verin, günümüze bakalım. Ordugahınıza geri dönün.

Bunun üzerine Ahnef geri döndü. Sabah olduğunda savaş için hazırlanmışlardı. Bir adama Medine'den mektup getirdi ve şöyle dedi: Ben elçiyim. Bana güvenin. İnsanlar ona güvenmişlerdi. Merzuban-ı Merv'den kardeşinin oğlu ve tercümanı elçi olarak gelmişti. Ahnef, Merzuban'dan gelen mektubu okudu ve şöyle dedi: O, ordunun komutanıdır. Biz, bütün devletleri elinde bulunduran, mülkü dilediğine veren, dilediğini aziz, dilediğini de zelil eden Allah'a hamd ediyoruz. O beni, seninle anlaşma yapmaya çağırdı. Ben sizi müjdeliyor ve altmış bin dirhem haraç karşılığında barışa davet ediyorum. Eğer buna razı olmazsanız, insanları zehirleyen yılanın öldürülmesi gibi veya yol kesen eşkiya gibi hayatınız sona erer. Benim ailemden haraç almayın, reislik sizden başkasına geçmesin. Eğer böyle yaparsan sana gelirim, ancak bu şartlarda anlaşma yapabiliriz.

Ahnef o kişiye şöyle yazdı:

"Rahaman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ordu komutanı Sahr bin Kays'tan Merzubân-ı Merv başkanı ve ileri gelenlerine. Selam hidayete tabi olanlara, ona inananlara ve ondan sakınanlaradır. Kardeşinin oğlu Mâhik bana geldi ve mesajlarını ulaştırdı. Bu durumu yanımda bulunan Müslümanlara bildirdim. Ben ve onlar senin durumun karşısında eşitiz.

36 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 311.

37 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 311.

Sorduklarına cevap verdik. Ben de çiftçilerin üzerine düşen sorumluluk ve vermeleri gereken haraç miktarlarını arz ettim.

Zalim kısra atalarım öldürerek zulmetti. Yeryüzünde fesat çıkardı, yol keserek eşkıyalık yapılmasının yollarını açtı. Yeryüzü Allah'ın ve el-çisininidir. Dünyada dilediğine verir. Eger olumlu karşılar ve isterlerse, senin Müslümanlara yardım etmen ve düşmanlarına karşı onlarla beraber savaşman gerekir. Buna göre, milletinden Müslümanlara karşı savaşanlara değil, Müslümanlara yardım etmelisin. Bu benim sana yazımdır. Ne senin için ne de ailen için herhangi bir haraç mükellefiyeti yoktur. Eger Müslüman olup Hz. Peygamber'in yoluna uymuşsan, sana Beytül-mal'dan ödeme vardır. Ayrıca senin için makamlar vardır. Sen, onların kardeşlerisin. Sana güven sözü veriyorum. Hem şahsım, hem babam, hem de bütün Müslümanlar adına güven sözü veriyorum.

Bu mektupta yazılanlara Cer' bin Muâviye, Hamza bin el-Hürmâs, Hamîd bin el-Hiyâr el-Mâziniyyân ve İyâz bin Verkâ el-Esîdî şahit olmuşlardır. Bu mektubu, muharrem ayının ilk Pazar günü, Benî Sa'lebe'nin kölesi yazdı, Ordu komutanı Ahnef, "Allah'a ibadet ederiz" yazılı mühürle mektubu kapattı.³⁸

11. Ahnef'in ordusuyla Tahoristan, Cûrcan, Tâlikân ve Fâriyân Halklarının Savaşları

İbn Âmir Mer bölgesinde sulhu sağladı. Anef'i dört bin askerle Tahoristana'a gönderdi. Mervürüz'da Kasrulahnef bölgesine kadar ilerledi. Tahoristan, Cûrcan, Tâlikân ve Fâriyân halkları Ahnef'in ordusuna karşı birleştiler. Böylece otuz bin kişilik bir ordu hazırladılar. Bu haber Ahnef'e ulaştı. İnsanlarla istişare etti. Farklı görüşler ortaya çıktı. Ancak bir görüş üzerinde birleşemediler. Aralarından bir kişi "Merv şehrine geri dönelim" derken, diğeri "Ebreşehr'e dönelim" dedi. Başka birisi "burada kalalım" dedi. Diğer bir görüş düşmanla çarpışmak yönündeydi. Ahnef, askerlerin arasına girdi ve onları dinlemeye başladı. Dolaşırken, ateşin başında oturmuş, savaşla ilgili konuşan bir grup gördü. Şöyle konuşuyorlardı: komutanın görüşü, sabah ışıklarıyla beraber düşmana saldırma şeklinde. Böyle olunca düşman korkar, aciz kalır. İçlerinden birisi, eğer böyle yaparsa, hatalı davranmış olur, hepiniz hataya düşersiniz. Bu kadar az askerle, düşmanı ülkesinde aciz bırakmak mı istiyorsunuz? Bir hamle yapsalar bizi perişan ederler. Dağlardan sağ ve soldan düşman or-

³⁸ Târthûl-Tabert, c. V, s. 316.

dusuna saldırma planları yapıyordu. Böyle olunca, düşman ordusu kalabalık bile olsa, saldırılara karşılık veremeyecekti.

Ahnef son olarak duyduklarını makul bulmuştu. Bir askerini Merv'e elçi olarak gönderdi. Kendisiyle ittifak kurarak savaşmak istiyorlardı. Ahnef, "ben müşriklerden yardım almam" dedi. Bu grup, "eğer zafer elde edersek, biz size verdiğimiz sözden kesinlikle ayrılmayacağız" diyerek isteklerini ve kararlılıklarını belirttiler. Ancak Ahnef, bunu da kabul etmedi. Müslümanlar ikinci namazındayken, saldırıya uğradılar. Bu savaş, Müslümanlar için büyük bir zafer oldu, düşmanı bozguna uğrattılar. Ancak iki grup asker çetin mücadeleler verdiler.

Olayla ilgili olarak Ibn Hueyye' el-A'raci'nin şiiri şöyledir:

Kötü görmeyen, en çok hak sahibidir.

Güçlü bir evlat ve zürriyeti olmayan insan!³⁹

Başka bir rivayet şöyledir: Bütün gece boyunca savaş sürdü. Allah'ın izniyle Müslümanlar düşmanlarını hezimete uğrattılar. Düşman askerleri Kasrulahnef'ten on iki fersah uzakta bir bölge olan Rasken'e gittiler. Mervürüz'un başkanı, sulh yapma konusunda arayışlar içindeydi. Ahnef zafer kazandığında, kendisine iki elçi gönderildi. Elçilere kendilerini tutuklayana kadar onunla konuşmamalarını emrettiler. Elçiler emredileni yaptı. Ancak bu tavrın kazanılan zaferden kaynaklandığı biliniyordu. Bunun karşısında Ahnef, Akra' bin Hâbis'i yapılan savaştan geriye kalan Cûzcân bölgesine gönderdi. bölgede büyük bir savaş yapıldı. Her ne kadar bazı süvariler şehit edildiyse de Müslümanlar, düşmanları hezimete uğrattılar.

Kûsîr en-Nehşîlî şöyle diyor:

Bulutlardan şiddetle yağmur indiginde,

Cûzcân'da fitne haykırışları yükseliyordu.

İki büyük sarayın bulunduğu mekana!

O orduyu iki Akra' komuta etmişti.

12. Hicretin 32. Yılında Ahnef'in Belh Halkıyla Sulh Yapması

Ahnef, Mervürüz'dan Belh'e gitti ve bölgeyi kuşatma altına aldı. Dört yüz bin dinar karşılığında sulh yapıldı. Ahnef, amcasının oğlu Esyed bin el-Müteşemmis'i üzerinde anlaşma sağlanan miktarı tahsil etme-

si için bölgede görevlendirdi. Bundan sonra Harezmi bölgesine geçti. Şiddetli kış bastırana kadar orada kaldı. Sonra arkadaşlarına ne istediklerini sordu. Bununla ilgili olarak Amr bin Muad şöyle demiştir:

Bir işi yapmaya güç yetiremezsen, onu bırak.

Ve güç yetirebildiğin işe geç.

Ahnef ve ordusu oradan Belh'e döndü. Amcasının oğlu üzerinde sulh yapılan miktarı tahsil etmişti. Kendisini bayram etkinliklerine davet etmişler, kendisine altından, gümüşten kaplar, eşyalar, giysiler, dirhemler ve dinarlar vermişlerdi.

Ahnef'in amcasının oğlu "bu üzerinde anlaşma yaptığımız miktar mıdır?" dedi. "Hayır, bu gün bayram günüdür. Bu gün bütün misafirlerimize ikramda bulunuruz" dediler. Amca oğlu, "Bu günün özelliği nedir" diye sorunca, "bu gün, festival günüdür" dediler. Amca oğlu, "Ben, bunun ne olduğunu bilmiyorum. Verilenleri almam doğru mudur!" diyerek kararsızlığını dile getirdi. Bu sırada Ahnef ordusuyla birlikte bölgeye ulaştı ve bölgedeki durumu sordu. Amcasının oğluna söylediklerini Ahnef'e de söylediler. Başkanınızı bana getirin dedi ve başkanlarını İbn Âmir'e götürdüler. İbn Âmir, verilenleri almasını emretti.⁴⁰

13. Buradan Umre İçin İhramlı Olarak Çıkmak Suretiyle Allah'a Şükürünü İfade Edeceğim.

Ahnef İbn Âmir'e döndüğünde, insanlar kendisine "sana nasip olan fetih, senden önce kimseye nasip olmamıştır" diyorlardı. Fars, Kirman, Sicistan ve Horasan. "Allah'a şükür olarak bulunduğum mekanda ihrama girerek umreye girmek istiyorum" der ve Nisabur'da ihrama girer. Hz. Osman, İbn Âmir'in Horasan'dan ihrama girmesini hoş karşılamaz. Ve "keşke sen de mikat bölgelerinde ihrama girseydin" der.⁴¹

14. Horasan'da Kârin'in Hezimete Uğraması

İbn Âmir savaştan döndüğünde, Horasan'da yerine Kays bin el-Heysem'i bıraktı. Kârin Türklerden oluşan kırk bin kişilik bir ordu hazırladı. Abdullah bin Hâzim es-Sülemî de dört bin kişilik orduyla onları karşıladı. Öncü kuvvet olarak altı yüz kişi hücum etti. Askerlerin her birisine. mızraklarının ucuna ateş bağlamaları emredildi. Gece yarısı iki ordu kar-

⁴⁰ Tārḥu't-Taberī, c. V, s. 319.

⁴¹ el-Bidāye ve'n-Nihāye, c. VII, s. 167.

şılaştı. Önden giden grup orduyu meşgul ederken; Abdullah bin Hâzım beraberindeki Müslümanlarla, düşman ordusunu kuşattı. Müşrikler gerisin geri kaçmaya başladılar. İslam ordusu düşmanları takip ediyordu. Kârin de bu esnada diğer düşmanlarla birlikte öldürüldü. Müslümanlar büyük ganimetler elde etti. Abdullah bin Hâzım fethi haber vermek üzere İbn Âmir'e bir elçi gönderdi. İbn Âmir, kendilerine memnuniyetini bildirdi ve onu Horasan'da görevlendirdi. Çünkü Kârin, bir önceki vali olan Kays bin el-Heysem'i bölgeden uzaklaştırmış ve otoriteyi eline almıştı. Abdullah bin Hâzım böyle bir kişiyi bozguna uğratıp, bölgede Müslümanların hakimiyetini yeniden sağlayınca, Horasan valisi olarak görevlendirildi.⁴²

Doğuda bazı bölgelerde anlaşma yapılmış olan gruplar, mâlî mükellefiyetlerini yerine getirmeyince, Hz. Osman, fetih hareketlerini o bölgelere yönlendirdi ve isyancılar kısa sürede yola getirildi. Hiçbir isyancı grup, halifenin azmî karşısında direnemedi. Çünkü işler azımla, kararlılıkla, ehline verilmek suretiyle, hızlı bir şekilde sürdürülmekteydi.

Taberi, İbn Kesîr ve Kelât'nin tarihlerinde anlatılan olaylar göstermektedir ki; Hz. Osman'ın zaferler elde eden komutanların seçimine yönelik tercihleri ve görevlendirmeleri son derece yerinde ve şartlara uygundur. Yapılan fetihler zor ve büyük olduğu gibi, taktik de gerektirmektedir. Ancak bu şekilde savaşın aşamaları kontrol edilebilir, fethedilen bölgeler arasındaki uzun mesafeler kat edilebilir ve çeşitli fitnelere karşı konulabilir.

Hz. Osman'ın halifelik görevini üstlenmesinin ardından hemen azımla, kararlılıkla ve hızlı bir şekilde isyancıların üzerine gitmesi, şahsiyetinin yüceliğini ve basiretini gösterir. Bu tavrı sebebiyle Müslümanlar arasında kendisine çok değer verilen bir kişi olmuştur. Hz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra devlet otoritesi için söz konusu olan zayıflama, Hz. Osman'ın bu kararlılığıyla ortadan kalkmış, İslam devleti isyancılarla gücünü göstermiştir. Bunun sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

a. Mâlî mükellefiyetlerini yerine getirmekten çekinen anlaşmalı gruplara boyun eğdirilmesi ve İslam devletinin otoritesinin yeniden kurulması.

b. Kaçanların dinden dönmelerini engellemek, fitne imkanlarını ortadan kaldırmak ve hilelere mani olmak için fetih çalışmaları, vergilerini ödemeyen bölgelerin ötesinde de devam ettirilmiştir.

c. Müslûmanlara boyun eğmiş, onlarla anlaşma yapmış grupların idaresi için genel kuralları belirlenmiş, anlaşmalı gruplar bu kurallara uygun olarak korunmuştur.

Şayet Hz. Osman, İmamîyenin, Şiilerin ve müsteşriklerin iddia ettikleri gibi zayıf olsaydı, ciddi kararlar alamasaydı, bu büyük fetihler ve akıllı siyaset mümkün olur muydu?!⁴³

15. Doğu Fetihlerinin Komutanlarından el-Ahnef bin Kays

Hz. Osman döneminde fetihlere çok önem verilmekteydi. Bu sebeple, Hz. Osman dönemindeki komutanlardan bazıları ile ilgili bilgi vermemi uygun buldum. Doğu fetihlerinden bahsettiğimize göre, el-Ahnef bin Kays'ı anlatmadan geçmemiz doğru olmaz. Kendisiyle ilgili bazı bilgileri vermek istiyorum.

15.1. el-Ahnef bin Kays'ın Soyu ve Ailesi

Adı Ebû Bahr el-Ahnef bin Kays bin Muâviye bin Husayn bin Hafs bin Ubâde et-Temîmî'dir.⁴⁴ Kendisine Dahhâk ismi de aynı şekilde Sahr da denilmektedir.⁴⁵ Annesi Habibe binti Amr bin Kurt el-Bahiliyye'dir.⁴⁶ Kardeşi el-Ahtal bin Kurt cesur bir insandı. Ahnef dayısıyla ilgili olarak, şunu söylemiştir: Kimsenin dayın gibi bir dayısı olmamıştır.⁴⁷

15.2. Ahnef'in Hayatı

Tâbiînin önde gelen büyüklerinden birisiydi. Kavmi içerisinde de itaat edilen bir kişiydi.⁴⁸ Basra halkının da önde gelenlerinden birisidir.⁴⁹ Farklı tabakalardan eğilimleri ve istekleri farklı birçok insan ona tam anlamıyla güvenmekteydi. Döneminin hikmet sahibi, bilge kişilerinden birisiydi.⁵⁰ Dinine bağlı, zeki ve konuşması son derece açık bir insandı.⁵¹ Kavminin efendisi olan Ahnef, akıllı, dahi, bilgili ve yumuşak huylu bir şahıstı. Yumuşaklığı dillerde dolaşmaktaydı. Şair şöyle der:

⁴³ Tahkîk-u Mevâkıf-i-sahâbe, c. I, s. 408, 409.

⁴⁴ Cemherat-ü Ensâbi'l-Arab, s. 217.

⁴⁵ Mahmûd Hattâb, Kâdet-ü Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 285.

⁴⁶ A.g.e.

⁴⁷ Cemherat-ü Ensâbi'l-Arab, s. 212.

⁴⁸ Kâdt-ü Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 304.

⁴⁹ el-Isabe c. I, s. 304.

⁵⁰ Kâdet-u Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 304.

⁵¹ A.g.e.

Gözler İbn Kays'ı gördüğünde,
Saygıdan dolayı aşağıya iner.⁵²

Onunla ilgili olarak Hâlid bin Safvan şöyle diyor: Ahnef şereften kaçıyor, şeref onu kovalıyordu.⁵³ Kaynaklarda anlatılan bazı sıfatları şunlardır:

a. Yumuşak Huyluluğu

Ahnef, yumuşak huylu birisiydi. Yumuşaklığıyla ilgili birçok olay anlatılmaktadır. "Hilm nedir?" diye kendisine sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: Sabrederek kibirden uzak durmaktır. İnsanlar onun yumuşak huyluluğundan şarşıdıklarında, onlara şöyle cevap veriyordu: ben de sizin bulduğunuzu buluyorum. Ancak ben sabrediyorum. Yumuşak huyluluğu Kays bin Âsım el-Minkârî'den öğrendim.⁵⁴ Onun kardeşinin oğlunu öldürdüler. Katil kendisine getirildi. "Genci korkutmayın" dedi. Sonra genci kucakladı ve "ne kadar kötü bir iş yaptın. Sayını azalttın, kuvvetini harcadın, düşmanını sevindirdin ve kavmini karaladın" dedi. Onu serbest bıraktılar ve öldürülenin annesine diyetini verdiler. Sonra katil çıkıp gitti. Ancak Kaysın yüzünde bir değişme olmadı.⁵⁵

Bir adam Ahnef'e "Ey Ebû Bahr! Bana Hilmi, yumuşak huyluluğu öğret" dedi. Ahnef, "Hilm, zelif olmaktır. Buna sabredebilir misin?" deyince adam "yumuşak huylu değildim. Ancak olmak istiyordum" cevabını verdi.⁵⁶

Ahnef'in yumuşak huyluluğuyla ilgili olarak anlatılanlardan birisi de şudur: Bir adam kendisine sövdü. Fakat Ahnef sessiz kaldı. Adam tekrar sövdü, yine sustu. Tekrar sövdü, yine sustu. Bunun üzerine adam, "sen nasıl insansın? Bana karşılık vermeni engelleyen nedir?" dedi.⁵⁷

Ahnef'e göre kim bir kelimeye sabretmezse, birçok kelime işitir. Daha şiddetlisinden korunmak için, öfkeye daha başında sahip olmak gerekir.⁵⁸

Fakat Ahnef'in yumuşak huyluluğu, onun istediğini yaptırmasına, güç ve kudretine olumsuz etki etmiyordu. Bu, aciz, zayıf bir kişinin yu-

52 A.g.e.

53 İbn Asâkir, Thzıb, c. VII, s. 13.

54 el-İstiâb, c. III, s. 1294.

55 Vefeyâtü'l A'yan, c. II, s. 188.

56 Kâdet-u Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 306.

57 A.g.e.

58 Kâdet-u Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 306.

muşaklığı değil, güçlü bir kişinin yumuşaklığıydı. Bazı yerlerde çok şiddetli savaşlar yaşadı. Bir adam ona şöyle seslendi: Ey Abû Bahr! Yumuşaklık nerede! Ahnef cevap olarak, "yumuşaklık diri olanın yanındadır" diyordu.⁵⁹

b. Akıllı Olması

Ahnef son ferece akıllı bir insandı. Bir gün şöyle demiştir: kimde dört özellik varsa, savunma olmaksızın kavmi yücelir. Kendisini yönlendiren din, yardım eden din, doğruya ileten akıl ve kötülüklerden uzaklaştıran haya.⁶⁰

Ahnef "akıl en iyi arkadaştır, edep en iyi mirastır, başarı en iyi dostur" der.⁶¹

"Hiç kimsenin ardından kötü söz söylemedim" der. Yanında birisi anılınca, "onu çağırın rızkımı alsın" karşılığını verirdi.⁶²

Amcasının oğlu, karnı ağırınca Ahnef'e şikayette bulundu. Buna karşılık Ahnef, "üç yıl gözüm görmüyordu. Ancak bunu kimseye söylemedim" dedi.⁶³

Kıymetini bildiğim kişiden başka kimse benimle tartışması, değerini yükselttiğimden başka kimse benden aşağıda olmadı, üstün gördüklerim dışında kimse benim gibi değildi.⁶⁴

c. Bilgili Olması

Ahnef, bilgili, güvenilir, az konuşan bir insandı. Ömer bin Hattâb, Ali bin Ebî Tâlib, Ebû Zer el-Gıfârî ve Hz. Osman'dan rivayet etmiştir.⁶⁵ Kendisinden de el-Hasan el-Basrî, Urve bin ez-Zübeyr ve başkaları rivayette bulunmuşlardır.⁶⁶

Muaviye döneminde bölgenin önde gelen hukukçularından birisiydi.

d. Hikmetli Bir Kişi Olması

Ahnef'in konuşmalarında mutlaka bir hikmet ve güzel öğüt vardı. Kendisine yigitlik nedir diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Sakınmak ve sorumluluk almaktır" dedi ve ekledi:

⁵⁹ A.g.e.

⁶⁰ A.g.e.

⁶¹ İbn Asakir, Tehzib, c. VII, s. 19.

⁶² A.g.e. c. VII, s. 21.

⁶³ A.g.e. c. VII, s.

⁶⁴ Kâdet-u Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 307.

⁶⁵ İbn Sa'd, Tabakât, c. VII, s. 93.

⁶⁶ Kâdet-u Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 308.

Güzel yüzlü olunca / O güzel, başka güzele gelmezse, bu güzelliğin anlamı ne!

Gencin en güzel ahlakı / sakınması ve sorumluluk üstlenmesidir.

Başka bir yerde kendisine yigitlik sorulunca şöyle cevapladı: Dini yaşarken iffetli olmak, sıkıntılara karşı sabretmek, ana babaya iyilik, öfke anında yumuşak olabilmek ve güç varken affedebilmektir.⁶⁷

Söz mantığın aletidir. Söz ancak uygulandığında, görüntü ancak görüldüğünde, mal cömert davranıldığında, arkadaş vefalı olduğunda, anlayış takvalı olduğunda, sadaka iyi niyetli olduğunda değerlidir.⁶⁸

İyi olan, uygulamayla ayakta tutulabilir.⁶⁹ Çok gülmek, heybeti ortadan kaldırır. Çok mizah yapmak yigitliği giderir. Kim bir şeye bağlanırsa, onunla tanınır.⁷⁰ Yemek meclislerine ve kadınlara yaklaşın. Ben böyle davranmayan insanları sevmem. Bir yönüyle yigitlik, kişinin canının çektiği bir yemeği terk edebilmesidir.⁷¹ Bir insanın ismi, bütün halkın dilinde dolaşmıyorsa, bir grup içerisinde tanınmanın çok fazla anlamı yoktur.⁷²

e. Açık ve Anlaşılır Konuşması

Ahnef'in açık ve anlaşılır bir konuşması vardı. Bir defasında insanlara hitap etti. Allah'a hamd ettikten sonra şöyle dedi: Ey Ezd ve Rabla kabileleri! Siz, din kardeşlerimiz ve akrabalarımızsınız. Soylarımız ortaktır. Evlerimiz karşı karşıyadır. Ellerimizi düşmana karşı birleştirelim. Allah'a yemin olsun ki; Basra'nın ardından Küfe ve Şam'ı almak istiyorum. Eğer kendinizi kalplerinizdeki hasede kaptırmazsanız, sizin ve bizim için rahatlık vardır.⁷³

Ahnef, hazır cevap bir insandı. Güçlü delillerle mantıklı bir şekilde konuşurdu. Ahnef bir topluluğa uğradı. İnsanlar, öldürülen bir kişiyle ilgili muhtemel hükmü konuşuyorlardı. Ahnef "sizin hükmünüz nedir?" deyince, öldüren kişinin iki diyet ödemesi gerektiğini söylediler. Ahnef "bu sizin görüşünüzdür" deyince topluk sustu ve Ahnef sözüne şöyle devam etti: Sorduğunuzun cevabını vereceğim. Ancak ondan önce bir şey söylemek istiyorum: Allah (c.c.) bir diyetin verilmesini emretti, Hz.

67 A.g.e.

68 İbn Asâkir , Tehzîb, c. VII, s. 19, 20.

69 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 331.

70 Vefeyâtü'l-A'yân, c. II, s. 187.

71 A.g.e. c. II, s. 188.

72 Kâdet-u Fethi's-Sind ve Afganistan, s. 309.

73 A.g.e.

Peygamber bir diyetin verilmesini emretti ve bu şekilde uygulama yaptı. Siz bu gün diyet isteyen konumundasınız, yarın istenen olabilirsiniz. İnsanlar, istediğiniz miktarı kendilerine vermediğiniz sürece razı olmazlar. Bu konuşma sonrasında bir diyete razı oldular.⁷⁴

Bir adam "Beni övmüşler, yermişler. Neyime!" deyince Ahnef, "Üstünlük yarışını bırakan, rahata erer" dedi.⁷⁵

f. Başkalarını Kendisine Tercih Etmesi

Ahnef, kendisi için istediğini din kardeşi için de isterdi. Hatta, kardeşini kendi nefesine tercih ederdi. Kendisinden önce başka bir şahsa hayrın ulaşması onu mutlu ederdi. Ahnef Medine'ye Hz. Ömer'in yanına gittiğinde, halife kendisine bir hediye verdi. Bu durum karşısında Ahnef'in sözü şöyle idi: Ey Müminlerin emiri! Allah'a yemin olsun ki; çölleri aştık, gecelerimiz, gündüzlerimiz seferlerde geçti. Başarılarımız benim için en büyük hediyedir. Bu sözler Hz. Ömer'i oldukça memnun etti.⁷⁶

g. Ahnef'in Güvenilirliği

Ahnef, son derece güvenilir bir insandı. Amcasının oğlunu Belh bölgesinde görevlendirdiğinde, amcasının oğlu, anlaşma çerçevesinde, altın, gümüş kaplar, dinarlar, dirhemler, eşya ve giysi almış. Fakat "bunlar yaptığımız anlaşmanın gereği olarak mı verilmektedir?" diye sormuştu. Verilenlerin anlaşma gereği olmadığını, ancak onları, kendi rızalarıyla, bulundukları günün gereği olarak verdiklerini belirttiler. "O günün ne özelliği var?" diye sorulduğunda da bayram günü olduğunu kendisine belirtmişlerdi. Verilenleri alma hakkı olup olmadığı konusunda şüpheye düşmüştü. Aldı, ancak Ahnef'e sormadan onları kullanmayacağını gerekirse iade edeceğini belirtti.

Bu sırada Ahnef geldi. Amcasının oğluna anlattıklarını ona da anlattılar. Başkanımızı getirin dedi. Onu Abdullah bin Âmir'e götürdüler ve olanları bir de orada anlattılar. İbn Âmir, "Onları al ey Ebû Bahr, hepsi senindir" dedi. Ahnef, kendisinin onlara ihtiyacının olmadığını söyledi.⁷⁷ Ganimetlerle yetinir, hediye almazdı.

⁷⁴ Vefeyâtü'l-a'yân, c. II, s. 188.

⁷⁵ A.g.e.

⁷⁶ İbn Asâkir, Tehzîb, c. VII, s. 12.

⁷⁷ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 319.

h. Tedbirli Olması

Ahnef, oldukça tedbirli bir insandı. İyice hesaplayıp, önünü ardını düşünmeden bir işe başlamazdı. Kendisine şöyle denmiştir: Ey Ebû Bahr! Sen aşırı derecede tedbirli bir insansın.

Buna karşılık Ahnef üç konuda aceleci olduğunu söylemiştir: Namazımı kılma konusunda, cenazeyi kabrine defnetmede ve kızımı kendisine denk birisi istediğinde evlendirmede.⁷⁸

1. Takvası

Ahnef, inancı güçlü, takvalı bir insandı. İslam daveti kendisine ulaşınca hemen Müslüman olduğu ve işaretiyle kavmi de İslam'a girdi.⁷⁹ Sürekli olarak İslam davetçilerini himaye etti.⁸⁰ Hz. Peygamber'in vefatından sonra kavminin çoğunluğu ve Araplar dinden döndüğünde dahi, o İslam inancından ayrılmadı. İslam'ı korumak ve yaymak için cihat etti. Bu tavrı sebebiyle büyük belalarla uğraşmak zorunda kaldı. Hasn-ı Basrî, kavminde onun kadar değer gören bir kişiyi tanımadığını belirtir.⁸¹

Ahnef şöyle diyor: Hz. Ömer benî Medine'de bir yıl hapsedti. Beni sevdiği için, her gün ve gece yanıma gelirdi.⁸² Hz. Ömer kurtuluşundan sonra Ahnef'le Basra'ya bir yazı gönderdi. Bu yazıda Ahnef'in saygıdeğer bir kişi olduğu da ifade edilmekteydi.⁸³ Ayrıca Hz. Ömer Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye bir yazı gönderdi, Ahnef'le istişare edip, ondan sonra karar vermesini istedi.⁸⁴

Hz. Ömer kendisini bir yıl hapsedtiğinde ona şöyle demişti: Ey Ahnef! Seni imtihan ettim, denedim; sende hayırdan başka bir şey görmedim. Açığa çıkardıkların iyiliklerdir. Gizlediklerinin de iyilik olmasını diliyorum.⁸⁵

Ahnef gece namazlarını çok kılardı. Lambayı yakar, sabaha kadar namaz kılar, göz yaşı dökerdi. Elini yanmakta olan lambaya dokundurur, kendi kendine düşünür ve şöyle derdi: "Lambanın sıcaklığına dayanamıyoruz, cehennemin ateşine nasıl dayanırız!"⁸⁶

78 İbn Sa'd, Tabakât, c. VII, s. 96.

79 Şezerâtü'z-zeheb, c. I, s. 78.

80 Kâdet-u fethi's-Sind ve Afganistan, s. 314.

81 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 331.

82 Kâdet-u fethi's-Sind ve Afganistan, s. 314.

83 A.g.e.

84 İbn Asakir, Tehzîb, c. VII, s. 12.

85 İbn Sa'd, Tabakât, c. VII, s. 94.

86 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 331.

Kendisine çok oruç tuttuğu, bunun midneyi inceleyeceği söylendiğinde, "ben uzun bir yolculuğa hazırlanıyorum" cevabını vermiştir.⁸⁷ Ahnef Horasan'da görevlendirildi.

Soğuk bir gecede gusül abdesti alması gerekmişti. Hizmetçilerinden veya askerlerinden herhangi birisini uyandırmadı. Su aramak için, bulunduğu yerden ayrıldı. Ayacağı diken battı, kanlar akmaya başladı. Bu sırada buz buğdu, onu kırdı, eritti ve gusül abdesti aldı.⁸⁸ Sürekli Kur'an okuyarak dua eder, Allah'ın kitabına bakardı. Mushafa bakmak, ilk dönemde Müslümanların adetlerindendi.⁸⁹

Bazı duaları şöyleydi: Eğer beni bağışlarsan, bu senin rahmetindendir. Ege bana azap edersen, bu da benim hak ettiğimdendir.⁹⁰ Allah'ın bana kesin bilgi ver. Dünya musibetlerini bizlerden uzaklaştır.⁹¹

Bir cenaze geçmekteydi, onun için şöyle demiştir: Allah ona rahmet eylesin. Herkes kendisini bu gün için hazırlasın.⁹²

Ahnef'in kibirlenenlerle ilgili sözü şöyledir: Tuvalet ihtiyacını gidermek için ne hallere gelen insan, nasıl kibirlenir şaşıyorum!⁹³

Bunlar, Ahnef'in bazı kişilik özellikleridir. Bu özellikleriyle insanların güvenini, sevgisini ve takdirini kazanmıştır. Kimin kişiliğinde bu özellikler bulunursa, o kişi güçlü ve başarılıdır. Böyle insanlar bütün zamanlarda ve mekanlarda nadir bulunurlar.⁹⁴ Ahnef, Hz. Osman döneminde yapılan fetihlerin büyük komutanlarından birisiydi. Doğu fetihlerindeki stratejik adımları, isabetli kararları, cesareti ve başarılarıyla bilinmektedir. Attığı adımlar ve başarılarında ileri görüşlülüğünün ve uygulamaya yönelik isabetli kararların payı büyüktür. Askeri stratejileri belirlerken, son derece dikkatli davranıyordu. İstisareden de geri durmazdı. Bazen gizlice geceleri insanların arasına karışır, konuşmaları dinler, karşılaştığı meselelerin çözümüne ilişkin uygun bir görüş bulursa, onula amel eder, problemi bu şekilde çözerdi. Onun için önemli olan hikmetle hareket etmektir, hikmeti hangi kaptan aldığı değil.

Bu büyük komutan, Hz. Osman döneminde düşmanla hem kılıcıyla hem de aklıyla savaşmaktaydı. En ileri derecede atılan ve sabırlı bir

87 İbn Sa'd, Tabakât, c. VII, s. 94.

88 A.g.e. c. VII, s. 94.

89 İbn Sa'd, Tabakât, c. VII, s. 95.

90 Kadet-u fethi's-Sind ve Afganistan, s. 315.

91 İbn Asakir, Tehzib, c. VII, s. 16.

92 A.g.e.

93 el-Bidaye ve'n-Nihaye, c. VII, s. 331.

94 Kadet-u fethi's-Sind ve Afganistan, s. 315.

insandı. Askerlerinin ve halkının rahatı ve güvenliği için kendisini tehlikeye attığı dahi olmuştur. Aynı şekilde dahi bir insandı. Bu sayede birçok sıkıntı ve meşakkati ortadan kaldırmıştı.⁹⁵

Ahnef, ümmet içinde bir insan, bir kişi olarak ayrı bir ümmet idi. Hz. Ömer'in yazısında belirttiği gibi o, doğunun efendisiydi.⁹⁶

B. HZ. OSMAN'IN ŞAM'DAKİ FETİHLERİ

1. HABİB BIN MESLEME EL-FEHRİ'NİN FETİHLERİ

Rumlar, Hz. Osman'ın halifelığının ilk dönemlerinde büyük bir orduyla Şam'da Müslümanlara saldırdılar. Hz. Osman Küfe'de bulunan Velid bin Ukbe'ye askerlerini Şam'a sevk etmesini emretti. Ukbe Şam'a sekiz bin asker gönderdi. Gönderilen ordunun komutanı Selam bin Rabta el-Bahilî'ydi. Müslümanlar Rum diyarında büyük bir başarı elde ettiler, çok sayıda esir aldılar, büyük ganimet elde ettiler. Rumlar ve Türkler Şam'da Müslümanlara karşı savaşmak için anlaşma yapmışlardı. Müslümanların başında Habib bin Mesleme vardı. Habib'in düşmanlara karşı geliştirdiği taktikler vardı. Düşman ordusunun komutanı Muryân'a komplo hazırlamak üzere bir araya geldiler. Eşi Ümmü Abdullah binti Yazid el-Kelbiyye hazırlanan komployu duydu ve "onlarla nerede buluşacağın" dedi. Meydanda, Muryân'ın otagında buluşacağını söyledi. Onlara komplo kurdu ve başarılı oldu. Muryân'ın otagına geldiğinde, eşinin kendisinden önce oraya gittiğini gördü.⁹⁷ Habib, Ermeni topraklarında ve Azerbaycan'da sulh yoluyla veya zorla fetihler gerçekleştirdi.⁹⁸

Habib bin Mesleme, Ermeni topraklarının fethinde önde gelen komutanlardan birisiydi. Birçok orduyu yok etti, kaleleri fethetti, şehirleri aldı.⁹⁹ Aynı şekilde Irak'ta düşmana karşı mücadele etti. Birçok kaleyi fethedip hicretin 25. senesinde Şimşât ve Malye gibi yerleri İslam topraklarına kattı. Muaviye yaptığı fetihlerle Ummûriye'ye ulaştı. Antakya'yla Tarsus arasında boş kaleler buldu. Şam'dan ve Arabistan'dan birçok kişiyi getirerek oraya yerleştirdi. Rumların birikmesini engellemek için kaleler yıkıldı. Kays el-Hur el-Abest bölgede görevlendirildi.¹⁰⁰

95 Kâdet-u fethi's-Sind ve Afganistan, s. 320.

96 A.g.e. s. 322.

97 Tarhu't-Tabert, c. V, s. 248.

98 Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-İslâmiyye ft asri'l-hulefâi'r-râşidin, s. 252

99 Hurûbu'l-İslâm fi's-sâm ft ahdi'l-hulefâi'r-râşidin, s. 577

100 ed-Devletü'l-İslâmiyye ft asri'l-hulefâi'r-râşidin, s. 253.

2. HZ. OSMAN'IN KARA VE DENİZ HARBİNE İZİN VERDİĞİ İLK KİŞİ

Şam valisi Muaviye bin Ebî Sufyan, deniz harbi için Hz. Ömer döneminde halifeye adeta yalvarıyor, Rumlara ait olan Hıms bölgesini anlatıyor ve şöyle diyordu: Hıms köylerinden bir köyde, köpeklerin havlamalarını, tavukların seslerini işitiyoruz. Bu durum Hz. Ömer'i düşündürdü ve Amr bin As'a şöyle bir mektup yazdı: "Deniz ulaşımıyla ilgili bana bilgi ver. Böylece deniz harbi isteklerine cevap verebileyim." Amr, Hz. Ömer'e şöyle yazdı: Büyük toplulukların küçük toplulukları taşıdığını gördüm. Bu, kalbi titreten, insanları korkutan bir durumdur. Konuyla ilgili kesin bilgi az, şüphe ise çoktur. Onlar son derece ataktırlar. Eğer batarsa içindekiler boğulur, batmazsa yıldırım gibidir."

Hz. Ömer Amr bin As'ın yazısını okuyunca, Muaviye'ye şöyle yazdı: "Deniz harbi yapmayacaksın. Allah'a yemin olsun ki; ben Muhammed ümmetinin o şekilde taşınmasına müsaade etmeyeceğim. Bir Müslüman benim için bütün Rumlardan ve sahip olduklarından daha değerlidir. Yeni bir durum olduğunda bana arz etmen gerekir. Durum sana bildirilmiştir. Yaptığım istişarelerle ulaştığım sonuç budur.¹⁰¹

Ancak bu açıklama Muaviye'nin deniz harbi konusundaki isteklerini ortadan kaldırmadı. Düşüncesinde herhangi bir değişiklik olmadı. O bölgeyi fethetmek istiyordu.

Hilafet görevini Hz. Osman üstlendiğinde ona da Hz. Ömer'e söylediklerini tekrar etti. Hz. Osman şöyle cevap verdi: Deniz harbi talebini Ömer'in (r.a.) reddettiğini biliyorum. Muaviye Hz. Osman'a Kıbrıs'a sefer düzenlemek için yeniden mektup yazdı. Hz. Osman'ın cevabı şöyleydi: Eğer eşini de beraberinde götürürsen, Kıbrıs seferine çıkabilirsin.¹⁰² Aynı şekilde Hz. Osman şunu şart koştu: Kimseyi asker olarak seçmeyecek, insanlara tercih hakkı vereceksin. Kim savaşa gitmek istese onu götür.¹⁰³

Muaviye Hz. Osman'dan gelen izin yazısını okuyunca hemen hazırlıklara başladı. Gemilerin ıslahı için sahil bölgesindekilere yazı gönderdi. Gemilerin Akka kalesinin sahiline yaklaştırılmasını istedi. Kıbrıs seferi için gemilerin onarımı tamamlanmıştır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Târthû't-Taberî, c. V, s. 258.

¹⁰² el-İdâretü'l-askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 538.

¹⁰³ Târthû't-Taberî, c. V, s. 260.

¹⁰⁴ el-İdâretü'l-askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 538.

3. KIBRIS SEFERİ

Muaviye gerekli hazırlıkları yaptı. Askerler Akka kalesinin etrafında toplandı. Çok sayıda deniz ulaşım aracı vardı. Muaviye, eşi Fahite binti Karza'yı da yanına almıştı. Ubâde es-Sâmit de eşi Ümmü Haram binti Milhân'ı beraberinde götürdü.¹⁰⁵

Ümmü Haram meşhur kıssada adı geçen kişidir. Enes bin Malik'ten söyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber Ümmü Haram binti Milhan'ın yanına gider, orada yemek yerdi. Ümmü Haram, Ubâde bin es-Sâmit'in eşi idi. Bir gün Hz. Peygamber Ümmü Haram'ın evine girdi, yemeğini yedi. O sırada Hz. Peygamber'e uyku çöktü ve orada uyudu. Sonra gülerек uyandı. Ümmü Haram "seni güldüren nedir ey Allah'ın resûlü" diye sorunca Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Rüyamda bana, ümmetimden Allah yolunda savaşılan kişiler gösterildi. Idareciler veya valiler, savaş gemilerine aileleriyle birlikte biniyorlardı."

Ümmü Haram "Ey Allah'ın elçisi! Dua et ki; biz de onların içinde olalım" dedi. Hz. Peygamber dua etti ve sonra uyudu. Sonra yine gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram aynı şekilde, "seni güldüren nedir ey Allah'ın resûlü" diye sorunca Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Rüyamda bana, ümmetimden Allah yolunda savaşılan kişiler gösterildi. Idareciler veya valiler, savaş gemilerine aileleriyle birlikte biniyorlardı. Sen de onlarla beraber gidenlerdendin."

Ümmü Haram, Muaviye zamanında deniz savaşına katıldı. Düşman diyarına varılmış gemilerden inilmişti. Ümmü Haram, devenin üzerinden ölüldürüldü.¹⁰⁶

Muaviye bin Ebî Süfyan insanları savaşa çıkma konusunda zorlamadı. Ancak onunla beraber Kıbrıs seferine büyük bir ordu katıldı.¹⁰⁷ Bu durum göstermiştir ki; Müslümanlar, bütün nimetlerin kapıları kendilerine açılmış olmasına karşılık dünyalığı bıraktılar ve Allah yolunda cihat için denizleri aştılar.

Müslümanlar, Allah katındakini hayırlı ve daha devamlı gördüler. Allah onları dinine yardım, adaletin gerçekleştirilmesi, faziletin yaygınlaştırılması ve Allah'ın dinini diğerleri karşısında yüceltmek için seçmiş-

¹⁰⁵ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. V, s. 159.

¹⁰⁶ Buhârî, 2877.

¹⁰⁷ Cevle târîhiyye fî asri'l-hulefâi'r-râşidin, s. 356.

ti. Bunun asıl görevleri olduğuna, Allah'ın (c.c.) rızasına ancak onun yolunda mücadele ederek ulaşılacağına inanıyorlardı. Şayet bu görevi yerine getirmezlerse, Allah'ın dünyada kendilerine zafer nasip etmemesi, ahirette de razı olmaması, kendileri için en büyük hüsrandı. Bundan dolayı Muaviye bin Ebî Süfyan'la birlikte savaşa çıktılar. Adeta savaş gemilerine binmek için savaşıyorlardı. Belki de Ümmü Haram Hz. Peygamber'den duyduğu hadis dolayısıyla rahatsızlık hissetmekteydi ve Resûlullah'ı (sav) tasdik etme düşüncesi kendisini savaşa katılmaya sevk etmişti. Bu olay hicretin 28. senesinde kış mevsiminin sonunda gerçekleşmekteydi.¹⁰⁸

İslam ordusu Akka sahillerinden Kıbrıs istikametinde sefere başladılar. Kıbrıs'a ulaştıklarında Ümmü Haram deveye binmek için öne atıldı. Ancak binmek için deve kalmamıştı. Bu sırada boynuna bir darbe aldı ve orda öldü¹⁰⁹ ve adeta bir mücadele sembolü olarak Kıbrıs'ta defnedildi. Böylece sahabeden faziletli bir kişi olan Ümmü Haram'ın kabri Kıbrıs'ta kaldı.¹¹⁰

Muaviye bin Ebî Süfyan arkadaşlarıyla toplantı yaptı. Ebü Eyyüb Hâlid bin Zeyd el-Ensârî, Ebu'd-Derdâ, Ebü Zerri'l-Gıfârî, Ubâde bin es-Sâmit, Vâsile bin el-Eska', Abdullah bin Bîşr el-Mâzinî, Seddâd bin Evs bin Sâbit, el-Mikdâd bin el-Esved, Ka'bu'l-Hibr bin Mâtî' ve Cübeyr bin Nefir el-Hadramî bunlardan bazılarıdır.¹¹¹

Aralarında istişare yapıktan sonra Kıbrıslılara elçi gönderdiler. Elçi, adayı istila için gelmediklerini aksine, Allah'ın dinine davet için geldiklerini söyledi.¹¹² Diğer bir amaçlarının da İslam devletinin sınırlarını güvence altına almak olduğunu belirtti. Çünkü Bizanslılar Kıbrıs'ı bir üs olarak kullanmaktaydılar. Orada dinlendikten sonra savaş bölgesine geçiyorlardı. Bu da savaşlarda İslam devleti sınırlarında bulunan Şam için büyük bir tehlike idi. Bundan dolayı Müslümanların gönülleri rahat değildi. Bölgede güven hissetmek istiyolardı. Ancak Kıbrıslılar, kapılarını Müslümanlara açmadılar. Rumlardan gelecek olan yardımı bekliyorlardı. Böylece kendilerini savunacaklardı. Bundan dolayı kalelere sığınmış, bekleme vaziyetine geçmişlerdi.¹¹³

108 Cevle Târîhiyye fî Asr'il-Hulefâi'r-Râşidin, s. 356.

109 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 159.

110 Cevle Târîhiyye fî Asr'il-Hulefâi'r-Râşidin, s. 357. Kıbrıs'ın Rum işgal bölgesinde bulunan Ümmü Haram'ın kabri Kıbrıs'ta "Hala Sultan" olarak bilinmektedir.

111 A.g.e.

112 A.g.e.

113 Cevle târîhiyye fî Asr'il-Hulefâi'r-Râşidin, s. 357.

4. TESLİM OLUŞ VE SULH TALEBİ

Müslümanlar Kıbrıs'ın başkentini kuşatma altına aldılar. Kuşatmanın ardından birkaç saat geçmişti ki; Kıbrıslılar barış talep ettiler. Onlar Müslümanlara bazı şartlar ileri sürdü, aynı şekilde Müslümanlar da onlardan bazı şartların yerine getirilmesini istediler. Kıbrıslılar, kendilerinin Rumlara karıştırılmamaları şartını koşuyorlardı. Müslümanların şartları ise şunlardı:

- a. Düşmanlar saldırdığında adayı Müslümanlar korumayacaklar.
- b. Kıbrıslılar, düşmanın hareketlerini Müslümanlara bildirecekler.
- c. Kıbrıslılar Müslümanlara her yıl yedi bin iki yüz dinar verecekler.
- d. Müslümanlar, düşman üzerine Kıbrıs üzerinden gidebilecekler.
- e. Eğer Rumlar Müslümanlara saldırmaya kalkarlarsa, Kıbrıslılar kendilerine yardım etmeyecekler ve Müslümanların sırlarını onlara vermeyecekler.¹¹⁴

Müslümanlar Şam'a döndüler. Bu hamle, Müslümanların deniz gücünün etrafa duyurulması bakımından son derece önemli idi. Böylece Müslümanlar, deniz savaşlarına katılma konusunda cesaret toplamış oldular. Şam ve Iskenderiye'ye saldırmak için fırsat kollayan düşmanlar da böylece korkmuş oldular.¹¹⁵

5. ŞAM DONANMASININ KOMUTANI ABDULLAH BİN KAYS

Muaviye bin Ebi Süfyan deniz kuvvetlerinin başına Abdullah bin Kays'ı getirdi. İbn Kays, elli savaşçısıyla yaz kış denizlerde mücadele etmekteydi. Ancak hiçbir denizci öldürülmemiş veya boğulmamıştı. İbn Kays, arkadaşlarına zarar gelmemesi için sürekli dua ediyordu.

Kendisine ölüm gelene kadar bu tavrını sürdürdü. Kendi gemisiyle denize açıldı ve Rum iskelesine ulaştı. Kendisine sorular soruluyor, o da söylenenleri onaylıyordu. Bir kadın, soru soranların içinden çıktı, köyüne gitti, köyün erkeklerine "Abdullah bin Kays'la ilgili hükmünüz nedir?" deyince "o nerede?" diye sordular. İskelede olduğunu belirttiğinde, "sen onu nereden tanıyorsun?" dediler. Kadın onları kınadı, kendilerine hakaret etti ve "siz ne kadar aciz insanlarsınız" dedi. Bunun üzerine iskeleye gittiler ve karşılıklı savaş başladı. Tek başına mücadele ediyordu.

¹¹⁴ Tārhu't-Tabert, c. V, s. 261.

¹¹⁵ Cevle Tārhiyye fî Asri'l-Hulefai'r-Raşidin, s. 358, 359

Denizciler kaybolduğunda arkadaşları geldi. Görevli Süfyan bin Avf idi. Çıktı ve onlarla savaştı. Arkadaşlarına hakaret ediyordu. Bu durum karşısında Abdullah'ın cariyesi şöyle demişti: Abdullah'a yazıklar olsun! Savaş anında söylenen sözler nedir böyle! Süfyan "ne diyordu" şeklinde sorduğunda, "acıların üzerlerine geldiğini söylüyordu" diyerek cevap verdi.

Bu dönemde Müslümanlar zarar gördüler. Abdullah bin Kays'ın son zamanlarıydı.¹¹⁶ Allah (c.c.) dilemiş ve bu üstün komutana şehitlik makamını nasip etmiştir. O, Müslümanların deniz gücüne kesinlikle zarar vermemiştir. Tek başına düşmanı gözetliyordu. Bu durum, ucu anlatılan kadına uzanan garip bir olaydır. Bu kadın çok zekiydi. Büyük İslam komutanının, bir tüccar kılığında dışarıya çıkıp insanlar arasında gezdiğini fark etmişti. Çünkü o bir devlet başkanı gibi, insanlara hediyeler ver-mektedir. Durum böyle olunca, kadın onun normal bir insan olmadığını düşündü ve düşmanı bölgede yenilgiye uğratan büyük komutan olduğunu anladı. Ayrıca bu kişi, son derece anlayışlı ve müsamahakardı. Bu şekilde düşmana saldırmış ve başarılı olmuştur.

Böylece Müslüman komutanlar, yüce bir örneklik göstermiş ol-maktaydılar. Bu büyük komutan, düşman kadınları dahi olsa, üstün ahlakı ortaya koymaktan hiçbir zaman geri durmamıştır. Zayıflara şefkat ve merhamet elini uzatmıştır. Mala değer vermiyordu. Ordusunda sabırlı bir arkadaş gibiydi. Zorbalık ve kibire hep karşı olmuştur. Kimsenin kı-namasından korkmadı. Halef'i Süfyan el-Ezdi ise orduyu komuta etme konusunda zayıflık yaşıyordu. Abdullah bin Kays'ın cariyesi kendisini uyardı ve o da bir cariyeden dahi olsa, hakkı dinleme ve ona uyma ko-nusunda tepkisel bir yaklaşım benimsemedi.

Bunlar, kişinin nefsinin isteklerine tabi olmaması gerektiğini göste-ren örneklerdir. Bu, sahabenin ahlakıdır. Büyük fetihleri mümkün kılan, valileri ve komutanları başarılı hale getiren, bu ahlaklardır.¹¹⁷

6. KIBRISLILAR ANLAŞMAYI BOZUYORLAR

Hicretin 32. senesinde, Rumlar Müslümanlara karşı savaşmak isti-yorlardı. Kıbrıslılar da savaşa yardımcı olmak suretiyle yapılan anlaşma-yı bozdular. Muaviye bin Ebî Süfyan Kıbrıslıların ihanetini duyunca, adayı istilaya karar verdi. İslam ordusu şiddetli saldırılar yaptı, öldürdü-

¹¹⁶ Tārīhu't-Tabert, c. V, s. 260.

¹¹⁷ et-Tārīhu'l-İslāmī, c. XII, s. 402.

ler, esir aldılar, ganimet topladılar ve bölge Müslümanların hakimiyetine girdi. Muaviye bin Ebî Süfyan'ın ordusu bir taraftan, Abdullah bin Kays'ın ordusu ise diğer taraftan saldırdı. Düşmanı öldürdüler ve büyük ganimetler elde ettiler.¹¹⁸

Baskılar karşısında Kıbrıs sulh talebinde bulundu. Muaviye bin Ebî Süfyan ilk anlaşmada belirtilen şartlar üzerine yeniden anlaşma yapılmasını kararlaştırdı.¹¹⁹ Muaviye bin Ebî Süfyan bölgede kendisini koruyacak, düşman saldırılarına karşı muhafaza edebilen askerin kalmayacağından endişe etmekteydi. Muaviye onları adada ordusuz bir şekilde bırakmak istemedi. Kendilerini düşman saldırılarından korudu, bölgede güvenlik sağlandı. Müslümanlara karşı mali sorumluluklarını yerin getirme konusunda kimse yavaş davranmadı. Durum böyle olunca, 12 bin kişilik bir ordu gönderildi. Ba'lebekke'den Kıbrıs'a bir grup Müslüman nakdedildi, şehir kuruldu, cami yapıldı. Muaviye ordunun yiyeceklerini kendilerine ulaştırdı. Hayat böylece devam etmekteydi. Ada oldukça sakinleşmişti. Müslümanlar da ansızın gelebilecek bir Rum saldırısı karşısında güven içindedydiler. Müslümanlar, Kıbrıslıların askeri güçlerinin olmadığını düşündüler. Bundan dolayı Kıbrıslılar, kendilerine yönelen askeri hareketler karşısında zayıf kalıyorlardı. Rumlar da Kıbrıs'ı ve Kıbrıslıları çıkarları doğrultusunda kullanıyorlardı. Müslümanlar Kıbrıslıları korumak suretiyle bu duruma son vermek gerektiğine karar verdiler. İsmail bin Ayyaş şöyle demiştir: Kıbrıslıları Bizanslılar sürekli mağlup ediyorlardı. Artık Müslümanlar olarak bizim bu zulmü ortadan kaldırmamız ve Kıbrıslıları korumamız gerekiyordu.

7. ALLAH KATINDA EN DEĞERSİZ VARLIKLAR ONA İSYAN EDENLERDİR

Bu savaşın öncesinde Ebu'd-Derdâ olayı gerçekleşmiştir. Ebu'd-Derdâ düşman esirlerini görünce göz yaşlarını tutamamıştı. Sonra şöyle dedi: Allah katından en değersiz varlıklar ona isyan edenlerdir. Bakın bu topluluk başlarına gelenden dolayı kahroluyor. Çünkü Allah'ın emrini terk edip, ona isyan ettiler. Böylece gördüğün gibi oldular.¹²⁰

Başka bir rivayet şöyledir: Cübeyr bin Mefir şöyle demiştir: Allah'ın İslam'ı ve Müslümanları üstün kıldığı bu güzel günde ağlıyor musun!

118 Cevle Târhiyye fî Asrî'l-Hulefâi'r-Râşidin, s. 359, 360.

119 el-Belâzûrî, s. 158.

120 et-Târhu'l-İslâmî c. XII, s. 396.

Sana yazıklar olsun. Bunlar güçlü bir millettir. Ancak Allah'ın emrine karşı geldiler ve bundan dolayı esir oldular. Allah'ın onlara ihtiyacı yoktur. Allah katında en değersiz varlıklar onun emrine karşı gelenlerdir.¹²¹

Ebu'd-Derdâ'nın bu yaklaşımı onun ileri görüşlülüğünü ve derin anlayışını gösterir. Bu üstün sahabi gözleri gerçekleri göremeyen o insanlara üzüldüğü için göz yaşı dökmekteydi. Çünkü onlar İslam'a davet edildiklerinde bunu reddedip acıyı ve sıkıntıyı seçtiler. Bundan dolayı bütün varlıklarını kaybedip esir oldular. Buna rağmen, batılta kalmakta ısrar edip, hak davete boyun eğmediler. Eğer onlar akıllı davranıp İslam'ı seçselerdi, varlıkları ellerinden gitmez, ülkeleri perişan olmazdı. Zafer İslam devletinin koruması altında olanındır. Ebu'd-Derdâ'nın bu tavrı rahmet ve şefkatinin göstergesidir. Sapıklık üzerinde ısrarcı davranan bu topluluğa baktığında merhamet ve şefkatten göz yaşları akmaya başladı. Müslümanlar insanlar İslam'a girdiklerinde seviniyorlardı. Aynı şekilde sapıklıkta ısrar edenleri bekleyen acıklı azabı düşündüklerinde üzüyorlardı. Ayrıca buna dünyada esaret ve bütün varlıkların elden gitmesi de eklenince durum oldukça üzücü bir hal almaktaydı.¹²²

8. UBÂDE BİN ES-SÂMİT

KIBRIS GANİMETLERİNİ BÖLÜŞTÜRÜYOR

Ubâde bin es-Sâmit Muaviye'ye şöyle dedi: Huneyn savaşında ganimetleri bölüştürürken Hz. Muhammed'i gördüm. İnsanlar ganimetlerle ilgili konuşuyorlardı. Hz. Peygamber deveyi tuttu ve şöyle dedi: Ganimetlerin beşte biri Allah'ın hükmü olarak elçisininindir. O size yasaktır.

Allah'tan kork ey Muaviye! Ganimetleri Hz. Peygamber gibi taksim et. Kimseye hak ettiğinden fazlasını verme. Muaviye şöyle cevap verdi: seni ganimetleri paylaşmak için görevlendiriyorum. Şam'da senin kadar değerli başka birisini tanımıyorum. Ganimetleri insanlar aralarında bölüştür. Allah'tan kork!

Ubâde, Ebu'd-Derdâ ve Ebü Ümâme'nin yardımıyla ganimetleri paylaştırdı.¹²³

121 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII s. 159.

122 et-Târîhu'l-İslâmî, c. XII, s. 397.

123 er-Riyâzu'n-Nedra, s. 561.

C. MISIR CEPHESİNDEKİ FETİHLER

1. İSKERİYE'DE MALİ SORUMLULUKLARINI YERİNE GETİRMEYENLERİN CEZALANDIRILMASI

İskenderiye'nin Rumların elinden çıkması kendilerine ağır geldi. Bölgeyi yeniden ele geçirmek için Fır'at kolluyorlardı. Bundan dolayı İskenderiye halkını vergilerini ödememeye ve Müslümanların otoritesine karşı çıkmaya teşvik ediyorlardı. Çünkü Rumlar ellerinden çıktıktan sonra İskenderiye'de istikrarın bir daha sağlanamayacağını düşünüyorlardı.¹²⁴

Bu yönlendirmeler halkın hoşuna gitti. Halk Rumların çağrılarına olumlu cevap verdi. Bizans'a mektup göndererek Mısır'da müslümanlarının sayısının az olduğunu söylediler. Ayrıca İskenderiye'de Rumların dayanılmaz sıkıntılar yaşadıklarını mektupta ifade ettiler.¹²⁵ Hz. Osman Amr bin el-As'ı Mısır valiliği görevinden almış yerine Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'i görevlendirmişti. Bu sırada Rum komutanı Menvil, İskenderiye'yi yeniden Bizans imparatorluğuna katmak için devasa bir orduyla bölgeye gelmişti.¹²⁶

Rum ordusunun bölgeye geldiğini duyduklarında Hz. Osman'a bir mektup yazdılar ve Amr bin el-As'ın yeniden vali olarak görevlendirilmesini istediler. Çünkü o Bizanslıların savaş taktiklerini son derece iyi bilmekteydi. Ayrıca heybetli bir insandı. Hz. Osman Mısırlıların bu isteğini kabul etti ve Amr bin el-As'ı yeniden Mısır'a vali olarak görevlendirdi.¹²⁷

Menvil ve ordusu İskenderiye'yi zorla ele geçirdiler. Zulüm ve bozgunculukla hükmetmesi için bir komutan görevlendirdikten sonra bölgeyi terk ettiler. Amr bin el-As Müslümanların idareleriyle Rumların idare biçimleri arasındaki fark anlaşılın diye Mısır'ı geri almadı. Böylece Mısırlıların kalplerinin Rumlara karşı nefret ve öfkeyle dolması amaçlanıyordu. Bunun sonrasında Mısırlıların kalplerinde Rumlara karşı zerre kadar sevgi kalmayacaktı. Menvil, ordusuyla Mısır'dan çıktı. Rum ordusu Amr bin el-As tarafından herhangi bir direniş olmasızın güney Mısır'a

124 İbn Kesir, el-Kamil.

125 Cevle Târhiyye ft Asr'l-Hulefâi'r-Râşidin, s. 335.

126 A.g.e.

127 A.g.e.

doğru ilerledi. Bu durum bazılarını korkutmuştu. Amr bin el-As'm düşüncesi ise farklıydı. Ona göre Rum askerleri, Mısır kasabalarından geçerken halkın mallarını zorla alacaklar ve bu da Mısırlıların Rumlardan nefret etmelerine sebep olacaktı. Müslümanlar Rumlara karşı mücadeleye başlayınca, Mısırlılar da destek verdiler. Amr bin el-As siyasetini şöyle ifade ediyordu: Bırak onları. Bana gelsinler! Bu gelişleri başlarına musibet olarak dönecektir.¹²⁸

Amr bin el-As'ın dediği gibi olmuş, Rumlar Mısır diyarını bozguna uğratmış, halkın mallarını zorla almışlardır. Bu durum karşısında Mısırlılar Rumlardan nefret etmişler ve onlardan kurtulmak için Müslümanların yanında olmuşlardır.¹²⁹

Rum komutanı Menvil Nakyus'a ulaşmıştı. Amr bin el-As düşman ordusunu karşılamak için hazırlıklarını tamamladı. İki ordu Nil nehri-nin kenarında, Nakyus kalesinin yanında karşılaştı, askerler korkmadan kendilerini tehlikeye attı. Her grup düşman karşısında sabırla savaştı. İslam ordusunun komutanı Amr bin el-As düşman ordusunun saflarına girmeyi hedefledi. İki ordunun atları birbirine karıştı, kılıçlar şakladı. Kollar kesiliyor, başlar uçuruluyordu. Amr bin el-As'm atı öldürüldü ve savaşa bu halde devam etti. Müslümanlar komutanlarını bu durumda görünce coştular. Kılıç sesleri göklere yükseliyordu. Kimsenin ölümünden korkusu yoktu.¹³⁰

Müslümanların darbeleri karşısında düşmanların güçleri kırıldı, çöktüler. İki güzel makamdan birini isteyen kahraman Müslüman askerleri Rum ordusunu bozguna uğrattılar. Rum askerleri Müslümanların saldırıları bu saldırıları karşısında, kendilerini ölümünden kurtaracak bir kale bulmak için kaçmaya başladılar.¹³¹

Rumların bölgeden çıkarılmalarından sonra, Mısırlılar Müslümanlarla anlaşma yapılar. Düşmanın bozduğu yollar yapılacak, köprüler yeniden kurulacaktı. Mısırlılar Müslümanlarını bu savaşı kazanmaları sebebiyle çok sevinmişlerdi. Çünkü Rumlar mallarına zorla el koymuşlar, kendilerine zulmetmişlerdi.¹³²

Amr İskenderiye'ye gitti, bölgeyi kuşatma altına aldı. Mancınıkla yapılan saldırılar sonunda surlar yıkılmıştı. Sonuçta halk teslim olmuş ve İskenderiye'nin kapıları Müslümanlara açılmıştı. Müslümanlar İsken-

128 Cevle tarihyye ft asri'l-hulefâi'r-râşidîn, s. 336

129 A.g.e.

130 A.g.e.

131 Belâzuri, s. 69.

132 Cevle tarihyye ft asri'l-hulefâi'r-râşidîn, s. 338

deriye'ye girdiler ve düşman askerlerinin bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da esir aldılar. Ölümünden kurtulanlar da geldikleri yere dönmek için gemilerine kaçtılar. Rum komutanı Menvil, öldürülenler arasındaydı. Müslümanlar öldürme ve esir alma konusunda, şehir merkezine ulaşana kadar, müsamahakâr davranmadılar. Çünkü İslam ordusunun komutanı Amr bin el-As böyle emretmişti. Savaşın sonlarına doğru İslam ordusu-na karşı direnecek bir güç kalmadı.¹³³

Amr bin el-As'ın emriyle savaşın bittiği yerde bir cami yapıldı ve bu-na Rahmet Camii adı verildi.¹³⁴ Başkentte insanlar huzura kavuşmuşlar, Mısırlıların gönülleri rahatlamıştı. Rumların baskısından korkarak kaçan Mısırlılar geri döndüler. Kiptilerden olan Bünyamin Rumların bölge-den çıkarılmalarından sonra Mısır'a döndü ve validen Kiptilere iyi davranmasını istedi. Çünkü Kiptiler Müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozmamışlar, vergilerini ödemişlerdi.¹³⁵

Farklı bölgelerden gelen Mısırlılar, Bizans zulmünden kendilerini kurtardığı için vali Amr bin el-As'a teşekkür ediyorlar, kendilerinden zorla alınan mallarının geri verilmesini istiyorlar ve valiye itaat edeceklerini bildiriyorlardı. Dediler ki; Rumlar hayvanlarımızı ve mallarımız zorla aldılar. Fakat biz sizinle yaptığımız anlaşmayı bozmadı. Amr bin el-As her bireyin iddiasını ispatlamasını istedi. İddiasını ispatlayıp malını gösteren kişiye gerekli ödemeyi yaptı.¹³⁶

Amr bin el-As hicretin 25. senesinde İskenderiye'nin surlarını yıktırdı. Surların yıkılmasına rağmen İskenderiye güvenli bir bölge haline geldi. İskenderiye'nin doğusu ve güneyi Müslümanların elindeydi. Amr bin el-As İskenderiye'nin batısını da Berka, Züveyle ve Trablusgarp'ı fet-hedip bölge halkıyla cizye ödemeleri karşılığında anlaşma yapmak suretiyle güvence altına aldı. Bu bölgelerdeki insanlar cizyelerini sorun çıkarmaksızın ödüyorlardı. Ancak İskenderiye'nin kuzeyindeki topraklar Bizanslılara aitti. Müslümanlar, Rumların İskenderiye'ye yeniden dönmeyi düşünmelerine dahi imkan vermiyorlardı. Bölgede hiçbir yardımcılar kalmamışken, nasıl zafer kazanabilirlerdi ki! Ayrıca İslam kuvvetleri denizden gelebilecek bir saldırıya karşı son derece dikkatli davranıyorlardı.

133 A.g.e.

134 A.g.e.

135 A.g.e.

136 A.g.e.

2. NÜBE BÖLGESİNİN FETHİ

Amr bin el-As Hz. Ömer'den aldığı izinle Nübe'nin fethine başlamıştı. Müslümanlar alışmadıkları bir savaş taktiğiyle karşılaştılar. Düşman askerleri Müslüman askerlerin gözlerine ok atıyorlardı. 150 Müslüman asker gözünü kaybetmişti. Bu sebeple İslam ordusu karşı tarafla anlaşmayı kabul etmek zorunda kaldı. Fakat Amr bin el-As daha iyi şartlara ulaşmak için bu anlaşmayı reddetti.¹³⁷

İbn Sa'd Mısır'a vali olduğunda hicretin 31. senesinde Nube halkıyla şiddetli savaşlar yaptı. Bu savaşlar sırasında da birçok Müslüman gözlerini kaybetti. Bununla ilgili olarak şair şöyle söylüyordu:

Gözler o günkü gibi görmüyor,

Atlar yolunu şaşıyor¹³⁸

Nube halkı, Abdullah bin Sa'd'la anlaşma yaptı ve bu anlaşma altıncı asra kadar geçerliliğini sürdürdü.¹³⁹ Yapılan anlaşmayla Nube halkı işlerini bağımsız bir şekilde sürdürme hakkı elde etmiş, Müslümanlar güney sınırını güvence altına almışlardır. Böylece Nube kapıları hem ticaret hem de diğer işler için Müslümanlara açılmış, Müslümanlar Nube halkıyla ilişkiye girmişler ve birçoğu İslam'a ısınmıştı.¹⁴⁰

3. TUNUS'UN FETHİ

Amr bin el-As Berka, Trablus ve Libya'nın diğer topraklarını fethetmeyi ve insanların kalplerinden Bizans korkusunu söküp atmaya çalışıyordu. Böylece yollarını görecekle ve kendi seçimleriyle özgür bir şekilde hareket edeceklerdi. Bu mübarek fetih hamlesiyle putlara tapan, onlara yaklaşmak için kurban kesen, Allah'a ortak koşan, insanlara tanrı diye boyun eğen kişilerin bulunduğu topraklara İslam nuru girecek; böylece insanlara kullara değil alemlerin rabbine ibadet edeceklerdi.

Abdullah bin Sa'd'ın Tunus fetihleriyle ilgili olarak¹⁴¹ doktor Salih Mustafa şöyle diyor: Hicretin 26. senesinde Amr bin el-As Mısır valiliği görevinden alındı ve yerine Abdullah bin Sa'd görevlendirildi, Abdullah

137 el-Hilafe ve'l-hulefâir'-Râşidîn, s. 229.

138 Kâdetü'l-Feth li Bilâdi'l-Magrib, c. I, s. 61, 62, 63.

139 el-Hilafe ve'l-Hulefâir'-Râşidîn, s. 229.

140 Kâdetü'l-Feth li Bilâdi'l-Magrib, c. I, s. 61, 62, 63.

141 es-Sallabi, eş-Şeraf ve't-Tesâmi bi Hareketi'l-Fethi'l-İslâmî, s. 189.

bin Sa'd da Amr bin el-As gibi Tunus'a seferler düzenliyor, Müslümanlar yapılan seferlerde büyük ganimetler elde ediyorlardı.¹⁴²

Yapılan seferler fetih öncesinde Tunus'un tanınmasını amaçlıyordu. Abdullah bin Sa'd yapılan seferlerle Tunus'un girişi, çıkışı, kuvveti, hazırlığı, coğrafi konumu ve stratejisiyle ilgili bilgileri halife Hz. Osman'a anlattı ve kendisinden fetih için izin istedi. Doktor Salih Musatafa konuyla ilgili şöyle diyor: Abdullah bin Sa'd Tunus'un fethi için Hz. Osman'dan izin istediğinde, halife sahabeyi topladı, onlarla istişare etti. Sahabenin görüşü Tunus'un fethedilmesi yönündeydi. Ancak Ebu'l-A'ver Hz. Ömer'in hiçbir Müslüman'ın Tunus'ta savaşmaması yönündeki görüşüne uyararak Tunus'un fethi konusunda olumsuz tavır takınmıştır. Tunus'un fethedilmesi yönünde görüş birliği oluşunca, Hz. Osman Medine'de cihat çağrısı yaptı. Tunus'un fethi için gönüllülerin hazırlanmasını sağladı. Medine'den Tunus'un fethi için Mısır'a gidecek olan Müslümanlar Abdullah bin Sa'd'ın komutasında savaşacaklardı. Bu savaşa çok önem verilmişti. Çünkü sahabenin önde gelenleri savaş için yollara çıkmışlardı. Ayrıca Hz. Muhammed'in soyundan gelenlere savaşa katılma konusunda tercih hakkı verilmişti. Bu savaşa Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin'le beraber, İbn Abbas ve İbn Ca'fer de katılmıştı. Bu savaş için Abdullah bin Sa'd'ın ordusuna sadece Mihra kabilesinden altıyüz kişi katılmıştı. Ayrıca Gıns ve Meydean kabilelerinden 700'er kişi katıldı. Hazırlıklar tamamlanınca Hz. Osman savaşa gidenlere hitap etti. Kendilerini cihada teşvik etti ve şöyle dedi: "Abdullah bin Sa'd'ın ordusuna katılana kadar el-Hâris bin el-Hâkim'in komutanınız olarak görevlendiriyorum. Allah'a emanet olun."

Söylendiğine göre Hz. Osman bu ordunun hazırlanmasında kendi malından bin deve vermiştir. Medine'den giden grup Mısır'a ulaştığında Abdullah bin Sa'd'ın ordusuna katıldı. Bu ordu Abdullah bin Sa'd'ın komutasında 20 bin askerle Fustat'tan geçti. Berka'ya ulaştıklarında Ukbe'nin Nâfi beraberindeki askerlerle Abdullah bin Sa'd'ın ordusuna katıldı. Ordu Berka'dan geçerken herhangi bir güçlkle karşılaşmadı. Çünkü

Müslümanlar Amr bin el-As döneminde yapılan anlaşmaya bağlı kalmışlardı. Öyle ki; bölgeye haraç memuru dahi gönderilmedi. Halk vergileri uygun zamanda Mısır'a ulaştırıyordu. Amr bin el-As'ın şu sözü de Berka halkının durumunu anlatmaktadır: Ben makamımda oturdum, Berka halkı vergilerini getirip verdiler. Onlar verdikleri söze bağlı olan

insanlardır. Amr bin el-As başka bir sözünde şöyle diyor: Şayet çok malım olsaydı Serka'ya götürürdüm. Çünkü oradan daha güvenli bir yer bilmiyorum.¹⁴³

Bu büyük ordu, Ukbe bin Nâfi'nin kuvvetlerinin de katılmasının ardından Tunus'a yöneldi. Ancak Abdullah bin Sa'd, yolların keşfi, düşmanın harekerinin gözetilmesi ve tuzakların keşfi için öncü birlikler gönderiyordu. Bu gözetmeler sonucunda Bizans savaş gemileri fark edildi. Bu gemiler Trablus yakınındaki Libya sahiline demir atmıştı. Yüz kişiyi esir aldılar. Bu Müslümanların Tunus'un fethi yolunda elde ettikleri ilk büyük ganimetti.¹⁴⁴

İki ordu Sübeytila'da karşılaştı. İslam ordusunun başında Abdullah bin Sa'd, 120 bin kişilik Rum ordusunun başında ise Cercir vardı. O sırada iki komutan arasında. Mektup alış veriş devâm etmekteydi. Abdullah bin Sa'd düşman ordusunun komutanını İslam'a davet ediyordu. Eğer İslam'ı kabul etmezlerse, cizye vererek İslam devletinin korumasına girmelerini teklif etti. Cercir bütün teklifleri ısrarla reddetti. Bundan sonra karşılıklı savaş başladı. Mücadele Vatis bölgesinde günlerce devam etti. Abdullah bin ez-Zübeyr, beraberindeki askerlerle birlikte Cercir'e ulaştı ve onu öldürdü.¹⁴⁵

Bizanslılar ve Sübeytila halkı Cercir'in bu durumunu görünce toplandı. Bir kısmı Abdullah bin Sa'd'a karşı beraberce savaşmayı teklif etti. Ancak bundan korktular. Bazı rivayetlere 300 başka rivayetlere göre de 100 kantar cizye vermeyi teklif ettiler. Müslümanlar bu teklifi kabul edip o yılın cizyesini aldılar. Yapılan anlaşmaya göre anlaşmadan önce elde edilen ganimetler Müslümanlarda kalacak. Anlaşmadan sonra alınanlar ise geri verilecektir. İslam ordusu Tunus'un fethinden bir rivayete göre bir yıl üç ay, başka bir rivayete göre de bir yıl bir ay sonra dönmüştür.¹⁴⁶

Abdullah bin Sa'd Trablus'a ulaşınca savaştan elde edilen ganimetler bineklere yüklendi. Ordu sağlam bir şekilde Mısır'a ulaştı, ganimetin beşte biri Hz. Osman'a gönderildi. Bunların içinde Suriye ve İskenderiye'den elde edilen ganimetler de vardı. Bu sefer sonrasında Müslümanlar çok sayıda savaş gemisi elde ettiler.¹⁴⁷

Abdullah bin Sa'd'ın Mısır'a gittikten sonra tekrar Tunus'a döndüğü-

143 Libya Mine'l-fethi'l-Arabî Hattâ Intikali'l-Hilâfeti el-Fatimiyye, s. 39.

144 eş-Şeraf ve'l-tesâmi bi hareketi'l-fethi'l-İslâmî, s. 191.

145 A.g.e.

146 eş-Şeraf ve'l-tesâmi bi Hareketi'l-Fethi'l-İslâmî, s. 194.

147 Libya mine'l-fethi'l-Arabî Hattâ Intikali'l-Hilâfeti el-Fatimiyye, s. 46.

nü belirten rivayetler bulunmaktadır. Bunun sebebi, Tunusluların yapılan anlaşmayı bozmalarıydı. Hicretin 33. senesinde yeniden Tunus'a sefer düzenlenerek kendilerinden cizye alındı.¹⁴⁸

4. TUNUS'UN FETHİNDE ABDULLAH BIN ZÜBEYR'İN KAHRAMANLIĞI

Tunus'ta savaşan orduyla Hz. Osman'ın iletişimi kesilmişti. Bu görevi Abdullah bin ez-Zübeyr yerine getiriyor, İbn Zübeyr orduya ulaştığında tezahüratlar ve tekbir sesleri yükseliyordu. Cercir, İslam ordusuna ne oluyor diye merak edince, kendisine, orduya yeni askerlerin katıldığını söylediler. Abdullah bin ez-Zübeyr her gün öğleye kadar savaşı izler, sonra askerler çadırlarına çekilirlerdi.

Cercirin münadisi şöyle bağınıyordu: Kim Abdullah bin Sa'd'ı öldürürse kendisine 100 bin dinar verilecek. Ayrıca komutanımız bu kişiyi kızıyla evlendirecektir.

Abdullah bin Sa'd'ın münadisi de şöyle bağınıyordu: kim Cercir'in başını getirirse, kendisine 100 bin dinar verilecek, komutan onu kızıyla evlendirecek ve bölgesinde vali olarak görevlendirecektir.

Bu durum karşısında Cercir, büyük bir korkuya kapıldı.¹⁴⁹

Abdullah bin ez-Zübeyr, Abdullah bin Sa'd'a şöyle dedi: Savaş uzun sürdü, Medine'den ayrılmalı uzun zaman oldu. Yarın bir grup savaşçı çadırlarında istirahat etsin, diğerleri savaşsın. Savaşanlar yorulup dinlemek için çadırlara geldiklerinde, dinlenmekte olanlar düşmanın karşısına çıkıp savaşsın. Umulur ki Allah bu şekilde bizlere zafer nasip eder. Sahabeyle yapılan istişareler sonucunda bu görüş uygun bulundu.

Sonraki gün geldiğinde, Abdullah, anlaşukları gibi yaptı. Bir kısım askerler çadırlarında dinlenirken, diğerleri de Rumlara karşı öğleye kadar şiddetli bir şekilde savaşılar. Rumlar öğle ezanı okununca Müslümanların geri çekileceklerini düşünmüşlerdi. Ancak Müslümanlar geri çekilince, dinlenmekte olan Abdullah bin ez-Zübeyr ve askerleri Rum ordusuna saldırmaya başladılar. Düşman ordusu yorgun düşmüş ve silahları bırakarak dinlemeye çekilmişti. Bu sırada Abdullah bin ez-Zübeyr gizlice düşman askerlerinin arasına girdi. Son anda fark ettiseler de kılıçlarını çekmeye fırsat kalmadan, Abdullah bin ez-Zübeyr Cercir'i öldürdü ve kızını esir aldı.

148 eş-Şeraf ve'l-tesâmi bi hareketi'l-fethi'l-İslâmi, s. 194

149 et-Târthu'l-İslâmi, c. XII, s. 388

Abdullah bin Sa'd şehri kuşatma altına aldı ve fethedene kadar kuşatmayı kaldırmadı. Bu esnada başka hiçbir yerde karşılaşmadıkları olaylarla karşılaşmışlardı. Savaş sonunda ganimetler dağıtılırken, atlılara üç bin, yayalara ise bin dinar verildi.

Abdullah bin Sa'd, Sübeytula şehrini fethettikten sonra, askerleri farklı bölgelere sefere gönderdi. Ecem kalesine sefer düzenleyip ganimetler elde ettiler.

Abdullah bin Sa'd'ın kızıyla evlenen Abdullah bin ez-Zübeyr, fethi müjdelemek üzere Hz. Osman'a gönderildi.¹⁵⁰

Bunlar Abdullah bin ez-Zübeyr'in kahramanlığını ve yigitliğini gösteren bazı örneklerdir. İbn Kesir bu durumu şöyle anlatıyor: Müslümanlar 20 bin kişilik orduyla Tunus'un fethine giderken, komutanları Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh idi. Orduda Abdullah bin Âmr ve Abdullah bin ez-Zübeyr de bulunmaktaydı. Rum ordusu ise 120 bin veya 200 bin kişiydi. Karşılaşma anında İslam ordusunu kuşatma altına almışlardı.

Abdullah bin ez-Zübeyr şöyle diyor: Rum komutanı Cercir, askerlerin arkasında gölgedeydi, cariyeler kendisine hizmet ediyordu. Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'e giderek beni düşmandan koruması için asker istedim. Cesur askerlerden bir grup oluşturdu ve onlara beni korumalarını emretti. Düşman ordusunun içine girdim ve komutanlarına oldukça yaklaştım. Mektup götürdüğümü zannediyorlardı. İyice yaklaştığımda Cercir durumu anladı ve kaçmak istedi. Ancak hemen orada başını uçurdum ve tekbir getirmeye başladım. Bu sırada düşman askerleri, kedi gibi etrafa kaçmaya başladılar.

Düşman askerleri kaçıyor, Müslümanlar kovalıyorlardı. Kimi öldürülüyor, kimisi de esir alınıyordu. Bu savaşta Müslümanlar büyük ganimetler elde ettiler. Anlatılan olaylar, Kayrevan'a iki günlük mesafede bulunan Sübeytula'da gerçekleşti.

İbn Kesir, Abdullah bin ez-Zübeyr'in bu olaydan sonra meşhur olduğunu bildirir.¹⁵¹ Bu sırada Abdullah bin ez-Zübeyr 26 yaşındaydı. Daha önceden bilinen bir kahramanlık öyküsü yoktur. Bu durumda, gösterilen cesaret nasıl açıklanmalıdır?

Bu tür cesaret atılımlarında iki durum söz konusu olur:

1: Atılğan kişi hücumunda başarı elde eder, düşman otoritesini sarsar ve ordusunu ayrışığa düşürür. Kafirlerin adetleri budur. Böylece kapsamlı bir zafer elde edilmiş olabilir.

¹⁵⁰ İbnü'l-Estr, el-Kâmil, c. III, 45, 46.

¹⁵¹ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 158.

2. Allah onu şehit olarak kabul edebilir. Böylece Müslümanların ulaşmak için yarıştığı en yüksek rütbeye ulaşılmış olur. Aynı zamanda bu durum, inkarcıları korkutur, onların kalplerini titretir. Bütün Müslümanların bu şekilde şehit olma arzusuyla kendilerini savaş meydanlarına attıklarını düşünmek, düşman askerleri için son derece olumsuz bir durumdu. Müslümanların cesaretleri, savaşın ateşine rağmen, düşmanların kalplerine korku salmak için yeterli idi. Savaş meydanında böyle bir tavrın gösterilmesi, şehadet arzusu ve cennete ulaşma isteginden kaynaklanmaktadır. İbn Zübeyr'de bu düşünceyle düşman ordusunun içine atıldı, bütün dünyahıklardan vazgeçerek, zafer kazansın veya mücadeleye anında şehit olsun, Allah'ın bütün mücahitlere vaat ettiklerini düşünerek düşmanın arasına girmişti.¹⁵²

Bu olayla ilgili olarak şöyle rivayet edilmiştir: Rumlar, komutanlarının öldürülmesinden sonra, Müslüman ordusundan, kedilerin kaçması gibi kaçtılar. Müslümanlar da arkalarından onları takip ettiler. Yakaladıkları düşmanları ya öldürdüler ya da esir aldılar. Bu da Allah'ın inanan kullarıyla beraber olduğunun başka bir delilidir. Allah, zor günlerinde kendisine ibadet edenlerin yanındadır. Çünkü Müslümanlar kendilerinden altı kat daha fazla olan devasa bir orduyla savaşmak durumunda kalmışlardı. 20 bin kişinin 120 bin kişiyi yenmesi, düşünülebilecek bir durum değildi. Rivayetlerde bu durum şöyle anlatılır: Müslümanlar son derece olumsuz şartlarda, kötü bir mekanda mevzilenmişlerdi. Böylesine zor bir durumda, Yüce Allah Müslümanları, İbn Zübeyr'in eşi benzeri görülmemiş cesaretiyle kurtarmış, zafere ulaştırmıştır.¹⁵³

Abdullah bin ez-Zübeyr'in arkasından onu koruyan kahramanları da unutmamak gerekir. Çünkü onlar da bu tehlikeyi beraberce yaşadılar. Her ne kadar, tarih kitaplarında isimleri zikredilmese de onlar, bu işleriyle Müslümanların zihinlerinde kalıcı olmuşlar, unutulmamışlardır. Onların ahiretteki mükafatları da büyük olacaktır.¹⁵⁴

Müslümanlar, Tunus'un fethi için ellerinde ucuz pahalı ne varsa hepsini verdiler. Birçok Müslüman şehit oldu. Ebü Zübeyr el-Hüzelî de gazi olarak dönmüş daha sonra vefat etmiş olan meşhur bir şairdir. O şöyle demiştir:

Zafer geldiğinde, / Alıştığın hiçbir şey sayda vermez.
Olanlar bana gösterildiğinde, / Zamandan şüphe ettim.

152 et-Târîhu'l-İslâmî, c. XII, s. 300

153 A.g.e

154 A.g.e

5. ZĀTU'S-SAVĀRĪ SAVAŞI

Tunus'un fethiyle Rumlar büyük bir darbe almış oldular. Artık, orta Akdeniz sahillerini, Rodos'tan Berka'ya kadar tehlike altında görüyorlardı. Kostantin bin Hirakl, önceden kurulmuş olan donanmayı hazırladı. Müslümanlara büyük bir darbe vurmak için bin gemiyle sefere çıktılar. Hz. Osman Rumlara karşı hazırlık için Muaviye'ye izin verdi. Muaviye, Şam'daki deniz kuvvetlerinin başına Büsr bin Ertât'ı getirdi. Mısır'daki deniz kuvvetleri ise, Abdullah bin Sa'd bin Ebi Serh komutasında birleştirildi. Bunların hepsinin toplamı yalnızca iki yüz gemi ediyordu. Bu ordu savaş için sefere çıktı. Savaşa katılanlar içinde, daha önce savaşlara katılıp zaferler elde etmiş Müslümanlar bulunmaktaydı. Bunlar, daha önce birçok savaşta Rumlar karşısında zafer elde etmişlerdi. Gemilerinin azlığına rağmen, düşmanlardan korkmuyorlardı. Müslümanlar gemileriyle denize açıldıklarında, Allah'ın dinini yüceltmeyi ve Rumlardan gelebilecek tehlikeleri ortadan kaldırmayı hedefliyorlardı. Bu büyük savaşın birçok sebebi bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları şöyledir:

- a. Müslümanların Tunus'ta Rumlara büyük darbeler vurmuş olmaları
 - b. Rum donanmasının güneyde ve doğuda İslam donanmasının saldırılarıyla büyük zarar görmüş olması
 - c. Rumların İslam ordusunun güçlenip, Bizans'a saldırmasından korkmaları.
 - d. Kostantin bin Hirakl'in Şam, Mısır ve Berka'daki yenilgilerden sonra Bizans'ın heybetini yeniden geri kazanmak istemesi.
 - e. Rumlar, giriştikleri yeni bir savaştan olumlu sonuçlar alacaklarını düşündüler.
 - f. İskenderiye Rumlar için ayrı bir öneme sahipti ve bundan dolayı o bölgeyi geri almak istiyorlardı. İskenderiye halkının Rum kralı Kostantin bin Hirakl'le konuşmaları tarihi kaynaklarda mevcuttur.
- Bunlar, Zâtü's-savârî savaşının bazı sebepleridir.¹⁵⁵

5.1. Bu Savaş Nerede Yapılmıştır?

Tarihçiler bu soruya tek bir cevap bulamamışlardır. Arap kaynakları savaşın yerini sınırlandırmamışlardır. Ancak bir kaynakta ayrıntılı ta-

¹⁵⁵ Şevki Ebû Halil, Zâtü's-Savârî, s. 60, 61.

nımlama bulunmaktadır. Bu kaynak da açıklamayı, "Rumlar oraya yö-neldiler" diyerek bitirmektedir.

- Feth-u Mısır ve ahbâruhâ:¹⁵⁶ Kitap, Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'in hutbesini içermektedir. O şöyle demiştir: Hirakl'in bin gemi ha-zırladığını öğrendim... Ancak kitap, savaşın yerini belirtmemiştir.

- et-Taberî¹⁵⁷: Taberî, hicretin 31. senesiyle ilgili verdiği bilgilerde, Zâtü's-sevâri savaşı ile, Tunus'un fethini ilişkilendirmiştir. Eserde belir-tildiğine göre Rumlar, o zamana kadar görülmemiş büyüklükte bir ordu hazırlamışlardır.

- el-Kâmil fi't-târih¹⁵⁸ isimli eserde de savaşın yeri zikredilmemiş-tir. Fakat kitapta, savaşın sebebi olarak, Tunus'un fethi sırasında Müslü-manların aldıkları ganimetler zikredilmektedir. Rumlar, İslam'ın doğu-şundan o güne kadar görülmedik bir orduyla Müslümanlara yö-neldiler. Rumlar beş yüz gemiyle Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh ve arkadaşları-nın bulunduğu Mağrib bölgesine yö-neldiler.

- Târihu'l-Ümemi'l-İslâmiyye¹⁵⁹ isimli eserde de savaşın yapıldığı yerden bahsedilmemiştir.¹⁶⁰

Doktor Şevki Ebû Halil şu gerekçelere dayanarak bu savaşın İsken-deriye sahillerinde olduğunu söylüyor:

- en-Nücûmu'z-zâhira fî mülûki'l-Mısır ve'l-kâhira isimli eserde, sa-vaşın İskenderiye açıklarında yapıldığı, açıkça belirtilmektedir.¹⁶¹

- Ibn Haldun'un tarihinde şöyle anlatılmaktadır:¹⁶² Sonra Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh seriyeler gönderdi. Gittikleri yerlerde insanlara bo-yun eğdirdiler ve Mısır'a döndüler. Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh Tu-nus'u fethedip geri döndü ve bu sırada altı yüz gemiyle, düşman Kostan-tin bin Hirakl İskenderiye seferine çıktı.

- Arap kaynakları, yeri belirtilmeyen bu savaşla, Rumların Kuzey Afrika'yı kuşatmaları arasında bağlantı kurmaktadır.

- Rum donanması son derece köklüdür. Rumlar donanmalarıyla İsl-am devletinin kontrolündeki sahillere saldırmışlardır. Bu sebeple doktor Şevki Ebû Halil, Rum donanmasının İskenderiye'ye gitmiş olması ihtima-lini tercih etmektedir. Çünkü buranın Rumlar katında yeri başkaydı.

¹⁵⁶ A.g.e.

¹⁵⁷ Târihu't-Taberî c. V, s. 290.

¹⁵⁸ el-Kâmil fi't-Târih, c. III, s.58.

¹⁵⁹ Târihu'l-Ümemi'l-İslâmiyye, c. II, s. 29.

¹⁶⁰ Zâtü's-Savâri, s. 62.

¹⁶¹ en-Nücûmu'z-Zâhira, c. I, s. 80.

¹⁶² Ibn Haldun, Târih, c. II, s. 468.

- Yabancı kaynaklar, savaşın yapıldığı mekanı Fenike olarak isimlendirmektedirler. Burası, İskenderiye'nin batısında, Mersimetruh şehrinin yakınında bulunan bir bölgedir.¹⁶³

5.2. Savaş sırasında gerçekleşen olaylar

Mâlik bin Evs bin el-Hadesân şöyle diyor: bu savaşta onlarla beraberdim. Denizde iki ordu karşılaştı. O zamandan önce öyle bir donanma görmemiştim. Rüzgar üzerimize doğru esiyor, bu da Rumların işlerine yarıyordu. Bir saat demir attık, çok yakınımda onlar da demir attular. Rüzgar dindi ve iki grup bir süreliğine birbirine güven sözü verdi.¹⁶⁴

Müslümanlar Rumlara, karada veya denizde savaşma konusunda tercih haklarının bulunduğunu bildirdiler. Rumlar özellikle ve ısrarla deniz savaşı istemekteydiler. Bu durum, deniz savaşı konusunda kendilerinin ne kadar başarılı olduklarını göstermektedir. Ayrıca, Müslümanların yeni donanma kurduklarını ve deniz savaşı konusunda yeterince tecrübeli olmadıklarını da biliyorlardı.¹⁶⁵

İki ordu, bir geceyi denizde geçirdi. Müslümanlar dua ediyor, namaz kılıyor, zikrediyor ve teheccüt kılıyorlardı. Müslümanlar arasında arı sesi gibi bir ses duyulmaktaydı. Gemilerin hareketiyle oluşan dalgalar birbirine çarpıyordu.

Rum ordusunda ise, Kostantin savaş için acele ediyordu. Fakat Abdullah bin Sa'd bin Ebi Serh sabah namazını kıldıktan sonra önde gelenlerle istişare etti ve son derece önemli bir adım üzerinde görüş birliğine varıldı: her ne kadar, o an denizin üzerinde olsalar da, savaşı deniz savaşından kara harbine dönüştüreceklerdi. Ancak bu nasıl mümkün olacaktı.

Gemiler, düşman gemilerine iyice yaklaşıldı. Öyle ki birbirine dokunmaktaydı. Sonra öncü birlikler suya atlayarak sağlam iplerle gemileri birbirine bağladı. Denizin üzerinde bin iki yüz gemi, yirmişer veya otuzarlı gruplar halinde birbirine bağlanmıştı. Sanki denizin üstünde kocaman bir kara parçası bulunmaktaydı. Abdullah bin Sa'd bin Ebi Serh, gemide Müslümanlara öğütler veriyor, Kur'an okumalarını, birlik, sebat ve sabrı vurguladığı için, özellikle de Enfâl Sûresi'ni okumalarını istiyordu.¹⁶⁶

¹⁶³ Zâtu's-Savârî, s. 64.

¹⁶⁴ Târîhu't-Taberî c. V, s. 292.

¹⁶⁵ Zâtu's-Savârî, s. 66.

¹⁶⁶ Zâtu's-Savârî, s. 67.

Rumlar savaşa başlamışlardı. Deniz savaşı isteklerinin gerçekleştiğini, bu durumda kesin olarak zafer kazanacaklarını düşünüyorlar, güçlü bir darbeye İslam donanmasını çökertmek istiyorlardı. Savaş çok şiddetlendi, nice kanlar aktı. Deniz kırmızıya boyanmıştı. Öldürülenler denize dökülüyor, şiddetli dalgalar gemileri sahile çıkarıyordu. Müslümanlardan çok sayıda kişi şehit olurken; Rumlardan öldürülenlerin haddi hesabı belli değildi. Bu sebeple Bizanslı bir tarihçi, bu savaşın Rumlar için ikinci Yermük savaşı olduğunu belirtirler.¹⁶⁷

Taberi, bu savaşta denizin kanla örtülmüş olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸

Rumlar, İslam ordusunun komutanı olan Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'in gemisini batırmak istediler. Bununla, İslam ordusunun başsız kalmasını hedefliyorlardı. Bir Rum gemisi komutanın gemisine oldukça yaklaştı. Abdullah'ın gemisine zincirler taktılar. Fakat Alkame bin Yezid, kendisi tek başına zincirleri kopararak komutanını kurtardı.¹⁶⁹

Müslümanlar her savaşta olduğu gibi, bu zor savaşta da sabrettiler ve Allah kendilerine zafer nasip etti. Rum donanmasından kalanlar kulanılamaz hale getirildi. İbn Abdî'l-Hakem'in de belirttiği gibi, Rum komutanı Kostantin neredeyse esir düşecekti. Tam yakalanmak üzereyken, kaçmayı başardı. Dalgalar donanmasını sahile atmaktaydı. Zafer beklediği ordusunun ve gemilerinin birer birer battığını görünce, bedeninde yaralarla gerisin geriye kaçtı. Bu kaybın üzüntüsü kendisini derinden yaralamıştı. Bu halde geri çekildi ve Sicilya'ya ulaştı.¹⁷⁰ Bölge halkı kendisine durumu sorunca, olanları anlattı. Bunun üzerine, Müslümanlar buraya saldırırlarsa, kim onlara karşı durabilir¹⁷¹ diyerek, Rum komutanı öldürdüler ve beraberinde gelenleri de gemilerle serbest bıraktılar.¹⁷²

5.3. Zâtü's-savâri Savaşının Sonuçları

a. Bu, Müslümanların açık bir üstünlükle kazandıkları ilk deniz savaşıdır. Bu savaşta, yeni kurulmuş bir donanma, iman ve sağlam düşünce ile zafer elde etmiştir. Müslümanların ince düşünceleri sayesinde, savaş düşmanlar için son derece zor bir hal almıştı. Düşmanlar İslam or-

167 A.g.e.

168 Tarihü't-Taberi c. V, s. 293.

169 Zâtü's-Savâri, s. 68.

170 İbn Haldûn, Tarih, c. II, s. 468.

171 A.g.e.

172 Zâtü's-Savâri, s. 68.

dusunun içine sızamıyorlardı. Savaş Rumlar için büyük bir hezimet oldu.

b. Bu savaş, Rum siyasetiyle, Müslüman siyasetini birbirinden ayıran bir çizgiydi. Rumlar, heybetlerini yeniden elde etme, Mısır ve Şam'ı geri alma konusunda attıkları adımların başarısız olduğunu anlamışlardı.

Bu denize Rum denizi ismi verilmekteydi. Ancak, Müslümanların zaferleriyle birlikte, bu isim ebediyen ortadan kalkmış, Müslümanlar Kıbrıs, Girit, Korsika, Sardunya ve Sicilya'yı fethederek Cenova ve Marsilya'ya ulaşmışlardı.

c. Kostantin öldürüldü ve görev küçük yaştaki oğluna kaldı. Bundan sonra Müslümanların deniz ve kara harplerinin hedefinde Bizans bulunuyordu.

d. Savaşın önceki psikolojik hazırlığın, savaşın kazanılmasındaki rolü büyüktür. Böylece kalpler, doğrulukla Allah'a yönelir. Gecisini teheccüd ve zikirle Allah'tan yardım dileyerek, onun yüceliğini ve kudretini düşünerek geçiren mümin, düşmanın karşısına ölümden korkmayan yüce bir ruhla çıkar. Allah'ın her şeyden büyük olduğunu düşünür. Bütün bunlar, dersler alıp hayatımızda uygulayalım diye anlatılmaktadır.¹⁷³

e. Böylece Akdeniz, İslam denizi haline geldi. Fakat İslam deniz kuvvetlerinin Akdeniz'deki hakimiyeti baskı ve korsanlık için değil; İslam'ın bütün insanlığa duyurulması, müşriklerin önlerinin alınması, Kur'an ve Sünnet merkezli İslam kültürünün yayılması içindi.

f. Müslümanlar denizcilik, gemi yapımı ve gemilerin silahlandırılması konularında ilerlediler. Deniz yolculuğunda gerekli olduğu için astronomiyi öğrendiler, pusulayı kullandılar ve bunu daha da geliştirdiler. Cristof Colomb ve American Vespuci coğrafi keşiflerinde, Müslümanların geliştirdikleri pusulaları kullandılar.¹⁷⁴

g. Bu savaş sağlam inancın, askerî tecrübeden ve sayıdan üstün olduğunu gösteren açık bir delildir. Rum donanması çok zaman önce kurulmuştu ve oldukça güçlüydü. Deniz harbi konusunda tecrübeleri son derece iyiydi. Buna karşılık Müslümanlar deniz savaşlarını yeni öğreniyorlardı. Belirtilen duruma rağmen yüce Allah Rumlar karşısında Müslümanlara zafer verdi. Allah (c.c.) dinin yayılması ve kelamının yüceltilmesi için çalışan bu müminlere başarılar nasip etmişti. Burada özellikle zikredilmesi gereken kişilerden birisi de İslam ordusunun komutanı Ab-

173 Zâtü's-Savâri, s. 71, 72.

174 A.g.e.

dullah bin Sa'd bin Ebî Serh'tir. Savaşı son derece başarılı bir şekilde yönetmiştir. Bu özellik, Allah'ın dininin yüceltilmesi ve devletin korunması için, daha sonraki Müslümanlar için de örnek olmuştur.¹⁷⁵

6. HZ. OSMAN'IN FETİHLERİNDEN ELDE EDİLEN EN ÖNEMLİ DERSLER, İBRETLER VE FAYDALAR

6.1. Allah'ın Müminlere Olan Vadinin Gerçekleşmesi

Hiz. Osman'dan bahsederken İbn Kesir şöyle diyor: Allah, onun eliyle birçok bölge ve şehri Müslümanlara açtı. İslam devleti genişledi, Hz. Muhammed'in kurduğu devlet büyüdü, ilâhî mesaj doğuda ve batıda yayıldı. Adeta şu ayetlerde anlatılanlar gerçekleşmişti: "Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını, onlar için begenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkarlardır."¹⁷⁶ "O öyle bir Allah'tır ki, Resulünü hidayetle ve hak dinle bütün dinlere üstün kılmak için göndermiştir. Müşrikler hoşlanmasalar da."¹⁷⁷ Konuyla ilgili hadis de şöyledir: "Kayser helak olduğunda, ondan sonra kayser gelmeyecektir. Aynı şekilde kisra helak olduğunda ondan sonra Kisra gelmeyecektir. Allah'a yemin olsun ki; onların hazinelerini Allah yolunda harcayacaksınız."¹⁷⁸ Bunların hepsi Hz. Osman zamanında gerçekleşmiştir.¹⁷⁹

6.2. Harp ve Siyaset Alanlarındaki Gelişmeler

Savaşlar bir toprak parçasını elde etmek, bir bölgeye ya da kabileye saldırmak gibi sebeplerle çıkmaktaydı. Ancak Hz. Muhammed ve Raşit halifeler döneminde yapılan savaşlar ilkeseldi. Müslümanlar, inançlarının yeryüzünde en üstün inanç olmasını istiyorlardı. Adeta İslam inancıyla, müşriklerin ya da ateşperestlerin bozuk inançları savaşmaktaydı.

¹⁷⁵ et-Târîhu'l-İslâmî, c. XII, s. 407

¹⁷⁶ Nûr Sûresi 24/55

¹⁷⁷ Tevbe Sûresi 9/33

¹⁷⁸ Muslim, Fiten, 2918, 2919

¹⁷⁹ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 216

Ancak bu dönemdeki gelişme yalnızca savaş fikrinde olmamış, başka alanlarda da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Müslümanların önce İslam'a davet etmeleri, bunu kabul etmezlerse, cizye vererek İslam devlerinin sınırlarında kalmalarını istemeleri, bu da kabul edilmezse kendileriyle savaşılacağını belirtmeleri de eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde, son derece adil ve kalıcı çözümlere kapı açmıştır. Ancak adaletin gerçekleştirilmesine karşı olup, nefretle hareket edenler, fitne ve isyana yönelerek kimi zaman şiddete başvurma zorunluluğu ortaya çıkararak Müslümanları uğraştırmışlardır.¹⁸⁰

6.3. Hz. Ömer Döneminde Zorunlu Askerlik Uygulaması ve Bunun Hz. Osman Devrinde Devam Ettirilmesi

Hz. Ömer Kadisiye savaşından sonra, zorunlu askerlik uygulamasına başlama kararı vermişti. Valilerine gönderdiği yazıda, bulundukları bölgelerdeki at veya silah sahibi güçlü kişilerin savaş için hazırlanmalarını emrediyordu. Eğer isterlerse gönüllü olarak savaşa alınacaklarını, aksi taktirde zorunlu olarak savaşa katılacaklarını bildirdi. Şu ifadeleriyle valilerinden acele etmelerini istedi: Bir kişi dahi bırakmayın. Savaşılabilecek olanları bana gönderin. Acele edin, acele edin!¹⁸¹

Hz. Ömer cihat için hazır bekleyen bir ordunun bulunmasını istiyordu. Divan sistemini oluşturduğunda, Müslümanlara yıllık ihtiyaçlarını verdi. Aynı şekilde düzenli ordunun oluşumunda da divan kayıtlarını kullandı. Düzenli ordunun askerlerine ödenecek miktarlar belirlendi. Her birisinin Beytül-mal'dan alacakları maaşlar tespit edildi. Hz. Osman, Muaviye'ye deniz savaşı için izin verdiğinde, kimseyi zorla savaşa götürmemesini emretmişti. Bu savaşa, ancak gönüllü olanlar katılacaktı. Ancak kara harplerinde, düzenli orduda bulunup maaş alan askerler için seçim hakkı söz konusu değildi. Savaş emri çıktığında gitmek zorundaydılar.¹⁸²

6.4. Hz. Osman'm İslam Devletinin Sınırlarına Önem Vermesi

Hz. Osman döneminde uç birlikleri ve koruma bölgeleri oluşturulmak suretiyle İslam devletinin sınırlarının korunması ve genişletilme-

¹⁸⁰ Abdulhamid Buhayt, *Asru'l-Hulefai'r-Raşidin*, s. 216.

¹⁸¹ İtmâmü'l-Vefâ, s. 70.

¹⁸² Subhî es-Sâlih, *en-Nizâmü'l-İslâmî*, s. 489.

sinde devamlılığa son derece önem verilmiştir. Hz. Osman halifelığının başlangıcında ordu komutanlarına gönderdiği mektubunda şöyle diyor-du: Siz, Müslümanların koruyucularısınız. Hz. Ömer'in sizin için belir-lediği kuralları biliyorum. Dönemimizde de bu kurallar geçerli olacak, kimsenin yeri değiştirilmeyecektir. Allah sizi hayra yöneltsin, sizinle de başkalarını hak yoluna döndürsün. Daha önce olduğu gibi, görevlerini-zi yerine getirin.¹⁸³

Hz. Osman, yönetimin kolaylaştırılması için, Şam ve Cezire'yi ayrı valilerin idaresine vermeyip, bu bölgeleri Muaviye'nin valiliğinde bir araya getirdi. Şimşât'a karşı beraberce savaşmalarını emretti. Ayrıca bu-buralarda, insanların razı olacakları, Rumlara karşı savaş konusunda tecrü-beli ve cihat arzusu taşıyan cesur komutanlar görevlendirilmekteydi.¹⁸⁴ Hz. Osman'ın, Antakya'nın bazı bölgelerine Müslümanların iskan edil-mesini emretmesi ve Muaviye'nin de bunu gerçekleştirmesi, konunun başka bir örneğidir.¹⁸⁵

Hz. Osman özellikle geçitlere çok önem veriyordu. Bununla ilgili bazı görevlendirmeler yapmaktaydı.¹⁸⁶ Muaviye, Ummûriye'yi fethetti-ğinde, Antakya ve Tarsus arasındaki kalelerde Rum askerlerinin bulun-madığını, o bölgelerin boş olduğunu gördü. Şam'dan ve Cezire'den in-sanlar getirip o bölgelere yerleştirdi ve onlardan, savaş anında Müslü-manları korumalarını istedi. Bölgede Yezîd bin el-Hurr el-Abest de bir veya iki yıl savaşmış, kendisine de aynı uygulama emredilmiştir.¹⁸⁷ Va-liler Rum ülkesine girdiklerinde böyle yapmaktaydılar. Düşman yurdundan çıkana kadar, oraya güçlü bir ordu yerleştiriyorlardı.¹⁸⁸

Muaviye, valiliği döneminde Şam sahillerinin idaresi ve bölgenin korunması konusunda güzel bir imtihan vermiştir.¹⁸⁹

Hz. Osman, Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'e yazdığı mektupta, İs-kenderiye geçitlerinin uç birlikleri oluşturularak korunmasını istiyordu. Ayrıca buralarda görevlendirilen askerlerin ihtiyaçlarının karşılanması emredilmekteydi. Açıklamasının devamı şöyleydi: Hz. Ömer'in İsken-de-riye konusundaki uygulamasını biliyorsun. Rumlar anlaşmayı iki defa bozdular. Bunun üzerine sınırlara uç birlikleri yerleştirdi. Onların ihti-yaçlarını karşıladı ve kendilerini altı ayda bir değiştirdi.¹⁹⁰

183 Târîhu'l-Taberî c. V, s. 244.

184 el-Idâratu'l-Askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 466.

185 Fütûhu'l-Büldân, c. I, s. 175.

186 İbn Kudâme, el-Harâc, s. 413.

187 el-Idâratu'l-Askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 467.

188 A.g.e.

189 A.g.e.

190 Fütûh-u Mısır, s. 192.

Hız. Osman'ın komutanları fetih için bir bölgeye gittiklerinde, önce kaleleri ele geçirmeyi hedeflemekteydiler. Kaleler ele geçirilince, oralara savaşan askerleri korumaları için Müslüman askerler yerleştirilmekteydi. Muaviye, Fırat'ın yakınında bulunan Sümeysât, Malatya, Kemah ve Kaligla kalelerini ele geçirmiş, buralara Müslüman askerlerini yerleştirmişti. Rum topraklarının fethi sürecinde bu kaleler, Hız. Osman döneminde Müslümanların eline geçmiştir.¹⁹¹

Habib bin Mesleme, Kaligla'ya uç birliği olarak iki bin kişi yerleştirmiş ve onların bütün ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹⁹² Çünkü Hız. Osman, Habib bin Mesleme'ye Şam ve Cezire geçitlerine uç birliklerinin yerleştirilmesi ve bu suretle sınırların korunması görevini vermişti.¹⁹³ el-Berâ bin Âzib Kazvin'i fethettiğinde, oraya beş yüz Müslüman asker yerleştirildi ve başlarına da bir komutan tayin edildi. Bölge kendilerine iktâ olarak verildi. Uygulamaya göre, orada onlardan başka kimsenin hakkı olmayacaktı. Bu şekilde bölgeyi imar ettiler, ırmaklarından yararlandılar, kuyular kazdılar.¹⁹⁴

Saîd bin el-As, Tamise'yi fethettiğinde, bölgede uç birlikleri oluşturdu, oraya iki bin kişi yerleştirdi ve başlarına bir komutan tayin etti.¹⁹⁵ İslam devletinin sınırlarını korumak için, bu tür uygulamalar yapılmıştır.¹⁹⁶

Hız. Osman, idaresinde kolaylığı esas almakta, valilerine de bunu emretmekteydi. Muaviye bin Ebî Süfyan'ın Menbic köprüsünü yapması bunun örneğidir. Hız. Osman Rumların hakimiyetindeki bölgelerde sürdürülecek olan fetihleri valileri ve komutanları arasında bölüşürmüştü. Kara yoluna yönelik çalışmalar, Hız. Osman döneminde deniz yolu çalışmalarını da içine almıştır.¹⁹⁷

6.5. Şamlılar ve Iraklılar Arasında Ganimetlerin Paylaşılması

Habib bin Mesleme, Küfe'den el-Velid bin Ukbe'nin ordusu ulaşmadan önce, Rumları bozguna uğratmıştı. Şamlılar, büyük ganimetler elde ettiler. Küfe'den gelen ordu ulaştığında, ganimet konusunda aralarında anlaşmazlık oldu. Habib bin Mesleme, Muaviye bin Ebî Süfyan'a mektup

191 Muhammed Abdu'l-hâdî, *Min Târîhi't-Tahsnât*, s. 434.

192 *Furûhu'l-Buldân*, c. I, s. 234.

193 A.g.e.

194 el-İdâratü'l-Askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 469.

195 el-İdâratü'l-Askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 469.

196 A.g.e.

197 el-İdâratü'l-Askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 470.

yazarak konuyu arz etti. Muaviye bin Ebî Süfyan'da meselenin hükmünü öğrenmek üzere Hz. Osman'a yazdı. Halife, Şamlıların Iraklılara da ganimetten pay vermelerini emretti. Hz. Osman'ın mektubu Habîb bin Mesleme'ye ulaştığında, kendisi yazıyı orduya okudu. İşittik ve itaat ettik diyerek, Iraklılara ganimetten pay verdiler.¹⁹⁸

6.6. Düşman Karşısında Ayrılığa Rüşmeme

Hz. Osman döneminde, Abdullah bin Âmir Horasan'da Kays bin el-Heysem es-Sülemî'yi görevlendirmişti. Abdullah bin Âmir bölgeden çıktığında Kârin, Tıbsın, Bâdgis, Hire ve Kohistan'dan kırk bin kişilik bir ordu oluşturdu. Kays bin el-Heysem es-Sülemî, Abdullah bin Hâzimle iştişare ederek şunları söyledi: Görüyor musun! "Bölgenin boşaldığını görüyorum. Ben buranın emiriyim" dedi. Abdullah bin Âmir'in sözü var. Eger Horasan'da bir savaş çıkarsa, ben bölgenin valisi olacağım. Kays bu durumu hoş karşılamadı.¹⁹⁹

Kays bin el-Heysem es-Sülemî bu şekilde Müslümanları bir kelime etrafında toplamak istiyordu. Böylece ayrılık olmadı, ordunun gücü zayıflamadı ve Allah'ın izniyle Müslümanlar zafer kazandılar.²⁰⁰

6.7. Barış Anlaşmasına Ordunun İhtiyaçları Doğrultusunda Şartların Konulması

Hz. Osman döneminde fetihler artmış, İslam toprakları genişlemişti. İslam orduları sürekli fetihler yapıyordu. Bundan dolayı bazı komutanlar yaptıkları anlaşmalarda, ordunun yiyecek, içecek ve giyecek ihtiyacının karşılanmasını şart koşuyorlar, ayrıca fetih çalışmalarında İslam ordusuna yardım edilmesini istiyorlardı. Böylece bu tür ihtiyaçların merkezden istenmesi gerekmiyor, düşmanın karşısına daha güçlü bir orduyla çıkılabiliyordu.²⁰¹

6.8. Düşman Hakkındaki Bilgilerin Toplanması

Hz. Osman döneminde fetihler hızla devam ediyordu. Halife, düş-

198 İbn Âsem, el-Fürûh, c. I, s. 341, 342

199 el-İdrâsü'l-Askeriyye fi'd-Devletü'l-İslamiyye, c. I, s. 189

200 A.g.e.

201 Târîhu'l-Ya'kûbî, c. II, s. 166, 167

man ordusuyla ilgili haberlerin toplanmasına çok önem vermektedir.²⁰² Komutanlar da savaşacakları gruplarla ilgili bilgiler toplar, düşmanı iyice tanır ona göre hareket ederlerdi.²⁰³ Aynı zamanda bu, Müslümanların anlaşma şartlarından birisiydi. Barış anlaşması yapılan topluluklardan, Müslümanlara yardım etmeleri, düşmanla ilgili bilgileri kendilerine ulaştırmaları ve düşmanın hareketlerini takip etmeleri istenmekteydi.²⁰⁴

6.9. Hz. Osman Dönemi Fetih Komutanlarından Abdullah bin Rabia el-Bâhili

Abdullah bin Rabia el-Bâhili büyük bir komutandı. Sağlam inançlı olmasının yanı sıra cesur, atılgan ve dini konularda bilgili bir kişiydi. Süraka bin Amr'ın şehit edilmesinden sonra, Bâbü'l-ebvâb bölgesinde ölene kadar vali ve komutan olarak görev yapmıştır. Halifeler değişmiş, bölgenin bağlı bulunduğu Küfe'de valiler ve komutanlar değişmiş, ancak Abdullah bin Rabia el-Bâhili görevinden alınmamıştır.²⁰⁵

Bâbü'l-ebvâb bölgesinde ve Hazar denizinin güneyinde, son derece başarılı bir idareci olmuştur. Bölgesinde emniyeti sağlamış, sağlam bir düzen kurmuş, bulunduğu toprakları İslam'ın yayılması ve kuzey fetihleri için uygun hale getirmiştir. O bölgelere İslam'ın izlerini öyle yerleştirmiştir ki; aradan bin dört yüz yıl geçmesine rağmen, bunlar silinmemiştir. Günümüzde de bölgede Müslümanlar yaşamaktadır.²⁰⁶

el-Bâb'm ele geçirilmesi sırasında, Melik Şehriyâr ile aralarında geçen konuşma da onun eşsiz bir insan olduğunu gösteren başka bir örnektir. Şehriyâr kendisine "ne istiyorsun" diye sorunca, "Belencer'i ve Türkleri istiyorum" karşılığını vermiş. "Onlar el-Bab'dan başka bir yer istediklerinde biz, kendilerinden razıydık" cevabına karşı Abdullah bin Rabia el-Bâhili "Fakat biz bölgeyi ele geçirene kadar onlardan razı değiliz. Bizde öyle üstün bir güç var ki; halifemiz izin verse, bu güçle Çin seddine ulaşırız." cevabını verdi. Şehriyâr "Nedir bu güç?" deyince Abdullah bin Rabia el-Bâhili şöyle demiştir: Bizim gücümüz Hz. Muhammed'in ashabıdır. Onlar cahiliye döneminde hayalî ve üstün insanları, İslam'a girdikten sonra haya ve üstünlükleri daha da arttı. Bu halleri devam etmektedir. Zafer onların yanındadır.²⁰⁷

202 et-Tabakât, c. III, s. 59.

203 el-İdratü'l-Askeriyye fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, c. II, s. 403.

204 A.g.e.

205 Kâdetü'l-İslâm fi Ermeniya, s. 155.

206 A.g.e.

207 İbnü'l-Estr, el-Kâmil, c. III, s. 29, 30.

Abdullah bin Rabîa el-Bâhili Hz. Ömer döneminde Belencer'de savaştı. Türklere "Melekler bizimle beraberdir ve bizi ölümden korurlar" diyordu. Bu savaşta Türklere karşı zafer kazanmışlardı. Ganimetler elde ederek, bir asker dahi ölmeden, Belencer'e iki yüz fersah uzaklıktaki el-Beyzâ mevkiine ulaşılar.²⁰⁸

Müslümanların zaferler kazanmalarında ve dinlerine sıkı sıkıya bağlanmalarında maneviyatlarının etkisinin büyük olduğu açıktır. Aynı şekilde savaşılan toplumların maneviyatları tamamen sarsılmıştı. Böyle olunca, düşman orduları karşısındaki güçlü maneviyata dayanamayıp kaçmaktaydılar.²⁰⁹

Abdullah bin Rabîa el-Bâhili son derece takvalı ve üstün ahlaklı bir insandı. Yenilenlere yönelik tasarrufları da güvenin sağlanması, istikrarın temini ve İslam'ın yayılması esaslarına dayanıyordu. Vefalı, güvenilir bir kişiydi. Fetih gerçekleşmeden önce el-Bâb melikine hediyeler gönderdi. gönderilen elçi Müslümanların bölgeyi fethinden sonra yakut, mercan gibi değerli hediyelerle geri döndü. Gönderilen hediyeleri Abdullah bin Rabîa el-Bâhili'ye sundu. Ancak Abdullah bin Rabîa el-Bâhili hediyeleri kabul etmedi ve hemen geri gönderdi. Bu durum karşısında el-Bâb meliki çok üzüldü ve şöyle dedi: "Bu hediyeler, bizim bu topraklarımızdan daha değerlidir. Siz benim için Kisra ailesinden daha değerlisiniz. Şayet onların emrine girseydim. Bu hediyeleri benden kabul ederlerdi. Bu gönderilenler siz ve halifeniz için anlamlı değildir."²¹⁰

El-Bâb meliki ve yardımcılarının bu durum karşısında şaşkınlıkları son derece normaldir. Müslüman komutanın bu derecede güvenilirliği ve vefalılığı sebebiyle adeta dehşete düşmüşlerdi. Bu melik hayatı boyunca ihanetler görmüş, nice tehlikeler atlatmıştı. Müslümanlarda gördüğü yüksek ahlak ve güvenilirlik karşısında kendisini kaybetmiş, malından, makamından vazgeçmişti.²¹¹

Abdullah bin Rabîa el-Bâhili çok iyi biliyordu ki; verilen paha biçilemez cevherler ne kendi hakkı ne de Beytül-mal'ın hakkıdır. Bu hediyeler karşılıksızdır. Abdullah bin Rabîa el-Bâhili cömert, misafirperver, takva sahibi ve dinde derin anlayış sahibi bir kişiydi. Ömürünün büyük bölümünü komutan ve vali olarak geçirmesine rağmen, dünyalık biriktirme derdine düşmedi. Belencer'de hicretin 32. yılında şehit oldu.²¹²

208 Târîhu't-Tabert, c. V, s. 146.

209 Kaderû'l-İslâm fi Ermeniya, s. 150.

210 Târîhu't-Tabert, c. V, s. 148.

211 Kaderû'l-İslâm fi Ermeniya, s. 154.

212 A.g.e.

Abdullah bin Rabia el-Bâhili Hz. Osman döneminin büyük komutanlarından birisidir. Sonraki dönemlerde Müslüman olmuştur.

6.10. Hz. Osman Dönemi Fetih Komutanlarından Selmân bin Rabîa el-Bâhili

Selmân bin Rabîa el-Bâhili Küfe'de ilk olarak savaşanlar arasındadır. Hz. Ömer Selmân bin Rabia el-Bâhili'yi Şurayh'tan önce Küfe'ye kadı olarak göndermiştir. Hz. Osman halife olduğunda Sa'd bin Ebî Vakkâs'ı Küfe'ye vali olarak görevlendirmiş ve bu dönemde de Selmân bin Rabîa el-Bâhili görevine devam etmiştir. Kadisiye savaşını görmüş sonra orada ve Medâin'de kadılık yapmıştır. Hz. Ömer döneminde her insana kadılık görevi verilmezdi. Hz. Ömer'in bir kişiyi kadı olarak ataması, onun büyük bir hukukçu olması anlamına gelir. Ayrıca Küfe'ye kadı olarak atanmanın başka bir anlamı vardır. Çünkü Küfe farklı kültürlerin, farklı ırkların bir arada bulunduğu kaynayan bir bölgedir. Bu Selmân bin Rabia el-Bâhili'nin dini derinlemesine bildiğinin, istikametinin, adaletinin, zekasının ve güçlü şahsiyetinin delilidir. Bundan dolayı, bütün insanların güvenini elde ettiği gibi, Medâin ve el-Bâb'ın fethinden sonra vali olarak görevlendirilmiştir.

Her sene hacca gitmekteydi. Tabiiinden bazıları kendisinden rivayetlerde bulunmuşlardır. Güçlü bir ahlaka sahipti. Cömert, misafirperver, vefalı, doğru sözlü, hayırda yarışan, kendisi için istediğini din kardeşi için de isteyen bir kişiydi. Mücahit, kadı ve vali olarak geçirilmiş bir ömrün ardından geriye bir dinar bile bırakmadı.

Hz. Osman, Küfe valisi el-Velîd bin Ukbe'ye güvendiği, cesur, zeki birisini Şam'a göndermesini emretti. El-Velîd bin Ukbe, bir an bile düşünmeden Selmân bin Rabia el-Bâhili'yi elçi olarak Şam'a gönderdi. Çok sayıda fethetmiş büyük komutanlar arasından bu zor görev için o seçilmişti. Çünkü Selmân bin Rabia el-Bâhili takvasının yanı sıra cesur, zeki bir komutandı. Savaş taktikleri konusunda son derece bilgiliydi. Çünkü ömrü savaş meydanlarında geçmişti. Ayrıca uyanık ve ileri görüşlü bir komutandı.²¹³

Mahir bir komutan olmasının yanında iyi bir seyis idi. Hz. Ömer döneminde her bölgede savaş için hazırlanmak üzere atlar benlenmekte, savaş durumu söz konusu olduğunda, bu atlar kullanılmak suretiy-

213 İbn Asâkir, Tehzîb, c. II, s. 210.

le büyük zaferler elde edilmekteydi. Kûfe'de savaş için dört bin at bulundurulmaktaydı. Bunların sorumluluğu da Selman bin Rabia el-Bahili'ye aitti.

Son derece cesur bir insandı. "şu kılıcımla yüz savaşçı öldürdüm. Ancak hiçbir savaşçıyı ansızın öldürmedim" diyordu. Düşmanını önce uyarıyor, eğer uyarılara kulak vermezse, o zaman savaşıyor ve öldürüyordu. Örnek bir mücahittti. Allah'ın kelamının yücelmesi için cihat ediyordu. Kılıcı elinden hiçbir zaman düşmedi. O, askerler için güzel bir örnektir. Her komutanın tarihinde gurur tabloları doludur. Onun hayatı ise bütünüyle gurur tablosudur.²¹⁴

Hicretin 32 veya 33. senesinde şehit olmuştur.²¹⁵ Hukukçu, muhad-dis, adil hakim, güvenilir ve kararlı idareci, büyük kahraman olan Selman bin Rabia el-Bahili büyük fetihlerin komutanıydı.²¹⁶

6.11. Hz. Osman Dönemi Fetih Komutanlarından Habib bin Mesleme el-Fehri

Habib bin Mesleme el-Fehri küçük yaştan itibaren bir mücadeleden öbürüne koşuyordu. Zafer onun arkadaşıydı adeta. Medine'de savaş esnasında Hz. Peygamber'e takdim edilmişti. O zamanlar oldukça küçüktü. Hz. Muhammed'le birlikte Tebuk seferine katıldı. Bu savaşla cihat başlamıştı onun için. Hz. Ömer kendisini güçlü kuvvetli bir kişi olarak gördü ve tanıyıp tespit etmek için Beytül-mal'ı ve silah hazinesini kendisine arz etti. Habib bin Mesleme el-Fehri silah hazinesini tercih etti. Bu ancak ruhunda savaşçılık bulun büyük bir komutanın davranışı olabilir. 24 yaşında Yermük savaşında komutan olarak görevlendirildi. Böylece daha genç yaşta parlak bir komutan olarak kendisini göstermişti. Hz. Ömer kendisini Cezire'ye vali ve komutan olarak görevlendirdi. Hz. Ömer'in hem vali hem de komutan olarak görevlendirmesinin anlamı çok büyüktü. Çünkü Hz. Ömer görevlendireceği komutanda ve valide, normal insanlarda bulunmayan özellikleri arıyordu. Hz. Ömer daha sonra Habib bin Mesleme el-Fehri'yi 33 yaşındayken, son derece problemlı, yönetim merkezinden oldukça uzak bölgeler olan Ermeniyeye ve Azerbaycan'da vali olarak görevlendirdi. Hz. Ömer döneminde ordu komutanlığı ve valilik konusunda önemli tecrübeler edinmişti. Habib bin Mesleme

214 Kaderü'l-Fethi'l-İslami fi Ermeniya. s. 170

215 A.g.e.

216 Kaderü'l-Fethi'l-İslami fi Ermeniya. s. 172

el-Fehrî Hz. Osman döneminde de son derece cesur ve atılgan birisi olarak yaşadı. Müriyân'a karşı savaşa çıktığında kendi ordusu altı bin, düşman ordusu ise yetmiş bin kişiydi. Eğer onlar sabreder ve bizler de sabırla savaşırsak, Allah bizimle beraberdir. Allah sabredenlerle beraberdir. İki ordu gece karşılaştı ve Habîb bin Mesleme el-Fehrî Allah'ım yolumuzu aydınlat, engelleri önümüzden kaldır, askerlerimin kanlarını bağışla, onları şehitlerden kabul et. Mücadelenin sonunda Allah Müslümanlara zafer nasip etti. Bu savaşın kazanılmasını sağlayan diğer bir etken, saldırının gece yapılmasıdır. Müslümanların sahip oldukları manevi güç ve uyguladıkları taktikler sonucunda düşmanlar gerisin geri kaçmak zorunda kaldılar.²¹⁷

Habîb bin Mesleme el-Fehrî cesur ve atılgan kişiler için canlı bir örnekti. Askerlerinin önünde savaşa gider, "Beni takip edin. Geride kalanlar sıhhat ve afiyete ulaşamazlar" derdi. Eşi Müryân'a gideceğini öğrenince "varış nereye?" dedi. Habîb bin Mesleme el-Fehrî Müryân otağına ya da cennete dedi.

Gece düşmanlarla karşılaştı ve Habîb bin Mesleme el-Fehrî önüne gelen düşmanı yere indirdi. Otağa ulaştığında, eşinin kendisinden önce oraya gittiğini gördü.²¹⁸ Yalnız Habîb bin Mesleme el-Fehrî değil, aynı zamanda eşi de bir kahramandı.²¹⁹

Habîb bin Mesleme el-Fehrî ileri gelenlerle danışır, onların görüşlerini kabul eder, uygulamasını uygun gördüğü düşünce doğrultusunda yapardı. Savaş öncesinde, savaş sırasında ve savaş sonrasında durum böyleydi.

Bir gün birisi şayet Habîb bin Mesleme el-Fehrî beni duysaydı şöyle yapmasını söyledim dedi. Habîb bu kişinin sözlerini duyuyordu. Arkadaşları "senin görüşün nedir? Habîb bin Mesleme el-Fehrî'ye ne söylemek isterdin?" dediler. "Ordu erkenden çıkıp savaş meydanına ulaşmalı ve gece savaş başlamalıdır. Sabaha doğru Habîb bin Mesleme el-Fehrî bölgeye gitmelidir. Bu durumu gören düşmanlar, orduya destek kuvvetin geldiğini düşünerek korkuya kapılacaklar ve Allah da onları bozguna uğratacaktır" dedi.²²⁰ Habîb bin Mesleme el-Fehrî duyduğu fikri beğenmişti. Ona göre hareket etti ve böylece İslam ordusu zafer kazandı, büyük ganimetler elde etti.²²¹

217 Kâdetü'l-Fethi'l-İslâmî fî Ermeniya, s. 189.

218 A.g.e.

219 A.g.e.

220 İbn Asâkir, Tehzib, c. IV, s. 37.

221 Kâdetü'l-Fethi'l-İslâmî fî Ermeniya, s. 190.

Habîb bin Mesleme el-Fehrî'nin birçok savaş taktiği vardı. Düşünür, bütün ayrıntıları tespit eder, planı kurar sonra da uygulanması için askerlerine emrederdi. Düşmanlar ilgili bütün bilgileri toplar, değerlendirmeler yapar ve askeri adımlarını uzak görüşlülükle, bilginin ışığında atardı.

Habîb bin Mesleme el-Fehrî fetih hareketlerinde son derece dikkatli ve tedbirli olurdu. Hiçbir zaman düşünmeden, anlık karar vererek adım atmamıştır. Bu sebeple de büyük fetihler elde etmiştir. Habîb bin Mesleme el-Fehrî, bütün bu meziyetlerinin yanında, gerçek mümindir. Düşmanla karşılaştığında "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah²²²" derdi.²²³

Habîb bin Mesleme el-Fehrî üstün bir komutandı. Allah vergisi bir tabiatı, derin bilgisi, uygulamaya yönelik tecrübesi ve Allah'a güveni ile o, üstün komutanın bütün özelliklerini taşımaktaydı.²²⁴

Habîb bin Mesleme el-Fehrî'nin İslam fetihlerindeki hizmetleri unutulamaz. Şüphesiz, Hz. Osman dönemindeki komutanların en parlaklarından birisidir. Bu büyük komutan hicretin 42. senesinde ölmüştür. Öldüğünde 54 yaşındaydı. Vefat ettiğinde yaşı çok değildi ancak, yaptığı işler, gösterdiği başarılarla, kahramanlıklarla dolu bir hayat bırakmıştı geride. Az yaşadı ama, asırlara meydan okuyan eserler bıraktı. O, üstün bir sahabi, kararlı bir idareci, dikkatli bir siyasetçi ve unutulmaz bir komutandı.²²⁵

D. HZ. OSMAN'IN ÜMMETİ BİR MUSHAF ETRAFINDA TOPLAMASI

1. KUR'AN-I KERİM'İN YAZILMA AŞAMALARI

1.1. Hz. Peygamber Döneminde Kur'an'ın Yazılması

Kesin deliller, Hz. Peygamber'in kendisine gelen vahiyleri yazdığını göstermektedir. Hz. Muhammed'in, gelen vahiyleri yazan katibi ya da katipleri bulunuyordu. Bu sebeplerdir ki; Zeyd bin Sabit, "Katibu'n-Nebi" lakabıyla meşhur olmuştur. Buhârî, Kur'an'ın faziletlerine ilişkin bölümde Hz. Peygamber'in katipleri için ayrı bir başlık oluşturmuş ve vahiy katipleriyle ilgili iki hadis rivayet etmiştir:

²²² Güç, kuvvet yüce olan Allah'ındır.

²²³ İbn Asâkir, Tehzîb, c. IV, s. 37.

²²⁴ Kâderül-fethi'l-İslâmî fî Ermeniya, s. 192.

²²⁵ A.g.e.

- Hz. Ebûbekir Zeyd bin Sâbit'e, "sen Hz. Peygamber'e gelen vahiyleri yazıyordun" dedi.²²⁶

- el-Berâ rivayet ediyor: "Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibarıyla, oturanlardan üstün kıldı. Allah onların hepsine de cenneti vaad etmiştir. Bununla beraber Allah mücahitlere, oturanların üzerinde büyük bir ecir vermiştir."²²⁷ Bu ayet indiğinde Hz. Peygamber, "Zeyd'i çağır. Levha ve divitle gelsin" buyurdu.²²⁸

Hz. Peygamber hicretten önce Mekke'de de aynı şekilde gelen vahiyleri yazdınıyordu. Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh de Hz. Peygamber'in vahiy katiplerindendi. Önce dinden dönmüş, sonra Mekke'nin fethi sırasında tekrar Müslüman olmuştur. Dört halifenin de vahiy katiplerinden oldukları bilinmektedir. Onların Mekke'de de yazdıkları düşünülmelidir.

Hz. Ömer'in Müslüman oluşu öncesinde gerçekleşen olaylar, Kur'an'ın Mekke'de yazılmakta olduğunun delillerinden birisidir. Hz. Ömer kardeşinin yanına gitmiş ve elinde Tâhâ suresinin yazılı olduğu bir kağıt görmüştü. Yüce Allah Kur'an'm sayfelerinde toplandığını şu ayette beyan etmiştir: "(Bu delil), tertemiz sayfaları okuyan, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir."²²⁹

Hz. Peygamber vefat ettiğinde Kur'an'm tamamı yazılmış fakat bir yerde toplanmamıştı. Hurma dallarına, yapraklara, taşlara, kemiklere yazılmıştı. Ayrıca Müslümanların gönüllerinde ve zihinlerinde silinmeyecek biçimde yer etmişti. Her yıl Cebrail Kur'an'ı Hz. Peygamber'e, sonra da Hz. Muhammed Cebrail'e okuyordu. Resûlullah'm (sav) vefat ettiği yıl, Cebrail iki defa okumuştur.²³⁰

Hz. Peygamber, bazı ayetlerin hükümlerinin veya okunuşlarının neshedilme imkanı bulunduğu için Kur'an'ı bir kitap haline getirmemişti. Ancak onun vefatından sonra, Yüce Allah adeta halifeye Kur'an'ın toplanması işini ilham etmişti.²³¹

1.2. İkinci Aşama Hz. Ebubekir Dönemi

226 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an, 4986.

227 Nisâ Sûresi 4/95.

228 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an, 4593.

229 Beyyine Sûresi 98/2.

230 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an, 4998.

231 el-Medinetü'n-Nebeviyye fecru'l-İslâm ve'l-Asru'r-Râşidî, s. 240.

Yemâme savaşında çok sayıda hafız şehit edilmişti. Bunun sonrasında Hz. Ebubekir, Kur'an'ın toplanması konusunda Hz. Ömer'le istişare etti, farklı maddeler üzerinde ve zihinlerde yazılı olan vahyin bir kitap haline getirilmesini istedi²³² ve bu işle Zeyd bin Sâbit'i görevlendirdi.

Zeyd bin Sâbit şöyle rivayet ediyor: Yemâme olayından sonra, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer'le birlikte yanıma geldi ve şöyle dedi: Ömer (r.a.) bana geldi ve Yemame gününde çok sayıda hafızın şehit edildiğini, diğer savaş alanlarında da çok sayıda hafızın şehit edilmesi suretiyle Kur'an'dan ayetlerin unutulacağından korktuğunu Kur'an'ın toplanmasını emretmem gerektiğini söyledi. "Resûlullah'ın (sav) yapmadığı bir şeyi ben nasıl yapayım" dedim. Hz. Ömer "Allah'a yemin olsun ki; bu hayırlı bir iştir" dedi. Sonra Allah gönlümü açtı ve Ömer'in (r.a.) görüşünün doğru olduğu kanaatine vardım. Sen genç, akıllı ve herhangi bir kötülükle suçlanmayan bir kişisin. Ayrıca Hz. Peygamber'in vahiy katiplerindensin. Bu görevi üstlen ve farklı yerlerde yazılı olarak bulunan ayetleri bir araya getirerek Mushaf oluştur.

Zeyd bin Sâbit diyor ki; bana bir dağın bir yerden başka bir yere taşınması görevini verselerdi, Kur'an'ın toplanması görevinden daha zor olmazdı. Bu görevin kendisine verilmesinden sonra, taşlara, hurma yapraklarına, derilere ve kemiklere yazılı olan ayetleri topladı. Tevbe Sûresi'nin sonundaki "Andolsun size içinizden öyle bir peygamber geldi ki, gayet izzetli ve şereflidir. Sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir üstünüze titrer, müminlere gayet merhametli ve şefkatlidir."²³³ "Eğer aldırılmazsa onlara de ki: Bana Allah yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na dayanmaktayım ve O, o büyük Arş'ın Rabbidir."²³⁴ ayetleri sadece Ebi Huzeyme el-Ensârî'de bulunmaktaydı.

Toplanan sahifeler vefat edene kadar Hz. Ebubekir'in yanındaydı. Onun vefatının ardından Hz. Ömer'e geçti. Mushaf, ondan sonra Hafsa binti Ömer'deydi.²³⁵

* Kur'an'ın toplanmasının ikinci aşamasıyla ilgili olarak çıkardığımız bazı sonuçlar şöyledir:

- Kur'an, Ridde savaşlarında çok sayıda hafızın şehit olmasına bakı-

232 Ahmed Said, Hurûbu'r-Ridde ve Binâ'u'd-Devleti'l-İslâmiyye. s. 145

233 Tevbe Sûresi 9/128.

234 Tevbe Sûresi 9/129.

235 Buhârî, 4986.

larak, kaybolmasından korkulduğu için toplanmış, bir kitap haline getirilmiştir. Bu gösteriyor ki; o dönemde Kur'an hafızları ve alimler dinin yücelmesi için cihat etme, fikirleriyle Müslümanlara yol gösterme gibi bütün görevlerde aktif olarak, en önde bulunuyorlardı. Bilgileri ve kılıçlarıyla sürekli cihat ediyorlardı. Onlar, kendilerine uyulmaya en layık, en hayırlı nesildi.

- Kur'an maslahat-ı mürsele ilkesi doğrultusunda toplanmış, kitap haline getirilmiştir. "Resûlullah'ın (sav) yapmadığını ben nasıl yaparım" sözüne karşılık Hz. Ömer'in "Allah'a yemin olsun ki bu, hayırlı bir iştir" demesi, bunun delilidir. Bazı rivayetlere göre Hz. Ömer Kur'an'ın toplanmasının Müslümanların maslahatına uygun olduğunu söylemiştir. Bu, Hz. Ebubekir'in Zeyd bin Sâbit'e söylediğinin aynısıdır. Rivayetlerde maslahat lafzı geçse de geçmese de durum aynıdır. "Hayırlıdır" kelimesi aynı manayı ifade eder. Buna göre hayırlı olduğunun belirtülmesi, Kur'an'ın cem edilmesinin Müslümanların maslahatına uygun olması anlamına gelir. Sarih veya zımnî kabul hasıl olunca, Kur'an'ın toplanması konusunda icma oluşmuştur. Bu da göstermektedir ki; fıkıh kitaplarında da belirtildiği gibi, icma maslahatın dayanağı olabilir.

- Bu olay, sahabein sakın bir şekilde, sevgi ve saygı ilkeleri çerçevesinde içtihat ettiklerini de bizlere göstermektedir. Onların amaçları Müslümanların maslahatlarına uygun olanı elde etmektir. Sahabe sahih olan görüşe uyuyor, ikna olduktan sonra ona göre amel ediyordu. Eğer bir görüşün doğru olduğuna ikna edilirlerse, yıllarca benimsedikleri görüşlerini dahi bir kenara bırakabiliyorlardı. Bu ruhla, birçok farklı meselede icma mümkün olmuştur.²³⁶

* Zeyd bin Sâbit'in bu görevin kendisine verilmesini sağlayan özellikleri

Hız. Ebubekir Kur'an'ın toplanması gibi büyük bir görev için Zeyd bin Sâbit'i seçmişti. Onu seçmesine sebep olan özellikler şunlardır:

- Genç olması: Zeyd bin Sâbit, Kur'an'ı toplamakla görevlendirildiğinde 21 yaşındaydı. Yapacağı son derece ağırdı ve gençliğiyle Zeyd bin Sâbit kendisinden isteneni yapabilecek durumdaydı.

- Takva sahibi bir kişi olması: Allah kime akıl verirse, onun için hayır yollarını kolaylaştırır.

- Güvenilir olması: O hiçbir kötülükle suçlanmamıştı. Zeyd bin Sâbit'in Kur'an'ı toplamakla görevlendirilmesi insanların kalplerine huzur vermiştir.

- Vahiy kâtibi olması: Bu sebeple oldukça tecrübeli olan Zeyd bin Sâbit 'in Kur'an'ı toplamakla görevlendirilmesi hiç de garip değildir.

- Zeyd bin Sâbit, Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ı toplayan dört kişiden birisiydi. Katâde şöyle diyor: Enes bin Malik'e "Resûlullah (sav) döneminde Kur'an'ı kim topladı." diye sordum. Ubey bin Ka'b, Muaz bin Cebel, Zeyd bin Sâbit ve Ebu Zeyd olmak üzere ensardan dört kişinin Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ı topladığını söyledi.²³⁷ Zeyd bin Sâbit'in takip ettiği yöntemle göre, Hz. Peygamber döneminde yazılmayan hiçbir şey Kur'an'a alınmayacaktı. Hata veya vehim ihtimalinden korktuğu için Zeyd bin Sâbit, yazılı olmayıp sadece zihinlerde bulunan ifadeleri mushafa almadı. Ayrıca iki şahit olmaksızın getirilen yazıları kabul etmedi. Gelen şahitlerin o yazıların Hz. Peygamber'in önünde yazıldığına ve Kur'an'dan olduğuna şahitlik etmeleri gerekiyordu. Zeyd bin Sâbit dikkatli ve titiz bir şekilde belirtilen yöntemle Kur'an'ın toplanması işine devam etti.

* Hz. Peygamber döneminde yazılanla Hz. Ebubekir döneminde yazılan arasındaki fark

Hz. Peygamber döneminde gelen ayetler hurma yapraklarına, taşlara, derilere, kemiklere ve benzer maddelere yazılmaktaydı. Ancak yazılanların hepsi bir yerde toplanmamıştı. Fakat Hz. Ebubekir döneminde yazılan Mushaf sayfalardaydı. Bütün sureler Hz. Peygamber'den öğrenildiği gibi yazılmıştı. Zeyd bin Sâbit'in görevi vahyi, Hz. Peygamber'in gösterdiği gibi yazmaktır. Sureleri oluşturan ayetlerin düzeni ve sıralaması, Hz. Muhammed'in okuduğu gibi yapılmış, bu konuda başka hiçbir şahsın belirleyiciliği söz konusu olmamıştır.²³⁸

1.3. Kur'an'ın Toplanması Üçüncü Aşama: Hz. Osman Dönemi

1.3.1. Hz. Osman Döneminde Kur'an'ın cem'ini gerektiren sebepler

Enes bin Mâlik şöyle rivayet ediyor: Huzeyfe bin el-Yemân Hz. Osman'a geldi ve Ermeni topraklarında, Azerbaycan ve Irak'ta savaşan Şamî Müslümanların Kur'an-ı Kerim'in okunuşu konusunda ihtilafa düştiklerini belirterek şöyle dedi: Ey Mûminlerin emiri! Yahudiler ve Hristiyanlar gibi bu ümmet de ayrılığa düşmeden yetiş ey halife! Hz. Osman

²³⁷ Siyeru'l-Müstemîn-Nöbeli, c. II, s. 431

²³⁸ el-Medinetü'n-Nebaviyye Fecru'l-İslâm ve'l-Auru'r-Râşidi, c. II, s. 241

Hafsa annemizde bulunan Mushaf'ı istedi. Hafsa binti Ömer, Mushaf'ı gönderdi. halifenin emriyle Zeyd bin sābit, Abdullah bin ez-Zübeyr, Said bin el-As, Abdurrahman bin el-Hâris bin Hişâm yeni bir Kur'an nüshası yazdılar.

Hz. Osman, heyetteki üç Kureyşliye şöyle dedi: Siz ve Zeyd bin Sâbit, Kur'an'dan bir ayet üzerinde ayrılığa düşerseniz, onu Kureyş lisanıyla yazın. Çünkü Kur'an onların dilinde inmiştir. Yazılan Mushaf'lar farklı bölgelere gönderildi, bu yazılanların dışında elde bulunan bütün nüshalar yakıldı.

Bu olaydan şu sonuçlar çıkarılır:

a. Hz. Osman döneminde Kur'an, Hz. Ebubekir Mushaf'ı esas alınarak çoğaltıldı. Çünkü Kur'an'm okunuşuyla ilgili ayrılıklar ortaya çıkmıştı. Müslümanlardan bir kısmı bizim okuyuşumuz sizinkinden daha iyidir diyordu. Huzeyfe, bu durumu Hz. Osman'a bildirdi, ondan, ümmetin Yahudi ve Hristiyanlar gibi ayrılığa düşmesine engel olmasını istedi.

b. Bu olay, Kur'an'ın sayfalarda yazılı olduğunun göstergesidir. Ümmet, Hz. Osman döneminde çoğaltılan Kur'an'ın, Cebrail'in Hz. Peygamber'e son ramazanda okuduğu Kur'an olduğu konusunda ittifak etmiştir. Bu Mushaf Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in yanında bulunmaktaydı. Hz. Ömer vefat edince Mushaf, kızı Hafsa'ya verildi. Hz. Osman, Kur'an'ı bu Mushaf'ı esas alarak çoğaltmıştır. Kur'an'ın çoğaltılmasını onu en iyi şekilde bilen ve anlayan kişilere emretmişti. Bunların üçü Kureyşli birisi de ensardandı. Ensardan olan kişi, Hz. Ebubekir döneminde Kur'an'm toplanması için kurulan heyetin başında bulunan Zeyd bin Sâbit idi. Bazı rivayetlere göre, Hz. Osman Mushaf'ın yazılması işini on iki kişiye emretmişti. Kureyşlilerden ve ensardan Müslümanların yanı sıra Übey bin Ka'b da bu gruptaydı.²³⁹

c. Hz. Osman döneminde fetihler halifenin izni ve emriyle gerçekleşmekteydi. Askeri kararlar Medine'de alınmaktaydı. Bütün komutanlar ve valiler halife Hz. Osman'ın emirlerine göre hareket etmekteydiler. Fakat Kur'an'm çoğaltılması meselesinde ümmetin imasına göre hareket edildiği görülmektedir. Huzeyfe'nin Şam'daki durumu bildirmesinin ardından, bütün Müslümanlar Kur'an'm okunuşuyla ilgili muhtemel ayrılıkların ortadan kaldırılması konusunda ittifak etmişlerdi. Bu durum da göstermektedir ki; halife önemli dinin meseleleri karara bağlarken Medine'de sahabenin önde gelenleriyle istişare etmekteydi. Çünkü Medine sünnetin yurdu ve hukukçu sahabilerin bulunduğu yerd.²⁴⁰

239 Sadık Urcün, Osman bin Affân, s. 171.

240 el-Medinetü'n-Nebeviyye Fecru'l-İslâm ve'l-Asru'r-Râsidi, c. II, s. 244.

1.3.2. Hz. Osman'ın Kur'an'ın Cemi Konusunda Sahabeyle İstişaresi

Hz. Osman ensar ve muhaciri toplayarak konuyla ilgili istişarede bulundu. Sahabenin önde gelenleri oradaydı. Hz. Ali de oradaydı. Sahabenin konuyla ilgili görüşlerini sordu, meseleyi tartışmalarını istedi. Bu esnada görüşler ortaya çıkmış oldu. Ortaya çıkan görüş, müminlerin kalplerindeki şüphelerin giderilmesi yönündeydi. O dönemde bu görüşe muhalefet eden veya sıcak bakmayan bir kişi dahi yoktu. Böylece Kur'an alimlerin elinden, faklı bölgelere ulaşmış olacaktı.²⁴¹

Hz. Osman bu uygulamasıyla bir bidat ortaya koymamıştır. Çünkü bunun aynısını Hz. Ebubekir de sahabeyle istişare etmek suretiyle, onların görüşlerini alarak yapmıştır. Hiç kimse de Hz. Ebubekir'e yönelik olumsuz bir ifade kullanmamıştır. Aksine Kur'an'ın toplanmasının Müslümanların maslahatlarına uygun olduğu belirtilmiştir.²⁴²

Musab bin Sa'd, Hz. Osman döneminde Mushaf'ın yazılışını görmüş ve bu durum çok hoşuna gitmişti.²⁴³ Hz. Ali Hz. Osman'ı ayıplamaya kalkanlara şiddetle karşı çıkıyor ve insanların onunla ilgili hayır söylemelerini istiyordu. Sahabenin ileri gelenleri, "halife olsaydım ben de böyle yapardım" diyorlardı.²⁴⁴ En hayırlı nesil, Kur'an'ın toplanması konusunda ittifak ettikten sonra, her Müslüman'ın Hz. Osman'ın Mushaf'ın çoğaltmasıyla ilgili tasarruflarına razı olması gerekir.²⁴⁵

Kurtubi tefsirinde şöyle diyor: Hz. Osman Kur'an'ın ceminden önce ensar ve muhaciri toplayarak kendileriyle istişare etti. İcma oluştuktan sonra cem işine başlandı ve meşhur kıraat esas alındı. Hz. Osman'ın görüşü doğru bulundu, onaylandı.²⁴⁶

1.3.3. Hz. Ebubekir (ra) Dönemindeki Cem Olayıyla

Hz. Osman (ra) Dönemindeki Cem Olayı Arasındaki Fark

Hz. Ebubekir döneminde Kur'an'ın cem edilme sebebi, hafızların şehit olmasına bağlı olarak bazı ayetlerin kaybolması korkusudur. Hz. Os-

²⁴¹ Sadık Urcün, Osman bin Affân, s. 175.

²⁴² Fitnet-ü Maktal-i Osman bin Affân, c. I, s. 78.

²⁴³ Buhârî, et-Târîhu's-Sagîr, c. I, s. 94.

²⁴⁴ Fethu'l-Sârî, c. IX, s. 18.

²⁴⁵ Fitnet-ü Maktal-i Osman bin Affân, c. I, s. 78.

²⁴⁶ el-Câmî li Ahkâmî'l-Kur'an, c. I, s. 88.

man döneminde Kur'an'ın çoğaltılması ise farklı bölgelerdeki ihtilafların giderilmesi gerekçesine dayanılır. Hz. Ebubekir döneminde Kur'an toplanırken alışıması için farklı lehçelere müsaade edilmişti. Ancak Hz. Osman döneminde böyle bir ihtiyaç olmadığından Kur'an, Kureyş lehçesiyle çoğaltılmıştı.

Ebubekir el-Bakilâni şöyle diyor: Hz. Ebubekir, Kur'an'ı iki kapak arasında toplamayı hedeflemedi. Onun amacı bilinen kıraatleri tespit edip diğerlerini atmaktı. Bütün bunlar daha sonra şüphe ve fesadın ortaya çıkmasından korkulduğu için yapılmaktaydı.

El-Haris el-Muhasibî şöyle diyor: İnsanlar arasında meşhur olan görüşe göre Kur'an'ı cem eden Hz. Osman'dır. O, Kur'an'ın tek bir vecihle okunmasını sağlamıştı. Bunun sebebi Iraklı ve Şamlıların Kur'an'ı okunuşuyla ilgili ihtilaflarıdır. Bundan önce Kur'an yedi harf üzerine okunmaktaydı. Hz. Ali'nin, "Şayet vali olsaydım Mushaf'ı Hz. Osman gibi cem ederdim." sözü de buna işaret eder.²⁴⁷

Kurtubî şöyle diyor: "Eğer neden Hz. Ebubekir Kur'an'ı bir harf üzerine toplamadı da Hz. Osman topladı diye sorulursa şöyle cevap verilir: "Hz. Osman döneminde insanların Kur'an'a alıştırılması gibi bir durum söz konusu değildir."

Müminlerin annesi Hafsa'dan Hz. Ebubekir'in emriyle oluşturulan Mushaf'ı istedi. Çoğalttıktan sonra geri verdi. Çünkü ihtilaf büyümüş, şüpheler artmıştı.²⁴⁸

1.3.4. Hz. Osman Mushaf'ı Yedi Harfin Tamamını İçerir mi?

Sahih hadisler, Kur'an'ın yedi harf üzere indirildiğine işaret etmektedir. Ancak Sadık Urcûn, Hz. Ebubekir mushafının yedi harfi içermediğini belirtir. Ona göre Hz. Ebubekir muhsafı son arzadaki harfe göre yazılmıştı, bu haliyle bir harf üzerineydi. Yedi harf, başlangıçta kolaylık içindi. Ancak daha sonra dil birliğinin sağlanması ve insanların kaynaşması gibi sebeplerle yedi harfin hükmü kaldırılmış ve Hz. Peygamber'in hayatının son döneminde de bir harf üzerinden okunmuştur.

et-Tahâvî şöyle diyor: farklı harflerde okuma izni, kendi dilleri dışında Kur'an'ı anlamayanlar içindi. Çünkü ümmî idiler, okuma yazma bilen çok az insan vardı. Bunlar, Kur'an'ın bazı kelimeleri kendilerine zor gelince, onları kendi lehçelerine çevirdiler. Böyle olmadığında büyük

²⁴⁷ Sadık Urcûn, Osman bin Affân, s. 178.

²⁴⁸ el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'an, c. I, s. 87.

meşakkat söz konusu olacaktı. Bundan dolayı yedi harf kolaylığı getirilmişti. Ancak bu lafız faklılığından öteye geçmiyordu. Çünkü manada herhangi bir değişiklik söz konusu değildi. Okuma yazma oranı artıp, insanlar Hz. Peygamber'in diline alışana kadar bu uygulama devam etti. Ancak bu dönemde de manaya aykırı okumalara müsaade edilmedi.

İbn Abdilber şöyle diyor: anlaşıyor ki; yedi harf olayı, zaruret gereği belli bir zaman dilimi için geçerli idi. Sonra bu zaruret ortadan kalktı, buna bağlı olarak yedi harfle okuma hükmü de kaldırıldı. Bundan sonra Kur'an bir harfle okunur oldu.²⁴⁹

Taberî şöyle diyor: Yedi harf üzere okuma ümmet üzerine caizdi, ancak vacip değildi. Yalnızca verilmiş bir ruhsattı. Sahabe, ümmetin ayrılığa düşeceğini görünce, bir harf üzerinde ittifak etti. Onlar dalaletten korunmuşlardır.²⁵⁰ Günümüze kadar ulaşmış olan harf tevâtür yoluyla Hz. Peygamber'den gelmiştir.²⁵¹

Kurtubî şöyle diyor: ed-Davûdî ve İbn Ebt Safra'nın da belirttiği gibi, Kur'an'da geçen yedi harf, yedi imamın farklı kıraatleri değildir. Bu kıraatler bir harfe dayanır.²⁵²

Yedi harfin anlaşılması konusunda en makul görüş, bunların anlaşılır ve meşhur yedi Arap lehçesi olduğu yönündedir. Bu görüş sahiplerine göre, Kur'an'da bu yedi lehçenin her birisinden kelimeler bulunmaktadır. el-Kâsım bin Selâm ve İbn Atiyye bu görüştedirler. Suyûtî'nin İtkân'daki açıklamaları da bu yorum doğrultusundadır.²⁵³

1.3.5. Hz. Osman'ın Gönderdiği Mushafların Sayısı

Hz. Osman çoğaltma işlemi bitince, bunlardan farklı bölgelere nüshalar gönderdi ve gönderilen nüshaya uymayan bütün yazıların yakılmasını emretti. Gönderilen Mushafların sayısı konusunda ihtilaf edilmiştir. Alimlerin çoğunluğu dört nüsha oluşturulduğu görüşündedir. Beş, altı, yedi veya sekiz olduğu da söylenmiştir. Dört nüsha çoğaltıldığını söyleyenler, bir nüshanın Medine'de bırakıldığını, diğerlerinin de Şam, Küfe ve Basra'ya gönderildiğini belirtmektedirler. Beş nüsha yazıldığını söyleyenler bu dört şehre beşinci olarak Mekke'yi eklerler. Altı, yedi ve sekiz olduğu yönündeki bilgiler beraberinde bu nüshaların ne yapıldığı konu-

249 Sadık Urcün, Osman bin Affân, s. 180.

250 A.g.e.

251 A.g.e.

252 el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'an, c. 1, s. 79.

253 es-Suyûtî, el-İtkân, c. 1, s. 144-148.

sunu ve ihtilafları getirmiştir. Kimisi Hz. Osman bir nüshayı bizzat kendisine aldığını, kimisi Bahreyn'e de bir nüshanın gönderildiğini belirtmiştir.

Yedi olduğunu söyleyenler Yemen'e bir nüshanın gönderildiğini, sekiz olduğunu söyleyenler de sekizinciye Hz. Osman'ın kendisinin okuduğunu ve şehit edildiği sırada önünde bu mushafın bulunduğunu söylemektedirler.²⁵⁴

Hz. Osman mushafla beraber, insanlara onu okumayı öğretecek bir kişi de göndermekteydi. Abdullah bin es-Sâib Mekke'ye giden mushafla, el-Mugîre bin Şihâb Şam'a giden mushafla, Ebû Abdurrahman es-Sülemî Kûfe'ye giden mushafla, Âmir bin Kays Basra'ya giden mushafla gönderildi ve Zeyd bin Sâbit'e de Medîneli Müslümanlara okuması emredildi.²⁵⁵

1.3.6. Hz. Osman'ın Mushafı Karşısında Abdullah bin Mes'ûd'un Konumu

Abdullah bin Mes'ûd'un Kur'an'ın cemî konusunda Hz. Osman'a muhalefet ettiği konusundaki iddialar ispat edilememiştir. Konuyla ilgili rivayet edilen hadislerin hepsi zayıftır. Zayıf rivayetler de Abdullah bin Mes'ûd'un görüşünden vazgeçtiği, insanların içine çıkıp, onlardan da bu Kur'an'ın cem'i konusunda olumlu tavır almalarını istediği görülmektedir.²⁵⁶

Abdullah bin Mes'ûd şöyle demiştir: Allah ilmi insanlar arasında çepip almaz. Fakat alimleri aralarından almakla ilmi ortadan kaldırır. Hz. Muhammed'in ümmeti sapıklık üzerinde birleşmez. Onların birleştikleri bir konuda hayır vardır... Bu şekilde Hz. Osman'a yazmıştır.²⁵⁷

Ibn Kesir'de de Abdullah bin Mes'ûd'un Kur'an 'ın toplanmasına sonradan razı olduğu bilgisi bulunmaktadır.²⁵⁸ Zehebi de bu bilgiyi desteklemiş ve şöyle demiştir: Abdullah bin Mes'ûd Hz. Osman'a tabi olmuştur. Hamd Allah'adır.²⁵⁹

Taha Hüseyin'in oryantalistlere ve Şiilere dayanarak Hz. Osman'la Abdullah bin Mes'ûd arasındaki ilişkiye dair yaptığı çirkin açıklamaların kabul edilebilir bir tarafı yoktur.²⁶⁰ Çünkü bilgilerinin kaynağı zayıf rivayetlerdir.

254 Evdâü'l-beyân fî târîhi'l-Kurân, s. 77.

255 A.g.e.

256 Fitnet-ü maktal-i Osman bin Affân, c. I, s. 78.

257 A.g.e.

258 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 228.

259 Siyer-i a'lâmi'n-nübela, c. I, s. 349.

Abdullah bin Mes'ûd fitneden korktuğu için Hz. Osman'a uyararak, Mina'da namazın iki rekat kılınması uygulamasından vazgeçmiştir. "Mühalif olmak şerdir" diyen Abdullah bin Mes'ûd'un minbere çıkarak, Müslümanları Kur'an'ın cemi konusunda karşı çıkmaya teşvik etmesi nasıl mümkün olabilir?²⁶¹

Şii İmamiye tarihçileri, Hz. Osman'la Abdullah bin Mes'ûd'un ilişkisine dair yalan haberler ileri sürdüler. Bu yalanlarıyla, sahabeyi tartışmacı, öfkeli, inatçı, kötü söz söyleyen insanlar gibi gösterdiler. Bu rivayetlerin hiçbirisinin değeri yoktur. Ne akıl ne de his aleminde bunlar kabul edilemez.²⁶²

Bazıları, Abdullah bin Mes'ûd'un Hz. Osman'ı küfürle itham ettiğini belirtmektedir. Ancak bu iddiaların tamamı yalan ve iftiradır. Abdullah bin Mes'ûd'un Hz. Osman'ı tekfir etmediği, açık bir şekilde bilinmektedir. Abdullah bin Mes'ûd, Hz. Osman'ın halife olmasından sonra Medine'den Küfe'ye gitti, orada Allah'a hamd ettikten sonra şöyle dedi: Hz. Ömer vefat ettiğinde hıçkırı hıçkırı ağladık. Sonra Muhammed ümmeti toplandı, en hayırlımıza halife olarak bağladık, Hz. Osman'a biat ettik ve insanlar da biat ettiler.²⁶³

Bu sözler, Hz. Osman'ın Abdullah bin Mes'ûd'un kalbinde ve bütün sahabenin yanında ne kadar üstün bir yere sahip olduğunun en açık delilidir. Allah onları övmüş, kendilerinden razı olmuştur. Allah'ın şu ayetini en iyi anlayan da onlardı: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sağlam söz söyleyin."²⁶⁴

Abdullah bin Mes'ûd'un söylediği, gerçeklerle uyumlu ve doğrudur. Bu kendi kanaati ve iradesinin yansımasıdır. Bu sözleri korkudan veya yeni halifeden makam elde etmek için söylememiştir. Ayrıca onlar arasında kin ve nefret de olmaz. Sahabe için önemli olan hakkın gerçekleşmesi ve Müslümanların maslahatının sağlanmasıydı.²⁶⁵ İmamiyenin söylediği ise bütün alimlerin ittifakıyla, yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Ebûbekir bin el-Arabî, Hz. Osman'ın Abdullah bin Mes'ûd'a kötü davrandığı ve atâ vermediği yönündeki iddiaların iftiradan ibaret olduğunu belirtir.²⁶⁶

260 el-Fitnetü'l-kübrâ, c. I, s. 159.

261 Fitnet-ü maktal-i Osman bin Affân, c. I, s. 80.

262 Abdussettar eş-Şeyh, Abdullah bin Mes'ûd (r.a.), s. 335.

263 İbn Sa'd, Tabakât, c. III, s. 63.

264 Ahzâb Sûresi 33/70.

265 Abdussettar eş-Şeyh, Abdullah bin Mes'ûd (r.a.), s. 324.

266 el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 63.

Rafızilerin söylediklerinin de gerçeklik payı bulunmamaktadır. Hz. Osman Abdullah bin Mes'ûd'a yönelik olumsuz tavır takınmadığı gibi, o da halifesine sağlam bir şekilde bağlanmıştı, onu dönemin en hayırlı insanı olarak görüyordu.²⁶⁷

1.3.7. İhtilafı Yasaklayan Ayetleri Sahabenin Anlama Şekli

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İşte benim doğru yolum budur; ona uyun. Sizi O'nun yolundan ayıracak başka yollara uymayın. (Azabından) korunmanız için Allah size böyle tavsiye etmiştir."²⁶⁸ Ayette ifade edilen "doğru yol", Kur'an, İslam ve fitrattır. "Başka yollar" ise hevesler, sapık ve bidatçı mezheplerdir. Mücahit ayetteki "başka yollara uymayın" ibaresinin, bidat, şüphe ve sapıklıktan uzak durma anlamına geldiğini belirtir.²⁶⁹

Yüce Allah bu ümmete diğer milletlerin içine düştüğü ayrılık ve parçalanmışlığı yasakladı ve birleştirici olarak Kitab'ı indirdi. Ayette bu durum şöyle ifade edilir: "Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır."²⁷⁰

Aynı şekilde Kur'an'da Müslümanların, müşrikler gibi grup grup olmaları da yasaklanmıştır. Ayet şöyledir: "O halde yüzünü, Allah'ı bir tanıyarak dine, Allah'ın insanları üzerine yaratmış olduğu fitratına doğrult. Allah'ın yaratışında değişiklik bulunmaz. Dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Başkasından geçerek hep O'na gönül verin ve O'ndan sakının. Namaza devam edin ve müşriklerden olmayın. O müşriklerden (olmayın ki) onlar, dinlerini ayırıp öbek öbek olmuşlardır. Her grup kendilerindekine güvenmektedir."²⁷¹

Allah (c.c.) elçisinin gruplaşıp dinlerini ayıranlardan uzak olduğunu bildirmektedir: "Dinlerini parça parça edip, grup grup olanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır, sonra (Allah) onlara yaptıklarını haber verecektir."²⁷²

Kur'an'm toplanması sırasında sahabenin gösterdiği tavır, ihtilafı ilgili ayetleri nasıl anladıklarını açıkça göstermektedir. Huzeyfe'nin Şam

267 Akîdet-ü ehli's-Sünne ve'l-Cemâa fi's-Sahâbeti'l-Kirâm, c. III, s. 1066.

268 Enam Sûresi 6/153.

269 Tefstir-u Mücâhid, s. 227.

270 Âli İmran Sûresi 3/105.

271 Run Sûresi 30/30-32.

272 Enam Sûresi 6/159.

ve Irak bölgelerinde Kur'an'ın okunuşuyla ilgili anlaşmazlıkları derhal Hz. Osman'a iletmesi de ayrılık konusundaki tavırların ortaya koymaktadır. Halife bu durum karşısında Müslümanlara gerekli konuşmasını yaptıktan sonra, sahabenin ileri gelenleriyle istişare etti ve bu meselenin çözüm yollarını araştırdı. Kur'an'ın çoğaltılması yoluyla fitne kapısının kapatılması Müslümanları çok sevindirmişti. Ancak münafıklar bu meselenin çözülmesi karşısında çok üzölmüşlerdi. Hz. Osman'a olan öske-leri ve nefretleri daha da arttı. Onu karalamaya, attığı bu güzel adımı kötü göstermeye çalışıp, insanları ayaklandırmak istediler. Kur'an'ın toplanmasının iyi bir adım değil; karşı çıkılması gereken yanlış bir iş olduğunu söylediler.²⁷³

Sahabe herkesi kendi okuyuşu üzerinde serbest bırakmadı. Artık o vakitten sonra Kur'an bir harf üzerine okunacaktı. Müslümanların güçleri bir araya getirilmiş, safları birleştirilmişti. Bunlar birçok ibretleri ve örnekleri ilham eden büyük derslerdir.²⁷⁴

Hz. Peygamber şöyle buyuruyor: "Şu üç şartı yerine getirdiginizde Allah sizden razı olur: Allah'a ibadet edin, ona ortak koşmayın; Allah'ın ipine sınıksı sarılın, ayrılığa düşmeyin; Devlet başkanınıza iyilikte yardımcı olun."²⁷⁵

Allah'ın ipine sınıksı sarılmak, Kur'an'a ve sünnete bağlanmaktır. İbn Teymiye şöyle diyor: Asıl olan İslam'a göre hareket edip, Kur'an ve sünnetin emirleri doğrultusunda hareket etmek ve bu yüce dine karşı olanlardan uzak olmaktır.²⁷⁶

Bu sebeple, Allah ve resölü, cemaat ruhunun korunmasını ve ümmetin birliğini bozacak her türlü yaklaşıma karşı çıkılmasını emretmiştir.

Bu ilkelere uyulmadığı için Müslümanlar arasında gruplar, fırkalar, farklı oluşumlar ortaya çıktı. Her grup sahip olduğuyla, düşünceleriyle mutludur.²⁷⁷

Müslümanların birliği dinin hedeflerinden birisidir. Allah'ın dininin korunması ve yaygınlaştırılmasında bu, en önde gelen etkenlerden birisidir. Biz haklı ve sabrı tavsiye etmekle görevliyiz. Davetçiler, İslam komutanları, alimler veya öğrenciler birbirlerini ıslah etmek adı altında, karşı tarafa zorlama yapmamalıdır. Bunun faydası zararından çoktur.

273 Fitnet-ü Maktal-i Osman bin Affân, c. I, s. 82.

274 A.g.e.

275 Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 26.

276 Mecmû'u'l-fetâvâ, c. XXII, s. 359.

277 es-Sallâbi, Tebsiru'l-Müminin bi fıkhi'n-Nasrı ve't-Temkin, s. 307

Abdurrahman es-Sa'dî şöyle diyor: Cihat iki çeşittir. Birincisi Müslümanların huzurunu, inanç, ahlak ve edep yönünden ıslahını amaçlar. Bu tür cihatta Müslümanların din ve dünya işlerinin düzeltilmesi, eğitilmesi ve öğretilmesi esastır. Cihadın ikinci türü de birincisine dayanır. Bu cihadın amacı, kafirlerden, münafıklardan, inkarcılardan ve bütün din düşmanlarında gelen Müslümanlara yönelik saldırılara engel olmaktır. Cihadın iki çeşidi de delil, kesin kanıt ve dille, gerektiğinde de zaman ve mekana göre uygun silahla yapılır.²⁷⁸

Sonra "Müslümanlar arasında ülfetin ve söz birliğinin sağlanmasına ilişkin cihat" isimli bir bölüm oluşturmuş, Müslümanların yardımlaşma ve dayanışmasına işaret eden ayet ve hadisleri belirttikten sonra şöyle demiştir: Müslümanların birbirlerine karşı sevgi, saygı ve muhabbetlerinin artırılması, dünya ve ahiret maslahatlarının sağlanması ve kendilerinin dinin kuralları etrafında toplanması için çalışmak, cihadın en büyüğüdür.²⁷⁹

Anlıyoruz ki; Müslümanların kalplerinin ısındırılması ve saflarının birleştirilmesi için yapılan çalışmalar en büyük cihattır. Çünkü Müslümanların üstün olması, devletlerini kurup devam ettirebilmeleri ve dinin kurallarını uygulayabilmeleri için zorunludur. Bu, Raşit halifelerin anlayışıdır. En açık yansıması da Hz. Osman'ın Kur'an-ı Kerim'i yazdırmasında karşımıza çıkmaktadır.

278 Vücûbu't-Teâvün Beyne'l-Müslimîn, s. 5.

279 A.g.e.

—BEŞİNCİ BÖLÜM—

**HZ. OSMAN DÖNEMİNDE
VALİLİK KURUMU**

A. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE DEVLETİN BÖLGELERİ VE BU BÖLGELERDEKİ VALİLİKLERE YÖNELİK SİYASET

1. MEKKE-İ MÜKERREME

Hiz. Ömer vefat ettiğinde Mekke valisi Halid bin el-As bin Hişam İbni el-Mugira el-Mahzûmî idi.¹ Hiz. Osman, halife olunca başlangıçta Mekke valisini değıştirmedii, ancak kısa süre sonra tespit edilemeyen bir sebeple Halid bin el-As bin Hişam İbni el-Mugira el-Mahzûmî'yi görevinden aldı ve yerine Ali bin Rabia bin Abduluzza'yı görevlendirdi. On dan sonra da Mekke'de başka valiler görevlendirildi. Abdullah bin Amr el-Hadrami de bunlardan birisidir. Tarihi bilgiler Hiz. Osman'nın Halid bin el-As bin Hişam İbni el-Mugira el-Mahzûmî'yi yeniden Mekke valiliğine atadığını kaydetmektedir. Bazı kaynaklar Hiz. Osman'nın vefatı sırasında Mekke'de Halid bin el-As bin Hişam İbni el-Mugira el-Mahzûmî'in vali olduğunu, Hiz. Ali'nin hilafet görevini üstlenmesinin ardından onu görevinden alıp yerine başkasını atadığını belirtmektedir.²

Kaynaklar Hiz. Osman öldürüldüğünde Abdullah bin Amr el-Hadrami'nin Mekke valisi olduğunu bildirmektedir.³

Mekke, Hiz. Osman döneminde sakinliği ve istikrarıyla dikkat çekmektedir. Hiz. Osman'ın halifeliliğinin son dönemlerinde diğer valiliklerde birçok fitne hareketleri ortaya çıktığı halde Mekke'de böyle bir durum söz konusu olmamıştır.⁴

2. MEDİNE-İ MÜNEVVERE

Medine Hiz. Osman döneminde İslam şehirlerinin en önemlilerin-

1 Tecrid-ü Esmâ-i-Sahabe, s. 151

2 el-Velâye Ale'l-Büldân, c. I, s. 166.

3 Nüveyrî, Nihâyetü'l-Erab, c. II, s. 27.

4 el-Velâye Ale'l-Büldân, c. I, s. 167.

den birisiydi. Hilafet merkeziydi, farklı şehirlerden heyetler ve İslam orduları Medine'ye geliyordu. Ensar ve muhacirden çok sayıda büyük sahabe orada ikamet etmekteydi. Medine'nin bundan dolayı ayrı bir yeri vardı. Hz. Osman da halifeliği boyunca orada kaldı. Medine'de dolaşır, fiyatları sorar, insanların durumunu araştırırdı.⁵ Hz. Osman hac için Medine'den çıktığında dönene kadar sahabeden birisini yerine görevlendirirdi. Çoğunlukla bu kişi Zeyd bin Sâbit olurdu.⁶

Medine'de Beytül-mal bulunuyordu. Ayrıca bütün valiliklerde olduğu gibi, Medine'de de ata divanları vardı. Hz. Osman'ın son dönemlerine kadar Medine, İslam devletinin en sakin şehri olarak kabul edilmekteydi. Ancak son dönemde Hz. Osman'ın evi kuşatılmış, isyancılar halifeyi şehit etmişler ve sahabeden bazıları Medine'yi terk etmiştir.⁷

3. BAHREYN VE YEMÂME

Hz. Ömer'in vefatı sırasında Bahreyn valisi Osman bin Eb'i-As es-Sekafi idi. Hz. Osman halife olunca bölgede vali değişikliğine gitmedi. Osman bin Eb'i-As es-Sekafi Hz. Osman'ın halifeliği döneminde üç yıl valilik yapmıştır. Bunun delili, ordusuyla bazı fetihlere katılmasıdır.⁸ Bahreyn ve Basra valilikleri arasında Hz. Ömer döneminde başlayan yardımlaşma ve dayanışma, Hz. Osman döneminde artarak devam etmiştir. Özellikle Abdullah bin Âmir bin Kureyz'in Basra'ya vali olarak atanmasından sonra bu dayanışma daha da güçlenmiştir.⁹ Özellikle Bahreyn bölgesinin mali görevlisinin Basra'da vali olması bu yakınlaşmayı daha da artırmıştır. Bahreyn'in Basra valiliğine bağlı olduğu, Basra valisi İbn Âmir'in Bahreyn'e maliye görevlisi atadığı tarihi kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁰

Bir araştırmacı şu sözünü iki bölge arasındaki yardımlaşmayı izah ediyor: Fâris ve güney İran'ın fethiyle birlikte, Bahreyn Basra valiliğine katılmıştır. Bu, Basra'yla Bahreyn arasındaki ilişkiyi güçlendirdi.¹¹ Mervân bin el-Hakem ve Abdullah bin Sivâr el-Abdî Hz. Osman'ın Bahreyn valileri arasında zikredilmiştir. Hz. Osman vefat ettiğinde Bahreyn valisi Ab-

5 Târîhu'l-Medine c. I, s. 961-962.

6 el-Velaye Ale'l-Büldân, c. I, s. 168-169

7 A.g.e.

8 Târîh-u Halifetu bin Hayât, s. 159.

9 İbn Sa'd, Tabakât, c. V, s. 44.

10 el-Velaye Ale'l-Büldân, c. I, s. 169.

11 Abdurrahman bin en-Necm, el-Bahreyn fi Sadri'l-İslâm, s. 141.

dullah bin Sivâr el-Abdî idi.¹² Doğu Fâris'e yönelik yapılan fetih hareketlerinde Hz. Osman döneminde Bahreyn'in önemi son derece büyüktü.¹³ Bahreyn, Hz. Osman'ın vefatına kadar istikrarlı bir şekilde idare edildi.

Yemâme ise, Hz. Ömer döneminde Bahreyn valiliğine bağlıydı. Aynı şekilde Ammân da böyleydi. Bazen Bahreyn Valisi Yemâme'ye bir emir veya başkan gönderebiliyordu. Ancak Hz. Osman döneminde, halife bizzat kendisi Yemâme'ye vali atamıştır. Bu durum, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonraki fitne olaylarının anlatıldığı bölümlerde geçmektedir. O dönemde Yemâme'den Hz. Osman'ın şehit edilmesi karşısında son derece öfkelendiklerine dair mektuplar gönderilmiştir.¹⁴

4. YEMEN VE HADRAMEVT

Hz. Ömer vefat ettiğinde, yemen valisi Ya'lâ bin Münye idi. Hz. Ömer çağırdığı için, o sırada Medine'ye gitmekteydi. Ancak bu sırada Hz. Osman'dan bir mektup gelmişti. Mektup, Hz. Ömer'in öldürüldüğünü, insanların kendisine biat ettiklerini, Ya'lâ bin Münye'nin San'a valisi olarak görevlendirildiğini ifade ediyordu. Ya'lâ bin Münye, Hz. Osman vefat edene kadar San'a valiliği yaptı.¹⁵ Hz. Osman dönemi boyunca Abdullah bin Rabia Cend şehrinde valilik görevini yerine getirmişti.¹⁶

Diğer Yemen şehirlerinde valilik yapmış başka kişiler de vardır. Ancak kaynaklar çoğunlukla ismi geçen iki vali üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aynı şekilde kaynaklarda Hz. Osman döneminde Yemen'de gerçekleşen olaylar hakkında da ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Bütün valilere gönderdiği yazı dışında, Hz. Osman'ın Yemen valisine gönderdiği mektuplarla ilgili de ayrıntılı bilgi verilmemiştir.¹⁷

Hz. Osman döneminde Yemenliler valilerine itaatleri ve bağlılıklarıyla tanınmışlardır. Rivayet edildiğine göre Hz. Osman Yemen'e bir elçi gönderdi. Elçi geri döndüğünde Hz. Osman'a "hak veya batıl ne istenirse veren böyle başka bir topluluk görmedim" diyordu.¹⁸

Yemenlilerin Hz. Ömer döneminde yapılan fetihlerden sonra Irak, Şam ve Mısır gibi bölgelere göç ettikleri de bilinen bir gerçektir. Yemen-

12 el-Velâye Ale'l-Baldân, c. I, s. 170

13 A.g.e.

14 A.g.e.

15 Târthu't-Taberî, c. V, s. 442.

16 Târth-u Halkîetü bin Hayât, s. 179

17 el-Velâye Ale'l-Baldân, c. I, s. 171

18 Hasan Süleyman, Târthu'l-Yemen es-Seyâd fî'l-Aasr-il-İslâmî, s. 79

liler, fethedilen bölgelerle sürekli ilişki halindeydiler. Hz. Osman döneminde de göçler devam etti.

Hz. Osman'ın halifeliğinin son dönemlerinde Yahûdilerin tehlikeli bir rol üstlendiğini görmekteyiz. Hz. Osman'ın öldürüldüğü sırada fitne çıkaran Yahudilerin başında Abdullah bin Sebe bulunuyordu. Halifenin öldürülmesinden sonra birçok vali Yemen'i terk etti, Medine'deki olaylardan haberdar olmak için Hicaz'a gitti. Ya'la bin Münve ve Abdullah bin Rebîa bunlardandır.¹⁹

5. ŞAM

Hz. Osman vali olduğunda, Şam'ın büyük bölümünde vali Muaviye idi. Mısır, Yemen, Bahreyn ve diğer valiliklerde olduğu gibi Şam'da da Muaviye vali olarak görevine devam etti. Fetihler devam etti, alınan bölgeler Muaviye'nin emrine verildi ve Muaviye Şam bölgesinin tamamına vali oldu. Böylece Muaviye Hz. Osman'ın valilerinin en güçlüsüydü.

Hz. Osman'ın halifeliğinin başında başka valiler de vardı. Bunlardan biris olan Umeyr bin Sa'd Hims valisiydi. Muaviye ile yarışmaktaydı. Ancak şiddetli bir hastalığa yakalandı ve valilik görevini yerine getiremez oldu. Bunun üzerine Hz. Osman onun valilik bölgesini de Muaviye'ye bağladı. Böylece nüfuzu daha önce Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'in de valilik yaptığı Hims bölgesine ulaşmış oldu.²⁰ Filistin valisi Alkame bin Muhriz vefat ettiğinde Hz. Osman bu bölgeyi de Muaviye'nin valiliğine kattı. Böylece bütün Şam bölgesi Hz. Osman'ın halifeliğinin ikinci senesinde Muaviye'nin valiliğinde toplanmış oldu. Hz. Osman'ın vefatına kadar bölge valiliği görevini sürdürdü.²¹

Muaviye'nin Şam valiliği dönemi olaylarla doludur. Şam, fetih hareketlerinin en önemli bölgelerinden birisiydi. Şam valiliği içinde bulunan bütün bölgelerde istikrar sağlanmış, İslam yüceltilmişti. Bu konuyu daha önce ele almıştık.

Hz. Osman'ın halifeliğinin son dönemlerinde İslam devletinde Muaviye'nin ağırlığı artmıştı. Hz. Osman fitne olayları çıkınca valilerini toplamış onlarla istişare etmişti. Muaviye'nin görüşünün bu tür toplantılardaki ağırlığı diğer valilere göre daha fazlaydı.²² Bu konuyu ileride ayrıntısıyla ele alacağız.

¹⁹ Târîhu't-Tabert, c. V, s. 442.

²⁰ Târîhu't-Tabert, c. V, s. 442.

²¹ A.g.e.

²² el-Velâye Ale'l-Buldân, c. I, s. 176.

6. ERMENİYE

Hız. Osman döneminde İslam orduları Ermeniyeye yöneldi. Bu bölgeye yapılan ilk seferin komutanı Habîb bin Mesleme'dir. Ordusunda sekiz bin asker vardı. Bu ordu Ermeniyede bir çok bölgeyi fethetti, ancak düşman ordusuna destek kuvvetlerinin gelmesi sebebiyle büyük tehlike atlatıldı. Habîb bin Mesleme halifeden yardım istedi. Hız. Osman'ın emriyle Süleyman bin Rabia el-Bâhilit komutasında altı bin kişilik ordu Küfe'den hareket etti.²³

Habîb bin Mesleme el-Fehrî ile Süleyman bin Rabia el-Bâhilit arasında anlaşmazlık çıktı. Mesele Hız. Osman'ın müdahalesiyle çözümlendi.²⁴ Anlaşıldığına göre Hız. Osman'ın mektup yazdığı sırada Habîb bin Mesleme el-Fehrî, İslam ordusunun komutanıydı.²⁵ Süleyman bin Rabia el-Bâhilit Ermeniyede, sonra da Hazar bölgesinde fetihler yaptı, zaferler kazandı. On bin kişilik ordusuyla, üç yüz bin kişilik Hazar ordusuna karşı savaştı. Kendisi öldürüldü, ordusu bozguna uğratıldı.

Hız. Osman, Habîb bin Mesleme el-Fehrî'ye Ermeniyeye sefer düzenlemesini emretti. Ordusuyla bölgeye yönelen Habîb bin Mesleme el-Fehrî, bazı yerleri yeniden fethetti ve yeni anlaşmalar yaptı.²⁶ Sonra Hız. Osman Habîb bin Mesleme el-Fehrî'ye tecrübesi ve kudretinden dolayı Cezire'ye yönelmesini emretti. Ermeniyede yerine Azerbaycan valisi Huzeyfe bin el-Yemân'ı görevlendirdi.²⁷ Yaklaşık bir sene sonra Hız. Osman, Huzeyfe bin el-Yemân'ı görevden aldı ve yerine el-Mugîra bin Şu'be'yi görevlendirdi. Mugîra, Hız. Osman vefat edene kadar bu görevi sürdürdü.²⁸ Bu valilik İslam devletine Hız. Osman döneminde ilave edilmişti. Bu bölge oldukça zor fethedilmişti.²⁹

7. MISIR

Hız. Ömer döneminde Mısır valisi Amr bin el-As idi. Dört yıl valilik yaptı.³⁰ Hız. Osman'ın halifeligi döneminde de bir süre valilik yaptı. Ab-

23 et-Tabakât, c. 2, s. 131.

24 Kudâme bin Ca'fer, el-Harâc ve Sinâatü'l-kitâbe, s. 326.

25 İbni Asem, el-Futûh, c. 2, s. 112.

26 el-Velâye Ale'l-Bıldân, c. I, s. 177.

27 A.g.e.

28 Târîhu'l-Ya'kûbi, c. II, s. 158.

29 el-Velâye Ale'l-Bıldân, c. I, s. 179.

30 en-Nücumu'z-Zâhira, c. I, s. 77.

dullah bin Sa'd bin Ebî Serh, bazı işlerde kendisine yardım ediyordu. Çünkü Amr ile Filistin'in fethinden itibaren arkadaş olmuşlardı. Mısır'ın fethine de beraber katıldılar.³¹ Hz. Ömer, Mısır'da fethedilen bazı bölgelerde kendisini görevlendirmişti. Amr bin el-As ile Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh arasında görüş farklılığı bulunmaktaydı. Hz. Osman halife olunca Amr bin el-As, Medine'ye bir heyet gönderdi ve Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'in, es-Saîd valiliğinden alınmasını istedi, ancak Hz. Osman bunu reddetti ve şöyle dedi: Onu Hz. Ömer görevlendirdi ve Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'in görevden alınmasını gerektirecek bir durum olmadı. Amr, Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'in görevden alınmasında ısrarcı davrandı. Hz. Osman da ısrarla görevden almadı. Sonuçta Hz. Osman Amr'ı görevinden aldı ve yerine Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'i vali olarak atadı.³² Bu süreçte Rumlar İskenderiye'yi istila ettiler ve oradaki bütün Müslümanları öldürdüler. Bu durum karşısında Hz. Osman, İskenderiye'nin yeniden fethi ve Rum ordusunun mağlup edilmesi için Amr'ı yeniden Mısır valiliğine atadı.³³ Bunun ayrıntısı fetihlerle ilgili bölümde anlatılmıştır. Hz. Osman Amr'ı yeniden Mısır ordusunun komutanı olarak görevlendirmek ve Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'e de haraç toplama görevi vermek istiyordu. Ancak Amr bunu reddetti. Hz. Osman döneminde Amr'm valiliği sırasında Mısır'dan Medine'ye sürekli fetih haberleri ulaşmaktaydı. Rumlara karşı savaşılmış, İskenderiye düşmanlardan temizlenmiş, Mısır'ın her tarafında güvenlik sağlanmıştı. Ancak Hz. Osman ile Amr arasında haraç konularında görüş ayrılığı bulunmaktaydı.³⁴ Amr'ın ikinci defa görevinden alınmasından sonra ordu komutanlığını kabul etmemesi üzerine Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh Mısır valisi olmuştur.³⁵ Mısır ilk zamanlarda sakin ve istikrarlı bir şehirdi, ancak Abdullah bin Sebe fitnesinin bölgeye ulaşmasından sonra Mısır, Hz. Osman'ın öldürülmesinde büyük rol üstlenmiştir.³⁶ Bunun ayrıntısı ileride anlatılacaktır.

8. BASRA

Hz. Ömer'in vefat ettiği sırada Basra valisi Ebû Müsâ el-Eş'arî idi. Bu dönemde Basra'da bir çok sosyal değişme ortaya çıkmıştı, çünkü Basra

31 A.g.e.

32 el-Velâye Ale'l-Buldân, c. I, s. 178.

33 A.g.e.

34 el-Velâye Ale'l-Buldân, c. I, s. 179.

35 A.g.e.

36 A.g.e.

İslam ordusunun en büyük ordugahlarından biristiydi. Bölgeye farklı yerlerden kabilelerin göç etmesi Basra'nın askeri gücünü artırmıştır. Burası özellikle Hz. Osman döneminde önem kazanmıştır.³⁷ Basralılar cihadın yanında şahsi işleriyle de ilgileniyorlardı. Basra gibi yerlerin idare edilmesi ayrı bir yetenek gerektirir. Bu sebeple olmalıdır ki, Hz. Ömer kendisinden sonra gelecek olan halifenin Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi dört yıl boyunca Basra valiliği görevinden almamasını vasiyet etmişti.³⁸

Basra'da Ebû Mûsâ el-Eş'arî dönemi fetih dönemiydi. Bu fetihlerde Basra halkının da rolü bulunmakla beraber, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin rolü hepsinin üstündedir. Fars bölgelerini fethetmiş, fethedilen bölgelerde İslam otoritesinin kalıcılığını sağlamıştır. Bazı bölgelerde insanlar Hz. Ömer'in ölümünden sonra yaptıkları anlaşmaları bozmuşlar, fakat Ebû Mûsâ el-Eş'arî buraları yeniden kontrol altına almıştır.³⁹

Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Rey şehrinin düzenlenmesinde de büyük rolü vardı. Hz. Osman zamanında kanallar ve nehirlerle ilgili düzenlemeler yapmıştı. Kanal kazıtarak, Basra'ya içme suyu getirdi, insanlar su ihtiyaçlarını buradan karşıladılar. Başka kanalların çalışmalarına da başlamıştı. Ancak bunlar sona erdirilemeden valilik görevinden alındı.⁴⁰ Ondan sonra Bara'ya vali olan Abdullah bin Amir bu kanalları tamamladı.⁴¹ Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Basra valiliği çok uzun sürmedi. Hz. Osman hicretin 29. senesinde onu görevinden alınca, yerine Abdullah bin Amir bin Kureyz'i görevlendirdi.⁴²

Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin görevden alınmasıyla ilgili birçok rivayet vardır. Bunlardan bazılarını ele alacağız. Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile Basra ordusu arasında bir problem vardı. Ancak bunun sebebi konusunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Basra'dan bir heyetin, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin görevinden alınması için Hz. Osman'a gittiği belirtilir. Heyet Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin değiştirilmesini ve sevdikleri bir kişinin vali olarak atanmasını teklif etmiştir. Hz. Osman kimi istediklerini sordugunda, Basralılar "Ebû Mûsâ el-Eş'arî olmasın da kim olursa olsun" demişlerdir. Ayrıca Basra'da Kureyşli bir valinin görevlendirilmesini istemişlerdir.⁴³ Hz. Osman Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi azletmiş ve yerine Abdullah bin Amir'i görev-

37 Salâh el-Ah, et-Tanzimatü'l-ci,mâyye ve'l-İkumâdiyye fîl-Basra, s. 141

38 Siyer-u Âlâmin-Nübelâ, c. II, s. 391

39 el-Velâye Ale'l-Bıldan, c. I, s. 187

40 A.g.e

41 A.g.e

42 Tarihü'l-Taberî, c. V, s. 264

43 A.g.e

lendirmiştir. Burada Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin hikmet ehli, sabırlı ve itaatkar bir insan olduğunu anlıyoruz. O bazılarının ifade ettiği gibi vali olma hırsı taşıymıyordu. Kendisinin görevden alınıp, Abdullah bin Amir'in görevlendirilmesi yönündeki haber kendisine ulaşınca minbere çıktı ve o esnada 25 yaşında olan Abdullah bin Âmir'i övdü. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin onu öven sözlerinden birisi şöyleydi: "Amcaları, dayıları, ataları soylu Kureyşli bir genç valiniz olarak görevlendirilmiştir."⁴⁴

Bu zor dönemde Hz. Osman, Basra'da askere sözünü dinletebilecek bir komutan tayin etmiştir. Böylece Müslümanlar düşman karşısında birleşmişlerdir.⁴⁵ İbn Amr vali olduğunda, Basra zor günler yaşıyordu. Hz. Osman'ın valiliğinde idaresinde değişikliğe gitme sebebi de budur. Hz. Osman Bahreyn ve Amman ordularını Basra'ya bağlamıştır. Böylece meydan okumalara ve isyanlara daha rahat bir şekilde karşı konulabilmekti.

Kendisinin Basra üzerinde etkisi olduğu gibi, bunun da İbni Âmir'in kuvvetinde ve nüfuzunda büyük etkisi olmuş, Basra İslam'ın istikrarlı şehirlerinden birisi olmuştur. Faklı bölgelerden kabileler Basra'ya göç etmişlerdir.⁴⁶ İdare, maliye ve güvenlik alanlarında Basra valiliğinin ağırlığı arttı.

Basra valiliği, Basra ordusu ve özellikle İbn Âmir büyük fetihler gerçekleştirmiştir. Bu, Hz. Osman'ın vefatına kadar devam etmiştir.⁴⁷ Bunların açıklamaları Hz. Osman'ın fetihleriyle ilgili bölümde yapılmıştır. Hz. Osman döneminde Basra yapılan fetihlerle ayrı bir öneme sahipti. Hz. Osman gelen fetih haberleri karşısında gözünü Basra'ya çevirmişti. Basra farklı alanlarda gelişti ve mühim bir merkez haline geldi.⁴⁸

Birçok İslam bölgesi Basra'dan yönetilmekteydi. İbn Âmir bağlı bölgelerin emirlerini atamakla da görevliydi. Bu sebeple sorumluluğu son derece büyüktü. Bağlı bölgelere emirler ve komutanlar atamıştı. Uman, Bahreyn, Sicistan, Horasan, Fâris atama yaptığı bazı bölgelerdir.⁴⁹ Maslahat gereği zaman zaman, bu bölgelerin yöneticileri ve komutanları arasında bazı değişiklikler yapılmaktaydı.

Basra o dönemde Beytül-mal'yle de tanınmaktaydı. Beytül-mal'in hem gelirleri hem de giderleri artmıştı. Hz. Ömer döneminde Ziyâd bin

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵ el-Velaye Ale'l-Buldân, c. I, s. 189.

⁴⁶ el-Tanzîmatu'l-Etmâiyye ve'l-İkûsâdiyye fi'l-Basra, s. 141.

⁴⁷ el-Velaye Ale'l-Buldân, c. I, s. 189.

⁴⁸ A.g.e.

⁴⁹ Nihâyetu'l-erab, c. IXX, s. 433.

Ebi Süfyan Basra Beytül-mal'inden sorumluydu. Bazı nehir veya kanal kazma projeleri ortaya çıkıyor ve Beytül-mal'dan bu alanlara ödemeler yapılıyordu.⁵⁰

İbn Âmir'e bağlı bölgelerde geçerli olmak üzere para bastırıldı. Bastırılan dirhemlerin üzerinde Arapça yazılar bulunuyordu.⁵¹ İbn Âmir Basra'ya vali olarak atandığı ilk günden itibaren halk tarafından çok sevilmekteydi. Onu Hz. Osman atamıştı, İbn Âmir halifeye yakın bir kişiydi ve Basralılar tarafından da çok sevilirdi.⁵²

Buna göre Hz. Osman döneminde Basra valiliği denilince akla iki isim gelir. Bunlar Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Abdullah bin Âmirdir. Her birisinin Basra'da birçok hizmeti vardır.⁵³

9. KÜFE

Hz. Osman halife olduğunda Küfe valisi el-Mugtra bin Şu'be idi. Hz. Ömer'in halifelığının son döneminde vali olmuştu. Hz. Osman, halife olunca el-Mugtra bin Şu'be'yi görevinden alarak yerine Sa'd bin Ebi Vakkas'ı tayin etmek istiyordu. Bunun sebebi Hz. Ömer'in vasiyetiydi. O, Sa'd'ın vali olarak görevlendirilmesini istemişti, çünkü halifelığının son döneminde onu Küfe valiliği görevinden almış ve şöyle demişti: "Ben onu kötülüğü veya hıyaneti sebebiyle görevinden almadım. Benden sonra gelecek halifenin Sa'd'ı vali olarak görevlendirmesini vasiyet ediyorum."⁵⁴ Sa'd bin Ebi Vakkas Abdullah bin Mes'ûd ile birlikte Küfe valisi olarak atandı. Sa'd bin Ebi Vakkas namaz ve ordu komutanlığı görevini yürütürken, Abdullah bin Mes'ûd Beytül-malden sorumluydu.⁵⁵ Sa'd bin Ebi Vakkas Küfe valiliği konusunda tecrübeliydi. Küfe'nin meselelerini, sosyal yapısını ve ordusunu biliyordu. Çünkü Hz. Ömer döneminde Küfe ordusunu kendisi kurmuş ve senelerce komutanlık yapmıştı.⁵⁶

Sa'd bin Ebi Vakkas valiliği döneminde kendisine bağlı bazı bölgeleri ziyaret etmiştir. Rey şehri bunlardan birisidir.⁵⁷ Aynı şekilde Hemezan ve etrafına yöneticiler ve maliye görevlileri tayin etmiştir. Abdullah

50 el-Velâye Ale'l-Beldân, c. I, s. 194

51 Vedâd Ali el-Kazzâz, ed-Derâhimü'l-lâlmâniyye, s. 14

52 el-Velâye Ale'l-Beldân, c. I, s. 194

53 A.g.e.

54 A.g.e.

55 Târîhu'l-Taberî, c. V, s. 250

56 Saduk Urcûn, Osman bin Affân, s. 105

57 el-Velâye Ale'l-Beldân, c. I, s. 197

bin Mes'üd ile aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın Kûfe valiliği uzun sürmedi. Abdullah bin Mes'üd Beytül-mal'dan sorumluydu. Sa'd bin Ebî Vakkâs'a Beytül-mal'dan borç vermişti. Geri ödeme vakti gelince gerekli tahsilat yapılamadı. Abdullah bin Mes'üd bu parayı Sa'd bin Ebî Vakkâs'dan istedi. Konuşma şiddetlendi. İnsanlar etrafında toplandı. Bu olay Hz. Osman'a ulaşınca Sa'd bin Ebî Vakkâs, görevden alındı, Abdullah bin Mes'üd ise görevine devam etti. Taberî'nin belirttiği gibi Sa'd bin Ebî Vakkâs görevinden alınarak, Abdullah bin Mes'üd da yaptığını ikrarla cezalandırıldı.⁵⁸

Bu olay iki sahabînin de takvasını göstermektedir. Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın Beytül-mal'dan alınan ödeyecek malının bulunmaması muhtaç durumda olduğunu gösterir. Bundan dolayı alınan borcu ödeyememiştir. Bu olay aynı zamanda Abdullah bin Mes'üd'un Beytül-mal'da bulunan Müslümanlara ait malları koruma konusunda ne kadar dikkatli olduğunu gösterir. Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın Kûfe valiliği bir yıl bir ay sürmüştür.⁵⁹ Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın görevden alınmasından sonra Hz. Osman, Hz. Ebubekir döneminde Ürdün'de ordu komutanlığı, Hz. Ömer döneminde de Cezire'de maliye görevliliği yapan el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ı vali olarak atadı.⁶⁰ El-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt, Hz. Ömer'in halifelığının son dönemi ve Hz. Osman'ın son zamanlarında birçok farklı bölgeye seferler düzenlemiş olan Kûfe ordusunun komutanıydı.⁶¹ El-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt vali olarak tayin edilmeden önce Kûfe'nin ordusu, sosyal yapısı ve problemleriyle ilgili derin bilgiye sahipti. Raşit halifelerin adeti olduğu üzere Hz. Osman da tecrübeli olanı görevlendirmiş ve Kûfe valiliği için el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ı seçmiştir. El-Velid, Hz. Osman'ın anne bir kardeşi olduğu için kendisi, hem o dönemde hem de sonraki dönemde eleştirilmiştir.⁶² Bu söylenenler açık bir iftira olmaktan öteye geçemez. Velid'in valiliğinin ilk döneminde Abdullah bin Mes'üd, Beytül-mal sorumlusu olarak ikinci Kûfe valisi konumundaydı. Ancak el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt ile Abdullah bin Mes'üd arasında devlet malları ile ilgili anlaşmazlık çıktı. Meseleyi Hz. Osman'a götürdüler. Halife vali sayısını bire indirmekle meseleinin çözüleceğini düşündü ve Abdullah bin Mes'üd'ü görevden aldı. Müslümanların maslahatları doğrultusunda el-Velid bin Ukbe bin Ebî

58 Tarihü't-Taberî, c. V, s. 251.

59 A.g.e.

60 A.g.e.

61 el-Velaye Ale'l-Büldân, c. I, s. 197.

62 A.g.e.

Muayt Kûfe'de valilik görevini sürdürecekti.⁶³ Kûfe'de el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt çok seviliyordu. Kapısı her zaman insanlara açıktı.⁶⁴ Sorunları çözmek için herkesi dinlerdi. Ancak İbn Haysumân el-Huzâî ile ilgili takındığı tavır nedeniyle kendisinden nefret eden kimi insanların etkisiyle bazı olaylar ortaya çıkana kadar durum böyleydi. İbn Haysumân'ı Kûfeli bir grup genç öldürmüştü. Bunun üzerine el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt Hz. Osman'ın emriyle öldüren gruptakilerin tamamına kısas uyguladı. Bundan sonra, öldürülen gençlerin yakındaları Velid hakkında asılsız iddialar ortaya atmaya, onun hatasını aramaya başladılar. Neticede aradıklarını bir şekilde buldular. Velid, şarap içtiği yönündeki mülahazalarla had cezasına çarptırıldı ve valilik görevinden uzaklaştırıldı. Böylece karşıt grubun istediği gerçekleşmiş oldu.⁶⁵ Allah'ın izniyle Velid'in şarap içmesi meselesi, Hz. Osman'ın valileriyle ilgili bölümümüzde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ın görevden alınmasının ardından Hz. Osman Kûfe halkına şöyle yazdı: Müminlerin emirinden Kûfe halkına. Selam üzerinize olsun. Size vali olarak el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ı görevlendirmiştim ve azledilene kadar görevine devam etti. Doğru bir yolda yürüdü, salih bir kuldu, ona sizlere iyi davranmasını tavsiye etmiştim. Siz onu kötülerdiniz. Onu da sizi de en iyi bilen Allah'tır. Size vali olarak Saîd bin el-As'ı görevlendirdim.⁶⁶

el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ın görevinden alınması uzun bir şikayet zincirinin sonucudur.⁶⁷ Bazıları ise el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ın görevinden alınmasından dolayı rahatsız olmuş, öfkelenmişlerdi. Ondan sonra, Medine'de ikâmet etmekte olan Sa'd bin el-As Kûfe'ye vali olarak atanmıştır.

Sa'd bin el-As, el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ı şikayet etmek üzere Medine'ye gelmiş olan bir heyetle birlikte Kûfe'ye gitmek üzere yola çıktı. el-Eşter en-Nehâî de bunlardan birisiydi. Sa'd bin el-As, Kûfe'ye ulaşınca minbere çıktı, Allah'a hamd ettikten sonra şöyle dedi: "İstemediğim halde vali olarak görevlendirildim. Fitne fırsat kollamaktadır. Kim buna yönelirse, karşısında beni bulacaktır." Sonra minberden indi.⁶⁸

63 Sâdık Urcûn, Osman bin Affân, s. 105.

64 Târihu't-Taberî, c. V, s. 251.

65 el-Velâye Ale'l Büldân, c. I, s. 201.

66 Târihu't-Taberî, c. V, s. 280.

67 el-Velâye Ale'l Büldân, c. I, s. 206.

68 A.g.e.

Bu hutbe, Sa'd bin el-As'ın fitnenin çıkacağını fark ettiğini göstermektedir. Ayrıca fitnecileri tehdit etmesi ve önceden hissettigi fitneyi ortadan kaldırma konusunda kararlılığını ortaya koyması da bunun göstergesidir.

Sa'd bin el-As vali olduğunda bağlı bölgelerdeki komutanları ve emirleri atadı. Fetihlerle ilgili bölümde anlatıldığı üzere başarılı savaşlar yaptı. Hicretin otuz üçüncü yılında büyük bir fitne ortaya çıktı. El-Eşter en-Nehaî Sa'd bin el-As aleyhine çalışmalar yaptı. Bazı Küfelilerle Sa'd bin el-As'a tuzak kurdu. Hz. Osman'dan valiyi değiştirmesini istediler. Sa'd bin el-As Küfelilerin ilk olarak itiraz ettikleri vali değil ondan önce Sa'd bin Ebî Vakkâs'ın, el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ın ve diğerlerinin görevden uzaklaştırılmalarını istemişlerdi. Sa'd bin el-As'ın görevden uzaklaştırılması için silahlı isyan çıkarıldı. Bu hem Küfe tarihinde hem de İslam tarihinde tehlikeli bir olaydır. Bu olayların gerçek bir sebebi yoktur.

Bütün bunlardan sonra Hz. Osman Sa'd bin el-As'ın yerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi vali olarak görevlendirdi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî görevine başlamadan önce insanlara şöyle dedi: "Ey insanlar! Bundan önce olduğu gibi birbirinizle savaşmayın. Birbirinize düşmanlık etmeyin. Birlik olun, itaat edin, acele etmeyin, sabredin. Halk yeni valinin kendilerine namaz kıldırmasını isteyince Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Hz. Osman'a bağlılık sözü aldı ve ondan sonra namaz kıldırdı.⁶⁹

Hz. Osman Küfelilere şöyle yazmıştı:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, İstediginiz kişiyi vali olarak görevlendirdim. Sizin için sabredeceğim. Bütün gücümle barış içinde yaşamanız için çalışacağım. Allah'a isyan olmadığı sürece sevdiğiniz bir şeyi bırakmayın."⁷⁰

Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Hz. Osman'ın şehit edilmesine kadar Küfe valiliğini sürdürdü.⁷¹ Hz. Osman döneminde Küfe'de ilki Muğtra bin Şu'be sonuncusu da Ebû Mûsâ el-Eş'arî olmak üzere beş vali görev yapmıştır. Her birisinin döneminde Küfe'de nice olaylar meydana gelmiş ve İslam devletinin gidişatına doğrudan etkisi olmuştur. Küfe'de çıkan fitneler, valilerine musallat olmuş, Sa'd bin Ebî Vakkâs'ı, el-Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt'ı şikayet etmişler, Sa'd bin el-As'ı Küfe'den çıkarmaya çalışmışlardı. Denilebilir ki; Küfeliler, Hz. Osman'dan önce Hz. Ömer'e itaat etmişlerdir.

69 Târthû't-Taberî, c. V, s. 339.

70 A.g.e.

71 A.g.e.

Bazı Küfelilerin, Hz. Osman'ın öldürülmesinde doğrudan rolleri vardır. Taberistan ve Azerbaycan gibi Küfe'ye bağlı valilikler de bulunmaktaydı.⁷² Küfe valileri çevredeki bölgeleri fetihle görevliydi. Aynı şekilde bağlı valiliklerde bir isyan çıkarsa, halkı yola getirmek de merkez valisinin görevleri arasındaydı. Bağlı valilikler de Küfe için son derece önemliydi.⁷³

Valiliklerle ilgili olarak yapılan açıklamalar gösteriyor ki; Hz. Osman döneminde gerek Arap yarımadasındaki gerekse diğer bölgelerdeki valiliklerin birçoğu sükun ve istikrar içindeydi. Bahreyn, Yemen, Mekke, Taif bunlardan bazılarıdır. Şam da Hz. Osman'ın halifeligi boyunca istikrarlı bir bölge olmuştur. Basra'da ise halk ve valileri Abdullah bin Âmir fetihlerle meşgul olmuşlardır.

Mısır ve Küfe'de Hz. Osman'ın halifeliğinin son dönemlerinde sıkıntılar ortaya çıkmış ve bu daha sonra büyük fitneye dönüşmüştür. Kimisi düşmanla savaşmak yerine, Medine ile savaşıp halifeyi öldürmeye yönelmiştir.⁷⁴

B. HZ. OSMAN'IN VALİLERE YÖNELİK SİYASETİ, VALİLERİN HAKLARI VE GÖREVLERİ

1. HZ. OSMAN'IN VALİLERE YÖNELİK SİYASETİ

Hz. Osman hicretin 24. yılında halifelik görevini üstlenince, Hz. Ömer'in valileri İslam devletinin farklı topraklarına yayılmış durumdaydılar. Hz. Osman başlangıçta bir yıl boyunca onları değiştirmede. Daha sonra atanacak kişinin durumuna ve Müslümanların maslahatlarına uygun olarak, bazı valileri görevlerinden aldı ve yerine yenilerini atadı. Hz. Ömer "valilerim, benden sonraki halife döneminde bir yıldan fazla görevde kalmasin. Ancak Ebû Mûsâ el-Eş'arî görevini dört yıl sürdürsün." şeklinde vasiyet etmiş, Hz. Osman da Hz. Ömer'in vasiyetine uygun davranmıştı.⁷⁵

Hz. Osman valilere yönelik siyasetini, sahabe ile yaptığı istişareler sonucunda belirliyordu. Müslümanların maslahatlarına uygun olacağını

⁷² el-Vekâye Ale'l Beldân, c. I, s. 213

⁷³ A.g.e

⁷⁴ A.g.e.

⁷⁵ Seyer-u Âlîmî'n-Nabî, c. II, s. 391

düşünerek İslam devletine yeni valilikler eklemesi böyledir. Bazı valiliklerin başka valiliklere bağlanması da böyledir. Bahreyn'i Basra'ya bağlaması, halkının isteği ve valilerinin vefat etmesi üzerine çevredeki valiliklerin Şam'a bağlanması gibi. Hz. Osman sürekli olarak valilerine, insanlar arasında adalet ve merhametle davranmayı öğütlerdi.

Halife olduktan sonra valilerine gönderdiği ilk yazısında şöyle di-yordu: Allah valilere halkı gözetmelerini emrediyor. Kendilerinin vergi memuru olmasını değil. Bu ümmetin valisi vergi memuru olarak değil, halkın görevlisi, gözetmeni olarak seçilmiştir. Fakat valiler işlerini yap-mayıp, vergi memuru gibi davranırlarsa, haya, güven ve vefa ortadan kalkar. En adil biçimde Müslümanların işlerine bakmalı, haklarını ver-meli, devletin haklarını da kendilerinden almalısınız. Bunun gibi, zim-milere karşı görevlerinizi yerine getirmeli ve ödemeleri gereken miktar-ları da kendilerinden tahsil etmelisiniz. Düşmana karşı tavrınız ve yap-tığınız fetihlerde vefadan ayrılmamalısınız.⁷⁶

Bundan anlıyoruz ki; Hz. Osman valilerine siyasetine ilişkin uyma-ları gereken temel özellikleri belirtmiştir. Vali, Müslümanların hakları-nın verilmesi, kendilerinden devletin haklarının alınması; aynı şekilde zimmilere hakların verilmesi, kendilerinden devletin haklarının alın-ması, düşmana dahi vefalı davranılması, adalet prensibine bağlı kalınma-sı, vergi memuru tavrıyla hareket edilmemesi gibi konularda halifeden aldığı emir doğrultusunda hareket edecekti. Aynı şekilde Hz. Osman, bir kısım yeni meseleler için valilerine talimatlar gönderiyordu. Bu talimat-lar, valiliklerin idaresine ilişkindi. Diğer yandan topluma yönelik yazılar da gönderilmekteydi. Mushafların farklı bölgelere ulaştırılması da böyle-dir. Yazdırdığı Mushafları Küfe, Basra, Mekke, Mısır, Şam, Bahreyn, Ye-men ve Cezire'ye gönderdi.⁷⁷

Hz. Osman yazdırdıklarının dışındaki Mushafların toplanarak ya-kılmasını emretmiştir. Hz. Ali'den de rivayet edildiği gibi, bu konuda sa-habe görüş birliği içindeydi.⁷⁸

Hz. Osman valileri, cihat ve yeni fetihler konusunda yarıştırmıştır. Basra valisi Abdullah bin Âmir ve Küfe valisi Sa'd bin el-As'a gönderdiği yazıda, Horasan'ı fethedenin bölgeye emir olacağını belirtmekteydi. Bu, İbn Âmir'i Horasan'ın fethine, Sa'id bin el-As'ı da Taberistan'm fethine yönlendiren temel unsurdur.⁷⁹

76 Tarihü't-Taberî, c. V, s. 244.

77 Tarihü'l-Medîne, c. III, s. 997.

78 A.g.e.

79 Tarihü'l-Ya'kübi, c. II, s. 164.

Hiz. Osman valileri görevlendirirken, Müslümanların maslahatları doğrultusunda bazı şartlar öne sürüyordu. Bunlardan birisi şöyledir: Muaviye Kıbrıs'ın fethi için Hiz. Osman'a mektup yazdı. Halife yazdığı cevapta, Kıbrıs seferine çıkma iznini, Muaviye'nin eşiyle birlikte çıkması şartına bağılıyordu.⁸⁰

2. HZ. OSMAN'IN VALİLERİNİ GÖZETLEME YÖNTEMLERİ

Hiz. Osman valileri ve komutanları gözetlemek için birçok farklı yöntem kullanmıştır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

2.1. Hac Mevsiminde Mekke'ye Gitmesi

Hiz. Osman bizzat kendisi hacca gitmek konusunda hırslı davranıyordu. Orada farklı beldelerden gelen hacılarla karşılaşılıyor, onların şikayetlerini dinliyor, valileri hakkındaki yorumlarını alıyor, dinledikleri doğrultusunda valilere, komutanlara ve maliye görevlilerine yazılar gönderiyordu.⁸¹

Bu şekilde halife, maliye görevlileri, komutanlar ve halk her sene bir araya geliyordu. Hiz. Ömer döneminde de uygulama böyleydi.⁸²

2.2. Halifeye Gelenlere Şehirlerin ve Valilerin Sorulması

Bu, en kolay yöntemlerden birisidir. Herhangi bir külfeti de yoktur. Bu metodun işleminde kullanılacak bir program söz konusu değildir. Raşit halifeler görevlilerle ilgili bilgi edinmek için bu metodu kullanmışlardır. İlk üç halife döneminde başkent Medine'ye çok sayıda heyet geliyor, bundan dolayı bilgi almak kolay oluyordu. Özellikle hac mevsimi bu bakımdan önemliydi. Ancak Hiz. Ali döneminde başkent Kûfe'ye taşınmasından sonra bu yöntemin kullanılabilirliğini bir oranda zorlaştırmıştı.⁸³

2.3. Farklı Bölgelerden Halifeye Yazılan Yazılar

Hiz. Osman'a farklı bölgelerden şikayet mektupları yazılıyordu. Kû-

80 el-Velâye Ale'l Bûldân, c. I, s. 213.

81 el-Velâye Ale'l Bûldân, c. I, s. 216.

82 A.g.e.

83 A.g.e.

feliler ve Mısırlılar valilerini şikayet için valiye birçok mektup yazmışlardı. Aynı şekilde Şam'dan gelen şikayet mektupları da bulunuyordu. Hz. Osman bu mektupları okumuş ve meselelerin çözümlenmesi için gerekli adımları atmıştır.⁸⁴

2.4. Valiliklere Gönderilen Müfettişler

Hız. Osman bölgelerle ilgili bilgi edinmek için valiliklere müfettiş göndermekteydi. Bu yolla valilerin halka zulmedip etmedikleri anlaşılmakta, halife yeterli bilgi elde etmekteydi.⁸⁵ Ammâr bin Yâsir Mısır'a, Muhammed bin Mesleme Kûfe'ye, Usame bin Zeyd Basra'ya, Abdullah bin Ömer Şam'a müfettiş olarak gönderilmişti. Hız. Osman döneminde başka bölgelere de müfettişlerin gönderildiği bilinmektedir.⁸⁶

2.5. Halifenin Valilikleri Ziyaret Ederek Durumu Doğrudan Görmesi

Hız. Osman hac mevsiminde Mekke'yi ziyaret ediyor, orada valilerle ve farklı vilayetlerden gelen insanlarla konuşmak suretiyle sorunları öğreniyordu.

2.6. Halife, Bölgenin ve Valinin Durumunu Öğrenmek İçin Vilayetlerden Grup Grup İnsanları Medine'ye Çağırıyordu

Raşit halifeler, valilerden bölgelerinden bir grup insanı Medine'ye göndermesini istiyorlar, gelen insanlara vilayetin durumunu soruyorlardı. Bu uygulama, Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali dönemlerinde defalarca yapılmıştır. Ancak Hız. Ebubekir, kısa süreli halifeliği döneminde cihada ağırlık vermiş ve O'nun bu tür uygulamalar yapma imkanı olmamıştır.⁸⁷

2.7. Valilerin Başkentte Toplanmaları ve Kendilerine Vilayetleriyle İlgili Meselelerin Sorulması

Dört halife bu yöntemi kullanmaktaydı. Hız. Osman'la valileri ara-

⁸⁴ A.g.e.

⁸⁵ A.g.e.

⁸⁶ A.g.e.

⁸⁷ A.g.e. c. II, s. 122.

sında da çok sıkı bir irtibat vardı. Böylece çeşitli devlet meseleleri araştırılıp sonuca ulaştırılmaktaydı. Bu irtibatı sağlayan en önemli olay valilerin Medine'de toplanmasıydı. Basra, Küfe, Şam, Mısır ve diğer bölge valilerini davet eder, sahabenin önde gelenlerinin de katılımıyla toplantı yapar, muhtemel fitneler ele alınır, ilgili görüşler değerlendirilir ve ortadan kaldırılma yolları üzerinde çalışılır, her vali olayların çözümüne ilişkin görüşlerini açıkça belirtirdi.⁸⁸

2.8. Valilerle Yazışmalar

Halife valilerden, vilayetleriyle ilgili raporlar istemekteydi. Raşit halifeler bu yöntemi sürekli kullanmaktaydılar. Özellikle Hz. Ebubekir ve Hz. Ali valilerinden sürekli rapor isterdi.⁸⁹

Bu, Hz. Osman'ın valilerini denetlerken kullandığı en önemli yöntemidir. O, valilerin görevlerini yerine getirmeleri konusunda oldukça hassas davranmaktaydı. Eğer valilerden yönetim merkezine isyan niteliğinden bir tavır sergileyen olursa, bunun karşılığını derhal verirdi. Valilerini değerlendirirken hüsnü zanla hareket ederdi. Bundan dolayı şartları gerçekleştiği için şahitlerin doğru sözlü olacaklarını varsayarak, Velid'e sarhoş edici madde kullanma cezası vermiştir.⁹⁰ Ayrıca Velid, cezasının uygulanmasının ardından Küfe valiliği görevinden alınmıştır.⁹¹

Hz. Osman vilayetlere yeni vali atayacağı zaman da halkın tavsiyelerini almak üzere bölge halkına mektuplar gönderirdi. Aynı şekilde halka nasihat niteliğinde yazılar gönderdiği de olur, bu mektuplardan halktan idare işlerinin kolaylaştırılması için valilerine yardım etmelerini isterdi.

Bu nitelikteki mektuplarından birisinde Hz. Osman şöyle diyor: "Her dönem görevlileri alıyorum. Halifeligim süresince iyiliği emrettim, kötülüğü yasakladım. Benim belirlenenin dışında bir hakkım olmadığı gibi, görevlendirdiklerimin de belirlenenen başka bir hakkı yoktur. Kim hakkının alındığını düşünüyorsa, gelsin benden veya görevlendirdiklerimden geri alsın. Eğer böyle değilse yardımda bulunun. Muhakkak ki Allah yardım edenleri sever." İnsanlar bu mektubu okuduklarında göz yaşlarını tutamadılar, Hz. Osman için dua ettiler.

88 A.g.e. c. II, s. 123.

89 A.g.e. c. II, s. 122.

90 A.g.e. c. II, s. 126.

91 A.g.e. c. II, s. 127.

3. VALİLERİN HAKLARI

Raşit halifeler döneminde valilerin, kimisi halka yönelik, kimisi de halifeye yönelik olan hakları vardı. Aynı zamanda Beytül-male yönelik hakları da bulunmaktaydı. Valilere verilen hakların temelinde görevlerini rahatça yapabilmelerini sağlama ve toplumun maslahatını temin düşüncesi bulunmaktadır. Valilerin en önemli haklarından bazıları şunlardır:

3.1. Allah'a İsyanı Emretmediği Sürece Kendisine İtaat Edilmesi

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahibine de itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz; Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resulüne arz edin. Bu, daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir."⁹²

Kurtubi şöyle diyor: "Ayet valilere emanetlere riayeti ve adaletle hükmetmeyi emreder ve ardından halkın görevleri belirtilir. Halk Allah'ın emirlerini yerine getirme ve yasaklarından kaçınma suretiyle ona itaatle emrolunur. İkinci olarak Hz. Peygamber'in emirlerine ve yasaklarına itaat vurulanmış ve sonuncu olarak da Cumhur, Ebû Hureyre ve İbn Abbas'a göre devlet başkanına itaat emredilmiştir."⁹³ Özel olarak dört halife döneminde genel olarak da bütün İslam toplumunda din, en üst yapıdır. Hükmeden de hükmedilen de İslam'ın kurallarına uymak zorundadır. Bu sebeple idarecilere itaat, Allah'a ve elçisine itaat şartıyla sınırlıdır. Şu hadis de bunu göstermektedir: "Allah isyan konusunda kula itaat yoktur. İtaat ancak iyi işlerdedir."⁹⁴

3.2. Devlet Başkanının İyiliği Emredip Kötülüğü Yasaklaması

Ümmetin varlığı, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama esası üzerine bina edilmiştir. Genel olarak iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama konusunda birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. Hadislerde de belirtildiği gibi, özellikle valilerin veya idarecilerin bu konudaki görevleri daha

⁹² Nisa Suresi 4/59.

⁹³ Tefsîrül-Kurtubî, c. V, s. 259.

⁹⁴ Buhârî, Ahkâm, 7145.

büyüktür. Raşit halifeler, valilerine gönderdikleri yazılarında kendilerine iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama konusunda son derece dikkatli davranmalarını belirtmekteydiler. Bu konuyla ilgili olarak ortaya çıkmış çok sayıda metin vardır.⁹⁵

3.3. Halkın Doğru Haberleri Valiye Ulaştırması Gerekir

Valiye ulaştırılması gereken haberler, İslam toplumuyla ilgili olabileceği gibi, düşmanla ilgili de olabilir. Valiye ulaştırılması gereken haber, valinin görevlendirdiği işçi veya memurlarla ilgili de olabilir. Bu durumlarda haberin ulaştırılması için aceleci davranmak gerekir. Özellikle düşmana karşı yapılacak savaşla ilgili veya düşmanla ilgili bir haber varsa, bunun valiye ulaştırılması konusunda kesinlikle ihmalkar davranılmamalıdır. İslam ümmetinin maslahatı doğrultusunda, valinin görev alanı dahilinde, görevlilerin ihanetleri ve benzeri olaylar da doğru haberin ulaştırılması kapsamında değerlendirilir.⁹⁶

3.4. Valinin Makamında Desteklenmesi

Fitne çıkınca, bazıları valilerden bir kısmının görevlerinden alınmasını istedi. Hz. Osman bu istekleri reddetti. Çünkü bu yolla valilerin desteklenmesi İslam devletinin amaçlarına hizmet ediyor ve birçok sıkıntıyı ortadan kaldırıyordu. Bu, şikayetlerin dikkate alınmaması ve her durumda valilerin desteklenmesi anlamına gelmiyordu. Aksine, halife desteği şikayetlerin ardından, valiliklere sahabeden oluşan heyetlerin gidip denetlemelerini yapması ve iddiaların asılsız çıkması durumlarında söz konusu olmaktaydı. Haklı olduğu durumlarda valinin desteklenmesi halife için olduğu gibi, halk için de zorunluluktur. İnsanlar valilere saygı göstermeli, onları takdir etmelidir.⁹⁷ Hz. Osman'ın halifeligi sırasında bazı valileri görevlerinden alması, bu uygulamanın gerekliliği yönündeki kanaati ve Müslümanların maslahatlarına dayanır.

3.5. Valilere Görevlerinden Alındıktan Sonra da Saygı Göstermek

Hz. Osman valilik görevinden aldıktan sonra dahi Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Amr bin el-As'a saygı gösterirdi. Azledilmesinden sonra, Ebu

⁹⁵ el-Velâye Ale'l-Büldân, c. II, s. 56.

⁹⁶ A.g.e. c. II, s. 57.

⁹⁷ A.g.e. c. II, s. 58.

Müsa el-Eş'arî'ye devlet meseleleriyle ilgili sorular sorması ve onun görüşünü alması, Hz. Osman'ın kendisine saygı gösterip değer verdiğinin en açık işaretidir.

3.6. Valilerin Maaşları

Maaş, valilerin en doğal haklarından. Çünkü hayatlarını bu şekilde sürdürmektedirler. Görevlilerin maaşları konusunda Raşit halifeler Hz. Peygamber'in uygulamalarına tabi olmuşlar, aralarında görüş ve uygulama birliği oluşmuştur. Rivayetler yalnızca bazı görevlerin maaşlarına değinse de, genel olarak anlaşılanlar şunlardır: Dört halife döneminde bütün görevlilerin maaşları vardı. Konuyla ilgili rivayetler ilk olarak Hz. Ömer döneminde yoğunlaşmaktadır. Bu rivayetlerde Hz. Ömer'in valilere verdiği maaş miktarları belirtilmiştir. Hz. Osman ve Hz. Ali de maaşlar konusunda kendilerinden önceki halifelerin uygulamaları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Ancak Hz. Osman döneminde doğuda Kuzey Afrika'da ve diğer bölgelerde yapılan fetihlerle Beytül-malin geliri oldukça artmış, buna bağlı olarak, valilere ve diğer çalışanlara verilen maaşlar ve hediyeler de artmıştı.

Hz. Osman görevliler için, fethedilen bölgelerde ikta vermekteydi. Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'e Kuzey Afrika'da yapılan fetihlerin mükâfatı olarak, ganimetlerin yirmi beşte birini vermişti. Bununla ilgili olarak sefer öncesinde Hz. Osman'ın Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'e söyledikleri şöyledir: Eğer Allah sana Kuzey Afrikanın fethini nasip ederse, mükâfat olarak ganimetlerin yirmi beşte biri senindir.⁹⁸

Görevlilerin ve valilerin muhtaç durumda olmamaları, Hz. Peygamber'in öğrettiği bir uygulamadır. Raşit halifeler de Resûlullah'ın (sav) yolunu takip ederek, görevlilere ve valilere yeterince maaş bağladılar. Böyle olunca valiler geçim derdine düşmeden, idârî işlere yöneldiler, devletin menfaati için çalıştılar.⁹⁹

4. VALİLERİN GÖREVLERİ/SORUMLULUKLARI

4.1. Din İşlerini Yerine Getirme

4.1.1. İslam'ı İnsanlar Arasında Yayma

Hz. Osman döneminde yapılan fetihlerle, sahabenin de yardımıyla

⁹⁸ Târhu't-Taberî, c. V, s. 252.

⁹⁹ el-Velaye Ale'l-Büldân, c. II, s. 64.

İslam farklı bölgelere yayılmıştı. İslam'ın farklı bölgelerde yayılması, valilerin görevlerinden birisiydi. Hz. Ebubekir döneminde valiler İslam'ın yayılması görevini yardımcıları aracılığıyla yerine getirmekteydiler. Ancak devletin sınırlarının genişlemesinden sonra, valiliklere eğitim öğretim için görevliler gönderilmişti. Bunlar İslam'ın anlatılması ve yayılması görevini valilikler kapsamında yerine getiriyorlardı. Vilayetlere dini iyi bilen görevlilerin gönderilmesi uygulaması Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde devam etmiştir. Bunun sebebi, vilayet nüfuslarının fazla, ilim meraklıların çok olması ve valilerin idari işlerle meşgul olmaları sebebiyle eğitim öğretime zaman ayıramamalarıydı. Bir vilayette birçok bağlı şehir bulunduğu için, çok sayıda fakih ve muallim ihtiyacı oluyordu.¹⁰⁰

4.1.2. Namazların Kaldırılması

Raşit halifeler, görevleri süresince, bulundukları bölgede Cuma, bayram ve cemaat namazlarını kaldırmakta, cumalarda, bayram günlerinde ve gereken diğer zamanlarda hutbe okumakta, insanlara hitap etmekteydiler. Bağlı şehirlerde de görevlendirdikleri kişiler bu görevleri yerine getirmekteydiler. Dört halife dönemi boyunca valiler cemaat namazlarını kaldırıp insanlara hitap etmekteydiler.¹⁰¹

4.1.3. Dinin Korunması ve Dini Koruma Yöntemi

Raşit halifeler, dini Hz. Peygamber'e indirildiği gibi bozulmadan korumayı en büyük görev olarak kabul ediyorlardı. Bundan dolayı, sünnetin ihyası ve bidatlerin ortadan kaldırılması, Allah'ın dinine ve elçisine saygı gösterilmesi için çalışıyorlardı. Hz. Osman, dini karalamak için tuzak kuranlara fırsat vermedi. Dinin temel kaynağı olan Kur'an'ın korunması için, onu yazdırdı, çoğalttırdı ve farklı vilayetlere gönderdi. Ayrıca yazılanların dışında Müslümanların ellerinde bulunan özel yazma nüshaların toplanarak yakılmasını istedi. Bütün bunlar dinin korunması bağlamında atılmış adımlardır.¹⁰²

Hz. Osman'ın valileri de büyük bir dikkatle kötülöklere karşı savaşıyorlardı. Valiler, İslam'da olmayan garip düşüncelerle ortaya çıkan, toplumda problem oluşturan kişilere ve gruplara karşı koymakta, bu tür

100 A.g.e. c. II, s. 66.

101 A.g.e. c. II, s. 67.

102 Târhu'l-Medeniyye, c. III, s. 996-999.

eğilimleri kısa sürede toplum dışına çıkarmaktaydılar. Genel olarak dini ve dinin saygınlığını korumak, valilerin en önemli görevleriydi.

4.1.4. Cami ve Mescitlerin Yapılması

Hz. Peygamber hicret sırasında Kuba'ya uğramış ve orada İslam'ın ilk mescidini yaptırmıştı. Ardından Medine'ye hicret edince ilk iş olarak Mescid-i Nebi'yi yaptırdı. Hz. Peygamber fethedilmiş bir bölgeye vali gönderdiğinde, valiye ilk olarak bölgede mescit yapılmasını emrediyordu. Halifeler de aynı şekilde hareket ettiler ve yeni fethedilen bölgelerde mescitler yaptırdılar. Bütün mescitlerde olmasa da şehirlerdeki büyük cami ve mescitlerin yapımında valilerin önemli rolleri vardı.¹⁰³

4.1.5. Hac İşlerinin Kolaylaştırılması

İslam'ın ilk dönemlerinde valiler, hac işlerini kolaylaştırmak ve hacıların güvenliklerini sağlamakla görevliydi. Hac için kfile başkanı belirleyip, yolculuk süresini tespit ediyorlardı. Çünkü vilayetten, valinin izni olmadan hiçbir hac adayı çıkamıyordu. Bazı valilerin hac işlerinin kolaylaştırılması bağlamında, hacıların geçeceği yollardaki içme sularını dahi ayarladıkları bilinmektedir. Abdullah bin Âmir bin Kureyz, Hz. Osman döneminde Basra valisiyken, yaptığı düzenlemelerle hacıların su ihtiyaçlarını karşılamıştı. Öyle ki; hacılar Basra'dan Mekke'ye kadar su sorununu yaşamadılar.¹⁰⁴ İslam hukukçuları, bu uygulamalara bakarak, hacıların görevlerini yerine getirebilmeleri doğrultusunda gerekli tedbirlerin alınıp kolaylaştırmaların yapılmasının bölge valisinin görevleri arasında olduğunu belirtmişlerdir. Mâverdi, yardım niteliğinde olması sebebiyle hac işlerinin kolaylaştırılmasını imaret kapsamında değerlendirir.¹⁰⁵

4.1.6. Dini Cezaların Uygulanması

Allah'ın ve elçisinin emirleri doğrultusunda dini cezaları uygulamak valilerin görevlerinden birisidir. Bu, valilerin en önemleri vazifelerinden biridir. İşlenen suçun bir kabileyi ya da bütün İslam toplumunu ilgilendirmesi arasında fark yoktur.¹⁰⁶ Hz. Osman, döneminde valilerin de cezaların uygulanması görevini vermiştir.

¹⁰³ A.g.e.

¹⁰⁴ A.g.e. c. I, s. 192.

¹⁰⁵ el-Ahkâmü's-Sultâniye, s. 33.

¹⁰⁶ İbn Teymiye, es-Siyâsetü's-Şer'iyye, s. 66.

4.2. Bölge Güvenliğinin Sağlanması

Vilayet güvenliğinin sağlanması valililerin en önemli görevlerinden birisidir. Güvenliğin sağlanması için bazı yollara başvurulur. Bunların en önemlisi cezaların isyankarlara ve fasıklara uygulanmasıdır.¹⁰⁷ İnsan hayatını veya toplumu tehdit eden isyan ve saldırı hareketleri cezalandırıldığında, suç oranları düşecek ve güvenlik belli ölçüde sağlanmış olacaktır. Cezaların uygulanmasıyla öldürme, hırsızlık, eşkıyalık gibi suçları azaltacağı gibi; insanların birbirlerine iftira etmelerini de engelleyecektir. Böylece insanların özel hayatlarının dokunulmazlığı sağlanmış olacaktır. Güvenliğin sağlanması, yalnızca insanların kötü niyetli diğer insanlardan korunması değildir. Halife, faklı bölgelerde ortaya çıkan akrep, yılan gibi zararlı hayvan istilalarına karşı tedbirlerin alınması için valiliklere yazı gönderir, valiler de gerekeni hemen yaparlardı.

Belâzurî şöyle diyor: "Nusaybin bölgesinin görevlisi Şam ve Cezîre bölgelerinin valisi olan Muaviye'ye arazilerini akreplerin bastığını, çözümü yönelik ne yapılması gerektiğini içeren bir mektup yazdı. Muaviye, bölgede konunun uzmanı sayılabilecek kişilerin bulunup, akreplerin uygun yöntemlerle yok edilmesini yazdı. Nusaybin'de buna göre hareket edildi."¹⁰⁸

4.3. Allah Yolunda Cihat

Raşit halifeler döneminin temel özelliklerinden birisi, valilerin vilayetlerinde cihat komutanları olmalarıdır. Çünkü valilerin yapılan fetihlerde büyük rolleri vardı. Abdullah bin Âmir bin Kureyz, el-Mugtra bin Şu'be, Ebû Mûsâ el-Eş'arî doğu fetihlerinin komutanlığını yapan valilerdi. Abdullah bin Sa'd bin Ebi Serh Kuzey Afrika ve Tunus fetihlerinde, Muaviye, Şam bölgesinde ve Rum topraklarında fetihler yapmış valilerdi.

Valilerin dönemlerinde, vilayetlerini idare görevini sürdürmenin yanında, düşmanla da sürekli cihat halinde olduklarını görüyoruz. İdarî görevleri onları Allah yolunda cihattan alıkoymamıştır. Cihadın yönü bellidir ve İslam toplumunun maslahatı da bu yöndedir. Valilerin cihat kapsamında yaptıkları işler konusunda tarihi kaynaklar şu sıralamayı yapmaktadırlar:

¹⁰⁷ el-Velâye Ale'l-Buldân, c. II, s. 71.

¹⁰⁸ Futûhu'l-Buldân, s. 183.

4.3.1. Cihada Gönüllülerin Gönderilmesi

Yemen, Bahreyn, Mekke ve Uman valileri Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde sürekli olarak gönüllü olanları cihada göndermekteydiler.¹⁰⁹

4.3.2. Vilayetleri Düşmana Karşı Korumak

Sam ve Irak valileri dört halife döneminde sürekli olarak ellerindeki bölgeleri düşmana karşı koruyorlardı.

4.3.2. Savaşlarda Kullanılmak Üzere At Beslenmesi

O devirde atların savaşlardaki önemi son derece büyüktü. Bu sebeple Hz. Peygamber döneminden itibaren Müslümanlar at bakımına son derece önem vermekteydiler. Hz. Ömer atların bakımıyla ilgili bir siyaset geliştirdi ve her vilayette ihtiyaç ve imkanlarla orantılı olarak savaşlarda acilen kullanılmak üzere at beslenmesini istedi.¹¹⁰ Hz. Osman da Hz. Ömer'in siyasetini takip etti. Beslenen atlar, İslam devletini korumak için yapılan savaşlarda kullanılmaktaydı.

4.3.4. Gençlerin Eğitilip, Cihada Hazırlanması

Raşit halifeler gençlerin eğitime önem vermişler ve kendilerini cihada hazırlamışlardır.

4.3.5. Ordu Divanlarının Tutulması

Ordu divanlarının tutulması konusunda Hz. Osman da Hz. Ömer'i takip etmiştir. Hz. Osman şehirlerdeki ordu divanlarına ayrıca önem vermiştir. Çünkü oralardaki insanların ve özellikle de düşmana yakın bölgelerde oturan insanların daha muhtaç olduklarını düşünüyordu. Başka görevlilerin de bulunmasına karşılık, valiler vilayetlerinde ordu divanlarının tutulmasında birinci derecede sorumlu idi. Çünkü valiler savaş komutanı olarak görev yapmaktaydılar. Valilerin vilayetlerde divanlardan

¹⁰⁹ el-Velâye Ale'l-Büldân, c. II, s. 72.

¹¹⁰ A.g.e. c. II, s. 74.

sorumlu olmaları halifenin vekili statüsünde hareket etmeleri anlamındaydı.¹¹¹

4.3.6. Anlaşmaların Yapılması

Raşit halifeler döneminde fetihler sırasında İslam devletiyle savaşın diğer tarafları arasında mektuplaşmalar sürekli olarak devam etmekte ve anlaşmalar yapılmaktaydı. Valiler ordu komutanı vasfıyla anlaşmaların yapılması ve uygulanmasından doğrudan sorumluydular.¹¹²

4.3.7. İnsanların Yiyecek İhtiyaçlarının Karşlanması

Raşit halifeler Beytül-malde biriken gelirlerin hak sahiplerine dağıtılması konusunda Hz. Ebubekir'den itibaren yeni ve farklı bir yöntem benimsemişlerdir. Başlangıçta, bir zaman sınırlaması söz konusu değilken, Hz. Ömer döneminden itibaren divanların da oluşturulmasıyla beraber, zamana bağlı uygulamalar yapılmıştır. Bu dönemden itibaren atıye düzenli olarak ödenmeye başlanmış ve Hz. Osman da bu uygulamayı devam ettirmiştir. Halifeler ve valiler yalnızca yeme, içme ihtiyacının karşılanmasıyla yetinmiyor, ayrıca halka fethedilen bölgelerden evler veriyorlar, böylece barınma ihtiyacını da karşılamış oluyorlardı. Bütün bunlar valilerin bulundukları bölgelerde yerine getirmeleri gereken görevlerdi.¹¹³

4.3.8. İşçi ve Memurların Görevlendirilmesi

Çoğu zaman, işçi ve memurların görevlendirilmesi, valilerin vazifeleri arasındaydı. Çünkü valilikler bir büyük şehir, ona bağlı küçük şehirler ve bağlı bölgelerden oluşmaktaydı. Bu bölgelerin işlerinin düzenlenmesi ve yürütülmesi de merkez valiliğinin görevleri arasındaydı. Valiler bu bölgelerde işleri yürütmek üzere memurlar ve işçiler görevlendirmekteydiler. Hz. Osman döneminde bu işçi ve memurlar merkez valiliğine bağlıydılar. Çünkü fetihlerle İslam devlerinin sınırları genişlemiş, bir merkez valiliğine birçok şehir bağlanmıştı. Basra, Küfe, Şam gibi valilikler fetihlerle beraber oldukça büyümüştü. Memurların atanması,

¹¹¹ A.g.e. c. II, s. 75.

¹¹² A.g.e. c. II, s. 77.

¹¹³ A.g.e. c. II, s. 79.

idare edilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması merkez valilerinin temel görevlerinden birisiydi.

4.3.9. Zimmilerin Haklarının Korunması

Zimmilerin gözetilmesi, kendilerine verilen sözlere saygının sağlanması, dini haklarının verilmesi, ödemeleri gereken vergilerin tahsil edilmesi, durumlarının takip edilmesi ve kendilerinin zulme karşı korunmaları valilerin görevlerindendir.¹¹⁴

4.3.10. Vilayetteki Derin Anlayış Sahibi Kişilerle İstişare Etme, Onların Görüşlerini Alma

Dört halife, Hz. Peygamber'in sünnetine bağlı kalarak, işlerini saha-benin önde gelenleriyle danışmak suretiyle sürdürmekteydi. İstişare meclisleri oluşturup, burada farklı görüşleri dinler, en uygun olanı hangisiyse, ona göre hareket ederlerdi. Aynı şekilde valilerine de vilayetlerinde istişare heyetleri oluşturarak, farklı görüşleri dinlemelerini emretmekteydiler. Valiler de bu doğrultuda hareket etmişlerdir.¹¹⁵

4.3.11. Gelişmekte Olan Bölgelerin İhtiyaçlarını Dikkate Alma

Raşit halifeler ve görevlendirdikleri valiler, tarımsal bölgelerdeki ihtiyaçları dikkate almaktaydılar. Hz. Osman döneminde Basra valiliği sırasında Abdullah bin Âmir ihtiyaçların karşılanması için kuyular kazdırmıştır. Basra'da böyle bir uygulama o ana kadar hiç görülmemişti. Ancak diğer valiliklerde bu tür uygulamalar vardı.¹¹⁶

4.3.12. Halkın Sosyal Durumunun Gözetilmesi

Valiler, İslam'ın genel ilkeleri doğrultusunda idari görevlerini yerine getirmekteydiler. Ancak onların, kendi konumlarındaki diğer insanlar için zor kabul edilebilecek başka görevleri de vardı. Halifeler valilere, halkın seviyesine inmelerini, onların içinden birisi gibi hareket etmelerini emretmekteydiler. Ayrıca şeref sahibi kişilere ve İslam'ın önde gelen-

¹¹⁴ Ag.e. c. II, s. 80.

¹¹⁵ A.g.e.

¹¹⁶ A.g.e.

lerine saygı göstermeleri emredilmekteydi. Kûfe valisi, Hz. Osman'a mektup yazmış ve bölgede Bedevilerin yoğunlukta olduğu, bu sebeple şerefli insanlara ve İslam'ın önde gelenlerine hoş olmayan tavırların sergilendiği yönünde şikayetini arz etmişti.¹¹⁷

H. Osman'ın cevabı şöyleydi: "Sahabeye ve bölgenin fethi için cihat edenlere saygı göster. Herkese konumuna göre gerektiği gibi muamele et, her birisinin hakkını ver. Her insanın konumunun bilinmesi adaletin gerçekleştirilmesi için de önemlidir."¹¹⁸

4.3.13. Valinin Çalışma Saatleri

H. Osman'ın Kûfe valisi el-Velîd bin Ukbe kapısının sürekli halka açık olmasıyla tanınmıştır. Halk kendisine ne zaman gelirse gelsin mutlaka onları evine alır, istek ve şikayetleri dinlerdi. Bu, halkın ihtiyaç halinde valiye başvurma konusunda ne kadar özgür ve rahat olduklarını göstermektedir.¹¹⁹ Valinin evinde ailesi ve çocuklarının bulunduğu kısımdan ayrı olarak gelenlerin karşılandığı bir bölüm bulunmaktaydı.

C. HZ. OSMAN'IN VALİLERİ

Tarihi kaynaklarda H. Osman'ın akrabalarını kayırdığı yönündeki yorumlar oldukça fazladır. Buna bağlı olarak, döneminde yönetim krizinin olduğunu baskılı bir tarzda vurgulamaktadırlar. İddialarına göre, H. Osman'ın devlet işlerinde akrabalarını görevlendirmesi sebebiyle halk intikam duygularıyla isyana yönelmiştir.¹²⁰

H. Osman'ın akrabalarından vali olarak görevlendirdiği ilk kişi Muâviye bin Ebî Süfyan, ikincisi Abdullah bin Ebî's-Serh, üçüncüsü el-Velîd bin Ukbe dördüncüsü Said bin el-As, beşincisi de Abdullah bin Âmir'dir. H. Osman'ın akrabalarını görevlendirmekle suçlanmasına sebep olarak gösterilen beş kişi bunlardır.

Genel olarak baktığımızda H. Osman'ın valileri şunlardır: Ebû Mûsâ el-Eş'arî, el-Ka'ka' bin Amr, Câbir el-Müzenî, Habîb bin Mesleme, Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd, Ebu'l-Aver es-Sulemî, Hakîm bin Se-

117 A.g.e. c. II, s. 82.

118 el-Velâye al'l-Büldân, c. II, s. 82.

119 A.g.e.

120 el-Devletü'l-Emeviyye'l-Müfterâ Aleyhâ, s. 159

lame, el-Eş'as bin Kays, Cerid bin Abdullah el-Beceli, Uyeyne bin en-Nehhas, Malik bin Habib, en-Nüseyr el-Uceli, es-Saib bin el-Ekra', Said bin Kays, Selman bin Rabta, Huneys bin Hubeys, el-Ahnef bin Kays, Abdurrahman bin Rabia, Ya'la bin Münye, Abdullah bin Amr el-Hadrami ve Ali bin Rabta bin Abdiluzza.

Sayısal olarak baktığımızda, Hz. Osman'ın 26 valisinin olduğunu görüyoruz. Böyle olunca Ümeyyeoğullarından beş kişinin vali olarak görevlendirilmesi normal karşılanmalıdır. Özellikle Hz. Peygamber'in ümeyyeoğullarından daha fazla kişiyi görevlendirildiği düşünülürse, mesele daha doğru anlaşılmış olur. Diğer yandan, bu valilerin beşi de aynı zamanda görev yapmamıştır. Hz. Osman önce el-Velid bin Ukbe'yi vali olarak görevlendirdi. Sonra onu görevinden alarak Said bin el-As'ı görevlendirdi. Bunların beşi birden aynı anda vali olarak görev yapmamıştı. Hz. Osman vefat etmeden önce Said bin el-As'ı azletmişti. Hz. Osman öldüğünde Ümeyyeoğullarından halen görevde olan üç vali vardı. Bunlar Muaviye bin Ebi Süfyan, Abdullah bin Ebi's-Serh, Abdullah bin Âmir. Hz. Osman vefat etmeden önce el-Velid bin Ukbe ve Said bin el-As'ı görevinden aldı.

Onlar görevlerinden alınmadan önce nerede valiydiler? Hz. Ömer, Sa'd bin Ebi Vakkas'ı Kufe valiliği görevinden almıştı. Küfeliler hiçbir validen razı olmadılar. Buna göre Kufe'de valilerin görevden alınması bu kişiler için değil bölge halkı için olumsuz bir durumdur.¹²¹ Hz. Peygamber Ümeyyeoğullarından devlet görevlisi atamış. Aynı şekilde Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de devlet işlerinde Ümeyyeoğullarından birçok kişiye görev vermiştir. Hz. Peygamber sayılarının fazla olmasından dolayı en çok Abdişems kabilesine mensup kişilere görev vermiştir. Hz. Peygamber, Atab bin Esid bin Ebi'l-Âs'ı Mekke'de, Ebu Süfyan bin Harb'i Necran'da, Halid bin Said'i sadakaları korumada, Ebân bin Said'i seferlerde sonra da Bahreyn'de görevlendirmişti. Hz. Osman Hz. Peygamber'in görevlendirdiği kişileri veya onların kabilelerinden başka kişileri görevlendirmişti. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de böyle yapmışlardır. Hz. Ebubekir Yezid bin Ebi Süfyan'ı Şam'ın fethinde görevlendirmiş, Hz. Ömer de onu bir süre görevinde bırakmış, sonra yerine kardeşi Muaviye'yi atamıştır.¹²²

Bu açıklamalar durumu izah etmek için yeterli midir? Hz. Osman'ın görevlendirdiği bu valilerle ilgili, ilim sahiplerinin şahitlikleri ileride gelecektir.

121 Hukbe Mine'l-Tarih, s. 75.

122 Minhâcüs-Sünne, c. III, 175, 176.

Hız. Osman kendisine uyulan Râşit halifelerdendir. Onun fiilleri bu ümmet için prensip niteliğindedir. Hız. Ömer'in uygulaması akrabaların mümkün oldukça görevlerden uzaklaştırılması yönündeyken, Hız. Osman'ın uygulaması ehil olanun devlet işlerinde görevlendirilmesi yönündeydi. Hız. Osman'ın hayatına bakan kişi görevlendirdiği valilerin yeterliliği konusunda şüpheye düşmez ve eleştirilen uygulamaların mübah dairesi dışına çıkmadığını görür.¹²³

Hız. Osman'ın akrabalarından atadığı valiler bu konudaki yeterliliklerini ispatlamışlar, birçok beldeyi fethetmişler, insanlara adalet ve iyilikle davranmışlardır. Onlardan kimisi Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer dönemlerinde valilik yapmışlardır.¹²⁴ Bu valilerle ilgili olarak ilim ehlinin görüşlerine bakalım:

1. MUÂVİYE BİN EBT SÜFYÂN

Muâviye bin Ebt Süfyân'ın faziletleriyle ilgili eserlerde birçok bilgi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1.1. Kuran-ı Kerim'de İfade Edilen Faziletleri

Muâviye bin Ebt Süfyân Huneyn savaşına katılmıştır. Bununla ilgili olarak Kuran'da şöyle buyrulur: "Sonra Allah, Resulünün üzerine ve müminlerin üzerine sekinetini (kalplere huzur veren rahmetini) indirdi ve gözle görmediğiniz ordular indirdi de kendisini tanımayan kâfirleri azaba uğrattı. Ve o kâfirlerin cezası işte budur."¹²⁵

Muaviye Huneyn gazvesine katılanlardan birisiydi. Hız. Peygamber ile beraber Onun kalbine de Allah'ın huzur veren rahmeti indirilmişti.¹²⁶

1.2. Sünnette İfade Edilen Faziletleri

Resûlüllah (sav), Muâviye bin Ebt Süfyân için dua etmiştir. Duası şöyledir: "Allah'ım, onu insanlar için yol gösterici kıl, onu doğru yola ulaştır, onunla insanlara hidayet ver."¹²⁷ Hız. Peygamber'in Muâviye bin Ebt Süfyân ile ilgili diğer bir sözü de şöyledir: "Ümmetimden deniz sa-

123 el-Esâs fi's-Sünne, c. IV, 1675.

124 Tahkik-u Mevâkıf-i-Sahâbe Mine'l-Fitne, c. I, s. 417

125 Tevbe Sûresi 9/26.

126 Halid el-Gays, Merviyât-ü Hilâfet-i Muâviye fi Tarîh-i Taberî, s. 23

127 Elbâni, Sahih-u Sünenü'l-Tirmuzî, c. III, s. 236

vaşı yapan ilk orduya vacip olmuştur.”¹²⁸ Ümmüharam “Ben onlardan mıyım?” diye sorduğunda, Hz. Peygamber “Evet. Onlardansın.” buyurmuştur. Sonra Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “İstanbul’a ilk sefer düzenleyen ordu bağışlanmıştır. “Ümmüharam “Ben onlardan mıyım?” diye sorduğunda, Hz. Peygamber “Hayır. Onlardan değilsin.” buyurmuştur.

Mühelleb şöyle diyor: “Bu hadiste Muaviye anlatılmıştır. Çünkü o, ilk defa deniz savaşı yapan kişidir.”¹²⁹

1.3. İlim Ehlinin Hz. Muaviye'yle İlgili Övgüleri

1.3.1. Abdullah bin Abbas (ra)'ın Övmesi

İbni Abbas'a “Muaviye ile ilgili görüşün nedir?” diye sorulduğunda “Derin anlayış sahibi bir kişidir” cevabını vermiştir. Muaviye'den nakle-dilen birçok hukuki mesele bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Vitir namazına bir rekat ilavesi
- Yağmur namazı uygulaması¹³⁰
- Fıtır sadakasını buğdaydan yarım sa' çıkararak vermesi
- İhrama girmek isteyeninin bedenine güzel kokular sürmesi.
- Mekke evlerinin alım satımının caiz olması.
- Erkeğin acizliği sebebiyle eşler arasında ayrılığa hükmetmesi.¹³¹
- Sarhoşun boşamasının geçerli olması.
- Müslüman'ın bir kâfiri öldürmesi durumunda kısasın gerekme-mesi.
- Öldürülenin oğlu gelene kadar katilin hapsedilmesi.

1.3.2. Abdullah bin el-Mübarek'in Muaviye'yi Övmesi

Abduulah bin Mübarek şöyle diyor: “Muaviye bizim için imtihandır. Kim ona yan bakarsa, sahabeyi itham etmiş, suçlamış olur.”¹³²

¹²⁸ Fethu'l-Bârl, c. VI, s. 121.

¹²⁹ Fethu'l-Bârl, c. VI, s. 120

¹³⁰ İbn Kudâme, el-Mugni, c. III, s. 346.

¹³¹ Merviyât-ü Hilâfet-i Muâviye, s. 28.

¹³² A.g.e.

1.3.3. Ahmed bin Hanbel'in Övgüsü

Ahmed bin Hanbel'e, "Muaviye vahiy katibidir demiyorum, Müslümanların idaresini üstlenmiştir de demiyorum. O, kılıçla halifelik görevini üzerine almış bir baskıcıdır"¹³³ diyen kişi hakkındaki görüşün nedir?" denildiğinde, "toplum bu kişiden uzak durmalı, onunla oturmalı ve kötülüğüne her tarafa duyurmalıdır" karşılığını vermiştir.¹³⁴

1.3.4. Kadı İbnü'l-Arabî'nin Övgüsü

İbn Arabî Muaviye'nin özelliklerini anlatmış ve şunları ifade etmiştir: "İyiliği korur, isyanlara karşı dimdik ayakta durur, ordunun ıslahı için çalışır, düşmanla mücadele eder, ahlak ilkelerine bağlı kalırdı."¹³⁵

Muhibbuddin el-Hatîb bu ifadeyi şöyle yorumluyor: Muaviye Hz. Ali ile Sıffin'de mücadele halindeyken farklı emeller besleyen Rum melikine mektup göndermiştir. Muviye'ye büyük bir orduyla Rum komutanının İslam topraklarına doğru ilerlediği haberi ulaştı.¹³⁶ Bu zaman dili miyle ilgili olarak İbn Kesir şöyle diyor: "Muaviye Rum ordusunu korkutmuş, zelil etmiş, büyük bir yenilgiye uğratmıştı. Rumlar bu yenilgilerin intikamını alma arzusuyla yanıp tutuşmaktaydılar. Muâviye bin Ebî Süfyan'ın Sıffin'de Hz. Ali ile mücadele ettiğini gördüklerinde, kaybettikleri toprakları geri almak için büyük bir orduyla İslam topraklarına yöneltiler. Muaviye Rum komutanına yazdığı mektupta şöyle diyordu: Ey lanetlenmiş adam! Eger bu niyetinden vazgeçip geri dönmezsen, ben ve amca oğlumla birlikte senin bütün topraklarından çıkarırız. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen sana dar gelir! Bu mektuptan sonra Rum meliki korku ve anlaşıma talep etti."¹³⁷

1.3.5. İbn Teymiye'nin Övgüsü

Muâviye bin Ebî Süfyan'la ilgili olarak İbn Teymiye şöyle diyor: "Tevatür yoluyla sabit olduğuna göre, Hz. Peygamber başkalarına verdiği gibi, Muâviye bin Ebî Süfyan'a yöneticilik görevi vermiş, onunla beraber cihat etmiştir. Muaviye vahiy katiplerindendir. Resûlullah (sav) vahiy

¹³³ Merviyât-ü Hilâfet-i Muaviye, s. 28

¹³⁴ Hallal, es-Sünne, c. II, s. 434.

¹³⁵ el-Avâsim Mine'l Kavâsim, 210, 211

¹³⁶ Merviyât-ü Hilâfet-i Muaviye, s. 31

¹³⁷ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VIII, s. 119

katipliği konusunda kendisini herhangi bir olumsuzlukla suçlamamış, insanların durumlarını en iyi bilenlerden birisi olan Hz. Ömer Muaviye'yi vali olarak görevlendirmiştir. Allah hakkı onun dili ve kalbiyle ortaya çıkarmış, valiliği hakkında kendisini suçlamamıştır."¹³⁸

1.3.6. İbn Kestir'in Övgüsü

İbn Kestir, Muâviye bin Ebî Süfyan'la ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktadır: "Hicretin 41. senesinde insanlar Muaviye'ye biat etme konusunda görüş birliğine varmışlardı. Bu tarihten itibaren vefat edene kadar halifelik görevini sürdürdü. Düşman ülkesinde cihat etti. Allah'ın kelimini yüceltti. Çok fazla ganimet elde etti. Müslümanlar onun döneminde rahatlık içinde adaletle yaşadılar."

İbni Kesir, başka bir yerde şöyle diyor: "Muâviye bin Ebî Süfyan yumuşak huylu, kararlı, önder ruhlu ve adil bir insandı.¹³⁹ Güzel bir hayat yaşadı. Affedici bir insandı. Allah ona merhamet etsin."¹⁴⁰

1.4. Muaviye'nin Hadis Rivayeti

Muaviye, Hz. Peygamber'den hadis rivayet etme şerefine nail olanlardandır. Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'in sıhrı akrabası ve vahiy kâtibidir. Bu sebeple Muaviye, Hz. Peygamber'den yüz altmış üç hadis rivayet etmiş, Buharî ve Müslim bunların dördünde ittifak etmiş, Buharî dördünde, Müslim de beşinde tek kalmıştır.¹⁴¹ Muâviye bin Ebî Süfyan valiliği döneminde güzel bir hayat yaşadı, insanların sevgisini kazandı. Hz. Peygamber'den şöyle rivayet edilmiştir: "Sizin en hayırlı devlet başkanınız, sizi seven ve sizin de kendisini sevdiğiniz, size dua eden ve sizin de kendisine dua ettiniz kişidir. En kötü devlet başkanınız ise size kızan, sizin de kendisine kızdığınız, size lanet eden ve sizin de kendisine lanet ettiğiniz kişidir."¹⁴²

Muaviye ile ilgili açıklamalarımı Ebubekir ibni Arabî'nin sözleriyle bitiriyorum: "Hz. Ömer, Muaviye'yi vali tayin etti. Şam bölgesini emrine verdi. Hz. Osman da onun yerini değiştirmede. Onu Hz. Ebubekir de vali olarak tayin etti. Ne kadar sağlam bir silsile!"¹⁴³

¹³⁸ el-Fetâvâ, c. IV, s. 472.

¹³⁹ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VIII, s. 118.

¹⁴⁰ A.g.e. c. VIII, s. 126.

¹⁴¹ Mervîyyât-ü hilâfet-i Muâviye fî Târîhi't-Taberî, s. 33.

¹⁴² Müslîmî İmaret, 65.

¹⁴³ el-Avâsım Mine'l-Kavasım, s. 82.

Muaviye, Hz. Peygamber'in vahiy kâtibidir. Ondan önce ve sonra hiç kimsenin valiliğinin dayanağı onunki kadar sağlam olmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde görev yapmış, Resûlullah (sav)'ın torunu Hasan'la müzakerelerin sonucunda halife olmuştur.¹⁴⁴

2. ABDULLAH BİN ÂMİR BİN KUREYZ

Adı Abdullah bin Âmir bin Kureyz bin Rabia bin Abdi Şems bin Abdi Menâf bin Kusay el-Kureşî el-Abşemî'dir.¹⁴⁵

Hicretin dördüncü yılında doğdu. Hicretin yedinci yılında Hz. Peygamber Umre için Mekke'ye gittiğinde Abdullah bin Âmir, ona verildi. İbn Hacer şöyle diyor: "Resûlullah (sav) onu öptü, sevdi "Bu Süleymiye oğullarından mıdır?" deyince "Evet" karşılığını verdiler. Resulullah (sav) onun için dua ediyor, o da yutkunuyordu. 'O, sulanmıştır.' Bir toprak ancak suyla canlanır.¹⁴⁶

Abdullah bin Âmir hicretin 29. senesinde Basra'da vali olana kadar hiçbir askeri veya idari görev üstlenmemişti. O, Hz. Osman'ın dayısının oğludur. Hz. Osman'ın annesi Ervâ binti Kureyz bin Rabia idi. Abdullah bin Âmir'in annesi de Süleym oğullarındandı.¹⁴⁷

Abdullah bin Âmir Basra'ya vali olarak atandığında 24 veya 25 yaşındaydı.¹⁴⁸ Hz. Osman öldürülene kadar da vali olarak devam etti. Bu sırada büyük bir ordu hazırlamıştı. Sahip olduklarıyla birlikte Mekke'ye gitti. Ancak daha sonra tekrar Basra'ya döndü. Cemel olayına katıldı, ancak Kalkaşendî hakem olayında Muaviye'nin yanında olduğunu belirtse de Sıffin savaşına katılmadı.¹⁴⁹ Muaviye döneminde üç yıl Basra valiliği yaptı. Sonra muaviye onu valilik görevinden aldı. Medine'ye yerleşti ve hicretin 57. yılında vefat etti.¹⁵⁰

İbn Kuteybe'nin rivayetine göre Abdullah bin Âmir Mekke'de hicretin 59. yılında öldü ve Arafat'ta defnedildi.¹⁵¹

İbni Arabi onu şu sözlerle övmektedir: "Abdullah bin Âmir şerefli, saygıdeğer, cömert, soylu, zengin ve sevilen bir insandı."¹⁵²

144 el-Medinetü'l-Münevvera Fecru'l-İslâm ve Asru'r-Râsidi, c. II, s. 216.

145 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VIII, s. 91.

146 Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ, c. III, s. 19.

147 et-Tabakât, c. V, s. 31.

148 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VIII, s. 9143.

149 Mecelletü'l-Müerrihi'l-Arabî, sy. 21, s. 128.

150 Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ, c. III, s. 21.

151 el-Mearif, s. 321.

152 Mecelletü'l-Müerrihi'l-Arabî, sy. 21, s. 129.

İbn Hacer şöyle diyor: "Abdullah bin Âmir eli açık, cömert, iyilik sever, cesur bir insandı.¹⁵³ Basralıların¹⁵⁴ ve Müslümanların¹⁵⁵ en cömertlerinden birisiydi."

Abdullah bin Âmir'in İslam fetihlerinde övgüyle anılan önemli bir yeri vardı. Farslıların olumsuz emellerini yerine getirme ümitlerini tamamen ortadan kaldırmıştı. Bu, son devlet başkanları Yazdicerd İbn Şehriyâr bin Kistrâ ve Rüstem'in kardeşi Harzâde'nin öldürülmesiyle gerçekleşmişti.

İdari ve askeri bilgisinin yanı sıra, dini ilimlere de önem vermekteydi. Hz. Peygamber'den bir hadis rivayet ettiği belirtilmektedir. İbn Kuteybe, Abdullah bin Âmir'in Resûlullah'tan (sav) yalnızca bir hadis rivayet ettiğini belirtir.¹⁵⁶ Ancak Kütüb-ü Sitt'e'de kendisinden rivayet edilmiş bir hadis bulunmamaktadır.¹⁵⁷

Mus'ab ez-Zübeyr tarikiyle rivayet ettiği hadis ise İbn Kâni' ve İbn Mende'de bulunmaktadır. Hadis şöyledir: Dedem Mus'ab bin Sâbit, Hanzala bin Kays, Abdullah bin ez-Zübeyr ve Abdullah bin Âmir zinciriyle aktarılan hadise göre Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Malını korurken öldürülen kişi şehittir."¹⁵⁸

* Abdullah bin Âmir'in Basra'daki Ekonomik İslahatları

Abdullah bin Âmir'in ismi Basra'da yaptığı birçok ıslahatla anılmaktadır. Bu ıslahatlar en az Mecusilere karşı elde edilen başarılar, düşmanın hezimete uğratılması ve Yazdicerd'in emellerine engel olunması kadar önemlidir. Ekonomik alanda yaptığı ıslahatlarla Basra piyasasını düzenlemiştir. Kendi malıyla, Basra'da Pazar olarak kullanılmak üzere bir bölgeyi satın almış ve bunu halkın hizmetine sunmuştur.¹⁵⁹

Çarşı Basra'nın ortasında bulunmaktaydı. Bunun delili, Halife bin Hayât tarafından yapılan, çarşının Basra'nın ortasından geçen nehrin kenarında olduğu yönündeki açıklamadır. Bu, iyi bir seçimdir. Çünkü bu uygulamayla çarşı, şehrin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Önemli ıslahatlardan birisi de Rey meydanında yapılmıştır. Abdullah bin Âmir bu meseleye çok önem vermiştir.

¹⁵³ Tehzîbü'l-Tehzîb, c. V, s. 272.

¹⁵⁴ el-İkdû'l-Ferid, c. I, s. 293-394.

¹⁵⁵ Subhu'l-E'sâ, c. I, s. 450-451.

¹⁵⁶ el-Mearif, s. 321.

¹⁵⁷ A.g.e.

¹⁵⁸ Hâkim, Müstedrek, 3, 639.

¹⁵⁹ et-Tabakatü'l-Kübrâ, c. V, s. 73.

İbn Kuteybe şöyle anlatıyor: "Abdullah bin Âmir Basra'da birisi doguda diğeri de Ümmü Abdullah bölgesinde olmak üzere iki kanal açtırmıştır. O, Ümmü Abdullah bin Âmir'e aittir."¹⁶⁰

Abdullah bin Âmir, Ziyâd bin Ebî Süfyan'a Übelle bölgesinde kuyu kazdırmasını emretti. Ziyâd, divandan ve Beytül-malden sorumluydu. Abdullah bin Âmir fetih için Basra'dan çıktığında valilik görevine vekaleten Ziyâd bakıyordu.¹⁶¹

Halife bin Hayât şöyle diyor: "Ziyad dağa kadar Ebel bölgesini kazdırarak nehir açtırdı. Bu görevi Abdurrahman bin Ebî Berke üstlenmişti.¹⁶² Abdurrahman kanalı açtığına, gelen su neredeyse atının boyunu geçecekti."¹⁶³

Ayrıca Basra'da bir kuyu açtı ve annesine nisbet ederek, buna Ümmü Abdullah bin Âmir kuyusu adını verdi.¹⁶⁴

Belâzuri şöyle diyor: "Abdullah bin Âmir bir nehir kazdırdı. Kazıma işini kölesi Nafiz'e vermişti. Bu sebeple de nehre Nâfiz ırmağı denilmek-teydi."¹⁶⁵

Abdullah bin Âmir döneminde kazılan nehirlerden birisi de Mürre nehridir. Kazma görevi Hz. Ebubekir'in kölesi Mürre'ye verildiği için, nehir bu isimle anılmıştır.¹⁶⁶ Esâvira ırmağı da Abdullah bin Âmir'in kazdırdığı nehirlerdendir.¹⁶⁷

Belâzuri, Basra'daki Kura köprüsünün Kura bin Hayân el-Bâhili'ye nisbet edildiğini söyler. Onun yanında büyük bir nehir vardı. Abdullah bin Âmir'in annesi onu satın alıp, insanların kullanmaları için tasadduk etti.¹⁶⁸

Belirtilenlerden, ekonomik hayatın vazgeçilmezi olan tarımın canlanmasi için, Abdullah bin Âmir'in kanallar açıp kuyular açtığını, bu meseleye son derece önem verdiğini anlıyoruz. Basra'nın ticaret yolları üzerinde stratejik bir bölgede bulunması, doğu fetihleri için vazgeçilmez bir üs konumunda bulunması Abdullah bin Âmir'in Basra'ya yaklaşımını belirleyen diğer unsurlardır.

Abdullah bin Âmir'in ıslahatlarıyla Basra'nın o dönemde ne hale geldiğini onun sözlerinden anlayabiliriz. Şöyle diyor: "Binegi üzerinde

160 Mecelletü'l-Müerrihi'l-Arabî, sy. 21, s. 124.

161 el-Belâzuri, Futûhu'l-Büldân, s. 351.

162 Târîhu Halîfe bin Hayyât, c. I, s. 142.

163 Futûhu'l-Büldân, s. 351.

164 Mecelletü'l-Müerrihi'l-Arabî, sy. 21, s. 134.

165 A.g.e. s. 135.

166 A.g.e. s. 136.

167 A.g.e. s. 136.

168 Futûhu'l-Büldân, s. 353-354.

bir kadın Basra'da ihtiyacını karşılamak üzere bırakılsa, suyunu temin eder, çarşıdan alış veriş ihtiyacını karşılardı. Basra, Mekke gibi güvenli ve ihtiyaçların sağlanabildiği bir şehir haline gelmişti."¹⁶⁹

Bu ıslahatlar, doğuda yapılan fetihler kadar önemlidir. Basra Raşit halifeler döneminde doğu fetihlerinin vazgeçilmez üssüydü. Doktor Sâlih el-Alî şuna işaret ediyor: "Fetihlere bağlı olarak Basra'nın girdisinin artması ve insanların iktisadi açıdan rahatlamaları tüccarı cesaretlendirmekteydi. İş adamları, gruplar halinde bölgeye geliyorlardı. Böyle olunca, Basra'da iktisadî hayat hızla gelişti."¹⁷⁰

Basra'da doğu fetihleri, ticari, faaliyetler ve devamlı olarak güvenliğin olması sebebiyle mali durum son derece iyiydi. Abdullah bin Âmir mütevazı bir kişiydi. Kapısı halka her zaman açıktı. Kapısının gece gündüz açık tutulmasını emrederdi.¹⁷¹ Abdullah bin Âmir'in Basra'da yaygın bir şöhreti vardı. Orada onu tanımayan yok gibiydi.

Ibn Sa'd şöyle diyor: İnsanlar aralarında "Abdullah bin Âmir söyledi, Abdullah bin Âmir yaptı" diye aralarında konuşup duruyorlardı.¹⁷² İslahat çalışmaları ve tertemiz yaşayışı insanların kendisine olan sevgilerini artırmıştır.¹⁷³

Abdullah bin Âmir görevine, Hz. Osman öldürülene kadar devam etti.¹⁷⁴ Hz. Osman'ın valilerinden birisi olan Abdullah bin Âmir Basra nehrini açtı.¹⁷⁵ Birçok iyiliği olan, insanların sevgisini kazanmış bir vali idi. Ibn Teymiye'nin de belirttiği gibi, insanlar kendisinden rahatsız olmuyor, nefret etmiyorlardı.¹⁷⁶ Zehebi şunları kaydediyor: "Abdullah bin Âmir Arap valilerinin önde gelenlerinden birisiydi. Cesur, cömert, ince ruhlu, yumuşak huylu bir kişiydi."¹⁷⁷

3. VELİD BİN UKBE

Adı Velid bin Ukbe bin Ebî Muayt bin Ebî Amr bin Ümeyye bin Abdi Şems bin Abdimenâf'tur. Emevî valilerindendir, az konuşur,¹⁷⁸ Hz. Osman'ın anne bir kardeşidir.

169 el-Mearif, s. 321.

170 et-Tanzimâtü'l-icTimâiyye ve 'l-Iktisâdiyye, s. 30-31.

171 Mecelletü'l-Müerrihi'l-Arabî, sy. 21, s. 138.

172 et-Tabakât, c. V, s. 33.

173 Mecelletü'l-Müerrihi'l-Arabî, sy. 21, s. 138.

174 el-Bidâye ve'n-Nihâye c. VII, s. 91.

175 A.g.e.

176 Minhâcû's-Sünne, c. III, s. 189-190.

177 Siyer-u A'lamî'n-Nubelâ, c. III, s. 21.

178 A.g.e.

Velid bin Ukbe görevlendirdiklerinin seçiminde son derece titiz davranıp işi ehil ve güvenilir olana veren Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde devlet işlerinde görev almıştır. İlk iki halifenin görevlendireceği kişilerin seçiminde hassas davranmaları, İslam'ın hızla yayılmasından dolayıydı. Velid bin Ukbe güvenilir bir kişiydi, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in güvenlerini kazanmıştı. Kabiliyeti ve güçlü inancı sebebiyle kendisine birçok önemli görev verilmiştir.¹⁷⁹

Hz. Ebubekir döneminde, hicretin 12. yılında Farşlılarla Müslümanlar arasında ortaya çıkan olayda Abdullah bin Âmir, İslam ordusunun komutanı Halid bin Velid'le halife Hz. Ebubekir arasına gizli mektup alışverişini sağlamaktaydı.¹⁸⁰ Hz. Ebubekir bundan sonra, Velid bin Ukbe'yi komutanı İyaz bin Ganem el-Fehrî'ye gönderdi.¹⁸¹ Hz. Ebubekir hicretin 13. yılında Velid bin Ukbe'yi zekatların korunmasıyla görevlendirdi. Hz. Ebubekir Şam'ı fethetmeye karar verdiğinde Velid bin Ukbe, güven ve üstünlük bakımından Amr bin el-As konumundaydı. Amr bin el-As ve Velid bin Ukbe'ye gönderdiği mektuplarda cihat ordularını komuta ettikleri için, Hz. Ebubekir kendilerine dua ediyordu. Amr bin As ordusuyla Filistin'e yönelmişken, Velid bin Ukbe de Ürdün'ün doğusuna ulaşmıştı.¹⁸² Hicretin 15. senesine gelindiğinde, Velid bin Ukbe Taglib oğulları beldesinde ve Cezire'de Hz. Ömer tarafından vali olarak görevlendirilmişti.¹⁸³

Vilayette direnişçilerin ortaya çıkmasına engel olmaya çalışıyordu. Hristiyanlarla dolu olan bölgede fetih hareketleri sırasında iç ayaklanmalar olabiliirdi. Savaş meydanlarındaki cihadının ve idari yeteneğinin yanı sıra Allah'a çokça dua eden bir kişiydi. İyad ve Taglib bölgelerindeki Hristiyanların İslam'a girmeleri için hikmet ve güzel öğüt yöntemlerini kullanıyordu.¹⁸⁴

Böylesine başarılarla dolu bir hayatın ardından, Velid bin Ukbe Hz. Osman döneminde Kûfe valisi olarak atanmıştı. Adalet, incelik ve iyilik bakımından Hz. Osman'ın en iyi valilerinden birisiydi. Ordusu Hz. Osman'ın halifeliği boyunca doğuda büyük fetihler gerçekleştirmişti. İlim, fazilet ve insaf yönünden İslam tarihinin en büyük kadılarından birisiydi. Şa'bî Mesleme bin Abdulmelik gazvesi zikredildiğinde onu şöyle övü-

179 Faslu'l-Hitab fî Mevâkifi'l-Ashâb, s. 78.

180 Târihu't-Taberi c. IV, s. 168.

181 Ag.e.

182 Faslu'l-Hitab fî Mevâkifi'l-Ashâb, s. 78.

183 Târihu't-Taberi c. V, s. 28,29.

184 Faslu'l-Hitab fî Mevâkifi'l-Ashâb, s. 78.

yor:¹⁸⁵ “Velid’i, savaşlarını ve valiliğini görseydiniz, onun nasıl birisi olduğunu anlardınız. Cihat eder, düşmanın sınırlarını geçerdı. Görevinden alınana kadar ne kedisi zarar verdi ne de başkasından zarar gördü. El-Velid bin Ukbe insanları çok sever, onlara anlayışla davranırdı. Beş yıl boyunca kapısı gelenlere sürekli açıktı.”¹⁸⁶

Hız. Osman şöyle diyor: “Ben, Velid’i Hız. Peygamber’in halasının (babasının ikiz kardeşi) oğlu olduğu için vali olarak görevlendiriyorum. Valilik içtihtattır. Hız. Ömer, Sa’d bin Ebî Vakkas’ı azletti ve kendisini bir derece yükseltti.”¹⁸⁷ Üstün sahabi ve büyük komutan Velid bin Ukbe’nin ilk üç halife dönemindeki yaşayışı, onun valiliğe ehil olduğunu göstermektedir. Hakkında ayet inmesi, fasık olarak isimlendirilmesi, şarap içtiği yönündeki iddiaların tamamının araştırılması gerekir.

“Ey iman edenler! Eğer fasıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınızdan pişman olursunuz.”¹⁸⁸ ayetindeki “fasık” ifadesi Velid bin Ukbe’yi mi gösterir?

Raviler bu konuyla ilgili şu kıssayı nakletmektedirler: Hız. Peygamber Velid bin Ukbe’yi Mutahtak oğullarına olayları tahrik için gönderdi. Velid bin Ukbe, halkın dinden döndüklerini ve zekat vermediklerini söyledi. Bu şekilde onun yanına geldiler. Velid, durumu anlamadan oradan ayrıldı ve Hız. Peygamber’e dinden döndüklerini haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) Halid bin Velid’i bölgeye gönderdi. Ancak o, insanların dinden dönmediklerini, İslam’a bağlılıklarının sürdüğünü belittiler. Bunun üzerine yukarıda geçen ayet indi.¹⁸⁹ Konuyla ilgili, sahih olmayan birçok rivayet bulunmaktadır.¹⁹⁰ Belirtilen haberlerin senetleri zayıftır. Faziletlerde helali haram, haramı da helal yapmamak şartıyla zayıf hadisler kullanılabilir. Biz Velid’le ilgili zayıf rivayetleri kabul etmiyoruz. Çünkü bu rivayetler helali haram yapmakta, sahabeden olan Velid bin Ukbe’yi fasıklıkla nitelendirmektedir. Ayet, haberlerin doğruluğundan emin olmayı emrederken, biz Velid’le ilgili bu zayıf rivayetlere nasıl inanabiliriz! Bu ayet, rivayet ilminin aslını ortaya koymuştur.¹⁹¹

Velid bin Ukbe’yle ilgili olarak gelen haberlerden zayıf olanlarına

185 et-Temhid ve’l-Beyân, s. 40.

186 Târhu’t-Taberi c. V, s. 251.

187 el-Avâsım Mine’l-Kavâsım, s. 86.

188 Hucurat Suresi 49/6.

189 el-Medinetü’l-Münevvera Fecru’l-İslâm ve Asru’r-Râşidi, c. II, s. 176.

190 A.g.e.

191 A.g.e. c. II, s. 182.

değil, senedi ve metni sahih olanlarına itibar etmek gerekir. Bir sahabinin fasık olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Son dönemde dahi bir insanın fasıklıkla nitelendirilmesi kolay olmazken, sahabeye yönelik bu tür yakıştırmalar asla kabul edilemez. Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde yaşamış, kendisine önemli görevler verilmiş bir kişi hakkında böyle nitelendirmeler yapılamaz.

Kıssa, İslam'ın ilk dönemlerinden bir bölüme değinmektedir. Anlatılanların İslam inancıyla ilgisi vardır. Bu haberin bu haliyle ne şimdi için ne de o dönem için kabulü mümkün değildir. Bazı insanlar, bu haberleri dikkate alarak İslam'ın açığını bulmaya çalışmaktadırlar. Bazı tarihçiler şöyle diyorlar: "Velid bin Ukbe ve Mesleme zorla Müslüman olmuşlar, iman kalplerine girmemiştir. Ancak bu asılsız bir iddia olmaktan öteye geçemez."¹⁹²

Velid bin Ukbe'yle ilgili rivayetlerde, ravilerin ilaveleri bulunmaktadır. Ayrıca mezhep taassubuna ve siyasi eğilimlere yönelik durumlar da söz konusudur. Ravilerin veya edebiyatçıların, edebi kudretlerini gösterme çabalarının da bu tür yanlış bilgilerin oluşmasında etkisi vardır.¹⁹³

Velid bin Ukbe'nin zekat toplamak için görevlendirilmesi meselesinde bizlere güvenilir ravilerden ulaşan haberler çelişmektedir: Velid, fetih günü küçüktü. O ve yaşıtları, zekat memuru olarak görevlendirilecek yaşta değillerdi. İyâz bin Muhammed er-Rakkî, Cafer bin Berkân, Sa-bit el-Haccâc el-Kilâbî, Abdullah el-Hemedânî ve Velid bin Ukbe zinciriyle gelen haber şöyledir: "Velid anlatıyor: Mekke fethedildiğinde anneler çocuklarını Hz. Peygamber'e getiriyorlardı. Resûlullah (sav) onlara dokunuyor ve kendileri için dua ediyordu. Ben de binek üzerinde Hz. Peygamber'e götürüldüm. Başıma dokunmadı. Bunun sebebi, annemin beni sağlam karakterli olarak doğurmasından başka bir şey değildi."¹⁹⁴

Kıssalar mezhep taassubuyla yakından ilgilidir. Abdullah bin Âmir Ümeyye oğullarındandı. Ayette geçen kişinin Velid olduğunu iddia edenler de Şii Rafizilerdir. Muhammed bin Saib el-Kelbi bunların başında gelir. İbn Hacer onun Küfe Şii'lerinden olduğunu belirtir.

İbn Hacer şöyle diyor: "Küfe'de iki yalancı vardı. Bunlardan birisi el-Kelbi, diğeri ise es-Süddî idi."¹⁹⁵ Bu olayı zekat memurluğuyla ilişkilendirmektedirler. Çünkü Velid bin Ukbe Hz. Ebubekir döneminde Kudâa

192 El-Medînetü'l-münevvera Fecru'l-İslâm ve Asru'r-Râşidî, c. II, s. 173.

193 A.g.e.

194 Ahmed bin Hanbel, Müsned, 4. 32.

195 el-Medînetü'l-münevvera fecru'l-İslâm ve Asru'r-Râşidî, c. II, s. 179.

bölgesinde, Hz. Ömer döneminde de Tağlib bölgesinde zekat toplama memuruydu.

Şif kitaplar Velid'i bahane ederek Hz. Osman'ı ayıplamaktadırlar.¹⁹⁶ Biz, ayetin Benimustalik'le ilgili olarak indigini inkar etmiyoruz. Fakat bizi karşı çıktığımız, ayetteki "fasık" kelimesinin Velid bin Ukbe'ye yöneltilmesidir. Ayetteki fasık ifadesine bakılırsa, kelimenin nekre olarak geldiği görülür. Nekre, olumsuzdan önce geldiğinde olduğu gibi, şarttan önce geldiğinde de umûmî olur.¹⁹⁷

* Velid bin Ukbe'ye Şarap İçme Cezasının Uygulanması

Velid'e şarap içmesi sebebiyle had cezasının uygulanması konusu Buhâri ve Müslim'de yer almıştır. Şahitler, Velid'in şarap içtiğine dair şahitlik yaptığında Hz. Osman gereken cezayı uygulamıştı. Onun kaynağı Hz. Osman değildir. Aksine, halifenin had cezasını uygulaması sebebiyle bu olay, Hz. Osman'la ilgili bir menkıbe haline gelmiştir. Halife gerekli cezayı uyguladıktan sonra, Velid'i valilik görevinden almıştır.

Bu konu Buhari'de "Hz. Osman'ın menkıbeleri" bölümünde ele alınmıştır.¹⁹⁸ Hz. Ali şöyle diyordu: "Velid bin Ukbe'yle ilgili olarak Osman'ı ayıplayanlar, kendilerini ayıplamış olurlar. Böylece yardım kesilmiş olur."¹⁹⁹ Hz. Osman'ın cezalandırdığı ve görevden aldığı bir kişiden dolayı bir günahı yoktur. Aynı şekilde onun valilerinin yaptıklarından dolayı da sorumluluğu yoktur.²⁰⁰ Benzer bir olayda Hz. Ömer döneminde meydana gelmiştir. Kudame bin Mazûn, şarap içmiş, bunun üzerine Hz. Ömer kendisini cezalandırmış ve Bahreyn valiliği görevinden almıştır.²⁰¹

Bazı tarihçiler Velid'in şarap içtiği konusundaki iddiaların ispatlanmadığını belirtmektedirler. Hafız, el-Isabe isimli eserinde Küfelilerin Velid'e iftira ettiklerini, üç yalancı şahitle kendisini suçladıklarını belirtir.²⁰² İbni Haldun da aynı duruma işaret ederek Hz. Osman'ın valilerine iftira edildiğini, Küfe valisi Velid bin Ukbe'nin yalancı şahitler tarafından suçlanarak valilikten uzaklaştırıldığını belirtmektedir.²⁰³ Ayrıntısıyla Ta-

196 A.g.e.

197 A.g.e.

198 Buhârî, Menâkıb-ü Osmân.

199 Târihu't-Taberi c. V, s. 278.

200 Tahkik-u mevâkıf-i-Sahâbe fi'l-Fitne, c. I, s. 421.

201 el-Avâsım Mine'l-Kavâsım, s. 93.

202 el-Isabe, c. III, s. 238.

203 İbn Haldûn, Târih, c. II, s. 473.

beri, olayı şöyle anlatıyor: "Ebu Zeyneb Ebu Müverri" ve Cündeb bin Züheyr kabilelerinden gençler İbni Haysumân'ın evine girerek onu öldürdüler. Bu olaya Ebu Şureyh el-Huzai ve oğlu şahit oldu. Bunun üzerine Velid bin Ukbe öldürme olayına katılanların hepsini kısas olarak öldürttü. Bu olaydan sonra öldürülenlerin aileleri Velid bin Ukbe'ye tuzak kurmaya çalıştılar. Velid'in bütün hareketlerini gözetliyorlardı.

Ebu Zübeyd, Taglib kabilesine mensup bir Hristiyan'dı. El-Velid bin Ukbe'nin önünde Müslüman oldu. Misafirler Ebu Zübeyd'i sarhoş olmakla suçladılar. İnsanlar Velid bin Ukbe'nin de ona uyarak şarap içtiğini konuşmaya başladılar. Bu, Ebu Zeynep ve Ebu Müverri için büyük bir fırsattı. Hemen Medine'ye gittiler ve iki şahitle Velid bin Ukbe'nin şarap içtiğini, şahitlerin onu kusarken gördüklerini söylediler. Hz. Osman, "Ancak şarap içen kusar." dedi ve Velid'i Küfe'den getirtti. Velid, yemin etti ve Hz. Osman'a olanları anlattı. Hz. Osman, "Allah'ın belirlediği cezaları uyguluyoruz. Yalancı şahidin yeri cehennemdir. Sabret ey kardeşim!" dedi.²⁰⁴

Muhibbüddin el-Hatib şöyle diyor: "Müslimin rivayetindeki fazlalığa göre Velid, Medine'ye getirildi. İki rekat sabah namazı kıldı sonra "Arttırayım mı?" dedi. Ahmed bin Hanbel'in rivayetine göre Velid, Medine'ye geldiğinde sabah, dört rekat namaz kılmıştır.

Şahitlerin şahitlikleri ile ilgili sağlam bir bilgi yoktur. Bununla ilgili açıklamalar olayı rivayet eden Hadî'nin sözleridir. Fakat Hadî'nin, şahitlerden değildi, bu sözleri bir şahitten veya tanınan bir kişiden rivayet etmiyordu. İddia edilen olayın gerçekleştiği sırada Küfe'de de değildi. Bu sebeple sözünün şahitlikle ilgili kısmına güvenilemez.

Bu, Hz. Osman'ın Küfe valisi Velid bin Ukbe'dir. Mücahit, nice düşman diyarını İslam'a açmış, fethetmiş büyük komutan, adil ve mazlum insan! İslam ümmeti için elinden gelen her türlü iyiliği yapan iyilik yanlısı bir valiydi. Gözleriyle azgınlara, iyi insanların üzerine nasıl geldiklerini ve batıl yaklaşımlarını nasıl ortaya çıkardıklarını görmüştü. Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra insanlardan uzaklaşarak küçük bir köye çekildi. Bu köy, Hz. Ömer döneminde cihat edip halkını İslam'a davet ettiği Rakka bölgesinden on beş mil uzaktaydı.²⁰⁵

Vefat edene kadar bu köyde yaşadı, Hz. Ali ve Muâviye bin Ebi Süfyan döneminde yapılan hiçbir savaşa katılmadı ve hicretin 61. yılında

204 Târhu't-Taberi c. V, s. 277.

205 A.g.e. s. 94.

bulunduğu köyde öldü, oraya defnedildi. Muâviye bin Ebî Süfyan döneminde öldüğü söylenmektedir.²⁰⁶

4. SAİD BIN EL-ÂS

Adı Saîd bin el-As bin Ümeyye bin Abdi Şems bin Abdi Menâf el-Kureşî el-Emevî'dir.²⁰⁷ Ebû Hâtim, Saîd bin el-As'ın sahabeden olduğunu söylemektedir. Velîd bin Ukbe'den sonra Kûfe valisi olmuştur. Son derece anlaşılır bir dil kullanmaktaydı. Bu sebeple Hz. Osman kendisini Kur'an'ın yazımında görevlendirmişti.

Enes bin Mâlik şöyle diyor: "Hz. Osman Zeyd bin Sâbit, Abdullah bin Zübeyr, Saîd bin As ve Abdurrahman bin Hâris bin Hişam'a Hz. Ebu-bekir Mushafına bakarak Kur'an'ın çoğaltılmasını emretti. Hz. Osman heyetteki üç Kureyşliye şöyle dedi: Siz ve Zeyd bin Sâbit bir konuda ihtilafa düşerseniz, onu Kureyş lisanıyla yazın."²⁰⁸

Saîd bin As'ın kullandığı dil, Kur'an Arapçasıdır. Çünkü onun lehçesi, Hz. Peygamber'in lehçesine en yakındır. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde dokuz yaşındaydı. Bedir savaşında babası bir müşrik tarafından şehit edilmiş, babasını öldüren kişiyi de Hz. Ali öldürmüştür.²⁰⁹

Onun imanının gücünü gösteren haberlerden birisi şöyledir: Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer Saîd bin el-As'a şöyle demiştir: Babanı öldürmedim, dayım el-As bin Hişam'ı öldürdüm. Saîd şöyle cevap verdi: "O batıl üzere iken kendisini öldürseydin de haklı olurdun." Hz. Ömer bu cevabı beğenmişti.

Kûfe valiliği sırasında Taberistan'a sefer düzenledi ve bölgeyi fethetti. Aynı şekilde Cûrcan'a sefer düzenledi. Bu seferde ordusunda sahabeden Hz. Huzeyfe ve başkaları vardı.²¹⁰ Etkili saldırıları ve iyiliğiyle bilinmekteydi. Birisi kendisinden bir şey istediğinde eğer yanında bir şey yoksa, vermek istediğini yazarak karşıdakine bildirirdi.²¹¹ Müslümanların birlik içerisinde olmasını ister, fitne ve ayrılığı sevmez ve bunlardan uzaklaşırdı. Hz. Osman Saîd bin el-As'ı, Velîd bin Ukbe'den sonra Kûfe'ye vali olarak atadı. Medine'ye bir heyet geldi. Geri döndüklerinde Kûfe'de ordu oluşturdular ve Saîd bin el-As'ın Kûfe'ye girmesine izin vermediler. Bunun üzerine Medine'ye döndü. Saîd bin el-As'ın Kûfe'de gö-

206 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VIII; s. 216.

207 A.g.e. c. VIII; s. 87.

208 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an, 4987.

209 el-Medinetül-Münevvera Fecru'l-İslâm, c. II, s. 211.

210 A.g.e.

211 el-İsâbe, 3268.

reve başlamasına engel olanlar arasında, ileride Hz. Osman'ın öldürülmesi olayına karışacak insanlar da vardı. Cemel ve Sıffin olaylarına karışmadı ve Cemel olayında ayaklananları yaptıklarının yanlışlığı konusunda uyardı.²¹²

Cömert, cesur, iyiliksever bir kişiydi. Ömrü cihatla geçmişti. Konuşması Hz. Peygamber'in konuşmasına çok benziyordu. Bugün okumakta olduğumuz Kur'an'ı Zeyd bin Sâbit'e yazdırmıştı.

Hakkında verdiğimiz bu doğru bilgilerle, anlatılan asılsız rivayetleri karşılaştırarak düşün. Hakkında ortaya atılan iddiaları değerlendir. Kendisinin hayali bir varlık olduğunu zannedersin. Çünkü bu durumda bir insanda cömertlik-cimrilik, iyilik-vahşilik, anlayış-cahillik, cihat-cihattan kaçma gibi zıt durumların bir anda bulunması söz konusu olacaktır. Normal bir insanda bu tür zıt özelliklerin bir anda bulunması makul değildir.²¹³ Herhangi bir dayanağı olmaksızın, vali olduğunda Saîd bin el-As için yergi olarak Mevâli'nin şöyle söylediği belirtilir:

Yazık bize! Velid azledildi.

Aç Saîd vali olarak başımıza geldi!

*Bir sa' artırmaz, eksiltir!*²¹⁴

Bu, uydurma bir yergi ve asılsız bir olaydır.²¹⁵ Çünkü hicretin 30. yılında mevâli yani savaş esiri olarak edinilen köleler daha Arapça konuşmayı bilmiyorlardır. Bu, şairin uydurma sözüdür. Çünkü Saîd bin el-As iyilik ve cömertliğiyle meşhurdur. İnsanlar ve şairler kendisini övdüğünde, hiçbir şekilde onun için "aç insan" demezler. O, cömertliğin en üstün örneklerinden birisiydi.²¹⁶ Ağzından bal damlardı. Şair şöyle diyor:

Açık sözlülüğü Kureys'te görürsün.

Emir ortaya çıktığında,

Ayağa kalkarak Saîd'e bakarlar.

*Sanki hilali görüyor gibidirler.*²¹⁷

Eğer mevâli, yergi sözlerini Saîd bin el-As Küfe'ye ilk defa geldiğinde söylemişlerse, sormak lazımdır, Saîd'in siyasetini nereden ve nasıl öğrendiler! Küfe'ye aç olarak mı, yoksa tok olarak mı gitmişti! Garip olan, verilen haberlerin birbiriyle çelişkili olmasıdır. Bazı haberlerde, Saîd bin el-As'ı Hz. Osman'ın Küfe'de vali olarak görevlendirdiğini, Saîd'in orada

212 et-Tabakât, c. V, s. 34.

213 el-Medinetül-Münevvera fecru'l-Islâm, c. II, s. 212.

214 Târihu't-Taberi c. V, s. 279.

215 el-Medinetül-Münevvera Fecru'l-Islâm, c. II, s. 212.

216 A.g.e.

217 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VIII, s. 88.

adil bir yönetim ortaya koyduğunu belirtirlerken; başka haberlerde onu yeren ifadelerle yer vermektedirler.²¹⁸ Hem adil hem de köleleri aç bırakan bir vali! Onun valiliği döneminde bölgede iyilik ve hayır yaygınlaşmıştı. Çünkü adil idare tarzı, iyiliği bütün topluma yerleştiriyordu.²¹⁹

Allah eski tarihçilere rahmet etsin. Onlar bir konuyla ilgili bütün rivayetleri, çelişkili olup olmamasına bakmaksızın eserlerine alıyorlardı. Bütün dönemlerde okuyucuların doğruyla yanlış birbirinden ayırabilecek durumda olacaklarını zannetmişlerdi. Onlar kendi dönemleri için eser oluşturdıklarından dolayı mazur karşılanmaktaydılar. Ancak sonraki asırlarda durumun değişeceğini bilmiyorlardı.²²⁰

İbn Sa'd Sa'id bin el-As'ın hayatıyla ilgili bölümde şunları kaydediyor: İbn Sain bin el-As'ın, Küfe'ye vali olduğunda genç, rahatına düşkün, tecrübesiz bir insan olduğunu söylüyorlar. Öyle ki; vali olarak gönderildiğinde daha ergenlik çağına gelmemişti. Bu sebeple uzun süre minbere çıkıp hutbe okuyamadı. Ergenlik çağına gelince boy abdestini aldı ve ardından minbere çıkarak "Burası bostan, ben de sizin Kureyşli çobanınızım" dedi. Bunun üzerine kendisini Hz. Osman'a şikayet ettiler.²²¹ Bu söz doğru değildir. Çünkü kaynağı yoktur ve Sa'id bin el-As söylendiği gibi olmayıp, cihat ordularının komutanlığını yapmış, büyük fetihler gerçekleştirmiş bir kişidir.

el-Eşter, Sa'id bin el-As'ın Küfe'ye girişinin engellenmesi sırasında söylediği sözleri rivayet etmiş, İbn Sa'd bunları eserinde kaydetmiştir. el-Eşter şöyle naklediyor: Sa'id bin el-As şöyle demiştir: "Burası bir bostandır. Ben de sizin Kureyşli çobanınızım. Burası başlarınızın düştüğü yerdir, mızraklarınızın merkezidir, sizin ve atalarınızın feyidir."²²²

Eşter, fitneci bir insandı. Hz. Osman'ın evini kuşatıp onu öldürenlerin başındaydı. Böyle insanlardan, halkı ayaklanmaya yöneltten sözlerin duyulması hiç de garip değildir. Bu sözleri söyleyen Hâriciler, aynı sözleri halifeler için de söylemişlerdi. Çünkü onlar, Irak ve Küfe'de Kureyşli valilerin art arda gelmesinden dolayı rahatsız olmuşlardı. Bu sözlerde kabilecilik ruhu açıkça ortaya çıkmaktadır.²²³ Bununla ilgili olarak İmam Zehebî şöyle diyor: "Sa'id bin el-As şerefli, cömert, övülen, yumuşak huylu, kararlı, azimli, akıllı ve görevine yakışan bir valiydi."²²⁴

218 Târhu't-Taberi c. V, s. 279.

219 el-Medinetül-Münevvera Fecru'l-İslâm, c. II, s. 213.

220 A.g.e.

221 A.g.e. c. II, s. 213.

222 A.g.e.

223 el-Medinetül-Münevvera fecru'l-İslâm, c. II, s. 214.

224 Siyer-u A'lâmi'n-Nubela, c. III, s. 447.

Muhallifler ise, Saîd bin el-As'ı Kûfe'de vali olarak görevlendirdiği için Hz. Osman'ı eleştiriyorlardı. Bunun sonucu, Saîd bin el-As'ın Kûfe'den çıkarılmasına kadar uzandı.²²⁵ Kûfelilerin Saîd bin el-As'ı oradan çıkarmaları, valinin suçlu olduğu anlamına gelmez. Kufe'yi bilen kişi, hakiki gerekçe olmaksızın, basit sebeplerle halkın valilerini şikayet edebileceklerini de bilir. Kûfelilerle ilgili olarak Hz. Ömer şöyle diyor: Kûfeliler beni yordu, çaresiz bırakıldılar. Hiçbir validen razı olmuyorlar ve hiçbir vali de onlardan razı olmuyor. Ne onlar anlaşmaya yanaşıyor, ne de başkaları kendileriyle anlaşmaya yanaşıyor.²²⁶

Başka bir rivayet şöyledir: Kufeliler beni yordular. Yumuşak birisini görevlendirirsem, onu zayıf bırakıyorlar; sert birisini görevlendirdiğim de de şikayet ediyorlar.²²⁷ Hz. Ömer daha sonra onlar için dua etmiş ve şöyle demiştir: Allah'ım onların beni karıştırdığı gibi, sen de onları karıştır.²²⁸

Saîd bin el-As hikmet sahibi bir insandı. "Beraber oturduğum kişinin üzerimde üç hakkı vardır: Geldiğinde hoş karşılamak, oturmak isteğinde yer açmak, konuştuğunda karşılık vermek." derdi.

Oğlu için şöyle demiştir: "Yavrucuğum! Allah için iyilik yap. Ter kan içerisinde birisi korkarak yanma geldiğinde, onu korkutan durumu ortadan kaldırman, bütün malını kendisine vermenden daha iyidir. Aynı şekilde şöyle demiştir: "Yavrucuğum! Şerefli, üstün insanlarla şakalaşma. Bu, sana karşı nefret oluşturur. Seviyesiz insanlarla da şakalaşma. Çünkü bu, senin de seviyeni düşürür."

Bir gün kendisi Kûfe valisiyken, huzuruna bir cariye geldi. Cariye-ye ikram etti, kendisini hoş karşıladı. Bunun üzerine kadın şöyle dedi: "Allah seni başımızdan alıp, bizi kınanmış bir kişiye muhtaç etmesin." Üstün insanlara sürekli minnet edilir. Nimet kerem sahibi bir kişinin elinden gittiğinde, onu yeniden elde etmek için seni sebep edinir.

Saîd bin el-As ölüm döşegindeyken insanlar etrafında toplandılar ve İbn As çevresindekilere şöyle dedi: "Ben bu alemden göçüp gitsem de arkadaşlarıma bana olan sevgisi bitmez. Onlarla olan bağlantım kesilmez. Onlara benim kendilerine davrandığım gibi davranın, isteklerini yerine getirin. Bir insan, ihtiyacının karşılanmasını talep ettiğinde, zayıflık hissiyle yıkılır. İsteginin geri çevrilmesinden korktuğu için göğsü titrer. Al-

225 Târthu't-Taberi c. V, s. 279.

226 Fesvî, el-Ma'rife ve't-Târîh, c. II, s. 754.

227 Tahkîk-u Mevâkıf-i-sahâbe fi'l-Fitne, c. I, s. 423.

228 el-Minhâc, c. III, s. 188.

lah'a yemin olsun ki; yatağında tedirgin olan bir insanın ihtiyacını gidermeniz, kendisi için, ona maddi yardımda bulunmanızdan daha minnete değerdir." Bu sözlerin dışında daha birçok tavsiyelerde bulunan Sa'id bin el-As hicretin 58. yılında vefat etti. 57 ve 59. yıl öldüğünü söyleyenler de vardır.²²⁹

5. ABDULLAH BİN SA'D BİN EBI'S-SERH

Tarihçiler, Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serhi Hz. Osman'ın Mısır valisi olarak görevlendirmesinden bahsederken şöyle söylerler: "Hz. Osman Mısır'da süt kardeşi Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'i vali olarak görevlendirmişti."²³⁰ "Süt kardeş" ifadesiyle "vali olarak görevlendirme" ifadesinin birlikte zikredilmesi, kimi tarihçiler bakımından Hz. Osman'ın suçlanmasıdır. Onlara göre Hz. Osman Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'i süt kardeşi olduğu için Mısır'a vali yapmıştır. Böyle düşünen tarihçiler açık bir yanlışlık içindedirler.

Bunlara cevap olarak, Hz. Osman'a yönelik iddiaların geçersizliğini ortaya koymak için Abdullah bin Sa'd'ın çalışmalarını ve gayretini arz ediyoruz. Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh Mısır'la ilgili birçok tecrübeye sahipti. Amr'la birlikte fethine katıldığı ve Hz. Ömer döneminde Mısır bölgesinde görev yaptığı için Mısır'daki farklı durumları gayet iyi biliyordu.²³¹ Hz. Osman'ın halifelığının ilk dönemlerinde de bu görevi sürdürmekteydi. Bu görev kendisini Mısır valiliğine hazırlamıştı. Bölgedeki görevleri sırasında edindiği tecrübeler sebebiyle, Amr bin el-As'tan sonra, Mısır valiliğinin en güçlü adayydı. Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh Mısır'da toplanan haraç miktarının azalmasını engellediği gibi, Amr bin el-As'm topladığı miktardan daha fazla haraç toplamıştı. Bunun sebebi, Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'in harcamalar konusunda benimsediği yeni siyaset de olabilir. Bu konuda Amr'm takip ettiği siyasette değişiklik yapıldı ve böylece Mısır'da haraç gelirleri oldukça arttı.²³²

Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh valiliği döneminde birçok bölgeye seferler düzenledi. Kendisine şan ve şeref katan birçok fetihleri vardır. Hicretin 28. yılında Tunus'a sefer düzenlemiş, bölgeyi fethetmiş ve melikleri Cercir'i öldürmüştü. Bu seferde ordusunda sahabenin önde gelen-

229 el-Bidâye Ve'n-Nihâye, c. VIII, s. 90.

230 İbnü'l-Esir, el-Kâmil, c. III, s. 88.

231 Tahkik-u Mevâkıf-i-Sahâbe fi'l-fitne, s. 418.

232 el-Velâye ale'l-Buldân, c. I, s. 180.

lerinden birçok kişi de bulunmaktaydı. Abdullah bin ez-Zübeyr, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Amr bin el-As bunlardan bazılarıdır. Savaş Müslümanlara cizye ödenmesi şartıyla yapılan anlaşmayla sona ermiştir.²³³

Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh Tunus'a tekrar döndü ve İslam'ın orada yerleşmesini sağladı. Bu olay hicretin 33. senesinde gerçekleşmişti.²³⁴ Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'in en önemli işlerinden birisi de Nûbe gazvesiydi. Bazı tarihçiler bunu Esâvide seferi veya Habeşe seferi olarak isimlendirmektedirler. Bu savaş, hicretin 31. senesinde gerçekleşti. Müslüman ordusuyla Nûbe ordusu arasında şiddetli bir savaş oldu. Nûbelilerin farklı bir atış taktiğiyle Müslüman askerlerin gözlerini kör etmeleri karşısında, İslam ordusu barışa razı olmak zorunda kalmıştı. Yapılan anlaşmaya göre Nûbe halkı Müslümanlara sınırlı miktarda cizye vereceklerdi.²³⁵

Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh Nûbe'ye sefer düzenleyip bölge halkıyla savaştan, onları cizye ödemeye mecbur eden ilk Müslüman komutan olarak kabul edilir. Valiliği süresinde Nûbe ile yapılan anlaşma devam etmiştir.

Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'in en önemli askeri başarılarından birisi de Zâtü's-sevârî seferidir. Bu sefer sonucunda, Müslümanlar Bizanslılar karşısında zafer kazanmışlardır. Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'in Mısır valiliği Mısırlılarla sınırlı idi. Ondan beğenmeyecekleri hiçbir davranış görmemişlerdi. el-Makrîzî şöyle diyor: "Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh, Hz. Osman döneminde, kendi vilayetiyle sınırlı olarak valilik yaptı."²³⁶

Zehebi şöyle diyor: "Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'e düşmanlık yapılmadı. Yaptığından dolayı kimse kendisinden intikam almaya çalışmadı. Son derece akıllı ve cömert bir insandı."²³⁷

Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh'in valiliğinin ilk dönemlerinde Mısır sakin ve istikrarlı bir bölgeydi. Ancak Abdullah bin Sebe fitnesinin bölgeye ulaşmasından ve insanların isyana teşvikinden sonra istikrar ortadan kalktı. Mısır'da sükunet ve istikrarı bozanların, Hz. Osman'ın şehit edilmesinde de büyük rolleri vardı. Bölgedeki isyanlar sonucunda,

233 Fütûh-u Mısır ve Ahbâruha, s. 183.

234 en-Nücûmu'z-Zâhira, c. I, s. 80.

235 el-Velâye ale'l-Büldân, c. I, s. 181.

236 el-Hutat, c. I, s. 299.

237 Siyer-u A'lâmi'n-Nubela, c. III, s. 34.

halifenin atadığı vali uzaklaştırılmış, kanunsuz yollarla başka kavimler yönetimi istila etmişlerdir. Bu kısa süre içinde insanların kalplerine kurdukları tuzaklar ve uydurup etrafa yaydıkları yalanlarla Hz. Osman'la ilgili şer saçtılar.²³⁸ Bununla ilgili açıklamalar Allah'ın izniyle daha sonra gelecektir.

Hız. Osman'ın öldürölmesiyle sonuçlanan fitne ortaya çıkıktan sonra Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh insanlardan uzaklaşarak Askalan veya Filistin'deki Ramle'ye yerleşti. Bağavî, sahih senetle Yezid bin Ebî Habîb'den şöyle rivayet ediyor: "Abdullah bin Sa'd bin Ebi's-Serh Ramle'ye gitti. Sabah olduğunda "Ya rab! Bu, son sabahım olsun!" dedi. Abdest aldı, namaz kıldı, sağına selam verdi, soluna selam verirken ruhunu Allah'a teslim etti."²³⁹

6. MERVAN BİN EL-HAKEM VE OĞLU

Mervân bin el-Hakem Hız. Osman'ın en yakın akrabalarından biriydi. Hilafet merkezine son derece bağlı olan Mervan, Hız. Osman döneminde Müslümanları birleştirici bir tavır sergilemekteydi. Hükümdar mührü veya devlet sırrı taşıyan kişi konumundaydı.²⁴⁰

Mervan, Hız. Osman'ın istişare ettiği tek kişi değildi. Halife sahabenin önde gelenleriyle sürekli istişare etmekteydi. Mervan toplumda fikir önderlerinden birisi konumundaydı. Aynı şekilde Mervan, devlet otoritesini elinde bulunduran bir vezir de olmadı. Sadece halifenin katibiydi. Bu görevin önemi, halifenin iznine ve mührüne yakınlıkta ortaya çıkmaktaydı. Kendisinden sonra halife olarak görevlendirilmek için insanları ayaklandırdığı ve Hız. Osman'ı zor durumda bıraktığı yönündeki iddialar delilsiz varsayımlardan ibaretti.

Hilafet Hız. Osman'dan sonra yine Ümeyye oğullarına geçmemiş, birçok üzücü olaydan sonra Ümeyye oğulları hilafeti ellerine alabilmişlerdi. Bu süreçte Mevan'ın önemli bir rolü de olmamıştı. Ayrıca Hız. Osman, katibine ravinin belirttiği gibi konuşma hakkı ve cesareti verecek kadar zayıf karakterli bir insan olmayıp, aksine son derece güçlü karakterli bir kişidir. ²⁴¹ ilim ehlinin ittifakıyla sabit olduğu üzere Mervan, Hız. Peygamber vefat ettiğinde daha ergenlik çağına ulaşmamıştı. Ancak bu-

²³⁸ el-Velâye ale'l-Buldân, c. 1, s. 186.

²³⁹ el-İsâbe, 4711.

²⁴⁰ Sadık Urcûn, Osmân bin Affân, s. 117.

²⁴¹ Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-emeviyye'l-Müfterâ Aleyhâ, s. 160.

nu bir eksiklik olarak değerlendirmenin anlamı yoktur. Resûlullah (sav) vefat ettiğinde yaklaşık on yaşındaydı. Kur'an okuyup, sünneti öğreniyordu. Fitne olayından önce, kendisinde ayıplanacağı bir davranış görülmemiştir. Hz. Osman da onu katip edindiği için günahkar olmamıştır. Fitne olayları ise Mervan'a büyük oranda isabet etmişti.²⁴² Hz. Peygamber'in, babasını kovduğu yönündeki haberin hem metni hem de senedi zayıftır. İbn Teymiye yaptığı incelemelerle bu haberin zayıflığını ortaya koymuştur.²⁴³

Mervân bin el-Hakem alim, derin anlayışlı ve adaletli bir insandı. Kureys gençlerinin önde gelenlerindendi. Yıldızı Hz. Osman döneminde parlamıştır. İmam Malik onun hukuk anlayışını görmüş, Muvatta isimli eserinde görüldüğü üzere, birçok konuda verdiği yargısal kararları ve fetvaları delil olarak göstermiştir. Aynı şekilde, Müslümanlar arasında değer verilen birçok hadis kitaplarında da Mervan'ın yargısal kararlarına ve fetvalarına yer verilmiştir.²⁴⁴

Ahmed bin Hanbel, Mervân'ın yargısal kararlarında Hz. Ömer'in hukuk anlayışına bağlı kaldığını belirtmektedir.²⁴⁵ Kur'an'ı en çok okuyan insanlardan birisiydi. Rivayet ettiği hadisler de bulunmaktadır. Meşhur sahabeden rivayetlerde bulunduğu gibi, bazı sahabe ve tâbitin de kendisinden rivayet etmiştir.²⁴⁶ Sünneti araştırıp ona göre hareket etme konusunda son derece hırslıydı.

Senediyle birlikte el-Leys bin Sa'd şöyle rivayet etmiştir: "Mervan, bir cenaze gördü. Cenaze namazı kılındıktan sonra oradan ayrıldı." Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Bir kırat elde etti, bir kırattan mahrum kaldı. (Hadiste belirtildiği gibi karşılık ve sevap)²⁴⁷ Yürürken bu durum Mervan'a haber verildi. Dizlerinin üstüne oturdu ve izin verilene kadar öylece kaldı."

Fethü'l-Bârî'nin giriş bölümünde şöyle anlatılır: "Hz. Osman'ın amcasının oğlu Mervan Hz. Peygamber'i görmüştü. Bu açık, kesin olarak bilinen tartışmaya götürmeyen bir konudur."²⁴⁸

İbn Kesir şöyle diyor: "Mervan Hz. Peygamber vefat etmeden önce doğmuştur. Bu sebeple sahabedendir."²⁴⁹ Mervan, Muâviye bin Ebî Sûf-

²⁴² Minhâcüs-sünne, c. III, s. 197.

²⁴³ A.g.e. c. III, s. 195, 196.

²⁴⁴ ed-Devletü'l-emeviyye'l-Müfterâ aleyhâ, s. 169.

²⁴⁵ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VIII, s. 260.

²⁴⁶ A.g.e.

²⁴⁷ A.g.e. c. VIII, s. 260.

²⁴⁸ Fethü'l-Bârî, c. II, s. 164.

yân döneminde Medine valisi olarak görevlendirilmiştir. Fasıklara ve israfçılara karşı şiddetli bir savaş açmıştı.²⁵⁰ Akrabasını kayırmadı, nüfuz sahiplerine ayrıcalık tanımadı ve halka adaletle davrandı. Kardeşi Abdurrahman bin Hakem, Mervan'ın Medine valiliği sırasında bir değirmenciye tokat atmıştı. Değirmenci Mervan'a gelerek kardeşini şikayet etti. Vali, kardeşi Abdurrahman'ı değirmencinin önüne getirerek "sen de ona bir tokat at" dedi. Değirmenci, "ben bunu istememiştim. Amacım Abdurrahman'ın beni kendisinden koruyacak bir valinin var olduğunu bilmesiydi! Onun cezasını sana bırakıyorum" cevabını verdi. Mervan, "Sen hakkını al" deyince değirmenci tekrar "onu sana bırakıyorum" karşılığını verdi. Mervan bunu kabul etmeyince değirmenci, "onu Allah'a havale ediyorum" dedi. Abdurrahman bu olay sebebiyle kardeşi Mervan'ı yeren bir şiir söylemişti.²⁵¹

Mervan'ın bilgisini, adaletini, derin anlayışını ve dinine bağlılığını gösteren bu örneklerle bazı tarihçi ve ravilerin verdiği bilgiler çelişmektedir. Bu raviler ve tarihçiler Mervan'ı kötülemeyi hedef edinmişlerdi. Bir topluluğun önünde oğluna sövdüğü için, karısı Ümmü Halid bin Yezid bin Muaviye'nin kendisini boğarak öldürdüğü veya zehirlediği iddia edilmektedir. Bu kıssa, içeriğindeki çelişkili unsurlarla, toplum içinde bu üstün ailenin yüceliğini çekemeyen kişiler tarafından uydurulmuştur.²⁵² Doğal yoldan mı, isabet eden şiddetli bir hastalıktan mı öldü? Yoksa karısı tarafından boğularak mı öldürüldü? Rivayetlerin çelişkili olması, gerçeğin bilinmediğinin delilidir. Karısının doğrudan veya bir araçla boğduğu yönündeki iddia kabul edilebilir ve makul değildir. Çünkü eşi Abdüşems ailesinden seçkin, değerli bir bayandır. O, halife eşi ve halife (Muaviye bin Yezid bin Muaviye) annesidir. Söylenenler, böyle bir kadının için mümkün değildir. Ayrıca bu olayın sebeplerine dair herhangi bir etken görmüyoruz. Aile içinde anlaşmazlığın bulunduğu bir haber olmadığı gibi, Mervan'ın eşi tarafından öldürülmesini gerektirecek bir durum da yoktur. Halid Mervan'ın yanında kalmıştı. Onun belirttiğine göre, öldürmeye varacak bir problem söz konusu değildi.²⁵³

Bazı bilginlerin kaydettiklerine göre Mervan'ın son sözü şuydu: "Cennet, cehennemden korkana vacip olmuştur." Mervan'ın yüzüğünde

249 el-Bidāye ve'n-Nihāye, c. VIII, s. 259.

250 ed-Devletü'l-emeviyye'l-müfterā aleyhā, s. 169.

251 A.g.e.

252 er-Reyis, Abdülmelik bin Mervān, s. 112.

253 ed-Devletü'l-emeviyye'l-müfterā aleyhā, s. 201.

“üstünlük Allah’ındır” ibaresi bulunmaktaydı. “Aziz ve hakim olan Allah’a iman ettim” ibaresinin yazılı olduğunu söyleyenler de vardır.²⁵⁴

İbn Kayyım, Velid ve Mervan’ı yermek için söylenen sözlerin yalan olduğunu belirtir.²⁵⁵

7. HZ. OSMAN (RA) HALİFE OLARAK AKRABALARINDAN HERHANGİ BİRİSİNE İLTİMAS GEÇTİ Mİ?

Hiz. Osman, akrabalarından birisine iltimas geçecek olsaydı, bu tavrını öncelikle Muhammed bin Ebî Huzeyfe üzerinde görürdük. Fakat o, ehil olmayan hiç kimseye görev vermemişti. Hiz. Osman’ın işi ehline verdiğini gösteren sözü şöyledir: “Yavrucuğum! Razi olsaydım ve benden görevlendirme isteseydin, seni görevlendirirdim. Fakat orada değildim.”²⁵⁶ Bu, Hiz. Osman’ın o kişiyi kötü görmesi veya ondan nefret etmesi sebebiyle değildir. Ancak bir kişiyi gerekli bilgiyle donatıp gerekli seviyeye ulaştırdıktan sonra o şahsın görevlendirilmesine izin vermektedir.²⁵⁷ Hiz. Osman, yeni görevlendirmeler konusunda Hiz. Peygamberi örnek almaktaydı. Hayatının son dönemlerinde Rumlara karşı sefer düzenlemek üzere büyük bir ordu hazırladı ve ordu komutanı olarak Üsame bin Zeyd’i görevlendirdi.²⁵⁸ Hiz. Peygamber vefat ettiğinde, Hiz. Ebubekir bir ordu hazırladı ve ordunun komutanlığı görevini Üsame’ye verdi. Sahabeden bazıları, Üsame’den daha tecrübeli bir komutanın görevlendirilmesini istediler. Meseleyi Hiz. Ebubekir’e arz etmesi için Hiz. Ömer’e sundular. Hiz. Ebubekir bu konuşmaları duyunca öfkeleni ve Hiz. Ömer şöyle dedi: “Ey Ömer! Onu Resûlullah (sav) görevlendirdi. Benim kendisini görevden almamı mı istiyorsun?”²⁵⁹

Hiz. Osman da sahabenin ileri gelenlerinin önünde bu bakış açısıyla itirazlara şöyle cevap veriyordu: “Üzerinde icma edilen, olgun, razı olunan kişiyi görevlendiriyorum. Onlar işi yapan insanlardır. Onlardan isteyin. Aynı bölgedendirler. Benden önce daha gençken görevlendirilmişlerdir. Bana söylenenler, Üsame’nin komutan olarak görevlendirilmesi sırasında Hiz. Peygamber’e de söylenmişti. Öyle değil mi?”

“Evet. İnsanlar anlayamadıkları uygulamaları ayıplıyorlar” şeklinde cevap verildi.

254 el-Bidâye ve’n-Nihâye, c. VIII, s. 262.

255 el-Menârü’l-münîf, s. 117.

256 Tahkîk-u mevâkıf-i-sahâbe fi’l-fitne, c. I, s. 247.

257 A.g.e.

258 Tahkîk-u mevâkıf-i-sahâbe fi’l-fitne, c. I, s. 427.

259 Târîhu’t-Taberî, c. V, s. 416.

Hız. Ali şöyle diyor: "Hız. Osman ehliyetli adil kişileri görevlendiriyordu." Hız. Peygamber yirmi yaşında olan Attâb bin Estd'i Mekke'ye vali olarak görevlendirmişti.²⁶⁰

Hız. Osman'ın valileri dini konularda cahil olmadıkları gibi, aşırı da değillerdi. Günahları olsa da sevapları çok daha fazlaydı. Bununla beraber, kötülükleri ve günahları kendi başlarına dönmekteydi. Şahsi hataların İslam toplumunda tesiri bulunmuyordu. Bu valilerin hayatlarına baktık, İslam'a ve Müslümanlara büyük faydalar sağladıklarını gördük. Hız. Osman'ın valilerinin aracılığıyla yüz binlerce insan Müslüman olmuş, yapılan fetihlerle İslam devleti sınırlarına büyük topraklar katılmıştır. Şayet onlar dinlerine bağlı ve cesur olmasalardı kendilerini cihada hangi güç sevk edecekti! Eğer böyle olsaydı ordularını cihat meydanlarına sürmezlerdi. Halbuki onlar, rahatlık ve dünya menfaatlerini terk etmişlerdir. Bu valilerin hayatlarını önceki bölümlerde ele aldık. Her birisinin büyük fetihler gerçekleştirdiğini, menkıbelerini ve kendilerini komutanlığa ehil kılan sıfatlarının olduğunu gördük.²⁶¹

Tarihi olaylar doğru şekilde ortaya çıkmakta ve valilerin hayatları açık bir şekilde görülmektedir. Valiler, Hız. Osman'a yardım etmişler, yaptıkları cihat faaliyetleriyle İslam tarihinde güzel bir iz bırakmışlardır. Ümmetin huzur ve mutluluğu, valilerin idari yetkilerini gerektiği gibi kullanmalarının sonucudur. İslam tarihinin devirleri içerisinde, Hız. Osman dönemine yoğunlaşan kişi, beğenisini ve gururunu gizleyemeyecektir.²⁶²

Hız. Osman ve valileri düşmana karşı savunma, onlarla cihat ve düşmanı geri püskürtmekle meşgul olmuşlardır. İslam devletinin genişlemesi ve nüfuzunun farklı bölgelere ulaşması, valileri cihattan alıkoymuyordu. Suçlama kendilerine yönelik olduğunda, fitne olaylarında valilerin doğrudan etkileri olmaktaydı. Valiler halka yönelik tasarruflarında aşırı gittiklerinde de fitne olaylarını doğrudan etkiliyorlardı. Ancak valilerin halka zulmettikleri yönündeki sözler iddia ve şayia olmaktan öteye geçmez. Hız. Osman'ın akrabalarını vali olarak görevlendirmekle suçlanmasında da böyledir.

Böylece meseleyi izah ettik. Şu gerçek de görülmektedir: "Hız. Osman sürekli olarak ümmete ve görevlendirdiği valilere nasihat etti." Anlatılanlara rağmen Hız. Osman ve valileri, fitnecilerin suçlamalarından

260 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 178.

261 el-Medinetü'l-Münevverâ Fecru'l-İslâm, c. II, s. 211.

262 Haşiyetü'l-Müntekâ fî Minhâcî'l-İtidâl, s. 390.

kurtulamamışlardır. Hz. Osman, yazarların, inceleme olmaksızın insafsızca yaptıkları eleştirilerden kurtulamamıştır. Özellikle son dönem araştırmacıları, yeterince incelemeden veya sınırlı olaylara dayanarak Hz. Osman'la ilgili genel hükümler veriyorlar. Bazıları sağlam kaynaklardan alıntılar yapsa da çoğunlukla İmamiye menşeli zayıf kaynaklara dayanılmıştır. Raşit halife Hz. Osman için asılsız iddialar ortaya atıldılar. Bu tür kitaplar ve yazarları:

Tâhâ Hüseyin, el-Fitnetü'l-kübrâ.

Râzî Abdurrahîm, en-Nizâmü'l-idârî ve'l-harbî.

Subhî es-Sâlih, en-Nizâmü'l-İslâmî.

Mevlâ Hüseyin, el-Idâratü'l-Arabiyye.

Subhî Mahmasânî, Turâsü'l-hülefâi'r-raşidin fi'l-fıkh ve'l-kazâ.

Tevfir el-Yûzbekî, Dirâsât fi'n-nüzûm'il-Arabiyye ve'l-İslâmiyye.

Muhammed Muslim, Târîhu'l-Bahreyn fi'l-karni'l-evveli'l-hicrî.

Bedvî Abdullatif, el-Ahzâbu's-siyâsiyye fı fecri'l-İslâm.

Enver er-Rufâi, en-Nüzûmü'l-İslâmiyye.

Muhammed er-Rayyis, en-Nazariyyâtü's-siyâsiyye.

Ali Hüsni, el-İslâm ve'l-hilâfe.

Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, el-Mûlk ve'l-hilâfe.

Seyit Kutub, el-Adâletü'l-ictimâiyye.

Hz. Osman mazlum halifeydi. Dönemindeki insanlar kendisine iftira atmışlardı. Son dönem tarihçileri de onlardan geri kalmıyorlar.²⁶³

D. EBÜ ZER GİFÂRÎ (RA) İLE HZ. OSMAN (RA) ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAKİKATİ

1. GENEL HATLARIYLA KISSA

Hz. Osman'ı sevemeyen bazı insanlar, onu Ebû Zer'i Rebeze'ye sür-
gün etmesini gerekçe göstererek eleştirmektedirler. Bir kısım tarihçilerin
iddiaları şöyledir: "Abdullah bin Sebe Şam'da Ebû Zer'le karşılaştı. Ona
kanaat ve züht yolunu gösterdi, fakirlere iyi davranıp, malın artan kıs-
mını ihtiyaç sahiplerine vermesini söyledi. Muaviye bu davranışı hiç hoş
karşılamadı ve Ebû Zer'i Şam'dan çıkardı."²⁶⁴

Ahmed Emin, Ebû Zer'in düşüncesiyle İran'daki Mazdek inancı ara-
sında benzerlik olduğunu söylemektedir. İbn Sebe Yemen'deydi. Ancak

263 el-Velâye ale'l-Büldân, c. I, s. 222-232.

264 el-Medînetü'l-Münevverâ Fecru'l-İslâm, c. II, s. 216, 217.

Irak'a gider, bazı bölgeleri dolaşırdı. Farisiler de İslam'dan önce Yemen ve Irak'ta bulunmaktaydılar. Ebû Zer'in bu inançları Irak Mazdeklerinde görüp, iyi niyetle inanç sistemine katmış olması ihtimal dâhilindedir.²⁶⁵

Ebû Zer kıssası üzerinden Hz. Osman'a yöneltilen eleştirilerin tamamı batıldır, hiçbir doğru bilgiye dayanmamaktadır. Aynı şekilde Ebû Zer'in Abdullah bin Sebe ile bağlantısının olduğu yönündeki iddialar da imkansız ve batıl sözlerdir.²⁶⁶

Doğru olan şudur: Ebû Zer Rebeze'ye gitmeyi kendisi istemiştir. Bunun sebebi, bir ayetin anlaşılması konusunda sahabeye muhalif olarak ortaya koyduğu içtihadıydı. Ebu Zer (ra) kendi görüşünde ısrar etti. Ancak hiç kimse onun içtihadına katılmadı. Bundan sonra, Hz. Peygamber döneminde de gittiği Rebeze'ye gitmek istedi.²⁶⁷ Oraya gitmesi sürgün veya cebri ikâmet değildi. Halife, kendi görüşünden dönmesini de istememişti. Çünkü bir yönüyle kabul edilebilme imkanı vardı. Fakat Müslümanların o görüş doğrultusunda hareket etme zorunlulukları yoktu.²⁶⁸

Ebû Zer kıssasının aslını Buhârî'nin Zeyd bin Vehb'den naklettiği şu rivayet ortaya koymaktadır. Şöyle anlatıyor: Rebeze'ye gitmiştim. Orada Ebû Zer'i gördüm ve oraya gitme sebebini sordum. Şöyle cevap verdi: "Şam'daydım, Muaviye'yle şu ayet hakkında ayrılığa düştük: "Ey iman edenler, şurası bir gerçektir ki, Yahudi hahamları ile Hristiyan rahiplerinin bir çoğu insanların mallarını haksız yere yerler ve Allah yolundan saptırırlar. Bir de altın ve gümüşü hazineye doldurup, onları Allah yolunda sarf etmeyenleri bu yüzden acıklı bir azap ile müjdele!"²⁶⁹

Muaviye, ayetin Yahudiler hakkında indiğini söyledi. Ben, bunun hem Yahudiler hem de bizim için indiğini belittim. Bu sebeple aramızda görüş ayrılığı vardı. Halife Osman'a mektup yazarak beni şikayet etti. Osman (ra) cevabında beni Medine'ye çağırdı ve ben de gittim. İnsanlar etrafımda toplandılar. Sanki önceden beni hiç görmemiş gibiydiler. Bu durumu halifeye söyledim ve bana "sen nasıl dersen, ben arkandayım" dedi. İşte beni Rebeze'ye getiren budur. Şayet başıma Habeşli bir köle tayınsa etselerdi ona da itaat ederdim."²⁷⁰

Bu haberden şu sonuçları çıkarıyoruz:

265 Fecru'l-İslâm, s. 110.

266 el-Medinetü'l-münevvera fecru'l-İslâm, c. II, s. 217

267 Rebeze, Irak'la Mekke arasında bir yerdir.

268 el-Medinetü'l-münevvera fecru'l-İslâm, c. II, s. 217

269 Tevbe Sûresi 9/34.

270 Buhârî, Zekât, 1406.

a. Zeyd bin Vehb, Hz. Osman'ı sevmeyenlerin uydurdukları haberi soruyor: Ebû Zer'i Hz. Osman sürgün mü etti, yoksa Rebeze'ye gitmeyi kendisi mi tercih etti? Sözün gelişinden, insanların etrafında toplanıp, kendisine Şam'dan geliş sebebini sormalarından rahatsız olup Rebeze'ye gittiği anlaşılmaktadır. Metinde Hz. Osman'ın Ebû Zer'e Rebeze'ye gitmesini emrettiğine dair bir işaret yoktur. Aksine Ebû Zer bunu kendisi istemiştir.

İbn Hacer'in Abdullah İbn es-Sâmit'ten rivayet ettiği şu haber de bu durumu destekler: Ebû Zer'le birlikte Hz. Osman'ın huzuruna vardık. Başını açtı ve "Vallahi ben Haricilerden değilim" dedi. Hz. Osman, "Bize yakın olmak için seni Medine'ye davet ettik" dedi. Ebu Zer "Bana izin ver, Rebeze'ye gideyim" deyince Hz. Osman gitmesine müsaade etti.²⁷¹

b. "Şam'daydım" sözü: Ebû Ya'lâ, Zeyd bin Vehb'in rivayet ettiği haberdan, Ebû Zer'in Şam'da kalma sebebini izah etmektedir. Ebû Zer'in anlattığına göre, Hz. Peygamber kendisine şöyle buyurmuştur: "Medine'de bir çatlak oluşunca Şam'a git." Ebu Zer, Medine'de böyle bir durum oluşunca Şam'a gidip oraya yerleştiğini belirtiyor.²⁷²

Başka bir rivayette Ümmü Zer şöyle diyor: Vallahi Hz. Osman Ebû Zer'i sürgün etmemiştir. Fakat Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Şehirde çatlaklar oluştuğunda orayı terk et."²⁷³

c. Ebû Zer kıssası şu ayetlerin anlaşılmasıyla ilgilidir: "Ey iman edenler, şurası bir gerçektir ki, Yahudi hahamları ile Hristiyan rahiplerinin bir çoğu insanların mallarını haksız yere yerler ve Allah yolundan sapırırlar. Bir de altın ve gümüşü hazineye doldurup, onları Allah yolunda sarf etmeyenleri bu yüzden acıklı bir azap ile müjdele! O gün o altın ve gümüşlerin üstü cehennem ateşinde kızdırılacak da bunlarla alınları, yanları ve sırtları dağlanacak (onlara): 'İşte bu kendi canınız için saklayıp biriktirdiğiniz şeydir. Haydi, şimdi tadın bakalım şu biriktirdiğiniz şeyin tadını!' denilecek."²⁷⁴ Buharî, "Dağlanacak" ifadesini Ebû Zer'in cezalandırma olarak ifade ettiğini ve bu şekilde insanları korkuttuğunu kaydetmektedir.

El-Ahnef bin Kays şöyle diyor: Mescid-i Nebî'de Kureyş'in önde gelenlerinin yanına oturdum. Saçı, elbisesi, görüntüsü haşin bir adam geldi. Selam verdi ve şöyle dedi: Mal biriktirenler, cehennemde kızdırılmış

271 Feihu'l-Bârî, c. III, s. 274.

272 el-Medinetü'l-münevverâ fecru'l-İslâm, c. II, s. 219.

273 Siyet-u a'lâmi'n-nübelâ, c. II, s. 72.

274 Tevbe Sûresi, 9/34-35.

taşlarla dağlanacaktır. Öyle ki; kızgın ateşle dağlanan kişinin kemikleri ortaya çıkar. Acı ve ızdırıp içinde kıvrınır.”

Bunları söyledikten sonra dönüp gitti. Kendisini takip ettim. Kim olduğunu bilmiyordum. Kendisine söylediklerinin toplumda hoş karşılanmadığını söyledim. “Onlar hiçbir şey akıl etmeyen insanlardır dedigini naklettikten sonra bununla ilgili olarak Ebû Zer’in şu hadisi delil getirdiğini belirtti: “Borcum olan üç dinardan başka bir altunım dahi bulunsun istemiyorum, neyim varsa hepsini infak ediyorum.”²⁷⁵”

d Sahabenin çoğunluğu Ebu Zer’e muhalefet etmiş ve zekatın verilmesini engelleyenin cezalandırılacağını söylemişlerdir. Bunun delili olarak da Ebû Saïd el-Hudrî’nin rivayet ettiği şu hadisi göstermişlerdir: “Beş vâk olmayana zekat yoktur, beş zevd olmayana zekat yoktur, beş vesk olmayana zekat yoktur.”²⁷⁶”

Ibn Hacer hadisin manasının, beş birimi geçen miktarların zekata tabi olduğuna işaret ettiğini söylemektedir. Zekatı verilen maldan dolayı sahibi cezalandırılmaz ve bu şekilde bir kişinin elinde malının bulunması kınanacak bir durum değildir.²⁷⁷

Ibn Rüşd şöyle diyor: “Beş birimin altındakiler için zekat gerekmez. Bu durumda kimsenin hakkı ihlal edilmediği gibi, mal biriktirme de söz konusu olmaz. Allah, malının zekatını vereni övmüştür. Kim malının zekatını verirse, kimse onu malından dolayı yerip eleştiremez.”²⁷⁸

Ibn Hacer, üzerine zekatın farz olmadığı miktarda malın kenz²⁷⁹ olarak isimlendirilmeyeceğini söylüyor. Zekatı verilmiş olan mal da böyledir. Çünkü bu da zekatı verilmekle, kenz olmaktan kurtarılmıştır.²⁸⁰

Ibn Abdilber şöyle diyor: İslam hukuku bilginlerinin çoğunluğuna göre, yerilmiş ve yasaklanmış olan, zekatını vermeksizin mal biriktirmektir. Ebu Hureyre’nin merfu olarak rivayet ettiği şu hadis de buna işaret eder: “Malının zekatını verdiğin zaman, malın üzerindeki sorumluluğun ortadan kalkmış olur.” Ebû Zer gibi bazı züht ehlinde başka kimse buna itiraz etmemiştir.²⁸¹

e. Ahmed bin Hanbel’in Şeddâd Ibn Evs’ten rivayet ettiği hadiste, Ebû Zer’in infak konusundaki yaklaşımını ifade etmektedir. Şöyle diyor:

275 Buhari, Zekat, 1407.

276 A.g.e. 1405.

277 Fethu’l-Bârî, c. III, s. 272.

278 Fitnet-ü maktal-i Osman, c. I, s. 107.

279 Hırsla biriktirilen ve zekatı verilmeyen mal.

280 A.g.e.

281 Fethu’l-Bârî, c. III, s. 273.

Ebû Zer, Hz. Peygamber'den normalin üzerinde fiiller içeren bir hadis işitiyor, onu kavmine söylüyordu. Eğer bir fiil ümmete ağır gelirse Hz. Peygamber ruhsat veriyor, fiili bir ölçüde hafifletiyordu. Fakat Ebû Zer Hz. Peygamber'den gelen hafifletmeyi duymadığından, şiddetli ve zor yola devam ediyordu.”²⁸²

f. “Dilediğin gibi hareket et” sözü, Hz. Osman'ın emretmeksizin, incelelikle Ebû Zer'den Medine'den uzaklaşmasını istemesi anlamına gelmektedir. Belki reddeder diye, Hz. Osman, Ebû Zer'in gitmesi için bir yer belirlemedi. Çünkü gitmeyi reddetse, Hz. Osman kendisini zorlayacak değildi. Fakat Ebu Zer halifeye itaat ediyordu. Sözünün sonunda “şayet bir Habeşliyi başıma emir tayin etse, ona itaat ederdim” demesi de buna işaret etmektedir.²⁸³

Ebû Zer'in tavrı, fitneye ve bağlılık sözü verilen devlet başkanına muhalefete son derece karşı olduğunu göstermektedir. Ibn Sa'd'ın kaydettiğine göre Ebû Zer Rebeze'deyken Küfeli bir grup kendisine şöyle söylediler: “Bu adam sana böyle yapmışken, kendisiyle savaşmayacak mısın?” Ebu Zer “Hayır. Hz. Osman beni doğudan batıya gönderse, ben yine de ona itaat ederim” demiştir.²⁸⁴

g. Ebu Zer'in Medine'den uzaklaşma sebebi: Farklı bölgelerde fitne ortaya çıkmış ve Hz. Osman'ı sevmeyenler asılsız sözleri çevrelerinde yaymaya başlamışlardı. Fitneciler Ebû Zer'in farlı görüş ve anlayışından yararlanarak halkı Hz. Osman'a karşı ayaklandırmak istiyorlardı. Ancak Ebû Zer, ayrılıkçılara alet olmadı. Hz. Osman, menfaatin elde edilmesinden önce, zararın giderilmesini hedefledi. Çünkü Ebû Zer Medine'de kaldığında, insanlar ilminden istifade edeceklerdi. Fakat insanların onun aşırıya varan yaklaşımlarını benimsemeleri, toplumda büyük tehlikelere yol açabilecekti. Bu sebeple menfaatin celbi değil, mefsedetin def'i esas alınmıştır.

h. Ebubekir bin Arabî şöyle diyor: Ebû Zer, zahit bir insandı. İnsanlar, zenginleştikçe bineklerini ve giysilerini yeniliyorlardı. Ancak Ebû Zer bu durumu hoş karşılamıyor ve fazlalıkların insanların ellerinden alınmasını istiyordu. Bu sebeple Şam'da Ebu Zer ve Muaviye arasında anlaşmazlık çıktı. Medine'ye gitti, insanlar etrafında toplandılar. Düşüncesinde bir değişiklik olmamıştı. Hz. Osman ona şöyle dedi: “Sen insanların genelinin benimsediği yoldan farklı bir yol benimsedin. Kim Ebu

282 el-Müsned, 5, 125.

283 Buhari, 1406.

284 et-Tabakât, c. IV, s. 227.

Zer'in görüşünü benimserse, yalnız kalır ya da elindekileri bırakıp, bu şekilde topluma katılması gerekir. Böylece zahid, faziletli bir insan olur. Hayır, bereket ve fazilet böyle kişilerin ayrılmaz bir parçasıdır. Ebu Zer, en üstün olanı seçmiştir, ancak bu herkes için mümkün değildir. Şayet bütün insanlar bu yolu seçseler helâk olup giderler. Bundan Allah'a sığınırız!"²⁸⁵

İbni Arabî şöyle diyor: "Ebu'd-Derdâ ve Muaviye arasında anlaşmazlık çıktı. Ebu'd-Derdâ, zahid, faziletli ve derin anlayışlı bir insandı. Şam'da yargıçlık görevini sürdürmekteydi. Hakkın uygulanmasında şiddetli davrandı. İnsanlar bu duruma tahammül edemediler ve görevine son verdiler. Ebu'd-Derdâ Medine'ye döndü. Bu maslahatlara herkes tahammül edemeyebilir. Ebu Zer ve Ebu'd-Derdâ her türlü ayıptan uzaktırlar. Hz. Osman ise ayıplardan daha da uzaktır. Kim Hz. Osman'ın Ebu Zer'i Medine'den sürgün ettiğini söylerse bu geçersiz ve batıl bir iddia olur."²⁸⁶

1. Sahabeden hiç kimse Ebu Zer'in hatalı olduğunu söylememiştir. Çünkü onun söylediği güç yetirebilen için övülmüş bir yoldur.

Hz. Osman, Ebû Zer'e görüşünden dönmesini emretmedi, fakat insanların ellerinde bulundurdıkları helal mallara laf söylememesini istedi. Kim Hz. Osman'ın Ebû Zer'in bu görüşten vazgeçmesini emtettiğini söylerse, buna sağlam bir dayanak bulamaz.²⁸⁷ Buharî'den sahih olarak rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: "Hayatım pahasınada olsa Hz. Peygamber'den duyduğum bir sözü uygulamaktan vazgeçmem."²⁸⁸ Buharî de Hz. Osman'ın Ebû Zer'e fetva vermeyi yasakladığını gösteren bir haber bulunmamaktadır. Çünkü konu sınırlaması olmaksızın sahabenin fetva vermesinin yasaklanması kolay bir iş değildir.²⁸⁹

1. Şayet Hz. Osman Ebû Zer'e fetva vermeyi mutlak olarak yasaklasaydı, onu hiç kimsenin göremeyeceği bir yere gönderir, Medine'de hapseder veya Medine'ye girişini yasaklardı. Fakat Hz. Osman Ebû Zer'in insanların gelip geçtiği bir yerde yerleşmesine izin vermiştir. Çünkü Rebeze, Irak hacılarının konaklama yerlerindendi. Ebû Zer Mescid-i Nebi'de namaz kılıyordu. Bundan dolayı Hz. Osman kendisine "Uzakta olsan da ben sana yakınım." demiştir. Rebeze Medine'ye uzak değildir. Rebeze'deki sadaka develerinin otlatıldığı meralar Medine sınırındaydı.

285 el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 77.

286 A.g.e.

287 el-Medinetü'l-Münevvera fecru'l-İslâm, c. II, s. 223.

288 Buhari, İlim, 29.

289 el-Medinetü'l-Münevvera fecru'l-İslâm, c. II, s. 224.

Bu sebeple Hz. Osman'ın Ebû Zer'e deve sürüşü verdiği rivayet edilmektedir. Rebeze Mekke yolundaki en güzel yerdir.²⁹⁰

Taberî, Ebû Zer'in insanlardan uzaklaşmasını anlattıktan sonra şöyle diyor: Bir kısım insanlar bu konuyla ilgili birçok sebep ve çirkin durum zikrettiler. Burada o haberleri söylemeyi dahi hoş karşılamıyorum.²⁹¹

Tarihi gerçekler şöyledir: Hz. Osman, Ebû Zer'i sürgün etmemiştir. Ebû Zer izin istemiş ve halife de vermiştir. Fakat Hz. Osman'ın düşmanları, konuyla ilgili asılsız haberleri etrafa yaymışlardır.

Galip el-Kattan, Hasan el-Basrî'ye "Hz. Osman, Ebû Zer'i sürgün etti mi" diye sormuş, Hasan el-Basrî, "Hayır. Bunu söylemekten Allah'a sığınırım" cevabını vermiştir.²⁹² Ebû Zer'in sürgün edildiğine dair verilen haberlerin tamamı zayıf senetlidir. Bu rivayetlerin gerek senetlerinde gerekse metinlerinde sahih ve hasen hadiste olmaması gereken illetler vardır. Ebû Zer Rebeze'ye gitmek için izin istemiş ve Hz. Osman da vermiştir.²⁹³

Hz. Osman, Ebû Zer Medine'de yakınında olsun diye onu çağırarak için Şam'a elçi göndermiştir. Ebû Zer Şam'dan geldiğinde de kendisine şöyle demiştir: "Seni hayır için çağırdık, Medine'de yanımızda olmanı istedik."²⁹⁴ Böyle diyen bir kişi, onu sürgün eder mi!²⁹⁵

Ebû Zer'in sürgün edildiğine dair, yalnızca İbn Sa'd'dan bir rivayet gelmiştir. İbn Hacer Beride bin Süfyan el-Eslemî'den rivayet etmiştir. Hasen ve sahih rivayetlere aykırı açıklama yapan bir Rafızî'nin rivayeti kabul edilir mi!²⁹⁶

İmamiye bu olayı fikirleri doğrultusunda değiştirmiş ve Ebû Zer'in Rebeze'ye sürüldüğünü iddia etmiştir. Bu kendisine karşı yapılmış büyük bir ayıptır. Yedi yüz yirmi altı senesinde ölmüş olan İbn Mutahhar el-Hillî bu konudaki sözleriyle Hz. Osman'a karşıda ayıp etmiştir. Hillî, Hz. Osman'ın Ebû Zer'e şiddetli bir şekilde vurduğunu söylemektedir.²⁹⁷ Bu iddiaya İbn Teymiye çok kuvvetli bir cevap vermiştir.²⁹⁸ Selef bu hakikati biliyordu.

290 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 286.

291 A.g.e.

292 İbn Şebbe, Târîhu'l-Medîne, s. 1038.

293 Fitnet-ü Maktal-i Osman, c. I, s. 110.

294 Târîhu'l-Medîne, 1036-1037

295 Fitnet-ü Maktal-i Osman, c. I, s. 111.

296 A.g.e.

297 İbn Teymiye, Minhâcû's-Sünne, c. II, s. 183.

298 A.g.e.

Hasan el-Basri'ye "Hz. Osman Ebû Zer'i sürgün etti mi" dediklerinde "Hayır. Bunu söylemekten Allah'a sığınırım" dedi.²⁹⁹

İbn Sitrîn'e "Hz. Osman, Ebû Zer'i Medine'den sürgün etti" denildiğinde, "Hayır. O kendi isteğiyle gitti" karşılığını vermiştir.³⁰⁰ Sahih rivayetlerde şu bilgi bulunmaktadır: Ebû Zer etrafından insanların çoğaldığını gördüğünde fitne çıkmasından korktu. Hz. Osman'dan izin istemesine, durumu ona arz etti. Hz. Osman "Dilersen gidebilirsin. Her durumda arkadayım" dedi.³⁰¹

2. İBNİ SEBE'NİN EBU ZER'İ ETKİLEDİĞİ YÖNÜNDEKİ İDDİALARIN ASILSIZLIĞI

Saîd Afgânî, "Aîşe ve Siyaset" isimli kitabında şunları yazmıştır: Fitne olayında İbn Sebe'nin etkisi büyütülmüş, sahabe arasındaki bütün anlaşmazlıkların kaynağı olarak İbn Sebe gösterilmiştir. Bu olaylarda İblislerin rolleri ortadadır. Adımlarıyla İbn Sebe'ye yardım ettiler, onunla anlaşma yaptılar. Bunların meyveleri birçok farklı alanda ortaya çıktı. Bu sebeple kendisine gizli ve korkak denilmiştir.³⁰²

Afgânî'ye göre Abdullah bin Sebe oldukça zeki, ileri görüşlü, topluma yönelik kapsamlı hileler kurup bunları uygulayabilen bir kişiydi.³⁰³ İslam devletine karşı olan Talmutçu topluluğun kahramanlarından birisiydi.³⁰⁴ Müslümanlar Mısır ve Şam sebebiyle Bizans'la aralarına sağlam bir çizgi çekmişlerdi. Ancak İbn Sebe sanki Bizans için çalışıyor gibiydi. İbn Sebe, Rumlardan alınan Mısır, Şam ve diğer Akdeniz bölgelerinde dîni, siyasi ve askerî meseleleri gündeme getirerek halkı ayaklanmaya sürüklemeye çalışıyordu.³⁰⁵

Afgânî'ye göre İbn Sebe, Ebû Zer'le görüşerek hedefleri doğrultusunda büyük bir başarı elde etmişti. Bu karşılaşmasının ayrıntısına bakıldığında, Ebû Zer'in ağırlığının ortaya çıktığı görülür. Ebû Zer'in bu konuşma sırasında İbn Sebe'nin görüşlerini iyi bir şekilde anladığını ve onlardan etkilendiğini söylemenin hiçbir geçerliliği yoktur.³⁰⁶

299 Târth-u Medîne, s. 1037.

300 A.g.e.

301 Buhari, Zekat, 1406.

302 Aîşe ve's-Siyâse, s. 60.

303 A.g.e.

304 A.g.e.

305 A.g.e.

306 A.g.e.

Şu sebeplerden dolayı, Ebû Zer'in İbn Sebe'den etkilenmiş olacağı düşünülemez:

a. Muaviye Hz. Osman'a şikayet yazısı göndermişti. Ancak bu yazıda Ebû Zer'in İbn Sebe'den etkilendiğine işaret eden bir bilgi yoktu. Muaviye yalnızca Ebû Zer'in kendisiyle tartıştığını ifade etmiştir.³⁰⁷

b. İbn Kesir, Şam'da Muaviye ile Ebû Zer arasında çıkan anlaşmazlığı eserinin birçok yerinde ele almış ancak hiçbir yerde İbn Sebe'den bahsetmemiştir.³⁰⁸

c. Buhârî'de Ebû Zer'le Muaviye arasındaki anlaşmazlığa işaret eden rivayetler geçmekte. Ancak uzaktan veya yakından İbn Sebe'den bahsedilmemektedir.³⁰⁹

d. Sahabenin hayatlarını anlatan kitaplarda Muaviye ile Ebû Zer arasındaki anlaşmazlık ve Ebû Zer'in Rebeze'ye gitmesi anlatılır. Ancak İbn Sebe'den hiçbir şekilde bahsedilmez.³¹⁰

e. Taberî'de konu şu şekilde anlatılmıştır: "Bu konuda Muaviye'nin uygulamasını mazur görenler, gerekçe olarak Ebû Zer'in İbn Sebe ile görüşmesini zikretmişlerdir..."³¹¹ Taberî'nin bu haberi kesik ve yalındır. Bunun yalan olduğunu gösteren tarihi veriler şöyledir:

* Anlattıklarına göre İbn Sebe, Yemenli bir Yahudi iken, Hz. Osman döneminde Müslüman olduğunu söylemiş ve bundan sonra yıkıcı çalışmalarına Hicaz'da devam etmiştir. Ancak Hicaz'da herhangi birisiyle karşılaşmış olduğundan veya birisinin onunla karşılaşmasından bahsedilmemiştir.

* İbn Sebe ilk olarak Basra'da Abdullah bin Âmir'in valiliğinin üçüncü senesinin sonunda ortaya çıkmıştı. İbn Âmir de Ebû Musa el-Eş'arî'den sonra hicretin yirmi dokuzuncu yılında Basra valisi olmuştu. Buna göre onun Basra'da ortaya çıkış tarihi hicretin otuz ikinci yılına denk geliyor. Ancak bu durum tarihi gerçeklerle bağdaşmıyor.

* İbn Sebe'nin Küfe'ye yöneldikten sonra orada ön hazırlıklar yaptığını söylüyorlar. Tabii ki, halkı tanımak için bir süre orada kalmış olması, davetini ulaştırmak için adımlarını belirlemesi gerekir. İbn Sebe'nin Şam'da en düşük ihtimalle hicretin otuz üçüncü yılında ortaya çıktığını varsayarsak, iddia sahipleri, Muaviye ile Ebû Zer arasındaki tartışmanın hicretin otuzuncu yılında gerçekleştiğini dikkate aldıklarında

307 Târthu't-Taberî, c. V, s. 289.

308 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 180.

309 Buhârî, 1406.

310 Abdullah bin Sebe ve eseruhû fî Ahdâsî'l-fite, s. 51.

311 Târthu't-Taberî, c. V, s. 285.

ne diyeceklerdir acaba! Ebû Zer otuz yılında Medine'ye döndü ve otuz bir veya otuz iki yılında Rebeze'de vefat etti. Bundan da anlaşılıyor ki; İbn Sebe'nin Basra'da ortaya çıkışı Ebû Zer'in vefatından sonradır. İkisi nasıl ve nerede karşılaşabilirler!

Ebû Zer ne yakından ne de uzaktan Yahuhdi Abdullah bin Sebe'nin görüşlerinden etkilenmemiştir. Ölene kadar Rebeze'de yaşadı ve kendisine fitne ulaşmadı.³¹² Ayrıca ondan, fitneyi yasaklayan birçok hadis rivayet edilmiştir.³¹³

3. HZ. EBU ZER'İN VEFATI VE AİLESİNE HZ. OSMAN'IN SAHİP ÇIKMASI

Tebuk seferinde Hz. Peygamber'e şöyle denildi: Devesi yavaş olduğu için Ebû Zer geri kaldı. Resûlullah (sav): *"Onun için dua edin. Eğer onun için bir hayır varsa, Allah onu size ulaştıracaktır. Eğer böyle değilse, Allah aranızı ayıracaktır"* buyurdu. Ebû Zer devesini bir süre dinlendirdi. Ancak yine de hızlanmayınca yükünü sırtına aldı, Hz. Peygamber ve ashabın izini sürerek ilerlemeye başladı. Sefer sırasında Hz. Peygamber ve ordusu bazı yerlerde konaklıyorlardı. Yine böyle bir konaklama esnasında bir görevli ordunun durumunu kontrol ediyordu. Hz. Peygamber "Ebû Zer'in bize yetişmesini diliyorum" diyordu ki o sırada Ebû Zer'in sırtında yükleriyle kendilerine doğru yürüdüğünü gördüler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: *"Allah Ebû Zer'e merhamet etsin. Yalnız yürüdüğü gibi yalnız ölecek ve yalnız dirilecek."*³¹⁴

Zaman geçti ve Hz. Osman dönemi geldi. O dönemde Rebeze'de yaşadı. Ölüm vakti yaklaşınca eşi ve çocuklarına kendisini yıkayıp kefenledikten sonra yolun ortasına bırakmalarını vasiyet etti. Ailesi Ebû Zer'in dediği gibi yaptı. Bir grup, yolda ilerlemekteydi. Yolun ortasında böyle bir şey görünce şaşırdılar. Aralarında İbn Mes'ûd da vardır. "Bu nedir?" diye sorulduğunda "Ebû Zer'in cenazesidir" dediler. Bu cevabın hemen ardından İbn Mes'ûd'un gözlerinden yaşlar akmaya başladı ve Hz. Peygamber'in "Allah Ebû Zer'e merhamet etsin. Yalnız yürüdüğü gibi yalnız ölecek ve yalnız dirilecek." şeklindeki hadisinin gerçek olduğunu söyledi.

³¹² Abdulaziz Duhan, Ahdâsü'l-fitneti'l-ûlâ beyne's-sahâbe fi dav-i kavâidi'l-cerhi ve't-ta'dil, s. 174.

³¹³ A.g.e.

³¹⁴ İbn Hişâm, es-Stratü'n-nebeviyye, c. IV, s. 178.

Onu yıkadılar, kefenlediler, cenaze namazını kıldılar ve defnettiler. Onu taşımak istediklerinde kızı şöyle dedi: Ebû Zer size selam ediyor. Bir şey yemeden gitmemenizi istedi.

Dedikleri gibi yaptılar. Ardından Ebû Zer'in ailesini Mekke'ye götürdüler. Hz. Osman'a durumu arz ettiler. Halife Ebû Zer'in kızını kendi kızının yanına aldı.³¹⁵

Başka bir rivayet şöyledir: Ebû Zer'i defnettığımızda, kızı bizi yemeğe davet etti. Biz de onu Mekke'ye götürmek istedik. İbn Mes'ûd şöyle dedi: "Müminleri halifesi yakınımızdadır. Onun emretmesini isteriz, bizimle Mekke'ye gelir. "Durumu halifeye haber verdik ve Hz. Osman şöyle dedi: "Allah Ebû Zer'e rahmet etsin. Rebeze'ye gitmesi sebebiyle Allah onu bağışlasın. Fitne ortaya çıkınca Medine'den çıktı ve Rebeze yolunu tuttu." Hz. Osman Ebû Zer'in ailesini kendi ailesine aldı. O Medine'ye gitti, biz de Irak yönünde yolumuza devam ettik.³¹⁶

315 et-Temhîd ve'l-beyân fî maktali's-şehîd Osman, s. 87, 88.

316 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 314.

—ALTINCI BÖLÜM—

HZ. OSMAN'IN
ŞEHADETIYLE SONUÇLANAN
FİTNE OLAYI VE ÇIKIŞ SEBEPLERİ

A. FITNEYLE İLGİLİ ARAŞTIRMALARIN ÖNEMİ, BUNUN SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN OLAYLAR VE HZ. PEYGAMBER'İN OLAYI ÖNCEDEN HABER VERMESİNİN HİKMETİ

1. FITNEYLE İLGİLİ ARAŞTIRMALARIN ÖNEMİ, BUNUN SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN CEMEL, SİFFİN GİBİ OLAYLAR

Alimler, sahabe arasında ortaya çıkan anlaşmazlık konusunda yorum yapmanın doğru olmadığını, bu tür olayların hakim olan Allah'a havale edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yapılırken, sahabeden razı olunmalı ve kendilerinin Allah'ın izniyle yaptıkları dolayısıyla sevap kazanacaklarına inanılmalıdır. Sahabenin maddi ve manevi varlıklarına yönelik saldırılardan kaçınmak gerekir. Eğer onlarla ilgili olarak dinin bir hükmü varsa, kendileri zaten bu hükme razı olmuşlardır.

Ömer bin Abdulaziz'e Siffin'de savaşanlar sorulduğunda, "O kandır. Allah elimi ondan korumuş, temiz tutmuştur. Dilimi de o olayın kanıyla boyamak istemem."¹ demiş ve şu ayetle karşılık vermişti: "Bu, gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandıklarınız sizdedir. Onların yaptıklarından dolayı siz hesaba çekilmezsiniz."²

Sahabeyle ilgili olumsuz yorumların yasaklanmasının gerekçesi vardır. Sahabenin maddi ve manevi varlığına yönelik olumsuz ifadeler, Allah'ın gazabına ve cezasına sebep olur. Bunda zor bir durum yoktur. Çünkü sahabeye yönelik bütün araştırmalar, kişiyi eleştiriye, olumsuz yorumlara götürmez. Böyle olunca, derinlemesine araştırmalar yapıp sebepler ve sonuçlar üzerinde yoğunlaşmanın sakıncası yoktur.

Bazı alimler fitneleri kitaplarında yazmışlardır. Ibn Kesir ve Taberi bu zor dönemi kitaplarında ele alanlardır. Bu büyük fitneyle ilgili

¹ Hilelû'l-evliya, c. IX, s. 114.

² Bakara Suresi 2/134.

meselerleri konu konu bölerek ele almışlardır. Ancak bunu yaparken, taraflardan birisinin veya ikisinin de hatalı olduğunu vurgulamaya çalışmışlar. Zayıf rivayetle sahih olanını birbirinden ayırmamışlardır.³

Alimleri ve araştırmacıları İslam'ın ilk dönemlerindeki fitne olaylarını araştırmaya yönelten sebepler şunlardır:

a. Sahabe ve tâbitin arasındaki anlaşmazlıkları konu edinen eserler üç kısma ayrılmıştır.

a.a. Batı düşüncesiyle oluşturulmuş, İslam tarihine hakarete eden kaynaklar. Bunların yazarları aslında İslam tarihiyle ilgili hiçbir şey bilmemektedirler. İslam tarihinde hiçbir güzellik görmedikleri gibi, düşmanın hedeflerine hizmet ederek sahabe ve tâbitni rahatlıkla suçlayabilmektedirler. İslam düşmanları, fitne olayları için eserler ortaya koymuşlardır. Sahabe-i Kiram'la alakalı olumsuz yakıştırmalar içeren, dinin temellerine yönelik saldırıların bulunduğu bu kitaplarda, olaylar kişilere göre siyasi zeminlere çekilmiş, sahabenin imanı, takvası ve Allah'a bağlılığı sorgulanmıştır. Bunu yaparken dünyalık peşine düşmüşler ve asilsiz iddialara sarılmışlardır. Onlar için akan kanların, verilen canların ve feda edilen malların önemi yoktur. Kendilerini makama veya önderliğe ulaştıracak yolda her şeyi mubah görmüşlerdir.

Tahâ Hüseyin, "el-Fitnetü'l-Kübrâ" isimli eseriyle bu grubun önde gelenlerindenidir. Bu kişi gerçekten Müslümanlar arasında büyük bir fitnedir. Sahabeyi rahatlıkla kınamış, samimiyetlerine şüpheyile yaklaşmış ve onları Müslümanların düşmanlarının hedeflerine hizmet edecek iddialarla itham etmiştir.⁴ Onun bu yaklaşımı karşısında birçok Müslüman son derece rahatsız olmuştur. Bunun gibiler, Taberi, İbn Asakir ve diğer tarihçilerin rivayetlerine dayanmışlardır. Ancak belirtilen tarihî rivayetlerde yalanla gerçek birbirinden ayıramayacak kadar iç içe girmiştir. Bunlar doğru yanlış ayrımı yapmadan, bütün bilgileri eserlerine almışlardır. Ancak bu, büyük bir hatadır.⁵ Bunlar yanlış düşüncelere ve İslam tarihiyle ilgili doğru olmayan yazılara sebep olmuştur.⁶ Düşmanlar bu davranışlarıyla İslam tarihini karalamayı amaçlamışlardır. Kelbî, Ebû Mihnef ve Nasr bin Muzâhim el-Menkıri bunlardandır. Bunlar Taberi'yi kaynak göstermişler ve ilim ehli doğruyla yanlış birbirinden ayırır diyerek Taberi'nin eserine aldığı yanlış bilgileri, doğruymuş gibi sunmuşlar-

3 Abdülaziz Duhan, *Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc*, s. 79.

4 Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 80.

5 Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 81.

6 A.g.e.

dır.⁷ Mes'ûdî ve Ya'kûbî'nin eserleri için de aynı durum söz konusu olmuştur.

Muhibbûddin el-Hatîb, el-Avâsım'a yaptığı haşiyesinde İslam tarihinde tarih yazımının Emevi devletinden sonra başladığını belirtir. Sapıklık elbisesi giymiş bozuk düşünceli kişilerin, İslam tarihindeki güzel sayfaların silinmesi ve tertemiz sayfaların karartılmasında rolleri bulunmaktadır.⁸

İbnü'l-Arabî'nin "el-Avâsım Mine'l-kavâsım" isimli eserine Muhibbûddin el-Hatîb'in yaptığı haşiyeye dikkatle bakılırsa, kurulmak istenen tuzaklar çok iyi bir şekilde anlaşılmış olur. Bazı kötü niyetli kişiler, insanlığın gördüğü en şerefli nesil olan sahabeden binlercesini karlamaya çalışmaktadırlar. Bu kişiler İslam tarihinin sayfalarında kara lekeler bulmak için gece gündüz çalışmışlardır.⁹ Bunlar tarih kitaplarında görülebilir. Bunları kötü niyetli insanlar ortaya atmışlar veya bu tür olumsuz yaklaşımların yayılmasına katkı sağlamışlardır. Bunları, yanlarındaki büyük hadis kitaplarında da görebilirsin. Ayrıca üstatlarının sapıklık içinde yazmış oldukları kitaplar da bu bağlamda değerlendirilir. Bunlar müsteşriklerin, İslam düşmanlarının iddialarına dayanan asılsız, karalamaya yönelik yazılardır. Bu tavırdaki İslam düşmanları, ruhsal ve psikolojik olarak hezimete uğramışlardır. Yine de batıda bu yaklaşımdaki oryantalistler, batı hayranı yazarlar için örneklik konumlarını korumaktadırlar. Batı hayranları müsteşriklerin asılsız iddialarla dolu kitaplarını kaynak edinmişler, fikirlerini bu kaynaklardaki bilgiler üzerine kurmuşlar ve onların şüphelerini İslam topraklarında yaymışlardır. Bunun, Müslümanların düşünce dünyalarında ve kültürlerinde çok tehlikeli sonuçları olmuştur. Oluşturulan şer akımında, haktan tamamiyle dönmek asil olmuştur. Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle ilgili olarak, oryantalistlerin görüşleri ve yaklaşımlar derinlemesine incelenmeli, gerekli cevaplar verilmelidir. Düşmanların, şüphe ve yalanlardan yararlanmak suretiyle İslam dünyasına saldırmaları İbn Hazm (v. 456 h.) döneminde başlamıştır.¹⁰

a.b. Ümmetin çağdaş alimleri tarafından ortaya konulan eserler bu bağlamda ikinci grubu oluşturur. Bu eserler genel olarak faydalıdır. Ancak meselelerin sunum biçimi ve sahabe ile tabiine ilişkin bazı bilgiler verilirken dikkatsiz davranılması problem olmaktadır.

Mevdudî'nin "el-Hilâfe ve'l-mülk" isimli eseri gibi Muhammed Ebu

7 Nâsir el-Gıfârî, Usûl-ü mezhebi'ş-şatî'l-imâmîyye, c. III, s. 1457

8 A.g.e. c. III, s.1457.

9 A.g.e.

10 A.g.e.

Zehra'nın "Târihu'l-ümemi'l-İslâmiyye" ve "el-İmâm Zeyd bin Ali" isimli eserleri, sahabe ve Emevi halifeleriyle ilgili birçok eleştiriyi doludur. Bu kişiler, hiçbir güzel davranışı ve övülecek özelliği olmayan kişiler gibi sunulmaktadır.

Bu tür kitapları yazan araştırmacılar kaynakları gerektiği gibi incelememişler, çözümlemelerini İmamiyenin yaklaşımları ve görüşleri üzerine kurmuşlardır. Allah bizi ve onları affetsin.

a.c. Cerh ve tadil yöntemlerini benimseyenlerin ortaya koyduğu eserler diğer grubu oluşturur. Bu tür eselerde tarihi olaylar değerlendirilirken, hadisçilerin sahih olanla olmayanı birbirinden ayırmak için metin ve senet değerlendirmelerinde kullandıkları ölçütler esas alınmıştır. Bu tür eserler övülmeye değerlerdir. Çünkü bu yöntemle yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bilgiler sahabenin fazileti, gayreti ve imanıyla çelişmez.¹¹ Bu tür eserlerden bazıları:

- Yusuf el-Aş: ed-Devletü'l-Emeviyye
- Muhibbuddin el-Hatib, Ebubekir bin Arabi'nin el-Avâsım mine'l-kavâsım isimli eserine yazılmış taliktir.
- Sâdık Urcûn, Osman bin Affân
- Süleyman bin Hamd, Abdullah bin Sebe ve eseruhû fi ahdâsi'l-fitne fi sadri'l-İslâm.
- Muhammed Emhuzûn, Tahkîk-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne.
- Ekrem el-Umrî, el-Hilâfetü'r-râşide.¹²
- Osman el-Hamîs, Hukbe mine't-târîh.
- Muhammed Hasan Şarrâb, el-Medînetü'n-nebeviyye fecru'l-İslâm ve'l-asru'r-râşidi.

Muhibbuddin el-Hatib'in Avâsım için yaptığı talik ve şerhler bu açıdan son derece önemlidir. Aynı durum el-Müntekâ ve aynı yöntemle yaklaşılacak diğer eserler için de geçerlidir. Yapılan açıklamalar, ortaya atılan iddialara cevap verecek ve hataları düzeltecek çalışmaların yapılmasına ne kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Sahabeye yönelik olmayacak iddialar ortaya atanlara cevap vermekle mesele sona ermemekte, ayrıca fitne noktalarının derinlemesine araştırılması gerekmektedir. Böylece, rivayetler cerh ve tadil ilmi ölçütlerine göre ele alınmalı sahih ve zayıf haberler birbirinden ayrılmalıdır.¹³

İbn Teymiye şöyle diyor: Bir şahsın bidatçi olduğu anlaşılmışsa, ba-

¹¹ Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 81.

¹² A.g.e. s. 82.

¹³ A.g.e.

ül ortaya çıkmıştır. Ondan uzaklaşmak ve delillerini ilimle, adaletle yok etmek gerekir.¹⁴ Zehebi bu konuda farklı bir metot benimsemiştir. O, sahabe-yi yeren, onlar hakkında yalan bilgiler veren kitapların yakılması gerektiğini söylüyordu. Şöyle diyor: Sahabe arasında gerçekleşen olaylar ve savaşlar karşısında yorum yapmayıp hükmü Allah'a bırakmak geçmişte temel tavır olduğu gibi, bu gün de kitaplarda, bölümlerde ve yapılan çalışmalarda böyle davranmak temel tavır olmalıdır. Zaten sahabe arasındaki anlaşmazlıkları anlatan kitapların birçoğunda yalan, kesik ve zayıf haberler bulunmaktadır. Ellerimizdeki ve alimlerin ellerindeki kitaplar böyledir. Bu kitapların gizlenmesi ve gönüllerde şüphe oluşması için, imha edilmesi gerekir. Böylece sahabeye olan sevgi artar, insanlar onlardan razı olurlar.¹⁵

Zehebi'nin bu sözleri bizim için son derece faydalı olmuştur. Bu, sahabe hakkında kitaplarda yer alan bilgilerin çoğunluğunun yalan ve iftira olduğunu göstermektedir. Zehebi'nin, bu kitapların yakılması yönündeki ifadesinin gerçekleşme imkânı yoktur. Çünkü bu kitaplar dünyanın her tarafında yaygınlaşmıştır. Kötü niyetli insanlar çalışmaktadırlar. Bu durumda bizlere düşen, bu kitaplarla ilgili gerekli araştırmaları yaparak, yalan ve iftiralara ortaya çıkarmak suretiyle Müslümanların düşünce dünyalarının ve inançlarının bozulmasına engel olmaktır.¹⁶

b. Fitnenin sebeplerinin bilinmesi için, Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitnenin ve fitneye bağlı olarak ortaya çıkan olayların araştırılmasının önemi böylece ortaya çıkmış olmaktadır. Bu sebepler içten veya dıştan kaynaklanabilir. Ayrıca her sebebin, olaydaki payının ne olduğunun ve başka sebeplerin bulunup bulunmadığının bilinmesi gerekir.

Kötü niyetle yazılan kitapları okuyan kişi, yanlış fikirli insanların nasıl yardımlaştıklarını, münafıkların bu bozuk düşünceleri uygulamak için ne kadar gayret ettiklerini görür. Anlaşılır ki; düşmanlar köklü tarihi boyunca Müslümanlara yönelik kötü niyetlerini sürekli canlı tutmuşlardır.¹⁷

Şayet Müslümanlar arasında bir zayıflık olmasaydı, bu fesat hareketleri başarılı olamazdı. İslam ümmetinin zayıf noktalarını tespit etmek için, sahabe dönemini araştırmak, derinlemesine incelemek ve çözüm

¹⁴ A.g.e. s. 83.

¹⁵ Siyet-u a'lâmi'n-nübela, c. X, s. 92.

¹⁶ Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 84.

¹⁷ A.g.e.

yollarını bulmak bir zorunluluktur. Böylece ümmetin bu gün içerisinde bulunduğu halin ıslahı mümkün olabilir, gelecekte ortaya çıkabilecek tehlikeler giderilebilir. Bu şekilde tehlikeler giderilecek midir? Yoksa, içerden ve dışardan yönelen olumsuzluklar karşısında sessiz mi kalınacaktır?¹⁸

Hız. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitneyi ve ilgili olayları anlamak için, derin araştırmalar gerekmektedir. Eğer gerekli araştırmaları yaparsak, tarihi hakikatlerden dersler ve ibretler çıkarırız. Çıkardığımız derslerle önümüzü aydınlatmış, hilafet kurumunu gerektiği gibi anlamış oluruz. Böylece insanlık mutluluğuna ulaşır, kötülükler azalır, iyilikler çoğalır. Allah'ın dini ile sıkıntılar giderilmiş olur.

2. HZ. PEYGAMBER'İN OLAYI ÖNCEDEN HABER VERMESİNİN HİKMETİ

Birçok hadiste geçtiği üzere, Hz. Peygamber, ümmetin ayrılığa düşüp savaşağını haber vermiştir. Bu konuya işaret eden birçok hadis bulunmaktadır. Bu haberlerin üslupları birbirinden oldukça farklıdır. Fitnenin sebepleri, sonuçları, olayları veya fitneden etkilenecek kişiler hadislerde belirtilmiştir. Bunların çoğu, Hz. Peygamber'in sahabenin sorularına cevabı şeklindedir. Sahabe sürekli olarak Hz. Peygamber'e soruyor ve onu dinlemekten keyif alıyordu. Onlar için en büyük nimet ahiret sevabı ve dünyada bir saf olarak Hz. Peygamber'in etrafında bütünleşmekti. Müslümanların birlik ve beraberliği devam edecek mi yoksa ayrılıkları mı çıkacak diye Resûlullah'a (s.a.v.) soruyorlardı. Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla, ümmetin o zaman olduğu gibi daha sonra birlik ve beraberlik içerisinde olmayacağı bildirilmekteydi. Resûlullah (s.a.v.) da bunu sahabeye anlatıyordu. Hz. Peygamber sahabeyi kendisinden sonra karşılaşacakları imtihan ve fitnelere karşı eğitmekteydi. Öyle ki; Allah fitnenin gerçekleşmesini takdir ettiğinde, sahabe en güzel tavrı ortaya koysun ve meselenin çözümü için anında gerekli adımları atsin. Fitneye ilgili olarak bize ulaşan hadislerle baktığımızda şu sonuçlara ulaşırız:¹⁹

1. Hz. Peygamber bu fitneleri, daha gerçekleşmeden önce sahabeye haber vermek suretiyle onları karşılaşacakları zor günlere hazırlamayı hedeflemektedir. Böylece en güzel tepki ortaya konulacak ve meselenin çözümü için gerekli adımlar atılacaktır.

2. Bu hadislerde isyancılara işaret vardır. Bunlar kimi zaman inan-

18 A.g.e.

19 A.g.e.

dıklarını söyleyenler veya dinde aşırı gidenlerdir. Fakat düşünceleri sağlam değildir, kalplerinde eğrilik vardır. Onlar genel olarak anlayan, meseleleri idrak eden kişiler değildir.²⁰

3. Bu fitne münafıkları ortaya çıkarır, müminlerin kalplerini parlatır, imanlarını artırır. Onlar, iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak için hazır durumdadırlar. Bu gönülleri parlatan, Allah yolunda cihat edenle etmeyen biribirinden ayıran bir imtihandır. O gün, hayır ve şer ortaya çıkar. Mücahitler hayrı emreder ve şerre engel olurlar.²¹

4. Önceden fitnenin haber verilmesi, müminlerin onun içine düşmekten veya ilgili olaylara katılmaktan uyarılması anlamına gelir. Hz. Peygamber'in verdiği bir haber karşısında insanların tavırları çok farklıdır. Kimi gerekirse hemen canını vermeye hazırdır. Kimisi dünyalığı tercih eder. Kimisi cihadı terk eder...

Böylece Müslümanların gönüllerinde fitne karşısında bir tavır ve yaklaşım oluşur. Onlardan her birisi "keşke kurtulandan olsam" der. Gaflet anında bu fitneye bulaşma korkusu taşır ve korku en büyük kurtuluş yollarından birisi olur.²²

İbn Teymiye, ümmet içinde ayrılıkların ortaya çıkacağını ifade eden birçok hadis zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Bu, Hz. Peygamber'den gelen bir haberdur ve ümmet içinde ayrılığın, ihtilafların ortaya çıkacağını göstermektedir. Bu hadisler, Allah'ın dilemesiyle, kişilerin kendilerini kurtarmaları için uyarıdır"²³

5. Fitnenin haber verilmesi, kurtuluş yollarının sınırlandırılması içindir. Bir kişiye kendisini büyük bir tehlikenin beklediği söylenip, tehlikenin nereden ve nasıl geleceği bildirilmezse, bilmeden o tehlikenin içine düşebilir. Hadislerin önceden fitneyi haber vermesinin derin manalarından birisi de budur.²⁴

6. Fitneyi haber veren bazı hadislerde fitnenin yeri, zamanı ve Müslümanların bu esnadaki tavırları zikredilmiştir. Böylece Müslümanlar fitnenin sebeplerini anlayabilmekte, sonuçlarına bakarak bazı olaylara ilişkin hükümler çıkarabilmekte ve daha fitnenin başında konumlarını belirleyebilmektedirler.

7. Önceden fitnelerin haber verilmesi, Hz. Muhammed'in peygam-

20 Muhammed Ebû Zehra, el-Vahdetü'l-İslâmiyye, s. 137.

21 A.g.e. s. 136, 137.

22 Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 69.

23 A.g.e. s. 70.

24 Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 70.

berliğinin açık delilidir. Bu hadisleri işitip daha sonra, olayları görmüş olan sahabenin imanı artmıştır. Zaman geçince Hz. Peygamber'in sözlerini, belirttiği olaylar tek tek gerçekleşince daha iyi anlamışlardır. Hz. Peygamber'in haber verdiği fitneyi yaşayanlar için bu, her zaman ve her yerde, bütün Müslümanların imanlarını artıran bir durumdur.²⁵

Doktor Abdulaziz Sağır Duhân fitneyle ilgili hadisleri bir araya getirerek incelemeler yapmış "Ahdâs ve Ehâdis-i Fitneti'l-Herc" isimli eserinde bunların sahih ve zayıf olanlarını belirlemiştir. Tespit ettiği sahih hadislerden şu sonuçları çıkarmıştır:

1. Fitne olaylarının farklı toplumlarda ortaya çıkması Allah'ın kanunudur. İslam ümmetinde de fitne olayları kıyamete kadar devam edecektir. Öyle fitneler ortaya çıkacak ki; bunların içine düşenler kör, sağır ve dilsiz gibi olacaklardır. Onlar hem dünyada hem de ahirette helak olmuşlardır. Ancak kim kendisini bu fitnelerden korursa, kurtuluşa ermiştir. Allah'ın derin ilim verdiği, takva ile süslediği, kendisine hidayet verdiği kişilerin dışında kimse, fitne zamanlarında nerede ve kimin yanında duracağını bilemez.²⁶

2. Bu hadislerle göre, Müslümanlar arasında savaşların ortaya çıkması imkansız değildir. Ne sahabe ve tâbiîn dönemleri ne de günümüze kadar uzanan diğer dönemler için bunu inkar etmenin anlamı yoktur. Bu durumda zorunlu olan, savaşın sona erdirilmesi ve İslam diyarındaki ateşin söndürülmesi için, fitnenin sebeplerini araştırmaktır. Fitne anında hiçbir Müslüman anlaşmazlığı körükleyici bir tavır içinde olmamalıdır.

3. Allah'ın hataları ve günahları örtmesi, onun rahmetinin sonucudur. Ölüm, ortaya çıkan fitneler ve karşılaşılan depremler günahların kefareti olur, onları örter.

4. Hadislerden anlaşıldığına göre, fitne hareketlerinin çoğunluğu doğu kökenli olacaktır. İlk fitne hareketlerinin de Küfe ve Basra'da ortaya çıkması oldukça dikkat çekicidir. Cemel olayı da Küfe'de ortaya çıkmıştır.

5. Fitne sırasında bazı topluluklar ucuz dünyalıklar karşısında yarınlarnı satacaklar. Bunlar şehvetlerinin ve şüphelerinin kontrolüne girecekler. İslam'ı güzel bir şekilde yaşamaya çalışanlar, yaşayışlarında ve uygulamalarında yalnız kalacaklar. Fitne zamanında dinine bağlı Müslümanlar, elinde ateş topu bulunduran bir kişi gibi sıkıntı çekecekler. On-

25 A.g.e.

26 A.g.e. s. 345.

lar, hak olduğunu bilerek dinleri uğurunda başlarına gelen elem ve eziyete sabrederler.

6. Fitne sırasında Allah bir grubu korur. Onları fitneye karıştırmaz, onların elleri Müslüman kanı akıtmaz. İnsanların arasını bulmaya çalışırlar. İslam'ın temel prensipleri olan merhamet ve kardeşlik ilkelerine davet ederler. Bunlar, fitne anında da orta yolda yürüyenlerdir.²⁷

7. Fitne zamanında dil, kılıçtan daha tehlikelidir. Çoğunlukla dil, fitne ve belaları çeker. Dilden çıkan bir kötü kelime, kalplerde ateş olabilir, sükûneti ortadan kaldırabilir. Dil birçok fitnenin sebebidir.²⁸

8. Fitne zamanlarında ilim kaybolur. Bu ya alimlerin ölümleri ya susmalarıyla ya da kendilerini korumak için fitneden uzak durmalarıyla olur. Herhangi bir sebeple insanlardan uzak durmaları da mümkün olabilir. bu durumda cahiller efendi olur. İnsanlar cahilleri başkan edindirirler. Bu başkanlar hem kendileri sapar hem de etrafındakileri saptırırlar. Akılsızlar toplumda değer görmeye başlar.²⁹

9. Bu hadisler, Müslümanların helak edilmeyeceklerine, düşmanların başlarına musallat olmayacağına işaret etmektedir. Düşman güçlü, kuvvetli ve zorba olsa bile Müslümanlara zarar veremeyecektir. Yüce Allah bunun garantisini vermiştir. Ancak Müslümanlar arasında çıkacak fitneye ve ayrılığa karşı hiç kimsenin garantisi yoktur. Dış düşmanlar da Müslümanların içine fitne ve ihtilaf kapısından gireceklerdir. Çünkü ümmet arasında bir anlaşmazlık ortaya çıktığında, bu, tarafların birbirlerini öldürmelerine kadar uzanabilmektedir. Böyle olunca Müslümanlar zayıflar, düşmana fırsat doğar. Ümmet iyiliklerden uzaklaşır, kudret ve kuvvet gider. Allah'ın dininde bir araya gelip, ayrılıkları ortadan kaldırmaya kadar zayıflıkları ortadan kalkmaz.³⁰

10. Fitne hareketlerinin ortaya çıkması ve devam etmesiyle birlikte sapık gruplar asıl kimliklerini ortaya koyar ve İslam'dan ayrılırlar. Böylece Müslümanlar batıldan korunmuş olurlar.

11. Fitne zamanlarında insanların ahlaki değişir. Kimi insanlar Salih ameller ve hayır projeleriyle iyiliğe yönelir. Kimi insanların kalpleri de düşmanlık, kin ve nefretle dolar. İnsanlar arasında büyük bir karışıklık ortaya çıkar.

12. Hadisler fitnenin güvenlik ve istikrar döneminden sonra ortaya

27 Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 346, 347, 348.

28 A.g.e.

29 A.g.e.

30 A.g.e.

çıkacağını bildirmektedir. İnsanlar maddi yönden ve güvenlik açısından rahatlık içindeyken, Irak'tan Mekke'ye emniyet içerisinde gidilebiliyor-ken fitnenin görüleceği haber verilir. Söylenenler Hz. Osman dönemine işaret etmektedir. Çünkü onun halifeliği sırasında Müslümanlar güvenlik ve istikrar içindeydiler. Fakat rahatlık döneminin ardından fitne ortaya çıktı ve her şey tersine döndü. Güvenliğin yerini korku aldı.

13. Fitnede insanların hayırlıları, önde gelenleri ve düşünce adamları öldürülür. Geriye iyiyle kötüyü birbirinden ayıramayan insanlar kalır.³¹

Bunlar, fitneyle ilgili hadislerden çıkarılan bazı manalardır.

B. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİYLE SONUÇLANAN FİTNENİN SEBEPLERİ

Zühri şöyle diyor: Hz. Osman on iki yıl halifelik yaptı. İlk altı yılnda insanların ona yönelik olumsuz tavrı söz konusu değildir. Aksine, yumuşak huyluluğu ve sürekli insanlarla iletişim halinde olması sebebiyle Kureyş'liler onu Hz. Ömer'den çok seviyorlardı. Otuz ve otuz beş yılları arasında, Hz. Osman'ın halifeliğinin ikinci döneminde Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan birçok olumsuz olay ortaya çıkmış ve tarihçiler bu olaylara "fitne" adını vermişlerdir.³²

Müslümanlar Hz. Ebubekir, Hz. Ömer dönemlerinde ve Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk yarısında görüş birliği içindeydiler. Aralarında ayrışık yoktu. Hz. Osman'ın halifeliğinin son dönemlerinde Müslümanları ayrışığa sürükleyen olaylar çıktı. Fitneci zalim bir topluluk ayaklandı ve Hz. Osman'ı şehit etti. Onun şehit edilmesinden sonra Müslümanlar gruplara ayrıldı.³³

Hz. Ebubekir, Hz. Ömer dönemlerinde ve Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk yarısında İslam toplumunun üstün nitelikleri şunlardı:

1. Tam manasıyla bir İslam toplumu vardı. İnsanların Allah ve ahiret inançları son derece sağlamdı. Tam bir ciddiyet ve gönülden bağlılıkla Allah (c.c.)'in emirleri uygulanmaktaydı. Kötülüklerin en az görüldüğü toplumdu. Din, hayatın kendisiydi, insanların ruhlarına işlemişti. Zaman zaman hatırladıkları bir bütünlük değildi. Yalnızca ibadetleri yerine getirme düşüncesi taşıyorlar, dini doğru biçimde, hakkıyla yaşama-

31 A.g.e.

32 İbn Sa'd, *Tabakât*, c. I, s. 39-47.

33 *Mecmû'u'l-fetâvâ*, c. XIII, s. 20.

yı hedefliyorlardı. Ahlak, düşünce, önemli olanın belirlenmesi, değerlinin tespiti, sosyal ilişkiler, aile bağları, komşularla münasebetler, alış ve-riş, rızık için çalışma, emanete riayet, kefalet, iyiliği emredip kötülüğü yasaklama ve idarecilerin uygulamalarına boyun eğme konularında di-nin talepleri doğrultusunda hareket ediyorlardı. Doğal olarak toplumda-ki her birey bu tavrı sergilemekteydi. Bu dünyada başka bir zamanda ve toplumda gerçekleşecek bir olay değildir.

İslam toplumu içinde münafıklar da vardı. Onlar, Müslüman gibi görünüp, düşmanın menfaati için çalışıyorlardı. Toplumda zayıf inançlı, yavaş davranan, hainlik yapan vs. çok farklı nitelikte insanlar vardı. Fa-kat bunların toplumda kayda değer bir ağırlığı yoktu ve toplumun gidi-şatını değiştirecek güçleri de yoktu. Çünkü toplumun gidişatını belirle-yenler, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat eden, dinin emirleri-ne sıkı sıkıya bağlanan sağlam inançlı Müslümanlardı.³⁴

2. "Ümmet" kavramı tam olarak bu toplumda manasını bulmuştur. Ümmet dil, vatan ve menfaat birliğine dayanmaz. Bu cahiliye döneminin anlayışıdır. Gerçek manada ümmet ise, sağlam inanç bağlarıyla birbirine bağlanmış insanların oluşturduğu topluluktur. Ümmet içinde dillerin, renklerin veya çıkarların farklı olmasının önemi yoktur. Önemli olan bir inanç etrafında bir araya gelebilmektir. Bu, İslam ümmetinden başka hiçbir toplulukta gerçekleşmemiştir. İslam'a göre dil, renk, ırk veya menfaat farklılıklarının bulunması ümmetin birliğine engel değildir. Ümmet Türk'ü, Rum'u, Arap'ı din kardeşliği esası üzerine birbirine bağ-layan inanç bağıdır.

Müslümanlar asırlar boyunca ümmet olarak birlikte, iç içe yaşamış-lardır. Ancak ümmet olarak yaşayışın en güzel örneğini Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemleriyle, Hz. Osman'ın halifelığının ilk döneminde gör-mekteyiz.³⁵

3. O toplum, ahlak toplumuydu. Kur'an ahlakına ve dinin emirleri-ne dayanmaktaydı. Bu ahlak yalnızca iki cins arasındaki ilişkileri düzen-lemiyordu. Tabii ki bu, İslam toplumunun en temel vasıflarından birisiydi. İslam toplumunda açık saçıklık, karışık ilişki biçimleri, haya sınırla-rı dışında kalan her türlü söz, fiil ve işaret yasaklanmıştır. İslam toplu-mu, imkanlar ölçüsünde çirkinlilerden uzaktır. Ahlak ilişkileri iki cinsin karşılıklı ilişkilerini düzenlemenin ötesinde çok daha kapsamlıdır. İslam

34 Keyfe Nektübü't-Târîha'l-İslâmî, s. 100.

35 A.g.e. s. 101.

ahlakı, siyaseti, ekonomiyi, toplumu, düşüncüyü ve ifadeyi kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir. Devlet idaresi İslam ahlakına dayanır. İnsanlar arası ilişkilerde doğruluk, güvenilirlik, samimiyet, yardımlaşma ve sevgi esastır. Alay, söz taşıma ve iffete iftira yasaktır.³⁶

4. O toplum, ciddi bir toplumdur. İnsanlar işleriyle meşgul oluyorlardı. Ciddiyet, herhangi bir zorunluluktan kaynaklanmıyordu. Fakat Müslümanlarda işlerini önemseyen, aktif olmaya, çalışmaya, üretmeye yönelen bir ruh vardı. Meselelerini ciddiyetle ele almaları, geçici duygulara da dayanmıyordu. O toplum, boş vaktini geçirmek için evinde iş arayan, yollarda gezinen insanlardan oluşan bir toplum da değildi.³⁷

5. O toplum, iş için hazır bekleyen ordu gibi bekleyen insanlardan oluşuyordu. Her işte savaşçı bir ruhla hareket etmekteydiler. Onların hayatlarında Allah yolunda cihadın yeri ve önemi büyüktü. Askeri bir oluşuma ihtiyaç duyulmuyordu. Çünkü Müslümanlar, inançlarını korumak için meydana atılıyorlar ve bir anda güçlü, kudretli bir ordu oluşuyordu. Bu durum her alanda geçerliydi.³⁸

6. O, ibadet eden insanlardan oluşan bir toplumdur. İbadet ruhu, yalnızca farzlarda değil, bütün tasarruflarda ortaya çıkmaktaydı. Allah rızası için nafile ibadetler yapıldığı gibi, her iş ibadet bilinciyle yerine getiriliyordu. İdareci görevini ibadet ruhuyla yerine getiriyordu. Kur'an'ı ve dini ilimleri öğreten hocalar, işlerini ibadet bilinciyle yapıyorlardı. Tahir alış verişini ibadet şuuruyla yürütüyordu. Eşler, birbirlerine karşı görevlerini yerine getirirken, ibadet bilinciyle hareket ediyorlardı. Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber "Hepiniz çobansınız ve her çoban sürüsünden sorumludur" buyurur.³⁹

Bunlar, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer döneminde İslam toplumunun temel özellikleriydi. Belirtilen özellikler Hz. Peygamber dönemine yaklaştıkça güçlenmekte, ondan uzaklaştıkça zayıflamaktaydı. Bu özellikle İslam toplumunu en üst seviyelere çıkartmıştır. Bu dönemi, bütün çağlar için örnek haline getiren özellikler bunlardır. Bundan dolayı İslam hızla yayılmıştır. İslam fetihleri, dünya tarihinin en hızlı Fethileri olma özelliği gösterir. Elli yıldan daha az sürede Atlas okyanusundan Hindistan'a kadar uzanan büyük fetihler yapılmıştır. Bu açık bir durumdur. Aynı şekilde fethedilen bölgelerdeki insanlar İslam'a baskı ve zorlamayla

36 Keyfe nektübü't-târîha'l-İslâmî, s. 102.

37 A.g.e.

38 A.g.e.

39 Keyfe nektübü't-târîha'l-İslâmî, s. 103.

girmemişlerdir. Bütün bunların temel sebebi, İslam toplumunun yukarıda sayılan özellikleridir. İnsanlar, İslam'ın bu şekilde yaşandığını görünce onu sevmişler ve Müslüman olmak istemişlerdir.⁴⁰

Bu dönem, ilgilenenlerin akıllarından ve gönüllerinden silinmez. Bu döneme bakan kişi, İslam'ın bütün zamanlarda ve bütün mekanlarda en güzel şekilde uygulanabileceğini görür. Bu, temennilere veya varsayımlara dayalı bir örneklik değil, gerçekleşmiş bir örnekliktir. Olayları inceleyen kişi, ciddiyetle meselelere yaklaştığında uygulamaları derinlemesine görecektir. O dönemdeki uygulamaları görenler, "Bir defa gerçekleşmesi mümkün olanın ikinci defa da gerçekleşmesi mümkündür. Çünkü insan aynı insandır" diyeceklerdir. İnsanlık yeniden yükselişe geçebilir. Azmedildiğinde bu mümkündür. Böylece, zaferler elde edilebilir.⁴¹

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hâkim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlardır."⁴²

Müslümanların Raşit halifeler dönemindeki huzuru ve yüceliği elde etmelerine yardımcı olacak unsurlar: "O dönemin güzelliklerini ortadan kaldıran sebepleri öğrenip bunlardan sakınmak. Allah'ın ikramını getiren sebepleri öğrenmek." Bundan dolayı, önemine binaen, Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitneyi ayrıntısıyla ele almak istiyoruz. Fitnenin en önemli sebepleri:

1. BOLLUK, RAHATLIK VE BUNUN TOPLUMSAL ETKİSİ

Hz. Peygamber kendisine yardım eden sahabenin fakirlik ve mahrumiyetini görüyor, onlara sabır tavsiye ediyor ve onlara fakirliğin fazla devam etmeyeceğini, dünya hazinelerinin ve hayırların kapılarının kendilerine açılacağını haber veriyordu. Resûlullah (s.a.v.) dünyalıkla meşgul olup Salih amel ve Allah yolunda cihadı bırakan kişiyi uyarmaktaydı.

40 A.g.e.

41 A.g.e. s. 103.

42 Nur Suresi 24/55.

Müslüman'ın dünyalık sevgisiyle mücadele etmesi ve kendisini geçici menfaatlara bağlamaması gerekir.⁴³

Hz. Ömer bu uyarıyı çok iyi bir şekilde anlamıştı. Bundan dolayı Müslümanları mal sahibi olma fitnesinden ve dünyalık süslerden korumak, Hz. Ömer'in dikkatle uyguladığı bir siyasetti. Yeni fethedilen bölgelerde valilerin veya Müslüman halkın haklı bir gerekçe yokken mali durumlarını gereğinden fazla iyileştirmeleri yasaklanmıştı. Sahabenin önde gelenleri, ensar ve muhacir de bu yasağa dahildi.⁴⁴

Şüphesiz Hz. Ömer'in bu uygulaması, dünyalıkların Müslümanların kalplerinde yer etmesi ve bunun ahiretlerini perişan etmesinden çekindiği içindir.⁴⁵

Hz. Osman döneminde, doğuda ve batıda fetihler genişleyerek devam ediyordu. Ganimetler neticesinde Beytül-mal dolup taşmıştı. İnsanların elleri ve evleri de dolmuştu.⁴⁶ Bu zenginlik toplumsal değişmelere sebep olmuştur. Bolluk ve rahatlık artmış, insanlar dünyalık işlere yönelmeye başlamışlardır. Müslümanlar zenginlik yarışına girmişlerdir. Özellikle imanları gönüllerini aydınlatmamış olanlar, takva süsüyle süslenmemiş olan çöl Arapları, sonradan İslam'a girmiş ancak dünyalık peşine koştuktan kendisini alamamış kişiler zenginlik yarışına girmişlerdi. Hz. Osman bu durumu gördü ve halka gönderdiği mektuplarda bu gidişatın tehlikeli sonuçlarına işaret ederek şöyle dedi: Üç özelliğin ortaya çıkmasından sonra ümmetin bidatlara düşmesi kaçınılmazdır. Bunlar: Zenginleşme, evlatların çoğalması, bedevilerin ve Arap olmayanların Kur'an okumaları.⁴⁷

Toplumsal zenginleşme, insanların dünya malına meyletmeleri ve şükretmemeleriyle ilgili olarak Hasan el-Basrî şöyle diyor: Hz. Osman toplumun gittiği yönü fark etti. Ganimet paylaşılmayan bir gün yoktu. Kendilerine şöyle deniliyordu: Ey Müslümanlar! Size verilenleri fazlasıyla alın. Gidin ihtiyaçlarınızı fazlasıyla alın deniliyordu. Düşman korku içindedir. Hayır çoktur... Artuk kılıçlar kınına sokulmuştu. Kimi Müslümanlar savaştan uzak durmaya çalışıyordu. Ancak inançlı Müslümanlar kılıçlarını hiçbir zaman ellerinden düşürmemişlerdir ve kıyamete kadar da düşürmeyeceklerdir.⁴⁸

43 Ahdâs ve ehâdis-i fiñetü'l-herc, s. 559.

44 A.g.e.

45 A.g.e.

46 A.g.e.

47 Târthu'l-Taberî, c. V, s. 245.

48 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 224.

Evlatların çoğalması da bu bolluk ve refaha işaret eder. Bu durum ilk olarak Medine'de tepkiyle karşılandı. İnsanlar, rahatlıktan eğlenceye dalmışlardı. Kimisi güvercin besleyerek kimisi de atıcılık gibi çeşitli eğlencelere yönelerek zamanını geçirmeye çalışıyordu. Hz. Osman halifeliliğinin sekizinci yılında, bu tür eğlencelerle meşgul olanların durumlarının araştırılması için ilgili bölgelere görevliler gönderdi ve bu tür uygulamalara engel olundu.

İnsanlar sarhoş edici maddeler kullanmaya başlamışlardı. Hz. Osman bu durumu da gözetlemek üzere şikayet edilen bölgelere görevliler gönderdi. Yapılan tespitler doğrultusunda, sarhoş edici madde kullananlara ceza verildi. Hz. Osman bu tür şerhler karşı gerekeni hemen yapıyordu. Baskıyla insanlara zarar veren, silahını yanlış maksatlar için kullanan kişileri Medine'den sürmekteydi. Bu durum, Medine'den sürülenlerin kabilelerinde rahatsızlık oluşturmıştı.⁴⁹

Hz. Osman ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Bu uygulamalar sebebiyle insanların rahatsız olduklarını duyuyorum. Ben fitnenin kapısını ilk açan kimse olmam. Dikkat edin! Ben nefsimi kötülöklere karşı sağlam bağlarla bağlıyorum. İpin bir ucu bende, diğer ucu sizdedir. Kim bana tabi olursa, onu iyiliğe götürürüm. Kim bana itaat etmezse bilsin ki; kıyamet gününde herkesin bir önderi vardır. Her insanın yaptıklarının şahidi vardır. Kim Allah'ın rızasını isterse, onun için müjde vardır. Kim de dünya menfaatlerini isterse o da hüsrana uğramıştır."⁵⁰

Hz. Osman'ın israf eden, ahlaktı bozulmaya yönelik davranışlar sergileyen zengin aile çocuklarını cezalandırması, devlet başkanlığı yetkisine bağlı tazir cezası niteliğindedir. Ceza uygulananlar Hz. Osman'a karşı olumsuz tavır almışlardır.

Bedevelerin ve Arap olmayanların Kur'an okumalarının fitne sebebi olarak zikredilmesi ise, onların sevap için değil, ulaşacakları bir dünyalık için Kur'an okumalarıdır.⁵¹ Bunun etkisi ilk olarak İslam devletinin farklı bölgelerinde görölmeye başlandı. Sonra hilafet merkezine doğru sızdı.

Hz. Osman hutbelerinde Müslümanları uyarıyor, dünyalık peşine düşmemeleri için kendilerine gerekli hatırlatmaları yapıyordu. Hutbelerinden birisi şöyleydi:

"Allah size ahireti isteyen diye dünyayı vermiştir. Dünyayı orada

49 A.g.e. c. V, s. 416.

50 Tahkik-u mevâkif-i sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 361

51 el-Vesâikü's-siyâsiyye fi'l-ahd'in-nebeviyyi ve'l-hilâfeti'r-râşide, s. 392

ebedi kalacakmışsınız gibi yaşayın diye vermemiştir. Dünya hayatı sona erer. Ahiret ise sonsuzdur. Fani olan sizi meşgul edip, baki olandan alıkoymasın. Allah'tan korkun, ümmetten ayrılmayın, gruplaşmayın.”⁵²

Hz. Osman bu konuşmasının ardından şu ayetleri okudu: “Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun (bu) nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz. İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa eren onlardır.”⁵³

Dünyanın bütün nimetleri adeta Müslümanlara akmaktaydı. İnsanlar fetihlerin ardından boş kaldılar. Artık fetihlere doyuşlardı. Bundan sonra halifeye yöneldiler, sorun çıkarmaya başladılar.⁵⁴

Anlatılanlardan hareketle, zenginlik ve rahatlığın fitne hareketlerindeki etkisi ortaya çıkmaktadır. el-Bâb bölgesinde bulunan Abdurrahman bin Rabia'ya gönderilen mektup da bu bağlamda anlaşılmalıdır. O yazı şöyledir: Halk iyice şımartıldı. Haddinden fazla yemeye başladılar. Verdiklerini azalt. Ancak kendilerine saldırıp meydan okuma. Fitneye düşmelerinden korkarım.”⁵⁵

Hz. Osman hutbesinin sonunda şöyle dedi: Dikkat edin fani dünya sizi şımartmasın, ebedi olan ahiretiniz için çalışmaktan sizi alıkoymasın. Zamanın tehlikeli olaylarından kaçının. Birlik ve beraberlik içinde olun, gruplara ayrılmayın, parçalanmayın.”⁵⁶

2. HZ. OSMAN DÖNEMİNDEKİ SOSYAL DEĞİŞİMİN TABİATI

Hz. Osman (ra)'ın hilafet yıllarında birçok sosyal değişiklikler olmuştur. Derinden sessizce devam eden değişiklikler Hz. Osman döneminin ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Zirvelere ulaşan değişim çılgınlıkları, Hz. Osman'ın şehit edilmesine kadar uzanmıştır⁵⁷

52 Ahdâs ve ehâdis-i fitneti'l-herc, s. 567.

53 Ali İmran Sûresi 3/103-104.

54 Tahkik-u mevâkıf-i sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 362.

55 Tahkik-u mevâkıf-i sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 362.

56 A.g.e.

57 el-Devletü'l-Emeviyye müfterâ aleyha, s. 166.

Fetih hareketleriyle İslam devletinin sınırları genişlemiş ve bu da toplumsal yapının değişmesine sebep olmuştu. Çünkü İslam devleti genişlemeye birlikte fethedilen bölgelerdeki ırkların, renklerin, dillerin, kültürlerin, adetlerin, düzenlerin, düşüncelerin, edebiyatın, sanatın ve diğer bütün alanların mirasçısı olmuştu. Kimi yerlerde uyumsuz yapılanmalar ortaya çıkmıştı.

Toplumsal değişimden en çok etkilenen şehirler Şam, Mısır, Basra, Küfe, Mekke ve Medine'ydі. Büyük şehirler, fetihler için büyük ordular gönderiyor ve dönüşte de orduları karşılıyorlardı. Savaşlar sonucunda bu bölgelerdeki yerli halkın sayısı ölümlerle azalmış, bunların yerine fethedilen bölgelerden gelen İranlı, Rum, Kıbtî, Kürt, Berbert ve Türklerle yabancı sayısı artmıştı. Sonradan gelenlerin çoğu İranlı veya Yahudi ya da Hristiyan Araplardan oluşuyordu.⁵⁸

Bu bölgelerdeki insanların çoğu fetihlere katılmışlar, bölge fethedildikten sonra oraya yerleşmişlerdi. Bunların çoğu, kuzey, güney ve doğudaki Arap kabilelerinden idi. Genellikle bu durumdaki insanlar sahabe-den de değillerdi. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in dizinin dibinde yeterince eğitim almış insanlar değillerdi. Sahabe ya fetihlerle meşguldü ya da ileriki dönemler düşünüldüğünde, çoğu rabbine kavuşmuştu. Sahabe dönemindeki toplumsal doku, sonraki dönemlerde değişikliğe uğramıştı. Toplumda fethedilen bölge halkları, bedeviler, dinden dönüp tekrar İslam'a girenler, Yahudiler ve Hristiyanlar vardı. Kültürel bozulma olmuş, maddi anlamda artış olsa bile, dini anlamda yaşam kalitesi düşmüştü. Yeni fesat kaynakları ortaya çıkmıştı ve insanlar asılsız iddia ve iftiraları kabule önceki dönemlere göre daha meyilli idiler.⁵⁹

2.1. Toplumsal Dokuda Değişikliğe Neden Olan Unsurlar

2.1.1. Toplum farklı gruplardan oluşmaktaydı. Sahabe ve tâbiîn toplumun temel unsurlarıydı. Ancak gerek fetihler sebebiyle şehit oldukları için, gerekse fetihlerden sonra başka şehirlere dağıldıkları için oldukça azalmışlardı. Kalan az sayıdaki Sahabe de Küfe, Basra, Şam ve Mısır gibi yeni fethedilen bölgelere gönderiliyordu. Kimisi Arap yarım adasından çıkıyor ve sonra tekrar geri geliyordu.⁶⁰

2.1.2. Fethedilen bölgelerin sakinlerine oranla, oraya fetihten sonra gelip yerleşenlerin sayıları oldukça düşüktü. Bölgeyi idare edip, işlerin

58 Dirâsât ft ahdi'n-nübüvve ve'l-hilâfeti'r-râşide, s. 379.

59 A.g.e. s. 380.

60 A.g.e.

yürüyüşüne, ahlâkı, fikrî ve edebî gidişata yön verseler de sayı olarak azınlıkta kalmaktaydılar. Bazen, bu bölgedeki insanlar başka bölgelere nakledilmekteydi. Bazı kişiler, valilerin emri gereği ticarî, ilmî veya idarî maksatlarla büyük İslam şehirlerine veya başkente gitmekteydiler. Eğer gittikleri bölgelerde halkı ayaklandırmıyorlarsa, bu tür şehirler arası intikalleri yasaklayan bir kanun bulunmuyordu.⁶¹

Fethedilen bölgelerden büyük İslam şehirlerine gelenler, fitnenin en hızlı kaynaklarıydı. Çünkü bunlar fetihler sırasında mağlup olmuş, akrabaları öldürülmüş kimselerdi. Birçok sebeple fitnenin hızla yayılması için gayret etmişlerdir. Bu zebeplerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Cahil olmaları ve kısa süre önce zenginlik ve izzet içinde olduklarını ancak ellerinde ne varsa hepsinin alındığını düşünmeleri.
- Yabancı olmalarından ya da başka sebeplerden dolayı dini yeterince anlayamamaları.
- Irkçılık yapmaları ve Arapları kötü görmeleri.
- Bazıları kılıçtan veya cizyeden korktukları için İslam'a girmişlerdi. Ancak İslam toplumunda şer için çalışıp, Müslümanlara tuzak kurmaya çalışıyorlar ve her türlü fitne hareketinin başını çekiyorlardı.
- Heva ve heveslerinin ardına düşmüşlerdi. Bu sebeple de fitne ortamı oluşturmaya çalışıyorlardı.

2.1.3. Toplum içinde bedevi Araplar vardı. Onların içinde takva sahibi Müslümanlar olduğu gibi, kafirler ve münafıklar da vardı. Ayette durum şöyle ifade edilir: "Bedeviler inkâr ve münafıklık bakımından daha beterdirler. Bununla beraber Allah'ın, Resulüne indirdiği (hükümlerin) sınırlarını bilmemeye daha yatkındırlar. Allah alimdir, hakîmdir."⁶² Çünkü onların kalpleri katı, tabiatları sert, sözleri kurudur. Yapıları itibariyle Allah'ın belirlediği sınırlara riayet etmiyorlar, hükümlere bağlı kalmıyorlar, cihat etmiyorlardı.⁶³ Fitnenin önde gidenleriydiler. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

- Dini tam olarak anlayamamaları.
- Kur'an'dan küçük bir bölüm öğrendiklerinde kendilerini büyük alim zannetmeleri.
- Alimlere tabi olmayıp, sürekli onlara sıkıntı vermeleri.
- Yapılarına kabilecilğin yerleşmiş olması.
- Cahil olmaları sebebiyle farklı grupların kendilerini aldatması.

61 A.g.e.

62 Tevbe Sûresi 9/97.

63 Dirâsat fî ahdi'n-nübüvve ve'l-hilâfeti'r-râşide, s. 380.

• Tabiatlarının sert olması ve medeniyetten uzak olmaları. Kendilerinden olmayanlara kötü gözle bakmaları. Bunlar bedevilerin her zaman ve mekandaki tavrıdır.,

• Dinde aşırı gitmeleri ve bilmedikleri halde kolay kolay beğenmemeleri. Haricilerin çoğunluğunun bu gruptan olmasının sebebi budur.⁶⁴

Bunlar arasında "kurra" kelimesi kullanılmaktaydı. Ancak bu kelimenin manası üzerinde ihtilafa düşmüşlerdir. Bir grup, bu kelimenin, Kur'an okuma işi üzerinde yoğunlaşanlar için kullanıldığını söylemiştir. Ancak bu kelimeden başka manalar da çıkarmışlardır. Onlardan kimisi Kur'an'ı kendi anlama yöntemlerine göre anlıyorlardı. Kimisi okuduğundan hiçbir şey anlamıyordu. Kimisi okuduklarıyla toplumsal olaylar arasında irtibat kuramıyordu.⁶⁵ Bunlar şu sebeplerden dolayı fitnenin önde gidenleriydiler:

• Anlayışlarının zayıflığına karşılık, dini meselelerde şiddetle takışmaları. İddiaları bilgi ve basirete dayanmıyordu. Sonuçlarını düşünmeden, duygularına göre hareket ediyorlardı. Mefâsidin giderilmesi, menâfin elde edilmesi gibi temel kuralları da bilmiyorlardı.

• Ayetleri ve hadisleri gerektiği gibi anlamadıkları halde, sadece kendileri anlıyormuş gibi davranmaları: Kendilerini büyük alim zannedip, Müslümanların maslahatlarına tasarrufta bulunmaya çalışmaları.

• Kendilerini alimlerden ve ümmetin önde gelenlerinden üstün görmeleri: Artık kendilerini bilgi ve anlayış yönünden en üstte gören bu insanlar, "onlar da insan, biz de insanız" mantığıyla hareket etmeye başlamışlardır.

• Alimleri önder edinmeyip, kendi aralarından cahil kişileri önder olarak kabul etmeleri.

• Heva ehli, bidat ve fitnelerin önderleri kurra denilen kişilere sığınıyor, onları doğru yoldan saptırıyorlar, onları kandırıyorlar, dindar gibi gözüküyorlar ve basiretsiz bir şekilde onları harekete geçiriyorlardı.

• Hüküm çıkarma yöntemlerini ve fitneyle ilgili hükümleri bilmemeleri.⁶⁶

2.1.4. İslam toplumunun yapısında yer alan diğer bir unsur da İslam'dan dönüp daha sonra zorunluluk gereği tekrar İslam'a giren insanlardı. Onların Müslümanlık süreleri oldukça kısaydı. Tabii ki onlardan

64 Dirâsât fi'l-ahvâi ve'l-fırak ve'l-bide', s. 161

65 Dirâsât fi ahdi'n-nübüvve ve'l-hilâfet-i'r-râşide, s. 381

66 Dirâsât fi'l-ahvâi ve'l-fırak ve'l-bide', s. 163

kimisi nefsinı arındırmış ve gerçekten Müslüman olmaya karar vermişti. Ancak çoğu imanın tadını alamamış insanlardan oluşuyordu. İslam'dan önceki kabile hayatına göre, o zihniyetle yaşıyorlardı. Kabilecilik ruhlarına işlemişti. Sanki İslam'a girmemiş gibi bir yaşayış sergiliyorlar, kabileci geri mantuklarıyla İslam'ın prensipleri çelişmiyormuş gibi yaşıyorlardı.⁶⁷

Fitne havasının oluşmasında dinden dönenlerin rolü büyüktür. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de mürtetler vardı. Ancak Hz. Osman'ın mürtetlere yönelik siyaseti önceki iki halifeden farklıydı. Hz. Ebubekir valilerine gönderdiği yazısında cihat sırasında mürtetlerden yardım alınmamasını emrediyordu. Ayrıca ordu komutanları Halid bin Velid ve İyaz bin Gânem'e ordularına hiçbir mürtedi almamasını emrediyordu.⁶⁸

Şa'bî şöyle diyor: Hz. Ebubekir ölene kadar, dinden dönen hiçbir kişi veya gruptan yardım istememiştir.⁶⁹ Bu sebeple, dinden döndükten sonra tekrar Müslüman olan ve İslam'ı en iyi şekilde yaşamaya çalışan kimi insanlar Hz. Ebubekir'i görünce ondan utanıyorlardı. Tuleyha bin Huveylid, sürekli umreye giderdi. Ancak bir defa cesaret edip Hz. Ebubekir'in karşısına çıkamadı.⁷⁰

Hz. Ömer döneminde bu siyasette bir miktar hafifleme görülür. Çünkü dinden çıkıp tekrar İslam'a girenler, Irak ve Şam'ın fethine katılmışlardır.⁷¹

Sa'd bin Ebî Vakkâs komutasındaki ordu Kadisiye'ye doğru ilerlerken, Kays bin Mekşüh ve Amr bin Ma'd askerleri coşturuyor, savaşa teşvik ediyordu. Bunların hepsi, Hz. Ömer'in dinden dönenlere savaş izni vermesinden sonra gerçekleşmişti.⁷² Fakat Hz. Ömer'in bu uygulaması şartsız ve kayıtsız değildi. Dinden dönüp sonradan tekrar Müslüman olanlar yüzbaşı olarak görevlendirilmeyeceklerdi. Yani emirlerine yüz asker verilmeyecekti. Bu sebeple Sa'd, Kays bin Mekşüh'un emrine ancak yetmiş asker verdi. Bu haliyle, uğultulu bir gecede ayaklanmış, isyan etmişlerdi.⁷³ Hz. Osman, sınırlandırma siyasetini terk etti, dinden dönüp sonradan tekrar Müslüman olanlara görevler verdi. Amacı onları ıslah etmektir. Ancak bu onların azgımlıklarını artırdı. Bununla ilgili şiir şöyledir:

67 Dirâsât fî ahdî'n-nübüvve ve'l-hilâfeti'r-râside, s. 381.

68 Abdullah bin Sebe ve eseruhû fî ahdâsi'l-ftne, s. 155.

69 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VI, s. 347.

70 et-Târîhu'l-İslâmî, c. IX, s. 59.

71 Abdullah bin Sebe ve eseruhû fî ahdâsi'l-ftne, s. 156.

72 A.g.e.

73 Târîhu't-Taberî, c. IV, s. 382.

Köpek bakıcısı gibiydim,

Pençeleri ve tırnaklarıyla tırmalayan.⁷⁴

Hiz. Osman'ın dinden dönüp sonradan tekrar Müslüman olanlara görev vermesi, Küfe'de halkın değişmesine sebep olmuştur. Komutanları Abdurrahman bin Rabia Türklerle savaşırken yaralandı. Türkler Abdurrahman bin Rabia ile savaşıyorlar ve meleklerin Müslümanları ölümden koruduğunu düşünerek kaçıyorlardı.⁷⁵ Dinden dönüp sonradan tekrar Müslüman olanlar fitnede ön safta yer almışlardır. Hiz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitnede de dinden dönüp sonradan tekrar Müslüman olanların büyük rolü vardı. Sevdân bin Hamrân es-Sükûnî, Katîra İbn Fülân es-Sükûnî ve Hakîm bin Cebile el-Abdî bunlardandır.⁷⁶

2.1.5. Çoğunluğu Arap yarımadasından çıkarılmış olan Yahudi ve Hristiyanlar Küfe ve Basra gibi büyük şehirlere yerleşmişlerdi. Fetihler sırasında özellikle Yahudiler, alışılmış olduğu üzere, çeşitli araç ve yöntemlerle mali baskı yapıyorlardı. Uzanan yardım ellerini kırmak için her türlü entrikaya başvuruyorlardı.⁷⁷ Hiz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitnede Yahudilerin rolünü ayrıca ele alacağız.

2.2. Kültürel Dokudaki Yeni Oluşumlar

Bütün bunların ötesinde, bunlardan daha önemli ve tehlikeli bir alan vardır ki; o da kültür alanıdır. Farklı kültürler, fikirler, düzenler ve inançlar hızla İslam toplumuna akmış, böylece büyük bir kültürel bütünlük ortaya çıkmıştır. Fethedilen bölgelerde her ne kadar Müslümanlar bulunuyordusa da diğer gruplar çoğunluğu oluşturuyordu. Müslümanlar diğer grupların içerisinde yaşıyor, onların kızlarıyla evleniyor, dillerini konuşuyor, giysilerini kullanıyor ve adetlerini öğreniyorlardı. Buna rağmen, fethedilen bölge halklarının ve kültürlerinin etkisi ilk dönemlerde sınırlıydı.⁷⁸

Fethedilen bölgelerdeki insanlar yeterince eğitim alamamış, ensar ve muhacirin sahip olduğu ruhu kavrayamamışlardı. Fethedilen bölgelerdeki kabilelere mensup insanların durumları da böyleydi. Fethedilen bölgelerde İslam kısa sürede kabul edilmiş ve yerleşmişti. Ancak bu böl-

74 Abdullah bin Sebe ve eseruhü fî ahâsî'l-fıne, s. 157.

75 Tarihü't-Tabert, c. V, s. 146.

76 Abdullah bin Sebe ve eseruhü fî ahâsî'l-fıne, s. 157.

77 Dirâsât fî ahdi'n-nübüvve ve'l-hilâfeti'r-râşide, s. 381.

78 A.g.e.

gelerdeki insanların eğitimi görevini üstlenen ensar ve muhacir, insanların Müslüman olmadan önceki düşüncelerini ve adetlerini tamamen hayatlarından söküp atamadıklarını dikkate almaktaydı. İslam'ı öğretmekle görevli olanlar, öylesine büyük kültür dalgalarıyla karşı karşıyaydılar ki; bunlarla baş etmeleri mümkün değildi. Bu durum fetihlerin, eğitimden daha hızlı olduğunu; fetihlerle eğitimin, Kur'an ve sünnet öğretiminin orantılı olmadığını gösteriyordu.

İslam'ın cihat anlayışına göre, bir şehre mücahitlerin girmesinin hemen ardından İslam davetçileri girmeli, İslam'ı bölge insanlarına anlatmalı, öğretmelidir. İslam toplumunda eğitim gerekli yerini korumalıdır. İslam toplumu içinde fikri ve siyasi birliği engelleyen farklılıklar kendiliğinden ortadan kalkmış olur.⁷⁹

Fetihlerin hızla devam etmesi sebebiyle, fethedenlerle fethedilen bölge halkları arasındaki farklılıklar eğitim öğretim çalışmalarıyla tamamen yok edilemez. Çok kısa sürede Irak, çevresindeki topraklar ve Şam fethedilmişti. Fetihler için söz konusu olan hızın toplum eğitimi için de geçerli olması söz konusu değildir. Çok kısa bir sürede bütün Irak ve Şam bölgesindeki halkın eğitilmesi mümkün değildir.⁸⁰

Çünkü eğitim faaliyetini sürdürecektir olan sahabenin çoğunluğu savaş meydanlarında şehit edilmişti. Kalan az sayıdaki sahabenin etrafında da ilim sevdalısı insanlar bulunuyor, sahabe onlarla meşgul oluyordu. Tabi'nin de çoğu samimi insanlardan oluşmaktaydı. Onlar da savaş meydanlarındaydılar. Cihat edip can veriyorlardı.⁸¹ İslam'ın derinlemesine öğretilmesi için yeterli zaman da yoktu. Bu ve benzeri sebeplerle İslam devletinde istikrar sağlanamadı ve bu durum Hz. Osman döneminde açıkça görülebilir hale geldi.⁸²

2.3. Yeni Bir Neslin Ortaya Çıkması

İslam toplumundaki en büyük değişme, yeni bir neslin ortaya çıkmasıydı. Bu nesil toplumda önemli bir yer tutmaya başladı. Bunlar sahabe neslinden başka bir nesli oluşturmuyordu, sahabe asrında yaşamamışlar ve onlar gibi nitelendirilmemişlerdir. İslam devlerinin yükünü omuzlarında taşıyan ilk nesle göre bu yeni nesil oldukça zayıf kalıyordu.⁸³

Sahabiler, sağlam inançlarıyla, İslam inancını gerektiği gibi anlaya-

79 Tahkik-u mevâkıf-iş-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 358.

80 A.g.e.

81 eş-Şüca', el-Yemen fi sadri'l-İslâm, s. 334.

82 Tahkik-u mevâkıf-iş-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 359.

83 Yûsuf el-Aş, ed-Devletü'l-Emeviyye, s. 132.

bilmeleriyle, Kur'an ve sünnette belirtilen İslam nizamına boyun eğmeleri için kendilerini tam olarak hazırlamalarıyla diğer Müslümanlardan ayrılmışlardır. Yeni fetihlerle beraber ortaya çıkan yeni nesilde bu özelliklerin çok azını bulmak mümkün olmaktadır. Bu dönemde şahsi arzular, ırkçılık ve kavimcilik ortaya çıktı. Yeni nesil, beraberinde birçok cahiliye kalıntısı taşımaktaydı. Onlar, sahabe'nin Hz. Peygamber'den gördüğü eğitimi göremediler. Bunun sebebi yeni neslin çokluğu, fetihlerle ve savaşlarla meşgul olunmasıydı.⁸⁴ Sahabe döneminde fitne, diğer bütün zamanlardan daha azdı. Hz. Peygamber döneminden uzaklaşıldıkça ayrılık ve gruplaşma artmaktadır.⁸⁵

Yeni nesil, kendinden önceki neslin sevinçle karşıladığı, razı olduğu şeyleri kabul etmiyor, onlardan razı olmuyordu. Yeni neslin adetleri, sahabe'nin adetlerinden de çok farklıydı. Yeni bir akıl ve yeni bir hayat anlayışı oluşmuştu. Artık ilk halifeler döneminde üstün tutulan anlayışlar kabul edilmiyor, benimsenmiyordu. Yeni nesil, sahabe'nin düşünce biçimini ve yaklaşımlarını anlayamıyor, hikmetleri kavrayamıyordu.⁸⁶ Bu sebeple, yeni nesilden yanlış anlayışlara sapanlar, fitne hareketlerine katılıyorlardı.

2.4. Toplumun, Yalan Haberleri Kabule Hazır Hale Gelmesi

Bu süreçte toplumda uyumsuz bir yapılanma ve bütünleşmenin oluştuğunu görüyoruz. Böyle olunca toplum karışıklık ve sıkıntılar için uygun bir ortam haline gelmiştir. Toplum yapısı, yalan haberleri, asılsız sözleri ve şayiaları kabul edecek bir yapıya gelmiştir.⁸⁷

Bu durumu İbn Teymiye şu ifadelerle ortaya koyuyor: Hz. Peygamber "Benden sonra Ebubekir (r.a.) ve Ömer'e (r.a.) tabi olun" buyurmuştur. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemleri Hz. Peygamber dönemine yakınlığı sebebiyle sonraki dönemlerden daha önemli ve önceliklidir. Bu dönemlerde insanların imanları daha güçlüydü, idarecileri daha metanetliydi, sağlam adımlarla ilerliyorlardı ve fitne ortaya çıkmamıştı. Onlar adalet üzere hareket ediyorlardı.

Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde iyilikle kötülüğü birbirine karıştıran insanlar çoğaldı. Onlar şehvetlerine göre amel ettiler, dinlerine ve imanlarına şüphe katular. Başta bazı vilayetlerde görülen bu durum

84 Tahkik-u mevakif-i sahabe fi'l-fitne, c. I, s. 356

85 Mahüllah, Zünnurayn Osman bin Affan, s. 99

86 Yüsuf el-Aş, ed-Devletü'l-Emeviyye, s. 133

87 Dirâsat fi ahdi'n-nübüvve ve'l-hilâfetü'r-râside, s. 302

ileriki dönemlerde yaygınlaştı. Takvasızlık, itaatsizlik, heveslere uyma ve günahlara saplanma gibi sebeplerle fitne ortaya çıktı. Her grup kendilerinin iyiliği emredip kötülüğü yasakladıklarını, hak ve adalet üzere olduklarını söylüyordu. Bu da zanna ve heveslere uymaktır. Taraflardan birisinin hakka daha yakın olmasının bu durumda çok fazla önemi yoktur. Hz. Ali ile halktan bir kişinin şu diyalogu meseleyi açık biçimde ortaya koyar:

Adam "İnsanlar Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer üzerinde ayrılığa düşmedikleri halde neden sende ayrılığa düşüyorlar" deyince Hz. Ali "Onlar benim gibi insanların halifeleri idi. Ben ise senin gibi insanların halifesi-yim" cevabını verdi.⁸⁸

Hız. Osman toplumun gittiği yönü, toplumda meydana gelen değişimleri çok iyi bir şekilde anlıyordu. Bunu valilere gönderdiği şu yazışmada da görmekteyiz: "Yayılmayla beraber, olumsuz durumlar ortaya çıkmış, halk yaralar almıştır. Bunun üç sebebi vardır: Dünya sevgisi, hevesler ve şiddetli nefret duygusu."⁸⁹

3. HZ. OSMAN'IN HZ. ÖMER'DEN SONRA HALİFE OLMASI

Hız. Osman ve Hz. Ömer'in tabiatları birbirinden oldukça farklıydı. Buna bağlı olarak, idare biçimleri ve halka yaklaşımları da aynı olmamıştı. Hız. Ömer hem kendisi hem de görevlendirdiği kişiler için son derece sert ve otoriter bir tavır sergilerken, Hız. Osman oldukça yumuşak ve müsamahakardı. Hız. Osman şöyle diyor: "Allah Ömer'e (r.a.) merhamet etsin. İnsanların güç yetirdiğine Ömer (r.a.) de güç yetiriyordu."⁹⁰

Hız. Ömer'in sertliği karşısında Hız. Osman'ın yumuşak davranması ilk aşamada insanları memnun ettiyse de bu yumuşaklık hilafetinin son dönemlerinde Hız. Osman'a bir darbe olarak dönmüştür.

Hız. Osman'ın lütfu, inceliği ve yumuşaklığı başına çok işlerin gelmesine sebep olmuştur. Kendisiyle Hız. Ömer dönemi arasındaki farka işaret eden sözleri bulunmaktadır. Bir defasında suçları sebebiyle hapsediği topluluğa şöyle hitap etmiştir: "Sizi başıma toplayan nedir biliyor musunuz? Sizi başıma toplayan benim yumuşaklığımdır."⁹¹

Hız. Osman haricileri sorguya çekmiş, onları yargılamış ve hüküm

⁸⁸ İbn Haldûn, Mukaddime, 189.

⁸⁹ et-temhid ve'l-beyân, c. 64.

⁹⁰ Târhu't-Taberî, c. V, s. 418.

⁹¹ Târhu't-Taberî, c. V, s. 250.

aşamasına gelmişti. Sahabenin önde gelenleri bunların öldürülmeleri gerektiği yönünde kanaat bildirmişlerdi. Ancak Hz. Osman yumuşaklıkla, bağışlayıcı bir tavırla onları serbest bıraktı ve şöyle dedi: "Kendilerini affediyoruz. Ancak sürekli gözetim altında olacaklar. İnkârı sabit olana veya suç kesinleşene kadar ceza uygulamıyoruz."⁹²

4. SAHABENİN ÖNDE GELENLERİNİN MEDİNE'DEN ÇIKMALARI

Hz. Ömer sahabenin önde gelenlerine Medine dışına çıkma izni vermiyordu. İzin verse de bu belli süreyle sınırlı olarak mümkündü. Sahabe bu durumdan rahatsız olmuştu. Kendisine şikâyet ulaştığında Hz. Ömer şöyle dedi: "Dikkat edin! Ben, İslam'ın ilk yıllarını gördüm. Başlangıcını, ikinci yılını, dördüncü, altıncı ve dokuzuncu yılını gördüm. İslam tamam olmuş, kemale ermiştir. Kureyşliler Allah'ın mülkünü sahiplenmek istiyorlar. Ömer (r.a.) sağ iken bu asla mümkün değildir. Onların başka yerlere gitmelerine izin vermiyorum. Bu onları ateşten de korumuş olmaktadır."⁹³

Hz. Ömer, sahabenin yeni fethedilen bölgelere dağılmasından korkuyordu. Medine'de kalması emredilen ensardan bir sahabe geldi. Medine dışına çıkmak için izin istedi. Hz. Ömer'in cevabı şöyledi: "Hz. Peygamber döneminde katıldığında cihatlarla büyük sevaplar elde ettin. Bugün, ganimet elde etmektense yakınımızda bulunman senin için daha hayırlıdır."⁹⁴

Fakat Hz. Osman sahabenin Medine'den çıkmalarına müsaade etti, onlara yumuşak davrandı. Şa'bi şöyle diyor: "Hz. Osman halife olduğunda Medine'deki sahabeye oradan çıkma izni verdi. Sahabenin her birisi farklı vilayetlere dağıldı. Bundan dolayı, Hz. Osman Hz. Ömer'den çok sevilirdi."⁹⁵ Bunun sonucu olarak sahabe gittikleri yerlerde maddî seviyelerini yükselttiler. İnsanlar onların etrafında toplandı.⁹⁶

Başka bir rivayet şöyledir: Hz. Osman halife olunca, sahabenin farklı şehirlere gitmelerine izin verdi. Onlar da farklı bölgelere dağıldılar. İnsanlar sahabeyi görünce çok mutlu oluyorlardı. İslam hakkında yeterli

92 Tahkik-u mevâkıf-i-sahabe, fi'l-fıtna, c. 1, s. 364

93 Târhu't-Taberî, c. V, s. 413.

94 Târhu't-Taberî, c. V, s. 414.

95 A.g.e.

96 A.g.e.

bilgi almamış, dini gerektiği gibi öğrenememiş olan insanlar, sahabenin etrafında toplanıyorlardı. Sahabeyi tanımayan insanlar, böylece onları tanımış oluyorlardı. Sahabe adeta gittikleri bölgeler için ümit kaynağı olmuştu. Onlar maddi durumlarını iyileştiriyor, halk da kendilerini tanıma imkanı buluyordu. Ancak bu, toplumda olumsuz sonuçlar doğuracak, fitnelere sebep olacaktı.⁹⁷

5. CAHİLİYE İRKÇILIĞI

Ibn Haldun şöyle diyor: Fetihler tamamlanıp, yeterince mal toplandıktan sonra Araplar Küfe, Basra, Şam ve Mısır gibi şehirlere girdiler. Bu şehirlerde sahabeye, Hicazlılara ve Kureyşlilere özel ilgi gösteriliyordu. Ancak Bekr bin Vâil, Abdulkays, Sâirrabia, Ezd, Künde, Temim ve Kudâa kabilelerinin mensupları bu kadar ilgi görmüyorlardı. Bu kabileler fetihlerde başarılar elde etmişlerdi, ön plandaydılar. Budan dolayı sahabe kadar değer görmeleri ve haklarının kendilerine verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Nübüvvet, vahiy ve melekler konusunda zihin karışıklığı içinde degillerdi. Önderliğin ensarda, muhacirde ve Hicazlılarda olduğunu gördüler. Bu durum Hz. Osman dönemine denk geliyordu. Vilayetlerde halk valilerini eleştirmeye, onlara yaptıkları işler ve atıkları adımlar hakkında hesap sormaya başladılar. Valiye itaat etme konusunda yavaş davrandılar, emirleri zamanında yerine getirmediler. Kimi zaman valilerinin görevden alınmasını istiyor ve Hz. Osman'a şikayet mektupları veya heyetler gönderiyorlardı. Şikayetler doğrultusunda denetlemeler yapılıyor ve gerekli adımlar atılıyordu. Medine'ye gelen heyetler sahabeyi etkiliyor ve kimi zaman sahabe, zulmettiği gerekçesiyle suçlanan bazı valilerin görevden alınması için şartlar çerçevesinde halifeye baskı yapıyordu. Kimi zaman şikayet heyetleri, Hz. Osman'ın bazı valileri görevden almasına sebep olabiliyor ve halife kararını bölgeye dönen heyetle gönderiyordu. Beldelerine dönenler şöyle derlerdi: "Biz hiçbir şeyi kötü görmedik. Müslümanların önde gelenleri ve halk da kötü görmedi."⁹⁸

97 A.g.e.

98 Ibn Haldun, Tarih, c. II, s. 477.

6. FETİHLERİN DURMASI

Hız. Osman döneminin sonlarına doğru, gerek doğal sebeplerle gerekse insan unsuruna bağlı sebeplerle fetihler kuzeyde ve diğer taraflarda durmuştu. Böyle olunca, ganimet akışı da kesilmişti. Bedeviler, önceki ganimetlerin ne olduğunu soruşturmaya başladılar. Kendilerinin de haklarının olduğunu iddia ettikleri fethedilmiş araziler nereye gitmiş, kimin olmuştu!⁹⁹ Hız. Osman aleyhine asılsız haberler yayılmaya başladı. İnsanlar halifeyi, vakıf arazilerini kendi arzularına göre kullanmakla, fethedilen arazileri dilediğine vermekle suçluyorlardı. Bunun bedeviler üzerinde etkileri vardı. Bedevilerin düzenli işleri yoktu. Bütün vakitleri boştu. Günlerinin bir kısmını uyku ve yemekle, diğer kısmını da Hız. Osman'ın tasarruflarını konuşmakla geçiriyorlardı. Bu konuşmaları kızıştıranlar da İbn Sebe taraftarlarıydı. Abdullah bin Âmir bu durumu haber aldı ve halifeye bildirdi. Hız. Osman valilere böyle gruplarla cihat etmeyi emretti.¹⁰⁰

Bu yeni ortamda, savaşa alışmış ancak dini tam olarak anlayamamış insanların her türlü kötülüğe düşmeleri mümkün hale gelmiştir. Bu ortam bedevilerin bilinçsizce harekete geçmeleri için yeterliydi. Ayaklanıyor ve fitne çıkarıyorlardı. Bedeviler fitnenin ortaya çıkmasında ve alevlenmesinde önemli bir sebep olarak yer almışlardır.¹⁰¹

7. YANLIŞ TAKVA ANLAYIŞI

İslam'da takva güzel görülür. Bu, bir şeyden, kötü olmadığı halde, könlüğe götürmesinden korkulduğu için uzak durmaktır. Yani harama götürür endişesiyle bazı helallerden uzaklaşmaktır. Asıl itibarıyla takva, Allah için mubahlardan vazgeçmektir. Takvâ kişiseldir. Bir kişi takvalı olmaya yönelik davranışları kendisinden isteyebilir. Ancak başkasından isteyemez.

Tehlikeli takva çeşitlerinden bazıları şunlardır: Cahilin takvası. Bunun özelliği, cahil kişinin takva adına mubah bir fiili haram veya farz kabul etmesidir. Fitnecilerin içine düştükleri tehlikeli takva çeşidi budur.¹⁰² İslam düşmanları, Müslümanlara bu yandan yaklaşarak, onları

99 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 344.

100 Târihu't-Taberî, c. II, s. 340.

101 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, s. 353.

102 el-Esâs fi's-sünne, c. IV, s. 1676.

kandırmak istemişler. Bu alanda çıkan küçük kıvılcımları alevlensin diye üflemişlerdir. Hz. Osman'ın yaptığı mubah işleri veya Müslümanların maslahatlarına yönelik uygulamaları dinden çıkma sebebi olarak sunmuşlar, onu Hz. Peygamber'in sünnetini değiştirmekle suçlamışlardır. Bu meseleler cahillerin gözlerinde büyüdükçe büyümüştür. O kadar ileri gitmişler ki; bu yorumlara dayanarak halifenin öldürülmesini dahi mubah görmüşler ve günümüze kadar devam eden büyük bir fitnenin kapısını açmışlardır. Günümüzde de bu cahil takvasını, dinin hükümlerini istedikleri gibi, adetleri ve geleneklerine göre uygulamak isteyen birçok insanda görmekteyiz.¹⁰³

8. İNSANLARIN HIRSLARI

Sahabeden sonraki ikinci nesilden kendisini idareciliğe uygun gören birçok kişi vardı. Bunlar, önlerindeki yolun kapalı olduğunu görüyorlardı. Böyle kişiler, amaçlarına ulaşmak için önlerine çıkan hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı. Hedefe ulaşmak için nasıl değişiklikler yapmak gerekiyorsa, onu da yapma konusunda hiçbir çekingenlikleri yoktu.¹⁰⁴

9. NEFRETLE DOLU İNSANLARIN ENTRİKALARI

İslam'a girmiş zeki münafıklar vardı. Bunlar İslam toplumunda gördükleri zayıf noktaları tespit ediyorlardı. Buldukları zayıf noktalar üzerinde fitne çıkarıyorlar, toplumun huzurunu bozmaya yönelik çalışmalar sürdürüyorlardı. Kendilerini dikkatle dinleyecek ve onların yolunda ilerleyecek insanlar bulmak da hiç zor olmuyordu. Bunun toplum içinde birçok sonucu ortaya çıkmıştı.¹⁰⁵ Daha önce İslam toplumu içinde Yahudilerin, Hristiyanların ve İranlıların olduğunu ifade etmiştik. Belirtilen bu gruplar, İslam'a, İslam devletine ve Müslümanlara yönelik öfkele-ri ve kinleriyle tanınmaktaydılar.

Bir kişi alenen suç işlemiş ve bu sebeple halife veya ilgili vali suçlu-yu cezalandırmıştı. Bu tür uygulamalar, Basra, Küfe, Mısır ve Medine gibi şehirlerde gerektikçe ortaya çıkmaktaydı. Nefretle dolu olan Yahudiler, Hristiyanlar ve İranlılar bu durumlardan istifade etmenin yollarını arıyorlardı. Cezaların kötü niyetliler için fırsata dönüştürülmesi, çoğun-

¹⁰³ Ehdâs ve ehâdis-ü fitneti'l-herc, s. 517.

¹⁰⁴ el-Esâs fi's-sünne, c. IV, s. 1676.

¹⁰⁵ A.g.e.

luğu bedevilerden olan suçluların da işine yarıyordu, bu sebeple gereke-
ni yapmaya çalışıyorlardı. Çünkü işledikleri suçlarla dikkat çeken bede-
viler, dini gerektiği gibi öğrenmemiş, anlamamışlardı. Bunlardan her bi-
risi bir grup oluşturmuş, böylece toplumun farklı bölgelerinde şer grup-
ları meydana gelmişti. Onların işi şehirlerde kavga çıkarmak, huzuru
bozmak, kabileci bir anlayışla mücadele etmektir.¹⁰⁶ Onlar, Arap kurtla-
nydılar.¹⁰⁷ Onlar, şer üzerinde görüş birliğine varmış insan dokümentle-
riydi. Anlayışsızlıkta onlardan ileriye yoktu. Rezalet onların meziyeti ol-
muştu.¹⁰⁸ Anarşi ve kargaşa onların hayat biçimleriydi. Kendilerinde
asalet ve üstünlük namına hiçbir şey yoktu.¹⁰⁹ Onlar artık şeytanın aleti
olmuşlardı.¹¹⁰ Kitaplarda entrikacıların başı olarak Yahudi Abdullah bin
Sebe zikredilmektedir. Daha sonra görünüşte Müslüman olmuş, ancak
yıkıcı çalışmalarına ara vermeden devam etmiş, İslam vilayetlerini sıray-
la gezmiş ve şer odakları oluşturmaya çalışmıştır.¹¹¹ Bu konu daha son-
ra ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

10. HZ. OSMAN'A KARŞI İSYAN İÇİN SAĞLAM TEDBİRLERİN ALINMASI

Toplumda sonradan ortaya çıkan unsurlara bağlı olarak, insanlar
asılsız sözleri ve yalan haberleri kabul edecek vaziyete gelmişlerdi. Bol-
ge şartları ve toplum yapısı da bazı çatlamalara müsaitti. Fitneciler vali-
leri ve halifeyi "iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama" bahanesiyle
eleştirme ve yaralama noktasında görüş birliğine varmışlardı. Ancak bu
şekilde insanları kendi saflarına çekebilecek ve İslam ordusunun komu-
tanı, Müslümanların halifesi Hz. Osman'ın otoritesini zayıflatabilecek-
lerdi. Halifeye yönelik eleştirileri beş grupta toplayabiliriz:

1. Halife olmadan önceki şahsi konumu. Bazı savaşlarda ve olaylar-
da bulunmaması.
2. Mâlî siyaseti. Atiye ve meralar gibi.
3. İdâri siyaseti. Akrabalarını vali olarak görevlendirmesi ve tayin
metodu.
4. Ümmetin maslahatı için yaptığı içtihatlar. Mina'da namazın kısal-

106 Dirâsât fi ahdî'n-nubüvveti ve'l-hilâfeti'r-râside, s. 392

107 A.g.e.

108 Şezerâtü'z-zeheb, c. 1, s. 40

109 Şerh-u Sahih-i Muslim, 15, 148, 149

110 Tarihü't-Taberî, c. V, s. 327

111 Dirâsât fi ahdî'n-nubüvveti ve'l-hilâfeti'r-râside, s. 394

tılmadan dört rekat kılınması, Kur'an'ın çoğaltılması, Müslümanlara dar gelmesi sebebiyle Mescid-i Nebi'nin yıkılıp genişletilerek yeniden yapılması gibi.

5. Bazı sahabeye karşı davranışı: Ammâr, Ebû Zer ve İbn Mes'ûd gibi.

Burada sıralanan her konuyla ilgili olarak, Hz. Osman'ın sergilediği tavır, ilgili bölümlerde ifade edilmişti. Ammâr (r.a.) ve Hz. Osman arasındaki ilişkiye değinilmedi. Bu konuyu da ileride ele alacağız. Hz. Osman'ı eleştiri konusunda hem döneminde hem de döneminden sonra aşırı gidilmiştir. Bu eleştiriler hem doğru bilgiye dayanmıyor hem de Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanacak nitelikte değil.¹¹²

Cahillerden rivayetle veya İmamiye gibi karşıt gruplardan alıntıyla Taberî'de veya diğer tarih kitaplarında yer alan bu tür bilgiler başlangıçtan günümüze kadar halifeler tarihi için büyük bir musibet olmuştur. Özellikle sıkıntı ve fitne dönemleri için bunu belirtmek gerekir. Ne yazık ki özellikle Hz. Osman'ın hayatıyla ilgili bu nitelikte sayısız bilgi bulunmaktadır. Bu tahrişçiler, bazı olayları ve kahramanlıkları, olduğu gibi anlatmak yerine, hatalı bir şekilde, Hz. Osman'ın tertemiz hayatına yakışmayacak biçimde sundular. Kimi aşırı grupların hakaret içerikli ifadeleri ve azgınlığın kışkırtmaları da bu grupta yer almaktadır.

Hz. Osman bu durumu halifeligi döneminde fark etmiş ve valileri-ne gönderdiği yazısında şunları vurgulamıştı: halk yaygın olarak eleştiriyeye yönelmiş ve şer üzerinde tartışmalar başlamıştır. Bunun üç sebebi vardır: dünyanın etkisi, hevesler ve kin.¹¹³

İbn Arabi bu konuyla ilgili genel olarak şöyle diyor: Aşırı gidenler yalan rivayetlere dayanarak şöyle dediler: Hz. Osman halifeligi döneminde zulmetti, insanların beğenmedikleri bir idare tarzı ortaya koydu... bunların hepsi hem senet hem de metin yönünden, batıldır, geçersizdir.¹¹⁴

İbn Teymiye, Hz. Osman'ın da masum olmadığını belirterek şöyle diyor: inanmamız gereken, Hz. Peygamber'den sonra kimsenin günahsız ve hatalardan korunmuş olmadığıdır. Hz. Muhammed'in dışında kalan diğer insanlar ve halifeler hata yapabilir, günah işleyebilirler. Tövbe eder, Allah'tan bağışlanma dilerler. İşledikleri sevaplarla, günahları örtülür ve başlarına gelen bazı musibetler günahlarının kefareti olur. Hz. Osman'ın

112 Dirâsât fî ahdi'n-nübüvveti ve'l-hilâfeti'r-raşide, s. 400.

113 et-Temhîd ve'l-beyân, s. 64.

114 el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 63, 64.

yanlışları olarak rivayet edilenlerin tamamı hata ve günah olsa dahi, kendisi birçok yönden bağışlanma sebepleri taşımaktadır. O, ilk Müslümanlar arasındadır, sağlam bir inanca sahiptir, Allah yolunda cihat etmiş, Allah'a ve elçisine itaat etmiştir. Bütün bunlar, onun bağışlanması için yeterlidir. Hz. Peygamber kendisine başına gelecek fitneleri haber vermiş ve gelen musibetlere sabretmesi sebebiyle cennetlik olacağını müjdelemiştir.¹¹⁵ Aynı zamanda Hz. Osman, hatalı olduğunu düşündüğü veya kendisine uyarı gelen konularda sürekli tövbe etmiştir. Büyük imtihanlar geçirmiştir. Allah hatalarını örtün. Mazlum bir kişi olarak şehit edilene kadar sabretmişti. Bu, Allah'ın Hz. Osman'ın hatalarını örtmesi için en büyük sebeptir.¹¹⁶

11. İNSANLARI KIŞKIRTAN

ARAÇ VE YÖNTEMLERİN KULLANILMASI

İftiraların etrafta yayılması bu yöntemlerden en önemli olanıydı. Ortaya atılan iftiralar ve yalan haberler hemen duyuluyor ve insanlarda da şüpheler oluşuyor, insanların önünde, halife hakkında münazaralar ve tartışmalar yapıyordu. Tartışmalar, münazaralar, yalanların toplum içinde yayılması, fitnecilerin diğer yöntemleriydi. İnsanların önünde valileri ve halifeyi eleştiriyorlardı. Sahte yazılar düzenleyerek insanları kandırmaya çalışıyorlardı. Sahabenin dilini kullanarak hayal ürünü sözler ortaya atıyorlardı. Yalan iddialar ortaya atıp bunları, Hz. Aişe, Hz. Ali, Talha (r.a.) veya Zübeyr (r.a.) söylüyormuş gibi sunarak insanları kandırıyorlardı. Yalanlarından birisi de Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in vasisi olduğu ve aslında onun halife olması gerektiği yönündeki sözleriydi. Küfe, Basra ve Mısır'da ayrılıkçı gruplar oluşturuyorlardı. Her şehirde bu çerçevede dört grup söz konusuydu.

Medineliler gelen grubun, sahabenin davetiyle geldiğini, bölgelerindeki durumları arz edeceklerini zannetmişlerdi. Gelenlerin Hz. Osman'ı öldürme niyeti taşıdıklarını bilmiyorlardı.¹¹⁷

Fitne aracı olarak birçok yöntem kullanan kötü niyetliler, İslam'ın şiarlarını kullanmaktan da geri durmuyorlardı. "Tekbir" birinci araçla- rıydı. Allah için zalimlere karşı mücadele ettiklerini iddia ediyorlardı. Buna göre yaptıkları iş "iyiliği emredip, kötülüğü yasaklamaktan" ibaret-

115 Müslim, Fezâilü's-sahaabe, 1867, 1869.

116 Zünnurayn Osman bin Affân, Muhammed Mâluillah, s. 63.

117 Dirâsâtü fî ahdi'n-nübüvveti ve'l-hilâfeti'r-râşide, s. 401.

ti. Valilerin görevden alınmalarını ve yeni valilerin görevlendirilmesini istiyorlardı. Bu istekler, Hz. Osman'ın görevini bırakması yönündeki taleplere kadar uzandı. Densizlikleri nedeniyle, bunu söylemeye de cesaret edebildiler. Daha da ileri giderek, Hz. Osman'ı öldürmeye yöneldiler. Fitneciler, özellikle büyük İslam vilayetlerinden halifeye yardım için askerlerin geldiğini duyduklarında cesaretlendiler, bu durum, kendileri için teşvik oldu.¹¹⁸

12. FITNE OLAYLARINDA SEBEİYYE'NİN ETKİSİ

12.1. Sebeiyye gerçek midir, hayal mi?

Kadim tarihçiler Sebeiyye'nin hayalden ibaret olmayıp, gerçekten var olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak buna çağdaş bazı tarihçilerin karşı çıktıkları görülmektedir. Karşı çıkanların delilleri şudur: Onlara göre Sebeiyye Seyf bin Ömer et-Temîmî'nin uydurduğu, gerçekte olmayan hayal ürünü bir yapılandır. Çünkü rical ilminde ileri seviyelere ulaşmış alimler onu hadis rivayeti konusunda tenkit etmişlerdir. Ancak haberler konusunda Seyf bin Ömer et-Temîmî'yi muteber görmüşlerdir. Ancak İbn Asakir'de, İbn Sebe'yle ilgili birçok rivayet bulunmaktadır ve bu rivayetlerin hiçbirisinde Seyf bin Ömer et-Temîmî ismi geçmez. Elbâni, bu hadislerin bir kısmının senet yönünden sahih olduğunu söylemiştir. Ayrıca Şia'nın kitaplarında da İbn Sebe'den bahsedilir, konuyla ilgili rivayetler bulunur. Ancak Seyf bin Ömer et-Temîmî'den hiç bahsedilmez.

Bazı araştırmacılar, Abdullah bin Sebe'nin varlığı konusunda şüpheye düştüler¹¹⁹ ve bunun gerçekte var olan bir şahsiyet olmadığını, vehim ürünü hayali bir şahsiyet olduğunu söylediler. Kesin delil ve burhan olmaksızın Abdullah bin Sebe'nin varlığının kabul edilemeyeceğini söylediler.

Abdullah bin Sebe'nin şahsiyetiyle ilgili olarak oryantalistler, bazı Arap araştırmacılar ve Şiilerin çoğu şöyle söylüyorlar: "Abdullah bin Sebe gerçekte hiç yaşamamış olan hayal ürünü bir şahıstır." Bu sözler ancak hayasızlık ve cahillik eseri olarak söylenebilir. Abdullah bin Sebe'nin hayat hikayesi tarih kitaplarında ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Raviler onun yaptıklarını sonraki nesillere aktarmışlardır. Abdullah bin Sebe'nin hayatı tarihçilerin, hadisçilerin, mezhepler tarihi alanında çalışma yapanların

¹¹⁸ A.g.e.

¹¹⁹ Tahktik-u mevalikis-sahabe fi'l-fitne, c. 1, s. 284.

gerektikçe eserlerinde yer bulmuştur. Ayrıca tabakât, Edebiyat ve ensab türünde yazılmış eserlerde onunla ilgili bilgiler vardır. Bu eserler incelendiğinde, onun hayali bir kişi değil, gerçekten yaşamış bir şahsiyet olduğu görülür.

Fitne olayları ve Abdullah bin Sebe'nin rolü konularında sadece Taberi'nin verdiği bilgilerle sınırlanmamak gerekir. Bunun dayanağı Seyf bin Ömer et-Temimi'nin rivayetleridir. Çünkü bunlar, ilk dönemde insanlar arasında yaygınlık kazanmış haberlerdir. Ayrıca bu zaman dilimi içerisinde İslam tarihinde meydana gelen olayları ve ortaya çıkan mezhepleri konu edinen kitaplarda gerekli bilgiler bulunmaktadır.

Taberi'nin verdiği bilgilerin diğerlerinden farkı şudur: Taberi, konuları madde madde ele almış, bütün ayrıntıları vermiştir. Meseleyi onun kadar uzun uzadıya anlatan başka klasik kaynak yoktur. Bundan dolayı, konuyla ilgili şüpheler dayanaksız ve delilsiz değildir. Yıkımın kaynağında bu tür haberler vardır. Bozulma da bu tür haberciler sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Böylece tarihi hakikatler lekelenmiş olmaktadır. Ne zaman-
dan veri sırf aklı veriler, naslar karşısında dine aykırı hükümlerin kaynağı olmuştur! Abdullah bin Sebe'nin hakikaten var olduğunu gösteren ilk dönemde ortaya konan kaynakları ve son dönem eserlerini dikkate almamanın manası nedir? Yoksa bu, yönemselsel bir yaklaşım mıdır?¹²⁰

İbn Sebe Ehl-i sünnetin kitaplarında çok defa konu edinilmiştir. Bunun örneklerinden birisi şöyledir:

Hicretin seksen üçüncü senesinde ölmüş olan A'sa Hemedân, el-Muhtâr bin Ebû Ubeyd es-Sakafî ve arkadaşlarının Abdullah bin Sebe'yi Kûfe'den Basra'ya kaçması sebebiyle şu şiirle hicvettiğini belirtir:

Sizin Sebeî olduğunuzu gördüm.

Ben de sizdenim ey küfrün koruma görevlileri.¹²¹

Hicretin yüz üçüncü yılında vefat etmiş olan eş-Şa'bî'nin konuyla ilgili rivayeti şöyledir: Abdullah bin Sebe'yi yalanlayan ilk kişiydi.¹²² Habeşliler Abdullah bin Sebe'ye güvendiğinde, onunla konuşan iki yüz kırk beş yılında ölmüş olan İbn Habib'dir.¹²³ Ebû Asım (v. 253 h.) el-İstikame isimli eserinde Hz. Ali'nin bir grup İbn Sebe taraftarını yaktırdığını rivayet etmektedir. Câhız (v. 255 h.) Abdullah bin Sebe'ye ilk defa işaret

120 Tahkîk-u mevâkif-i-sahâbe fi'l-fitne, c. 1, s. 70.

121 A'sa Hemedân, Dîvân, s. 148.

122 İbn Asâkir, Târîh-u Dimeşk, c. IX, s. 331.

123 İbn Habîb, el-Muhabber, s. 308.

edenler arasında yer alır.¹²⁴ Cevad Ali'nin de işaret ettiği gibi, Cāhız'ın rivayeti, konuyla ilgili ilk rivayet değildir.¹²⁵

Hz. Ali'nin zındıkları yakarak cezalandırdığı bilgisi sahih kaynaklarda yer almaktadır. Burada bahsedilen zındıklar da Abdullah bin Sebe ve taraftarlarıdır.¹²⁶ İbn Teymiye şöyle diyor: Sapıklık ilk defa Abdullah bin Sebe ile başlamıştı.¹²⁷

Zehebî şöyle diyor: "Abdullah bin Sebe zındıkların ileri gideniydi. Saptı ve saptırdı."¹²⁸ İbn Hacer de Abdullah bin Sebe'nin zındıkların ileri gidenlerinden olduğunu belirtir. Abdullah bin Sebe'ye tabi olanların oluşturduğu anlayışa Sebeizim denir. Onlar Hz. Ali'nin ilah olduğuna inanıyorlardı. Bundan dolayı Hz. Ali kendilerini yakarak cezalandırdı.¹²⁹ Abdullah bin Sebe cerh ve ta'dil kitaplarında da geçmektedir.

İbn Hibbân şöyle diyor: "Kelbî Abdullah bin Sebe'nin taraftarlarından. Onlar, Hz. Ali'nin ölmediğini, kıyamet kopmadan önce tekrar dünyaya geleceğini söylüyorlardı. Ne zaman bir bulut görseler, "Müminlerin emiri o buluttur" diyorlardı."¹³⁰

Ensab kitaplarına bakıldığında da Sebeiiyenin Abdullah bin Sebe'ye nisbet edildiği görülmektedir. Es-Sem'ânî'nin¹³¹ (v. 562 h.) el-Ensâb isimli eseri buna örnek olarak verilebilir.¹³²

İbn Asâkir (v. 571 h.) Abdullah bin Sebe'yi şöyle tanıtıyor: O, Sebe-iyye'ye mensuptur. Aşırı Râfîzî gruplarından birisini oluştururlar. Aslen Yemenli bir Yahudi olan Abdullah bin Sebe, belli zamandan sonra Müslüman olduğunu söylemiştir.¹³³

Abdullah bin Sebe ile ilgili haberlerin tek kaynağı Seyf bin Ömer et-Temîmî değildir. İbn Asâkir, Seyf bin Ömer et-Temîmî'de olmayan rivayetleri kaydetmiştir. Bu rivayetler Abdullah bin Sebe'yi tanımamıza yardımcı olduğu gibi, bazı haberleri de teyit etmektedir.¹³⁴

İbn Teymiye şöyle diyor: "Zındık münafıkların aslı Abdullah bin Sebe'dir. Onlar Hz. Ali hakkında aşırı gittiler, onu devlet başkanlığına davet ettiler ve onun günahsız olduğunu söylediler."¹³⁵

124 el-Beyân ve't-tebyîn, III, 81.

125 Tahkîk-u mevâkifî's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 290.

126 Tahkîk-u mevâkifî's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 290.

127 Mecmû'u'l-fetâvâ, c. XXVIII, s. 483.

128 ez-Zehebî, Mîzânü'l-i'tidâl, c. II, s. 426.

129 Lisânü'l-mîzân, c. III, s. 289, 290.

130 el-Mecrûhîn, c. II, s. 253.

131 Tezkirâtü'l-huffâz, c. IV, s. 1316.

132 el-Ensâb, c. VII, s. 24.

133 Târîh-u Dimeşk, c. VIII, s. 328, 329.

134 Tahkîk-u mevâkifî's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 298.

135 Mecmû'u'l-fetâvâ, c. IV, s. 435.

Şaibü Sebeyyenin inanç alanıyla ilgili bir bidat içinde olduklarını, Allah'a ortak koştuklarını ve bunun başka sözlere benzemediğini belirtir.¹³⁶

el-Makrizî, (v. 845 h.) Abdullah bin Sebe'nin Hz. Ali döneminde yaşadığını, reenkarnasyon ve tenasühü savunduğunu belirtir.¹³⁷

Abdullah bin Sebe ile ilgili Şii kaynakları: el-Keşşî, Sa'd bin Abdullah, Ya'küb bin Yezîd, Muhammed bin Aymen, Ali bin Mehziyâr ve Fedâle bin Eyyûb el-Ezdi zinciriyle gelen habere göre, Ebân bin Osman şöyle demiştir: Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini işittim: Allah Abdullah bin Sebe'ye lanet etmiştir. Çünkü o, halifenin ilah olduğunu iddia etmiştir. Halbuki halife, itaat eden bir kuldur. Hakkımızda yalan söyleyene yazıklar olsun. Toplum içinde bazıları, söylemediğimiz sözleri, biz söylemiş gibi sunuyorlar. Onlardan Allah'a sığınıyoruz.¹³⁸ Rivayet senet yönünden sahihtir.¹³⁹

Kımmî, el-Hisâl isimli eserinde aynı haberi, farklı bir senetle bitişik olarak vermiştir. Ravzâtü'l-cennât isimli eserde de Abdullah bin Sebe, yalancı, iftiracı, sır taşıyan birisi olarak anlatılır.¹⁴⁰

Süleyman el-Avde, kitabını, Şiayi öven metinlerle ve Abdullah bin Sebe'yle ilgili rivayetlerle doldurmuştur. Bu metinler, Abdullah bin Sebe'nin varlığı inkar edenlerin metinleriyle büyük oranda paralellik arz etmektedir. Ayrıca kaynaklarının azlığı ve zayıflığı, son dönem Şiilerin de şüphelenmelerine sebep olmuştur.¹⁴¹

Abdullah bin Sebe tarihte yaşamış bir şahsiyettir. Onun Sünnî veya Şii kaynaklarda uydurulmuş, aslen var olmayan hayali bir varlık olduğunu söylemenin anlamı yoktur. Abdullah bin Sebe'nin yaşamış tarihi bir şahsiyet olduğunu birçok müsteşrik de kabul etmektedir. Sadece Bernard Levis gibi çok az sayıda kişiler, Abdullah bin Sebe'nin tarihte yaşamış bir kişi olduğunu kabul etmeyip, hayali olduğunu söylemektedir. Ancak biz İslam tarihini onlardan alacak değiliz.

Kadim veya modern, Sünnî veya Şii, hangi kaynaklara bakılırsa bakılsın, Abdullah bin Sebe'nin tarihi bir şahsiyet olduğu anlaşılır. Tarihi gerçekler bunu destekler. Akaid, rical, hadis, ensab, edebiyat ve dil alanlarında yazılmış kitaplarda bunu rahatlıkla görürüz. Birçok araştırmacı

136 el-l'tisâm, c. II, s. 197.

137 el-Mevâiz ve'l-i'tibâr, c. II, s. 256, 257.

138 Keşşî, Rical, c. I, s. 324.

139 Muhammed Ali el-Muallim, Abdullah bin Sebe el-hakkikatü'l-mechûl, s. 30.

140 el-Avde, Abdullah bin Sebe, s. 62.

141 A.g.e.

ve hadisçi bu yöntemi kullanmıştır. Bu araştırmalar gösteriyor ki; Abdullah bin Sebe'den ilk olarak şüphe edenler müsteşriklerdir. Sonra çağdaş Şii araştırmacılar da aynı iddiayı benimsemeye başlamışlardır. Günümüzde müsteşriklerin yazdıklarını beğeniyle karşılayan ve Şii kaynaklarından da etkilenen Arap araştırmacılar bulunmaktadır. Ancak onların bu iddialarının tek delili şüpheleridir. Soyut olarak zanna ve varsayımlara dayanmışlardır.¹⁴²

Abdullah bin Sebe'yle ilgili daha çok Sünni ve Şii kaynak görmek isteyenler şu kitaplara baksınlar.

Muhammed Emhuzun, Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne.

Süleyman bin Hamd el-Avde, Abdullah bin Sebe ve eseruhû fi ahdâsi'l-fitne fi sadri'l-İslâm.

12.2. Fitne Olaylarında Abdullah bin Sebe'nin Rolü

Hz. Osman'ın halifelığının son dönemlerinde İslam toplumunda, daha önce ifade ettiğimiz sebeplerle ortaya çıkan değişikliklere bağlı olarak, bazı sıkıntılar görülmeye başlanmıştı. Bazı Yahudiler fitne oluşturmak için fırsat kolluyorlardı. Müslüman gibi, hatta takvalı bir Müslüman gibi görünmeye çalışıyorlardı. İbnü's-Sevdâ lakaplı Abdullah bin Sebe de bunlardan birisiydi. Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitne olaylarında, bazılarının yaptığı gibi, onun rolünü hafife almak doğru değildir. Aynı zamanda onun fitne olaylarındaki rolünün varlığı konusunda şüpheye düşmek, hiç de isabetli bir tavır değildir. Çünkü Abdullah bin Sebe fitnenin en açık ve en tehlikeli sebeplerinden birisidir. Ayrıca fitne ortamı için ona yardımcı olan başka unsurlar da bulunmaktadır.

Abdullah bin Sebe'nin Yahudilikten esinlenerek ortaya koyduğu kendisine ait görüşleri vardı. Bunları İslam toplumunda yayıp, böylece hedeflerine ulaşmak istiyordu. Amacı tuzaklar kurarak İslam toplumdaki birlik ruhunu ortadan kaldırıp, fitne ateşi yakmak ve Müslümanlar arasında ayrılık tohumları ekmektir. Bütün bunlar, Hz. Osman'ın öldürülmesi ve İslam toplumunun gruplara ayrılmasını hazırlayan sebeplerdir.¹⁴³

Abdullah bin Sebe doğru ilkeler üzerine yanlış fikirler bina etmiş ve bunları bozguncular, fitneciler ve heveslerine uyan insanlar arasında yaygınlaştırmıştır. Bu yolu takip ederken çevresindeki unsurları da dikkate almıştır. Bundaki amacı çevresindekileri kendi fikirleri etrafında

¹⁴² Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. 1, s. 312.

¹⁴³ Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. 1, s. 327.

toplamaktı. Yanlış iddialarını açıklamak için Kur'an'a dahi başvurmuştur. Hz. İsa'nın yeniden dünyaya gelmesi meselesine karşı çıkarken, Hz. Muhammed'in yeniden dünyaya geleceğini savunmuş ve şu ayeti delil olarak kullanmıştır: "(Resulüm!) Kur'an'ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) döndürecek yere döndürecektir. De ki: 'Rabbim, kimin hidayetle geldiğini ve kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu en iyi bilendir.'" ¹⁴⁴ Abdullah bin Sebe bu ayeti de delil göstererek Hz. Muhammed'in yeniden dünyaya gelmek için daha çok hak sahibi olduğunu söylemekteydi. ¹⁴⁵ Aynı şekilde fasıt yöntemlerle Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin halife olması gerektiğini söylüyordu. Delili şöyleydi: Hz. Ali Hz. Muhammed'in akrabasıydı. Her nebinin kendisinden sonrası için vasiyette bulunduğu bir kişi vardır. Hz. Muhammed'in vasîsi de Hz. Ali'dir. Nebilerin sonuncusu Hz. Muhammed, vasîlerin sonuncusu da Hz. Ali'dir. ¹⁴⁶

Asılsız düşünceleri, kendisine tabi olanların ruhlarında yer edince, belirlenmiş hedefe yöneldi. Bu da Hz. Osman'a karşı çıkmak, ayaklanmaktı. Bunun için insanlar istekli hale getirilmiş, gerekli ortam oluşturulmuştu. Bu bağlamda insanlara şöyle diyordu: "Hz. Peygamber'in vasiyetini yerine getirmeyip hemen halifelik koltuğuna oturandan daha zalim kim olabilir! Hz. Osman o makamı haksız yere ele geçirmiştir. Halifelik Hz. Muhammed'in vasîsi olan Hz. Ali'nin hakkıdır. Uyanın, harekete geçin, halifenin yanlışlarını ortaya çıkarın, iyiliği emredin, kötülüğü yasaklayın, insanları bu doğru düşünceye çağırın!" Böyle diyerek taraftarlarını farklı bölgelere dağıttı. ¹⁴⁷

Şehirlere gönderdiği bozguncu taraftarlarıyla yazışmaktaydılar. Onlar gittikleri yerlerde insanları gizlice kendi düşüncelerine çağırıyorlar, iyiliği emredip kötülüğü yasakladıklarını söylüyorlardı. Kendilerine göre halifenin hatalarını ve yanlışlarını yazıp farklı şehirlere mektuplar gönderiyorlardı. Bütün şehirler arasında bu yazışmalar devam ediyor, insanlar bu yazıları okuyorlar ve zihinlerinde soru işaretleri oluşuyordu. Yazışma olayı Medine'ye kadar ulaşmıştı. Bütün İslam coğrafyasına yayılmaya çalışan fesatçıların açığa çıkardıklarıyla içlerindeki niyetleri çok farklıydı. Mısırlılar, "yazılanlar doğrultusunda hareket edersek afiyet buluruz" diyorlardı. Diğer vilayetlerde de durum buna yakındı. Ancak Medineliler "biz afiyetteyiz" diyerek memnuniyetlerini belirtmişlerdi. ¹⁴⁸

¹⁴⁴ Kasas Sûresi 28/85.

¹⁴⁵ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 347.

¹⁴⁶ A.g.e.

¹⁴⁷ A.g.e. c. V, s. 348.

¹⁴⁸ A.g.e.

Bu yazılanlardan Abdullah bin Sebe'nin üslubu ortaya çıkıyordu. İnsanların gözünde iki sahabiye karşılaştırıp, birisini üstün göstermeye çalışıyordu. Birisi hakkı gasp edilmiş gibi sunulan Hz. Ali, diğeri de gasp eden konumunda sunulan Hz. Osman. Sonra özellikle Kûfe'de iyiliği emretme kötülüğü yasaklama maskesi altında, insanları ayaklandırmaya başladı. İbn Sebe taraftarları en küçük bir olayda, valiye karşı ayaklanıyorlardı. Abdullah bin Sebe, bu tür olaylarda rahatlıkla kullanılabilecekleri için, bedeviler üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Bedevilerin kurra ismini verdiği kişiler, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama adıyla harekete geçirilmişlerdi.

Hz. Osman'a iftiralar atmaya başladılar. Bütün bölgelerde Hz. Osman'ın akrabalarını kayırdığı yalanını yaymaya çalışıyorlardı. Beytül-malden kendi mülkiyetine aktarma yaptığını, fethedilen bölgelerdeki arazilere el koyduğunu söylüyorlardı. Bunlara ilave olarak, daha birçok yalanları vardı. Amaçları Hz. Osman'a karşı bir ortam oluşturup, kargaşa çıkarmaktı. Bunun sonrasında Abdullah bin Sebe kendisine tabi olanlara, "Diğer vilayetlere feci haberler gönderin" dedi.

Böylece insanlar, durumun çok kötü bir hal aldığını, bundan kurtuluşun ancak Sebeiyye ile mümkün olacağını düşüneceklerdi. Çünkü insanların bunları onaylaması, İslam toplumu içinde şerli fitne ateşinin tutuşturulması anlamına geliyordu.¹⁴⁹ Hz. Osman bu durumu fark etti, ümmetin şer ortamına doğru sürüklendiğini gördü ve şöyle dedi: "Fitne bir dairedir. Eğer Osman ölürse, fitne hareketleri olmayacak mı!"¹⁵⁰

Abdullah bin Sebe'nin etkili olduğu bölgelerden birisi de Mısır'dı. Orada da Hz. Osman aleyhine çalışmalar yürütüyor, insanları ayaklanarak Medine'ye yürümeye çağırıyordu. Hz. Osman halifelik makamını Hz. Ali'den gasp etmiş, zorla almıştı.¹⁵¹

Abdullah bin Sebe sahabenin ileri gelenlerinden yazılmış olduğunu iddia ettiği mektuplarla Müslümanları kandırıyordu. Öyle ki; bu bedeviler Medine'ye geldiler, sahabeden destek göreceklerini düşünüyorlardı. Ancak hiç kimse kendilerine destek vermedi. Halkın, Hz. Osman'dan şikayetçi olduğuna yönelik ortaya çıkan mektupların kendilerine ait olmadığını söylediler.¹⁵² Medine'ye gelen bedeviler, Hz. Osman'ın haklara riayet ettiğini gördüler. Hz. Osman atılan iftiraların sahiplerine ait oldu-

149 Yûsuf el-Aş, ed-Devletü'l-Emeviyye, s. 68.

150 Târhu't-Taberî, c. V, s. 350.

151 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 330.

152 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 330.

gunu, ortaya atılan iddiaların hiçbirisinin gerçekliğini bulunmadığını belirtti ve uygulamalarının doğruluğunu delileriyle izah etti. Bunun üzerine Malik bin Eşter "Beklide bu bir tuzaktır!" demişti.¹⁵³

Zehebî, Mısır'da fitnenin kaynağının Abdullah bin Sebe olduğunu belirtir. İbn Sebe, önce valilere, sonra da halifeye karşı halkı ayaklandırmıştır.¹⁵⁴ Ancak Abdullah bin Sebe bunları tek başına yapmıyordu. Entrikacılar tarafından oluşan bir grubu vardı. Aldatarak, hile ve tuzaklar kurarak hareket ediyorlar; bedevileri ve kandırılmaya yatkın olanları isyana hazırlıyorlardı.

İbn Kesir şöyle rivayet ediyor: Abdullah bin Sebe, insanların gruplar halinde Hz. Osman'a karşı ayaklanmasının sebeplerinden birisidir. İbn Sebe Mısır'a gitti, orada kendiliğinden asılsız sözler uydurdu, yalanlarla insanları kandırdı. İbn Sebe Mısır'daki birçok Müslüman için büyük bir irtihan oldu.¹⁵⁵

Geçmiş tarihçiler ve alimler İbn Sebe'nin İslam toplumunda hem inançlarıyla hem fikirleriyle var olduğu konusunda görüş birliği içinde-dirler. Sebebiyye, Müslümanları dinlerinden ve halifelerinden uzaklaştırmıştır. Buna bağlı olarak İslam toplumunda ayrılık ve gruplaşmalar ortaya çıkmıştır. Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitnenin başında bulunan İbn Sebe taraftarları, İslam toplumunda sürekli kargaşa çıkarmışlardır. Abdullah bin Sebe fikirlerini yaymak için taraftar edinmiş, toplumda çıkan kavgalarda da hep başı çekmiştir. Basra, Küfe, Mısır gibi bölgelerdeki Sebeistler, kabilecilik anlayışıyla hareket etmekteydiler. İsteklerini ve hassas yönlerini kullanarak, bedevileri ve sonradan İslam'a girenleri kullanıyorlardı.¹⁵⁶

153 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 331.

154 A.g.e.

155 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 167, 168.

156 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, s. 339.

—YEDİNCİ BÖLÜM—

HZ. OSMAN
Radiyallahu anh'ın
ŞEHİT EDİLMESİ

A. FITNE ATEŞİNİN TUTUŞTURULMASI

Yalancı, kindar entrikacılar Velîd'in Küfe valiliğinden alınması konusunda başarılı oldular. Hz. Osman Saîd bin el-As'ı Küfe'ye yeni vali olarak gönderdi. Saîd Küfeye ulaştığında minbere çıktı, Allah'a hamd etti ve ardından şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki; istemediğim halde başınıza vali olarak gönderildim. Ancak Hz. Osman görev verdikten sonra, onu yerine getirmekten başka çaremiz yoktur. Dikkat edin! Fitne içinizde dolaşmakta ve başını göstermektedir. Onu ortadan kaldırırsanız ya da mağlup olan kadar mücadele edeceğiz."¹

Saîd bin el-As Küfelilerin durumlarını öğrendi, eğilimlerini tespit etti ve fitnenin toplumun damarlarına işlediğini gördü. Hariciler, entrikacılar, kindarlar ve İslam düşmanları hile, tuzak, kavgaya ve baskıyla meşgul oluyorlardı. Bedeviler de bu yaklaşımdaydılar.²

Saîd bin el-As durumu Hz. Osman'a bildirmek için bir mektup yazmıştı. Mektubunda şöyle diyordu: "Küfe'de büyük sıkıntılar var. Burada üstün insanlar, sahabe, İslam'a ilk girenler, bölgenin fethinde mücadele edenler, bedeviler ve daha farklı gruplar bulunuyor." Hz. Osman, yazdığı cevabında bölgenin durumunun düzeltilmesini ve insanların Müslüman olma önceliklerine, cihada katılım durumlarına, bilgilerine ve doğruluklarına göre sınıflandırılmasını istiyordu. Hz. Osman Saîd bin el-As'a şöyle diyordu: "Önce olanları diğerlerinden üstün tut. Çünkü Allah, onların elleriyle bu vilayetlerin kapılarını İslam'a açtı. Sonradan gelip bölgeye yerleşen bedevileri ve diğer grupları öncekilerin emrine ver. Ancak öncekilerden, hakkı yerine getirmek ve cihat etmekten uzaklaşmış olanlar varsa, onları bırak sonrakilere bak. Her insanın konumunu koru, hepsine hak ettiğini ver. İnsanlar arasında adalet ancak bu şekilde gerçekleşmiş olur."³

1 Târhu't-Taberî, c. V, s. 380.

2 el-Halîdî, el-Hülefâu'r-raşidûn, s. 122.

3 Târhu't-Taberî, c. V, s. 280.

Saîd bin el-As Hz. Osman'ın emirlerini yerine getirmeye başladı ve sürekli olarak olayları halifeye haber verdi. Hz. Osman Medine'de sahabenin önde gelenlerini topladı. Onlara Küfe'de olan biteni anlattı ve fitnenin tehlikeli boyutlara ulaştığını ve Saîd bin el-As'ın fitneyi engellemek için yaptıklarını kendilerine haber verdi. Sahabenin önde gelenleri Hz. Osman'a şöyle dediler: "Senin yaptığın son derece isabetlidir. Fitne-cilere fırsat verme, onları insanların önüne geçirme, ehil olmadıkları işlere girişmesinler. Verdiğin görevi hakkıyla yapamayacak kişileri görevlendirme." Hz. Osman şöyle dedi: "Ey Medinelirler! İnsanlar fitne için ayaklanmış, her türlü hazırlıklarını tamamlamışlar. Siz hakka sınıksız sarılın. Ben size haber geldikçe olanları anlatacağım."⁴

1. HEVESLERİNE UYAN İNSANLARIN ISLAH ÇALIŞMALARINDAN RAHATSIZ OLMALARI

İslam'a girme, cihat, takva ve ilim yönünden kıdemli olanların görevlendirilmesi fitnecileri rahatsız etmişti. Bundan dolayı valilerini ayıplamaya başladılar. Valilerin onlarla istişare etmelerini ayrımcılık olarak değerlendiren fitneci ve kindarlar, halifeye ve devlete karşı tavır aldılar. Bunun sonrasında Saîd bin el-As'ın uygulamalarını reddettiler ve onun aleyhine çalışmalara başlayıp yalanlar uydurdular.

Küfe'de halkın çoğu başlangıçta entrikacı haricilerin görüşlerini reddetti. Kindar fitneciler, insanların kendilerinden şüpheleneceğinden korktukları için susmayı tercih ettiler. Müslümanların çoğunluğunun söylenenleri reddedeceğini bildiklerinden yalan ve iftiralarını açığa çıkarmaktan çekindiler. Ancak kendilerini destekleyenler arasında bu çalışmalarını gizlice devam ettiriyorlardı.⁵

İslam düşmanları her fırsatta İslam ve Müslümanlar aleyhine entrikaların ardına düşüyorlar, halife ve valiler hakkında yalan haberler yayıyorlardı. Bazı hatalardan menfaat elde etmeye çalışıyorlardı. Her geçen gün yalan ve iftiralarını daha artırıyorlardı. Bununla kaosun artmasını ve Müslümanlar arasındaki ayrılığın kökleşmesini amaçlıyorlar. İslam batıl dinlerini geçersiz hale getirmiş, devletlerini yıkmış, ordularını dağıtmış, zulüm düzenlerine son vermişti. Bundan dolayı İslam'a ve Müslümanlara karşı nefretle doluydular.

⁴ A.g.e.

⁵ el-Halidi, el-Hülefau'r-râşidün, s. 124.

Halifenin veya valilerinin cezalandırdığı kişileri de etraflarında toplayarak bir ordu oluşturdular. Bu düşmanlar, çirkin bir sefer hazırlığındaydılar. Diğer şehirlerden kendilerine destek verenler de onlara katılacaktı. Böylece aralarında güçlü bir iletişim ağı da kurulmuş oldu.⁶ En çok katılım Küfe, Basra ve Mısır'dan olmuştu. Ayrıca Medine ve Şam'dan da az sayıda katılan vardı.⁷

2. ABDULLAH BİN SEBE ŞER ORTAKLIĞININ BAŞINDA

Abdullah bin Sebe kendisine bağlı olan günahkarlara faklı İslam vilayetlerine dağılmalarını tavsiye etti ve onlara şöyle dedi: "Bu konuda uyanık olun. Toplumu harekete geçirin. Halifenin görevlendirdiği valileri ve diğer görevlileri eleştirin, onlar hakkında yalanlar uydurun. İnsanların size meyletmesi için, iyiliği emredip kötülüğü yasakladığınızı söyleyin. İnsanları bu iş için hazırlayın."⁸

Abdullah bin Sebe adamlarını farklı şehirlere gönderdi. İslam vilayetlerine fesat için gönderdiği kişilerle sürekli yazışma halindeydiler. Farklı şehirlerdeki Sebeistler, kendilerine destek verenleri valilere ve halifeye karşı ayaklanmaya davet ediyorlardı. Amaçları Hz. Osman'ın halifeliğine son vermektir. Ancak görünürde insanları kendilerine çekmek ve aldatmak için iyiliği emredip kötülüğü yasakladıklarını söylüyorlardı.

Abdullah bin Sebe ve ona bağlı olanlar valiler ve halife için yalanlar uyduruyorlar, onlara iftira atıyorlar; bu yalan ve iftiraları farklı vilayetlerdeki taraftarlarına mektuplar göndererek yayıyorlardı. Mektupların ulaştığı şehirlerde, Sebeistler bu mektupları insanların huzurunda yüksek sesle okuyorlar, bunu duyan insanlar "Bu olaylardan önce afiyet içindeydik" diyor ve okunanları onaylıyorlardı.

Sebeistler İslam coğrafyasında ve Müslümanlar arasında fesat oluşturdular. Müslümanları parçaladılar, kardeşlik duygularına zarar verdiler, birlik beraberliği ortadan kaldırdılar, insanları valilere karşı ayaklandırdılar. Hz. Osman hakkında iftiralar yaydılar. Bunu öylesine başarıyla yaptılar ki; içlerindeki saklıları, söyledikleriyle yapmak istedikleri farklıydı. Ancak bunu gizlemeyi başardılar. Amaçları Hz. Osman'ı hilafet makamından indirmek ve İslam devletini yıkmaktır.⁹

6 el-Halidi, el-Hülefau'r-râşidün, s. 124

7 A.g.e.

8 Târhu't-Taberî, c. V, s. 348.

9 el-Halidi, el-Hülefau'r-râşidün, s. 126

Abdullah bin Sebe bölgede taraftar toplamak ve halkı etkilemek için Şam'a gitti. Ancak orada şeytânî hedefinde başarılı olamadı. Çünkü Muaviye ortaya çıkabilecek fitne hareketlerine karşı son derece dikkatli davranıyordu.¹⁰ Abdullah bin Sebe taraftar toplamak için Şam'dan Basra'ya geçti. Bu sırada Basra valisi Abdullah bin Âmir bin Kureyz'di. Abdullah bin Âmir bin Kureyz kararlı ve adaletli bir insandı. Abdullah bin Sebe Basra'ya ulaştığında bölgenin hırsızları olarak tanınan Hakîm bin Cebele'nin yanına gitmişti.¹¹

Abdullah bin Âmir bin Kureyz'e garip bir adamın Hakîm bin Cebele'nin yanına geldiği bilgisi ulaştı. Hakîm bin Cebele tanınmış bir hırsızdı. İslam ordusu Fars topraklarından döndüğünde, Hakîm bin Cebele orada bozgunculuk ve hırsızlık yapmak için geride kalırdı. Orada Müslümanların ve zimmilerin mallarından dilediği gibi alır, hırsızlık yapardı. Zimmiler ve Müslümanlar Hakîm bin Cebele'yi Hz. Osman'a şikayet etmişlerdi. Hz. Osman Abdullah bin Âmir bin Kureyz'e konuyla ilgili mektup yazmış ve şöyle demişti: "Hakîm bin Cebele'yi aklına başına gelene kadar Basra'da hapsed." Bu emir üzerine Abdullah bin Âmir bin Kureyz onu evinde hapsedmişti. Evinden dışarı çıkması yasaktı. Hakîm bin Cebele ev hapsindeyken, Abdullah bin Sebe yanına geldi. Abdullah bin Sebe, Hakîm bin Cebele'nin kötü ahlakını, nefretini, hırsını biliyordu. Anlaşma yaptılar ve böylece Hakîm bin Cebele, Abdullah bin Sebe'nin basradaki temsilcisi oldu. Hakîm bin Cebele, Basra'da kendisi gibi düşünen insanları bulup Abdullah bin Sebe'ye götürüyor, o da fikirlerini bu kişilere aktarıyor ve haksızlığa karşı büyük bir ordu hazırladıklarını söylüyordu.

Abdullah bin Âmir bin Kureyz, Abdullah bin Sebe'nin Basra'da olduğunu öğrenince onu çağırdı ve "Derdin nedir?" dedi. Abdullah bin Sebe: "Ben ehl-i kitaptanım, İslam'ı seçtim. Müslüman ol, etrafındakiler de Müslüman olsun" dedi.

Bunun üzerine Abdullah bin Âmir bin Kureyz, "Bu nasıl konuşma! Defol git!" dedi. Abdullah bin Sebe Basra'da adamlarını bırakarak oradan ayrıldı. Böylece orada Yahudi Sebeist grup oluşturmuş oldu. Oradan Küfe'ye geçti. Küfe'de kendisini karşılamak için bekleyen bozuk düşünceli insanlar vardı. Orada da Sebeist bir teşkilatlanma ortaya çıktı. Bu durumdan haberdar olunca vali Saîd bin el-As, Abdullah bin Sebe'yi Küfe'den çıkardı. Oradan çıkan Abdullah bin Sebe Mısır'a geçti. Orada yer-

10 A.g.e.

11 A.g.e. s. 128.

leşti, kók saldı, toplumda fesat tohumları ekti. Sokak serserileri, ahmaklar, kindarlar, entrikacılar, asiler ve günahkarlar etrafında toplandılar. Abdullah bin Sebe Mısır'da yerleşmiş olmakla beraber, Medine, Küfe ve Basra'daki adamlarıyla da iletişim halindeydi, onları hareketlendiriyor, teşvik ediyordu.¹²

Abdullah bin Sebe ve taraftarlarının faaliyetleri altı yıl devam etti. Şeytânî çalışmalarına hicretin otuzuncu yılında başlamışlar ve hicretin otuz beşinci yılında Hz. Osman'ın öldürülmesiyle amaçlarına ulaşmışlardı. Şeytânî faaliyetlerine Hz. Ali dönemi boyunca da devam ettiler. Sebeistler fitnenin Küfe'den başlatılmasına karar vermişlerdi.¹³

3. FITNECİLER S'AD BİN EL-AS'IN MECLİSİNİ BOZUYORLAR

Hicretin otuz üçüncü yılıydı. Saîd bin el-As mecliste oturuyordu. İnsanlar da etrafında onu dinliyorlar, konuşuyorlar ve bazı meseleleri tartışıyorlardı. Bu sırada Sebeistler meclise geldiler. Ortalığı karıştırıp, ilk fitne ateşini yakmak istiyorlardı. Saîd bin el-As ile orada bulunanlardan birisi olan Huneys bin Hubeyş el-Esedî arasında bir konuşma gerçekleşti. Bir konuda ihtilafa düştüler. Harici Sebeistlerden de altı kişi orada oturmaktaydı. Öldürme olayına karıştığı için oğlunu öldüren Sebeist Cündeb el-Ezdî de oradaydı. el-Eşter en-Nehaî, İbnü'l-Kevvâ, Sa'saa bin Savhân orada bulunan diğer Sebeistlerdi. Fitne çıkarmak için fırsat gözlüyorlardı. Konuşma esnasında Huneys bin Hubeyş el-Esedî'ye vurmaya kalktılar. Bu sırada Huneys'in babası engel olmaya kalktı, ona da vurdular. Saîd bin el-As engel olmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Huneys'in babası darbenin etkisiyle bayılmıştı. Sonra Huneys'in kabilesi olan Esedogulları intikam almak için oraya toplandılar. Neredeyse iki grup arasında savaş çıkacaktı. Fakat vali meseleyi çözüme kavuşturdu.¹⁴ Hz. Osman meseleyi öğrenince Saîd bin el-As'a olaylara hikmetle yaklaşmak suretiyle meseleleri çözmesini ve fitneye imkan vermemesini söyledi.

Hariciler evlerine dağıldılar. Ancak bir taraftan da vali, halife ve Küfeliler hakkında yalan haberleri etrafa yaymaya, iftira azmaya devam ediyorlardı. Küfeliler rahatsız olmuşlardı ve validen kendilerini cezalandırmasını istiyorlardı. Saîd bin el-As onlara şöyle dedi: "Hz. Osman benim

¹² el-Halidî, el-Hulefâu'r-râşidîn, s. 129.

¹³ A.g.e. s. 130.

¹⁴ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 323.

kendilerini cezalandırmamı yasakladı. Onların cezalandırılmasını istiyorsanız, isteğinizi Hz. Osman'a iletin. Kûfe'nin ileri gelenleri Hz. Osman'a bir mektup yazarak, olan biteni anlattılar ve Haricilerin Kûfe'den sürülmesini istediler. Çünkü onlar fesat çıkarıp, toplumu harap ediyorlardı. Bunun üzerine Hz. Osman Saîd bin el-As'a onların Kûfe'den çıkarılmasını emretti. On kûsür kişiydiler. Saîd bin el-As onları, Hz. Osman'ın emriyle, Muaviye'nin valilik yaptığı Şam bölgesine gönderdi. Hz. Osman, Muaviye'ye bunların durumlarını yazdı ve şöyle dedi: "Bunlar Kûfe'de fitne çıkardıkları için oradan sürülmüşlerdir. Sen onları korkut, eğit, dinin hükümlerini uygula. Eğer yola geldiklerini görürsen, kendilerini serbest bırakabilirsin."¹⁵ Şunlar Şam'a sürgün edilenlerden bazılarıdır: el-Eşter en-Nehaî, İbnü'l-Kevvâ, Sa'saa bin Savhân, Cündeb el-Ezdi, Kemîl bin Ziyâd, Umeyr bin Dâbi'.¹⁶

4. MUAVİYE'NİN YANINA SÜRGÜN EDİLEN FİTNECİLER

Muâviye gelenleri iyi karşıladı, kendilerini Meryem kilisesine yerleştirdi ve Hz. Osman'ın emrini uygulamaya başladı. Aynı uygulama Irak'ta da devam ediyordu. Buna rağmen her geçen gün artıyorlar, kök salıyorlardı. Bir gün onlara şöyle dedi: "Siz Arap kavimlerindensiniz. Dilleriniz var. İslam'la şeref elde ettiniz, birçok millete karşı galip geldiniz, ganimetler elde ettiniz. Bana, Kureyş'ten intikam almaya çalıştığınız söylendi. Şayet Kureyş olmasaydı, önceki gibi zelil olurdunuz."¹⁷

Hz. Osman Muâviye'nin hitabet yeteneğini, yumuşaklığını, sabrını, zekasını, dehasını çok iyi biliyordu. Bundan dolayı, bir fitne durumu olduğunda meseleyi çözmesi için fitnecileri Muâviye'ye gönderiyordu. O da imkanları, gücü ve anlayışı ölçüsünde problemleri çözmeye çalışıyordu.

Öncelikle sürgüne gelenleri hoş karşılar, onlarla oturur, konuşur böylece kendisine başkaları tarafından anlatılanlara göre hüküm vermeden önce onların sırlarını, anlayışlarını ve yaklaşımlarını öğrenirdi. Muaviye sürgündekilerin içlerindeki vahşeti giderdikten sonra, kendilerine sorumluluk yüklerdi, isyancıların kabileci bir anlayışla hareket ettiklerini, devlet idaresini ele geçirmek için ayaklandıklarını anladı ve iki fikri onlara yerleştirmeye çalıştı:

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ el-Halîdî, el-Hulefâu'r-râşidûn, s. 131

¹⁷ Târthu't-Taberî, c. V, s. 324

1. Arapların izzet ve şeref kazanmasında İslam'ın etkisi.
2. İslam'ın yayılması ve sıkıntılara katlanmada Kureyş'in rolü.

Eğer İslam'la izzet ve şeref elde etmişlerse, İslam'ı korumaları gerekir. Araplar, tek bir devlet başkanına bağlanarak tek bir ümmet oldular, izzet ve şeref elde ettiler. Bu kabilecilğe dayanan kavga ve kan dökme anlayışının terk edilmesi sebebiyleydi.¹⁸

Muâviye konuşmasına devam eder ve şöyle der: Devlet başkanlarınız sizi koruyan kalkan gibidir. Sizi koruyanlara karşı yanlış sözler söylemeyin. Halifeniz sizin için zorluklara katlanıyor, sıkıntılar çekiyor. Allah sizi imtihan edecek. Şayet sabretmezseniz, övülenlerden olmaz, yaptıklarınız sebebiyle hem bu dünyada hem de ahirette kötülüklerle ortak olursunuz.”

Topluluktan bir kişi şöyle dedi: “Kureyş'i zikrettin. Ancak Araplar onlardan ibaret değil. Cahiliye döneminde engellendik, kendilerinden korktuk. İmanın kalkan olduğunu söylüyorsun. Biz o kalkan param parça olunca rahat ederiz.”

Muaviye karşılık verdi: “Şimdi sizi tanımış oldum. Size bütün kötülükleri yaptıran aklınızın azlığıdır. Bu sizin sözcünüzdür ve o da akılsızın teki! Ben sana İslam'ı anlatıyorum, sen bana cahiliye dönemini hatırlatıyorsun öyle mi? Ben halifenin kalkan olduğunu, sizi koruduğunu söylüyorum, sen o kalkan parçalanmadan rahat edemeyeceğinizi söylüyorsun. Allah, size destek verip, halifeye karşı çıkana rezil eder.”¹⁹

Muâviye onların sözle ikna olmayacaklarını anladı. Öncelikle Kureyş meselesinin ayrıntılı bir şekilde anlatılması gerekiyordu. Şöyle hitap etti: “Dinleyin! Kureyş cahiliye döneminde izzetli, şerefli bir kabile değildi. İslam'dan sonra da Kureyş'i aziz kılan Yüce Allah'tır. Kureyş Arapların en kalabalık veya en sert kabilesi değildi. Fakat onlar cömert, soylu, tehlikelere atılan, cesur insanlardı. Sizi insanların birbirlerini yediği cahiliye döneminde koruyan, korkutan onlar değil, aziz ettiğinin bir daha zelil olmadığı, yükselttiğinin alçalmadığı Yüce Allah'tır. Arapların, acemlerin, siyahların, beyazların kurdukları hiçbir devlette, hiçbir zaman, kimse Kureyş'in gördüğü saygıyı görmemiştir. Hiç kimse kurdukları tuzaklar ve yaptıkları planlarla izzet elde etmemiştir. Allah ikram edip, dinine tabi olanları dünyada ve ahirette kurtarmıştır. Bunun için yarattıklarının en hayırlısından razı olmuş. Sonra onunla beraber mücadele edecek olanlardan razı olmuş, bunun için Kureyş'i seçmiştir. Sonra

¹⁸ Muâviye bin Ebî Süfyan, Münir el-Gazban, s. 101

¹⁹ Târthû't-Taberî, c. V, s. 324.

devleti onların emekleri üzerine bina etmiş, hilâfeti onlara nasip etmiştir. Ancak böyle olursa sulh ve selamet gerçekleşir. Onlar kendi dini üzere olduklarında, Allah onları kuşatmıştır. Allah onları cahiliye döneminde de din taciri krallardan korumuştur. Yazık sana ve arkadaşlarına! Senden başka konuşacak olan varsa konuşsun. Ey Sa'saa senin kasaban, Arap kasabalarının en şerlisidir. Orada bitki yoktur. Orası derin bir vadidir. Orayı şerriyle biliyorum. Orada şerefli bir insan oturmaz. Oradakilere iyi gözle bakılmaz. Onlar lakap bakımından da Arapların en kötüleridir. Onlar ilginç insanlardır. Siz nasipli insanlarsınız ki; Hz. Muhammed'in daveti size ulaşmıştır. Sen Umman'da ve Bahreyn'de oturmadin. Müslüman oluncaya kadar senin kavmin de şerli bir topluluktu. Şimdi Allah'ın dininde eğrilik arıyor, zillete koşuyorsun. Kureyş bunu yapmaz, bunun kendilerine bir zararı da olmaz. Onlar görevlerini yerine getirirler. Şeytan sizden habersiz değildir. Sizi şerli bir topluluk olarak gördü ve sizinle de başkalarını aldatı. Şeytan, Allah'ın hakkınızdaki hükmünün gerçekleşmesini engelleyemez, Allah'ın istediğine mani olamaz. Allah size şer vermeden, siz şerri idrak edemezsiniz." Muaviye bunları söyledikten sonra çıktı gitti. Onlar kendi aralarında düşündüler, adım adım eksikliklerini, yanlışlarını keşfettiler.

Muaviye onları ikna etmek için fikrî, siyasi ve kültürel birikimini sonuna kadar kullandı:

- İlk olarak Kureyş'in cahiliye dönemindeki ve İslam'dan sonraki durumunu anlattı.

- Bu kişilerin kabilelerini değerlendirdi, onların cahiliye dönemindeki durumlarını hatırlattı. Kurak topraklarda zelil bir yaşayış. Siyasi olarak Fars egemenliğinde yaşamak. Bütün bunlardan sonra Allah İslam'la kendilerini yüceltmış, zilletten sonra izzeti görmüşler.

- Muaviye, grubun sözcüsü Sa'saa'yı ele aldı. Kavminin davet mektubuna cevap verme konusunda yavaş davrandığını, kavminin onunla birlikte Müslüman olduğunu, sonra tekrar İslam'a bağlanınca izzet ve şeref elde ettiklerini, yüceldiklerini belirtti.

- Muaviye Sa'saa ve arkadaşlarının Allah'ın dinine eğrilik isnat etme ve fitne çıkarma konularında nasıl adım attıklarını keşfetti.

Şeytan bu fitnenin kaynağı ve şerri hareketlendirendir. Bu sebeple Muaviye ümmetin tarihini önce Allah ile sonra İslam'la sonra da inançla ilişkilendirdi. Bunların adımlarını ortaya çıkardı ve cahiliye ile olan ilişkilerini açıkladı.²⁰

Başka bir oturum:

Başka bir toplantıda onlarla uzun uzun konuştu ve şöyle dedi: "Ey kavim! Bana hayır söyletin ya da susun: "Düşünün, size ailenize, aşiretinize ve bütün Müslümanlara faydalı olamı araştırın. Onu isteyin, rahat yaşayın, biz de rahat edelim."

Sa'saa şöyle dedi: "Sen buna ehil değilsin. Allah'a isyan konusunda sana itaat edilmez. Muaviye "Sözümün başında takvayı, Allah'a ve elçisine gönülden bağlanmayı, Allah'ın dinine sınıksız sarılıp ayrılığa düşmemeyi tavsiye etmedin mi?" dedi. "Sen bize, Hz. Muhammed'in getirdiğinden başka bir şeyi tavsiye ettin." dediler. "Eğer dediğiniz gibi yapmışsam, tövbe ediyorum ve size takva ile Allah'a bağlanmayı, O'na ve elçisine itaat etmeyi, ümmete bağlılığı, ayrılıktan uzak durmayı, vakarlı olmayı, ümmete iyiliği göstermenizi, onlara yumuşak bir şekilde öğüt vermenizi ve affetmenizi emrediyorum." karşılığını verdi.

Sa'saa "Biz de senden daha çok valiliğe hak sahibi bir kişinin var olması sebebiyle, bu görevi bırakmanı emrediyoruz." dedi. Muaviye "O kimdir?" diye sorduğunda "İslam'a girmede babası senin babandan, kendisi de senden daha kıdemli bir kişidir" dediler.

Muaviye şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin olsun ki; ben İslam'a girme zamanı bakımından önlereyim. Benden önce İslam'ı seçmiş çok sayıda sahabe bulunmaktadır. Fakat yaşadığımız şu dönemde bulunduğumuz mekanda benden daha kıdemli ve bu görevi daha iyi yapacak kişi yoktur. Şayet Hz. Ömer bu göreve benden daha layık birisinin olduğunu görseydi, beni bu görevde bir saniye durdurmazdı. Ayrıca kimse benden, görevden alınmamı gerektirecek bir kötülük veya çirkin iş duymamıştır. Şayet halife ve Müslümanlar böyle bir şey duysalardı, halife kendi eliyle hükmünü yazar ve görevime son verirdi. Allah'ın hükmü öyle olsaydı, ısrar etmem, verilen hükme razı olurum. Bu ve benzeri düşünceler şeytanın temennileri ve emirleridir. Allah'a yemin olsun ki; işler sizin istediğiniz gibi olsaydı İslam ümmetinin gidişatı bir günde bozulurdu. Fakat Allah hükmünü veriyor, işleri idare ediyor. Hayrı adet edinün, hayrı söyleyin." İnatla: "Sen buna ehil değilsin." dediler.

Muaviye şöyle dedi: "Allah'ın cezası ve intikamı vardır. Sizin isteyerek şeytana tabi olmanızdan korkuyorum. Şeytana uyup, Rahman'a isyan etmeniz, sizi Allah'ın cezasına doğru sürükler. Allah intikamını hızlıca alır. Dünyada da ahirette de zelil olursunuz."

Bu sözlerinin ardından Muaviye'ye doğru yürüyüp sakalını tuttular. Muaviye "Durun! Burası Küfe değil! Vallahi Şam halkı bu yaptığını-

zı duysalar, sizi onların ellerinden ben bile kurtaramam. Parçalarlar sizi! Sizin işiniz bu!" dedi ve bir daha yanlarına gitmeyeceğini belirterek oradan ayrıldı.²¹

Son konuşmada Şam valisi Muâviye çok gayret harcadı. Yumuşaklıkla muamele etti. Onları fitneden uzaklaştırmak istiyordu. Allah'a takva ile bağlanmaya, ona ve elçisine itaat etmeye, ümmete bağlanmaya ve ayrılıktan uzak durmaya davet etti. Ancak "Allah'a isyan söz konusuyken sana itaat edilmez" dediler.²²

Büyük bir yumuşaklık ve genişlikle, kendilerine yalnızca Allah'a itaati emrettiğini hatırlattı. İddiaları karşısında olmadığı halde, söyledikleri gibi olduğunu varsayarak tövbe etti. Sonra onları tekrar Allah'a ve elçisine itaate, cemaate bağlanmaya ve ayrılıktan uzak durmaya çağırdı. Şayet öğüt alacak insanlar olsaydılar, bu lütuf ve yumuşaklık karşısında kalpleri yumuşar, hakka yönelirlerdi. Fakat onlar bu durumu zayıflık olarak gördüler. Muâviye özellikle öğüt ve nasihat verirken, sakın ve yumuşak olmaları konusunda onları uyarıyordu. Bu sırada kalplerindeki ortaya çıkaracakları bir ortam buldular ve "Valilik görevini bırakmanı emrediyoruz." dediler. O göreve Muâviye'den daha layık kişilerin var olduğunu düşünüyorlardı. Muâviye bu sözleri duyunca şaşırdı. Ancak onları daha da tanımak istiyordu. Belki kendilerini ayaklanmaya, isyana sevk eden temel düşüncüyü tespit etme imkanı olurdu. Ancak içlerindeki tam olarak açığa çıkarmadılar. Yalnızca, kendisinden daha faziletli kişinin varlığı sebebiyle görevini bırakması gerektiğini söylemekle yetindiler. Söylediklerine göre, daha faziletli olduğunu iddia ettikleri kişinin babası da Muâviye'nin babasından faziletliydi. Onların kabalıklarına, valiliği bırakmasını tekrar emretmeye kalkmalarına rağmen Muâviye mümkün oldukça yumuşak davrandı. Biz burada Muaviye'nin komutanlık ve devlet başkanlığındaki bakış açısını görüyoruz. Muaviyenin cevabı altı önemli madde halinde özetlenebilir:

1. Muâviye İslam'a giriş konusunda kıdemlidir. Kardeşi Yezid bin Ebt Sufyan'ın vefatından sonra Şam valisi olmuş ve yıllarca görevini hakkıyla yerine getirmiştir.

2. bölgede o dönemde kendisinden daha faziletli, daha cömert, daha çok sıkıntılarla karşılaşmış ve sabretmiş birisi var mıdır? Muaviye, Şam bölgesini en iyi şekilde koruyup idare edecek kişinin kendisi olduğunu düşünmektedir. Valiliğe başladığı ilk günden itibaren güvenilirliği ve başarılı siyasetiyle bilinmekteydi. Bu sebeple onu seviyorlardı.

21 Tarihü't-Taberî, c. V, s. 330, 331.

22 A.g.e.

3. Hz. Ömer valileri tayin ederken, hassas ölçülere ve ayrıncı kriterlere göre hareket ediyordu. O kınayanın kınamasından korkmazdı. Şayet Muâviye'de bir hata, zayıflık, eğrilik görseydi onu hemen görevden alırdı. Muaviye, Hz. Ömer'in halifeligi boyunca valilik yaptı. Ondan önce Hz. Peygamber Muaviye'ye başta vahiy katipliği olmak üzere çeşitli görevler verdi. Ondan sonra Hz. Ebubekir kendisine görevler verdi. Ancak hiçbirisinin Muaviye'yle ilgili bir eleştirisi söz konusu olmadı.

4. Bir görevin bırakılması, ciddi sebeplerin var olmasını gerektirir. İsyancıların görevi bırakması için Muaviye'ye sundukları ciddi gerekçeler var mıdır?

5. Ayrıca bir valinin görevlendirilmesi veya görevden alınması, isyancıların değil, halifenin işidir.

6. Şayet Hz. Osman Muaviye'nin görevden alınmasını kararlaştırırsa, bu bütünüyle hayırdır. Çünkü yetkisini kullanmış, valinin değiştirilmesini takdir etmiş ve buna göre hareket etmiş olurdu.²³

Oturumun sonu ise esef verici, son derece rahatsız edicidir. Muaviye onları Allah'ın intikamı ve gazabından, uyardı. Şeytana uymamalarını, ayrılık çıkarmamalarını, halifeye itaat etmelerini, heveslerine ve gururlarına göre hareket etmemelerini istedi. Buna karşılık ne yaptılar! Ona doğru yürüdüler, başını ve sakalını tuttular.

Muaviye bu durum karşısında çok sert konuşarak kendilerini tehdit etti ve anladı ki; bunlar ıslah olmazlar, hakkı göremezler. Durumu Hz. Osman'a haber verdi. Yeni bir çözüm yolu bulunması için, edindiği bilgileri halifeye ulaştırdı ve bunların tehlikeli olduklarını söyledi.²⁴

HZ. MUAVİYE'NİN HZ. OSMAN (RA) KÜFELİ FITNECİLER HAKKINDA YAZDIĞI MEKTUBU

Muâviye Hz. Osman'a şöyle yazdı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Muâviye bin Ebî Süfyan'dan Allah'ın kulu, müminlerin halifesi Osman'a (r.a.). Ey müminlerin emiri! Sen bana şeytanın diliyle konuşan bir grup göndermiştin. Kur'an'dan olduğunu iddia ettikleri asılsız düşüncelerle insanların kalplerine şüphe veriyorlar. İnsanların hepsi onların niyetlerini anlayamıyor. Ayrılık ve fitne istiyorlar. İslam kendilerine

23 Muâviye bin Ebî Süfyan, sahâbi kebrî, melik mucâhid, s. 114-117

24 Muâviye bin Ebî Süfyan, Münir el-Gazban, s. 117, 118

ağır gelmiş. Şeytanın dürüst kalplerinde yerleşmiş. Birçok Kûfelinin akıllını karıştırmışlar. Eğer Şam'da kalırlarsa, insanların akıllarını karıştırır, fitne ve fesat çıkarırlar. Ben kendilerini fitne ateşini yaktıkları şehirlerine gönderiyorum.”²⁵

5. FITNECİLERİN KÛFE'YE DÖNMELERİ VE ORADAN CEZİREYE SÜRGÜN EDİLMELERİ

Hız. Osman Kûfe valisi Saîd bin el-As'a mektup göndererek, fitnecilerin tekrar Kûfe'ye geleceklerini haber verdi. Bir süre sonra Saîd bin el-As Hız. Osman'a mektup yazarak, bunların toplumda kargaşa çıkardıklarını bildirdi. Halife yazdığı cevap mektubunda, fitnecilerin Hıms'a gönderilmesini emretti. O sırada Hıms valisi Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'di.²⁶ İsyancılar, Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'le ahlaksızca, sert bir üslupla konuşuyorlardı. Konuşmalarından birisi şöyledir: “Ey şeytanın aleti! Hoş gelmedik! Siz batılı işledikçe şeytana iş kalmayacak! Allah Abdurrahman'a sabır verdi. Vali şöyle dedi: “Ey topluluk! Kim olduğunuzu bilmem! Arap, acem! Saîd'e ve Muaviye'ye söyledığınız sözleri bana da söylemeye kalkmayın. Ben yenilgi yüzü görmeyen ridde komutanı Halid bin Velîd'in oğluyum. Parçalarım sizi!” Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'in yanında tam bir ay kaldılar. Vali onlara karşı kararlılık ve şiddetle davrandı. Saîd ve Muaviye gibi yumuşak davranmadı. Yürüdükünde fitnecileri de yürüttü, ata bindiğinde onları da bindirdi, savaşa gittiğinde onları da götürdü. Bir gerekçe bulduğunda onları rezil ediyordu. Sa'saa bin Safvan'a şöyle diyordu: “Ey hata yumağı! Sen bilir misin! Hayırla ıslah olmayan şerle, yumuşaklıkla ıslah olmayan da sertlikle ıslah edilir.”

Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd şöyle diyordu: “Neden Kûfe'de Saîd'e, Şam'da Muaviye'ye cevap verdiğiniz gibi bana da cevap vermiyorsunuz? Neden benimle de tartışmıyorsunuz?”

Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'in uslubu fitnecileri yola getirdi. Onun kararlılığı, şiddetli tavrı ve katılığı karşısında pişman olup tövbe ettiler, Allah'tan bağışlanma dilediler. Bunun üzerine Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd içlerinden el-Eşter en-Neha'yi, tövbe ettiklerini, ıslah olduklarını ve fitneden uzaklaştıklarını bildirmek üzere Medine'ye

²⁵ Târhu't-Taberî, c. V, s. 331.

²⁶ A.g.e.

gönderdi. Hz. Osman Eşter'e "Artık istediğiniz yere gidebilirsiniz. Sizi affettim." dedi. Eşter, Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velid'in yanında kalmak istediklerini söyledi, onun kararlılığından ve faziletlerinden bahsetti. Bir süre Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velid'in yanında kaldılar. İslah olmuş bir şekilde doğru bir hayat yaşadılar.²⁷

Belli vakte kadar Kûfe'deki fitnecilerden hiç ses çıkmadı. Sessizlik dönemi hicretin otuz üçüncü yılıydı. Fitneciler bir grubun önce Muaviye sonra da Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velid'e gönderilmek suretiyle yola getirildiklerini görünce sessiz kalmayı tercih etmişlerdi.²⁸

1. Fitnecilerin Basra'da Eşec Abdulkays'a iftira Atmaları

Fineciler Basra'da Hakim bin Cebele önderliğinde, bölgenin ileri gelen faziletli kişileri aleyhine çalışmalar sürdürüyor, haklarında yalanlar uyduruyorlardı. Asıl ismi Âmi bin Abdulkays olan Eşec Abdulkays Basra'nın en faziletli, en takvalı insanlarından birisiydi, kavminin lideriydi. Bir heyetle Hz. Peygamber'e gitmiş, ondan İslam'ı öğrenmiş ve Resûlullah (s.a.v.) kendisini şu sözlerle övmüştü: "Sende iki özellik var ki; bunları Allah (c.c.) da elçisi de sever: Yumuşaklık ve sabır."²⁹

Eşec Abdulkays Kadisiye'de ve diğer mücadelelerde İslam ordusunun komutanlığını yapmış bir kişiydi ve Basra'da oturmaktaydı. Son derece takvalı bir insandı. Ancak hariciler hakkında yalan uydurdular, batıla göre hareket ettiğini söylediler. Hz. Osman Eşec Abdulkays'ı Muaviye'nin yanına gönderdi. Muaviye kendisiyle konuşunca onun suçsuzluğunu, bütün bunların haricilerin yalanlarından kaynaklandığını anladı. Bu yalanı dinsiz bir asi olan Humrân bin Ebân üstlendi. Bir kadınla iddet içinde evlenmiş bir insandı! Hz. Osman bunu öğrenince evliliğe son verdi, onu cezalandırdı, ayrıca Basra'ya sürdü. Orada Sebeistlerin önderi hırsız Hakim bin Cebele ile karşılaştı.³⁰

2. Abdullah bin Sebe hicretin 34. Senesini Hareket Yılı Olarak Belirlemesi

Hicretin otuz dördüncü, Hz. Osman'ın halifeliğinin on birinci senesi Yahudi Abdullah bin Sebe adımlarını netleştirmiş, entrikalarını belirlemiş, kendisine bağlı olanları halifeye ve valilere karşı çıkmak, isyan et-

27 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 327.

28 el-Halidî, el-Hulefau'r-râşidûn, s. 134..

29 Müslim, İman, 25.

30 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 333, 334.

mek için hazır hale getirmişti. Abdullah bin Sebe Mısır, Küfe, Basra ve Medine'deki şeytanlarıyla iletişim kurdu ve isyanın ayrıntılarını belirlediler. Karşılıklı yazıştılar. Küfe'den Şam'a oradan da Basra'ya sürülen on kûsur kişiye de mektup gönderilmişti. Bunların Abdullah bin Sebe'nin isteklerini reddetmeleri üzerine Basra'da Yezîd bin Kays'ı temsilci yaptılar.³¹

Hicretin otuz dördüncü sensinde şehrin önde gelenleri cihat için uzaklara gitmişler, bundan dolayı Küfe boşalmıştı. Geride serseriler, başboşlar ve Sebeiyyeden etkilenen bozuk fikirli insanlar kalmıştı. Sebeistler bunları vali Saîd bin el-As ve halife Hz. Osman aleyhine kışkırtıyorlardı.³²

3. Fitne Hareketlerinde Küfelilerin Konumu

Otuz dört senesinde Küfelilerin konumuyla ilgili olarak Taberi şöyle diyor: Saîd bin el-As hilafetinin on birinci senesinde bir heyetle Hz. Osman'a gitti. Küfe'den çıkmadan önce el-Eş'as İbn Kays'ı Azerbaycan'a, Saîd bin Kays'ı Rey'e, en-Nuseyr el-Acelî'yi Hemezan'a, es-Sâib bin el-Akra'ı Esbahan'a, Mâlik bin Habîb'i Mâh'a, Hakim bin Selâme'yi Musul'a, Cerir bin Abdullah'ı Kırğızıztan'a, Selmân bin Rabîa'yı el-Bâb'a ve Uteybe bin en-Nehhâs'ı Hulvân'a göndermişti. Saîd bin el-As Küfe'den çıkarırken yerine el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî'yi Küfe'de komutan, Amr bin Hureys'i de onun naibi olarak görevlendirmişti. Böylece Küfe boşalmış, orada yalnızca deliler ve yaşlılar kalmıştı.³³ Bu ortamda Sebeiyyenin Küfe temsilcisi Yezîd bin Kays şeytanı Abdullah bin Sebe ile anlaşıktan sonra ortaya çıktı. Beraberinde Sebeist kavgacı bir serseri grubu vardı.³⁴

4. el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî İlk Fitne Hareketini Engelliyor

Küfe böylesine boşalmışken Yezîd bin Kays bir grup Sebeistle ortaya çıktı. Hz. Osman'ın halifeligi bırakmasını istiyorlardı. Yezîd bin Kays mescide gitti, oturdu, Abdullah bin Sebe ile yazışma halinde olan Sebeistler de onun etrafında toplandılar. el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî durumu fark edince hemen önderleri Yezîd bin Kays'ı yakaladı. Yezîd, el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî'nin sert müdahalesini görünce, halifenin görevini bırakması için bir araya gelip plan yaptıklarını söyleyemedi. Yal-

31 el-Halidî, el-Hulefau'r-raşidûn, s. 135.

32 A g. c.

33 Târîhu'l-Taberî, c. V, s. 337.

34 el-Halidî, el-Hulefau'r-raşidûn, s. 136.

nızca valinin değiştirilip yerine başka bir valinin gelmesini istediklerini söyledi. El-Ka'ka' bin Amr et-Temîmî Yezîd bin Kays'ı uyardı. Bir daha böyle amaçlarla mescidi kullanmamasını, bu şekilde insanları etrafına toplamamasını emretti. "Toplantılarını evinde yap, valinin değişmesini talep ediyorsan, bunu insanlardan değil, halifeden iste." dedi.³⁵

5. Yezîd bin Kays Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'in Yanındaki Fitnecilerle Yazışıyor

Yezîd bin Kays evinde oturdu, fitne planını gözden geçirdi, sıkıntıların olduğunu gördü. Bir adama birkaç dirhem verdi ve onu önce Şam'a Muâviye'nin yanına sonra da Hims'a Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'in yanına sürgün edilen fitnecilere gönderdi. O sırada Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'in yanındaydılar. Tövbe etmiş, pişman olduklarını söylemişlerdi. Yezîd bin Kays mektubunda şöyle diyordu: Ey kardeşlerim, mektubu alır almaz oradan çıkıp hemen bana gelin. Mısır'daki kardeşlerimizle konuştuk ve isyan konusunda ittifak ettik. Eşter mektubu okuyunca Hims'tan hızlıca çıktı ve Kufe'ye giderek isyancı kardeşlerine katıldı. Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd kendilerini aradı. Ancak izlerine ulaşamadı. Kaybolmuşlardı adeta. Yezîd bin Kays bir kez daha cemaatiyle iletişime geçti. Kufe'deki kavgacı serserilerle görüştü. Mescitte toplandılar. Eşter içeri girdi. Onlara isyana teşvik etmeye çalıştı ve şöyle dedi: "Medine'den Saîd bin el-As ve Hz. Osman'ın yanından geliyorum. Size verilen atıyeyi iki yüz dirhemden yüz dirheme indirme konusunda ittifak ettiler." dedi. Eşter yalan söylüyordu. Hz. Osman ve Saîd bin el-As böyle bir şey konuşmamışlardı. Fakat yalan ve iftira Sebe'iyyem'nin temel heyecanlandırma ve isyana teşvik yöntemi idi. Mescitte insanlar Eşter'in sözünü hafife aldılar, önemsemediler. Ancak bu, başıboş serseri grubunu etkiledi. Mescitte karmaşa, kargaşa, gürültü aldı başını gitti. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah bin Mes'ûd ve el-Ka'ka' bin Amr et-Temîmî bu konuyu konuşuyorlardı. Böyle bir şey duymamışlardı.³⁶

Yezîd bin Kays mescidin içinde ve dışında bağırmağa başladı. "Ben Medine yoluna gidiyorum. Saîd bin el-As'ın Kufe'ye girişini engelleceğim. Kim benimle beraber, Saîd bin el-As'ın Kufe'ye girişinin engelliyip yeni bir valinin görevlendirilmesini istiyorsa, benimle gelsin!" Sebe'istler ve serseriler bu çağrıya cevap verdiler ve yaklaşık bin kişi bu mak-satla yollara düştü.³⁷

35 Târhu't-Taberî, c. V, s. 337.

36 Târhu't-Taberî, c. V, s. 337.

37 A.g.e.

6. el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî Çıban Başını Öldürmek İstiyor

İsyancılar mescitten çıkınca geride Müslümanların önde gelenleri kaldı. Vali vekili Amr bin Hureys minbere çıkarak birlik ve kardeşlik çağrısı yaptı. Ayrılık, ihtilaf, fitne ve isyanı yasakladı. Müslümanları isyancılara uymamaya çağırdı.³⁸

el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî şöyle dedi: "Dalgalar sele engel olabilir mi! Fırat yatağından taşmıştır. Heyhat! Bu kavgayı ancak kılıçlar bitirir. Kılıçlar kınından çıktığında isyancıların hissedecekleri acının tarifi yoktur. Önceki durumlarını arar hale gelecekler. Ancak bu kendilerine asla verilmeyecek."

Sabretmesinin uygun olacağı söylendiğinde "Sabrediyorum." dedi ve evine gitti.³⁹

7. Fitneciler Kûfe Valisi Saîd bin el-As'ın Kûfe'ye Girmesine Engel Oluyorlar

Yezîd bin Kays Eşter'le birlikte bin kişiyle Medine yolu üzerinde bulunan el-Cerea'ya gittiler ve orada konakladılar. Saîd bin el-As Hz. Osman'ın yanından dönmüş Kûfe'ye gidiyordu. Bir anda karşısında bin kişiyi gördü. Ona şöyle dediler: "Geldiğin yerden geri dön. Bizim sana ihtiyacımız yok. Kûfe'ye girmene izin vermiyoruz. Osman'a (r.a.) da söyle: Biz yeni vali istemiyoruz. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi başımıza vali olarak görevlendirsın."

Saîd bin el-As şöyle dedi: "Niçin bu sözü söylemek için bin kişi yollara düştünüz? Bu isteği yerine getirmesi için halifeye bir adam göndermeniz yeterliydi. Veya bana bunu haber vermesi için yolda bir kişi görevlendirebilirdiniz. Bir kişiyi karşılamak için yola çıkan bin kişinin aklı var mıdır?"⁴⁰

Saîd bin el-As fitne ateşinin tutuşturulmaması için onlarla karşı karşıya gelmemenin daha doğru olacağını düşündü. Fitne ateşini söndürmek veya en azında tutuşmasını geciktirmek o an için yapılacak en güzel davranıştı. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah bin Hureys ve el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî'nin görüşü de bu yöneydi.⁴¹

Saîd bin el-As Hz. Osman'a gitti ve isyancıların yaptıklarını anlattı.

38 el-Halîdî, el-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 139.

39 Târhu't-Taberî, c. V, s. 338.

40 A.g.e.

41 el-Halîdî, el-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 140.

Hız. Osman "Ne istiyorlar? Valinin emrinden m, yoksa halifenin emrinden mi çıktılar" deyince Sa'îd bin el-As "Beni vali olarak görmek istemiyorlar. Başka birisinin vali olmasını istiyorlar." cevabını verdi. Kimi istediklerini sordugunda Sa'îd bin el-As Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi istediklerini söyledi. Hız. Osman Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Kûfe'ye vali olarak görevlendirdiğini, kimseye mazeret hakkı ve delil bırakmayacağını, istedikleri şeyin hakikatini öğrenene kadar gerektiği gibi sabredeceğini söyledi ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi tayinine ilişkin mektubu Kûfe'ye gönderdi.⁴²

Hız. Osman'ın tayin mektubu Kûfe'ye ulaşmadan önce sahabe ve bölgenin ileri gelenleri halkı sakinleştirmeye, yatıştırılmaya çalışmıştı. Fakat bu mümkün olmadı. Çünkü Sebeistler karmaşa, kargaşa ve kavga istiyorlar, bunun için de halkı kışkırtıyorlar, akıl ve mantığın sesine kulak vermiyorlardı. Fitne sırasında Kûfe mescidinde iki sahabe vardı: Huzeyfe bin el-Yemân ve Ebû Mes'ûd Ukbe bin Amr el-Ensârî el-Bedri.

Ebû Mes'ûd Ukbe bin Amr Sebeistlerin ayaklanarak Cerea'ya gitmeleri ve valilerinin azledilmesine sebep olmaları nedeniyle çok öfkelenmişti. Bu ilk defa oluyordu. Huzeyfe bin el-Yemân ise meseleyi derinlemesine düşünüyordu.⁴³

Ebû Mes'ûd Ukbe bin Amr Huzeyfe bin el-Yemân'a şöyle diyordu: Gidenler Cerea'dan sağlam bir şekilde geri dönemeyecekler. Halife onları yola getirmek için büyük bir ordu gönderecek ve çok kan akacak. Huzeyfe bin el-Yemân Ebû Mes'ûd Ukbe bin Amr'a şöyle cevap verdi: "Val-lahi Kûfe'ye dönecekler ve Cerea'da savaş olmayacak, kan akmayacak." Resûlullah (s.a.v.) sağlığında bu fitneyi haber vermiş ve şöyle buyurmuştu: "Bir insan Müslüman olarak sabaha çıkar. Ancak akşam olunca bakar ki; kendisinde İslam'dan hiçbir şey kalmamış. Sonra Müslümanlar savaşır, kimisi dinden döner. Allah onları öldürür." Bu daha sonra ortaya çıkacak.⁴⁴

Huzeyfe bin el-Yemân fitneler konusunda derin bir bilgi ve bakış açısına sahipti. Hız. Peygamber'den işittiği ve öğrendiği ölçüde Kûfe ve diğer bölgelerde çıkan fitne olaylarıyla ilgili değerlendirmeler yapmaktaydı. Bildiği hadisler doğrultusunda, çevresindeki olayları derinlemesine anlayıp değerlendiriyordu. Bundan dolayı gerçekleşen olayları onun için hiç de uzak ve garip şeyler değildi. İmkânlar ölçüsünde toplumu ıslaha çalışıyordu.⁴⁵

42 Târhu't-Taberî, c. V, s. 339.

43 el-Halidî, el-Hulefau'r-Râşidün, s. 141.

44 Târhu't-Taberî, c. V, s. 342.

45 İbrâhîm el-Ahî, Huzeyfe bin el-Yemân, s. 86.

8. Ebû Mûsâ el-Eş'arî Ortalığı Sakinleştiriyor ve Isyana Engel Oluyor

Ebû Mûsâ el-Eş'arî ortalığı sakinleştirdi ve isyana engel oldu ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Isyandan uzak durun. Ümmetten ayrılmayın, itaat edin, acele etmeyin, sabredin. Halife valinizi gönderecektir."

Insanlar Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye "Bize namaz kıldır." dediler. "Hayır. Halifenin sözünü dinler ve ona tabi oluruz" dedi. Bunun üzerine insanlar da "Halifenin sözünü dinler ve ona tabi oluruz" dediler.⁴⁶

Fitneciler Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin söylediklerini kabul etmiyorlar. Ancak asıl niyetlerinin o an için diğer insanlar tarafından bilinmesini de istemiyorlardı. Tayin yazısı gelene kadar Ebû Mûsâ el-Eş'arî Küfe'de insanlara namaz kıldırıyordu. Otuz dört senesinde Küfe'de ortam bir süreliğinde duruldu. Huzeyfe bin el-Yemân ordusuyla Azerbaycan ve el-Bâb bölgesine cihada çıktı. Görevliler de Fars bölgelerindeki işlerine gittiler.⁴⁷

9. Hz. Osman Küfe'deki Haricilere Mektup Gönderdi

Hz. Osman Küfe'deki haricilere mektup gönderdi ve bu mektupta Saîd bin el-As'ın azledilip yerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin görevlendirilmesi konusundaki isteklerini kabul etme sebebini açıkladı. Bu mektup, önemli meselelere işaret etmekte, Hz. Osman'ın fitnelere yaklaşımını göstermektedir. Buna bakarak, Hz. Osman'ın gücü yettiği oranda fitne ateşinin tutuşmasını engellemeye çalıştığını görebiliriz. Ancak halife biliyordu ki; fitne geliyor, ona engel olmak mümkün değil.

Hz. Osman mektubunda onlara şöyle diyordu: Saîd bin el-As'ı görevden aldım ve istediğinizi vali olarak görevlendirdim. İrzımı koruyacağım, sabredeceğim, sizin maslahatınız için gayret edeceğim. Allah'a isyan olmayacak konularda benden isteyin size vereceğim. Aynı şekilde Allah'a isyan olmadığı sürece beğenmediğiniz şeyleri de söyleyin. Onları da sizden uzaklaştıracam. Öyle ki; bana karşı ileri süreceğiniz delil olmasın.

Hz. Osman bunun benzerini diğer şehirlere de yazdı.⁴⁸ Allah (c.c.) Hz. Osman'dan razı olsun. Toplumu ıslah etmeye çalıştı, gönlünü geniş tuttu! Sebeistler ne kadar zulmettiler, yalanlar uydurdular, iftiralar attılar! Buna rağmen sabretti.⁴⁹

⁴⁶ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 339.

⁴⁷ el-Hâhidî, el-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 142.

⁴⁸ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 343.

⁴⁹ el-Hâhidî, el-Hulefâu'r-Râşidûn, s. 143.

B. FİTNE REAKSİYONLARI KARŞISINDA HZ. OSMAN'IN SİYASETİ

Tarihi kaynaklardaki bilgiler, Hz. Osman'ın fitneye birçok yöntemle karşı koyduğunu göstermektedir.

1. SAHABEDEN BAZILARI DENETLEME KURULLARININ GÖNDERİLMESİNİ TEKLİF ETMELERİ

Abdullah bin Mesleme, Talha bin Ubeydullah ve diğer sahabiler fitne olaylarını duyduklarında acele bir şekilde Hz. Osman'ın huzuruna çıkılar ve "Ey müminlerin halifesi! Bize ulaşan haber sana da ulaştı mı?" dediler. Hz. Osman "Hayır. Bana sağlık ve selametten başka haber ulaşmadı." karşılığını verdi. "Fitne dalgalarının İslam şehirlerini vurduğunu ve valilere saldırı planlarının yapıldığını duyduk" dediklerinde Hz. Osman "Siz benim danışmanlarım, Müslümanların şahitlerisiniz. Bana bir çıkar yol gösterin" dedi. Bunun üzerine halifeye, şehirlere denetçiler gönderip, olan biteni öğrenmesinin doğru olacağını söylediler.⁵⁰

Hz. Osman bu tavsiye doğrultusunda önemli bir adımı attı. Doğruluğunda, takvasında ve sözünde kimsenin şüpheye düşmediği güvenilir kişileri seçmeyi düşündü. Birinci olarak Hz. Ömer'in muhasebe ve teftiş işlerini yürüten Muhammed bin Mesleme'yi seçti. Seçtiklerinin ikincisi Üsâme bin Zeyd'di. Hz. Peygamber onu çok seviyordu. Üsâme ordu komutanıydı ve Hz. Peygamber bu ordunun seferine devam etmesini ömrünün sonunda şu sözleriyle emreliyordu: "Üsâme'nin ordusunu sefere gönderin." Seçilen üçüncü kişi büyük mücahit, ilk Müslümanlardan birisi Ammar bin Yâsir, dördüncü ise takva sahibi, derin anlayışlı sahibi Abdullah bin Ömer'di.

Muhammed bin Mesleme'yi Küfe'ye, Üsâme bin Zeyd'i Basra'ya, Ammâr bin Yâsir'i Mısır'a, Abdullah bin Ömer'i de Şam'a gönderdi. Bir heyetin başındaydılar ve heyetler bu büyük şehirlere gönderilmişti. Gıttıkları yerlerde bu büyük ve tehlikeli görevi yerine getireceklerdi. Halifenin isteğini yerine getirip beraberce döndüler. Ancak Ammâr bin Yâsir

50 Târîhu't-Tabert, c. V, s. 348.

Mısır'da biraz yavaş davrandı ve diğerleri geldikten sonra Medine'ye geldi. Halifeye gördüklerini, duyduklarını ve insanlardan öğrendiklerini anlattılar.⁵¹

Bu şehirlerden gelenlerin her birisi şöyle diyordu: "Ey insanlar! Hiçbir şeyi kötü görmedik. Müslümanlar da hiçbir şeyi kötü görmediler. Valiler adaletle hükmediyor, görevlerini yerine getiriyorlar."⁵²

Ammâr bin Yâsir'in Mısır'da insanları Hz. Osman'a karşı kıskırttığı yönündeki iddiaların hiçbir geçerliliği yoktur. Bu suçlamayı içeren rivayetlerin senetleri zayıftır. Hadis illetli olduğu gibi, ayrıca metninde de problem vardır.⁵³

Denetçiler şehirlerden geri döndüler ve halife vilayetlerde valilerin görevden alınmalarını gerektirecek bir durumun olmadığını, insanların hayır, afiyet, rahmet ve adalet içinde olduklarını gördü. Halife adaletle davranır, eşit dağıtır, Allah haklarına ve kul haklarına riayet eder, kindarların kimse bilmesin diye karanlıkta ortaya attıkları yalan ve iftiralarından etkilenmezdi. Hz. Osman bu araştırmayla yetinmedi, edindiği bilgilere göre vilayetlere mektuplar gönderdi.⁵⁴

2. HZ. OSMAN BÜTÜN MÜSLÜMANLARA GENEL DUYURU NİTELİĞİNDE FARKLI ŞEHİRLERE KAPSAMLI MEKTUPLAR GÖNDERDİ

Bir mektubu şöyledir: "Bütün görevlilerin benimle uyum içinde olduklarını görüyorum. Halifelik görevine başladığım günden itibaren iyiliği emretme, kötülüğü yasaklama görevine devam ettim. Benden ve valilerimden, verdiğimden fazla hiçbir şey alınamaz. Benim ve ailemin halk üzerinde bir hakkımız yoktur. Medine'ye bazı kabilelere hakaret edildiği, bazılarına da baskı yapıldığı bilgileri ulaşmaktadır. Kim kendisine hakaret edildiğini veya baskı yapıldığını düşünüyorsa gelsin hakkını istesin. Eğer böyle bir durum yoksa hayırda harcasın. Allah hayırda harcasanları sever." Bu mektup şehirlerde okununca insanları göz yaşlarını tutamadılar, Hz. Osman'a dua ettiler ve "Ümmet şerle çalkalanıyor" dediler.⁵⁵

51 Osman bin Affân el-Halife, eş-Şâkir, es-Sâbir, s. 210.

52 Târthu't-Taberî, c. V, s. 348.

53 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 117.

54 Târthu't-Taberî, c. I, s. 349.

55 A.g.e.

Bütün dünya, seksen iki yaşındaki bir insanın zulüm karşısındaki azim ve kararlılığını itiyor mu? Bu adaletten daha yüksek ve daha yüce bir adaleti gerçekleştirebileceklerini düşünebiliyorlar mı? Öyle ki; halife, Allah (c.c.) haklarına riayet edilip, kullar sınırlarını aşmadıkları sürece kendi haklarından vazgeçmiştir. Başkalarında bulunmayıp Hz. Osman'da bulunan bu özellikler ne kadar güzeldir. Hz. Osman denetçilerin getirdiği haberle yetinmedi, farklı şehirlere mektuplar göndererek, hac mevsiminde insanların hacca gelip şikayetlerini kendisine bildirmelerini istedi. Bunlarla da yetinmedi. Zülme uğradıklarını söyleyen topluluklara bölgeyi kontrol edip kendisine bilgi vermesi için ayrıca görevliler gönderdi.⁵⁶

3. HZ. OSMAN'IN VALİLERE DANIŞMASI

Hiz. Osman Abdullah bin Amir, Muâviye bin Ebî Süfyan ve Abdullah bin sa'd'a haber göndererek acele Medine'ye gelmelerini istedi. Eski valiler Said bin el-As ve Amr bin el-As'ı da yanına alarak onlarla istişare etti. Tehlikeli bir kapalı oturumdu bu. İslam devletin başkenti Medine'ye ulaşan haberler doğrultusunda atılacak yeni adımlar ele alındı.⁵⁷

Hiz. Osman şöyle dedi: "Yazıklar olsun size! Ne bu şikayetler! Ne bu yaygara! Beni tasdik etmeyeceğinizden korktum, ağzım kurudu." Valiler "Şehirlere heyetler gönderdin. Onlar sana haber vermediler mi?" deyince Hiz. Osman "Hayır vallahi. Bana bir şey söylenmedi. Bu işin aslını bilmiyoruz. Bir şey bilmiyorken kimseyi cezalandıramam. Bu, dikkate alınması gerekmeyen asılsız şayiadan ibaret değil midir! Bana yol gösterin." dedi.

Said bin el-As şöyle dedi: "Bu, gizli bir iştir. Yaptıklarını gizliyorlar. Kendi aralarında bir iş için hazırlanıyorlar, gizlice iletişim kuruyor, planlar yapıyorlar."

Hiz. Osman, bunun çözümü nedir diye sorduğunda Said bin el-As "İsyancı topluluğu Medine'ye çağır ve onları öldür." dedi.

Abdullah bin Sa'd şöyle dedi: O insanlara verdiklerini geri al. Bu, verdiklerinin onlarda kalmasından daha hayırlıdır. Muâviye "Benden ve görevlendirdiğin birçok validen sana, hayırdan başka bir şey ulaşmaz. Benim çözüme yönelik görüşüm 'güzel ahlaktır.'" dedi.

56 Osman bin Affân el-Halife, eş-Şakir, es-Sabir, s. 212.

57 Muâviye bin Ebî Süfyan, Müntr el-Gazban, s. 126.

Amr'ın görüşü de şöyleydi: "Sen onlara yumuşak davrandın, kendilerinden razı oldun. Ömer'in verdiği kadar fazla verdin. Arkadaşın Ömer'in (r.a.) yolunu tutman gerekir. Gerektiğinde şiddetli, gerektiğinde de yumuşak huylu oldu. Toplumda şer faaliyet gösterenlere şiddet, hayırda yarışanlara ise yumuşaklık göstermek gerekir. Sen iki gruba da yumuşak davrandın."

Hz. Osman ayağa kalktı, Allah'a hamd etti ve ardından şöyle dedi: "İşaret ettiğiniz konuları dinledim. Her işin bir kapısı vardır. Ümmet için korkulan durum ortadadır, vardır. Onun kapısı yumuşaklıkla tutulmaktadır. Ancak Allah'ın zikrettiği sınırlar bunun dışındadır. Hiç kimse onlardan birinin ayıbını açıkça göstermeye güç yetiremez. Kim onu kapatsa bilsin ki; Allah açacaktır. Hiç kimsenin üzerimde hakkı yoktur. Allah (c.c.) biliyor ki; insanlara hayırla muamele ettim. Eğer Osman'ın (r.a.) öldürmesiyle fitne duracaksa, ne güzel! İnsanları engelleyin, haklarını verin, kendilerini bağışlayın, Allah haklarına riayet edin."⁵⁸

Hz. Osman şiddet içermesi sebebiyle Amr'ın görüşüne karşı çıktı. Ancak Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in uygulamalarına tabi olma konusundaki tavsiyeye muhalefet etmedi. Çünkü fitne sertlikle çözülmez. Sertlik fitnenin çözümü değil, sebebidir. Hz. Osman buna razı olmamıştır.

"Eğer Osman'ın (r.a.) öldürmesiyle fitne duracaksa, ne güzel!" sözü, onun hakkı uygulama konusunda şefkatli davranmadığını gösteriyor. Bunun dışındaki konularda incelik en güzel, yumuşaklık en faziletli davranıştır. Hakların sahiplerine ulaştırılması gerekir.⁵⁹ Bazı zayıf rivayetler, bu konuşmadan sonra Amr bin el-As'la Hz. Osman'ın aralarının bozulduğunu, Amr'ın halifeyi öldürmek istediğini ve kanını akıtmak için fırsat kollamaya başladığını belirtir. Bunlar zayıf rivayetlerdir. Hem tarihçiler, hem de hadisçiler bu haberlerin asılsız olduğunu belirtmektedirler.⁶⁰

Başka zayıf bir rivayete göre Amr bin el-As Hz. Osman'a şöyle demiştir: "Ey Osman! Sen bütün insanları Ümeyyeoğulları gibi zannettin. Sen söyledin, onlar cevap verdi. Sen saptın, onlar da saptılar ve ayrılığa düştüler. Azmet, hakkı uygula."⁶¹

Aynı rivayette Abdullah bin Âmir'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Onları kızartıman lazım. Böylece herkes başının bitini görür, kendi işiyle uğraşır."⁶²

⁵⁸ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 351.

⁵⁹ el-Gazbân, Amr bin el-As el-Emrül-mücâhid, s. 447.

⁶⁰ A.g.e.

⁶¹ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 340.

⁶² A.g.e.

Valilerle yapılan bu konuşmada cezalandırma, hapis ve öldürme teklifleri geldi. Ancak Hz. Osman iyilik ve yumuşaklık yolunu tercih etti. Valilerinden her göz sahibinin geldiğini gördüğü fitneye karşı belirttiği gibi hareket etmeleri için işlerine dönmelerini istedi.⁶³

3.1. Hz. Muâviye'nin İki Önerisini Hz. Osman'ın Reddetmesi

Muâviye Şam'a gitmeden önce Hz. Osman'ın yanına geldi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin halifesi! Olaylar kontrolden çıkmadan, benimle Şam'a gel."

Hz. Osman şöyle dedi: "Boynumun kesilmesi pahasına ben, Resûlullah'ın (s.a.v.) şehrini satmam." Muâviye "Öyleyse, seni tehlikelere karşı korumak için Şam'dan Medine'ye bir ordu göndereyim" dedi. Hz. Osman "Hayır. Orduyla Hz. Peygamber'in komşularına cimrilik yapmam, hicret yurdunda zorluk çıkaramam." karşılığını verdi. Muâviye kesinlikle savaş çıkacağını söyleyince Hz. Osman "Bana Allah yeter." dedi.

Sanki Muâviye fitnecilerin perde arkasında yaptıkları planların asıl amacının halife ve hilafet kurumu olduğunu biliyor gibiydi. Ancak Hz. Osman'ın görüşü farklıydı. O, kimseye, aleyhinde delil olarak kullanılmak üzere bir delil bırakmak istemiyordu. Bu adalet timsali büyük devlet başkanının üstün görüşüydü.⁶⁴

3.2. Hz. Osman Medine'ye Gelmelerinin Ardından Entrikacıların Arasına Giriyor

Hz. Osman istihbarat görevlileri sayesinde, entrikacıların bütün adımlarından haberdar oluyor, ona göre hemen gerekli adımları atıyordu. Halife isyancılar arasında iki kişi görevlendiriyor, gerekli haberleri onlardan alıyordu. Ancak bu kişiler, hariciler şüphelenmesin diye halifenin daha önce ceza verdiği kişilerden seçiliyordu. Mahzûmiyye ve Zührîyye'den iki kişiyi, isyancıların isteklerini öğrenmek üzere onların arasına gönderdi. Bunlar Hz. Osman'dan terbiye almış insanlardı, ona kın tutmuyorlardı.

İsyancılar bu iki kişiyi görünce, onlara planlarını anlattılar. Kendilerine Medine'den kimlerin destek verdiğini sorduklarında, uç kişinin kendilerine destek verdiğini, Medine'de başka destekçi bulamadıklarını söylediler. Bu iki kişi kendilerine planlarının ne olduğunu sordukunda,

63 el-Halîdî, el-Hulefâu'r-râşidûn, s. 151

64 Osman bin Affân el-Halîfe, es-Şakır, es-Sâbir, s. 214

her şeyi, atılacak bütün adımları anlattılar ve şöyle dediler. İnsanların kalplerine ektiğimiz bazı meseleleri ona hatırlatıp insanlara döneceğiz ve "Kendisine hatalarından dönüp tövbe etmesini istedik ancak kabul etmedi." diyeceğiz. Yanına ulaşip etrafını kuşatana kadar hacılar gibi davranacağız. Etrafını kuşattığımızda halifeligi bırakmasını isteyeceğiz. Eğer bırakmazsa, onu öldüreceğiz. Haberciler Hz. Osman'a gelip planlarını anlaunca Hz. Osman (ra) şöyle dua etti: "Allah'ım bunlara selamet ver. Eğer sen selamet vermezsen kötülerden olacaklar."

Basrahlıları ve Küfelileri çağırttı, kendilerine hitap etti: "Namaz toplayan, bir araya getirendir! "Minberin yanında sahabe de diğerleri Hz. Osman'ın etrafında toplandılar. Allah'a hamd ettikten sonra, isyancıların amacının kendisini hilafetten uzaklaştırmak olduğunu, bunu başaramazlarsa kendisini öldürmeyi planladıklarını haber verdi. Sebeistlerle konuşup bu bilgileri halifeye ulaştıran iki kişi de söylenenlere şahit olduklarını belittiler. Mescidin içindeki bütün Müslümanlar ayağa kalkarak "Onları öldür ey müminlerin halifesi!" diye bağırmaya başladılar. Çünkü onlar Müslümanların halifeni karşı ayaklanmışlar ve Müslümanların birliğine kastetmişlerdi.

Hz. Osman sahabenin öldürme yönündeki isteklerini reddetti. Çünkü onlar görünürde Müslüman insanlardı. Hz. Osman "Kendisine muhalif Müslümanları öldürttü" denilmesine razı olamazdı. Bu sebepler onların isteklerini şu sözlerle reddetti: onları öldürmüyoruz, aksine affediyoruz. İmkanlarımız ölçüsünde kendilerini gözetleyeceğiz. Öldürülmeyi hak eden bir suç işlemedikte veya dinden çıkmadıkça, hiçbir Müslüman'ı öldürmeyiz.⁶⁵

4. HZ. OSMAN'IN İSYANCILARA KARŞI, YAPTIKLARININ DELİLLERİNİ ORTAYA KOYMASI

Hz. Osman Sebeistleri çağırarak halifeye karşı ayaklanmalarına sebep olan şüphelendikleri, hata ve aşırılık olarak gördükleri uygulamaları söylemelerini istedi. Mescitte açık celse yapıldı. Sahabeden ve Müslümanlardan bir grup da konuşmaları dinliyordu. Sebeistler konuştular, Hz. Osman'ın hatası olarak gördükleri uygulamaları söylediler, Hz. Osman da uygulamalarının doğruluğunu delilleriyle ortaya koydu. İnsaflı

65 Tārhu't-Tabert, c. V, s. 354, 355.

Müslümanlar da bu konuşmaları dinliyor ve hakikatleri bütün açıklığıyla görüyorlardı. Hz. Osman isyancıları dinledi, suçlamalara delilleriyle cevap verdi ve mescitteki Müslümanlar da buna şahit oldular.⁶⁶

1. "Şöyle dedi: "Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer tamamladığı halde, benim yolculukta namazı tamamladığımı, yolcu olarak iki rekat kılmam gerekirken dört rekat kıldığımı söylüyorlar. Namazımı Medine'den Mekke'ye ulaştığımda tamamladım. Ailem Mekke'de ve ben ailemin yanında ikamet ediyorum. Bu durumda yolcu olmuyorum değil mi? Sahabiler "Evet ey müminlerin halifesi" dediler.

2. "Fethedilen bölgelerdeki meraların çoğunu şahsım adına devlerimi otlatmak için aldığımı, Müslümanlara yeterince pay vermediğimi söylüyorlar.

Benden önce Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde zekat ve cihat develeri için meralar bulunuyordu. Sadaka ve cihat develeri artınca, ben de meraları artırdım. Sonra fakir Müslümanların devlerini buralarda otlatmalarını yasaklamadık. Ben o meraları kendi hayvanlarım için ayırmadım. Halife olmadan önce Müslümanlar arasında devesi ve sürüleri en çok olan kişi bendim. Ancak halife olduktan sonra hepsini infak ettim. Elimde, hac için ayırdığım iki deveden başka hiçbir şey kalmadı. Öyle değil mi?"

Sahabiler "Evet ey müminlerin halifesi" dediler.

3. "Bir Kur'an nüshası bıraktığımı, diğer nüshaları yaktırdığımı ve insanları bir Kur'an etrafında topladığımı söylüyorlar.

Dikkat edin! Kur'an Allah'ın kelimidir, onun katından indirilmiştir, tektir. Müslümanları Kur'an üzerinde birleştirmekten başka bir şey yapmadım. Onları bu konuda ayrıştırmaktan engelledim. Bu uygulamamda, Kur'an'ı bir araya getiren Hz. Ebubekir'e tabi oldum. Öyle değil mi!

Sahabiler "Evet ey müminlerin halifesi" dediler.

4. "Hz. Peygamber'in Taif'e sürgün ettiği Hakem bin Ebi'l-Âs'ı Medine'ye tekrar kabul ettiğimi söylüyorlar.

Hakem bin Ebi'l-Âs Medineli değil, Mekkelidir. Hz. Peygamber de sürgünden sonra kendisinden razı olunca, onun Mekke'ye girmesine izin vermişti. Resûlullah (s.a.v.) onu Taife gönderdi ve sonra Mekke'ye dönmesine izin verdi. Öyle değil mi?"

Sahabiler "Evet ey müminlerin halifesi" dediler.

5. "Gençleri vali olarak görevlendirdiğimi söylüyorlar. Ehliyetsiz, insanların kendisinden razı olmadığı bir kişiyi kesinlikle vali olarak görevlendirmedim. Görevlendirdiklerim, o görevlere layık insanlardır. Benden öncekiler daha gençleri daha mühim görevlerde görevlendirmişlerdi. Üsâme, benim vali olarak görevlendirdiğim yaştan çok daha genç yaşıydı. Ancak Hz. Peygamber onu komutan olarak görevlendirmişti. Bu gün bana söylenenler, o gün Resûlullah'a (s.a.v.) da söylenmişti. Öyle değil mi!"

Sahabiler "Evet ey müminlerin halifesi. Bu insanlar anlamadıkları bir iş olduğunda, hemen işin sahibini ayıplama yolunu seçiyorlar." dediler.

6. "Tunus'un fethinin mükafatı olarak, Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh'e ganimetin yirmi beşte birini verdiğimi söylüyorlar.

Ona savaştan önce "Eğer Tunus'u fethedersen, ganimetin yirmi beşte biri senindir" demiştim. Bunu benden önce Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de yaptılar. Ancak bu durumda karşısında ordudaki mücahitler itiraz hakları olmadığı halde "Ona yirmi beşte bir yerilmesini doğru bulmuyoruz" dediler. Bunun üzerine verdiğim yirmi beşte birlik bölümü İbn Sa'd'dan aldım ve askerler arasında bölüştürdüm. Bu savaş sonrasında İbn Sa'd hiçbir şey almadı. Öyle değil mi!

Sahabiler "Evet ey müminlerin halifesi" dediler.

7. "Ailemi sevdiğimi ve devlet imkanlarını ailem için harcadığımı söylüyorlar.

Ailemi sevmem, başkalarının bana zulmetmesi için bir sebep olmaz herhalde! Ailemdeki her bireyin haklarına ve sorumluluklarına dikkat ediyorum. Herkese hakkını veriyorum, kendilerinden almam gerekeni alıyorum. Onlara verdiklerim ise devlet mallarından değil, kendi mallarımdandır. Çünkü ben Müslümanların mallarını haksız yere ne kendim alırım, ne de başkalarına veririm. Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde yardım ve infak olarak malımdan çok miktarda veriyordum. O günlerde hayır konusunda hırslıydım. Şimdi ömrümün sonuna geldiğimde mi devlet imkanlarını aileme aktaracağım? Ben hiçbir Müslüman şehriden mal almadım. Elde edilen ganimetleri bölge halkına verdim. Medine'ye sadece ganimetlerin humusu (beşte biri) gönderildi. Gelen humusun taksimini de bütün Müslümanlar gördüler, buna şahit oldular. Allah'a yemin olsun ki, bunlardan bir kuruş dahi almadım. Kendi malımı yiyorum ve aileme kendi malımdan veriyorum."

8. Fethedilen bölgelerdeki arazileri belli kişilere verdiğimi söylüyorlar. Buraların fethine ensar, muhacir ve diğer Müslümanlar kauldılar.

Arazileri taksim ettiğimde, kimisi orada kaldı, kimisi de Medine'ye döndü. Bu araziler onların mülkü oldu, dileyen de bunları sattı."

Bu şekilde Hz. Osman kendisine yönelen sorulara cevap verdi, böylece hak ortaya çıkmış oldu.⁶⁷

Sahabenin huzurunda yapılan bu güçlü savunmada halifenin tenkit edildiği konularda gereken cevabı verdiğini görüyoruz. Böylece İbn Sebe taraftarlarının uydurduğu yalanlar ve iftiralar ortaya çıkmış oldu. Hz. Osman yapılan itirazlara oldukça güzel bir şekilde cevap verdi ve uygulamalarının hak üzere olduğunu açıkladı. Yaptığı her işiyle ilgili delilleri vardı. Fakat isyancılar doğruyu görmemekte diretiyorlardı. Bu konuşma, niyetleri düzgün insanları ikna etmek için yapılan fevkalade güzel bir konuşmaydı. Ancak, isyancılar hedeflerine ulaşmak için planlarını yapmışlardı. Halifeyi insanların gözünde karalamak istiyorlardı. Gözleri kararmış bu insanlara açıklama fayda vermiyordu. Allah kimi saptırırsa, onu doğru yola iletecek yoktur.⁶⁸

Sahabeyle birlikte fitneciler de Hz. Osman'ın açıklamalarını dinlemişlerdi. Müslümanlar Hz. Osman'ın açıklamalarından çok etkilenmişlerdi. Söylediklerini onaylıyorlardı. Ona olan sevgileri artmıştı. Ancak fitneciler, çibanbaşıları Hz. Osman'ın açıklamalarında hiç etkilenmemişlerdi. Çünkü onlar hakkı aramıyor, hayrı istemiyorlardı. Onların amaçları fitne, İslam'a ve Müslümanlara tuzak kurmaktır.

Sahabe Hz. Osman'dan yalanları, iftiraları ve kindarlıkları sebebiyle fitnecilerin önderlerinin öldürülmesini istedi. Müslümanların bu şerden kurtulmaları, İslam vilayetlerinde istikrarın sağlanması, isyanlara sebep olan fitnenin ve fitnecilerin ortadan kaldırılması için bu konuda ısrar ettiler. Fakar Hz. Osman'ın görüşü farklıydı. Onları öldürmeyip serbest bırakmayı tercih etti. Amacı fitneyi geciktirmekti. Hz. Osman amaçlarını ve planlarını bildiği halde Küfe, Basra ve Mısır'dan gelen isyancılar için hiçbir şey yapmadı. Medine'ye gelip, oradan da şehirlerine dönme konusunda kendilerini serbest bıraktı.⁶⁹

5. BAZI İSTEKLERİN KABUL EDİLMESİ

Şayet işler tabii olarak devam etseydi, bazı valilerin görevden alın-

67 el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 61-111

68 Muhammed Ebû Zehra, Tarihü'l-celd, s. 98, 99

69 el-Halidi, el-Hulefau'r-râsîdün, s. 158, 159

ması ve yerlerine istedikleri kişilerin görevlendirilmesi konusundaki isteklerinin yerine getirilmesi, fitnenin ortadan kaldırılması, hak ve adaletin gerçekleştirilmesi için yeterli bir yöntemdi. Ancak bu şikayetlerin ardında cahiliye kindarlığına dayalı farklı hedefler vardı. Müslümanlar arasında fitne çıkarmak ve İslam birliğini bozmak istiyorlardı. Böylece Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle ilgili olarak Hz. Peygamber'in haber verdiği süreç adım adım gerçekleşiyordu.⁷⁰

6. HZ. OSMAN'IN FİTNEYE KARŞI VERDİĞİ TEPKİDEN ORTAYA ÇIKAN İLKELER

Hz. Osman'ın fitne karşısındaki tavrını derinlemesine inceleyen kişi, onun tepkisine bakarak bazı temel prensipler çıkarabilir. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

6.1. Hassas ve Dikkatli bir Şekilde Soruşturma

Hz. Osman farklı şehirlere heyetler gönderdi, vilayetlerden gelenleri dinledi, Sebeistlerin planlarını öğrendi. Fakat haklarında hüküm verme konusunda aceleci davranmadı.

6.2. Adalet ve İnsaf İlkelerine Bağlılık

Bu prensibin geçerliliğini, Hz. Osman'ın şehirlere gönderdiği mektuplardan anlıyoruz. Bu mektuplarda, kendisine halife veya vali tarafından hakaret edildiğini veya hakkının alındığını iddia eden kişinin hac mevsiminde Medine'ye giderek hakkını geri alması isteniyordu.⁷¹

6.3. Yumuşaklık ve Tahammül

Bu ilke Saîd bin el-As'm azledilip yerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin görevlendirilmesini istemeleri sonrasında Kûfe'ye gönderdiği mektupta ortaya çıkmaktadır. Mektuptaki ifadeler şöyledir: "Allah'a yemin olsun ki; ırzımı koruyacağım, sonuna kadar sabredeceğim, gücüm yettiği oranda iyiliğiniz için çalışacağım. Allah'a isyan olmadığı sürece, istediğinizi söyleyin yerine getireceğim ve istemediğinizi de söyleyin. Onu da sizden uzaklaştıracam." ⁷²

70 es-Sülemî, Hilâfet-ü Osmân, s. 78.

71 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 349.

72 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 343.

6.4. Müslümanların Birliği İçin Hırslı Olmak, Bölücülüğe Engel Olmak.

Bundan dolayı, daha önce de ifade edildiği gibi, Müslümanlar bir Mushaf etrafında toplanmışlardır. Eşter üç meseleyi arz ettiğinde Hz. Osman şöyle demişti: "Eğer beni öldürmeye kalkarsanız bilin ki ben, öldürülmemi gerektirecek bir suç işlemedim. Eğer beni öldürürseniz, kimse sizi sevmez, namazınız kılınmaz ve beraberce düşmana karşı savaşılamazsınız."⁷³

6.5. Gerektiğinde Susman ve Çok Sözden Uzak Durmak

Hz. Osman'ın hayatına bakıldığında bilgi ve nasihat içermeyen boş sözlerden sürekli uzak durduğu görülür. Ancak geçersiz suçlamaların cevaplanması gibi konularda sessiz kalmaz, gerekli cevabı verirdi. Hz. Osman çoğunlukla susmayı tercih eden, az konuşan bir insandı.

6.6. Alimlerle İstişare Etmek, Onların Görüşlerini Almak

Hz. Osman (ra) Hz. Ali (ra), Talhâ (r.a.), Zübeyr (r.a.), Muhammed bin Mesleme (r.a.), İbn Ömer (r.a.), Abdullah bin Selam (r.a.) gibi önde gelen alim sahabelerle istişare eder, onların görüşlerini alırdı. Çünkü alimler, atılacak adımlarda, karanlıkları amaçlayan fitne hareketlerine karşı yapılacakların belirlenmesinde güven kaynağıydılar. Onlar göz açık, bilgili insanlardır. Onların görüşleri doğrultusunda hareket edenler, olayları doğru anlar ve bakış açılarını düzeltirler.⁷⁴

6.7. Fitne Dönemlerinde Hadislerin Yönlendirmelerine Göre Hareket Etmek

Hz. Osman, fitne olayları çıkıp insanlar kendisine karşı ayaklandıklarında tavırlarını belirlemek için çeşitli araştırmalara girişmedi. Hz. Peygamber daha önceden fitne olaylarının çıkacağını haber vermiş ve bu durumda Müslümanların hangi tavrı sergilemeleri gerektiğini belirtmişti. Hz. Peygamber sabrı, hesaplı davranmayı ve Müslümanları öldürmeyi emretmişti. Hz. Osman, halifeliği boyunca Resûlullah'a (s.a.v.) verdiği söze bağlı kaldı. Tertemiz kanı, seccadesinde akmaya başlayana kadar bir an olsun, Hz. Peygamber'e verdiği söze bağlılığını bozmadı.⁷⁵

Muhibbuddin el-Hatîb şöyle diyor: Saldırlara karşı Hz. Osman'ın savunmasıyla ilgili gelen bütün haberler, onun kan dökülmesini isteme-

⁷³ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 184.

⁷⁴ Ahdâs ve ehâdis-ü fitneti'l-herc, s. 728.

⁷⁵ İstîşâd-u Osman ve vak'atü'l-cemel, s. 116.

diğini gösteriyor. O fitneden Allah'a sığınıyor ve Müslümanların kanları akmasını istiyordu. Ancak ömrünün son döneminde, yanında büyük bir kuvvetin olmasını istemişti. Çünkü yanında büyük bir ordu olsaydı, silaha ve kan dökülmesine ve kargaşanın bu aşamaya gelmesine gerek olmaksızın, fitne olayları bastırılabilirdi. Şam valisi Muâviye bin Ebi Süfyan Şam'dan büyük bir ordu göndermeyi teklif etmişti. Ancak Hz. Osman bunun Medinelilere sıkıntı vereceğini düşünerek, teklifi reddetmişti. Hz. Osman (ra) Müslüman kimliğini taşıyan kişilerin ilk Müslümanlardan, hicret yolcusu, fedakar sahabe Zinnurayn'ı öldürmeye cüret edeceklerini düşünmemiştir.

İsyancılar üzerine yürüdüklerinde anladı ki; niyetleri iyi değil ve savunma savaşı yapılırsa gereksiz yere kan dökülecek. Kendisini dinleyen ve ona itaat eden her Müslüman'a silahlarını bırakmalarını emretti. Kaynaklardaki bilgiler gösteriyor ki; Hz. Osman'ın güçlü bir ordusu olsaydı, fitne hareketleri Medine'yi karıştırmadan ortadan kaldırılabilir, cahiller yola getirilebilir, kendisi de rahat edebilirdi. Ancak onun içi rahattı. Çünkü şehit oluyordu.⁷⁶

C. FİTNECİLERİN MEDİNE İHTİLALI

1. FİTNECİLERİN FARKLI ŞEHİRLERDEN MEDİNE'YE GELMELERİ

Fitneciler Medine'de Hz. Osman'a saldırma ve onu hilafet makamından indirme konusunda planlarını yaptılar ve aralarında görüş birliğine vardılar. Eğer Hz. Osman halifeliği bırakmazsa, onu öldüreceklerdi. Hac mevsiminde Mısır, Küfe ve Basra'dan gelerek Medine'de birleşme kararı aldılar. Vilayetlerinden hacılarla birlikte çıkacaklar ve insanlara, hac yapmak için gittiklerini söyleyecekler ve böylece asıl niyetlerini gizleyeceklerdi.

Medine'ye vardıklarında, hac için gelenler, hac vazifelerini yapmak üzere Mekke'ye gidecekler ve Medine büyük oranda boşalacaktı. Medine boşalınca da isyancılar Hz. Osman'ın etrafını kuşatacaklar, kendisini halifeliği bırakmaya zorlayacaklar, eğer bunu kabul etmezse halifeyi öldüreceklerdi.⁷⁷

⁷⁶ el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 138.

⁷⁷ el-Halidi, el-Hulefau'r-râşidun, s. 159.

Hicretin otuz beşinci yılının şevval ayında fitneciler Medine tepele-
rindeydiler.⁷⁸ Fitneciler Mısır'dan dört grup halinde çıkmışlardı. Her
grubun bir başkanı ve başkanların da bir başı vardı. Abdullah bin Sebe
de bunların içindeydi. Bu dört grubun başkanları Abdurrahman bin
Udeys el-Belvî, Kinâne bin Bişr et-Tecîbî, Sûdân bin Hurmân es-Sekûnî,
ve Katîra bin Fülân es-Sekûnî idi. Bunların başlarında da el-Câfîktî bin
Harb el-Akkî bulunuyordu. Bu dört grubun sayısı toplamda yaklaşık ola-
rak bini buluyordu.

Kûfe'den de bin fitneci dört grup halinde yola çıkmıştı. Grup baş-
kanları Zeyd bin Sahvân el-Abdî, el-Eşter en-Nehai, Ziyâd bin en-Nadr
el-Hârisî ve Abdullah bin el-Esam'dı. Bunların başkanları da Amr bin el-
Esam'dı.

Basralı isyancılar da dört grup halinde bin kişi olarak Medine yolu-
na çıktılar. Grup başkanları Hakim bin Cebile el-Abdî, Zureyh bin Ab-
bâd el-Abdî, Bişr bin Şüreyh el-Kaysî ve İbnü'l-Muharris İbn Abdulhane-
kî idi. Bunların başkanları da Hurkûs bin Züheyr es-Sa'dî idi. Yahudi Ab-
dullah bin Sebe şeytani planının ilerleyişini gördükçe büyük bir mutlu-
luk hissediyor, şeytanlarıyla beraber yoluna devam ediyordu.

Mısırlı fitneciler Hz. Ali'nin, Kûfeli fitneciler Zübeyr bin el-Avvâm'ın
ve Basralı fitneciler de Talha bin Ubeydullah'ın halife olmasını istiyorlar-
dı.⁷⁹ Bunun amacı sahabe arasında anlaşmazlık oluşturmaktır. Âcuret şöy-
le diyor: "Allah Hz. Ali (ra), Zübeyr (r.a.) ve Talha'yı (r.a.) bu fitneci grup-
lardan korumuştur. Fitneciler sahabe arasında anlaşmazlık oluşturmak is-
tediler. Ancak Allah (c.c.) sahabeyi bu kötü niyetli insanlardan korudu."⁸⁰

Fitneciler Medine'ye ulaşmadan yolda oldukları haberi Hz. Osman'a
ulaştı. Hz. Osman Medine dışında bir köydeydi. Halifenin bulunduğu
yeri haber alınca, oraya yöneldiler. Rivayetler bu köyün ismini açıkça be-
lirtmiyor. Medâinî, fitnecilerin zilkadenin dördüncü gece geldiklerini be-
lirtiyor.⁸¹ İlk olarak Mısırlılar geldiler ve Hz. Osman'a "Mushaf'ı getir."
dediler. Görevliler Mushaf'ı Hz. Osman'a getirdiler. Mısırlılar "Aç ve Yu-
nus sûresini oku" dediler. Şu ayete gelmişti: "De ki, 'Baksanıza, Allah si-
zin için nice rızıklar indirdi, siz onlardan bir kısmını haram, bir kısmını
helâl yaptınız.' De ki, 'Size Allah mı izin verdi, yoksa siz Allah'a iftira mı
ediyorsunuz?'"⁸²

78 A.g.e.

79 Târthu't-Taberî, c. V, s. 357.

80 İstîşâd-u Osman ve vak'atü'l-cemel, s. 118

81 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 127

82 Yunus Sûresi 10/59.

Bu ayete gelince "Dur! Kendi hesabına aldığın meraları gördün mü? Onu sana Allah mı verdi, yoksa ona iftira mı ediyorsun?" dediler. Hz. Osman şöyle cevap verdi: "Şunları yaptım. Meralara gelince, Ömer de cihat ve sadaka develeri için meralar ayırmaktaydı. Ben, sadaka ve cihat develeri arttığı için meraları da artırdım." Ona ayetler soruyorlar, halife cevaplıyor, başka bir soruya geçiyorlardı. Hz. Osman bütün sorulara ikna edici cevaplar verince, onunla anlaşma yaptılar, kendisine şartname yazılar. Hz. Osman da şartlarına bağlı kaldığı sürece isyan etmeyecekleri ve ayrışık çıkarmayacakları konusunda onlardan söz aldı ve bunun ardından vilayetlerine döndüler.⁸³

* Hz. Osman, Hz. Ali'yi Fitnecilerle Görüşmek Üzere Şehirlere Göndermesi

Fitneci topluluk Zilmerve'ye geldi. Hz. Osman'ın şehit edilmesinin bir buçuk ay öncesiydi. Hz. Osman, Hz. Ali'yi ve ismi rivayetlerde geçmeyen bir kişiyi onlara gönderdi. Hz. Ali şöyle dedi: "Allah'ın kitabına itaat edin. Öfkelendiğiniz şeyden dolayı cezalandırılırsınız. Bu şekilde uyum gösterin."⁸⁴

Başka bir rivayete göre üç defa Hz. Ali'yi övdüler, o da onları övdü. Sonra şöyle dediler: Hz. Peygamber'in amcasının oğlu ve halifenin elçisi size Kur'an'ı arz ediyor. Kabul edin⁸⁵ ve humus karşılığında sulha razı olun. Mahrum olunanların verilmesi, fey gelirlerinden istihkaklarının dağıtılması, dağıtımda adaletli davranılması, güvenilir ve ehil olana görev verilmesi üzerinde anlaşma sağladılar. Cevap yazması için Basra'da İbn Âmir ve Kûfe'de de Ebû Mûsâ'ya mektup yazdılar. ⁸⁶ Bu şekilde Hz. Osman da bütün heyetlerle anlaştı ve her heyet bölgesine döndü.⁸⁷

* Mısır Heyetinin Öldürülmesi Hükümünü İçerdiği İddia Edilen Yazı

Anlaşma sağlanıp her grup şehrine dönünce, fitne ateşini yakmaya çalışanlar çabalarının boşa gittiğini gördüler. Alçak hedefleri gerçekleşmemişti. Fitneyi canlandırmak, ortaya çıkarmak için başka bir plan yaptılar. Amaçları heyetlerle Hz. Osman arasındaki anlaşmayı bozmaktı. Bu durum şöyle gerçekleşmiştir: Mısır heyeti dönüş yolundaydı. Bu sırada

⁸³ A.g.e.

⁸⁴ Tarih-u Dimeşk tercüme-i Osman, s. 328.

⁸⁵ Fitnet-u maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 129.

⁸⁶ A.g.e.

⁸⁷ A.g.e.

devesine binmiş, kendilerinden kaçarcasına uzaklaşan bir kişi gördüler. "Sana ne oluyor?" dediklerinde, halifenin elçisi olduğunu, Mısır'a mektup götürdüğünü söyledi. Hz. Osman adına bir mektup yazmışlar ve mührünü taklit etmişlerdi. Mektupta valiye heyettekilerin öldürülmesi, ellerinin veya ayaklarının kesilmesi emrediliyordu. Hemen geri dönüp Hz. Osman'a gittiler.⁸⁸

Hz. Osman böyle bir mektup yazmadığını belirterek şöyle dedi: "Bir olan Allah'a yemin olsun ki; onu ben yazmadım, yazdırmadım, bilmiyorum." Bu ifadelere rağmen Mısır heyeti Hz. Osman'a inanmadı.⁸⁹

Azgın isyancıların halifeye ait olduğunu, üzerinde mührünün bulunduğu, bir görevlisinin sadaka devesiyle Mısır valisi İbn Ebî Serh'e götürdüğünü, içinde heyettekilerin öldürülmesi emrinin bulunduğu iddia ettikleri bu mektup Hz. Osman'a atılan iftira ve uyduran yalandan ibarettir. Bunun yalan ve iftira olduğunu gösteren deliller şunlardır:

1. Elçi görünümlü iftiracı önce Mısır heyetine görünmüş, sonra onlardan uzaklaşmış ve bunu defalarca yapmıştır. Böyle davranma sebebi, dikkatlerini çekmek ve kendilerini şüphelendirmektir. Sanki "Bende sizinle ilgili bir şey var" der gibidir. Bu kişi şayet Hz. Osman'ın habercisi olsaydı, onlardan hızlıca uzaklaşır ve hükmün uygulanması için mektubu hemen valiye vermeye gayret ederdi.

2. Iraklılar durumu nasıl öğrendiler? Mısır bir tarafta, Irak başka tarafta. Iraklılar çoktan yola çıkmış, büyük mesafeler kat etmişlerdi. Nasıl oldu da önceden sözleşmiş gibi bütün gruplar beraber aynı anda Hz. Osman'ın yanında oldular? Bunlar makul şeyler değil. Hepsi, mektubun uydurma olduğunu gösterir. Fitneciler bir kişiyi kiraladılar ve onun Mısırlıların önünde rol yapmasını istediler. Aynı şekilde, Hz. Osman'ın Mısır heyetindekilerin öldürülmesi için valiye mektup gönderdiği yalanını duyurmak üzere Irak heyeti için de bir adam kiralamışlardı.

Hz. Ali bu durumu fark etmiş ve şöyle demişti: "Ey Küfeliler, ey Basralılar! Siz o kadar yol gitmişken, Mısırlılara ne olduğunu nasıl haber alдыңız? Ve nasıl aynı anda halifeye ulaştınız?"⁹⁰ Hz. Ali bunun Medine'de kurulmuş bir tuzak olduğunu anlamıştı.⁹¹

3. Hz. Osman, İbn Ebî Serh'e nasıl mektup yazsın? Mısır heyeti oradan çıkınca vali de mektup yazmış ve halifeden sefere çıkma izni istemiş, halife de izin vermişti. Mısır'da vali vekili olarak Muhammed bin Ebî Hu-

88 Târthu't-Taberî, c. V, s. 379.

89 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. V, s. 132

90 Târthu't-Taberî, c. V, s. 359.

91 A.g.e.

zeyfe görev yapıyordu. İbn Ebî Serh el-Arîş, Filistin ve Ukbe bölgelerine seferler düzenlemişti. Hz. Osman'ın yanında valinin sefere çıkma talep mektubu varken, nasıl ona, heyetkilerin öldürülmesini emredebilir?

4. Hz. Osman, isyancıları kendisini öldürmek üzere etrafını kuşattıklarında kendisine itaat eden hiçbir kişinin eline silah almamasını emretmişti. Çünkü o boş yere Müslüman kanının akmasını istemiyordu. Hal böyle olunca, anlaşma sağlanmış, tövbe etmiş olarak şehirlerine dönen insanların öldürülmesini emretmek Hz. Osman'ın yapacağı iş midir?

5. Heyetler gittikten sonra Hakim bin Cebele ve Eşter'in geri kalmaları, bu mektubu onların hazırladıklarının açık göstergesidir. Çünkü gruplarıyla beraber gitmeyip geri kalmalarını gerektirecek bir durum yoktu. Bu maksatla Medine'de kaldılar. Amaçlarına ancak bu şekilde ulaşabileceklerini düşünüyorlardı.⁹² Büyük ihtimalle Abdullah bin Sebe böyle bir yönlendirme yapmıştı. Bunda Hz. Osman'ın veya Mervan bin el-Hakem'in bir maslahatı yoktur. Bu konuda Mervan'ı suçluyorlar ve halifenin işlerini yapma konusunda gaflet içinde olduğunu söylüyorlar. Güya Hilafet divanında işler yürütülmüş ve onun bilgisi olmaksızın böyle bir uygulama yapılmıştır. Bu sebeple günahkarlar kendilerini temize çıkarmaya çalışmaktadırlar. Şayet bu mektubu Mervan hazırlamış olsaydı, elçiye Mısırlılara görünmemesini ve mektubu derhal valiye ulaştırmasını isterdi. Diğer türlü Mervan'ın Hz. Osman'a karşı entrika peşinde olması da imkansızdır. O halde bu iddianın geçerliliği yoktur.

6. Bu, isyancı günahkarların halifeye ilk iftira mektubu değildir. Sahabenin ileri gelenleri adına mektuplar uydurdular. Hz. Ali'nin Talha'nın (r.a.) ve Zübeyr'in (r.a.) dilinden kendileri mektuplar yazdılar ve bu şekilde insanları kandırmaya çalıştılar. Hatta Hz. Aişe (ra) adına mektup uydurdular. Bu iftira mektubunda Hz. Aişe'nin insanları Hz. Osman'a karşı ayaklanmaya ve onu halifelik makamından indirmeye çağırdığını yazdılar.

Hz. Aişe şöyle diyor: "Allah'a yemin olsun ki; ben öyle bir mektup yazmadım. Ben meclisimde kendi işlerimle ilgilendim."⁹³

el-A'meş şöyle diyor: İnsanlar o mektubu Hz. Aişe'nin yazdığını düşünüyorlardı.⁹⁴ Aynı şekilde heyetkilerin, kendilerini mektup yazarak Medine'ye geri çağırdığı, ancak sonradan bunu yalanladığı iddiasıyla Hz. Ali'yi de suçladıkları kaydedilmektedir. Daha sonra Hz. Ali böyle bir mektup yazmadığı konusunda yemin etmiştir.⁹⁵

92 Osman bin Affân el-Halife, eş-Şâkir, es-Sâbir, s. 228.

93 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 334.

94 İbn Hayyât, Târîh-u halife, s. 169.

95 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 335.

Aynı şekilde sahabenin de heyetlere Medine'ye geri gelmeleri, orada cihat etmeleri için mektup yazdığı iddia edilmektedir. İddia edilen bu mektuplara göre sahabe dinin bozulduğunu, terk edildiğini, uzak diyarlarda cihat etmektense Medine'de mücadele etmenin daha hayırlı olacağını söylüyorlardı.⁹⁶

İbn Kesir bu konuyu şöyle izah ediyor: Bu, sahabe üzerine atılmış bir yalandır. İftira mektupları yazılmış ve bunlar sahabeye isnat edilmiştir. Yalan mektuplar özellikle Hz. Ali (ra), Talha (r.a.) ve Zübeyr'e (r.a.) isnat edilmiştir. Aynı şekilde Hz. Osman adına da yalan mektuplar yazmışlardır. Ona ait olduğu iddia edilen bu tür mektupların ne yazılması- nı emretmişti, ne de onlarla ilgili bilgisi vardı.⁹⁷

Sahih rivayetlerde görüldüğü üzere sahabenin önde gelenleri bu mektupların kendilerine ait olmadığını, yalan ve iftiradan ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda İbn Kesir'in söyledikleri, Taberî'nin rivayet ettiklerini desteklemektedir.⁹⁸ Sahabe eliyle yalan mektuplar yazanlar, fitne ateşini tutuşturan insanlardır. Bu, toplumda geniş çaplı tepkilere sebep olmuş, insanlar arasında Hz. Osman'ın böyle bir şey yaptığı yaygarası yayılmıştır.

Sebeistler Yahudiler yalnızca Hz. Osman'a karşı değil, aynı zamanda İslam'a karşı da cinayet işlemişlerdi. Aynı şekilde Sebeistler şeytanlar, yardımcılar ve şehvetlerine uymuş kindar insanlar İslam tarihine karşı cinayet işlemişlerdir.

Ancak Müslüman nesillerin tarihlerini ve önde gelenlerinin hayatlarını doğru bir şekilde öğrenmelerinin vakti gelmiştir. Günümüzde, önceliklerin düştükleri hatalara düşmemek için, meseleleri derinlemesine incelemek, araştırmaları sırasında dikkatli davranmak ve eserleri bu çerçevede oluşturmak gerekir.⁹⁹

2. KUŞATMANIN BAŞLAMASI VE HZ. OSMAN'IN FITNECI İMAMIN ARKASINDA NAMAZ KILMA KONUSUNDAKİ GÖRÜŞÜ

Kuşatmanın nasıl başladığı ve gerçekleştiği konusunda sahih kay-

96 A.g.e.

97 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 175.

98 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 335.

99 Osman bin Affân el-Halife, eş-Şakir, es-Sâbir, s. 228, 229..

naklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Geçen olaylar kuşatmanın nasıl başladığı konusunda fikir verebilir.

Bir gün Hz. Osman hutbedeyken, A'yan isimli bir şahıs konuşmasını keser ve şöyle der: Ey Na'el!¹⁰⁰ Sen hakkı batılla değiltirdin!

Hz. Osman "Bu kim?" deyince "Bu A'yan" dediler. Hz. Osman "Hakkı batılla değiştiren sensin" dedi.

Orada bulunan insanlar, A'yan'a saldırdılar. Leysoğullarından birisi saldırıya engel olmaya çalışıyordu. A'yan'ı evine aldı ve bu şekilde onu ölümden kurtardı.¹⁰¹ Şiddetli kuşatmadan önce isyancıların ikinci gelişleriydi. Hz. Osman namaza çıkabiliyor, istediği yere gidebiliyordu. Sonra farz namaza kadar evinden çıkmasına engel olundu.¹⁰²

Kuşatmacılardan, fitne önderlerinden birisi insanlara namaz kıldırıyordu. Ubeydullah bin Adiy bin el-Hıyar bu durumdan rahatsız oldu. Ancak Hz. Osman, namaza devam etmesini işaret ederek, namazın diğer işlerden hayırlı olduğunu söyledi ve şunları ekledi: "Namaz güzel bir iş tir. İnsanlar güzel bir iş yaptıklarında onlara kaul, kötülük yaptıklarında da onlardan uzaklaş." ¹⁰³

Bazı zayıf rivayetlerde, o sırada namaz kıldırان kişinin fitnecilerin başı el-Ğâfikî olduğu belirtilir.¹⁰⁴ Vâkıdî'nin, Hz. Ali'nin Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye namaz kıldırmasını emrettiği, kuşatmanın başında namazları Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin, bayram namazını ve sonraki namazları Hz. Ali'nin kıldırıldığı yönünde naklettiği bilgi doğru değildir.¹⁰⁵ Hadisin son derece zayıf olması bir yana, namaz kıldırان kişi Hz. Ali veya Ebû Eyyûb el-Ensârî olsaydı, Ubeydullah bin Adiy onların arkasında namaz kılmaktan rahatsız olmazdı.¹⁰⁶

3. HZ. OSMAN'LA KUŞATMACILAR ARASINDAKİ KONUŞMA VE GÖRÜŞMELER

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, isyancılar Hz. Osman'ın evini çevirdiler ve halifelîği bırakmasını isteyip, aksi halde kendisini öldürecek-

100 Bu, haricilerin Hz. Osman'a, onu küçümsemek için taktıkları lakaptır.

101 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 143.

102 Târth-u Dimeşk tercümet-ü Osman, s. 341, 342.

103 Buhari, Salat, 192.

104 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 145.

105 Târthu't-Tabert, c. V, s. 444.

106 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 145.

lerini söylediler.¹⁰⁷ Hz. Osman isteklerini reddetti ve "Allah'ın girdirdiği elbiseyi ben çıkaramam" dedi. Bu sözyle Hz. Peygamber'in vasiyetine işaret ediyordu. Orada bulunan sahabeden bir kısmı Hz. Osman'dan farklı düşünüyordu. Onlar, Hz. Osman'ın görevi bırakıp canını kurtarmasının doğru olacağı görüşündeydiler. Muğîra bin el-Ahnes (r.a.) bunlardan birisiydi. Ancak Hz. Osman halifelik görevini bırakma talebini reddetmişti.¹⁰⁸

3.1. Abdullah İbn Ömer Hz. Osman'ı Hilafet Makamını Bırakmaya Teşvik Etmesi

Kuşatma esnasında İbn Ömer (ra), Hz. Osman'ın yanına gitti. Haliye "Sor bakalım bunlar ne istiyorlar" dedi. İbn Ömer halifeliği bırakarak canını kurtarmasını istediklerini belirtti ve aralarında şöyle bir diyalog gerçekleşti:

İbn Ömer: Halifeliği bıraktığında, dünyada ebedi mi olacaksın!

Hz. Osman: Hayır.

İbn Ömer: Halifeliği bırakmadığında, seni öldürmekten başka yapacakları bir şey var mı?

Hz. Osman: Hayır.

İbn Ömer: Sana cenneti veya cehennemi verebilirler mi?

Hz. Osman: Hayır.

İbn Ömer: Ben, Allah'ın giydirdiği gömleği çıkarmanı doğru görmüyorum. Eğer hilafet makamını bırakırsan, bundan sonra halifeden rahatsız olan her isyancı gelir, onu görevden almaya, öldürmeye kalkar.¹⁰⁹

Allah İbn Ömer'den Allah celle celalühü razı olsun. Son derece uzak görüşlü bir sahabiydi. O, Hz. Osman'ın halifeler için kötü bir sünnet başlatmasını istemiyordu. Eğer Hz. Osman bu Sebeist Yahudilerin isteklerini yaparak halifeliği bıraksaydı, sonraki halifeler isyancıların oyuncağı haline geleceklerdi. Böylece hilafet makamı sarsılacak, halifenin heybeti ortadan kalkacaktı. Hz. Osman, İbn Ömer ve diğer sahabilerle istişarelerinin ardından, sabredip hilafet makamını bırakmayarak, kan dökülmesine engel olarak kendisinden sonraki halifeler için güzel bir sünnet bıraktı.¹¹⁰

İsyancılar hal ve akd ehli değillerdi, İslam'ın önde gelenlerinden veya ümmetin hukukçularından da değillerdi. Durum böyle olunca, Hz.

¹⁰⁷ et-Temhid, s. 46, 47.

¹⁰⁸ Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 147.

¹⁰⁹ Fezâilü's-sahabe, c. I, s. 473.

¹¹⁰ El-Hâlidî, el-Hulefau'r-râşidûn, s. 179.

Osman'ın onların talepleri doğrultusunda hareket etmesinin çok tehlikeli sonuçları olurdu. Bu durum ümmetin gidişatında, hilafetin heybetinde ve yöneten-yönetilen ilişkisinde büyük sarsıntılara sebep olurdu. Bu sarsıntılara karşı durmanın bedelini Hz. Osman (ra) hayatıyla ödedi.

Hz. Osman gidişatın kendisinin öldürülmesine doğru olduğunu biliyordu. Bu nefse ağır gelen bir durumdur. Fakat o, ümmetin maslahatını kendi maslahatının önünde tutmuş, kuvvet, azim ve cesaretle davranmıştı. Kendisini bu nitelikler bakımından zayıf olmakla suçlayanlara, hilafetinin son dönemlerinde gösterdiği bu tavırla cevap veriyordu.

Hz. Osman, Allah'ın izniyle fitneyi kontrol altına alıp, sindirebilirdi. Ancak bunun zararı faydasından çoktu. Öyle olunca, fitneyi kontrol altına alma yolunu seçmedi. Bundan dolayı Akkâd'ın Hz. Osman'ın kuşatılması sırasında ortaya çıkan olayların, kontrol altına alınamayacak kadar büyük bir fitne hareketi olduğu yönündeki sözleri gerçeği yansıtmamaktadır.¹¹¹ Bu, Hz. Osman'ın şahsiyeti ve cesaretine yönelik olumsuz değerlendirme olur. Evet, Medine'de büyük bir fitne vardı. Ancak Hz. Osman'ın fitneyi kontrol altına almaması menkıbe haline gelmiştir. Hz. Peygamber'in vasiyeti doğrultusunda hareket etmiş, canını vererek kendi maslahatını terk edip ümmetin maslahatını tercih etmiştir.¹¹²

3.2. Kuşatmacıların Hz. Osman'ı Ölümle Tehdit Etmeleri

Hz. Osman (ra) evindeyken, isyancılar dışarıda evinin etrafını kuşatmışlardı. Evin girişine geldi ve kuşatmacıların ölüm tehditlerini işitti. Geri dönerek beraberindeki kişilerle birlikte eve girdi. Benzi atmıştı. Yanındakilerle aralarında şöyle bir diyalog geçti:

Hz. Osman: Biraz önce kuşatmacılar beni öldürmekle tehdit ediyorlardı!

Yanındakiler: Onların tuzakları karşısında Allah sana yeter ey müminlerin halifesi!

Hz. Osman: Niçin beni öldürmek istiyorlar? Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işitmiştim: "Üç durum dışında Müslüman'ın kanı Müslüman'a helal değildir. Ancak şunların kanı helaldir: İman ettikten sonra kafir olan, zina eden ve haksız yere başkasının canına kıyan." Allah'a yemin olsun ki ben, ne cahiliye döneminde ne de Müslüman olduktan sonra asla zina etmedim. Müslüman olduğum günden bu yana dinimi değiştirmedim, kimseyi de öldürmedim. Onlar beni neden öldürmek istiyorlar?¹¹³

111 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 149.

112 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 149.

113 Müsned, I, 63.

Sonra kuşatmacılara baktı, onları sakinleştirmeye yöneldi. Devlet başkanlarına karşı isyandan geri dönmeleri için kendilerini uyarmak istiyordu. Kendisini ayıpladıkları meselelerde onlara cevap verecek, kendisine atılan iftiraların asılsız olduğunu ortaya çıkarıp, insanlara gerçekleri gösterecekti. Belki böylece akıllarını başlarına alırlardı. Konuşmak üzere isyancıardan bir kişiyi istedi. Sa'saa bin Sahvân isimli genci gönderdiler. Hz. Osman kendisine yöneltilen eleştirileri söylemesini istedi.¹¹⁴

3.3. Sa'sa'anın Zayıf Delillere Dayalı İddialarına

Hz. Osman'ın Güçlü Delillerle Cevapları

Hz. Osman'la Sa'saa arasındaki diyalog şöyledir:

Sa'saa: Rabbimiz Allah'tır dediğimiz için haksız yere vatanımızdan çıkarıldık.

Hz. Osman: Kur'an'dan delil getir.

Sa'saa: "Kendilerine savaş açılan kimselere (kâfirlere karşı koymak için) izin verildi. Çünkü onlar zulme uğradılar. Şüphesiz Allah onları zafere ulaştırmaya kadirdir."¹¹⁵

Hz. Osman: O ayet sen ve arkadaşların için değil, ben ve arkadaşlarım içindir.

Bundan sonra Sa'saa'nın okuduğu ayeti ve devamını okudu: "Kendilerine savaş açılan kimselere (kâfirlere karşı koymak için) izin verildi. Çünkü onlar zulme uğradılar. Şüphesiz Allah onları zafere ulaştırmaya kadirdir. Onlar "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescidler elbette yıkılırdı. Şüphesiz Allah kendi (dini) ne yardım edene yardım edecektir. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, çok izetlidir (her şeye galiptir). Onlar (o müminlerdir) ki, eğer kendilerini yeryüzünde iktidar mevkiine getirirsek namazı kırlarlar, zekatı verirler, iyiliği emrederler ve fenalığı yasak ederler. Bütün işlerin sonu sırf Allah'a aittir."¹¹⁶

Böylece Hz. Osman ayetleri nüzul sebebini de dikkate alarak güzelce açıklamış oldu. Ayetin delalet ettiği manaları gösterdi. Yanlış ve zıt anlaşılmalara engellendi.¹¹⁷ Hz. Osman bütün yapılan ithamlara ayetlerle

¹¹⁴ Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 150.

¹¹⁵ Hac Süresi 22/39.

¹¹⁶ Hac Süresi 22/39-41.

¹¹⁷ A.g.e.

cevap verdi. Allah kullarının iyiliği emretmelerini ve kötülüğü yasaklamalarını istemektedir. Onların engellenmesi, iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamaktır. Çünkü onlar bazı Müslümanların haklarını gasp etmişler ve fitneye yönelmişlerdi.¹¹⁸

3.4. Hz. Osman Faziletlerini Hatırlatması

Hz. Osman bütün sorulara cevap verdikten sonra, insanlara toplumdaki konumunu hatırlattı ve bazı üstün özelliklerini uygun dille belirtti. Bunların bir kısmını Hz. Peygamber'den duymuşlardı.

Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ebubekir ve Hz. Osman bir kayanın üzerindeyken, kaya hareket etmeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Sakin ol! Muhakkak ki üzerinde Nebî, Sıddîd ve Şehîk vardır" dedi.¹¹⁹

Hz. Peygamber beni Rıdvan biatı ve Hudeybiye anlaşması öncesinde Mekke'ye göndermişti. Rıdvan biatında bir elini gösterdi, "bu benim elim" dedi. Sonra diğer elini onun üzerine koydu ve "Bu da Osman'ın elidir. Böylece bana biat etti" demişti.

Hz. Peygamber "Kim bu evi satın alıp yıktırarak mescidin büyütülmesini sağlarsa, onun için cennette köşk vardır" buyurmuştu. Ben o evi kendi paramla satın aldım. O ev yıkıldı ve Mescid-i Nebî o taraftan genişletilmişti.

Hz. Muhammed Tebük seferine hazırlık sırasında, "Kim bugün kabul edilmiş bir nafaka infak eder" buyurdu. Ordunun yarısının donanımını kendi malımdan sağladım.

Ravme kuyusunu kendi paramla satın aldım ve insanların özellikle yolcuların hizmetine sundum.¹²⁰

Ebû Sevr el-Fehmî şöyle diyor: Hz. Osman'ın yanına gittim. Tam çıkıyordum ki; Mısır heyetinin geri döndüğünü gördüm. Tekrar Hz. Osman'ın yanına giderek durumunu haber verdim. "Onları nasıl gördün" dedi, "Hayır için gelmişler gibi görünmüyor, yüzlerinden şer akıyor" dedim. Başlarında İbn Udeys el-Belvî vardı. İbn Udeys, Resûlullah'ın (s.a.v.) minberine çıkıp hutbe okuduktan sonra Cuma namazını kıldırdı. Hz. Osman'ın yanına girdim ve söylenenleri haber verdim. "Vallahi İbn Udeys yalan söylüyor" dedi ve devam etti: "O konuşmasaydı, ben de konuşmazdım. Ben ilk dört Müslüman'ın dördüncüsüyüm. Resûlullah (s.a.v.) beni iki kızıyla evlendirdi. Zina etmedim, cahiliye döneminde de

118 A.g.e.

119 Müslim, Fazâilü's-sahâbe, 2417.

120 Müsned, I, 59.

Müslüman olduktan sonra da hırsızlık yapmadım. Eğlence meclislerine katılmadım, Müslüman olduktan sonra küfre geri dönmeyi istemedim. Hz. Peygamber'e biat ettiğim günden itibaren bu elimle fercime dokunmadım. Kur'an'ı Resûlullah (s.a.v.) döneminde olduğu üzere topladım. Müslüman olduğum günden itibaren her Cuma bir köleyi azat ettim, hürriyetine kavuşturdum. Ancak bu Cuma köle azat edecek imkanı bulamadım. İki haftayı birleştirerek bu adetime devam etmek istiyorum."¹²¹

Hz. Osman, isyancıların kendisini öldürme konusunda ısrarcı olduklarını gördüğünde, kendilerini böyle bir işe girişmemeleri konusunda uyardı. Pencereden dışarıdaki isyancılara baktı ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Beni öldürmeyin. Allah'a yemin olsun ki; beni öldürürseniz, bir daha bir araya gelemezsiniz! Düşmanla asla mücadele edemezsiniz." Parmaklarını birbirine geçirerek, "Böyle olur, ayrılığa düşersiniz" dedi.¹²²

Başka bir rivayet şöyledir: Hz. Osman şöyle demiştir: "Ey insanlar! Beni öldürmeyin. Ben sizin halifeniz ve Müslüman kardeşinizim. Allah'a yemin olsun ki; gücüm oranında kötülüğün ıslahından başka bir şey istemedim. İsabetli davrandım veya hata ettim. Eğer beni öldürürseniz, ebediyen beraberce namaz kılamazsınız, beraberce savaşa çıkamazsınız ve gelirlerinizi paylaşamazsınız."¹²³

Aynı şekilde Hz. Osman şöyle demiştir: Eğer beni öldürürseniz, benden sonra asla sevilmezsiniz ve asla birlikte düşmana karşı savaşılmazsınız.¹²⁴ Uyarıları ortaya çıktı ve öldürülmesinden sonra söyledikleri sırayla gerçekleşti. Hasan el-Basrî "İnsanlar beraber namaz kılsalar da kalpleri param parçaydı" diyor.¹²⁵

4. SAHABENİN HZ. OSMAN'I KORUMAK İSTEMELERİ VE ONUN REDDETMESİ

İsyancılar evini kuşatmış ve kendisini öldürmeye niyetlenmişken, Hz. Osman sahabeyle istişare etmiş, onların görüşlerini almıştı. Fitne karşısındaki duruşları şöyleydi:

¹²¹ el-Ma'rşfe ve't-târîh, c. II, s. 188.

¹²² et-Tabakât, c. III, s. 71.

¹²³ et-Tabakât, c. III, s. 67, 68.

¹²⁴ Ibn Hayât, Târîh, s. 171.

¹²⁵ Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 157.

4.1. Hz. Ali'nin Tavrı

Ibn Asâkir, Câbir bin Abdullah'tan şöyle naklediyor: Hz. Ali, Hz. Osman'a bir haberci gönderdi ve şöyle dedi: "Beş yüz zırhlı askerim var. Bana müsaade et isyancılara karşı seni koruyayım. Eğer bir şey söylemezsen, kanını isyancılara helal hale getirirsin." Hz. Osman şöyle cevap verdi: "Allah sana hayırlar versin. Benim sebebimle Müslümanların kanları aksın istemiyorum."¹²⁶

4.2. Zübeyr bin Avvâm

Ebû Habîbe şöyle diyor: Zübeyr (r.a.) kuşatma günü beni Hz. Osman'a gönderdi. Yanma gittim. İçeride Hasan bin Ali, Ebû Hureyre, Abdullah bin Ömer ve Abdullah bin Zübeyr vardı. Şöyle dedim: Beni Zübeyr bin Avâm gönderdi, sana selamı var. Şöyle diyor: Sana sürekli itaat ettim, emrinden hiçbir zaman çıkmadım. İstersen ben ve adamlarım evine gelelim. İstersen bulunduğumuz yerde bekleyelim. Amr bin Avf kabilesi emrime hazır vaziyette kapımda olacaklar.

Hz. Osman bu haberi duyunca şöyle dedi: "Allah en büyüktür. Kardeşimi koruyan Allah'a hamd olsun! Selam olsun sana. Umarım Allah, senin aracılığınla beni korur."

Ebû Hureyre mektubu dinleyince ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Size Resûlullah'tan (s.a.v.) duyduğum bir haberi vereyim mi?" "Evet" dediler. Bunun üzerine Ebû Hureyre şöyle anlattı:

Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim: "Benden sonra fitne ve birçok olay ortaya çıkacak."

Biz "Bu fitneden kurtuluş nasıldır ey Allah'ın elçisi?" dedik.

Resûlullah (s.a.v.), Hz. Osman'a işaret ederek "Emîn ve onun grubundakiler kurtuluşa ermişlerdir" buyurdu.

Ebû Hureyre'nin bu konuşmasının ardından Hz. Osman'ın yanındakiler ayağa kalkarak şöyle dediler: "Hakikati gördük. Ey müminlerin halifesi! Bize izin ver, cihat edelim!"

Ancak, Hz. Osman "Kim bana itaat ediyorsa, ona savaşmamasını emrediyorum" dedi.¹²⁷

4.3. el-Müğîra bin Şu'be

Kuşatma anında Müğîra bin Şu'be Hz. Osman'ın yanına gitti ve şöyle dedi: "Sen ümmetin halifesisin. Başına böyle olaylar geldi. Üç seçenek

¹²⁶ Tarih-u Dimeşk, s. 403.

¹²⁷ Fezâilüs-sahabe, I, 511, 512.

var, birisini seçmek durumundasın.

Birinci seçeneğin çıkıp onlara karşı savaşmak. Eğer onlarla savaşır-san biz de bütün kuvvetimizle yanında oluruz. Çünkü sen hak üzeresin, onlar ise batıl üzereler.

İkinci seçeneğin, gizli bir kapıdan çıkıp Mekke'ye gitmek. Eğer böyle yaparsan, seni Mekke'ye kabul etmezler.

Üçüncü seçeneğin, Şam'a gitmektir. Orada güvende olursun. Muaviye bin Ebî Süfyan da oradadır."

Hız. Osman şöyle dedi: "Dışarıya çıkıp savaşmayacağım. Çünkü Müslüman kanı dökerek Hız. Muhammed'e muhalefet eden ilk kişi olmak istemem. Mekke'ye gitsem beni oraya kabul etmezler. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kureyşli bir kişi sapacak ve canını kurtarmak için Mekke'ye yönelecek. Ona dünyadaki azabın yarısı kadar azap edilir." Ben bu kişi olmak istemem. Şam'a gitme meselesine gelince, hicret yurdunu bırakıp gidemem."¹²⁸

4.4. Abdullah bin Zübeyr

Sahabe Hız. Osman'ı koruma konusunda kararlıydı. Kimisi yanma girdi ve savaşma konusunda izin istedi. Ancak Hız. Osman Müslüman kanının akmasını istemiyordu ve bundan dolayı kendisine itaat edenlere, kesinlikle savaşmamalarını emretti. Abdullah bin ez-Zübeyr da bunlardan birisiydi. Hız. Osman'a şöyle diyordu: "Onlarla savaş! Allah, onlarla savaş sana helal kılmıştır." Buna karşılık Hız. Osman "Hayır! Allah'a yemin olsun ki; onlarla asla savaşmayacağım" dedi.¹²⁹

Başka bir rivayet şöyledir: Ey müminlerin halifesi! Biz seninleyiz. Hazır vaziyette emir vermeni bekliyoruz. Bize izin ver!

Hız. Osman "Ben, kan dökmek istemiyorum" dedi, Zübeyr'e (r.a.) herkesin evine çekilmesini söyledi¹³⁰ ve ekledi: "Kim bana itaat ediyorsa, Zübeyr'in söylediğini yapsın ve evine çekilsin."¹³¹

4.5. Ka'b in Malik ve Zeyd bin Sâbit

Ka'b in Malik insanları Hız. Osman'a yardıma teşvik ediyor ve şöyle diyordu: Ey ensar topluluğu! İkinci defa Allah'ın yardımcıları olun! Bunun üzerine ensar toplandı, Hız. Osman'ın evinin yanına geldi ve Zeyd

¹²⁸ El-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 211.

¹²⁹ İbn Sa'd, et-Tabakât, c. III, s. 70.

¹³⁰ A.g.e.

¹³¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, c. III, s. 70.

bin Sâbit Hz. Osman'ın yanına giderek şöyle dedi: Ensar kapıda toplanmış durumda. Dilersen, biz ikinci defa Allah'ın yardımcıları olmak isteriz.¹³² Hz. Osman bunu reddetti, kendisinin böyle bir şeye ihtiyacının olmadığını belirtti ve kendilerine evlerine gitmelerini emretti.¹³³

4.6. Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib

El-Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib Hz. Osman'a geldi ve "Kılıcımla mücadele edeyim mi?" dedi. Hz. Osman "Hayır. Kanının akmasından Allah'a sığmırım. Kılıcını koru, babanın yanına dön" dedi.¹³⁴

4.7. Abdullah bin Ömer b. el-Hattâb

Sahabe için büyüdüğünü ve şer bulutlarının Medine semalarında gezindiğini gördüklerinde, bazılarının Hz. Osman'ın izni olmadan onu korumaya karar verdiler. Bazıları savaşa hazır bir şekilde Hz. Osman'ın evine girdiler. Abdullah bin Ömer el-Hattâb da kılıcını hazırlamış, zırhını giymiş, halifeyi korumak için onun evine gelmişti. Hz. Osman, daha önce olduğu gibi, isyancılardan birisi içeriye geldiğinde, onlardan birisini öldürmesinden korktuğu için, Abdullah bin Ömer el-Hattâb evine gönderdi.¹³⁵

4.8. Ebû Hureyre

Ebû Hureyre Hz. Osman'ın yanına girdi ve şöyle dedi: "Ey Müminlerin halifesi! İsyancılara cezalarını vermek gerekir."

Hz. Osman "Ey Ebû Hureyre! Bütün Müslûmanların kan dökmele-ri, benim öldürülmem seni sevindirir mi?" deyince Ebû Hureyre "Hayır" dedi ve Hz. Osman şöyle devam etti: "Bir insanı öldürürsen, bütün insanları öldürmüş gibi olursun!" bunun üzerine Ebû Hureyre halifenin emrine uyararak savaşmadı ve evine döndü. Başka bir rivayete göre Ebû Hureyre kılıcını çıkarmıştı. Ancak Hz. Osman ona engel oldu.¹³⁶

4.9. Selîl bin Selîl

Selîl bin Selîl şöyle diyor: Hz. Osman savaş için bize izin vermedi. Şayet izin verseydi, isyancıları bütün İslam topraklarından çıkarırdık.¹³⁷

132 İbn Sa'd, et-Tabakât, c. III, s. 70.

133 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 162.

134 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 162.

135 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 163.

136 İbn Hayyât, Târîh, c. 164.

137 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 165.

İbn Sitrîn şöyle diyor: Kuşatma sırasında Hz. Osman'ın yanında yedi yüz kişi vardı. Şayet halife savaşmak için izin verseydi, isyancıları Medine topraklarından çıkarılırlardı. Abdullah bin Ömer el-Hattâb, el-Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib, Abdullah bin ez-Zübeyr o sırada orada bulunanlardandı.

Başka bir rivayet şöyledir: Öldürüldüğü gün Hz. Osman'ın yanında Abdullah bin Ömer el-Hattâb, el-Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib ve çok sayıda sahabe bulunuyordu. Ancak Hz. Osman onlara savaşma izni vermedi.¹³⁸

Böylece ensar ve muhacirin Hz. Osman'a yardım etmedikleri yönündeki eleştirinin geçersizliği ve anlamsızlığı ortaya çıkmaktadır. Sahabeyi suçlayıcı nitelikteki bütün rivayetler ya senet ya da metin yönünden sorunludur.¹³⁹

4.10. Bazı Sahabenin Mekke'ye Gitme Konusunda Hz. Osman'a Yardım Teklif Etmeleri

Sahabe Hz. Osman'ın savaşmama konusundaki kararlılığını ve isyancıların halifeyi öldürme konusundaki ısrarlarını gördüklerinde, halifeyi Mekke'ye götürmekten başka bir çıkış yolu bulamadılar. Rivayetlerde belirtildiğine göre, Abdullah bin ez-Zübeyr, el-Müğîra bin Şu'be ve Üsâme bin Zeyd bunu farklı zamanlarda Hz. Osman'a teklif ettiler. Her birisi bu teklif üzerinde durdu, bunu özellikle vurguladı. Ancak halife, bu teklifleri reddetti.¹⁴⁰

* Hz. Osman'ın Sahabeye Savaşı Yasaklamasının Sebepleri

Araştırmacılar fitne süreci üzerinde yaptıkları araştırmalar doğrultusunda, Hz. Osman'ın sahabeye savaşı yasaklaması konusunda beş sebep tespit etmişlerdir:

1. Hz. Osman, Hz. Peygamber'in vasiyeti doğrultusunda hareket etmiştir. Bu durumu Hz. Osman kuşatma günü insanlara söylemiştir. Hz. Peygamber'e söz vermiş ve sözü doğrultusunda sabretmiştir.¹⁴¹

2. Hz. Osman "Müslüman kanı dökerek Hz. Muhammed'e muhalefet eden ilk kişi olmayacağı" diyordu. Bu da gösteriyor ki; Hz. Osman ümmet içinde kan dökülmesini istemiyordu.¹⁴²

¹³⁸ Tarih-u Dimeşk tercümet-ü Osman, s. 395.

¹³⁹ Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 166.

¹⁴⁰ A.g.e.

¹⁴¹ Fezâilü's-sahabe, I, 605.

¹⁴² Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 167.

3. Hz. Osman, isyancıların yalnızca kendisini istediklerini biliyordu. Bundan dolayı başka kan aksın istemedi, kendisini feda ederek ümmeti korumayı düşündü.¹⁴³

4. Hz. Osman, bu fitnenin sonunda öldürüleceğini biliyordu. Çünkü Hz. Peygamber kendisini cennetle müjdelirken, başına gelecek musibetleri ve hak yolda sabreden bir kişi olarak öldürüleceğini haber vermişti. Şartlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) verdiği haberin vaktinin geldiğini gösteriyordu. Öldürüldüğü günün gecesinde gördüğü rüya da bu düşüncesini destekliyordu. O gece rüyasında Hz. Peygamber'i görmüş ve ondan işaret almıştı. Bütün bunlardan sonra Hz. Osman şahadet vaktinin geldiğini anlamıştı.

5. Hz. Osman, İbn Selam'la yaptığı istişareye göre hareket etmiştir. İbn Selam kendisine, savaştan uzak durmasını, bunun daha doğru olacağını söylemişti.¹⁴⁴

Hz. Peygamber'in, Hz. Osman'ın öldürüleceği yönünde vermiş olduğu haber gerçekleşti. Abdullah bin Havâle'nin rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim üç şeyden kurtulursa, üç defa kurtulmuş olur: Ölümüm, Deccâl ve hak üzerinde sabreden halifenin öldürülmesi."¹⁴⁵

Anlatılanlar, Hz. Osman'ın o şartlarda olayları son derece sakin bir şekilde düşündüğünü göstermektedir. Fitne ve sıkıntının büyüklüğü, Hz. Osman'ın doğru bir şekilde düşünmesine engel olmamıştır. Hz. Osman'ın böyle sakin olması, haricilere karşı savaşmaması konusunda etkili olmuştur. Şüphesiz o, konumu itibarıyla doğru olanı yapmaktaydı. Çünkü Hz. Peygamber bu fitneye işaret etmiş, Hz. Osman ve arkadaşlarının hak üzere olacaklarını bildirmişti.¹⁴⁶

İbn-i Teymiye şöyle diyor: Tevatür yoluyla bilinmektedir ki; Hz. Osman kan dökülmesini en çok karşı olan ve kendisini öldürmek için gelenlere karşı en çok sabreden kişidir. Evini kuşattılar, öldürmek için ona doğru yöneldiler. Hz. Osman, isyancıların kendisini öldürmek istediklerini anlamıştı. Müslümanlar yardım etmek için gelmişler, isyancılarla savaşmak için işaret bekliyorlardı. Hz. Osman ise kendisine itaat edenlerin savaşmasını istemiyordu. Hz. Osman'a "Mekke'ye git." denildiğinde, "Harem bölgesinde dinden çıkanlardan olmak istemem." dedi.

143 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 167.

144 et-Tabakât, c. III, s. 81.

145 Müsned, 4, 429.

146 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 168.

Şam'a gitmesi teklif edildiğinde, "Hicret yurdunu terk etmem." dedi. İsyancılara karşı savaşması teklif edildiğinde ise "Müslüman kanı dökerek Hz. Muhammed'e muhalefet eden ilk kişi olmak istemem dedi. Hz. Osman'ın sabrı Müslümanlar için de en büyük faziletlerinden biriydi.¹⁴⁷

5. FİTNE SIRASINDA HZ. PEYGAMBER'İN EŞLERİNİN VE BAZI HANIM SAHABİLERİN DURUMLARI

5.1. Ümmü Habibe binti Ebî Süfyan (r.a.)

Ümmü Habibe binti Ebî Süfyan (r.a.) fitne olayları sırasında çok tehlikeli bir konumdaydı. Neredeyse öldürülecekti. Hz. Osman kuşatıldığında, kendisine suyu da yasakladılar. Halife son derece susamıştı. Amr bin Hazm'ın oğlunu su getirmeleri için Hz. Ali, Talah (r.a.), Zübeyr (r.a.), Ümmü Habibe (r.a.) ve Hz. Aişe'ye (r.a.) göndermişti. İlk olarak Hz. Ali ve Ümmü Habibe geldiler. İbn Asâkir'in de belirttiği gibi, Ümmü Habibe binti Ebî Süfyan (r.a.) Hz. Osman'a yardım ediyordu. Bu, doğal bir durumdu. İkisi de Emevî soyundan geliyorlardı.

Hz. Osman'ın evinin önüne gelmişti. Katırının yüzüne vurdular. Ümmü Habibe şöyle dedi: Bu adama Ümeyyeoğullarının tavsiyeleri vardır. Ona yetimlerin ve dulların mallarını soracağım. "Sen yalancısın" dediler ve katırının ipini kestiler. İp kesilince, katır hızla koşmaya başladı. Sonra durumu gören sahabiler koşarak katırı yakalayıp bağladılar. Ümmü Habibe neredeyse düşüp ölecekti. Onu alıp evine götürdüler.¹⁴⁸ Ümmü Habibe, olanları anlatması için kölesi İbn Cerrâh'ı Hz. Osman'a gönderdi.¹⁴⁹

5.2. Safiye (r.a.)

Ümmü Habibe binti Ebî Süfyan'ın (r.a.) yaptığını Safiye annemiz de yapmıştı. Rivayet edildiğine göre Kinâne şöyle diyor: Hz. Peygamber'in eşi Safiye'yi (r.a.) Hz. Osman'ın yanına götürüyordum. O sırada Eşter karşımıza çıktı ve Safiye'nin (r.a.) katırına vurdu. Katırın ani hareketi sebebiyle Safiye annemiz neredeyse düşecekti. Safiye (r.a.) "Bırak beni, yoluma gideyim! Hayvana vurma!" dedi. Sonra evinden bir kap alarak Hz. Osman'a yemek ve su götürdü.¹⁵⁰

147 365-2

148 Târîhu'l-Taberî, s. 340.

149 Târîhu'l-Medine, c. II, s. 298.

150 Siyer-u a'lâmi'n-nübela, II, 237.

5.3. Hz. Aişe (ra)

Ümmü Habibe binti Ebi Süfyan'ın (r.a.) başına gelen olaylar Müslümanları çok üzmüştü. Bu sırada Hz. Aişe isyancılara karşı öfkeyle dolu bir şekilde Medine'den çıkmıştı. Mervan bin el-Hakem Hz. Aişe'ye geldi ve şöyle dedi: Ey Müminlerin annesi! Kalman daha uygun olmaz mı?

Hz. Aişe: Ümmü Habibe binti Ebi Süfyan'a (r.a.) yapılanların bana da yapılmasını mı istiyorsun? Beni koruyacak kimseyi göremiyorum! Bunların Ümmü Habibe'ye yaptıkları elem vericidir. Bunların işlerinin sonunu bilmiyorum.¹⁵¹

Ayrıca Hz. Aişe Medine'den çıkışının meselenin çözümüne de yardımcı olabileceğini düşünmüştü. Daha sonra aktaracağımız rivayetler de bu durumu açıklığa kavuşturmaktadır. Hz. Aişe fitneden kaçarak, hac için Mekke'ye gitmek üzere hazırlıklarını yaptı. Fakat onun Medine'den gidişi, fitneye ilgisiz kalmak veya sırf kaçış değildir. Bu, Hz. Osman'ın kardeşi Muhammed bin Ebibekir'in de aralarında bulunduğu fitneciler grubundan kurtulması yönünde atılmış bir adımdı. Hz. Aişe kardeşi Muhammed'i de beraberinde hacca götürmek istedi. Ancak kardeşi bunu kabul etmedi. Hz. Aişe'nin davetine karşılık kardeşinin onunla gelmemesinin bazı meselelere işaret olduğu açıktır. Vahiy katiplerinden Hanzala, Hz. Aişe'nin davetine rağmen, Muhammed'in hacca gitmemesinin kendisini korkuttuğunu belirtir. İfadeleri şöyledir: Ey Muhammed! Müminlerin annesi seni hacca davet ediyor, ona uymuyorsun. İsyancılar helal olmayan bir işe çağırıyorlar, onlara tabi oluyorsun. Çekindi, rahatsız oldu. Bu sırada Hz. Aişe şöyle dedi: Vallahi, gittikleri yolu engellemeye gücüm yetseydi, kesinlikle bunu yapardım¹⁵²

Söylenenlerden anlaşıldığına göre, Hz. Aişe'nin Mekke'ye gitme amacı, isyancıların Hz. Osman'ı öldürmelerine engel olmaktır. İbn Arabi'nin şu açıklaması da bunu destekler: müminlerin annelerinin ve bir kısım sahabenin fitne anında Medine'yi terk etmelerinin sebebi, fitne ve kavgalardır. İnsanlar, nebilerine saygılarını göstermek için müminlerin annelerine geldiler.¹⁵³ Her durumda onların sözlerini dinliyorlardı.¹⁵⁴

Yani onların Medine'den çıkmaları, isyancı grubun ayrılması manası taşıyordu. Çünkü isyancıların yaptıkları doğrultusunda görüşleri ve

151 Tārhu't-Tabert, c. V, s. 401.

152 Tārhu't-Tabert, c. V, s. 401.

153 el-Avâsim mine'l-kavâsim, s. 156.

154 Devru'l-mereti's-siyâsi, s. 342.

fetvaları olanlar vardı. Ancak müminlerin anneleri, bazı insanların hali-fenin öldürülmesi olayına karışmalarını, isimlerinin böyle bir olayla anılmasını istemiyorlardı.¹⁵⁵

5.4. Hanım Sahabiler (radiyallahu anhunne)

a. Esmâ binti Umeys'in fitne sırasındaki durumu, Hz. Aişe'nin durumu gibidir. İki oğlu Muhammed bin Ebîbekir ve Muhammed bin Cafer'e haber gönderdi ve şöyle dedi: Kandil kendisini yakar, ancak çevresindekileri aydınlatır. Siz kendinizi büyük bir günaha sürüklüyorsunuz, sizden kimsenin işlemediği bir günahı işlemek istiyorsunuz. Bundan sakının! Bu, sizin için pişmanlık olur, perişanlık olur, Allah'ın gazabına müstahak olursunuz.

İki oğlu "Osman'ın (r.a.) bize yaptıklarını unutmadık!" dediler. Bunun üzerine anneleri "Size ne olduysa Allah'tandır. Osman (r.a.) bir şey yapmamıştır" dedi. Bu konuşmanın Leylâ binti Esmâ ile kardeşleri arasında geçtiği de söylenmektedir.¹⁵⁶

Bu konuşmalar, Muhammed ve Cafer'in, isyancılar geldiğinde Medine'ye döndüklerini göstermektedir. Hz. Osman'la münazara ettiler, halife bütün uygulamalarının delillerini gösterdi. Bunun üzerine Mısır'dan gelen isyancılar, geri dönmeye razı oldular. Mısır yolunda ilerlerken, Hz. Osman'ın onları öldürmek istediği ve bunun için de Mısır'a elçiler gönderdiği yönünde bir haber ulaştı kendilerine. İddiaya göre, Mısır'a gönderilen elçiler arasında Muhammed bin Ebîbekir de vardı.¹⁵⁷ Bu durum, Muhammed bin Ebîbekir'in "Osman'ın (r.a.) bize neler yaptığını unutmadık" sözüne işaret gibidir.

Hz. Osman, böyle bir durumun olmadığını, mektup yazmadığını ve elçi göndermediğini belirterek şöyle dedi: Ya iki şahit getirin ya da yemin edeyim. Vallahi ben böyle bir mektup yazmadım. Bunu bir adam kendi eliyle yazmış ve mühürlemiştir.¹⁵⁸

Esmâ binti Umeys, Müslümanların çalkantılı dönemlerinde ve özellikle Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle sonuçlanan fitne olaylarında son derece bilinçli hareket etmişti. Özellikle fitne sırasında oğullarını uyarması konumu ortaya koymak için yeterlidir. Her ne kadar oğulları anne olarak onu dinlememiş ve fitne olaylarına katılmışlarsa da o, üzerine dü-

¹⁵⁵ A.g.e.

¹⁵⁶ Târihu't-Taberî, c. V, s. 202.

¹⁵⁷ Devru'l-meretî's-siyâsî, s. 343.

¹⁵⁸ el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 120.

şen görevi yapmış, hakkı açıkça ortaya koymuştur. Bu davranış, Esmâ binti Umeys'in ne kadar adaletten yana bir sahâbi olduğunu gösteren açık bir işarettir.¹⁵⁹

b. es-Sa'be binti el-Hadramî

Kuşatma şiddetlenince, es-Sa'be binti el-Hadramî, oğlu Talha bin Ubeydullah'tan gidip Hz. Osman'la konuşmasını istedi. Hz. Osman'ın sahabenin yardımını reddetme konusundaki ısrarını bırakmasını istiyordu. Es-Sa'be binti el-Hadramî oğlu Talha bin Ubeydullah'a şöyle dedi: Osman'a (r.a.) yönelik kuşatma şiddetlendi. Şayet onunla konuşabilirsen, kendisini savunmaya razı et.¹⁶⁰ Rivayet es-Sa'be binti el-Hadramî'nin Hz. Osman'a olan şefkat ve merhametini gösteriyor. Ümmü Abdullah bin Râfi'in yardımı ve fitne olaylarını yakından takip etmesi de aynı duruma işaret eder.¹⁶¹ Bu, es-Sa'be binti el-Hadramî'den rivayet edilmiş olan olaydır.¹⁶²

Bu, o dönemde bütün Müslüman kadınların ortak tavrıydı. Bütün sis bulutlarına rağmen meselelere doğru biçimde bakabilmişler, orta yolu takip etmişlerdir. Bu, bütün sahabenin razı olduğu bir tavidir.¹⁶³

6. O YIL HAC İMAMI KİMDİ?

HZ. OSMAN VALİLERDEN YARDIM İSTEDİ Mİ?

6.1. O sene (hicretin 35. yılı) hac imamı kimdi?

O sene Hz. Osman, hacı organize etme görevini Abdullah bin Abbas'a verdi. Yani onu hac imamı olarak görevlendirdi.

İbn Abbas şöyle dedi: Ey Müminlerin halifesi! Bana izin ver, seninle beraber olayım, bunlara karşı mücadele ederken yanında olayım! Valahi bu isyankarlarla savaşmayı haccetmeye tercih ederim.

Hz. Osman "Senin hac imamı olmana karar verdim" dedi. Bu durum karşısında İbn Abbas halifeye itaat etmekten başka bir yok bulamadı. Hac sırasında hacılara okuması için kendisine bir mektup verdi. Bu mektupta isyancılarla ilgili süreç, bu süreçteki konumu ve isyancıların kendisinden talepleri anlatılmıştı. Hz. Osman'ın İbn Abbas'a okuması için verdiği mektup şöyledir:

¹⁵⁹ Devru'l-mereti's-siyâsi, s. 344.

¹⁶⁰ A.g.e.

¹⁶¹ A.g.e.

¹⁶² A.g.e.

¹⁶³ A.g.e.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Müminlerin halifesin Osman'dan (r.a.) bütün Müslümanlara. Selam üzerinize olsun. Tek olan Allah'a hamd ediyorum. Hatırlatmak isterim ki; Allah size nimet vermiş, İslam'ı öğretmiş, açık deliller göstermiş, bol rızık vermiş, düşmana karşı yardım etmiş, sizi sapıklıktan kurtarmış, küfürden çıkarmış. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "O, Kendisinden isteyebileceğiniz her şeyi size verdi. Allah'ın nimetini saymak isterseniz sayamazsınız! Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür."¹⁶⁴

"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin."¹⁶⁵ "Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun (bu) nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz."¹⁶⁶ "İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa eren onlardır."¹⁶⁷ "Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır."¹⁶⁸

"Allah'ın, üzerinizdeki nimetini ve "İşittik, itaat ettik" dediginizde sizden aldığı ve kendisiyle sizi bağladığı ahdini hatırlayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah göğüslerin özünü çok iyi bilir."¹⁶⁹

Allah'ın hak olan sözü şöyledir: "Ey iman edenler! Eğer fasıkın biri size bir haber getirirsen onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınızdan pişman olursunuz."¹⁷⁰ "Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize zinet yapmıştır. Küfrü, fasıklığı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır."¹⁷¹ "Bu, Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir."¹⁷²

Aziz ve celil olan Allah şöyle buyuruyor: "Allah'a verdikleri sözü ve

164 İbrahim Suresi 14/34.

165 Âli İmran Suresi 3/102.

166 Âli İmran Suresi 3/103.

167 Âli İmran Suresi 3/104.

168 Âli İmran Suresi 3/105.

169 Maide Suresi 5/7.

170 Hucurur Suresi 49/6.

171 Hucurur Suresi 49/7.

172 Hucurur Suresi 49/8.

yeminlerini az bir paraya satanlar var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur; Allah kıyamet günü onlarla hiç konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır.”¹⁷³

“O halde gücünüzün yettiği kadar Allah’tan korkun, dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın. Kim nefsinin cimriliginden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”¹⁷⁴

“Bir de anlaşma yaptığınızda Allah’ın ahidini yerine getirin ve pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allah’ı üzerinize şahit tuttuğunuz halde, nasıl olur da bozarsınız! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir.”¹⁷⁵ “Bir ümmet, diğer bir ümmetten (sayıca ve malca) daha çok olduğu için, yeminlerinizi aranızda aldatma vasıtası yaparak, ipliğini sağlamca eğirdikten sonra onu söküp bozmaya çalışan kadın gibi olmayın. Allah sizi bununla imtihan eder ve şüphesiz hakkında ihtilaf ettiğiniz şeyleri kıyamet günü size mutlaka açıklayacaktır.”¹⁷⁶ “Allah dilediği elbette hepinizi tek bir ümmet yapardı. Fakat Allah dilediğini saptırır ve dilediğine de hidayet verir. Şüphesiz ki, (kıyamet gününde) bütün yaptıklarınızdan sorumlu tutulacaksınız.”¹⁷⁷ “Yeminlerinizi aranızda aldatma ve fesada vasıta edinmeyin, sonra sağlam basmışken bir ayak kayar da Allah yolundan saptığınız için, dünyada kötü azabı tadarsınız. Ahirette de size büyük bir azap olur.”¹⁷⁸ “Allah’ın ahidini az bir bedel karşılığında değiştirmeyin. Eğer bilerseniz muhakkak ki Allah katındaki sevap sizin için daha hayırlıdır.”¹⁷⁹ “Sizin yanınızdaki dünya malı tükenir, Allah’ın katındakiler ise tükenmez. Muhakkak ki biz, Allah yolunda sabredenleri, yaptıkları amelin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.”¹⁸⁰

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahibine de itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz; Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resulüne arz edin. Bu, daha iyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir.”¹⁸¹

“Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi, kendilerini de yeryüzüne

173 Ali İmran Sûresi 3/77.

174 Tegabûn Sûresi 64/16.

175 Nahl Sûresi 16/91.

176 Nahl Sûresi 16/92.

177 Nahl Sûresi 16/93.

178 Nahl Sûresi 16/94.

179 Nahl Sûresi 16/95.

180 Nahl Sûresi 16/96.

181 Nisa Sûresi 4/59.

sahip ve hakim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaat etti. Çünkü onlar bana kulluk ederler. Hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkarlardır."¹⁸²

"Herhalde sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a verdiği ahde vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir."¹⁸³

Allah sizden razı olsun. Siz ittiniz, itaat ettiniz ve ayrılık çıkarmadınız. Allah sizi günah, ayrılık ve ihtilaftan sakındırdı. Size, sizden öncekilerin yaptıklarını haber verdi. Bütün bunlar size delil olması içindir. Allah'ın emirlerine uyun, azabından sakının. Ümmetler ancak kendilerini bir araya getirecek başkanları olmadığında ya da ayrılığa düştükleri zaman helak olmuşlardır. Ne zaman ayrılığa düşerseniz, namazınızı beraberce kılamazsınız, düşman başınıza musallat olur, ırzınızı çiğner. Böyle olduğunda Allah'ın dinini ayakta tutamazsınız. Gruplara bölünürsünüz. Yüce Allah elçisine şöyle buyuruyor: "Dinlerini parça parça edip, grup grup olanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır, sonra (Allah) onlara yaptıklarını haber verecektir."¹⁸⁴

Ben size Allah'ın emirlerini tavsiye ediyorum, sizi onun azabından uyarıyorum. Şuayb (a.s.) kavmine şöyle demişti: "'Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz sakın sizi, Nuh kavminin veya Hud kavminin veya Salih kavminin başlarına gelen musibetler gibi bir musibete uğratmasın. Lut kavmi de sizden uzak değildir."¹⁸⁵ "Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tövbe ile yönelin. Şüphesiz ki, benim Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir."¹⁸⁶

Birçok kavim bu sözleri söylemiştir. Allah'ın kitabını ve hakkı istediklerini, dünyayı ve dünyalık için tartışmayı istemediklerini söylediler de hak kendilerine geldiğinde grup grup olurlar. Kimis hakka göre hareket eder. Kimi hak üzerinde tartışır, kimisi hakkı terk eder. Ömrüm boyunca böylelerini gördüm. Onlar kötülük isterler, aceleci davranırlar. Sizi onlara verdiğim sözden döndüğümü yazmışlar. Ben, kendilerine verdiğim hiçbir sözü bozmadım. Gerekli cezanın uygulanmasını istiyorlar.

182 Nûr Sûresi 24/55.

183 Fetih Sûresi 48/10.

184 En'am Sûresi 6/159.

185 Hüd Sûresi 11/89.

186 Hüd Sûresi 11/90.

"Size yakından veya uzaktan kim zulmetmişse, onun cevazını verin" dedim. Hükmün Allah'ın kitabından okunacağını söylediler. "Allah'ın kitabının dışına çıkmadan, aşırılık yapmadan okuyun" dedim.

Şöyle dediler: mahruma rızık verilir, elde bulunan mal dağıtılır. Bu konuda güzel bir yol tutulur. Humus ve sadakalarda aşırılık yapılmaz. Güç sahiplerine görev verilir, zulüm karşılıksız kalmaz.

Bunlara razı oldum, sabrettim ve size mektup yazdım ey din kardeşlerim! Beni öldürmek istiyorlar, namaz kıldırılmamı engellediler. Benimle mescit arasına girdiler.

Size bu mektubumu yazdım. Şu üç yoldan birisini seçmemi istiyorlar:

a. Gerektiği için veya hata ile cezalandırdığım kişiler karşılığında beni öldürecekler.

b. Halifelik görevini bırakacağım, yerime başka birisini getirecekler.

c. Kendilerine itaat eden bir komutanın bölgesine gönderileceğim.

Onlara şöyle dedi: Benden önceki halifeler de hata yaptılar. Ancak onlar yaptıkları hatalardan dolayı öldürülmediler. Onlar canımı istiyorlar. Fakat ben bu konuda suçsuzum. Bana demirlerle vurmaları, Allah'ın üzerime giydirdiği elbiseyi çıkarmamdan daha iyidir. Ordulara gönderilmeye gelince, Medineliler bana itaat ediyorlar. Halbuki ben dinlesinler veya itaat etsinler diye kendilerine baskı yapmadım. Fakat onlar Allah rızasını, aralarının ıslahını isteyerek geldiler.

Sizden kim dünyayı istiyorsa, Allah'ın kendisi için yazdığından başkasına ulaşamaz. Kim de Allah'ı, ahireti, ümmetin birliğini, rabbinin rızasını, elçisinin sünnetini istiyorsa, Allah onun mükafatını versin. Böyle düşünen bir insan için, bütün dünyayı kendisine versem, Allah'ın mükafatı karşısında değersizdir. Dininiz için bir bedel yoktur. Para sizi kurtarmaz. Allah'tan korkun, ondan sakının. Kim verdiği sözü bozarsa, Allah böylelerinden razı olmaz. Bana gösterdikleri seçeneklerin hiçbirisi kabul edilebilir değildir. Ben kendimi ve yanımdakileri tuttum, savaşa engel oldum ve Allah'ın hükmünü bekledim. Kötü bir yol açmak, ayrılığa sebep olmak ve kan dökmek istemedim. Sizden hakkınızı almanızı, devletin hakkını vermenizi, azgınlıktan uzak durmanızı ve adaletle davranmanızı istiyorum.

Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Yetimin malına da yaklaşmayın. Ancak rüşdüne erinceye kadar en güzel bir şekilde yaklaşabilirsiniz. Ah-di de yerine getirin. Çünkü verilen sözde elbette sorumluluk bulunuyor."¹⁸⁷

Bu Allah'tan bir uyarıdır. Umulur ki; öğüt alırsınız. Ancak ben de nefsimi temize çıkarmıyorum. "Ben yine de nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şiddetle kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin rahmetiyle yarlıgadığı müstesna. Muhakkak ki, Rabbim bağışlayıcı ve merhametlidir."¹⁸⁸ Bir topluluğu cezalandırmışsam, bununla ancak hayra ulaşmayı hedeflemişimdir. Hatalarımdan dolayı tövbe ediyor, bağışlanma diliyorum. Günahları bağışlayacak olan yalnızca Yüce Allah'tır. Rabbimin rahmeti her şeyi kuşatmıştır. sapıtmış topluluklardan başkası ondan ümidini kesmez. O kullarının tövbelerini kabul eder, kötülükleri bağışlar ve yaptıklarınızı bilir.

Allah'tan beni ve sizi bağışlamasını, ümmetin kalplerini hayra ısındırmasını, kötülüklerden uzaklaştırmasını diliyorum. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun ey müminler!

Ibn Abbas şöyle diyor: Bu yazıyı Mekke'de hac için gelen Müslümanlara terviyeden önce okudum.¹⁸⁹

6.2. Hz. Osman Valilerden Yardım İstedi mi?

Taberi'de belirtildiğine göre Seyf bin Ömer, Hz. Osman'ın evi kuşatıldığı sırada valilerine mektup yazıp yardım istediğini rivayet etmiştir. Muaviye, Habib bin Mesleme komutasında bin kişilik bir ordu gönderdi. Mısır valisi Abdullah bin Sa'd da Muaviye bin Hadic komutasında bin kişilik bir ordu gönderdi. Küfe'den gelen ordunun komutanı da Ka'ka' bin Amr'dı.¹⁹⁰

Burada anlatılanlar, Hz. Osman'ın fitneye karşı ortaya koyduğu genel tavırla uyuşmamaktadır. Çünkü o savaştan uzak durmuş, sahabeye evlerine çekilmelerini emretmiş ve kendisini savunmak üzere hiçbir sahabeyi yanına çağırmamıştır. Özellikler Ubeyde ve kölesine yavaşı şiddetli bir şekilde yasaklamıştır. Daha sonra ayrıca üzerinde durulacağı gibi, Hz. Osman savaşma yolunu tercih etmemiştir.

Ancak nasıl ki; sahabenin bir kısmı Hz. Osman'ı korumak için onun evine gelmişse; farklı vilayetlerdeki vali ve komutanların da halifeyi korumak için, Hz. Osman'ın herhangi bir isteği olmaksızın ordu göndermeleri mümkündür. Bu durum, Muaviye gibi Hz. Osman'a yakın valilerin kendi başlarına tasarrufta bulunarak Medine'ye ordu gönderme yetkilerinin bulunduğu anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde valilerin Hz.

188 Yusuf Suresi 12/53.

189 Târthu't-Taberi, c. V, s. 425-431.

190 A.g.e.

Osman'ın öldürülmesine seyirci kalıp, ardından harekete geçerek isyanları etkisiz hale getirmeyi düşündüklerini kabul etmek son derece yanlışır. Düşünülmesi mümkün olan, halife istemeden orduların Hz. Osman'ın korunması için Medine'ye gitmiş olma ihtimalidir.¹⁹¹

6.3. Hz. Osman'ın Son Hutbesi

Kuşatmadan sonra, Hz. Osman'ın insanlarla son karşılaşmasıydı. İnsanları çağırması, Sebeistler, Medineli Müslümanlar ve diğerleri, etrafında toplanmışlardı. Oraya gelenlerin başında Hz. Ali, Talha (r.a.) ve Zübeyr (r.a.) vardı. Önüne oturduklarında onlara şöyle dedi: "Muhakkak ki Allah size dünyayı ahireti isteyin diye vermiştir. Ölmeyecekmişsiniz gibi sarılın diye vermemiştir. Dünya fani, ahiret bakidir. Fani olan, sizi meşgul edip bakı olandan alıkoymasın. Sonlu olana karşılık, sonsuz olanı tercih edin. Dünya hayatı sona erer. Dönüş Allah'adır. Allah'tan sakının, takva ile ona bağlanın. Çünkü takva onun azabı ve intikamına karşı kalkandır. Ümmetten ayrılmayın, bölünmeyin, parçalanmayın. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sınımsız sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun (bu) nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz."¹⁹²

Sonra Müslümanlara şöyle dedi: "Ey Medineliler! Sizleri Allah'a emanet ediyorum. Benden sonra size iyi bir halife takdir etmesini diliyorum. Allah'a yemin olsun ki; bu günden sonra, hakkımda hükmünü verene kadar hiç kimsenin yanına girmeyeceğim. Bu haricileri kapımın ardında bırakacağım, kendilerine din ve dünya meselelerinden size karşı kullanacakları hiçbir şey vermeyeceğim. Bu konuda Allah istediğini yapana kadar bekleyeceğim. Medinelilere evlerine dönmelerini emrediyorum." Onlara yemin etti.

Oradakiler Hasan, İbn Zübeyr, Muhammed bin Talha ve diğerlerinin yanına gittiler. Babalarının emri doğrultusunda Hz. Osman'ın kapısında beklediler. Hz. Osman (ra), şehit edilene kadar evinden çıkmadı.¹⁹³

191 ed-Devletü'l-İslâmiyye fî asrî'l-hulefâi'r-râşidîn, s. 278, 279.

192 Âli İmran 3/103.

193 Târihu'l-Tabert, c. V, s. 399, 400.

7. HZ. OSMAN'IN ŞEHİT EDİLMESİ

Hiz. Osman'a yardım için orduların şehirlerden hareket etmesinin yanında, hac günleri de son derece hızlı geçiyordu. Haccın bitmesiyle beraber, Hiz. Osman'a destek olacak gruplar Mekke'den Medine'ye gideceklerdi. Bunların başında Hiz. Osman'ı sürekli koruyan Hiz. Aişe ve Abdullah bin Abbas vardı. İsyançılar, hacıların halifeye yardım için Medine'ye geleceklerini öğrendiler. Bu haber üzerine şeytanın ipine iyice dolandılar ve şöyle dediler: Biz buradan bu adamı öldürmeden çıkmayacağız. Ancak hacılar bizi uğraştıracak gibi gözüküyor.¹⁹⁴

7.1. Kuşatma Günlerinin Sonu ve Rüya

Kuşatmanın son günüydü. Uyumuş, ardından uyanmıştı ve "Topluluk beni öldürüyor" diye söyleniyordu.¹⁹⁵ Sonra şöyle dedi: Ruyamda Hiz. Peygamber'i gördüm. Yanında Hiz. Ömer ve Hiz. Ebubekir vardı. Resûlullah (s.a.v.) "Buyur yanımıza ey Osman!" dedi. Hiz. Osman o gün oruçluydu ve o gün şehit edildi.¹⁹⁶

7.2. Hiz. Osman Nasıl Şehit Edildi?

İsyançılar eve saldırdılar, el-Hasan bin Ali bin Ebî Talib, Abdullah bin ez-Zübeyr, Muhammed bin Talha, Mervan bin el-Hakem, Saîd bin el-As ve bir grup Müslüman onlara karşı koydu.

Hiz. Osman "Allah! Allah! Bana yardımı bırakın!" diye oradakilere seslendi. Bunun üzerine savunma yapanlar, geri durmak zorunda kaldılar. Sonra Hiz. Osman'ı korumak için hizmetçileri ve köleleri geldi. Ancak Hiz. Osman onlara da savaşmamalarını emretti ve "Kim savaşı bırakırsa hürdür" dedi.¹⁹⁷

Hiz. Osman açıkça ve ısrarlı bir şekilde, kendisini dinleyen ve ona itaat edenlere silahı bırakmalarını emretti.¹⁹⁸ Çünkü Hiz. Osman, Hiz. Peygamber'in işaretiyle, bu olay sonrasına şehit edileceğini çok iyi biliyordu. Bundan dolayı Müslümanlar arasında kan akmasını ve fitne çıkmasını istemiyordu.¹⁹⁹

¹⁹⁴ A.g.e.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, c. III, s. 75.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât, c. III, s. 75.

¹⁹⁷ ed-Devletü'l-İslâmiyye fî asri'l-hulefâi'r-râşidin, s. 282.

¹⁹⁸ el-Avâsım mine'l-kavâsim, s. 133.

¹⁹⁹ ed-Devletü'l-İslâmiyye fî asri'l-hulefâi'r-râşidin, s. 283.

el-Muğîra bin el-Ahnes bin Şurayk o sene heccedenlerdendi. Sonra kendisiyle beraber hac vazifesini yerine getiren bir grupta birlikte acele bir şekilde Medine'ye geldi. Öldürülmeden önce Hz. Osman'a yetiştiler. Onu korumak için yanına girdiler ve "Eğer seni böylece bırakırsak, Allah katında özrümüz olmaz. Öldürülene kadar onların sana zarar vermelerine izin vermeyiz." dediler. İsyancılar saldırdı, evdekiler Hz. Osman'ı korumak için savunma yaptı. Bu sırada Hz. Osman namaz kılıyordu. İsyancılar engel olana kadar namazına devam etmişti.

el-Muğîra bin el-Ahnes bin Şurayk, el-Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib, Muhammed bin Talha, Saîd bin el-As, Mervan bin el-Hakem ve Ebû Hureyre isyancılara karşı savaşanlardandı. Şiddetli bir imtihandan geçtiler. Hz. Osman oradakilere savaşmamalarını söylüyor, sonra da namazına dönüyordu. Şu ayeti hatırlattı: "Tâ hâ. Ey Muhammed! Kur'ân'ı sana sıkıntıya düşesin diye indirmedik. Ancak Allah'tan korkan kimse için bir öğüt olarak (indirdik)."²⁰⁰

Hz. Osman, Kur'an'ı seri okurdu. Okuyuşu kimseyi sıkmazdı. Hata söz konusu olsa da okumasına devam eder ve bitirdikten sonra tekrar geri dönerdi. Oturdu ve şu ayeti okudu: "*Muhakkak ki sizden önce birçok olaylar, şeriatler gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin, dolaşın da yalancıların sonunun nasıl olduğunu bir görün.*"²⁰¹

O gün, dört Kureyşli genç yaralandı. Bunlar: Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib, Abdullah bin Zübeyr, Muhammed bin Hâtib ve Mervan bin el-Hakem'dir.²⁰² Ayrıca Muğîra bin el-Ahnes bin Şurayk, Niyâr bin Abdullah el-Eslemî ve Ziyâd el-Fehrî bu sırada öldürülmüşlerdi.²⁰³ Sonunda Hz. Osman, kendisini savunanları evinden çıkmaları konusunda ikna etti. Evde Hz. Osman ve ailesinden başka kimse kalmamıştı. Saldırganlarla arasında herhangi bir koruyucu da yoktu. Kapıyı açtı.²⁰⁴

Savunmacılar evinden çıktıktan sonra, Hz. Osman mushafı açtı ve okumaya başladı. Aynı zamanda oruçluydu. O sırada isyancılardan bir adam –kaynaklarda ismi belirtilmiyor- içeri giriyor. Hz. Osman'ı Kur'an okurken görünce, "Aramızda Kur'an var"²⁰⁵ dedi ve dışarı çıktı. Sonra Sedûs kavminden el-Mevtû'l-Esved isimli bir kişi içeri girdi. Hz. Osman'a kılıcıyla vurmadan önce, boğazını sıktı. Katil, "onun boğazından

200 Taha Sûresi 20/1-3.

201 Ali İmran 3/137.

202 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. 1, s. 169.

203 el-Halidî, el-Hulefâu'r-râşidîn, s. 184, 185.

204 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. , s. 188.

205 Târîhu'l-Taberî, c. V, s. 405, 406.

daha yumuşak bir şey görmedim. Boğazına sarıldığımda cam gelip gitti" demiştir.²⁰⁶ Sonra kılıçla saldırdı. Hz. Osman eliyle kendisini korumaya çalıştı. Ancak canı adam Hz. Osman'ın elini kesti. Hz. Osman şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki; o Kur'an'ı ilk defa yazan eldir." Çünkü Hz. Osman vahiy katiplerindendi. Hz. Peygamber gelen vahiyleri Hz. Osman'a yazdırmıştı.²⁰⁷ Hz. Osman (ra) önünde Mushaf olduğu halde şehit edildi. Kanı önünde durmakta olan Kur'an'a aktı. "Onlara karşı Allah sana yeter. O, işitendir, bilendir."²⁰⁸ ayetinin üzerine kan damlaları akmıştı. Allah kendisinden razı olsun. Olmuştur da.

Başka bir rivayet şöyledir: Hz. Osman'a ilk vuran, Rûmân el-Yemânî isimli bir kişidir. Hz. Osmâ (ra)'a sopayla vurmuştu. Kendisini öldürmek için içeriye girdiklerinde şöyle diyordu:

Ölüm bırakmaz yeryüzünde aziz!

Lezzetler ve mevkiler ortadan kalkar.

Aynı şekilde şöyle demiştir:

Kaledekiler geceliyorlar. Fakat kale kapalıdır.

Yüce dağ başları gelir.

Etrafını kuşattıklarında eşi Nâile binti el-Ferâfisa şöyle demiştir: "Bütün gecelerini namaz kılıp Kur'an okuyarak geçiren bir insanı öldürecek misiniz!"²⁰⁹ Nâile (r.a.) eşi Hz. Osman'ı kılıçla korumak istedi. Ancak Sevdân bin Humrân parmaklarını kesti, kılıç da baldırına dokundu.²¹⁰

Hz. Osman'ın hizmetçilerinden Necîh, durumu görünce Humran'a hücum etti ve onu öldürdü. Kâtîra bin Fülân es-Sekûnî Necîh saldırdı ve onu öldürdü. Hz. Osman'ın Sabîh isimli başka bir hizmetçisi vardı. Sabîh, Kâtîra bin Fülân es-Sekûnî Necîh'i öldürdü. Evde ikisi günahkar, ikisi şehit dört ölü vardı. Şehitler Hz. Osman ve hizmetçisi Necîh, günahkar ölümler ise Sevdân ve Katîra idi.

Hz. Osman (ra) şehit edildiğinde İbn Sebe'nin adamlarından birisi şöyle bağırdı: Onun kanı ve malı bize helal değildi. Dikkat edin! Artık Osman'ın kanı ve malı bize helal oldu! Bunun üzerine, halifenin evinde ne varsa hepsini gasp ettiler. Ev talan oldu. Gözü dönmüş caniler, Hz. Osman'ın eşlerine saldırmaya başladılar. Külsüm et-Tecîbî isimli gözü

²⁰⁶ İbn Hayyât, Târîh, c. , s. 174, 175..

²⁰⁷ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 398.

²⁰⁸ Bakara Sûresi 2/137.

²⁰⁹ Tabakât, c. III, s. 76.

²¹⁰ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 406, 407..

dönmüş adam, Hz. Osman'ın eşi Nâile'nin (r.a.) çarşafına saldırdı ve rezil laflar söylemeye başladı. Hz. Osman'ın eşi Nâile'ye ağza alınmayacak sözlerin söylendiğini duyan hizmetçi Sabîh, kılıcıyla bir anda gözü dönmüş caninin kellesini uçurdu.²¹¹ Yahudi İbn Sebe'nin adamları Sabîh'e saldırdılar ve onu da şehit ettiler.

Yahudi İbn Sebe ve arkadaşları Hz. Osman'ın evinde ne varsa hepsini gasp ettikten sonra, bir araya geldiler ve Beytül-mal'a saldırarak Müslümanların mallarını yağmalamayı planladılar. Ancak, Beytül-mal görevlileri bu planı öğrenmişlerdi. Şöyle dediler: "Canınızı koruyun! Bunlar dünyalık istiyorlar." Sebeistler Beytül-mal'a saldırdılar ve orada ne varsa gasp ettiler."²¹²

Şeytan İbn Sebe ve canı arkadaşları, muratlarına ermişlerdi. Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra, içlerinden bazıları düşünmeye başladılar. Onlar bu işin Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanacağını zannetmemişlerdi. İbn Sebe taraftarı şeytan arkadaşları, onları gafil yakalamışlardı. Bunlar Hz. Osman'a karşı fitne olaylarında kullanılmışlardı. Hz. Osman'ın öldürülmesi bu insanları korkutmuştu. İsrail oğullarının başına gelen, bunların da başına gelmişti. Onlar da buzağıyı tanrı edindikten sonra pişman olmuşlardı. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Musa'nın arkasından kavmi, tutmuş süs takılarından böğüren bir buzağı heykeli edinmişlerdi. O buzağının kendilerine bir söz söylemediğini ve bir yol göstermediğini görmemişler miydi? Fakat yine de onu tanrı edindiler ve zalimlerden oldular. Ne zaman ki, ellerine kırağı düşürüldü (yaptıklarına pişman oldular), o zaman sapıtmış olduklarını gördüler. "Yemin olsun ki; eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, muhakkak biz kötü akıbete düşenlerden olacağız." dediler."²¹³

Medineli Müslümanlar halifelerinin öldürülmesi sebebiyle çok üzülüyorlardı. Gözlerinden yaşlar akıyor, bütün Medine ağlıyordu. Ancak İbn Sebe'nin ordusu Medine'yi işgal etmiş, her tarafı talan etmişti. Müslümanların hiçbir şey yapmasına müsaade etmiyorlardı. Medine'nin fiili hakimiyeti, Mısır'dan gelen isyancıların komutanı el-Ğafikî bin Harb el-Akkî'nin elindeydi. Büyük şeytan Abdullah bin Sebe de onlarla beraberdi. Azgın Yahudi, şeytanî düşüncelerine ulaştığı için çok mutluydu. Sahabenin önde gelenlerinin Hz. Osman (ra)'ın şehadeti üzerine söyledikleri sözleri:

a. Zübeyr bin Avvâm (ra), Hz. Osman'ın şehit edildiğini duyunca

211 A.g.e.

212 Târihu't-Tabert, c. V, s. 407.

213 Araf Sûresi 7/148, 149.

şöyle dedi: "Allah Osman'a (r.a.) rahmet eylesin! Allah'tan geldik, O'na döneceğiz!"

Ona, insanların pişman oldukları söylendiğinde, şöyle cevap verdi: "Planlar kurdular, hesaplar yaptılar. Ancak Allah (c.c.) şöyle buyurur: "Artık kendileriyle arzularının arasına set çekilmiştir. Tıpkı bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi. Çünkü hepsi işkilli bir şüphe içinde bulunuyorlardı"²¹⁴

b. Talha bin Ubeydullah (ra) Hz. Osman'ın şehit edildiğini duyunca şöyle dedi: "Allah Osman'a (r.a.) rahmet eylesin! Allah'tan geldik, O'na döneceğiz!"

Ona, insanların pişman oldukları söylendiğinde "Yazıklar olsun!" dedi ve şu ayetleri okudu: "Onlar sadece bir tek cıglığa bakıyorlar, bir cıglık ki, onlar çekişip dururken kendilerini yakalayiverir. O zaman bir vasiyette bile bulunamazlar. Ailelerine de dönemezler."²¹⁵

c. Hz. Ali (ra), Hz. Osman'ın şehit edildiğini duyunca şöyle dedi: "Allah Osman'a (r.a.) rahmet eylesin! Allah'tan geldik, O'na döneceğiz!"

Ona, insanların pişman oldukları söylendiğinde, şu ayetleri okudu: "(Yahudileri kandıran münafıkların durumu da) tıpkı şeytanın durumuna benzer ki insana "İnkâr et." dedi, (insan) inkar edince de: "Ben senden uzagım, ben âlemlerin Rabb'i Allah'tan korkarım!" dedi. Nihayet ikisinin sonu, ebedi olarak ateşte oldu. Zalimlerin cezası budur."²¹⁶

d. Sa'd bin Ebî Vekkâs (ra), Hz. Osman'ın şehit edildiğini duyunca "Allah Osman'a (r.a.) rahmet eylesin!" dedi ve şu ayetleri okudu: "De ki: Amelleri en çok boşa gidenleri size bildirelim mi? Onların dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel işler yaptıklarını sanıyorlardı. İşte onlar, Rabblarinin ayetlerini ve O'nun huzuruna çıkacaklarını inkâr etmişlerdir de bu yüzden iyilik altında yaptıkları bütün amelleri boşa gitmiştir. Artık kıyamet günü onlar için hiçbir ölçü tutturmayız. İşte böyle, onların cezaları cehennemdir. Çünkü inkâr etmişler ve benim ayetlerimi, peygamberlerimi alaya almışlardır."²¹⁷

Sa'd daha sonra şöyle dedi. Allah'ım onları pişman et, rezil et, perişan et, onları kahreyle!²¹⁸ Allah (c.c.) Sa'd'ın duasını kabul etti. Abdullah bin Sebe, el-Gâfiki bin Harb el-Akkî, Eşter, Hakim bin Cebile ve Kinâne et-Tecibi başta olmak üzere bu olaya katılanların hepsi öldürüldü.²¹⁹

214 Sebe Suresi 34/54.

215 Yasin Suresi 36/49,50.

216 Haşr Suresi 59/16, 17.

217 Kehf Suresi 18/103-106.

218 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 407-408.

219 el-Hâlidî, el-Hulefâu'r-râşidîn, s. 192.

8. ÖLDÜRÜLME TARİHİ, ŞEHİT EDİLDİĞİ SIRADAKİ YAŞI, CENAZESİ, CENAZE NAMAZI, DEFNEDİLMESİ

8.1. Şehid Edilme Tarihi

Hiz. Osman (ra)'ın şehid edildiği sene üzerinde tarihçiler arasında görüş birliği var gibidir. Bu olayın, hicretin otuz beşinci senesinde gerçekleştiği konusunda görüş ayrılığı bulunmaz. Ancak Musab bin Abdullah'tan gelen bir rivayet, Hiz. Osman'ın hicretin otuz altıncı senesinde şehit edildiği yönündedir.²²⁰ Bu, icmaya muhalif şaz bir görüştür. Birinci görüşü belirtenler ise çoktur. Bazıları: Abdullah bin Amr bin Osman, Âmir bin Surahbil eş-Şa'bi, İbn Ömer'in kölesi Nâfi, Mahreme bin Süleyman ve diğerleri.²²¹

Tarihçiler, şehit edildiği ayla ilgili olarak ihtilafa düşmemişlerdir. Buna göre Hiz. Osman zilhicce ayında öldürülmüştür. Ancak öldürülme günü ve saati hakkında görüş ayrılıkları vardır. Birçok alimden gelen bilgileri arasından, şartlara uygun olduğunu düşünerek ben, 18 Zilhicce 35 tarihini tercih ediyorum.²²²

Öldürüldüğü günle ilgili üç farklı görüş vardır. Ben burada da cumhurun görüşüne uyarak Cuma günü öldürüldüğü yönündeki bilgiyi tercih ediyorum. Buna muhalif daha güçlü görüş bulunmamaktadır.²²³ Cumhurun görüşüne göre, Hiz. Osman Cuma günü sabah vakti öldürülmüştü. Bunun aksini belirten daha güçlü görüş yoktur.²²⁴

8.2. Hiz. Osman Şehit Edildiğinde Kaç Yaşındaydı?

Hiz. Osman'ın şehit edildiği sırada kaç yaşında olduğu konusunda kaynaklarda birbirinden farklı bilgiler vardır. Bu tartışma çok eskilere dayanır. Taberî dahi "Bizden öncekiler, Hiz. Osman'ın kaç yıl yaşadığı konusunda ihtilafa düştüler" der.²²⁵ Ben, şehit edildiğinde seksen iki yaşında olduğunu belirten görüşü benimsiyorum. Cumhurun görüşü de böyledir. Bunun tercih edilme sebepleri şunlardır:

a. Doğum ve ölüm tarihleri arasındaki kıyaslama bu görüşü destekliyor. Hiz. Osman fiil olayından altı yıl sonra doğru, hicretin otuz beşin-

²²⁰ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 435, 436.

²²¹ Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. 1, s. 193, 194.

²²² Târîhu't-Taberî, c. V, s. 435.

²²³ A.g.e.

²²⁴ A.g.e.

²²⁵ Târîhu't-Taberî, c. V, s. 438.

ci senesinde şehit edildi. Ölüm tarihinden doğum tarihini çıkardığımızda ne kadar yaşadığını bulmuş oluruz.

b. Bu cumhurun görüşüdür ve daha güçlü muhalif bir görüş ortaya atılmamıştır.²²⁶

8.3. Cenazesi, Cenaze Namazı ve Defnedilmesi

Sahabeden bir grup, öldürüldüğü gün Hz. Osman'ı yıkayıp kefenledi. Hakîm bin Hizâm, Huveytib bin Abdiluzza, Ebu'l-Cehm bin Huzeyfe, Niyâr bin Mükrim el-Eslemî, Cübeyr bin Mut'im, Zübeyr bin Avvâm ve Hz. Ali bunlardandı. Ayrıca sahabeden başkaları da oradaydı. Hz. Osman'ın eşleri Nâile ve Ümmü'l-benin binti Utbe bin Husayn ve çocuklar da o esnada oradaydılar.

Cenaze namazını Câbir bin Mut'im'in kıldırıldığı belirtilir. Ayrıca Zübeyr bin Avvam'ın, Hakîm bin Hizâm'ın, Mervân bin el-Hakem'in veya el-Misver bin Mahreme'nin kıldırıldığı yönünde de rivayetler bulunmaktadır. Ben, Ahmed bin Hanbel'in Müsned'indeki rivayete bakarak, Zübeyr bin Avvam'ın kıldırması olacağını tercih ediyorum. Bu rivayete göre, Hz. Osman Zübeyr bin Avvam'a cenazesini yıkamasını, namazını kıldırmasını ve defnetmesini vasiyet etmişti.²²⁷

Hz. Osman gece defnedilmiştir. İbn Sa'd ve Zehebi'nin rivayet ettikleri bilgiler de bunu destekler. Belirttiklerine göre Hz. Osman, akşam vakti, yatsı olmadan defnedilmiştir. Taberânî, Abdulmelik bin Mâcişûn yoluyla şunları kaydediyor: Mâlik'in şöyle söylediğini işittim: "Hz. Osman öldürüldü ve cesedi falan oğullarının çöplüğünde üç gün kaldı."²²⁸ Bu hadisin senedi zayıf, metni batıldır. Senedinde iki illet bulunmaktadır:

a. İmam Malik'ten hoş olmayan bilgiler nakleden Abdulmelik bin el-Mâcişûn'un zayıflığı.

b. Bu hadis mürseldir. Yani senedinde kopukluk vardır. Çünkü İmam Malik doksan üç yılında doğmuş, bu sebeple de Hz. Osman'ın ölümüne şahit olmamıştır. Hadiste, o dönemde yaşamayan bir kişi, sanki olayları görmüş gibi bilgi vermektedir.²²⁹

Bu rivayetin metni de batıldır. İbn Hazm şöyle diyor: Kim Hz. Osman'ın üç gün çöpte bırakıldığını söylese, bu açık bir yalan, uydurul-

226 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 204.

227 Müsned, I, 555.

228 el-Mu'cemül'kebir, c. I, s. 78.

229 İbn Hacer, et-Tehzib, c. VI, s. 408.

muş bir iftiradır. Bunlar, yüzünde hayadan eser olmayanların ortaya atıkları asılsız iddialardır.

Hız. Peygamber Bedir savaşından sonra, Kureyşli kafirlerin ölümlerinin kuyuya atılmasını ve kuyunun toprakla kapatılmasını emretmişti. Onlar Allah'ın yarattıklarının en şerlileridir. Hız. Peygamber Kurayza Yahudilerinin ölümleri için de kuyu kazılmasını emretmiş ve onları kuyuya attırarak, üzerini kapattırmıştı.

Bir Müslüman'ın defnedilmesi, bütün Müslümanların görevidir. Hal böyle olunca, içlerinde Hız. Ali gibi sahabelerin de bulunduğu Medine'li Müslümanların Hız. Osman'ı Osman'ın cesedini üç gün çöplükte bırakmış olacakları, kabul edilebilir bir durum değildir.²³⁰

Müslümanlar halifelerini üç gün, defnetmeksizin çöplükte bekletecekler! Bu hiçbir akıl sahibi insanın kabul edebileceği bir iddia değildir. Her ne kadar Hız. Osman'ı öldüren caniler güçlü de olsalar, Yüce Allah'ın da buyurduğu gibi, sahabe kınamalardan korkmaz. Bunlar, Râfızîlerin kitaplarında yer alan asılsız rivayetlerdir. Hile ve kandırmaca amaçlı yalanlardır.²³¹

8.4. Hız. Osman'm Şehid Edilmesi Sırasında Muhammed bin Ebîbekir'in Durumu

Hız. Osman'ın katili, Mısırlı bir adamdı. Ancak rivayetler bu kişinin ismini ayrıntılı olarak vermez. Bu kişinin aslen Sedüsti olduğunu söylemiştim. Siyah tenli olması sebebiyle lakabı "Cebele" idi. Diğer bir lakabı da "el-Mevtû'l-Esved" idi.

Muhibbüddin İbn Hatib'in görüşü ise şöyledir: Hız. Osman'ın katili Abdullah bin Sebe'dir. Çünkü Abdullah bin Sebe'nin Fustat'tan geldikten sonra Medine'de, Mısırlı isyancılarla beraber olduğu bilinmektedir. O her zaman perdelerin ardından gizlice planlar yapmaktaydı. el-Mevtû'l-Esved lakabını, müstear isim olarak kullanmış olabilir. Bu şekilde İslam'ı yıkmak için tuzaklar kurabilirdi.²³² Abdullah bin Sebe siyah tenliydi. Hız. Ali de onu siyah tenli, pis bir insan olarak nitelendirir ve onun için "Kara pislik!" ifadesini kullanır.²³³

Muhammed bin Ebîbekir'in Hız. Osman'ı öldürdüğü yönündeki iddialara baktığımızda, bunların tamamının batıl olduğunu görürüz. Ko-

230 el-Fasl, c. IV, s. 239, 240.

231 Aktidet-ü Ehli's-Sünne, c. III, s. 1091.

232 el-Avâsım mine'l-kavâsım, c. I, s. 207.

233 Lisânü'l-mizân, c. III, s. 290.

nuyla ilgili zayıf rivayetler bulunmaktadır. Ayrıca bu rivayetlerin metinleri de sahih rivayetlere muhalefeti sebebiyle şazdır. Çünkü sahih rivayetler Hz. Osman'ı Mısırlı bir kişinin öldürdüğünü belirtmektedir.²³⁴

Dr. Yahyâ el-Yahya, Muhammed bin Ebîbekir'in Hz. Osman'ın kanından beri olduğunu gösteren birçok sebep zikretmiştir:

a. Hz. Aîşe (ra) Hz. Osman'ın öldürülmesi sebebiyle duyduğu üzüntüden dolayı Basra'ya gitmişti. Şayet kardeşi de Hz. Osman'ı öldürenler arasında olsaydı, Hz. Aîşe buna üzülmeydi. Bu konu, Hz. Ali'yle ilgili çalışmada ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

b. Hz. Ali, Hz. Osman'ın katillerine lanet etmiş, onlardan uzak durmuş, onlara yaklaşmamış, halifelîği döneminde onlara kesinlikle görev vermemiştir. Ancak Muhammed bin Ebîbekir'i Mısır'a vali olarak görevlendirmiştir. Şayet Muhammed bin Ebîbekir de Hz. Osman'ın katillerinden olsaydı, onu asla vali olarak görevlendirmeydi.

c. İbn Asâkir, Muhammed bin Talha'dan nakille şunu kaydediyor: Safiye binti Hayyî'nin kölesi Kinane şöyle diyor: Hz. Osman'ın şehit edilmesini gördüm. Ben o sırada on dört yaşındaydım. "Hz. Osman'ın kanının akmasında Muhammed bin Ebîbekir'in rolü var mıydı?" dedim. "Allah'a sığınırım!" dedi. Muhammed, Hz. Osman'ın yanına girdi. Halife "Ey kardeşimin oğlu!" diye seslendi. Muhammed "Sen benim yakınım değilsin" dedi ve dışarı çıktı. Halifenin öldürüldüğü sırada orada yoktu.²³⁵

İbn Hayyât ve Taberî'nin güvenilir kişiler yoluyla o güne şahit olan Hasanû'l-Basrî'ye dayanarak verdikleri bilgiler de bu yöndedir.²³⁶ Muhammed bin Ebîbekir Hz. Osman'ın sakalını tuttu. Hz. Osman, "Sana her şeyi verdim. Benden her şeyi aldın, babanın oturmadığı yerlerde oturdun!" deyince, Muhammed çıktı gitti.²³⁷

Böylece kurdun Hz. Yusuf'ın kanından beri olması gibi, Muhammed bin Ebîbekir'in de Hz. Osman'ın kanından beri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu şekilde suçlanmasının sebebi de öldürülmeden önce yanına gitmesidir.²³⁸ İbn Kesir şöyle diyor: Muhammed bin Ebîbekir, Hz. Osman'ın sözleri karşısında utandı, pişman oldu, yüzünü kapattı ve geri dönerek çıkıp gitti.²³⁹

234 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 209.

235 Mervîyyât-ü Ebî Mihnef fî târîhi't-Taberî, s. 243.

236 Mervîyyât-ü Ebî Mihnef fî târîhi't-Taberî, s. 244.

237 A.g.e.

238 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 209.

239 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 193.

D. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ SIRASINDA SAHABENİN KONUMU

Bazı tarih kitaplarında sahabilerin Hz. Osman'ın ölümüyle sonuçlanan fitnedeki tutumlarını kötü gösterilmeye çalışılmaktadır. Bunun sebebi büyük oranda Şii tarihçilerin rivayetleridir. Taberi, Ebû Mihnef, Vâkıdî, İbn Asem ve diğerlerinin verdiği tarihi bilgilere bakıldığında, sahabenin fitneyi kışkırtıcı bir rol üstlendiği yönünde bir izlenim uyanmaktadır. Ebû Mihnef, Şii olduğundan, onun böyle bilgiler vermesi, Hz. Osman'ın hak ettiği için öldürüldüğünü söylemesi normaldir. Kitabında yer verdiği rivayetlere göre Talha (r.a.) Hz. Osman'a karşı bir isyancı konumundadır.

Vakıdî'nin rivayetleri de Ebû Mihnef'inkinden farklı değildir. Onun yazdığına göre Amr bin el-As Medine'ye gelmiş ve Hz. Osman aleyhine çalışmalar yapmıştır. Sahabenin Hz. Osman'a karşı çalışmalar yaptığını iddia eden birçok rivayet vardır ve bunlar Şii kaynaklara dayanır. Bu kaynaklar sahabenin fitne çıkarıp insanları Hz. Osman'a karşı ayaklandırdığını kaydeder. Ancak bunların hepsi yalandır, iftiradır.²⁴⁰

Uydurma Şii kaynakların aksine muhaddislerin verdikleri doğru bilgiler, meseleleri olduğu gibi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu kaynaklarda belirtildiğine göre, sahabe Hz. Osman'ı desteklemek için koşmuşlar, isyancılara engel olmaya çalışmışlardır. Sahabenin, isyanın çıkmasında hiçbir şekilde teşvikleri olmamıştır. Ayrıca Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra katillerin bulunmasını istemişlerdir. Bunlar gösteriyor ki; sahabe fitnenin ve isyanın teşvikçisi olmamıştır.²⁴¹

Sahabenin tamamı Hz. Osman'ın kanından beridir. Kim bunun aksini söylerse, sözü batıldır, geçersizdir. Bunu sahih delillerle ispatlayamaz. Halife'nin kaydettiğine göre, Abdullah bin Heysem babasından şöyle naklediyor: Hasan'a "Hz. Osman'ı öldürenler içerisinde ensar ve muhacirden kimse var mıydı?" diye sordum. "Hayır. Hz. Osman'ı öldürenler Mısırlı kaba saba adamlardı." dedi.

Nevevî şöyle diyor: Hz. Osman'ın öldürülmesinde hiçbir sahabe ortak olmamıştır. Onu öldürenler serseri, ayak takımı rezil insanlardır. Onlar Medine'ye Mısır'dan gelmişlerdi. Ancak o an Medine'de bulunan sahabiler, onları uzaklaştırıp kuşatmaya engel olamadılar. Neticede hazin

240 Tahkik-u mevâkif-i-sahâbe fi'l-fitne, c. II, s. 14-18.

241 A.g.e.

olay ortaya çıktı.²⁴² Zübeyr (r.a.) onları “şehirlerin kavgacı serserileri” olarak nitelendiriyor. Hz. Aişe (ra) onlar için “kabile tartışmacıları” diyor.²⁴³ Hz. Osman’ı öldürenlere İbn Sa’d “şer müttetikleri”,²⁴⁴ İbn Teymiye “bozguncu, sapık hâriciler”,²⁴⁵ Zehebi “şerrin elebaşları”,²⁴⁶ İbnü’l-İmâd “kabilenin içindeki en rezil insanlar”²⁴⁷ olarak nitelendirmektedirler.

Bu canilerin kuşatmadan Hz. Osman’ın şehit edilmesine kadarki süreçteki davranışları yapılan nitelendirmelerin şahididir. Hz. Osman’ın yemek yemesini, su içmesini nasıl engellerler! O hiçbir zaman parasını vermeden Müslümanların suyunu içmemiştir.²⁴⁸ Açlık veya başka bir problem olduğunda malından büyük miktarlarda harcar ve sıkıntının giderilmesine katkı sağlamaya çalışır. Bir darlık veya sıkıntı olduğunda sürekli verir. ²⁴⁹

Hz. Ali bu durumu şöyle ifade ediyor: “Ey insanlar! Sizin yaptığınız ne Müslüman işine ne de kafir işine benziyor. Hz. Osman’ın suyunu ve yemeğini engellemeyin. Rumlar veya İranlılar esir alsalar dahi, böyle bir şey yapmaz.” Onun suyunu ve yemeğini verirlerdi.²⁵⁰

Sahabenin ayaklanmaya katılmadığı ve Hz. Osman aleyhine halkı ayaklandırmaya çalışmadığı, sahih bilgilerle doğrulanmış, tarihi olaylar da bunu desteklemiştir.²⁵¹

* SAHABENİN HZ. OSMAN’IN KANINDAN BERİ OLDUKLARINI BİLDİREN SÖZLERİ

1. EHL-İ BEYT’İN HZ. OSMAN’I ÖVMESİ VE FITNEYLE İLGİLİ SÖZLERİ

1.1. Hz. Aişe (ra)’ın Konumu

a. Fâtıma binti Abdırrahman annesinden rivayet ediyor: Amcası onu Hz. Aişe (ra)’ya göndererek şunu sordurdu: “Ogullarından birisi sana se-

242 Şehidü’l-dâr Osman bin Affan, s. 148.

243 Şerhu’n-Nevevî alâ sahih-i Müslim, s. XV, s. 148.

244 Tahkik-u mevâkifi’s-sahâbe fi’l-fitne, c. I, s. 481.

245 Minhâcû’s-sünne, c. II, s. 189-206.

246 Zehebi, Düvelü’l-İslâm, c. I, s. 12.

247 Tahkik-u mevâkifi’s-sahâbe fi’l-fitne, c. I, s. 482.

248 A.g.e.

249 et-Temhîd ve’l-beyân, s. 242.

250 Târîhu’t-Taberî, c. V, s. 400.

251 Tahkik-u mevâkifi’s-sahâbe fi’l-fitne, c. II, s. 18.

lam gönderiyor ve Hz. Osman'ı soruyor. Onunla ilgili olarak insanlar çok söz söylüyorlar!

Hız. Aişe şöyle cevap verdi: "Osman'a lanet edene Allah lanet etsin! Allah'a yemin olsun ki; Resûlullah'a (s.a.v.) vahiy gelir, Allah'ın elçisi Osman'a "Yaz ey Osman!" derdi. Allah bu konumu cömert ve üstün kullarından başka kimseye nasip etmez."²⁵²

b. Mesrûk'tan rivayet edildiğine göre Hız. Aişe, Hız. Osman şehit edildiğinde şöyle dedi: "Onu temiz bir elbise gibi terk ettiniz. Sonra kocun boğazlanması gibi boğazladınız."

Mesruk: Bu senin işin! Sen ayaklanmaları için insanlara mektuplar yazdın!

Hız. Aişe (ra): Allah'a yemin olsun ki; ben bu konuyla ilgili bir kelime dahi yazmadım, evimde oturdum.²⁵³ dedi.

Görüldüğü gibi, İbn Sebe ve adamları Hız. Aişe (ra) adına yalan mektuplar yazarak, bunları faklı şehirlere göndermişlerdir.

c. Hız. Aişe Mekke'den Medine'ye dönerken Hız. Osman'ın şehit edildiği haberini aldı. Bunun üzerine tekrar Mekke'ye döndü, Mescid-i Haram'a Hacerül Esved'e gitti ve oradakilere seslendi: "Ey insanlar! Kavga şehirlerden gelen isyancılarla Müslümanlara ve Medine'ye hizmet eden Hız. Osman arasında olmuştur. Bir araya gelin! İsyân Hız. Osman'a yönelmiştir. Koruduğunu onlar için korumuştur. Bunlar onunla geçmiş işlerdir. Ondan başkasına uygun olmaz."

Konuşmasına devam etti: "Delil bulamadıkları konularda kendilerine maslahatlarına uygun olanı gösterdi. İsyancıların fiilleri sözlerinden kaynaklanmış, haksız yere kendilerine haram olan kanı akıtmışlardır. Haram şehri işgal ettiler, kendilerine haram olan malları aldılar, haram aylara hürmet etmediler.

Allah'a yemin olsun ki; Hız. Osman'ın bir parmağı, yeryüzünün tamamından daha değerlidir. Toplumun kurtulması ve isyancılardan ayrılmasını isteyin. Eğer onlar Hız. Osman'a karşı düşmanlık yapmış, aşırı gitmişlerse tövbe edin. Tövbe, altının saflaştırılması, elbisenin suyla yıkanması gibi, bütün günahları siler götürür."²⁵⁴

Daha önce gördüğümüz sağlam rivayetlerin aksine, Taberî'de verilen bilgiler Hız. Aişe ve Hız. Osman arasındaki ilişkiler bakımından çelişki arz etmektedir. Hız. Aişe Allah'ın haramlarının korunması, Hız. Os-

252 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 378.

253 Fitnet-ü maktal-i Osman (r.a.), c. I, s. 391.

254 Târihu'l-Taberî, c. V, s. 473, 474.

man'ın müdafaa edilmesi ve İbn Sebe grubunun oyunlarının anlaşılmasında önemli bir rol üstlenmişti. Ancak Taberî'nin bu rivayetleri zihinleri karıştırmaktadır.

el-İkdü'l-Ferîd, el-Eğâni, Târîhu'l-Ya'kûbî, Târîhu'l-Mes'ûdî, Ensâbü'l-Eşraf ve benzeri bazı tarih kitaplarına bakılarak yapılan genel değerlendirmelerle Hz. Aîşe'nin Hz. Osman dönemindeki siyasi rolü ortaya çıkmış olur. Bunlar içinde sahih rivayetlerle çelişen vardır ki onların senetleri yoktur. Bu tür rivayetler delil olarak kabul edilmez. Ayrıca problemleri haberler, sahih rivayetlerle karşılaştırıldığında, bunların metin yönünden de bozukluklar taşıdığını görmekteyiz.²⁵⁵

Esmâ Muhammed Ahmed, Hz. Aîşe'nin fitne olaylarındaki durumuyla ilgili hadislerin senetleri üzerinde önemli bir çalışma ortaya koymak suretiyle haberlerinde doğru biçimde anlaşılmasına büyük katkı sağlamıştır. Taberî'de ve diğer kaynaklarda Hz. Osman ve Hz. Aîşe arasında siyasi anlaşmazlığın bulunduğu işaret eden rivayetleri tenkit etmiş, zayıf noktaları belirtmiş, yalan olanları ifade etmiş ve şöyle demiştir: En doğru olanı, sağlam senetle sahih bir şekilde bizlere ulaşmamış olan haberleri zikretmemek, onlardan uzak durmaktır.

Şiiler, Rafiziler ve yalancıların uydurduğu birçok haber vardır. Biz bunları arz ettik. Çünkü bu haberler birçok modern araştırmada yer almıştır. Ayrıca bu haberlerin asılsız olduğunu da göstermek istedik. Bunlar tarihi süreçte uydurulmuş, aslında gerçekleşmemiş olaylardır. Hz. Osman'la Hz. Aîşe veya Hz. Osman'la sahabe arasında kesinlikle böyle bir ayrılık söz konusu olmamıştır. Şayet bu bilgiler doğru olsaydı, Hz. Aîşe sahabeyi Hz. Osman'a karşı ayaklandırmak için isyancılarla anlaşma yapardı. Öyle olunca da bu isyancılar Hz. Aîşe'nin görüşü doğrultusunda hareket ettikleri için mazur karşılanırlardı. Fakat Hz. Aîşe'nin isyancıları mazur karşıladığını gösteren hiçbir rivayet yoktur. Şayet böyle bir rivayet olsaydı, bu Hz. Aîşe ve sahabenin adalet vasıflarını ortadan kaldırırdı. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir. Yaptığımız araştırmalar ve tenkitler sonucunda, Hz. Aîşe'nin durumuna ilişkin sahih rivayetlerin birbirini destekler nitelikte, bir noktada toplandığını gördük.²⁵⁶

1.2. Hz. Ali

Hz. Ali ve ehl-i beyt, Hz. Osman'ın değerini takdir edip, ona hak ettiği gibi davranıyorlardı.

255 Devru'l-mer'eti's-siyâsi, s. 370.

256 Devru'l-mer'eti's-siyâsi, s. 371.

a. Hz. Osman'a Abdurrahman bin Avf'tan sonra ilk biat eden Hz. Ali'ydi.²⁵⁷ Kays bin Abbâd şöyle diyor: Hz. Ali, Hz. Peygamber'in Hz. Osman'la ilgili olarak şöyle dediğini belitti: "Meleklerin haya ettiği kişiden ben haya etmeyeyim mi!"²⁵⁸

b. Hz. Ali, Hz. Osman'ı cennetle müjdelenmesine şahit olmuştu. En-Nezzâl bin Sübra şöyle diyor: Hz. Ali'ye Hz. Osman'ı sordum. "Resûlullah'ın (s.a.v.) iki kızıyla evlendiği için mele-i âlâ'da kendisine zünnureyn diye hitap edilir. Onun için cennette köşk hazırlanmıştır" dedi.²⁵⁹

c. Hz. Ali, Hz. Osman'a itaat ediyordu. Ona hiçbir zaman isyan etmedi. İbn Ebî Şeybe'nin İbnü'l-Hanefiyye'den rivayet ettiğine göre Hz. Ali (ra) şöyle diyor: Hz. Osman beni nereye gönderirse göndersin, onu dinler, kendisine itaat eder ve söylediğini yapardım.²⁶⁰ Hz. Ali'nin, hali-feliği boyunca Hz. Osman'a itaat ettiğinin delilidir.²⁶¹

d. Hz. Osman sahabeyle yaptığı istişareler sonucunda Kur'an'ı bir okuyuş üzerine toplamıştı. Hz. Ali bu konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Şayet ben halife olsaydım, Osman'ın (r.a.) yaptığını yapardım."²⁶²

e. Hz. Ali, Hz. Osman'ın öldürülmesini çok çirkin bir iş olarak nitelendirmiş ve bu olaylardan uzak durmuştur. Konuşmalarında Hz. Osman'ı öldürtmediği, bunu emretmediği, böyle bir rezalete meyletmediği ve bundan razı olmadığı konusunda yemin ediyordu. Bu durum kesin bir şekilde sabit olmuştur.²⁶³ Ancak Şiiler Hz. Osman'ın öldürülmesinden Hz. Ali'nin razı olduğunu söylerler.

el-Hâkim, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle ilgili bazı haberleri belirttikten sonra şöyle diyor: Hz. Osman'ın öldürülmesinde Hz. Ali'nin yardım ettiği yönündeki iddialar yalan ve iftiradır. Kesin deliller, durumun bunun aksi olduğunu göstermektedir.²⁶⁴

"Bunların hepsi Hz. Ali'yle ilgili yalan ve iftiradır. Hz. Ali, Hz. Osman'ın öldürülmesi olayına katılmadı, bunu emretmedi ve yapıları razı olmadı. Rivayet edildiğine göre Hz. Ali şöyle demiştir: "Allah'ım! Hz. Osman'ın öldürülmesinde masum ve suçsuz olduğumu sana arz ediyorum."²⁶⁵

257 Buhâri, Fezâilü's-sahâbe, 3700.

258 Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 2401.

259 el-Akide fi ehli'l-beyt beyne'l-ifrât ve't-tefrît, s. 227.

260 es-Sünne li'l-hilâfe, c. I, s. 325.

261 el-Akide fi ehli'l-beyt beyne'l-ifrât ve't-tefrît, s. 227.

262 Beyhâki, Sünen, II, 42.

263 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 202.

264 el-Müstedrek, III, 103.

265 el-Akide fi ehli'l-beyt beyne'l-ifrât ve't-tefrît, s. 230.

el-Hâkim'in kaydettiğine göre Kays bin Abbâd şöyle diyor: Cemel olayının gerçekleştiği gün Hz. Ali şöyle diyordu: "Allah'ım! Osman'ın öldürülmesinde masum ve suçsuz olduğumu sana arz ediyorum. Osman'ın öldürüldüğü gün paniğe kapıldım. Kendimi iyi görmüyordum. Biat etmek için bana geldiler. Ancak ben "Resûlullah'ın (s.a.v.) "meleklerin haya ettiği kişiden ben haya etmeyeyim mi!" dediği üstün sahabinin öldürülmesinden sonra bana biat edilmesinden haya ederim" karşılığını verdim. Henüz Hz. Osman (ra) defnedilmemişti. O şartlarda ben, insanların halife olarak bana biat etmesinden haya ettim. Bu tavrımı görünce, yanımdan ayrılp gittiler. Osman defnedilince, insanlar yeniden geldiler ve biat etmek istediklerini söylediler. Allah (c.c.) azim ve güç verdi. Gelenlerin biatlarını, bağlılık sözlerini kabul ettim. "Ey müminlerin halifesi" dediklerinde kalbimde acı hissettim ve "Allah'ım bu görevi kabul et, Osman'dan (r.a.) razı olduğun gibi benden de razı ol!" dedim."²⁶⁶

Ahmed bin Hanbel'in rivayet ettiğine göre, Muhammed bin el-Hanefiye şöyle diyor: Ali'ye Hz. Aişe'nin Basra'ya üç mil uzaklıkta bulunan Mibred'de, Hz. Osman'ın katillerini lanetlediği bilgisi ulaştı. Ali (ra): "Osman'ın katillerini ben de lanetliyorum. Allah onlara lanet etsin" dedi ve bunu iki veya üç defa tekrar etti."²⁶⁷

Ibn Sa'd'ın Ibn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Hz. Ali şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki Osman'ı (r.a.) ben öldürmedim ve öldürülmesini de emretmedim! Fakat ben, öldürmek isteyenlere engel oldum. Vallahi Allah'a yemin olsun ki Osman'ı (r.a.) ben öldürmedim ve öldürülmesini de emretmedim! Fakat ben, öldürmek isteyenlere engel oldum. Bunu üç defa söyledi."²⁶⁸

Başka bir rivayete göre Hz. Ali şöyle demiştir: "Kim Osman'ın (r.a.) dininden uzaksa, onun imanından da uzaktır. Vallahi onun öldürülmesine yardım etmedim, bunu emretmedim ve bundan razı olmadım."²⁶⁹

Hz. Ali, Hz. Osman'la ilgili olarak şöyle diyor: "O en merhametlimiz ve Allah'tan en çok sakınanımızdı."²⁷⁰

f. Ebû Avn şöyle diyor: Muhammed bin Hâtib'in şöyle söylediğini işittim: Hz. Ali'ye Hz. Osman'ı sordum o da şöyle dedi: "O, iman edip Al-

266 Müstedrek, III, 95.

267 Fezâilü's-sahâbe, I, 555.

268 et-Tabakât, c. III, s. 82.

269 er-Riyâdu'n-nedra, s. 543.

270 Sıfatü's-safve, c. I, s. 306.

lah'tan sakınanlardandı O, iman edip Allah'tan sakınanlardandı." Ayet-ten bir bölümle cevap verdi. Ancak ayetin tamamını okumadı.²⁷¹

g. Umeyre bin Sa'd şöyle diyor: Fırat'ın kenarında Hz. Ali'yle beraberdik. O sırada bir gemi geçiyordu. Hz. Ali şu ayeti okudu: "Denizde koca dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur."²⁷² Bunun ardından "Denizleri yaratan Allah'a yemin olsun ki; Osman'ı (r.a.) ben öldürmedim, öldürülmesini emretmedim ve böyle bir şey istemedim" dedi.²⁷³

h. Ahmed bin Hanbel'in kaydettiğine göre Muhammed bin Hâtib şöyle diyor: Hz. Ali şu ayeti okudu: "Şüphesiz katımızdan kendileri için güzel şeyler takdir edilmiş olanlar, işte oradan (cehennemden) uzak tutulanlardır."²⁷⁴ Ardından "Hz. Osman da bunlardandır." dedi. Hz. Ali şöyle diyor: "Osman'ın öldürüldüğü gün cesaretim kırılmıştı."²⁷⁵

Ibn Asâkir, Hz. Osman'ın öldürülmesiyle ilgili olarak Hz. Ali'den gelen rivayetleri bir araya getirmiş, Hz. Osman'ın öldürülmesine hiçbir şekilde katılmadığına dair temin ettiği rivayetleri toplamıştır. Bütün bunlardan icma ile anlaşılan, Hz. Ali'nin olayda bir etkisinin bulunmadığı ve gerçekleşen hadiselerden rahatsız olduğudur.²⁷⁶

1.3. Abdullah bin Abbâs

Ahmet bin Hanbel, Abdullah bin Abbâs'm şöyle dediğini rivayet ediyor: "Şayet insanlar Hz. Osman'ı öldürmek için bir araya gelselerdi, Lut kavmi gibi ona taş atarlardı."²⁷⁷ Abdullah bin Abbâs Hz. Osman'ı övmek ve onu eleştirenlere cevap vermek için şöyle diyor: "Allah ona merhamet etsin! İnsanların en cömerdi ve en faziletliydi. Teheccüt namazlarını kılar, cehennemden bahsedildiğinde gözlerinden yaşlar akardı. Bir kötülük gördüğünde onu uyarır, iyilikte yarışır, insanlara sevgiyle yaklaşırdı. Tebük Seferi'nde orduyu teçhiz etmişti. Ona lanet edene Allah, kıyamet gününe kadar lanet etsin!"

1.4. Zeyd bin Ali

Ibn Asâkir, es-Süddî'den şöyle rivayet ediyor: Zeyd bin Ali'nin yanına gittim. Küfe'de Bârik mahallesindeydi. Ona şöyle dedim: "Siz, efendi-

²⁷¹ Fezâilü's-sahâbe, I, 580.

²⁷² Rahman Sûresi 55/24.

²⁷³ A.g.e.

²⁷⁴ Enbiyâ Sûresi 21/101.

²⁷⁵ el-Muntazam fi târîhi'l-mülûk-i ve'l-ümem, c. V, s. 61.

²⁷⁶ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 193.

²⁷⁷ Fezâilü's-sahâbe, I, 563.

lerimizsiniz. İşlerimizin sorumluluğu size aittir. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer hakkında ne diyorsunuz?” Şöyle cevap verdi: “O ikisi halifelik görevlerini yaptılar. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer kötülöklere bulaşmadılar, halifelik görevlerini gerektiği gibi yerine getirdiler. Hz. Osman'ın Hz. Ali'ye karşı bir yanlış söz konusu değildir. Hz. Ali'nin de Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a karşı herhangi bir olumsuz davranışı veya itaatsizliği yoktur.”²⁷⁸

1.5. Ali bin Hüseyin

Ali bin Hüseyin'in söyledikleri, Şia'nın Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer hakkında ortaya attıkları iddiaların geçersizliğini göstermek için yeterlidir. Ebû Naîm Muhammed bin Ali'den o da Ali bin Hüseyin'den şöyle rivayet ediyor: Iraklı bir grup insan bir mecliste oturuyordu. Konuşma ilerledikçe Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'den konuşmaya başladılar. Sonra sözü Hz. Osman'a getirdiler ve onunla ilgili sözler söylemeye başladılar. Ali bin Hüseyin onlara şu ayeti okudu: “Bir de muhacirlere aittir ki yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır, Allah'ın lütuf ve rızasını ararlar; Allah'a ve Resulüne yardım ederler. İşte doğru olanlar onlardır.”²⁷⁹ “Siz muhacirlerden misiniz?” diye sorunca “hayır” dediler. Bunun üzerine şu ayeti okudu: “Ve onlardan önce o yurda yerleşen imana sarılanlar (ensar) kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, onları öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliginden korunursa, işte onlar umduklarına erenlerdir.”²⁸⁰ “Ayette belirtilen gruptan mısınız?” diye sordu. “Hayır” dediler. O, “Bu iki gruptan hiçbirisinden olmadığınızla şahitlik ettiniz. Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Onlardan sonra gelenler derler ki: ‘Rabbimiz, bizi ve bizden önce inanan kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde inananlara karşı bir kin bırakma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!’”²⁸¹ Siz, ayette belirtilen üçüncü grup da değilsiniz. Uzaklaşın benden! Bereketsizler! Allah sizden uzak etsin! Siz, İslam'la alay ediyorsunuz. Müslüman da değilsiniz!”²⁸²

278 el-Aktde ft ehli'l-beyt beyne'l-ifrât ve't-tefrît, s. 335.

279 Haşr Sûresi /8.

280 Haşr Sûresi /9.

281 Haşr Sûresi /10.

282 el-Aktde ft ehli'l-beyt beyne'l-ifrât ve't-tefrît, s. 336.

2. AMMÂR BİN YÂSİR

Tarih kitaplarında Hz. Osman'la Ammâr bin Yâsir arasında anlaşmazlığın bulunduğunu iddia eden birçok malumat vardır. Bu haberlerin bazılarının senedi var, bazılarının da yoktur. Bu rivayetlerde, en hayırlı nesle yönelik saldırıdan başka bir şey göremedim. Sahabeyle ilgili yanlış bilgiler aktaran rivayetlere güvenmemiz mümkün değildir. Canının isteği gibi senetsiz, rast gele konuşma yapanlara da itimat edemeyiz.²⁸³

Konuyla ilgili bazı zayıf rivayetler:

2.1. Ammâr bin Yâsir'e Hz. Osman'ın Vurması

Hz. Osman'ın Ammâr bin Yâsir'e vurduğu yönündeki haber, bu konunun en meşhur rivayetidir. Olayı anlatan kişi, birçok değişiklikler yapmış, yeni bilgiler ilave etmiştir. Ayrıca olayın sonuçları da değiştirilerek sunulmuştur. Bu rivayetlerin senetlerinde zayıflık olduğu gibi, metinlerinde de problemler vardır.²⁸⁴

Ebubekir bin Arabî "Avâsım" isimli eserinde Hz. Osman'a atılan iftiralara çürütmek için yaptığı değerlendirmeler kapsamında şöyle diyor: "Hz. Osman'ın Ammâr bin Yâsir'e vurduğu ve ona atıye vermediği yolundaki haberler, yalandan ibarettir. Hz. Osman'ın Ammâr bin Yâsir'e şiddetle vurduğu ve Ammâr bin Yâsir'in bağırsaklarının dışarı çıktığı söylenir. O şartlarda bağırsakları dışarı çıkan bir insanın yaşama imkanı yoktur. Bundan dolayı tarihçiler böylesine tutarsız bir haberle hiç ilgilenmemeyi tercih etmişlerdir. Bu batıl bir haberdur ve hak baul üzerine bina edilmez. Cahilin izleri takip edilmez. Çünkü o yolun sonu yoktur."²⁸⁵

Hz. Osman'ın ahlakının temel karakterleri iman, haya, yumuşaklık ve inceliklidir. Böyle bir insanın sahabeden birine, belirtildiği gibi sert bir davranış sergilemesi imkan dahilinde değildir. Hz. Osman ilk Müslümanlardandır ve faziletiyle tanınmıştır. Belki aralarında borusu farklılığı olabilir. Ancak kendisini öldürmeye gelen isyancılara dahi, Müslüman kanı dökülmesin diye karşılık vermeyen Hz. Osman'ın Ammâr bin Yâsir'e bu şekilde davranması kabul edilebilir değildir.

Rivayetlere göre Hz. Osman hizmetçilerine Ammâr bin Yâsir'i bayı-

²⁸³ Üsâme Ahmed Sultan, Ammâr bin Yâsir, s. 122.

²⁸⁴ A.g.e.

²⁸⁵ el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 82, 83.

lana kadar dövmelerini istemiştir. Sonra Hz. Osman kalkacak ve Ammâr bin Yâsir'in karnına vurarak, onun bağırsaklarını dışarı çıkaracak! Hz. Osman'ın ahlakı böyle bir davranışa asla müsaade etmez. Bunlar kara cahillerin mantıksız sözleridir. Hz. Osman'ın ahlakı ve hayası böyle bir şeye müsaade etmeyeceği gibi, bilgisi de müsaade etmezdi. Çünkü o biliyordu ki; Ammâr bin Yâsir'in annesi, İslam'ın ilk şehidiydi. Hz. Osman, Ammâr bin Yâsir'in annesi Sümeyye'den (r.a.) utanırdı.

Dikkat edin! Sahih haberlerde Hz. Osman'ı bu derece aşağılayan bilgiler bulunmaz. Onun ahlakı, hayatı ve tabiatı zaten bu tür davranışlardan uzaktır. İftiracıları ve yalancıları tespit edebilmek için, günümüzde çok hassas kriterler ve ölçüler kullanmak gerekmektedir.²⁸⁶

2.2. Ammâr bin Yâsir'in Fitneye Katılmak ve Halkı Hz. Osman'a Karşı Ayaklandırmakla Suçlanması

Tarihçiler, Ammâr bin Yâsir konusunda, senedi zayıf rivayetlere dayanmışlardır. Ayrıca bu haberlerin metinlerinde de problemler bulunmaktadır. Ammâr bin Yâsir fitne olaylarını desteklemekle ve halkı Hz. Osman'a karşı ayaklanmaya teşvik etmekle suçlanıyordu. Bunun için Hz. Osman'ın kendisini Mısır'a sürgün ettiği ve İbn Sebe taraftarlarının onu etkilediği söylenir.

Taberî'nin verdiği bu haberin²⁸⁷ senedinde Şuayb bin İbrahim vardır. Onunla ilgili yeterli bilgiye sahip değiliz. Birçok hadis ve haberin senedinde yer almıştır. Ancak tanınan bir kişi değildir. Bu haberlerde, seyle ilgili rahatsız edici açıklamalar vardır.²⁸⁸

Ayrıca Ömer bin Şube, bu hadisi Medine tarihi'nde nakletmiştir. Bu rivayette Ömer bin Şube'nin hocası Ali bin Âsım yer alır. İbnü'l-Medîni, İbn Âsım'ın yalan söyleyen bir insan olduğunu belirtir. Ayrıca bu kişi, münker hadis rivayetiyle meşhurdur.²⁸⁹

Yahya bin Ma'in, İbn Âsım'ın yalancı olduğunu söyler.²⁹⁰ Nesâî, onun hadisinin metruk olduğunu belirtir.²⁹¹ Buhârî, İbn Âsım'ın güçlü bir ravi olmadığını ifade eder.²⁹²

İbn Âsım'a iltifat edenler de vardır. İbn Asâkir, onun doğru sözlü ol-

286 el-Halîfetü'l-Müfterâ, s. 14-41.

287 Târihu't-Taberî, c. V, s. 348.

288 İstîşâd-ü Osman ve vak'at-ü Cemal, s. 30.

289 Siyer-i a'lâmi'n-Nübela, c. IX, s. 253.

290 A.g.e.

291 A.g.e.

292 A.g.e.

duğunu, isabet ettiği gibi, hata da edebileceğini söylemiştir. İbn Âsım'ın Şii olduğu da iddia edilmiştir. Böyle bir insanın verdiği habere güvenilmez. Özellikle, takva sahibi bir sahabe olan Ammâr bin Yâsir'in Yahudi Abdullah bin Sebe'nin düşüncelerine meylettiği yönündeki haberlerin hiçbir şekilde kabul edilebilirliği yoktur. Hz. Muhammed'in ashabından birisi için böyle ifadeler kullanılmasından Allah'a sığınırız.

Hâlid el-Ğays şöyle diyor: Bu haber, sahabenin adaletine aykırıdır. Ayrıca, sahih bir yolla gelmemiştir.²⁹³

Konuyla ilgili batıl rivayetlerden birisi de Satd bin el-Müseyyib'e nisbet edilmiştir. Bu rivayete göre, sahabe isyancılarla birlikte Hz. Osman'dan intikam almıştır. Özellikle Ebû Zer, İbn Mes'ûd ve Ammâr bin Yâsir için bu, bir fırsat olmuştur.²⁹⁴

Bu rivayette, söylenmesi mümkün olmayan yalanlar ve uydurmalar vardır. Esasen İsmail bin Yahya bin Ubeydullah isimli ravi, yalanla suçlanmaktadır. Bu sebeplerle, rivayet zayıf bulunmuştur. Ayrıca yalan ve iftira içermektedir.

Buhâri, haberi İbn Ebî Zî'b'den rivayet eden Muhammed bin İsâ İbn Semî hakkında şöyle diyor: İbn Semî Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle ilgili olarak Zührî'den rivayet ettiği hadisi İbn Ebî Zî'b'den işitmemiştir.

İbn Hibbân şöyle diyor: İbn Semî bu hadisi İbn Ebî Zî'b'den işitmemiş, hadisi İsmail bin Yahyâ'dan almış ve kendisi ilave yapmıştır.

el-Hakîm şöyle diyor: İbn Semî İbn Ebî Zî'b'den Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle ilgili münker bir hadis rivayet etmiştir. İbn Semî'nin bu hadisi İsmail bin Yahyâ yoluyla İbn Ebî Zî'b'den rivayet ettiği, ancak bunun senetten düşürüldüğü söylenmektedir.

Dr. Yusuf el-Aş şöyle diyor: Satd bin el-Müseyyeb'e nisbet edilen hadisten uzak durmak gerekir. Araştırma yapıldığında, bu hadisin uydurma olduğu rahatlıkla anlaşılır.

El-Hakîm en-Nisâbü'rî şöyle diyor: Hadisin rivayet zincirindeki ravilerden birisi düşmüştür. Bu hadis, diğer sahih rivayetlere zıt olarak, sahabeye saygıyla bağdaşmayan ifadeler içermektedir.²⁹⁵

2.3. Ammâr bin Yâsir, Hz. Osman'ın Şehit Edildiği Fitne Olaylarına Katılmamıştır

Mesrûk ve Ebû Mûsâ'nın Ammâr bin Yâsir'i Küfelilerle beraber ha-

293 İstîşâd-ü Osman ve vak'at-ü cemel, s. 82.

294 Ammâr bin Yâsir, s. 144.

295 ed-Devletü'l-Emeviyye, s. 39.

reket etmesi gerekçesiyle suçladıkları hadis, cehalet ve illet sebebiyle zayıftır. Buhari'deki rivayette bu konuyla ilgili herhangi bir şey söylenmemiştir. Yapılan ziyade, kabul edilebilir değildir. Ammâr bin Yâsir gibi sahabilerin bu şekilde itham edilmeleri şeytandandır ve kişinin inancını sarsar.²⁹⁶

Alimler Ammâr bin Yâsir ve diğer bütün sahabiler için söz konusu olan suçlamalara ayrı ayrı cevaplar vermişler ve bunlar için ayrı kitaplar oluşturmuşlardır.

Ibn Kesîr şöyle diyor: "Sahabeden bir kısmının Hz. Osman'ın öldürülmesine razı olduğu yönündeki iddialar yalan ve iftiradır."²⁹⁷

Ebübekir bin Arabî şöyle diyor: "Sahabeden kimse buna razı olmazdı. Şayet yardım etselerdi, yirmi bin kişi, dört bin kişiye karşı galip gelirdi. Fakat Hz. Osman eliyle kendisini musibetin içine atmıştır."²⁹⁸

Iddialara göre, cahiller bazı üst düzey görevlere getirilmişti. Bu sebeple toplumun önde gelenleri veya kendilerini bir kısım görevlere ehil görenler halkı isyana teşvik ediyorlardı. Böyle olunca, Hz. Osman'a nisbetle Hz. Ali'yi aşağılayan mektuplar yazdılar.

Bunların hepsi, Müslümanların kalplerinde sahabe ve halifeler hakkında kötü düşünceler oluşturulmak için uydurulmuş sözlerdir.

Hz. Osman, mazlum bir halife olarak şehit edilmiş ancak, onun şehit edilmesi olayına sahabeden kimse katılmamıştır. Çünkü sahabe Hz. Osman'ın emrine uymuşlar ve o nasıl istemişse, öyle hareket etmişlerdir.²⁹⁹

3. AMR BİN EL-AS'IN HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ OLAYINA KARIŞMAMASI

Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında Amr bin el-As Şam'a gitmek üzere yola çıktı ve bu sırada şöyle dedi: "Vallahi ey Medineliler! Hz. Osman'ın isyancılar tarafından öldürülmesi sürecinde Medine'de bulunamı Allah zelil eder. Kim Hz. Osman'a yardım edemiyorsa, Medine'den kaçsın. Amr bin el-As, oğulları Abdullah ve Muhammed'le birlikte Şam'a gitti. Onları takip ederek Hassân bin Sâbit de Şam'a gitti."³⁰⁰

²⁹⁶ Ammâr bin Yâsir, s. 147.

²⁹⁷ el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 207.

²⁹⁸ el-Avâsım mine'l-kavâsım, s. 129.

²⁹⁹ A.g.e.

³⁰⁰ Tarîhu't-Taberî, s. 464.

Kendisine Hz. Osman'ın öldürölüp insanların Hz. Ali'ye biat ettikleri haberi gelince şöyle dedi: "Ben, Ebü Abdullah'ım. Büyük bir savaş olacak. Allah Hz. Osman'a merhamet etsin, Allah ondan razı olsun, onu korusun. "Selâme bin Simbâğ el-Cüzâmî şöyle dedi: Ey Arap topluluğu! Araplarla aranızda bir kapı vardı. Bu kapı kırılmıştır. Artık yeni kapı edinin. Amr şöyle dedi: Bu istediğimiz şeydir. Kapı ancak delikle tam anlamıyla kapı olur. Hak, zorluk kuyularından çıkarılır. İnsanlar adalet önünde eşittirler. Sonra Amr şu beyitleri okudu:

Ey üzölün nefsim! Allah kaderin hakimi değıil mi!

Karanlıklardan kurtar onları! Onlar mazurdurlar ya da sarhoş olmuşlardır.

Sonra ağlayarak yürüdü ve şöyle dedi: Ey Osman! Sene hayasın, sen dindarlıksın sen... Böylece söylenerek Şam'a ulaştı.³⁰¹

Bunlar Amr bin el-As'ın hayatı ve Hz. Osman'la ilişkilerini gösteren doğru bilgilerdir. Vâkidî'nin Musa bin Yakup'tan rivayet ettiğı haber metruk ve zayıftır. Çünkü bu rivayetleri dünyalık peşine koşanlar ve şahsi menfaatlerini temine çalışan insanlar değıştirmişlerdir.³⁰² Birçok yazar ve araştırmacı bu zayıf rivayetlerden etkilenmiştir. Mahmüd Şit, Abdülhahk Ebü Râbiye, Abbâs Mahmüd el-Akkâd yazdıklarına bakıldığında, onu yerin dibine geçirmeye çalıştıkları görölmektedir. Bu uydurma ve zayıf rivayetlerle Muaviye ve Amr'ın konumları şekillendirilmek istenmektedir. Bunlar fırsatları kullanmış ve maslahatları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Şayet tarihçiler, dayanak kabul edilen rivayetlerin batıl olduğı konusunda görüş birliğı etseler de bunun Akkâd üzerinde bir tesiri yoktur.

Akkad, bu zayıf rivayetleri belirttikten sonra, bunların delil olarak kullanılamayacağını ifade etmiş ve şöyle demiştir: Bu diyalogun doğruluğı konusunda tenkitçiler ve tarihçiler görüşlerini ortaya koysunlar. Nakledilen rivayet doğru mudur? Araştırıldığında, bunun senedinin ve metninin sabit olmadığı görülecektir.

Şayet tarihler aynı haberin doğruluğunda birleşse, iki kişı arasındaki görüş birliğı, ya bir alış veriş ilişkisinde ya da bir idareciye bağılılıkta ortaya çıkar. Alış veriş ilişkisine dayalı ittifaklarda nasip söz konusudur. Nasip değılirse, görüş birliğı ortaya çıkmaz.³⁰³

Amr bin el-As'm hakiki şahsiyeti: Amr bin el-As, Hz. Osman'a yardım edemeyeceğini anlayınca Medine'den ayrıldı. Hz. Osman öldürüldü-

301 Târîhu't-Tabert, s. 481.

302 el-Gazbân, Amr bin el-As, s. 481.

303 el-Akkâd, Amr bin el-As, s. 231, 232.

günde çok ağlamıştı. Çünkü kendisi, Hz. Osman'ın en yakın arkadaşlarından birisiydi. Bir iş yapacağı zaman önce ona danışırdı. Valilerden oluşan danışma kuruluna, vali olmadığı halde katılıyordu.

Hız. Osman'a yardım etmek için büyük bir ordu hazırlamak üzere Şam'a Muaviye'nin yanına gitmişti.³⁰⁴ Kan dökücülerin Hız. Osman'ı öldürmeleri, Amr bin el-As'ın öfkesinin taşması için yeterli olmuştu. İsyancılara karşı başarılı olabilmek için, Medine dışında bir yer seçmek gerekiyordu. Hız. Osman'ı insanların gözlerinin önünde öldürdüler.

Belirtilen çerçevede Amr bin el-As'ın Hız. Osman'a kızması, olacak iş midir! Bu rivayetler birçok şüphe taşımaktadır. Konuyla ilgili yalan rivayetlerin çoğu, Amr'ın tek derdinin halifelik olduğunu iddia eder.³⁰⁵

4. SAHABENİN FITNEYE İLGİLİ SÖZLERİ

4.1. Enes bin Malik (r.a.)

"Enes bin Malik'e Hız. Osman ve Hız. Ali sevgisi bir kalpte bir araya gelmez" denildiğinde, "Hayır! Bu yalan! O ikisinin sevgisi bizim kalplerimizde bir araya gelmiştir." karşılığını verdi.³⁰⁶

4.2. Huzeyfe bin el-Yemân (r.a.)

Hâlid bin er-Rabî' şöyle diyor: Huzeyfe'nin hissettiği acıyı işittim. Ebû Mesûd'la birlikte, beraberlerinde bir grup askerle Medâin'e gittiler. Sonra Huzeyfe, Hız. Osman'ın öldürülmesi olayını anlattı ve şöyle dedi: "Allah'ım ben bu olaya şahit olmadım, ben görmedim ve razı olmadım!"³⁰⁷

Ahmed bin Hanbel'in İbn Sîrin'den rivayet ettiğine göre Huzeyfe (ra), Hız. Osman'ın öldürüldüğünü duyunca şöyle demiştir: Allah'ım! Osman'ın (r.a.) kanından berî olduğumu biliyorsun. Onu öldürenler doğru yapmış olsalar da onlardan uzağım. Yanlış yapmışlarsa, benim kendilerinden uzak olduğumu sen biliyorsun. Araplar bunu bileceklerdir. Şayet Osman'ın (r.a.) öldürülmesi doğru ise süt içeriz. Bolluk, bereket olur. Eğer yanlışsa kan içeriz. Savaşlar, mücadeleler bitmez... Nitekim toplum birbirine düşmüş kanlar akmış, büyük acılar çekilmiş, yanlışın faturası ağır olmuştur.

304 Gazbân, Amr bin el-As, 489, 490.

305 A.g.e.

306 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. II, s. 25.

307 A.g.e.

Ibn Asâkir kaydediyor: Cündeb bin Abdullah (r.a.) Huzeyfe (r.a.) ile karşılaştı. Kendisine Hz. Osman hatırlatıldığında şöyle bir diyalog geçti:

Huzeyfe: Onlar Hz. Osman'ı öldürdüler.

Cündeb: O nerededir?

Huzeyfe: Cennette.

Cündeb: Hz. Osman'ın katilleri nerede?

Huzeyfe: Cehennemde.³⁰⁸

4.3. Ümmü Süleym el-Ensârî (r.a.)

Ümmü Süleym, Hz. Osman'ın öldürüldüğünü duyduğunda şöyle dedi: "Allah Osman'a (r.a.) rahmet etsin. Onu öldürenler kandan başka bir şey içmeyecekler!"³⁰⁹

4.4. Ebû Hureyre (r.a.)

Ebû Meryem şöyle diyor: Hz. Osman'ın öldürüldüğü gün Ebû Hureyre'yi gördüm. Saçında iki örgü vardı. Saçının örgüsünü tutmuş şöyle diyordu: "Allah'a yemin olsun ki; Osman (r.a.) haksız yere öldürüldü!"³¹⁰

4.5. Ebû Bekre (r.a.)

Ibn Kestîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye isimli eserinde Ebû Bekre'den şu sözü naklediyor: "Gökten düşüp parçalanmam, benim için Hz. Osman'ın öldürülmesi olayına katılmamdan daha iyidir."³¹¹

4.6. Ebû Mûsâ el-Eşârî (r.a.)

Ebû Osman en-Nehdî'nin rivayet ettiğine göre Ebû Mûsâ el-Eşârî (r.a.) şöyle demiştir: "Şayet Hz. Osman'ın öldürülmesi haklı olsaydı, ümmet onun ölümünden sonra bolluk içinde olurdu. Ancak bu olaydan sonra, toplumda kan ve göz yaşı eksik olmamıştır."³¹²

4.7. Semûra bin Cündeb (r.a.)

Ibn Asâkir'in belirttiğine göre Semûra bin Cünden şöyle diyor: "İslam, korunan bir kaleydi. Hz. Osman'ı öldürerek İslam kalesinde bir gedik açtılar. Ancak o gedigi kapatamadılar ve kıyamet gününe kadar da kapatamayacaklar. Halifelik Medine'deydi. Oradan çıkardılar ve bir daha geri dönmedi."³¹³

308 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. II, s. 28.

309 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 195.

310 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. II, s. 31.

311 A.g.e.

312 Târîhu'l-Medîne, c. IV, s. 1245.

313 Tahkik-u mevâkifi's-sahâbe fi'l-fitne, c. II, s. 31.

4.8. Abdullah bin Amr bin el-As (r.a.)

Ebû Nuaym'ın Ma'rifetü's-Sahâbe isimli eserinde belirttiğine göre, Abdullah bin Amr bin el-As (r.a.) şöyle diyor: "Zünnureyn Osman bin Affân (r.a.) mazlum bir halife olarak öldürüldü, bu sebeple kendisine iki kat ecir verildi."³¹⁴

4.9. Abdullah bin Sellâm (r.a.)

Abdullah bin Sellâm (r.a.) şöyle demişti: "Osman'ı (r.a.) öldürmeyin. Eğer onu öldürürseniz, ondan sonra beraberce asla namaz kılamazsınız."³¹⁵ Başka bir rivayet şöyledir: "Osman'dan (r.a.) akıtığınız her damla sizi Allah'tan uzaklaştırır."³¹⁶

4.10. el-Hasan bin Ali (r.a.)

Talk bin Hişâf şöyle diyor: Kurt bin Hayseme'yle birlikte Medine'ye gittik. Orada Hasan bin Ali ile karşılaştık. Kurt ona "Hz. Osman niçin öldürüldü?" diye sorduğunda "Mazlum olarak öldürüldü!" cevabını verdi.

4.11. Seleme bin el-Ekva' (r.a.)

Yezîd bin Ebî Ubeyde şöyle diyor: Seleme bin el-Ekva' Hz. Osman öldürüldüğünde Medine'den çıktı ve bir daha Medine'ye ayak basmadı.³¹⁷

4.12. Abdllah bin Ömer (r.a.)

Ebû Hâzım şöyle diyor: Abdullah bin Ömer el-Hattâb'ın yanımdaydım. Kendisine Hz. Osman'ı hatırlattığımda, İbn Ömer, onun faziletlerinden, üstünlüklerinden ve bağlılığından bahsetti. Öyle ki; Hz. Osman'la ilgili hiçbir yanıştan bahsetmedi. Sonra Hz. Ali'nin faziletlerinden, üstünlüklerinden ve bağlılığında bahsetti. Onunla ilgili hiçbir yanıştan bahsetmedi. Sonra şöyle dedi: "Kim bu ikisini hatırlamak isterse beraber hatırlasın ya da ikisini de bıraksın."³¹⁸ Başka bir rivayette İbn Ömer şöyle diyor: "Osman'a (r.a.) sövmeyin. Biz onu en faziletlimiz olarak görürdük."³¹⁹

³¹⁴ Ma'rifetü's-sahâbe, c. I, s. 245.

³¹⁵ Tahkîk-u mevâkifî's-sahâbe fi'l-fitne, c. II, s. 34.

³¹⁶ et-Tabakât, c. III, s. 81.

³¹⁷ A.g.e.

³¹⁸ Tahkîk-u mevâkifî's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 379.

³¹⁹ Tahkîk-u mevâkifî's-sahâbe fi'l-fitne, c. II, s. 379.

5. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİNİN, DİĞER FİTNE OLAYLARINA ETKİSİ

Hiz. Osman'ın ölümüyle sonuçlanan fitne olayları, başka birçok fitneye sebep olmuştur. Fitne yaygınlaşmış, insanların kalpleri değişmiş, yalancılık almış başını gitmiştir. Din ve inanç hususlarında açıkça hatalar yapılmaya başlanmıştır.³²⁰

Hiz. Osman'ın öldürülmesi, insanlar arasındaki en büyük fitne sebebiydi. Bundan sonra ümmet fırkalara, gruplara ayrılmış ve bu ayrılık günümüze kadar devam etmiştir.³²¹ Kalpler parçalanmış, şerler ortaya çıkmış, üstün insanlar değer görmemeye başlamış, işini yapamayan fitneye sarılmıştır.

İnsanlar, Hiz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra, içlerindeki en faziletli kişi olması sebebiyle Hiz. Ali'ye biat ettiler. Fakat kalpler paramparçaydı. Fitne ateşi tutuşturulmuştu bir defa. Müslümanlar bir sözde birleşemiyorlardı. Toplumda düzen yoktu. Bu hali düzeltmek ne halife ne de ümmetin önde gelenleri için mümkün oldu. Topluma fitne ve ayrılık girmişti artık.³²²

Hiz. Osman'ın halifelığının sonuna doğru, aşamalı olarak, fetih hareketlerinde zayıflamalar olmuştu. Fetihler fitne hareketleri çıkıp, İslam şehirlerini ve hilafet merkezini sarınca iyice yavaşladı ve Hiz. Osman'ın öldürülmesiyle birlikte durdu. Muaviye döneminin başına kadar durum böyleydi. Müslümanlar birbirlerine düşmüş, fetihler durmuştu. Ancak Muaviye döneminde doğu ve kuzey fetihleri tekrar başlayacaktı.³²³

6. ZULÜM VE DÜŞMANLIK HEM DÜNYADA HEM DE AHİRETTE HELAK EDEN SEBEPLERDENDİR

Başkalarına haksız yere yapılan zulüm ve düşmanlık, kişiyi hem dünyada hem de ahirette helak eder. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İşte zulmettikleri için helak ettiğimiz şehirler! Biz onların helâkleri için de belirli bir zaman tayin etmiştik."³²⁴ Bu haricilerin durumlarını araştıran

320 Ahdâs ve ehâdis-ü fitneti'l-herc, s. 590.

321 Mecmûatü'l-fetâvâ, 25, 162.

322 A.g.e.

323 Ahdâs ve ehâdis-ü fitneti'l-herc, s. 591.

324 Kehf Sûresi 18/59.

kişi, Allah'ın kendilerine zaman vermediğini görür. Allah (c.c.) onları zelil etmiş, rezil etmiş, kendilerinden intikam almıştır. Yaptıkları yanlışlara kar kalmamış, isyancılardan bir kişi dahi kurtulmamıştır.³²⁵

İbn Hayyât'ın İmran bin el-Hudeyr'den naklettiğine göre, Abdullah bin Şakik, Hz. Osman'ın ilk kan damlasının "Onlara karşı Allah sana yeter"³²⁶ ayetinin üzerine düştüğünü belirtir.

Ebû Huret anlatıyor: Süheyl en-Nemîrî ile beraberlerken, kendilerine bir Mushaf gösterilmiş, "Onlara karşı Allah sana yeter" ayetindeki kan lekesinin, oradan kazınmadığını görmüşlerdir.

İbn Asâkir'in tarihinde kaydedildiğine göre Muhammed bin Sîrîn şöyle diyor: Mescid-i Haram'daki en uzun kişiydim. Bir adam şöyle diyordu: "Allah'ım beni bağışla! Ancak bağışlayacağını zannetmiyorum!" Ben "Ey Allah'ın kulu! Bu zamana kadar senin gibi dua eden birisini görmedim" dedim. Adam "Güç yetirebilirsem, Osman'ın (r.a.) yüzüne vura-cağım diye Allah'a söz verdim" dedi.

Hz. Osman öldürüldüğünde bu adam, yataklara düştü. İnsanlar gelip onun için dua ediyorlardı. Bende kendisine dua edecekmişim gibi içeriye girdim. Bir fırsatını bulduğumda yüzündeki örtüyü kaldırdım ve yüzüne vurdum. Sağ tarafı kurumuştur.³²⁷

Müslümanlar bu kindarlar ve bu eksendekiler için kıyamete kadar kılıçlarını çekmiş bir vaziyette olmaları, onlara yeter.

el-Kâsım bin Muhammed şöyle diyor: Hz. Ali, daha halife olarak kendisine biat edilmemişken, Medine'de Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra iki adamın yanından geçiyordu. O iki adam şöyle diyordu: İbn Beyzâ öldürüldü. İslam'daki ve Araplar arasındaki konumu da gitti. Artık iki keçi birbiriyle dövüşmeyecek! Bunları duyan Hz. Ali "Siz neler söylüyorsunuz!" deyince, sözlerini tekrar ettiler. Hz. Ali "Allah'a yemin olsun ki; hayır!" dedi.³²⁸

7. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ KARŞISINDA MÜSLÜMANLARIN DERİN ÜZÜNTÜSÜ VE SÖYLENEN ŞİİRLER

Hz. Osman'ın öldürülmesinin Müslümanlar üzerindeki tesiri çok büyük olmuştu. İnananlar, kalpten sarsılmışlardı. Derin bir hüznün yaşa-

325 Tahkik-u mevâkif-i's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 483.

326 Bakara Sûresi 2/137.

327 Tahkik-u mevâkif-i's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 485.

328 Tahkik-u mevâkif-i's-sahâbe fi'l-fitne, c. I, s. 485.

yorlardı. Göz yaşlarını tutamıyordu insanlar. Dillerinden Hz. Osman'ı öven, ona saygılarını gösteren sözler dökülüyordu.

Hassân bin Sâbit Mersiye okuyor, Hz. Osman'ın ölümü sebebiyle hissedilen acı böylece daha da derinleşiyordu. Katiller eleştiriliyor ve eleriyle kazandıkları sebebiyle perişan olacakları söyleniyordu.³²⁹

Din kardeşimden ne istediniz! Allah onu mübarek kıldı.

Allah dostunu evinin ortasında öldürdünüz. Yanlış yaptınız, zulmettiniz!

Allah'ın hükmüne ve elçisine verdiğiniz söze neden bağlı kalmadınız!

Görenlere söz olarak, size ulaşacak bela yetmez mi!

Osman'ı öldürmek için söz birliği edenler, zafer kazanmamışlardır!³³⁰

Aynı şekilde Hassân şöyle diyor:

Onun ölümüne katılmayanlar, üstün olarak Osman'ın evine gelsinler.

Demir halkaları bedenlerindeki süs olacaktır.

Annem ve kardeşlerim feda olsun. Sabır bazen kötülükte de fayda verir.

Şam halkından razı olduk biz. Valisinden, din kardeşlerimizden.

Eğer şehit olurlarsa, ben onlardanım, yaşadığım ve Hassân olarak isimlendirildiğim sürece.

Duyacaksınız yakında, Allah büyüktür, ey isyancılar.³³¹

İbn Ervâ'nın evi yıkılmış, harap olmuş.

Hayır karşısında azgınlık yapan, amacına ulaşmıştır.

Ey insanlar, kendinize bakın. Doğruyla yanlış bir olmaz.

İnsanların sahibinin hakkını verin.

Onların içinde ölüm yıldızı vardır. Gazapla elem vererek kendilerini doğru gelir.³³²

Ka'b bin Mâlik şöyle diyor:

Yazıklar olsun! Yapılanlar dağları sarsmıştır!

329 Siyer-u's-Şühedâ, s. 62.

330 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 205.

331 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 447.

332 Târîhu't-Taberî, c. V, s. 446.

Halife katledilmiştir. Yıldızlar boyun bükmüş, güneşin ışığı solmuştur!

Ey nefsim! Naaş omuzlar üzerinde taşınırken!

Yüz çevirdiler ve kardeşlerini gösterdiler. Haykırışı gizleyen nedir!

Yetimlerin kemikleri sızladı! Evinin etrafında dolanıyorlardı.

Merhametinle açtın, kesin bir bilgiyle ortaya çıktığında!

O, Bakı'de mezarında yatarken, insanlar paramparça oldu.

Varacakları yer ateştir halifeyi, peygamberin damadı iffetli insanı öldürenlerin!

Tahammül, yumuşaklık ve hayırseverlik onun bilinen vasıflarıdır.

Ey Ka'b! Helak olmuş ağlıyorsun yaşadığın sürece!

Elini çekti, kapısını kapattı. Allah gafil değildi, biliyordu kesin olarak.

Evdekilere öldürmeyin onları dedi. Savaşmayan her Müslüman'ı Allah affetsin!

Allah'ın üzerlerine nasıl düşmanlık ve buğz döktüğünü gördün mü?

Ondan sonra gördün mü hayrın insanlardan yüz çevirip nasıl uzaklaştığını!³³³

Nemîrî şöyle diyor:

Akşam vakti giriyorlar izinsiz, mütevekkil halifenin evine!

Hız. Muhammed'in (s.a.v.) dostu, Ebubekir'in (r.a.) veziri, toprağa giren hayırlıların dördüncüsü!³³⁴

333 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 205.

334 el-Bidâye ve'n-Nihâye, c. VII, s. 206.

SONUÇ

1. Hz. Osman cahiliye döneminde de kavminin en faziletliyelerinden birisiydi. Zengin, hayalî, tatlı dilli bir insandı. İnsanlar onu çok seviyor, ona saygı duyuyorlardı. Cahiliye döneminde asla putlara tapmadı, fuhşa yaklaşmadı, içki içmedi.
2. Hz. Ebubekir İslam'a davet ettiğinde Hz. Osman otuz dört yaşındaydı. İslam davetine cevap verme konusunda yavaş davranmadı. Hz. Ebubekir'in daveti doğrultusunda İslam'ı seçti ve ilk Müslümanlardan oldu.
3. Müslümanlar Hz. Osman'ın Müslüman olması sebebiyle çok sevindiler. Aralarında sağlam bir muhabbet, kardeşlik ve iman bağı oluştu. Allah ona Hz. Peygamber'in kızı Rukiye (r.a.) ile evlenmeyi nasip etti.
4. Kişiler, cemaatler, halklar, toplumlar ve devletler çeşitli belalarla imtihan olurlar. Bu Allah'ın kanunudur. Sahabe de zorluklarla imtihan edilmiştir. Onlar dağları deviren ağır fitnelere tahammül etmişler, Allah yolunda mallarını ve canlarını vermişlerdir. Allah'ın verdiği güçle, Müslümanların önde gelenleri bu belalara teslim olmamışlardır. Hz. Osman'a da amcası el-Hakem bin Ebi'l-As eziyet etmiştir.
5. Hz. Osman, Müslüman olduğu günden itibaren nerede ve hangi şartlarda olursa olsun, Hz. Peygamber'e bağlılığını sürdürmüş, ondan hiçbir zaman ayrılmamıştır. Ancak izniyle hicret etmesi ve çok mühim işlerin bulunması durumu bunun istisnasıdır. Bağlılık konusunda diğer Raşid halifeler gibiydi. Sanki Hz. Peygamber'e bağlılık onların ortak özelliği idi. Halifelige hazırlandıkları gibi buna da hazırlanmışlardı.
6. Hz. Osman ilk günlerinden itibaren İslam davetiyle sıkı bir ilişki içindeydi. Hz. Peygamber döneminde nübüvvetle ilgili özel veya

genel herhangi bir şeyden habersiz kalmamıştır. Kendisinden önceki iki halife dönemi için de aynı durum geçerlidir. Başka bir ifadeyle, Devlet idaresine ilişkin uygulamaların tamamını hem Hz. Peygamber'de hem de kendisinden önceki iki halifede görmüştü.

7. Hz. Osman ve bütün sahabe, âlemlerin Rabbinden indirilen Kur'an'ın eğitim anlayışıyla yetişmişlerdi.
8. Hz. Osman'ın şahsiyetini besleyen kanal, Hz. Peygamber'le beraberliği idi. Ondan aldığı eğitimle nefisini süslemiş, nübüvvet medresesinden yetişmişti. Müslüman olduktan sonra Mekke'de Hz. Peygamber'e bağlı olduğu gibi, hicretten sonra Medine'de de bağlılığını sürdürmüştür. Hz. Osman, Resûlullah'ın (s.a.v.) ilim halkalarına katılma konusunda hırslı davrandı. Böylece insanlığın öğretmeni, yol göstericisi ve Allah'ın en güzel şekilde eğittiği Hz. Muhammed'den farklı alanlarla ilgili dersler almıştı.
9. Hz. Osman, bazılarının iddia ettiği gibi, Bedir savaşından kaçmamıştır. Onun Hz. Peygambere muhalefet etme düşüncesi yoktu. Bedir'e katılanlar, Hz. Muhammed'e itaat etikleri için o üstünlük ve fazileti elde etmişlerdi. Hz. Osman da diğer Müslümanlar gibi savaş için hazırlandı. Ancak Resûlullah (s.a.v.) ona eşi Rukiye'nin yanında kalmasını emretti. Hz. Osman'ın savaşa katılmaması Hz. Peygambere itaatinden dolayıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber savaşa katılanlarla beraber, kendisine ganimetten pay vermişti. Böylece Hz. Osman, Hz. Muhammed'e itaati sebebiyle Bedir ehlinin ücretine, faziletine ve ganimetine ortak olmuştu.
10. el-Muhibbû't-Taberî, Hz. Osman'ın Hudeybiye'deki ayrıcalıklarını şöyle zikrediyor: Hz. Osman Mekke'ye elçi olarak gönderilmişti. Sahabe Hz. Peygambere biat etti. Resûlullah (s.a.v.) kendi mübarek elini Hz. Osman'ın elinin yerine koymuş ve ondan biat almıştı. Hz. Osman bu sırada Mekke'deki esir Müslümanlara Hz.

Peygamberin mektubunu ulaştırmıştı. Ayrıca Hz. Osman bu mektubu götürdüğü sırada, yalnızca kendisi için verilen tavaf iznini reddetmişti.

11. Mekke'nin fethi sırasında Hz. Peygamber, Hz. Osman'ın Abdullah bin Ebi's-Serh'e şefaatinin kabul etti.
12. Hz. Osman Medine'de eşi Rukiye'nin ölümünden sonra Hz. Peygamberin kızı Ümmü Gülsüm'le evlenmiştir. Oğlu Abdullah ve eşi Ümmü Gülsüm Medine'de ölmüştür.
13. Devlet yapılanmasındaki ekonomik katkısı: Hz. Osman Ranune kuyusunu yirmi bin dirheme satın aldı, Müslümanların kullanimına tahsis etti. Mescid-i Nebi'nin büyütülmesi için gerekli arsayı kendi parasıyla satın aldı. Tebük seferinde orduyu teçhiz etti.
14. Hz. Osman'ın faziletlerini ifade eden birçok hadis bulunmaktadır. Bunların kimisinde yalnızca Hz. Osman'ın faziletleri, kimisinde de sahabeyle birlikte Hz. Osman'ın faziletleri anlatılır.
15. Hz. Osman hem sahabeden hem de istişare heyetindendi. Hz. Ebubekir döneminde önemli olaylara girilmeden önce onların görüşleri alınırdı. Hz. Ebubekir döneminde Hz. Osman ikinin ikincisiydi. Hz. Ömer dini hükümlerin uygulanması konusunda ki şiddetiyle, Hz. Osman da yumuşaklığıyla Hz. Ebubekir'e danışmanlık yapıyordu. Hz. Ömer "vezir", Hz. Osman "emîn"di. Büyük katipti.
16. Hz. Osman'ın Hz. Ömer yanındaki konumu da yüksekti. Sahâbe Hz. Ömer'e bir şey soracağı zaman bunu Hz. Osman ve Abdurrahman bin Avf'a söylerdi. Hz. Ömer döneminde Hz. Osman'a ikinci adam denilmekteydi. Başka bir ifadeyle devlet başkanından sonraki birinci kişi konumundaydı. Bu ikisi bir işi yapamadıklarında Abbâs'ın görüşünü alırdı.
17. Abdurrahman bin Avf'ın en faziletli işlerinden birisi, kendisini halifelikten azlederek seçimi diğer şura üyelerinin tercihi

bırakmasıydı. Böylece ümmet Hz. Osman'ın halifelğine meyletmişti.

18. Şûra olayı ve Hz. Osman'ın seçimiyle ilgili olarak uydurulmuş birçok yalan ve geçersiz iddia vardır. Bu iddiaları müsteşrikler uydurmuş ve dünyaya yaymışlardır. Son dönemde birçok düşünür ve tarihçi bunlardan etkilenmiş, rivayetleri araştırmadan, senet ve metin incelemeleri yapmadan Müslümanlar arasında yaymışlardır.
19. Hz. Osman'ın halifelğe en layık kişi olduğunu gösteren birçok delil vardır. Kitap ve sünnete uyanlar bu konuda ayrılığa düşmezler. Sahabe ve onlardan sonra gelen ehli sünnet ve'l-cemaat Hz. Osman'ın Hz. Ömer'den sonra halifelğe en layık kişi olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır.
20. Hz. Osman halife olduğunda minbere çıktı, insanlara hitap ederek siyasi yöntemini açıkladı. Kur'an'a, sünnete ve kendisinden önceki iki halifenin uygulamalarına bağlı kalmak yönetiminin temel ilkesiydi. İnsanlara yumuşaklıkla ve hikmetle davranacaktı, ancak gerektiğinde ceza vermekten de çekinmeyecekti. Sonra insanları dünyaya meyletmeye, hasede, ümmet içinde ayrılık ve ihtilaf çıkaracak söz ve davranışlara karşı uyardı.
21. Hz. Osman, liderlik özelliği taşıyordu. İlim, kudret, eğitim, yumuşaklık, müsamahakârlık, affedicilik, tevazu, haya, iffet, cömertlik, cesaret, kararlılık, sabır, adalet, Allah korkusu, nefsinin muhasebe, zühd ve şükür onun özellikleridir.
22. Raşid halifelerin niteliklerini bilmek ve kendilerine uymak, ümmeti belirlenen hedefler doğrultusunda idare edebilecek komutanın sıfatlarının bilinebilmesi için doğru bir adımdır.
23. Hz. Osman'ın mâli siyasetinin esasları: İslamın genel maliye prensiplerinin uygulanması, beytül-mal'in haklarını Müslümanlardan ve Zimmilerden almak, onların alacaklarını kendilerine vermek, zulmetmemek, mâliye görevlilerinin güve-

- nilir ve vefalı olmaları, halkın mâlî durumunun yükseltilmesi, yapılan yanlışlıkların ortadan kaldırılması.
24. Hz. Osman dönemindeki harcamalar: Vali maaşları, askerlerin maaşları, hac giderleri, Mescid-i Nebi'nin yeniden yapılması, Mescid'i Haram'ın genişlemesi, ilk donanmanın kurulması, sahilin Şatbe'den Cidde'ye çevrilmesi, kuyuların kazılması, müezzinler için yapılan harcamalar vb.
25. Hz. Osman'ın beytümâl gelirlerini israf ettiği ve akrabalarına verdiği yönündeki iddialar Yahudi İbn-i Sebe ve ona uyanlar tarafından ortaya atılmıştır. İslam düşmanları günümüze kadar bu asılsız iddiaları kullanmışlardır. Bu bilgiler tarih kitaplarına sızmış, düşünürler ve tarihçiler tarafından gerçek zannedilmiştir.
26. Hz. Osman dönemi Raşid halifeler döneminin uzantısıdır. Dört halife dönemi genelde ve özellikle yargı alanında Hz. Peygamber döneminin uzantısıydı. Bu dönemde Kur'an ve sünnete tamamiyle bağlı kalınmış, ancak karşılaşılan yeni problemlere de çözüm bulunmuştur.
27. Hz. Osman fetihlere azimle ve sabırla devam etti. İran ve Rum bölgelerindeki isyancılara boyun eğdirildi, bu bölgelerde İslam otoritesi yeniden sağlandı. Fetih hareketleri devam etti. İslam beldelerinin korunması için genel kurallar belirlendi. Deniz kuvvetleri oluşturuldu.
28. Büyük şehirler İslam devletinin ordugahlarıydı. Irak'ta, Kûfe ve Basra, Şam'da Dimeşk, Mısır'da Fustat ordugâh şehirleriydi. Buralardaki ordular İslam'ı koruyor, fetihleri devam ettiriyor ve İslam'ı yayıyordu.
29. Hz. Osman'ın meşhur komutanları: el-Ahnef bin Kays, Süleyman İbn Rabia, Abdurrahman bin Rabia, Habib bin Mesleme.
30. Zâtü's-Savâri savaşı inancın sayı karşısındaki üstünlüğünü gösteriyordu. Bizanslıların deniz kuvvetleri son derece tecrübeliydi. Buna karşılık İslam deniz kuvvetleri daha yeni kurulmuştu ve hiç tecrübesi yoktu.

31. Hz. Osman'ın fetihlerinden çıkarılan en önemli dersler, ibretler ve faydalar: Allah'ın yardım ve zafer vaadinin gerçekleşmesi, harp ve siyaset sanatının gelişmesi, İslam deniz kuvvetlerinin kurulması, düşmanla ilgili bilgilerin toplanması, gerekli istihbaratın sağlanması, düşman karşısında birliği sağlama konusunda hırslı olmak.
32. Kur'an'ın cem edilmesiyle ilgili süreç, sahabenin ayrılığı yasaklayan ayetleri anlama biçimlerini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Yüce Allah ayrılığı yasaklamıştır. Bu ayetleri bilmesi sebebiyle Huzeyfe, Kur'an'ın okunuşu konusundaki ayrılığı duyduğunda titredii, sarsıldı ve derhal durumu bildirmek üzere Medine'ye gitti. Durumu haber verdi, Hz. Osman derhal olaya müdahale ederek ihtilaf kapısını kapattı.
33. Müslümanların kalplerini ısındırmak ve saflarını birleştirmek, en büyük cihattır. Bu, Müslümanların yücelmesi, İslam devletinin kurulması ve Allah'ın dininin uygulanması için mühim bir adımdır. Bunlar Raşid halifelerin anlayışlarını yansıtır. Dört halifenin İslam birliğine ne kadar önem verdiklerinin en açık göstergelerinden birisi de Hz. Osman'ın Kur'an'ı cem ederek çoğaltmasıdır.
34. Hz. Osman döneminde İslam devletinin vilayetleri: Mekke, Medine, Bahreyn, Yemame, Yemen, Hadramevt, Şam, Ermenistan, Mısır, Basra ve Küfe.
35. Hz. Osman'ın valilerinin ve diğer görevlilerini denetleme yöntemlerinden bazıları: Hac mevsiminde Mekke'ye gitmesi, şehirlerden gelenlere bölgelerinin durumlarını sorması, vilayetlere müfettişlerin gönderilmesi, Valilerin Medine'ye çağrılıp kendilerine bazı meselelerin sorulması vb.
36. Raşid halifeler döneminde valilerin hakları: Allah'a isyan olmayan hususlarda kendilerine itaat edilmesi, nasihat ve öğüt için elden gelenin yapılması, sahih haberlerin kendilerine

ulaştırılması, görevden alındıktan sonra da kendilerine saygı gösterilmesi ve maaşlarının ödenmesi.

37. Hz. Osman döneminde valilerin görevleri: Din işlerinin yürütülmesi, toplumda güvenliğin sağlanması, Allah yolunda cihad, insanların yiyeceklerinin temini, işçi ve memurların tayini, zimmîlerin haklarının korunması, sosyal dokunun korunması ve kalkınmanın sağlanması için, fikir önderleriyle istişare edilmesi.
38. Hz. Osman, kendisine tabi olunan Rasîd halifelerdendir. Onun uygulamaları bu ümmet için anayasal kural niteliğindedir. Hz. Ömer yakınlarını görevlendirdiği gibi, Hz. Osman da eğer ehilseler, akrabalarını görevlendirmiştir. Hz. Osman'ın tenkit edildiği, suçlandığı alanların hiçbirisinde mubah sınırının dışına çıkılmamıştır.
39. Hz. Osman'ın akrabaları içinden görevlendirdiği valiler yeterliliklerini ve kudretlerini ispatlamışlardır. Allah onların eliyle birçok yerin fethini nasip etmiştir. İnsanlara adalet ve iyilikle davranmışlardır. Onlardan kimisi Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer döneminde valilik yapmıştır.
40. Tarihî olaylara, müminlerin halifesi Hz. Osman'a yardım edenlerin hayatlarına İslam tarihinde güzel izler bırakan cihat hareketlerine bakıldığında o dönemi beğenmemek mümkün değildir. Müslümanların mutluluğu için en güzel idare tarzı ortaya konulmuştur. İslam tarihinin bu dönemini araştıran kişi hakkı bir gurur hisseder.
41. Hz. Osman ile ilgili araştırmaksızın, insafsızca ortaya konulan yazıların çoğunun geçerliliği yoktur. Bunların çoğu zayıftır ve Şii kaynaklarına dayanır. Bunlara bakarak Hz. Osman hakkında batıl hükümler ortaya koymuşlardır. Bunlardan bazıları: Taha Hüseyin, el-Fitnetü'l-Kübrâ; Razi Abdurrahim, en-Nuzumu'l-İslâmiyye; Muhammed er-Rayyis, en-Nazarıyyâtü's-Siyâsiyye; Ali Hüseyin el-Harpûûl, el-İslâm ve'l-Hilâfe; Seyyid Kutub, el-

Adâletü'l-İctimâiyye vb. Hz. Osman mazlum halifedir. Öncekiler ona iftira attılar, sonraki tarihçiler de insafî davranmadılar.

42. Tariht hakikatler Hz. Osman'ın Ebu Zer'i sürgün etmediğini, isteği üzerine Medine'den çıkması için kendisine izin verdiğini göstermektedir. Fakat Hz. Osman'ın düşmanları onun Ebu Zer'i Medine'den sürdüğü yalanını yaymaya çalışmaktadırlar.
43. Ebu Zer, Yahudi İbni Sebe'den kesinlikle etkilenmemiş, ölene kadar Rebeze'de kalmış ve fitne olaylarına uzaktan veya yakından katılmamıştır.
44. Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitnenin birçok sebebi vardır. Bunlardan bazıları: Zenginlik, Hz. Osman'ın Hz. Ömer'den sonra halife olması ve buna bağlı toplumsal değişim, sahabenin önde gelenlerinin Medine'den çıkması, cahiliye asabiyeti, fetihlerin durması, yanlış takva anlayışı, hasetçilerin hasedi, kindarların entrikaları, Hz. Osman karşı isyan için sağlam tedbirlerin alınması, halkı heyecanlandıran araç ve yöntemlerin kullanılması, Abdullah İbni Sebe faktörü.
45. Fitne ateşi ilk olarak Kûfe'de yakıldı. Oradaki fitneciler Şam'a sürgün edildiler. Muaviye'nin yanında ıslah olmayınca Cezire'ye Abdurrahman bin Halit bin Velid'in yanına gönderildiler. Yezid bin Kays'ın mektubundan sonra Kûfe'ye döndüler.
46. Hz. Osman fitneye karşı yumuşaklık, ağırbaşlılık ve adaletle mücadele ediyordu. Fitneye karşı kullandığı bazı yöntemler şunlardır: İnceleme ve teftiş heyetlerinin gönderilmesi, bütün Müslümanlara genel bildiri niteliğinde kapsamlı mektupların yazılması, valilerin görüşlerinin alınması, isyancılara karşı delillerin ortaya konması ve bazı isteklerin yerine getirilmesi.
47. Hz. Osman'ın fitne karşısındaki tavrını inceleyen kişi fitne durumlarında nasıl davranılması gerektiği konusunda genel ilkeler çıkarabilir. Bunlardan bazıları: Kararlılık, adalet, insaf, yumuşaklık, ağırbaşlılık, faydalı olanı elde etme konusunda

hırslı olma, Müslümanlar arasında ayrılığa sebep olan işlerden uzak olma, çok konuşmaktan sakınma, âlimlerle istişare etme ve Hz. Peygamberin hadisleri doğrultusunda hareket etme.

48. Araştırmacılar, Hz. Osman'ın sahabeye savaşı yasaklamasının sebeplerini tespit etmişlerdir. Bunlardan bazıları: Hz. Peygamberin kendisine gizlice haber verdiği ve Hz. Osman'ın da evinin kuşatıldığı gün insanlara söylediği hadisle hareket edilmesi. Hz. Osman verdiği bu söze bağlı kalmış ve sabretmiştir. Müslüman kanı dökerek ümmet içinde Hz. Muhammed'e muhalefet eden ilk kişi olmak istememiştir. İsyancılar da Müslüman kanının akıtılmasını istiyorlardı. Hz. Osman kendi canını vererek Müslümanları korudu. Çünkü Hz. Peygamber onu cennetle müjdelerken, kendisine büyük bir fitnenin isabet edeceğini ve bunun sonucunda öldürüleceğini de haber vermişti. Hz. Osman hak üzerinde sabreden halife olarak öldürüldü. Hz. Osman, bu konuda "Savaştan uzak dur! Savaştan uzak dur! Bu senin için daha hayırlıdır." diyen ibni Sellâm'ın görüşü doğrultusunda hareket etmiştir.

49. Hz. Osman'ı kaynaklarda ismi tam olarak belirtilmeyen Mısırlı bir adam öldürmüştür. Onu Muhammed bin Ebubekir'in öldürdüğü yönündeki iddialar batıldır. Bunun rivayeti zayıf olduğu gibi, kâtilin Mısırlı olduğunu belirten sahih rivayetlere aykırılığı sebebiyle metni de şâzdır.

50. Sahabeden hiç kimse Hz. Osman'ın öldürülmesi olayına bulaşmamıştır. Sahih rivayetler ve tarihi bilgiler, sahabenin fitne olaylarını teşvik etmedikleri gibi, Hz. Osman'ın öldürülmesi olayına da karışmadıklarını göstermektedir.

51. Hz. Osman olayları karşısında son derece dikkatliydi. İsyancıların bütün planlarını ve adımlarını öğrenmişti. Cesaretle isyancıların karşısında durdu, Müslüman kanı dökerek Hz. Muhammed'e muhalefet eden ilk kişi olmak istemedi. Ümmetin maslahatı için kendisini feda etti. Bu, digergamlığın zirvesidir.

52. Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitne, birçok başka fitneye sebep olmuştur. Bunun gölgesi sonraki dönemlere düşmüş, insanların ahlaki değişmiş, yalan yaygınlaşmış, çeşitli menfaatler için insanlar İslam'dan uzaklaşmaya başlamışlardır.
53. Zülüm ve aşırılık hem dünyada hem de ahirette helak olma sebebidir. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "İşte zalim oldukları vakit kendilerini helak ettiğimiz memleketler! Onların helaki için de belli vakit koymuştuk."¹ Allah bu canilere zaman vermemiş, onları rezil etmiş, onlardan intikam almış ve kimse kurtulmamıştır.
54. Hz. Osman'ın ölümü Müslümanları çok etkiledi. Akılları başlarından gitti. Derin üzüntüler hissettiler, göz yaşları dinmiyordu. Hz. Osman'a saygı ve övgü sözleri söylüyorlardı. Hassân bin Sabit mersiye okuyor, acı olayın katillerine lanet ediyordu. Tarih bütün olayları kaydetmiş, geceler hiçbir şeyi gizleyememiş, asırlar bizden hiçbir şeyi gizleyememiştir.
55. Allah (c.c.) bu kitabın hazırlanması, yazılması, bölümlerinin belirlenmesinde yardımcımız olmuştur. Bu kitabı tamamlamamız onun fazlındandır. Hamd ve minnet O'nadır. Eğer kitapta hatalar varsa, Allah'a sığmıyor, bağışlanma diliyorum. Allah ve elçisi hatalardan bertidir. Ben hakkı açıklamak ve Hz. Osman'la ilgili kesin delilleri ortaya koymak istedim. Bu kitabın din kardeşlerim için faydalı olmasını Rabbimden niyaz ederim. Okuyan kardeşlerimin bana dua etmelerini diliyorum. Gıyaben yapılan dua Allah'ın izniyle kabul olunur.

Kitabı Allah'ın şu ayetiyle bitiriyorum: "Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz, bizi ve bizden önce inanan kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde inananlara karşı bir kin bırakma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"²

¹ Kehf Sûresi 18/59.

² Haşr Sûresi 59/10.

Şair şöyle diyor:

Halel gelmiştir ayıp bulmuşsan, yücedir ayıpsız olan!

İlim talep et, tembel olma! Hayra en uzak olanlar tembellerdir.

Dini öğrenmek için insanlarla bir araya gel. Mal sevgisi seni ilimden alıkoymasın.

Uykuyu bırak ilim talep et. Kim bildiğini öğrenmeye çalışırsa, çabası boştur.

Duamızın sonunda alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd ediyoruz.

Müellif

Allah'ın affına, rahmetine ve rızasına muhtaç

Muhammed Muhammed es-Sallabi.

8 Rabiülahir 1432

18 Haziran 2002

ARAŞTIRMADA ADI GEÇEN YERLER

1. Taberistan:

Hazar denizinin güneyinde yer alır. Başkenti Hemedan şehridir. İsmi, balta anlamına "Taber" kelimesinin çoğulu ve kadın manasına gelen "zinân" kelimelerinden oluşur.

2. Azerbaycan:

Kelimenin aslı "atrûbâtun" şeklinde olup "ateş yurdu" anlamına gelir. Hazar denizinin güneyinde yer alır, başkenti "Erdebil"dir.

3. Ermenistan:

Küçük Asya'nın doğusunda, Karadeniz'in güneyinde yer alan büyük bir bölgedir. Bölgede Ermeni halkın bulunması sebebiyle böyle isimlendirilmiştir. Onlar, milâdî dördüncü asrın başında Hristiyanlığa boyun eğmiş Avrupalı ve Hindistanlı topluluklardır. Daha sonra Monofist düşüncüyü benimsemişlerdir. İslam orduları bölgeyi fethedince de onlar kendi dinlerinde kalmışlar, Hristiyanlıktan dönmeleri için kendilerine baskı yapılmamıştır.

4. Tahoristan:

Maveraünnehir'in güneyinde yer alır. Başkenti "Belh"tir. Günümüzde topraklarının büyük bölümü Afganistan sınırlarında kalır. En önemli şehirleri Kunduz ve Host'tur.

5. Horasan

Kelime anlamı "güneşin doğuşu" şeklindedir. İran'ın doğusunda bulunur, başkenti Merv'dir.

6. Sicistan

Horasan'ın güneyindedir. Başkenti "Bist" şehridir. İsmi orada oturan topluluktan gelir. Yerlilere "sekkâ" adı veriliyordu. Kellime manası "kö-

pek yurdu" şeklindedir. "Sek" Farsçada köpek, "istan" da bölge ve mın-tuka anlamlarına gelir. "Sistan" şeklinde söylendiği de olur.

7. Maveraünnehir

Seyhun ve Ceyhun ırmakları arasında kalan bölgeye verilen isimdir. Önemli şehirleri Buhara, Semerkand ve Taşkent'tir. Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan sınırları içinde kalmıştır.

8. Cürcan

Hazar denizinin doğusunda bulunan bölgedir. Zerdüşt daveti ulaştığında bölgenin ismi "Bakteriya" idi.

9. Huzistan

İran'ın güneyinde, Irak'a kadar uzanan bölgedir. Araplar bu bölgeye "Arabistan" ismi vermektedirler. Şah Rıza 1925'te yönetime geldiğinde bölgedeki Arap yöneticiyi tutuklatmıştır. Huzistan petrolle meşhurdur.

1996

20

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM 5

MEKKE VE MEDİNE'DE ZİNNUREYN OSMAN BIN AFFAN (RA)	5
A. İSMİ, SOYU, KÜNYESİ, LAKAPLARI, ÖZELLİKLERİ, AİLESİ, CAHİLİYE DEVRİNDE TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU	7
1. İSMİ, SOYU, KÜNYESİ, LAKAPLARI	7
a. İsmi:	7
b. Künyesi:	7
c. Lakabı:	8
d. Doğumu	8
e. Yaratılış Özellikleri:	8
2. AİLESİ	8
ERKEK ÇOCUKLARI	9
KARDEŞLERİ	10
3. HZ. OSMAN'IN CAHİLİYE DÖNEMİNDE TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU	11
4. MÜSLÜMAN OLMASI	12
5. HZ. MUHAMMED'İN KIZI RUKİYE İLE EVLİLİĞİ	14
6. İMTİHANI VE HABEŞİSTANA GÖÇ ETMESİ	15
B. HZ. OSMAN'IN HAYATI	19
C. HZ. OSMAN'IN MEDİNE'DE HZ. PEYGAMBERE BAĞLILIĞI	25
1. HZ. OSMAN'IN ALLAH YOLUNDA MÜCADELESİ	27
1.1. HZ. OSMAN VE BEDİR SAVAŞI	27
1.2. HZ. OSMAN VE UHUD SAVAŞI	29
1.3. GATAFAN GAZVESİNDE HZ. OSMAN	30
1.4. ZÂTÜ'R-RİKÂ' GAZVESİNDE HZ. OSMAN	30
1.5. RIDVÂN BLATI'NDA HZ. OSMAN	31
1.6. MEKKE'NİN FETHİNDE ABDULLAH BİN EBI'S-SERH'E ŞEFAAT ETMESİ	35
1.7. TEBÜK GAZVESİNDE HZ. OSMAN	36
2. MEDİNE'DE HZ. OSMAN'IN SOSYAL HAYATI	38
2.1. HİCRETİN ÜÇÜNCÜ YILINDA ÜMMÜ GÜLSÜM'LE EVLENMESİ	38
2.2. ABDULLAH BIN OSMAN'IN ÖLÜMÜ	39
2.3. ÜMMÜ GÜLSÜM'ÜN VEFATI	39
3. DEVLETİN KURULUŞUNDA SAĞLADIĞI İKTİSADİ KATKI	40

3.1. RAVME KUYUSU	40
3.2. MESCİD-İ NEBİ'NİN GENİŞLETİLMESİ	41
3.3. TEBÜK SEFERİ VE HZ. OSMAN	42
D. HZ. PEYGAMBERİN HZ. OSMAN'LA İLGİLİ HADİSLERİ ...	42
1. HZ. OSMAN'IN FAZİLETLERİYLE İLGİLİ HADİSLER	42
1.1. Başına gelen musibetler sebebiyle onu cennetle müjdele ...	42
1.2. Üzerinde nebî, siddîk veya iki şehit vardır	43
1.3. Üzerinde nebî, siddîk veya şehit vardır	43
1.4. Hz. Osman'ın hayâsı	43
1.5. Meleklerin Hz. Osman'dan utanması	44
1.6. En hayâli	44
2. HZ. PEYGAMBERİN HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLDÜĞÜ FİTNEYİ ÖNCEDEN HABER VERMESİ	45
2.1. Üç şeyden kurtulan, kurtulmuştur	45
2.2. O gün bu kişi mazlum olarak öldürülür	45
2.3. Bu kişi, o gün hidayet üzere olacaktır	45
2.4. Fitne çıkıp ortalık karıştığında, o ve arkadaşları hak üzeredirler .	46
2.5. O ve arkadaşları o gün, hidayet üzeredirler.	46
2.6. Güvenilir kişi ve arkadaşlarının tarafından olun	46
2.7. Münafıklar istese de sen onu çıkarma!	46
2.8. Resûlullah'a (sav) söz verdim	47
E. HZ. EBUBEKİR VE HZ. ÖMER DÖNEMLERİNDE OSMAN BİN AFFÂN	49
1. HZ. EBUBEKİR DÖNEMİNDE HZ. OSMAN	49
1.1. YÜKSEK İSTİŞÂRE KURULU ÜYELİĞİ	49
1.2. HZ. EBUBEKİR DÖNEMİNDE EKONOMİK KRİZ	50
2. HZ. ÖMER DÖNEMİNDE HZ. OSMAN	52
2.1. DİVÂN UYGULMASI VE HZ. OSMAN	53
2.2. TARİH UYGULAMASI VE HZ. OSMAN	53
2.3. HARAÇ ARAZİLERİ UYGULAMASI	54
2.4. ÜMMÜHÂTÜ'L-MÜ'MİNİNLE HACCI	54

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. OSMAN'IN HALİFELİK GÖREVİNİ ÜSTLENMESİ, YÖNETİM TARZI VE ÖNEMLİ ŞAHSİ ÖZELLİKLERİ	55
A. HZ. OSMAN'IN HALİFELİK GÖREVİNİ ÜSTLENMESİ	57
1. HALİFE SEÇİMİ KONUSUNDA HZ. ÖMER'İN FİHKİ	57

1.1. Halifeyi seçecek olan kurulda bulunanların sayıları ve isimleri	58
1.2. Halifenin seçilme yöntemi	58
1.3. Seçim veya danışma süresi	59
1.4. Halifenin seçilebilmesi için oy yeter sayısı	59
1.5. İhtilaf durumunda hüküm	60
1.6. Bir grup Müslüman seçimleri gözetleyecek ve karışıklıklara engel olacaktır.	60
1.7. Daha faziletli kişinin bulunduğu yerde faziletlinin halife seçilmesinin caiz oluşu	61
1.8. Hz. Ömer tayinle serbest bırakma arasında bir yöntem izlemiştir	61
1.9. Şurâ yalnızca altı kişi arasında değildir	61
1.10. Şura ehli, en yüksek siyasi heyeti oluşturmaktadır	62
2. HZ. ÖMER'İN KENDİSİNDEN SONRAKİ HALİFE İÇİN VASIYETİ	63
2.1. Takvâ ve Allah'tan korkma konusunda hırslı olmak konusundaki tavsiyeler	64
2.2. Siyasetle ilgili tavsiyeler	65
2.3. Askerî tavsiyeler	65
2.4. Ekonomik ve mali tavsiyeler	66
2.5. İctimâî tavsiyeler	66
3. ABDURRAHMAN BİN AVF'IN İSTİŞARE KURULUNU İDARE YÖNTEMİ	67
3.1. Grubun istişare için toplanması	67
3.2. Abdurrahman bin Avf'ın halife olmak istemeyenleri belirlemesi	68
3.3. Abdurrahman bin Avf'ın istişare sürecini idare etmesi	68
3.4. Hz. Osman'a biat konusunda ittifakın sağlanması	69
3.5. Abdurrahman bin Avf'ın şura sürecini ilim ve hikmetle yönetmesi	70
4. ŞURA OLAYIYLA İLGİLİ İMAMIYE'NİN ORTAYA ATTIĞI BATIL İDDİALAR	71
4.1. Halifenin seçiminde sahabenin taraf tuttuğu iddiası	73
4.2. Emevî grup ve Hâşimî grup	73
4.3. Yalan ve iftira olarak Hz. Ali'ye nisbet edilen sözler	74
4.4. Amr bin As ve Mugîre bin Şu'be'yle ilgili iddialar	74
4.5. Osman bin Affan'ın Halifeligi En Çok Hak Eden Kişi Olması	75
6. HZ. OSMAN'IN HALİFELİĞİ KONUSUNDA	

İCMÂNIN OLUŞMASI	78
7. HZ. OSMAN YAŞAMAKTAYKEN HZ. ALİ'NİN HALİFE SEÇİLMESİNİN HÜKMÜ	82
B. HZ. OSMAN'IN İDARE YÖNTEMİ	83
1. HZ. OSMAN'IN İŞÇİLERİNE, VALİLERİNE, ORDU KOMUTANLARINA VE HALKA GÖNDERDİĞİ YAZILAR ...	84
1.1. Hz. Osman'ın valilere gönderdiği yazı	84
1.2. Hz. Osman'ın ordu komutanlarına gönderdiği yazı	85
1.3. Hz. Osman'ın Vergi memurlarına gönderdiği yazı	86
1.4. Hz. Osman'ın halka yönelik yazısı	87
2. DEVLET İŞLERİNİN SÜRDÜRÜLMESİNDE BAŞVURULAN KAYNAKLAR	88
3. ÜMMETİN HALİFEYİ MUHAKEME HAKKI	89
4. ŞÜRÂ	90
5. ADALET VE EŞİTLİK	91
6. ÖZGÜRLÜKLER	92
7. DİKKATLİ OLMAK	92
7.1. Hz. Osman'ın aspurla boyanmış elbiseyi giymemesi	92
7.2. Hz. Osman'ın, Kadınların İddetli Oldukları Halde Hac ve Umreye Gitme İsteklerini Hoş Görmemesi	93
7.3. Güvercinlerin Kesilmesini Emretmesi	93
7.4. Hz. Osman'ın Tavlayı Yasaklaması	93
7.5. Etrafına şer saçan veya zararlı maddeler taşıyan kişinin şehir dışına sürülmesi	94
7.6. Resûlullah'ın (sav) Amcasını Hafife Alan Kişiye Vurması ...	94
7.7. Çirkinliklerin kaynağı olan içkiyi Yasağını Uygulamada Hassas Davranması	94
8. HZ. OSMAN'IN HALKA YÖNELİK KONUŞMALARI VE HİKMETLERİ	95
8.1. Ahiret İçin Hazırlık Yapmanın Gerekliliğiyle İlgili Konuşması	95
8.2. Olgun Ahlakla İlgili Hatırlatması	95
8.3. İnsanlar Arasında Ortaya Çıkan Hikmetlerinden Bazıları ...	95
9. HZ. OSMAN, ŞİİR VE ŞAİRLER	96
C. HZ. OSMAN'IN EN ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ	98
1. HZ. OSMAN'IN BİLGİSİ, YÖNLENDİRME VE EĞİTİM KABİLİYETİ	99
1.1. Abdestin önemi	101
1.2. Abdest konusunda Resûlullah'a (sav) tabi olması	101

1.3. Abdestin Günahlara Kefâret Olması	102
1.4. Abdest ve İki Rekat Namaz Günahların Bağışlanmasına Sebep Olur	102
1.5. Samimiyet ve Takvâ Sözü	102
1.6. Allah'ı bilen cennete girer	103
1.7. Kalıcı olan iyiliklerdir	103
1.8. Resûlüllah (sav) hakkında yalan söylemenin tehlikesi	103
2. YUMUŞAK HUYLULMASI	104
3. MÜSAMAHAKÂR, HOŞGÖRÜLÜ VE YARDIMSEVER OLMASI	104
4. YUMUŞAK HUYLULMASI	105
5. AFFEDİCİLİĞİ	105
6. ALÇAK GÖNÜLLÜLÜĞÜ	106
7. HAYALI VE İFFETLİ OLUŞU	107
8. CÖMERTLİĞİ	108
9. CESARETİ	108
9.1. Allah Yolunda Cihada Çıkması	108
9.2. Hudeybiye'de Hz. Peygamberin Elçisi Olarak Kureys'e Gitmesi	109
9.3. Canını Feda Etmesi	109
9.4. Malını Feda Etmesi	110
10. BASİRETİ OLUŞU VE KARARLILIĞI	110
11. SABIRLI OLMASI	111
12. ADALETLE HÜKMETMESİ	112
13. HZ. OSMAN'IN İBADETİ	113
14. ALLAH KORKUSU, ALLAH İÇİN GÖZYAŞI DÖKMESİ VE NEFİS MUHASEBESİ YAPMASI	113
15. ZÜHD VE TAKVASI	114
16. ŞÜKREDEN BİR İNSAN OLMASI	115
17. İNSANLARIN DURUMLARINI KONTROL ETMESİ	116
18. İŞİ EHLİNE VERMESİ	116
19. YETENEKLİ OLANLARDAN İSTİFADE ETMESİ	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. OSMAN DÖNEMİNDE MÂLÎ VE YARGISAL KURUMLAR	119
A. MÂLÎ KURUMLAR	121
1. HZ. OSMAN'IN, GÖREVİ ÜSTLENDİĞİ ZAMAN AÇIKLADIĞI MÂLÎ SİYASET	121
1.1. Hz. Osman'ın genel İslâmî mâlî sistemi uygulama niyeti	122

1.2. Vergilerin Toplanması Konusunda İhmalkar Davranılmaması	123
1.3. Beytül-mal'ın Müslümanlar Üzerindeki Hakkının Alınması	124
1.4. Hak Sahibi Olan Müslümanlara Beytül-mal'dan Gerekli Ödemelerin Yapılması	125
1.5. Zimmilerin Beytül-mal'a Olan Borçlarının Tahsil Edilmesi ve Hak Ettikleri Miktarların Beytül-mal'dan Kendilerine Ödenmesi, Zimmilere Zulmedilmemesi	125
1.6. Yetimlere zulmetmemek	126
1.7. Haraç Toplayan Memurların Güvenilir ve Vefalı Kişiler Olmaları	127
1.8. Nimet Bolluğunun Toplumda Meydana Getirdiği Etki	128
1.9. Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın Siyasetlerinin Karşılaştırılması	128
2. HZ. OSMAN'IN ZEKATIN VERİLMESİ VE ALINMASINA İLİŞKİN KÂRLI UYGULAMALAR	129
1.1. Hz. Osman'ın borcun zekatı konusundaki görüşü	131
1.2. Hz Osman'ın zekat mallarından borç alıp, bunu kamu menfaati için kullanması	131
1.3. Hz. Osman'ın zekat mallarını fakirlerin doyurulması ve yolda kalmışlar için kullanması	132
1.4. Hz. Osman'ın zekat mallarından misafirhaneler yaptırması	132
1.5. Hz. Osman'ın Beytül-mal'dan kölelere yardım etmesi	132
3. GANİMETLERİN BEŞTE BİRİ	132
3.1. Hz. Osman Döneminde Ganimetten Çocuklara Pay Verilmemiştir	133
3.2. Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi, Hz. Osman döneminde de savaş meydanında öldürülenin "seleb"inin faile ait oluşu	134
3.3. Ganimetlerin Değeri ve Hz. Osman'ın Fetihlerinden Birisinde Beytül-mal'a Ayrılan Pay	135
3.4. Humusun Harcanma Yerleri	135
3.5. Hz. Osman Döneminde, İslam Fetihlerindeki Mâli Siyasetin Başarısı	136
3.6. Genel olarak Hz. Osman döneminde cizye gelirleri	136
3.6.1. Hz. Osman döneminde cizye konusundaki istikrarlı tutum	136
3.6.2. Cizye uygulamalarıyla ilgili örnekler	136
3.6.3. Hz. Osman'ın Necran'da Hz. Muhammed'in Emrini Uygulaması	137

3.6.4. Yahudiler ve Hıristiyanlar, Cizye Ödedikleri Sürece Müslümanların Koruması Altındadırlar	138
3.6.5. Zimmîlerin Kamu Yüküne Ortak Olmaları	139
4. HARAÇ VE TİCARET MALLARI VERGİSİ ALANLARINDAKİ KÂRLI UYGULAMALAR	140
4.1 Haraç	140
4.2. Ticaret Malları Vergisi	140
6. HZ. OSMAN'IN İKTA' SİYASETİ	141
7. HZ. OSMAN'IN MERA SİYASETİ	142
8. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE KAMU HARCAMALARININ ÇEŞİTLERİ	143
8.1. Halifenin Harcamaları	143
8.2. Valilerin Harcamaları	144
8.3. Ordunun Donanımı İçin Yapılan Harcamalar	144
8.4. Hacılar İçin Yapılan Harcamalar	144
8.5. Mescid-i Nebî için yapılan harcamalar	144
8.6. Mescid-i Haram İçin Yapılan Harcamalar	145
8.7. Donanma İçin Yapılan Harcamalar	145
8.8. Sahilin Şuaybe'den Cidde'ye Çevrilmesi İçin Yapılan Harcamalar	146
8.9. Su ihtiyacını Karşılama Üzere Kuyu Kazım İçin Yapılan Harcamalar	146
8.10. Beytül-mal'dan Müezzinler İçin Yapılan Harcamalar	146
8.11. İslam'ın Yüce Hedefleri Doğultusunda Yapılan Harcamalar	147
9. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE ATÂ UYGULAMASININ DEVAMLILIĞI	147
10. MALLARIN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATA AKTARILMASI	148
11. HZ. OSMAN'IN BEYÜL-MAL'DEN AKRABALARINA ATÂ VETDİĞİ İDDİASI	149
B. YARGISAL KURUMLAR VE BAZI FİKHİ İÇTİHAHLAR	153
1. KISAS, HADLER VE TAZİR KONULARINDAKİ UYGULAMALARI	155
2. HIRSIZLARIN ÖLDÜRÜLMESİ	157
3. MALİ İÇİN BİR TÛCCARI ÖLDÜREN ADAM	158
4. SİHIRBAZIN CEZALANDIRILMASI	158

5. KÖRÜN CİNAYETİ	158
6. KARŞILIKLI TARTIŞANLARIN BİRBİRLERİNİ ÖLDÜRMELERİ ..	158
7. HAYVANLARI ÖLDÜRMEK	159
8. MALA, CANA YA DA IRZA SALDIRANIN ÖLDÜRÜLMESİ ..	159
9. DİNDEN DÖNEN KİŞİNİN TÖVBESİ VE ONA UYGULANAN CEZA	159
10. BEN ÖLDÜRDÜM. TÖVBEM GEÇERLİ Mİ?	162
11. İÇKİ İÇMENİN CEZASI	162
12. ANA BİR KARDEŞİ OLAN VELİD BİN UKBE'YE HAD CEZASI UYGULAMASI	162
13. ÇOCUĞUN HIRSIZLIĞI	163
14. TAZİR CEZASI OLARAK HAPSETMESİ	163
15. NAMUSA İFTİRA CEZASI	164
16. ZİNA CEZASI	164
17. SÜRGÜN	164
18. İNSANLARIN ABBAS BİN ABDULMUTTALİB'İN CENAZESİNDEN UZAKLAŞTIRILMASI	163
19. HZ. OSMAN'IN MİNA VE ARAFAT'TA NAMAZI TAMAMLAMASI	163
2. HZ. OSMAN, CUMA NAMAZI İÇİN İKİ EZAN OKUTMAYA BAŞLADI	165
3. MÜSLÜMAN OLDUKTAN SONRA, HER GÜN GUSLETMESİ	165
4. TİLAVET SECDELERİ	166
5. SAHİLDE CUMA NAMAZI	166
6. HZ. OSMAN'IN HUTBEDE DİNLENMESİ	166
7. KUNUTU RÜKUDAN ÖNCE YAPMASI	168
8. İNSANLARA HACCIN HÜKÜMLERİNİ ÖĞRETTİ	168
9. MİKATTAN ÖNCE İHRAMA GİRMEYİ YASAKLAMASI	168
10. İDDET BEKLEYEN KADININ HAC VE UMRE YOLCULUĞU	168
11. TEMETTÜ HACCININ YASAKLAMASI	168
12. AV ETİNİN YENMESİ	169
13. AKRABALARIN BİR NİKAH ALTINDA TOPLANMASININ HOŞ GÖRÜLMEMESİ	170
14. EMZİRME	170
15. HUL' VEYA MUHÂLAA	170
16. EŞİ ÖLMÜŞ, İDDET BEKLEMekte OLAN KADININ YAS TUTMASI GEREKİR	170

17. İSTEYEREK NİKAH YAPIN	171
18. SARHOŞUN BOŞAMASI	171
19. BABANIN ÇOCUĞUNA HİBE ETMESİ	171
20. SEFİHİN HACREDİLMESİ	172
21. İFLAS EDENİN HACREDİLMESİ	172
22. KARABORSACILIĞIN HARAM OLUŞU	172
23. YOLUNU KAYBETMİŞ DEVELER	173
25. İDDET BEKLEYEN KADININ MİRASÇI OLMASI	174
26. ESİRİN KUCAĞINDAKİ ÇOCUĞUN MİRASÇI OLMASI	174

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. OSMAN DÖNEMİNDE YAPILAN FETİHLER	177
GİRİŞ	179
A. HZ. OSMAN'IN DOĞUDAKİ FETİHLERİ	180
1. KÜFELİLERİN FETİHLERİ: AZERBAYCAN'IN FETHİ	180
2. RUMLARA KARŞI YAPILAN SAVAŞLARDA KÜFELİLERİN YARDIMLARI	181
3. SAİD BİN AS'IN TABERİSTAN SEFERİ	182
4. İRAN KISRASI YEZDİCERD'İN HORASAN'A KAÇIŞI	182
5. YEZDİCERD'İN ÖLDÜRÜLMESİ	183
6. HİRİSTİYANLARIN, ÖLÜMÜNDEN SONRA YEZDİCERD'İ MERAHAMEYLE ANMALARİ	184
7. ABDULLAH BİN ÂMİR'İN FETİHLERİ	185
8. BÂB VE BELENCER GAZVELERİ	186
8.1. Yezîd bin Muaviye'nin öldürülmesi	186
2. Beyaz elbisendeki kan ne kadar güzeldir!	187
3. Giysindeki kan ne güzeldir!	187
4. Bunlar da sizin gibi ölüyorlar	187
5. Selman ailesinin sabrı	187
9. Şamlılar ve Küfeliler arasındaki ilk ayrılık	188
10. Hicretin 32. yılında İbn Âmir'in fetihleri	189
11. Ahnef'in ordusuyla Tahoristan, Cürcan, Talikan ve Fâriyân halklarının savaşları	190
13. Buradan umre için ihramlı olarak çıkmak suretiyle Allah'a şükürümü ifade edeceğim.	192
14. Horasan'da Kârin'in hezimete uğraması	192
15. Doğu fetihlerinin komutanlarından el-Ahnef bin Kays	194
15.1. el-Ahnef bin Kays'ın soyu ve ailesi	194

15.2. Ahnef'in hayatı	194
a. Yumuşak huyluluğu	195
b. Akıllı olması	196
c. Bilgili olması	196
d. Hikmetli bir kişi olması	196
e. Açık ve anlaşılır konuşması	197
f. Başkalarını kendisine tercih etmesi	198
g. Ahnef'in güvenilirliği	198
h. Tedbirli olması	199
ı. Takvası	199
B. HZ. OSMAN'IN ŞAM'DAKİ FETİHLERİ	201
1. HABİB BİN MESLEME EL-FEHRİ'NİN FETİHLERİ	201
2. HZ. OSMAN'IN KARA VE DENİZ HARBİNE İZİN VERDİĞİ İLK KİŞİ	202
3. KIBRIS SEFERİ	203
4. TESLİM OLUŞ VE SULH TALEBİ	205
5. ŞAM DONANMASININ KOMUTANI ABDULLAH BİN KAYS	205
6. KIBRISLILAR ANLAŞMAYI BOZUYORLAR	206
7. ALLAH KATINDAN EN DEĞERSİZ VARLIKLAR ONA İSYAN EDENŞLERDİR	207
8. UBÂDE BİN ES-SÂMİT KIBRIS GANİMETLERİNİ BÖLÜŞTÜRÜYOR	208
C. MİSİR CEPHESİNDEKİ FETİHLER	209
1. İSKERİYE'DE MALİ SORUMLULUKLARINI YERİNE GETİRMEYENLERİN CEZALANDIRILMASI	209
2. NÜBE BÖLGESİNİN FETHİ	212
3. TUNUS'UN FETHİ	212
4. TUNUS'UN FETHİNDE ABDULLAH BİN ZÜBEYR'İN KAHRAMANLIĞI	215
5. ZÂTU'S-SAVÂRİ SAVAŞI	218
5.2. Savaş sırasında gerçekleşen olaylar	220
5.3. Zâtû's-savârî savaşının sonuçları	221
6. HZ. OSMAN'IN FETİHLERİNDEN ELDE EDİLEN EN ÖNEMLİ DERSLER, İBRETLER VE FAYDALAR	223
6.1. Allah'ın müminlere olan vadinin tahkiki	223
6.2. Harp ve siyaset alanlarındaki gelişmeler	223
6.3. Hz. Ömer döneminde zorunlu askerli uygulaması ve bunun Hz. Osman devrinde devam ettirilmesi	224

6.4. Hz. Osman'ın İslam devletinin sınırlarına önem vermesi . . .	224
6.5. Şamlılar ve Iraklılar arasında ganimetlerin paylaşılması . . .	226
6.6. Düşman karşısında ayrılığa düşmeme	227
6.7. Barış anlaşmasına ordunun ihtiyaçları doğrultusunda şartların konulması	237
6.8. Düşman hakkındaki bilgilerin toplanması	237
6.9. Hz. Osman dönemi fetih komutanlarından Abdullah bin Rabîa el-Bâhili	228
6.10. Hz. Osman dönemi fetih komutanlarından Selman bin Rabîa el-Bâhili	230
6.11. Hz. Osman dönemi fetih komutanlarından Habîb bin Mesleme el-Fehri	231
D. HZ. OSMAN'IN ÜMMETİ BİR MUSHAF ETRAFINDA TOPLAMASI	233
1. KUR'AN-I KERİM'İN YAZILMA AŞAMALARI	233
1.1. Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ın yazılması	233
1.2. İkinci aşama Hz. Ebubekir dönemi	234
1.3. Kur'an'ın toplanmasında üçüncü aşama: Hz. Osman dönemi	237
1.3.1. Hz. Osman döneminde Kur'an'ın cem'ini gerektiren sebepler	237
1.3.2. Hz. Osman'ın Kur'an'ın cemi konusunda sahabeyle istişaresi	239
1.3.3. Hz. Ebubekir dönemindeki cem olayıyla Hz. Osman dönemindeki cem olayı arasındaki fark	239
1.3.4. Hz. Osman Mushaf'ı yedi harfin tamamını içerir mi?	240
1.3.5. Hz. Osman'ın gönderdiği Mushaf'ların sayısı	241
1.3.6. Hz. Osman'ın Mushaf'ı karşısında Abdullah bin Mes'ûd'un konumu	242
1.3.7. İhtilafı yasaklayan ayetleri sahabenin anlama şekli	244

BEŞİNCİ BÖLÜM

HZ. OSMAN DÖNEMİNDE VALİLİK DURUMU	247
A. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE DEVLETİN BÖLGELERİ VE BU BÖLGELERDEKİ VALİLİKLERE YÖNELİK SİYASET	249
1. MEKKE-İ MÜKERREME	249
2. MEDİNE-İ MÜNEVVERA	249
3. BAHREYN VE YEMÂME	250
4. YEMEN VE HADRAMEVT	251

5. ŞAM	252
6. ERMENİYE	253
7. MISIR	253
8. BASRA	254
9. KÜFE	257
B. HZ. OSMAN'IN VALİLERE YÖNELİK SİYASETİ, VALİLERİN HAKLARI VE GÖREVLERİ	261
1. HZ. OSMAN'IN VALİLERE YÖNELİK SİYASETİ	261
2. HZ. OSMAN'IN VALİLERİNİ GÖZETLEME YÖNTEMLERİ	263
2.1. Hac mevsiminde Mekke'ye gitmesi	263
2.2. Halifeye gelenlere şehirlerin ve valilerin sorulması	263
2.3. Farklı bölgelerden halifeye yazılan yazılar	263
2.4. Valiliklere gönderilen müfettişler	264
2.5. Halifenin Valilikleri Ziyaret Ederek Durumu Doğrudan Görmesi	264
2.6. Halife, Bölgenin ve Valinin Durumunu Öğrenmek İçin Vilayetlerden Grup Grup İnsanları Medine'ye Çağırıyordu	264
2.7. Valilerin Başkentte Toplanmaları ve Kendilerine Vilayetleriyle İlgili Meselelerin Sorulması	264
2.8. Valilerle yazışmalar	265
3. VALİLERİN HAKLARI	266
3.1. Allah'a İsyanı Emretmediği Sürece Kendisine İtaat Edilmesi	266
3.2. Devlet Başkanının İyiliği Emredip Kötülüğü Yasaklaması	266
3.3. Halkın Doğru Haberleri Valiye Ulaştırması Gerekir	267
3.4. Valinin Makamında Desteklenmesi	267
3.5. Valilere Görevlerinden Alındıktan Sonra da Saygı Göstermek	267
3.6. Valilerin Maaşları	268
4. VALİLERİN GÖREVLERİ/SORUMLULUKLARI	268
4.1. Din İşlerini Yerine Getirme	268
4.1.1. İslam'ı İnsanlar Arasında Yayma	268
4.1.2. Namazların Kıldırılması	269
4.1.3. Dinin Korunması ve Dini Koruma Yöntemi	269
4.1.4. Cami ve Mescitlerin Yapılması	270
4.1.5. Hac İşlerinin Kolaylaştırılması	270
4.1.6. Dini Cezaların Uygulanması	270
4.2. Bölge Güvenliğinin Sağlanması	271
4.3. Allah Yolunda Cihat	271
4.3.1. Cihada Gönüllülerin Gönderilmesi	272

4.3.2. Vilayetleri Düşmana Karşı Korumak	272
4.3.2. Savaşlarda Kullanılmak Üzere At Beslenmesi	272
4.3.4. Gençlerin Eğitilip, Cihada Hazırlanması	272
4.3.5. Ordu Divanlarının Tutulması	272
4.3.6. Anlaşmaların Yapılması	273
4.3.7. İnsanların Yiyecek İhtiyaçlarının Karşıllanması	273
4.3.8. İşçi ve Memurların Görevlendirilmesi	273
4.3.9. Zimmlerin Haklarının Korunması	274
4.3.10. Vilayetteki Derin Anlayış Sahibi Kişilerle İstişare Etme, Onların Görüşlerini Alma	274
4.3.11. Gelişmekte Olan Bölgelerin İhtiyaçlarını Dikkate Alma ..	274
4.3.12. Halkın Sosyal Durumunun Gözetilmesi	274
4.3.13. Valinin Çalışma Saatleri	274
C. HZ. OSMAN'IN VALİLERİ	275
1. MUÂVİYE BİN EBİ SÜFYÂN	277
1.1. Kuran-ı Kerim'de İfade Edilen Faziletleri	277
1.2. Sünnette İfade Edilen Faziletleri	277
1.3. İlim ehlinin Muaviye'yle ilgili övgüleri	278
1.3.1. Abdullah bin Abbas'ın övgüsü	278
1.3.2. Abdullah bin el-Mübarek'in Muaviye'yi övmesi	278
1.3.3. Ahmed bin Hanbel'in övgüsü	279
1.3.4. Kadı İbnü'l-Arabî'nin övgüsü	279
1.3.5. İbn Teymiye'nin övgüsü	279
1.3.6. İbn Kesîr'in övgüsü	280
1.4. Muaviye'nin hadis rivayeti	280
2. ABDULLAH BİN ÂMİR BİN KUREYZ	281
* Abdullah bin Âmir'in Basra'daki ekonomik ıslahatları	282
3. EL-VELİD BİN UKBE	284
* Velîd bin Ukbe'ye şarap içme cezasının uygulanması	288
4. SAİD BİN EL-ÂS	290
5. ABDULLAH BİN SA'D BİN EBİ'S-SERH	294
6. MERVAN BİN EL-HAKEM VE OĞLU	296
7. HZ. OSMAN HALİFE OLARAK AKRABALARINDAN HERHANGİ BİRİSİNE İLTİMAS GEÇTİ Mİ?	299
D. EBÜ ZER GİFÂRİ İLE HZ. OSMAN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAKİKATİ	301
1. GENEL HATLARIYLA KISSA	301
2. İBN SEBE'NİN EBU ZER'İ ETKİLEDİĞİ YÖNÜNDEKİ GÖRÜŞÜN GEÇERSİZLİĞİ	308

3. EBU ZER'İN EVFATI VE AİLESİNE HZ. OSMAN'IN SAHİP ÇIKMASI	310
---	-----

ALTINCI BÖLÜM

HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİYLE SONUÇLANAN FİTNEİN SEBEPLERİ	313
A. FITNEYLE İLGİLİ ARAŞTIRMALARIN ÖNEMİ, BUNUN SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN OLAYLAR, HZ. PEYGAMBER'İN OLAYI ÖNCEDEN HABER VERMESİNİN HİKMETİ	315
1. FITNEYLE İLGİLİ ARAŞTIRMALARIN ÖNEMİ, BUNUN SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN CEMEL, SİFFİ GİBİ OLAYLAR	315
2. HZ. PEYGAMBER'İN OLAYI ÖNCEDEN HABER VERMESİNİN HİKMETİ	320
B. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİYLE SONUÇLANAN FİTNEİN SEBEPLERİ	324
1. BOLLUK, RAHATLIK VE BUNUN TOPLUMSAL ETKİSİ ...	327
2. HZ. OSMAN DÖNEMİNDEKİ SOSYAL DEĞİŞİMİN TABİATİ	330
2.1. Toplumsal dokuda değişikliğe neden olan unsurlar	331
2.2. Kültürel dokudaki yeni oluşumlar	335
2.3. Yeni bir neslin ortaya çıkması	336
2.4. Toplumun, yalan haberleri kabule hazır hale gelmesi	337
3. HZ. OSMAN'IN HZ. ÖMER'DEN SONRA HALİFE OLMASI	338
4. SAHABENİN ÖNDE GELENLERİNİN MEDİNE'DEN ÇIKMALARI	339
5. CAHİLİYE İRKÇILIĞI	340
6. FETİHLERİN DURMASI	341
7. YANLIŞ TAKVA ANLAYIŞI	341
8. İNSANLARIN HIRSLARI	342
P. NEFRETLE DOLU İNSANLARIN ENTRİKALARI	342
10. HZ. OSMAN'A KARŞI İSYAN İÇİN SAĞLAM TEDBİRLERİN ALINMASI	343
11. İNSANLARI HEYECANLANDIRAN ARAÇ VE YÖNTEMLERİN KULLANILMASI	345
12. FITNE OLAYLARINDA SEBEİYYE'NİN ETKİSİ	346
12.1. Sebeiyye gerçek midir, hayal mi?	346
12.2. Fitne olaylarında Abdullah bin Sebe'nin rolü	350

YEDİNCİ BÖLÜM

HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ	355
A. FITNE ATEŞİNİN TUTUŞTURULMASI	357
1. HEVESLERİNE UYAN İNSANLARIN ISLAH ÇALIŞMALARINDAN RAHATSIZ OLMALARI	358
2. ABDULLAH BİN SEBE ŞER ORTAKLIĞININ BAŞINDA	359
3. FITNECİLER S'AD BİN EL-AS'IN MECLİSİNİ BOZUYORLAR	361
4. MUAVİYE'NİN YANINA SÜRGÜN EDİLEN FITNECİLER	362
MUAVİYE'NİN HZ. OSMAN'A KÜFELİ FITNECİLER HAKKINDA YAZDIĞI MEKTUBU	367
5. FITNECİLERİN KÜFE'YE DÖNMELERİ VE ORADAN CEZİREYE SÜRGÜN EDİLMELERİ	368
1. Fitnecilerin Basra'da Eşec Abdulkays'a iftira atmaları	369
2. Abdullah bin Sebe hicretin 34. senesini hareket yılı olarak belirliyor	369
3. Fitne hareketlerinde Küfelilerin konumu	370
4. el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî ilk fitne hareketini engelliyor	370
5. Yezîd bin Kays Abdurrahman bin Hâlid bin el-Velîd'in yanındaki fitnecilerle yazışıyor	371
6. el-Ka'kâ' bin Amr et-Temîmî çıban başını öldürmek istiyor	372
7. Fitneciler Küfe valisi Saîd bin el-As'ın Küfe'ye girmesine engel oluyorlar	372
8. Ebû Mûsâ el-Eş'arî ortalığı sakinleştiriyor ve isyana engel oluyor	374
9. Hz. Osman Küfe'deki haricilere mektup gönderdi	374
B. FITNE REAKSIYONLARIN KARŞISINDA HZ. OSMAN'IN SİYASETİ	375
1. SAHABEDEN BAZILARI DENETLEME KURULLARININ GÖNDERİLMESİNİ TEKLİF ETTİLER	375
2. HZ. OSMAN BÜTÜN MÜSLÜMANLARA GENEL DUYURU NİTELİĞİNDE FARKLI ŞEHİRLERE KAPSAMLI MEKTUPLAR GÖNDERDİ	376
3. HZ. OSMAN'IN VALİLERE DANIŞMASI	377
3.1. Muâviye'nin iki önerisini Hz. Osman'ın reddetmesi	379
3.2. Hz. Osman Medine'ye gelmelerinin ardından entrikacıların arasına giriyor	379
4. HZ. OSMAN'IN İSYANCILARA KARŞI, YAPTIKLARININ DELİLLERİNİ ORTAYA KOYMASI	380

5. BAZI İSTEKLERİN KABUL EDİLMESİ	383
6. HZ. OSMAN'IN FİTNEYE KARŞI VERDİĞİ TEPKİDEN	
ORTAYA ÇIKAN İLKELER	384
6.1. Hassas ve dikkatli bir şekilde soruşturma	384
6.2. Adalet ve insaf ilkelerine bağlılık	384
6.3. Yumuşaklık ve tahammül	384
6.4. Müslümanların birliği için hırslı olmak, bölücülüğe engel olmak.	385
6.5. Gerektiğinde susman ve çok sözden uzak durmak	385
6.6. Alimlerle istişare etmek, onların görüşlerini almak	385
6.7. Fitne dönemlerinde hadislerin yönlendirmelerine göre hareket etmek	385
C. FİTNECİLERİN MEDİNE İHTİLALİ	386
1. FİTNECİLERİN FARKLI ŞEHİRLERDEN	
MEDİNE'YE GELMELERİ	386
* Hz. Osman, Hz. Ali'yi fitnecilerle görüşmek üzere şehirlere gönderiyor	388
* Mısır heyetinin öldürülmesi hükmünü içerdği iddia edilen yazı	388
2. KUŞATMANIN BAŞLAMIŞI VE HZ. OSMAN'IN	
FİTNECİ İMAMIN ARKASINDA NAMAZ KILMA	
KONUSUNDAKİ GÖRÜŞÜ	391
3. HZ. OSMAN'LA KUŞATMACILAR ARASINDAKİ	
KONUŞMA VE GÖRÜŞMELER	392
3.1. İbn Ömer Hz. Osman'ı hilafet makamını bırakmamaya teşvik ediyor	393
3.2. Kuşatmacıların Hz. Osman'ı ölümle tehdit etmeleri	394
3.3. Sa'saa'nın zayıf delillere dayalı iddialarına Hz. Osman'ın güçlü delillerle cevapları	395
3.4. Hz. Osman faziletlerini hatırlatıyor	396
4. SAHABENİN HZ. OSMAN'I KORUMAK İSTEMELERİ,	
ANCAK ONUN REDDETMESİ	397
4.1. Hz. Ali'nin tavrı	399
4.2. ez-Zübeyr bin Avvâm	398
4.3. el-Müğîra bin Şu'be	398
4.4. Abdullah bin ez-Zübeyr	399
4.5. Ka'b in Malik ve Zeyd bin Sâbit	399
4.6. el-Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib	400
4.7. Abdullah bin Ömer el-Hattâb	400

4.8. Ebû Hureyre	400
4.9. Seltî bin Seltî	400
4.10. Bazı sahâbenin Mekke'ye gîme konusunda Hz. Osman'a yardım teklif etmesi	401
* Hz. Osman'ın sahâbeye savaşı yasaklamasının sebepleri	401
5. FITNE SİRASINDA HZ. PEYGAMBER'İN EŞLERİNİN VE BAZI HANIM SAHÂBİLERİN DURUMLARI	403
5.1. Ümmü Habibe binti Ebi Süfyan (r.a.)	403
5.2. Safiye (r.a.)	403
5.3. Hz. Aişe	404
5.4. Hanım Sahâbiler	405
6. O YIL HAC İMAMI KİMDİ? HZ. OSMAN VALİLERDEN YARDIM İSTEDİ Mİ?	405
6.1. O sene (hicretin 35. yılı) hac imâmı kimdi?	406
6.2. Hz. Osman valilerden yardım istedi mi?	411
6.3. Hz. Osman'ın son hutbesi	412
7. HZ. OSMAN'IN ŞEHİT EDİLMESİ	413
7.1. Kuşatma günlerinin sonu ve rüya	413
7.2. Hz. Osman nasıl öldürüldü?	413
8. ÖLDÜRÜLME TARİHİ, ŞEHİT EDİLDİĞİ SİRADAKİ YAŞI, CENAZESİ, CENAZE NAMAZI, DEFNEDİLMESİ	418
8.1. Öldürölme tarihi	418
8.2. Hz. Osman şehit edildiğinde kaç yaşındaydı?	418
8.3. Cenazesi, cenaze namazı ve defnedilmesi	419
8.4. Hz. Osman'ın öldürölmesi sırasında Muhammed bin Etbekir'in durumu	420
D. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÖLMESİ SİRASINDA SAHÂBENİN KONUMU	422
* SAHÂBENİN HZ. OSMAN'IN KANINDAN BERİ OLDUKLARINA İŞARET EDEN SÖZLERİ	423
1. EHL-İ BEYT'İN HZ. OSMAN'I ÖVMESİ VE FITNEYLE İLGİLİ SÖZLERİ	423
1.1. Hz. Aişe'nin konumu	423
1.2. Hz. Ali	425
1.3. Abdullah bin Abbas	428
1.4. Zeyt bin Ali	428
1.5. Ali bin el-Hüseyn	429
2. AMMÂR BİN YÂSİR	430

2.1. Ammâr bin Yâsir'e Hz. Osman'ın vurması	430
2.2. Ammâr bin Yâsir'in fitneye katılmak ve halkı Hz. Osman'a karşı ayaklandırmakla suçlanması	431
2.3. Ammâr bin Yâsir, Hz. Osman'ın şehit edildiği fitne olaylarına katılmamıştır	432
3. AMR BIN EL-AS'IN HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ OLAYINA KARIŞMAMASI	433
4. SAHABENİN FİTNEYLE İLGİLİ SÖZLERİ	435
4.1. Enes bin Malik (r.a.)	435
4.2. Huzeyfe bin el-Yemân (r.a.)	435
4.3. Ümmü Süleym el-Ensârî (r.a.)	436
4.4. Ebû Hureyre (r.a.)	436
4.5. Ebû Bekre (r.a.)	436
4.6. Ebû Mûsâ el-Eşârî (r.a.)	436
4.7. Semûra bin Cündeb (r.a.)	436
4.8. Abdullah bin Amr bin el-As (r.a.)	437
4.9. Abdullah bin Sellâm (r.a.)	437
4.10. el-Hasan bin Ali (r.a.)	437
4.11. Seleme bin el-Ekva' (r.a.)	437
4.12. Abdllah bin Ömer (r.a.)	437
5. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİNİN, DİĞER FİTNE OLAYLARINA ETKİSİ	438
6. ZULÜM VE DÜŞMANLIK HEM DÜNYA'DA HEM DE AHİRETTE HELAK EDEN SEBEPLERDENDİR	438
7. HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ KARŞISINDA MÜSLÜMANLARIN DERİN ÜZÜNTÜSÜ VE SÖYLENEN ŞİİRLER	439
SONUÇ	443
ARAŞTIRMADA ADI GEÇEN YERLER	454

